Halil ATILGAN

TÜRKÜLERİN İSYANI

AKÇAĞ

TÜRKÜLERİN İSYANI

Söz Yanlışlıkları - Sakatlıklar
Haksız Sahiplenmeler

AKÇAĞ

Türkülerin İsyanı
Söz Yanlışlıkları - Sakatlıklar - Haksız Sahiplenmeler
Halil Atılgan

Akçağ Yayınları / 497
Araştırma-İnceleme / 46

ISBN 975-338-484-X

© Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş.'ne aittir.

Kapak / Emin Bebek
Sayfa Düzeni / Akçağ Dizgi Ünitesi
Baskı / Başer Matbaası - 356 88 88
1. Baskı / Ankara 2003

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay – Ankara
Tel: (312) 432 17 98 – 433 86 51
Faks: 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

TÜRKÜLERİN İSYANI

Söz Yanlışlıkları - Sakatlıklar
Haksız Sahiplenmeler

Halil ATILGAN

AKÇAĞ

HALİL ATILGAN

1946 yılında Adana'nın Karaisalı ilçesinin İncirgediği köyünde doğdu. İlkokulu köyünde bitirdikten sonra Düziçi İlköğretmen Okuluna girdi. 1964-1965 ders yılında Düziçi İlköğretmen Okulundan mezun oldu. Çeşitli illerde öğretmenlik, Halk Eğitimi Merkezi Müdür, Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 1973 - 1975 yılında Çukurova Radyosu'nun açmış olduğu saz sanatçılığı sınavlarını kazandı. 1984 de Çukurova Üniver sitesine Müzik Uzmanı olarak atandı. Çukurova Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümünde Halk Müziği ve Bağlama Dersleri Öğretim Görevlisi, Kültür Sanat Merkezi Müdürlüğü yaptı. 1990 yılında Kültür Bakanlığı Şanlı Urfa Devlet Türk Halk Müziği Korosuna Kurucu Şef olarak atandı. 1993 yılında Ankara'ya alınan Atılgan koro şefliğinin yanında Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğünde (HAGEM) müzik danışmanlığı, repertuvar kurulu başkanlığı görevlerinde bulundu. Zaman içerisinde Eğitim Enstitüsünün müzik bölümünü, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesini de bitiren Atılgan çeşitli sempozyumlarda tebliğler sundu.

Adana Valiliği adına yaptığı Geçmişten Günümüze Çukurova Türküleri kaset setinde yörenin özellikli türkülerini beş kasette toplayarak Türk kültür tarihinde ilk defa bir çalışmayı gerçekleştirdi. Değişik illerde çeşitli görevlerde bulunan Atılgan; İçel, Yozgat, Adana, Gaziantep, Kıbrıs, Antakya, Bodrum, Fethiye, Muğla, Niğde, Tarsus, Şanlı Urfa, Mersin illerinde folklor araştırmaları, Türk Halk Müziği derlemeleri yaptı. Derlediği türküleri; TRT, TV ve kendi kitaplarında, folklorla ilgili araştırmalarını ise; Sivas Folkloru, Türk Folkloru, Anadolu Folkloru, Erciyes, Karaisalı, Güneyde Kültür, İçel Kültürü, Ozan, Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat, Tarla, Güney Su, Folklor ve Edebiyat, Anayurtan Ata Yurda Türk Dünyası, Ceyhan, Çağrı, Maki, Harran, Türksoy, Size dergilerinde, Karaisalı Gazetesinde yazdı.

TRT Çukurova Radyosunda yapımı gerçekleşen Dilde Telde Çukurova, Dadaloğlu Karacaoğlan Yurdundan, Yöremiz Folklorundan programların yapılmasında çeşitli katkılar sağlıyarak, folklor ve halk müziği konularında konuşmalar yaptı. Üniversitelerde müzikle ilgili konferanslar verdi. TRT, özel televizyon ve radyolara Dilde Telde Anadolu, Ezgi Kervanı, Sanatçı Politikacılar, Kültür Kürsüsü proğramlarını yaptı. TRT Türkiyenin Sesi Radyosunda hazırlayıp sunduğu Dilde Telde Anadolu programı her hafta 15 00 - 17 00 saatleri arasında canlı olarak yayımlanmaya devam etmektedir.

Yaklaşık 500'e yakın Türk Halk Ezgisini derleyen notalayan Atılgan, bu ezgileri TRT, TV nin çeşitli programlarında çaldı okudu. Çoğunluğunu Çukurova türkülerinin oluşturduğu yaklaşık 100'e yakın halk ezgisini de TRT repertuvarına kazandırdı. Çalıştırdığı amatör ve profesyonel halk müziği korolarıyla yurdun çeşitli bölgelerinde konserler veren Halil Atılgan millî ve milletler arası folklor, müzik, halk edebiyatı ve halk oyunları dalında kongre, sempozyum ve seminerlere katılarak 50 'e yakın bildiri sundu. Türk kültürüne hizmetlerinden ötürü çeşitli ödüller aldı.

Burası Mersin, şık Ferrahî Hayatı, Şiirleri, Türküleri, İskenderun, şık Dertli Kâzım (1-2-3-4), Kısaslı şıklar, Neden Arabesk, Ceyhanlı şık Ferrahi, Çukurova Türküleri (1), Malatya Musiki Folkloru, Abdülvahap Kocaman Hayatı Sanatı Şiirleri, Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas, Geçmişten Günümüze Niğde Halk Müziği, Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurova, Burcu Folkloru adlı kitapları yayınlandı.

Halil Atılgan şiirlerden ve türkülerden hareket ederek sahneye koyduğu Kurtuluş Savaşımız, Türkülerin Dili, Türkülerde Ana mizansenli programlarıyla Türk halk müziğimize değişik bir bakış açısı kazandırdı. Halk müziği müzikali olarak değerlen direbile ceğimiz bu programları, şefliğini yaptığı Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği ve Çukurova Üniversitesi Türk Halk Müziği Korosuyla uygulamaya koydu. Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenen halk oyunları ve halk müziği yarışmaları yönetmelik lerinin hazırlanmasında çeşitli katkılar sağlıyarak danışma kurulu üyeliğinde de bulunan Atılgan hâlen Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğünde Şanlı Urfa Devlet Türk Halk Müziği Korosu Şefi olarak görevini sürdürmektedir.

İTHAF :

Bu kitabımı; beni ben yapan, ekmek parasıyla 35 liraya bağlama alarak bendeki halk müziği temelini atan, okutarak hayata atılmamı sağlayan, 27. 12. 2001 tarihinde ebediyete intikal eden, eşsiz insan, dayım - babam, Ahmet Uçar'a ithaf ediyorum. Ruhu şad olsun.

Halil Atılgan / 2003

SÖZ OLA TÜRKÜ ÜSTÜNE

Türkülere olan sevdamız, çok küçükken Çukurova'nın İncirgediği köyünde başladı. Dağlarında, yollarında da renk, şekil ve biçim buldu. Bağ oldu, bostan oldu, yayıldı dört bir yana.

1950'li yıllarda İncirgediği'nde bataryalı radyolardan birkaç tane vardı. İlk radyoyu da komşumuz Sertler almıştı. Büyük bir sandıktı. Yanlarında iki yuvarlak, bir de yassı pili vardı. Anteni iki ev arasına geriliydi. Çocuk aklı, nasıl da merak etmiştim o sihirli kutuyu.

Babamla Sertler'e radyo dinlemeye giderdik. Radyonun sesini açmazlardı fazla pil harcar diye. Sihirli kutuyu sokağa bakan pencerenin önüne kurmuşlardı. Türkü çıkacak, ben de dinleyeceğim diye hep o pencerenin önünde oynardım. Muzaffer Akgün, Neriman Altındağ, Muzaffer Sarısözen ismini o yıllarda duydum.

Bir köy türküsü duyduğumda, yüreğim cız eder. İçim burkulur, köyümün kekik kokan dağlarını hatırlarım. İncirgediği'nin çakır dikenli yolları geçer gözlerimin önünden. Köye gittiğimde o pencerenin önünden geçerken çocukluğum gelir aklıma. Sihirli kutudan sesin nasıl çıktığını, şeklini şemailini görmek için ettiğim mücadeleyi hatırlarım.

İncirgediğin'de yaklaşık her evde radyo vardı. Çok istememe rağmen yokluk galip geldi. Evimize radyo girmedi. Radyonun girmeyişi, bendeki türkü sevdasını hiç eksiltmedi. İşte o türkü sevdasıyla 13 yaşında ayrıldık İncirgediği'nden. Okumak için düştük gurbetin yollarına. Daha çocuk denecek yaşta, yokluk ve gurbet tepemize çöktü. Zorlu bir hayat mücadelesi başladı. Ama bu seferki mücadelede yokluk galip gelemedi.

Hayata atıldığımda bağlama çalıyor, türküler çığırıyordum. Zaman içinde çeşit çeşit radyolarım oldu. İyi bir radyo dinleyicisiydim. Programları dinler, türkü saatlarını tespit eder, sabah 05:00 de – 07:00'ye kadar *"Köy Saatı"* ve *"Günaydın"* programlarında çalınacak türküleri teybe kayıt etmek için radyonun başından ayrılmazdım. İyi hatırlıyorum : Talip Özkân'ın çalıp söylediği *"Arabaya taş koydum"* adlı Ege türküsünün tamamını kayıt edemediğime çok üzülmüştüm.

türküden, dört bin beş yüz türkünün notaya alınması, beş yüz türkünün çalınıp söylenmesi içimi kararttı. Üzülerek belirteyim ki, türkülerimiz raflardaki tozlu kitaplar gibiydi. Hepsinin yeniden incelenmesi, metin ve müzik onarımlarının yapılması, düşünceyi de birisinin hayata geçirmesi, taşın altına elini koyması gerekirdi.

İşte biz bu düşüncelerle yunduk arındık. Bu duygularla düştük türkülerin ardına. Az gittik uz gittik, günler ayları, aylar yılları kovaladı. Sevdamız günbegün arttı. İşe ve icraata dönüştü. Ekmeğimiz, ekmek kapımız oldu türküler. Gönlümüz türküyle doldu. Çaldık söyledik. Güzellikleri onlarla yaşadık. Elbette onlara olan borcumuzu ödemek gerekirdi. O da türkünün yüceliğini, güzelliğini aktarmak, anlatmakla olurdu. Türkülerin İsyanı bu düşünceler sonunda onlara olan minnet borcumun bedeli olarak kaleme alındı.

Aklımız erdikçe neyin doğru, neyin yanlış olduğunu daha iyi öğrendik. Türkülerin sözleri yanlış okunuyordu. Dikkatimizi çekti. Yanlış okunan sözlere gönlümüz rıza göstermiyordu. Düzeltmek için de hiçbir hareket yoktu. İçimde; her gün yanlış okunan sözlerin düzeltilmesi düşüncesi büyüdü. Büyüye büyüye taştı. Türkülerin İsyanı ortaya çıktı.

Takdir edilir ki, türkülerin tümünü incelemek, metin onarımını yapmak; dil - müzik ve Halk Edebiyatçılarından oluşacak bir komisyonun işi. Biz Türkülerin İsyanı ile bu işin oluşmasına söz yerindeyse *"taksim yaptık","açış yaptık."* Yaptığımız bir üvertürdür. Bu çalışmada ben de yanlışa düşmüş olabilirim. Önemli olan başlamak, düşe kalka sonuca ulaşmaktır. Bizim için sonuç önemlidir. Bunun gerçekleşmesi için de; en iyi yol, kitap yayımlandıktan sonra bütün tespitlerin bize, ya da ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırılmasıdır. Çünkü bu bir halk müziği seferberliğidir. Türkülerin İsyanı da seferberliğin ilk kurşunu.

Onun için herkesin bu seferberliğe katılmasını gönlümüz arzu ediyor. Riskli de olsa bayrağı burca dikmek şart. Onun için de hedefe yürümek gerek. Biz de herşeyi göze alarak yürüdük. Sonuca sizlerle ulaşacağız. Türküyle ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar,*"Haydi el ele gönül gönüle."* Bayrağı burca dikelim! Türkülerimizi inceleyecek bir komisyon kuralım, müzik ve metin onarımını yaparak, raflardaki tozlu kitap konumundan kurtaralım! Haydi türkü sevdalıları, gösterin kendinizi.

Halil Atılgan - Sanatçı
Eylül 2003 - Ankara

TEŞEKKÜR

Onlar da biliyorlardı ki, bu çalışma yalnız yürütülemezdi. Çünkü; riskli bir işti. Uzmanlardan oluşan bir komisyonun yapması gerekirdi. Onun için dostlar, birkaç koldan kitap taslağını inceledi. Türkü sözlerinin analizinde, bilinmeyen sözcüklerin yorumunda herkes düşüncesini söyledi. Kısaca; türkü dostları bizden yardımlarını esirgemediler. Onları burada tek tek anmak, teşekkür etmek istiyorum:

Kitap taslağını inceleyerek düşüncelerini söyleyen, sözlerin analizinde yardımlarını esirgemeyen, Araştırmacı - Yazar Hayrettin İvgin'e; Araştırmacı - Yazar Nail Tan'a; kitaptaki türkü sözlerinin bir kısmını inceleyerek, doğru metinlerin bulunmasına yardımcı olan Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı'ya; taslağı inceleyerek, konuyla ilgili düşüncelerini söyleyen yazar, emekli edebiyat öğretmeni, eğitimci Osman Nuri Poyrazoğlu'na; Düziçi İlköğretmen Okulunda öğretmenim, hâlâ da öğretmenim olan eğitimci, araştırmacı yazar Ahmet Z. Özdemir'e; türkü sözlerinin bir kısmını inceleyerek yorumlar getiren, Çelik ailesinden ablam Nevin Çelik ve ağabeyim Abdurrahman Çelik'e; Muş türküsüyle ilgili araştırmalarını bize nakleden, Emekli Vali Ahmet Refik Tekerek'e; Azeri türkülerde kaynak kişi olarak düşüncelerini söyleyen, türkülerin bestekârını, güftekârını tespit etmemize, söz yanlışlıklarının doğrusunu bulmamıza yardımcı olan Bakü Devlet Üniversitesinde Öğretim Üyesi Doç. Dr. Tamilla Aliyeva'ya; Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Devlet Türk Halk Müziği Korosu Şef Yardımcısı, Azeri Tarzen Abdullah Gurbani'ye, Azerbaycan / Fuzulî / Karabağ kütüğüne kayıtlı Mühendis Mirza Rüstemov'aya yardımları için teşekkür eder minnet duygularımı ifade ederim.

Halil Atılgan

İÇİNDEKİLER

SÖZ OLA TÜRKÜ ÜSTÜNE 6
TEŞEKKÜR 8
İÇİNDEKİLER 9
GİRİŞ 19
SÖZ YANLIŞLIKLARI - SAKATLIKLAR
HAKSIZ SAHİPLENMELER 25

A

Abacılar inişi 413
Acem Kızı / Çırpınıp da Şanova'ya çıkınca 96
Açıl mor menevşem 520
Açıldı lâleler güller 256
Açma zülüflerin yellere karşı 113
Adana'nın yolları taşlık 233
Adım adım Hak yoluna varayım 82
Ah neyleyim gönül senin elinden 243
Ahır köyün meşeleri 453
Ahu gözlerini sevdiğim dilber 107
Akan sular ben olsam 454
Akıl gel beri gel beri 147
Aklım fikrim zay eyledi yâr benim 493
Aksam çay olsam maha 518
Al perde yeşil perde 454
Al yeşil dökün anneler mezar taşıma 428
Ala boz dumanlı karlı dağları 389
Allı turnam bizim ele varırsan 29
Altın hızmav Arabi / Suphi Saatçı tespiti 534
Altın hızmav Arabi / Nejat Birdoğan tespiti 519
Altın hızmav mülayim 70
Altın tas içinde gınam garıldı 455
Aman ağ ellerin sala sala gelen yâr 101
Aman Hacer aman üç gün ara ver 514
Anacan bağrımı can eylemişem men 285
Anam yoğurdunu ayran eylesin 520
Anne buralar nere 455
Aparmağa gelmişik 286
Arayı arayı bulsam izini 475
Araz üste buz üste / Tello 283
Asda yeri kemer düşer belinden 289
Asker olub vatana hizmet eylerem men 290
Aslım paktır hiç kin yoktur özümde 528
Aşağıdan geliyor (u) Gül Ayşe 457
Aşağıdan geliyor hamazlar 456
Aşk-ı ezel-î âşıka ilham-ı Hüdadır 351
Aşkın aldı beni benden 223

Aşkınla perişan yâri görünce 75
Atım atım kıratım 225
Ay ağalar ay gız ile 510
Ay gız tavus kimisen 291
Ayağında kundura 523
Ayak ayak merdivenin başına 457
Ayrılık / Hicrinden geceler yatabilmirem 335

B
Baba ben dervişmiyim 458
Bâdı sabâ selâm söyle o yâre 49
Bağ altında otururken 459
Bağışla sevdiğim Hakk'ı seversen 108
Bağlamam altın telden 460
Bağlandı yollarım kaldım çaresiz 152
Baharın gülşen çağında 329
Bahça bağa girmişem 303
Bahçalara geldi bahar 308
Bahçalarda barım var 276
Bahçaya biber ektim 458
Bahçenin kapısın açtım 520
Bana kara diyen dilber 116
Başına döndüğüm kurban olduğum 68
Bayram gelir elime 335
Ben ağlarım yane yane 221
Ben bir Yakub idim kendi hâlımda 506
Ben bir yeşil fenerim 460
Ben bu dağın ağacıyam 219
Ben de mecnundan füzun âşıklık istidadı var 497
Ben melâmet hırkasını 530
Ben razı değilem hicrana gama 503
Benden sana ruhsat ey çeşm-i afet 521
Beni görüp yüzün öte dönderme 184
Beni sorma bana ben ben değilem 224
Beni şad'etmedi bu çarkı felek 415
Benim adım dertli dolap 218
Benim adım dertli dolap 518
Beyaz fesli esmer 415
Beyaz giyme toz olur 435
Beyler bahçesinde bülbüller şakır 416
Beyler oynar satırancı martini 416
Bezirgân basmasına çifte gül kondurmuşlar 417
Bico nerden geliyon 417
Bicoyun ellerinde 418
Bilirsen mi sennen niye küsmüşem 293
Bin cefalar etsen almam üstüme 167
Bin derdim var idi bin daha oldi 209
Bir ay doğar ilk akşamdan geceden 501
Bir can bir canı severse 419
Bir garip başınan galdım arada / Malatya 138
Bir garip başınan galdım arada / Orta Anadolu 138
Bir garip başınan kaldım arada 420

Bir güzel ki on yaşına girince....504
Bir güzel şuha dedim iki gözüm sürmelidir....407
Bir güzelin âşığıyım erenler....153
Bir güzelin hasretinden ahından....528
Bir kararda durmayalım....216
Bir ok attım vızıladı....460
Bir sabah namazı tozdan dumandan....436
Bir sabahtan yolum düştü geline....461
Bir sarıyılan kovaladı beni - Rumeli / Selânik....462
Bir sarıyılan kovaladı beni / Kastamonu....461
Bir seher uğradım göl kenarına....253
Bir seher vaktinde indim bağlara....202
Bir şuh-î sitemkâr yine saldı beni derde....422
Bir yiğit gurbete gitse - Artvin / Şavşat....246
Bir yiğit gurbete gitse - Erzincan / Tercan....245
Bir yiğit gurbete gitse / Keskin....245
Biter Kırşehir'in gülleri biter....150
Bizim sahraların başı....272
Bozat seni ser tövlede bağlarım....296
Bu dağda maral gezer....295
Bu kadar cevretme aziz sultanım....146
Bu maral bakışın ey peri suret....25
Bu yıl bu dağların karı erimez....175
Bugün ayın on dördü....407
Bugün ben yârimden ayrı düşeli....104
Bugün bize pir geldi....52
Bugün günlerden cumadır cuma....529
Bugün yasta gördüm zülfü siyahım....359
Bulak üste duran güzel....277
Bulguru kaynatırlar - Çankırı / Kurşunlu....463
Bulguru kaynatırlar / Fidayda....256
Bulutlar oynar oynaşır felekte....242
Bundan sonra ben o yâre küskünüm....269
Bülbül havalanmış yüksekten uçar....237
Bülbül olsam varsam gelsem....229
Bülbül tek uyandım bir seher nâgâh....463
Bülbülüm bağ gezerim....353
Bütün dünya senin olsun....498

C - Ç

Can dedim ki can diyesen....327
Cemalin bağına seyrana geldim....155
Cemile'nin gezdiği dağlar meşeli....428
Ceyranım gel gel....298
Cilvelenip ne garşımda durursan....331

Çamlıbel'den baktı Köroğlu....249
Çamlıbel'e süreyidim yolumu....251
Çanakkale içinde aynalı çarşı....429
Çektiğim cevr ile cefa / Ağbaba Semahı....195
Çığrışır bülbüller gelmiyor bağban....42
Çıksam dağlar başına....465

Çıktım yücesine seyran eyledim 76
Çiçekler içinde menevşe baştır 520
Çoktan beri yollarını gözlerim 187
Çökertme'den çıktım Halil'im 132

D
Dağlar kızı Reyhan 335
Dağlar seni delik delik delerim 350
Dağlar siz ne dağlarsız 435
Dağlar ya Muhammed Ali çağırır 515
Dağlarda çiçek derrem sataram 301
Daldalan 515
Dedim dilber didelerin ıslanmış 28
Deli gönül / Daha senden gayrı âşık mı yoktur 531
Derdim çoktur hangisine yanayım 177
Derdinden del'oldum inan vallahi 141
Derelerde olur çamlı söğüdü 159
Dersini almış da ediyor ezber 205
Dideban üstündeyim 465
Diken arasında bir gül açılmış 154
Dinle sana bir nasihat edeyim 128
Dinleyin gardaşlar benim sözümü 156
Dost bağında açılıp gül 278
Dost bağının meyveleri erişti 468
Dost dost diye hayaline yeldiğim 136
Dostun bahçasına girsem 241
Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş 161
Döndün mü benden yüzü dönesi 185
Duldalanma yâr Mevlâ'yı seversen 93
Duman aldı yollarımı 382
Dün mü burdayıdın bugün mü geldin 173
Dünya umuruna meylini verme 234

E - F
Efendim aşkınla püryanım 519
Eğlen sana bir nasihat edeyim 127
Ekin ektim çöllere 532
El çek tabip el çek sinem üstünden 25
El vurup yâremi incitme tabip 143
Elâ gözlerini sevdiğim dilber - Erzincan / Tercan 72
Elâ gözlerini sevdiğim dilber - Tunceli / Pülümür 125
Elâ gözlerini sevdiğim dilber / Malatya 208
Elâ gözlü benli dilber 211
Elâ gözlüm ben bu ilden gidersem 120
Elif dedim be dedim 378
Elinde ipek desmal 518
Ellerini çekip benden 279
Ellik Baba gidelim 379
Endim davet ettim Koç Babayı 383
Ervah-ı ezelde levh-î kalemde 90
Erzurum Ovaları 355
Erzurum vilayet Geyrek gariyesi 356

Eski libas gibi âşıkın gönlü - Kastamonu / Çankırı 357
Eski libas gibi âşıkın gönlü - Kayseri / Bünyan 358
Esme seher yeli esme 40
Esmerim güzel esmer 281
Eşgimiz hazan bilmez bahar olsun 314
Eşimden ayrıldım yoktur kararım 133
Eşmekaya'nın kavakları 336
Eşrefoğlu al haberi 485
Etir saçan gül çiçek 335
Etir saçır gül çiçek / Arzu gızım 323
Evleri köndelen yâr 318
Evlerine ben varamadım davşandan 517
Evlerinin önü handır 131
Evlerinin önü mersin 255
Evvelâ Bağdat'a sefer olanda 437
Ey şahin bakışlım bülbül avazlım 496
Eziz dostum mennen küsüp incidi 273

Fırat kenarının ince dumanı 452
Fidayda 518
Fincan fincana kurban 377

G
Gâfil gezme şaşkın bir gün ölürsün 170
Gâfil kaldır kalbindeki gümanı 60
Gâfilin gelirse başına bir iş 379
Gaipten haber getirdin 480
Gam elinden benim zülfü siyahım 176
Gam gasavet bugün başa gelindi 394
Gam gasavet keder cem olur gider 516
Gapudan girdim şamdan 380
Gardaş gitsem Diyarbekir düzüne 389
Gayrı dayanamam ben bu hasrete 61
Gayrıya açıldı ol gül-î ranâ 476
Geceler ay geceler 335
Gel ey gönül mülk edinme bu dehrî 232
Gel seninle bir kararda duralım 58
Gel seninle danışalım sevgilim 189
Geldi geçti benim ömrüm 499
Geldi geçti güzellerin kervanı 236
Geldim şu âlemi ıslah edeyim 64
Gele gele geldik bir kara taşa 130
Gelin gelir karşıya 59
Gelmiş iken bir habercik sorayım 77
Gelmiş iken bir yerleri gezelim / Kars 86
Gelmiş iken bu yerleri gezelim - Amasya / Merzifon 88
Gemiler gelende verir fitini 516
Gemilere bindim sürdüm Samsun'a 515
Genç Osman dediğin bir küçük uşak 436
Getir anam püsküllü çantamı 387
Geyinmiş guşanmış yayladan gelir 261
Gezdim Karaman'ı gördüm Konya'yı 388

Gezme menden aralı / Azerbaycan maralı 320
Gıydavan'ın kızları 389
Gız senin derdinden derbeder oldum 200
Gidin deyin o serçeye 387
Gidin turnalar gidin 386
Gidiyorum Çorum'a 388
Gine dertli dertli iniliyorsun / Turnalar Semahı 203
Gine gam yükünün kervanı geldi 527
Gine mihman gördüm gönlüm şad oldu 484
Gine vedalaştı dildârı yâren 473
Giresun'un evleri 337
Git gelemem işim var 338
Gitme bülbül gitme bahar erişti 338
Gova gova indirdiler yazıya 105
Gökyüzünde bölük bölük turnalar / Nejat Birdoğan tespiti 512
Gökyüzünde bölük bölük turnalar 266
Gökyüzünde tüten olsam 132
Gönül gel varalım gülşen bağına 340
Gönül gurbet ele varma 34
Gönül ne gezersin seyran yerinde 482
Gönül niçin ahvalimi bilmezsin 114
Gurbet elde bir hâl geldi başıma 524
Gurbet elde yâd ellerin derdini 163
Gurbette ömrüm geçecek 122
Gül yüzlü sevdiğim nemden incindin 477
Gül yüzlüm gül destem nemden incindin 478
Güle güle ay hanım 324
Gülli hamamın üstüyem 404
Gülüm seni alır dağa kaçarım 377
Gürgenin gazeli 405
Güzel gel beri gel beri 149
Güzel ne güzel olmuşsun 124
Güzel vasfeyleyim hâllerin senin 405
Güzele bakması sevaptır derler 487

H

Ha bu dereden esen yel 401
Habilban çıktım dağlar başına 402
Hagirmi yigirmi kızlar 398
Hak Muhammed Ali göndermiş 385
Hakikat gizli bir sırdır 466
Hanım arabaya binmiş 354
Hani benim ağalarım beylerim 339
Harmana çıktım da koyunlar kuzu 342
Harmana kuyu kazdım 343
Hatırına düşmez sormaz hâlimden 63
Havada bulut yok bu ne dumandır 508
Havalanma telli turnam 118
Hay edüben meydan harman başında 343
Hayatları değirmi 346
Hem okudum hemi de yazdım / Doğan Kaya tespiti 530
Hem okudum hemi de yazdım 212

Her Yönüyle Şanlı Urfa 97 İl Yıllığı ve Kılıçlı Makamı 65
Hey ağalar hangi derde yanayım 257

I - İ
Iğdır'ın yolları daşdı 326
Ispanaktan ezel çıkar merdeme 502

İki bülbül konmuş dağlar başına 88
İnceden ince / Bugün sabah ile 513
İnsan kısım kısım yer damar damar 471
İsabalı dinle benim sözümü 346
İzzetli hürmetli bilirim seni 144

K - L
Kaçma güzel kaçma ben adam yemem 226
Kadem bastı gönül tahtı 501
Kadifenin endazesi mecide 382
Kahpe felek sana nettim neyledim 494
Kâinatın aynasıyım 70
Kalktı göç eyledi Afşar elleri 95
Kanadım deydi sevdaya 385
Kandilden nur iken sevmişem seni 392
Kâr etmez ahım sen gülüzâra / Suphi Saatçı tespiti 534
Kâr etmez ahım sen gülüzâra 534
Karanfilim buşta buşta 393
Karlı dağın öte yüzüne 390
Karlı dağlar karanlığın bastı mı 532
Karşıda kavun yerler 390
Karşıdadır evleri / Emmioğlu 391
Karşıki tarlada herk eden oğlan 391
Karşıki yayla ne güzel yayla 85
Kekillerin neşte neşte 254
Kerkük Divanı 532
Kırklar biatına vardım 349
Kırmızı buğday ayrılmıyor sezinden 405
Kırmızı gül demet demet 227
Kız belin incedir ince 519
Kime kin ettin de giydin alları 207
Kimin ağrıyır canı 335
Koçları vurdum dereye 519
Koyun ben de aşk oduna yanayım 157
Koyunu hor eyledim 521
Kömür gözlüm ateşine düşeli 115
Köroğlu Solağı / Ucu dağların başında 511
Kul olayım kalem tutan ellere 191
Kulak verdim dört bir yanı dinledim 521

Lal mercanlar 517

M - N
Madem dilber meylin yoğ idi bende 214
Maral gezer dağ üste 518

Maraş abalı çoban 355
Mecnunum Leyla'mı gördüm 488
Mektup yazdım yâre almadı 281
Menevşe buldum derede 408
Mest-i nazım kim büyüttü böyle bi perva seni 403
Muş'un etrafında fesli gezerim 391
Mühür gözlüm seni elden 470

Nasıl methedeyim sevdiğim seni 524
Ne çemen ne sefayi gül 263
Nedir benim melül mahsun gezdiğim 467
Neyneyim dünyanın ziynet olduğunu 121
Nezaket vaktinde servi bülendim 396
Niçin ağlamayım niçin gülmeyim 262

O - Ö

Ocakta kahve pişirir 519
Oğlan oğlan boynuma dolan 396
Oğul yârim sitem etme boşuna 397
Olam boyun gurbanı 309
On dört bin yıl gezdim Pervane'likte 394
Osman Paşa / Plevne Kahramanı 434

Ömür bahçasının gülü solmadan 41
Ötme bülbül ötme şen değil bağım 179
Özüne özüm gurban 327

P - R

Perşembe gününde çeşme başında 37
Pınar başından bulanır 246
Pınar olsam çağlar gibi 69
Prahoda mindim sürdüm seyrana 515

Repertuvardaki Genç Osman Türküleri 436
Repertuvardaki Kısas Semahının sözleri 373

S

Sabâ mülkün verir bâde 399
Sabah olur koyun kuşluğa gider 180
Sabahın seher vaktinde 50
Sabahtan bizim pınara 413
Sabahtan cemalin seyran eyledim 199
Sabahtan kavuştum ben bir güzele 423
Saçının ağına garasına gurbanam ay ana 311
Sahur vakti çıktık yola 423
Sana bir nasihatım var 490
Seher seher seyre vardım 333
Seher vakti çaldım yârin kapısını 98
Seher vakti kalkan kervan 81
Seher vakti sen tarlaya gidende 306
Seherde ağlayan bülbül 259
Seherde bir bağa girdim 226

Semeni ... 335
Senden bana yâr olmaz ... 312
Sensiz uzun geceler yuhum çekilir ... 300
Sevdiğim üstüne dört libas giymiş ... 216
Seyyah olup ayrı düştüm elimden ... 164
Seyyah olup şu âlemi gezerim ... 182
Sinemde bir tutuşmuş sönmez ocağ olaydı ... 522
Sivastopol önünde yatan gemiler ... 433
Siyah saçlarında hatem yüzlerin ... 489
Size selâm getirmişem ... 335
Söğüt yaprağı yerde ... 424
Söylenir gezersin de yaban ellerde ... 375
Sözün bilmez bazı cahil elinden ... 424
Su attım yâre değdi / Sona bülbüller ... 316
Su gelir arhanağa ... 519
Su gelir meste gider ... 425
Suda oynayan balıktan ... 426
Süsem sümbül bitirmişem ... 294
Süsen-i makhmur yekhesi ... 533

Ş
Şad'ol deli gönül müjdeler olsun ... 32
Şem'a pervaneyi yandırdığı için yanmadadır ... 517
Şen olasın Ürgüp ... 530
Şıh Hasan ağırlaması ... 79
Şu benim divane gönlüm ... 492
Şu kanlı zalimin ettiği işler ... 198
Şu karşı yaylada göç katar katar ... 174
Şu yalan dünyaya geldim geleli ... 239
Şu yüce dağları duman kaplamış ... 525
Şu yüce dağların karı eridi ... 237

T
Taman başında pare pare karın var senin ... 101
Tan yeri atanda şafak sökende ... 248
Taşa vurdum bir dekme ... 409
Terazi tartayirum ... 409
Tılfıdır hastahane karşıma karşı ... 514
Tıpır tıpır yürürsün ... 410
Tumb üstüne oturdum ... 410
Tutam yâr elinden tutam / Cemil Demirsipahi tespiti ... 268
Tutam yâr elinden tutam / Nejat Birdoğan tespiti ... 520

U - Ü
Urfalı'yam gül nedim ... 411
Uykudan uyanmış gözleri mahmur ... 271

Üç beş âşık bir araya gelmişler ... 73
Üç guşuduk uçarıdık havada ... 411
Üzünde garadır halın ... 283

V

Vakt-i seherde 62
Vangel çantası elinde 412
Vardım eşiğine yüzümü sürdüm 412
Viran bahçelerde bülbül öter mi 165
Vücudum şehrini seyran eylerken 227

Y - Z

Ya bir ola ya iki 335
Yar yüreğim yar görki neler var 222
Yârim ey dedim bir buseni tadım 313
Yatsı mahalliyle girsem döşeğe 410
Yaz bahar ayında geleyim derdim 142
Yeşil başlı gövel ördek 123
Yeşil başlı telli turnam 134
Yeşil ördek gibi daldım göllere 168
Yığdın bu dünyanın malın dövletin 281
Yıldız Dağı işte geldim yanına 265
Yiğitler silkinip ata binende 251
Yörü bire Çiçek Dağı 192
Yüce dağ başında bir koyun meler 519
Yüce dağ başında ceylan balalar 287
Yüceden mi geldin sen seher yeli 126
Yürü yürü yalan dünya 194

Zahide gurbanım n'olacak hâlim 102

SONUÇ 537

SON SÖZ 544

KAYNAKÇA 545
A- Canlı kaynaklar 545
B- Yazılı kaynaklar 546

GİRİŞ

Koşar telden tele dökülür saza
Ben beni söylerim türkülerimde
Özlem çağıl çağıl aşk yığın yığın
Ben beni söylerim türkülerimde

Gah Emrah olurum dert ile dolan
Gah bir Köroğlu 'um dağlarda kalan
Seyrani Sümmani Karacaoğlan
Ben beni söylerim türkülerimde

diyen Halil Soyuer'in, dörtlüklerinde olduğu gibi, kendimizi söylemişiz türkülerle. Türküyle yatmış, kalkmış, onunla yunmuş arınmışız. Sonuçta insanımızın duygu ve düşüncelerinin dile gelme aracı olmuş türkülerimiz. Büyük Usta Âşık Veysel "Ben gidersem sazım sen kal dünyada / Gizli sırlarımı aşikar etme" diyerek bunu doğrulamış. Bağlamanın dertlerimize yoldaş, türkülerimizin de iyi bir sırdaş olduğunu açıkça ifade etmiş.

Halkımızın yaşama mücadelesinin dile ve tele yansımasını sağlayan bir aynadır türkülerimiz. Onun içindir ki Anadolu insanı düğününü, kara gününü, kınasını, yakınmasını, mizahını, kahramanlığını, aşkını, gurbetini, hatta sevgilisine sitemini dahi turnanın kanadında dile getirmeye çalışmış. Milletimizin gönül bahçesinin gülleri olan türkülerimiz; Aydın'da zeybek, Toroslar'da bozlak, Erzurum'da tatyan, Karadeniz'de yol havası, Urfa'da hoyrat, Malatya'da ise Arguvan olmuş, dökülmüş yüreğimize. Yüreğimize dökülen türküler yâr üstüne, gurbet üstüne, ayrılık üstüne, turna üstüne.

İş bununla da kalmamış, coşkun akan Kızılırmak da, Fırat nehri de türkülerde bulmuş kendisini. Hatta bir mübârek günde âşık;

Kızılırmak can incitme sen bu gün
Mübi rek günlerde sel bayram eder
Kitabın kavlince dağlar al giymiş
Karışmış çiçekler çöl bayram eder

diyerek, hiç olmazsa bu mübârek günde olsun can incitme Kızılırmak, ne olursun diye yalvarmış. Türkülerimiz gönül almış, dert dinlemiş, gün olmuş Gelin Ayşe'nin, Gelin Ümmü'nün feryâdını dile getirmiş.

A benim bahtı yarim
Gönlümün tahtı yarim
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yarim

diyerek büyük bir ustalıkla, nezih bir kıskançlık sergileyen dizeler, türkülerimizdeki estetiğin ne denli yüce olduğu hükmünü çıkarmış karşımıza. Halkımız; türkülerinde hem ağlamış, hem de gülmüş, dertlilere devâ, çaresizlere çare olmaya çalışmış oynamış, oynatmış. Ama bunun yanında;

Şu dünyanın hali böyle
Yalan yahş(geçer şöyle
Söyledikçe engin söyle
Engin ol gönül engin ol

diyerek, engin olmanın erdemini de dile getirmiş.

Gökte uçan huma kuşu
Ne bilir dalın kıymatın
Kargayı kondurman dala
Ne bilir gülün kıymatın

dörtlüğünde, "Kadrin bilmeyenler alır eline / Onun için eğri biter menek e" dizelerindeki kadir kıymet bilmeme örneğini de veciz bir şekilde dile getiren halk türkülerimiz; sosyal fonksiyona sahip halk ruhunun en güzel ifadesi olmuş, özlü sözlerle ders vermenin, nasihat etmenin bütün güzelliklerini bünyesinde yaşatmaya çalışmış.

Halk musikimizin güzelliklerini yıllar önce tesbit eden merhum Sarısözen Usta, bu konuda düşüncelerini bakınız nasıl dile getirmiş:

"İlk bakışta monoton gibi gözüken Türk halk musikisi, araştırıldıkça, çeşitli yönlerden incelikler ihtiva eden, nefis bir sanat hüviyeti taşır.

Konu bakımından yeryüzünde ne kadar tabiî ve sosyal olay varsa halk musikisinde hepsinin de yer aldığı görülür.

Estetik bakımından bir sevinci, bir elemi ifade eden ve çeşitli olayları canlandıran melodilerin en güzel örneklerini yine halk müziğinde bulabiliriz" demektedir.

Sonuç olarak; halkımızın bağrından kopan türkülerimiz, sevincimizin, kederimizin dile gelme aracı olarak karşımıza çıkmış, gönlümüze de taht kurmuştur. Bunlardan "Sivas Halayı- Yksek eyvanlarda *bülbüller* öter- Başunda altm tacım -Söğiit'ün erenleri - Ankara hüdaydası ve Tumalar Semahı" gibi türkülerimiz akıcılığıyla, sanat hüviyetiyle gönlümüzdeki türkü sarayının sultanları olmuş, günümüze kadar gelmiştir. Halk edebiyatımızın da temel taşlarındandır. Halk ozanlarımız ise türkülerin oluşmasında önemli bir

kaynaktır. Yaygınlaşıp yaşatılmasında bu kaynağa baha biçilmez. Ancak; onlar yaparlar, bizler onların yaptıklarını, çalıp okuduklarını muhafaza edemeyiz. Edemediğimiz gibi, dediğini de anlayamayız. Sözlerini araştırmadan yanlış okur, yanlışlıkların günümüze kadar gelmesine vesile oluruz. İşte bazı kaynak kişilerin türkü sözlerini yanlış aktarması, yetkililerin "düzelteceğim" diye yaptığı tahribat, plâktan notaları yazılan türkülerde sözlerin yanlış kayıtlara geçmesi, birtakım yanlışlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yanlışlıklar düzeltilmediği gibi düzeltilmesiyle ilgili şimdiye kadar akademik bir çalışma da yapılmamış. Notası yazılarak repertuvara giren, şimdiye kadar hiç okunmayan, "nasıl bir türküymüş" diye yüzüne dahi bakılmadan günümüze ulaşan çok türkümüz var. Repertuvara girdiğinden beri hiç okunmayan türküler söz yanlışlıklarıyla günümüze kadar gelmişler "Bizlere el uzatan yok mu" diye bağırmaktadırlar. Türkülerimizin bu acı feryâdına kulaklarını kapatmayan, Nejat Birdoğan Hoca, "Türkülerdeki Söz Sakatlıkları", Mehmet Gökalp, "Halk Edebiyatında Hatalı Söyleyişler," Nail Tan; "Karacaoğlan'ın Türk Sanat Müziği Türünde Bestelenen Şiirleri", Altan Demirel, "Türkülerdeki Söz Yanlışları", Salih Turhan, "Azerbaycan Halk Türküleriyle İlgili Tespit ve Düşünceler", Ahmet Z. Özdemir "Türkülerin Sözleri Doğru Okunmalıdır", Doğan Kaya, "Türkülerde Söz Yanlışları", Suphi Saatçı, "Kerkük Yöresi Sözlü Halk Edebiyatında Karşılaşılan Metin Bozuklukları", Kâmil Toygar, "Halk Türkülerimizde Metin Onarımıyla İlgili Bazı Düşünceler" adlı yazılarıyla yanlışlıklara dikkat çekmişler, fakat durum hiç değişmemiştir.

Söz yanlışlıklarının, bir komisyon maharetiyle "A"dan "Z"ye kadar incelenip düzeltilmesi, müziğimizin sağlam temellere oturması, gelecek nesillere aktarılması bakımından çok önemlidir. Önemini bilen her halk müziği sevdalısının konuya el uzatması gerekir.

İşte biz, bu düşünceyle çıktık yola. Yıllardır türkülerimizdeki söz eksikliklerini, sakatlıklarını tespit ettik, "birem birem" biriktirdik. İlk olmanın dezavantajını düşünmemize rağmen dayanamadık. "Yeşil ördek gibi daldım göllere" türküsü bardağı taşıran son damla oldu.

Bilindiği gibi türkünün sözleri Abdal Pir Sultan'a ait. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar (Erman Yayınevi, İstanbul 1984, s. 442) kitabındaki ilk dörtlüğü:

Y rimin cemali güneşle môhı
Sana dşık olan çekmez mi ôhı
Getir and içelim Keldmıllôhı
Ne sen beni unut ne de ben seni

şeklindedir. Bu dörtlüğün ilk iki dizesini bazı sanatçılar: "Sevdiğim cemalin güneşim ayım / Seni seven aşık çeker ezvahı" şeklinde okumaktadırlar. İlk iki

dizedeki "ayım"la, ikinci dizedeki "ezvah" sözcükleri kafiye itibariyle uyumsuzdur. "E z ah" Osmanlıca Türkçe ve Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde yok. Derleme Sözlüğünde "ezva / ezve" ilâç olarak açıklanmış. TRT'nin Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinde türkü sözünde "ezvahı" geçmediği hâlde: İncitme, kırılma olarak açıklanmıştır. Halbuki Osmanlıca Türkçe Sözlükte "eza" incinme ve kırılmadır.

Şimdi! "Sevdiğim cemalin güneşim ayım / Seni seven aşık çeker ezvahı" dizelerinin ifade ettiği anlama bakalım: "Sevdiğim yüzün güneşim ayım / Seni seven aşık çeker incinir, kırılır", ya da, "Seni seven aşık çeker ilacı" şeklinde bir anlam ifade eder ki; bu da hem söyleniş, hem de şiirin akışına terstir.

Aynı dörtlüğün ilk iki dizesini diğer bir grup, "Sevdiğim cemalin güneşim ayım / Seni seven aşık çeker ervahı" şeklinde okumaktadır. İki dize arasında kâfiye bozukluğu olduğu gibi, anlam bütünlüğü de yoktur. Bu şekliyle güfte, "Sevdiğim y i z i n güneşim ayım (Yüzün ıy gibi güneş gibi) / Seni seven aşık çeker ruhları" anlamındadır. "Ervah" ruhlar demektir. "ayım" ile "ervahı" arasında anlam bütünlüğü olmadığı gibi, kâfiye de uyumsuzdur. Bize göre her iki okuyuş da yanlıştır.

İşte bu ve benzeri yanlışlıklara dayanamaz olduk. Bir halk müziği sevdalısı olarak, konuya yetkililerin dikkatini çekmek, türkülerin söz ve müziğinin yeniden incelenmesini sağlamak amacıyla yola çıktık. Repertuvar kayıtlarındaki türkülerin hepsinin sözlerini gözden geçirdik. Bu incelemede TRT'nin Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisini (C. I ve II.) ölçü aldık. Zira türkülerin sözlerini bir arada bulunduran başka kaynak yoktu. Adı geçen kaynaktan söz yanlışlıklarını, sakatlıkları, haksız sahiplenmeleri tespit ettik. Tespitlerimizi; 1- Söz Yanlışlıkları, 2- Söz Sakatlıkları, 3- Haksız Sahiplenmeler başlığıyla vermeyi düşündük. Fakat; söz yanlışlığını incelediğimiz türkü, haksız sahiplenme ve sakatlıklar içerisinde de karşımıza çıkınca, bu başlıklar altında toplamanın sağlıklı olmayacağını düşündük.

Sözlerini incelediğimiz türkülerde herhangi bir yanlışlığa düşmemek için konuyla ilgili uzmanların düşüncelerine de başvurduk. Bilmediğimiz yöresel sözcükleri telefonla, ulaşabildiğimiz uzmanlara bizzat sorarak doğrusunu tespit etmeye çalıştık. Bilinmeyen sözcükleri tespit ederken de, halk ağzında değişeceğini düşünerek ona yakın olanları da taradık.

Söz sakatlıklarının tespitinde de aynı uygulamayı yaptık. Dizeyi kaynaklardan tespit ederek doğrusunu bulmaya, ya da metne en yakın olanını tespit ettik. Emin olmadığımız tespitlerimizde: "Böyle olması daha uygun, mantıklı, veya olabilir" gibi istifhamlı sözler kullanarak peşin hükümden kaçındık. Bazen de yorumu okuyucuya bıraktık.

Söz sakatlıklarını, yanlışlıklarını, haksız sahiplenmeleri incelediğimiz türkülerde repertuvar kayıtlarına geçen sözleri ölçü aldık. Yazım hatalarını dahi düzeltmedik. Onun için repertuvar kayıtlarındaki yazım hataları kayıtlarımıza da olduğu gibi geçti. Zaten kaynak gösterdiğimiz için müdahale etme hakkımızda yoktu. Sözleri verirken, TRT'nin hazırlamış olduğu Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisindeki bilinmeyen sözcükleri de, sözlerin altında açıkladık. Dipnot düşülerek açıklanan sözcüklerin şiire uygulanması işimizi zorlaştıracaktı. Onun için hemen sözlerin altında açıklamanın daha uygun olacağını düşündük. Sadece Kısas Semahı ve Genç Osman türkülerindeki tespitlerimizde dipnot uygulandı.

Tespitlerimizde; Pir Sultan'a, Karacaoğlan'a Dadaloğlu'na, Köroğlu'na, Emrah'a, Kerem'e, Yunus'a vb. ait olan türkü sözleri mümkün olduğu kadar bir bütün hâlinde verilmeye çalışıldı. Sıralamada sözleri Karacaoğlan'a, Pir Sultan Abdal'a vb. ait olanlar, art arda getirildi. Azeri türkülerde de aynı uygulama yapıldı.

Yanlışlıkların kolay bulunabilmesi için incelediğimiz türkülerin alfabetik sıralaması yapılarak sayfa numaraları karşısına yazıldı. Çünkü, türküler kitap içinde alfabetik sıraya konulamadı. Zira, aynı türkü bir başka yerden, başka isimle karşımıza çıktı. Örneğin, "Ela gözlü benli dilber" türküsü başka yöreden "Ala gözlü benli dilber" olarak derlenmiş ve de kayıtlara öyle geçmişti. Biz türküleri alfabetik sıraya koyduğumuzda, biri -A-, diğeri -E- harfi içinde yayımlanacaktı. Halbuki türkü sözleri müşterekti. Bütün hâlinde incelenmesi gerekirken ayrı sayfalarda yayımlandığı için bütünlük sağlanamayacak, dolayısıyla işimiz zorlaşacaktı. Onun için biz de incelediğimiz türkülerin afabetik sıralamasını başa koyduk. Bu uygulamayla aranılan türkünün en kısa zamanda bulunacağını düşündük.

İncelediğimiz türkülerle ilgili kaynakları da parentez içinde vererek açıkladık. Haksız sahiplenmeler konusunda azamî gayreti göstererek, Karacaoğlan adına kayıtlı sözlerin başka bir ozan adına kayıtlı olup olmadığını tespit etmek için ulaşabildiğimiz kaynakların hepsini tek tek taradık. Karacaoğlan'ın sözleri başka bir ozan adına kayıtlı ise, o kaynaktaki sözleri de tespit ederek dize farklılıklarıyla verdik. Meselâ; "Gönül gurbet ele gitme" dizesiyle başlayan, Gazi Antep repertuvarına kayıtlı türküyü Karacaoğlan ve Emrah adına tespit ettik. Konuyla ilgili kesin hüküm vermeden Ali Saraçoğlu'nun Ercişli Emrah kitabından alıntılar yaparak sonuca ulaşmaya çalıştık. Yaptığımız alıntılarda metnin bütün özelliklerini koruduk. Yöre ağzı, dil özellikleri, yazım kuralları olduğu gibi korunarak kayıtlarımıza geçti. Özellikle Azerî türkülerin yazım özelliklerine dikkat ederek söyleyişin bozulmaması için azami gayreti gösterdik. Türkülerdeki söyleyiş biçimlerini tespit etmek için çeşitli kaynaklar taramamıza rağmen Azerbaycanlı kaynak kişilere de baş vurarak doğruyu bulmaya çalıştık.

Türkü sözlerinin altında açıklaması yapılan sözcükler, dizedeki anlamı ifade etmiyorsa, Örneğin TRT'nin hazırladığı Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi adlı eserde: "Ellik baba gidelim" türküsünün sözleri verilmiş, altına da "ellik" sözcüğü: Ekin biçerken kullanılan, tahtadan yapılmış, koruyucu ağaç eldiven olarak açıklanmış. Bu açıklama doğru, fakat dizedeki anlama uygun değil. İşte biz bu tür sözcükleri dizedeki ifade ettiği anlama göre değerlendirerek açıklamaya çalıştık.

Konuyla ilgili daha önce tespit edilmiş yanlışlıkların da bir arada bulunması düşüncesiyle kitabın arkasında başta bahsettiğim makalelerden alıntılar yaparak tespit edilen tüm yanlışlıkların bir arada bulunmasını sağladık. Çok az da olsa tespit edilenleri, tespit ettiklerimizle bir araya getirerek karşılaştırılmasını sağladık. İşte tespitlerimiz:

SÖZ YANLIŞLIKLARI - SAKATLIKLAR - HAKSIZ SAHİPLENMELER

Türkü : Bu maral bakışın ey peri suret
Yöre : Malatya
Kaynak kişi : Mehmet Ali Erdem
Derleyen : Mustafa Geceyatmaz
Repertuvar No : 3492

Kaynakta sözler Erzurumlu Emrah adına ve aşağıdaki gibidir. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Bu maral bakışın ey per-fsuret	/ .....
Çok açtı bağrımda yara gözlerin	/ .....
Bilmem ahu mudur yoksa ki ateş	/ Bilmem ahu mudur yoksa ki afet
Yakar baktığını nara gözlerin	/ .....
Birden işvelenip mestane süzer	/ Birden şivelenip mestane süzer
Gamzelerin oku bağrımda gezer	/ Tığ-ı gamzelerin gömlüme gezer
Bir kez ilt iatla eylese nazar	/ .....
Olur şu gönlüme çare gözlerin	/ Eder bu derdime çare gözlerin
Emrah'ı alemde bi karar etti	/ .....
O nihan aşkını aşikar etti	/ .....
Aklımı f krimi tarumar etti	/ .....
Fitne bakışların kara gözlerin	/ .....

Türkü : El çek tabip el çek sinem üstünden
Yöre : Tokat
Kaynak kişi : Abbas Öz
Derleyen : Mehmet Erenler
Repertuvar No : 4008

Türkünün sözleri yazılı kaynaklarda Erzurumlu Emrah adınadır.

El çek tabip el çek sinem üstünden
Sen benim derdimi bilebilmezsin
Yarem y i rektendir yoktur ilacın
Sen benim yaremi sarabilmezsin

Yüzün güleçtir içerin hayın
Çeken bilir bu sevdanın yayın
Yıktın viran ettin ömrüm sarayın
Sen onun bir taşın örebilmezsin

şeklindedir. Kaynaktaki sözler: (Dr. Türkân Akyol, Erzurumlu Emrah, Çeşitli Yönleri İle Erzurum ve Çevresi, Erzurum 1968, s. 198.)

El çek tabip el çek sinem üstü:den
Sen benim derdime deva bilmezsin
Sen nasıl tabipsin yoktur ilacın
Yaram yürektedir sarabilmezsin

İçerim yanıyor kendim havayi
Çekmeyen ne bilir aşkı sevdayı
Yıktın viran oldu kalbim sarayı
Çünkü bir taşını koyabilmezsin

Emrah'ım dinledin benim sözlerim
Muhabbetin can evimde gizlerim
Ne duruyon ağlasana gözlerim
Bir dahi yarini görebilmezsin

Aynı sözler başka kaynakta aşağıdaki gibi karşımıza çıktı:

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Sen benim derdimden deva bilmezsin
Sen nasıl tabipsin yoktur ilacın
Yürekte yaramı sarabilmezsin

Sana derim sana ey kalbi hayın
Kimseler çekmesin feleğin yayın
Yıktın harap ettin gönlüm sarayın
Alıp bir taşını koyabilmezsin

Emrah der k yalan oldu sözlerim
Muhabbetin can evimde gizlerim
Ne dururs'un ağlasana gözlerim
Gitti kaşı kara görebilmezsin

İşte bu dörtlükler repertuvardaki dizelerle karışmış, alıntılarla yeni dörtlükler elde edilmiştir. Repertuvardaki sözlerle kaynaktan verdiğimiz sözler karşılaştırıldığında farklı dizeler görülecektir.

Ali İhsan Tuncalı'nın Emlek Alevî Âşıkları (Kızılırmak Yayınları / 1, Ankara 2000.) kitabında da aynı sözler yayımlanmış. Emlek'in İğdecik köyünden Âşık Velî adınadır. Kaynakta üç dörtlük yayımlanan sözler; "Cevretme sevdiğim var git yoluna" dizesiyle başlamaktadır.

Cevretme sevdiğim var git yoluna
Sen benim derdimden çare bilmezsin
Sen nasıl tabipsin yoktur ilacın
Ydrem yürektedir sarabilmezsin

Y luna koymuşum eldeki varı
Her gelip geçtikçe selam ver bari
Yıktın harap ettin gönlüm sarayı
Çünkü bir taşını koyabilmezsin

Veli'm eder yar yolların gözlerim
Ciğerimi aşk oduna köz/erim
Ne durursun ağlasana gözlerim
Bir daha yarini görebilmezsin

şeklindedir. İbrahim Aslanoğlu'nun: Âşık Velî adlı kitabında Ali İhsan Tuncalı'nın Emlek Alevî Âşıkları adlı kitabında yayımlanan bu sözler için şöyle demektedir. "Ali İhsan Tuncalı'nın Emlek Alevî Şairleri kitabında:

Cevretme sevdiğim var git yoluna
Sen benim derdimden çare bilmezsin
Sen nasıl tabipsin yoktur merhemin
Y ram yürektedir sarabilmezsin

dörtlüğüyle başlayan deyiş Erzurumlu Emrah'ındır. Emrah, İrfanî ve Âşık Kerem'e nazire yazmıştır" diyerek sözlerin Erzurumlu Emrah'a ait olduğunu vurgulamaktadır. (İbrahim Aslanoğlu, Âşık Velî, Kültür - Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları 53, Ankara 1984, s. 12.) Yard. Doç. Dr. Doğan Kaya ise: "Türkülerin Derlenmesinde Kayda Geçirilmesinde ve İcra Edilmelerinde Yapılan Yanlışlıklar" adlı yazısında (Folklor Edebiyat Dergisi, 2001 / 2, C. 7, S. 26, s. 45) bu türküyle ilgili şöyle demektedir." Türkü iki dörtlük olarak kayıtlı asıl sahibi kayıtlı değil. Parçanın asıl sahibi İrfanî'dir. Ancak Eflatun Cem Güney, Çetin Eflatun Güney, bu şiiri Erzurumlu Emrah'a, Şükrü Elçin'de Gevherî adına kaydetmiştir."

Mesele, türkü sözlerinin Emlek'in İğdecik köyünden Âşık Velî'ye veya Erzurumlu Emrah'a ait olması değil, üç değişik şiirden birisinin repertuvar kayıtlarıyla aynı olmamasıdır. Dr. Türkân Akyol'u kaynak göstererek verdiğimiz sözlerin doğru olduğuna inanıyoruz. Repertuvardaki sözler de, Dr. Türkân Akyol'un tespit ettiği dörtlükler esas alınarak değerlendirilmeli farklı dizeler düzeltilmelidir. Ayrıca repertuvardaki ikinci dörtlüğün: "Yüzün gü-

leçtir içerin hayın / Çeken bilir bu sevdanın yayın" dizeleri eksiktir. Şiir koşma tarzında olmasına rağmen dizeler on hecelidir.

Türkü : Dedim dilber didelerin ıslanmış
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Âşık Veysel Şatıroğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 568

Repertuvardaki sözler:

Dedim dilber dide/erin ıslanmış
Dedi çok ağladım sel yarasıdır
Dedim dilber yanakların dişlenmiş
Dedi zülüf değdi tel yarasıdır

Dedim dilber yanakların al olmuş
Dedi bugün bana başka hal olmuş
Dedim dilber yanakların gül olmuş
Dedi çiçek soktum gül yarasıdır

Dedim Emrah aklım başımdan aldın
Dedi bu cihanda beni mi buldun
Dedim dilber niçin sarardın soldun
Dedi çekticeğim dil yarasıdır

Kaynaktaki sözleri:

Dedim dilber dide/erin ıslanmış
Dedi çok ağladım sel yaresidir
Dedim dilber ak gerdanın dişlenmiş
Dedi zü l im değdi tel yarasıdır

Dedim dilber dilin şeker bal olmuş
Dedi bugün sana bir hoş hal olmuş
Dedim dilber yanakların al olmuş
Dedi çiçek soktum gül yaresidir

Dedim dilber Emrah aklını aldın
Dedi şu cihanda beni mi buldun
Dedim dilber niçin sararıp soldun
Dedi çekticeğim dil yarasıdır

şeklindedir. Öz olarak aynı olmasına rağmen dizeler arasında farklılıklar vardır. İncelendiğinde farklı dizeler görülecektir.

Halk müziğimizde, halk edebiyatımızda işlenen temalardan biri de turnadır. Bazen medet umulmuş, bazen de haberci olarak düşünülmüştür. Turnalar Ali'yi görmediniz mi diyerek Hz. Ali bile turnalardan sorulmuş. "Gökyüzünde bölük bölük tu r alar / Y k mu insaf nız aldı dert beni" dizesiyle yardım istenmiş. Turnalar Semahı'nda ise hareketleri taklit edilmiş. Görülmeden üstüne şiirler yazılmış, türküler yakılmış. Söylenenlerde dilden dile, telden tele günümüze kadar gelmiştir.

Halk müziğinizde en yaygın olan turnalı türkü ise "Allı tu r am bizim ele varırsan / Şeker söyle kaymak söyle bal söyle" dizeleriyle başlayandır. Bu dizeler Ercişli Emrah'ta; "Telli turna bizim ele gidersen / Katık söyle kaymak söyle yağ söyle". Âşık Kerem'de, ''llı tu r am bizim ele varırsan / Şeker söyle kaymak söyle bal söyle" olarak değişmiştir.

Türkünün nerede, ne zaman, kim tarafından yakıldığı bilinmez. Bilinen odur ki; Hacı Taşan'ın sazında, sesinde klâsikleşerek günümüze kadar gelmesidir. Ali Saraçoğlu Ercişli Emrah adlı eserinde bu konuya geniş yer vererek adı geçen eserinin 183. sayfasında;

"Derlendiği yer : Erciş 1948
Kaynak kişi : Şevket Alkoç
Derleyen : Ali Saraçoğlu

Turnam gider olsan bizim ellere
Şeker söyle kaymak söyle yağ söyle
Eğer meni sorsa ihtiyar anam
Boynum armut sapı canım sağ söyle

Felek bilekçeyi takdı boynuma
Y d ülkede baş eğdirdi zalzma
Sevdiğim (y) üz dönüp bakmaz h tlzma
Y lumu bağladı karlı dağ söyle

Gurbet elin töhmeti var alı var
Cazu oyunbazı yaldak dili var
Gör Emrah'ı ağlanacak halı var
Kurudu gazele döndü bağ söyle

Kaynak kişi : Âşık Ahmet Poyrazoğlu

Telli tu r a bizim ele gidersen
Katık söyle kaymak söyle yağ söyle
Eğer beni sorsa ihtiyar anam
Boynum kıldan ince canım sağ söyle

Bir çift göz düşürdü beni düzlere
Hasret kaldık şirin şeker sözere
Bundan sonra haranı oldu bizlere
Gök çimenli bahçalarda bağ söyle

Emrah'ım gurbette eyledim karar
Bundan sonra gelse yar neye yarar
Sinem üstü Han Selbi'den yadigar
Sağalmadı çallı çapraz dağ söyle

şeklinde şiiri yayımladıktan sonra şu açıklamalara yer vermiş: (s. 382)

- "Caferoğlu, A. 1942, C. 1. s. 94 // Öztelli, C. 1977, s. 178 nr. 41.

Caferoğlu 'Tu r am gider olsan bizim ellere / Şeker söyle kaymak söyle yağ söyle' beyiti ile başlayan koşmanın:

Tu r am gidersin nereye
Dönüp bakmazsın geriye
Sevdiceğim Han Peri'ye
Tu r am yare selam söyle

dörtlüğü ile başlayan, ad bağlamı eksik olan semaiyi dördüncü (sonuncu) bağlamı olarak yayımlamış, ozan için 'Gemerli'den Dübür Ahmet oğlu Emrah'tır" notunu düşmüştür. O notla ilgili açıklamalarda bulunduğu, şiirin de, Ercişli'ye ait olduğunu: "Semai için lütfen Saraçoğlu / 6 ve Şiirlerin Yayım Dizini / Kaynaklar Üstüne Açıklamalar bölümüne bakınız" diyor. Adı geçen bölümde (Adı geçen eser s. 274) dipnotla ve kaynaklarla ilgili geniş bilgiler veren Saraçoğlu açıklamalarına; "Öztelli koşuku, semai-koşma karışmasına değinmeden, Caferoğlu'ndaki biçim ve Emrah adına kayıtlı olan bu manzumenin altında şu not vardır. 'Gemerli'den Dübür Ahmet oğlu Emrah'tır. Bunu haber veren hata etmiştir. Bu da Ercişli'nindir, açıklaması ile yayımlamıştır. Yayımlanmamış metin:

Derlendiği yer : Iğdır
Kaynak kişi : Oruç Onk
Derleyenler : Nejat Birdoğan - Nizamettin Onk

Üç bağlamdır. Ad bağlamı yoktur. Başlama dörtlüğü ile ikinci ve üçüncü bağlamların bağlama dizelerinin ayakları farklıdır. İkinci ve üçüncü bağlamları Erciş derlemesi ile benzeş değildir.

Tu r am gider olsan bizim ellere
Gatığ söyle gaymağ söyle bal söyle
Eğer bizden vesm-i halin sorsalar
Boynum armut sapı canım sağ söyle

Bizim yerin ırmakları akar mı
Yaz olanda mene k el r kokar mı
Sevdiğim de seyrangdha çıkar mı
Orada bir hasta gördüm diyersen

Tu r am gider misin bizim ellere
Seldm söyle bahçemizde güllere
Felek salıp meni gurbet ellere
Tercan'da bir hasta gördüm diyersin

'Tercan'da bir hasta gördüm diyersin" dizesi, Âşık Kerem adına söylenmektedir. İnancımıza göre, bu değişkeyi kaynak kişi Oruç Onk karıştırmış. Âşık Kerem için söylenen koşmanın ilk dörtlüğü şöyledir;

Tu r am gider isen bizim ellere
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin
Eğer bizden sual eden olursa
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

şeklindedir. Âşık Kerem adına söylenen deyiş beş bağlamdır. Birdoğan / Onk derlemesi deyişin ilk bağlamının birinci ve üçüncü bağlamının son; 'Tercan'da bir hasta gördüm diyesin', dizesinin dışında benzerlik yoktur.

Kerem ayağı yaygın bir deyiş:

Allı tu r am bizim ele varırsan
Şeker söyle kaymak söyle bal söyle
Eğer bizi sual eden olursa
Boynu bükük benzi soluk ydr söyle

Allı tu r am ne gezersin havada
Kırıldı kanadım kaldım burada
Ne cefalı kul imişim dünyada
A k am olsun allı turnam dön geri

Türkü olarak Keskin / Sivas yörelerine mal edilen bu deyişin ana temasını gurbet ve özlem oluşturmaktadır. Turna, özlemi gurbetten sılaya, sıladan gurbete taşıyandır. Bu Âşık Kerem'in, Âşık Emrah'ın deyişlerinde de böyledir. Anonim türkülerimizde de" diyerek Ali Saraçoğlu Ercişli Emrah adlı kitabındaki açıklamalarını tamamlamaktadır.

Adı geçen ' llı tu r am bizim ele varırsan' dizesiyle başlayan, halk müziği klâsikleri arasında yerini alan türküyü Muzaffer Sarısözen derlemiş. Kaynak kişiler Salman Çöker - Hacı Taşan, yöresi Kırıkkale / Keskin, No: 944'tür. Repertuvarda sözler aşağıdaki gibidir.

Allı tu r am bizim ele varırsan
Şeker söyle kaymak söyle bal söyle

Bağlantı
Gülüm gülüm kırıldı kolum
Tutmuyor elim tu r alar ey
Ah gülüm gülüm yar gülüm gülüm
Kız gülüm gülüm tu r alar ey

Eğer bizi sual eden olursa
Boynu bükük benzi solukyar söyle
Bağlantı

Allı tu r am ne gezersin havada
Arabam kırıldı kaldım burada
Bağlantı

Ne anmamış kulumuşum dünyada
A k am olsun allı tu r am dön geri
Bağlantı

Hacı Taşan'ın Emrah tapşırmasıyla bir türküsü daha vardır ki, o da: "Şad'ol deli gönül müj deler olsun"dur. Klâsik müzikteki gazel ara nağmelerinin de kullanıldığı bu türkü serbest okunmakta, diğer türkülerine göre çok farklı bir tavır ve uslûp sergilemektedir. Keskinli Hacı Taşan'ın gazel tarzında okuduğu ezginin sözleriyle repertuvar kayıtlarına geçen başka bir türkümüz daha var. O da yine aynı dizelerle başlamaktadır "Şad'ol deli gönül müj deler olsun." Adı geçen türküyü yöre ekibinden Mustafa Özgül derlemiş, notalandırmış, yöresi Erzurum, repertuvar No: 4135'tir. Hacı Taşan'ın gazel tarzında okuduğu ezgi henüz repertuvara girmemiş. Erzurum'dan repertuvar kayıtlarına geçen sözler:

Şad'ol deli gönül müj deler olsun
Benim ydrim gelecekmiş bu gece
Kesilsin kurbanlar yansın *şem*'alar
Küll-i malım talan olsun bu gece

Bugün bu gönlümün kara günüdür
Üzerimde yanan aşk tiitiinüdiir
Ar ie a k amı bayram günüdür
Gidem ydre gurban olanı bu gece

Şem'a: Mumа batırılmış fitil.

şeklindedir. Şem'a sözcüğünün anlamı da dipnot olarak verilmiştir. Ali Saraçoğlu'nun Ercişli Emrah adlı kitabının 180. sayfasında yayımlanan şiir üç dörtlük olup aşağıdaki gibidir.

Şad-ol deli gönül mü deler olsun
Gelecektir benim yarim bu gece
Kesilsin kurbanlar yansın çıralar
Talan olsun bütün varım bu gece
(Talan olsun küll-i malım bu gece)

Gül dibinden gelen şadlık ünüdür
Yüreğimde tüten yar tütünüdür
Arefe geçmiştir bayram günüdür
Dedim kurban olsun canım bu gece
(Dedim yare kurban canını bu gece)

Emrah'ın sevdiği hanlar hamdır
Al yeşil giymiştir canlar camdır
Koynunda memeler kiraz benidir
Dedim ver ağzıma emim bu gece

Repertuvara geçen sözler iki, kaynaktaki sözler üç dörtlüktür. Necati Turgut Göksel'in 1970'de yayımladığı Âşık Emrah, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri adlı kitapta da sözler Erzurumlu Emrah adına kayıtlıdır. Sözler:

Şad-ol deli gönül müj deler olsun
Gelecektir benim yarim bu gece
Kesilsin kurbanlar yansın şem'alar
Küll-i malım talan olsun bu gece

Bugünler gönlümün kara günüdür
Üzerimde yanan yar tütünüdür
Ar ie akşamı bayram günüdür
Dedim yare gurban oldum bu gece

Vraneden gelen baykuş sesidir
Emrah sevdiğinin miras yedidir
Koynundaki meme kiraz gibidir
Dedim ver ağzıma emem bu gece

şeklinde geçmiştir. Aynı sözler Saadettin Nüzhet Ergun'da Ercişli Emrah adına olup, Necati Turgut Göksel'in yayımladığı metnin aynısıdır. Eflatun Cem Güney'de de Erzurumlu Emrah adına kayıtlı. Saadettin Nüzhet Ergun ve Necati Turgut Göksel'in metinlerinin aynıdır. Cahit Öztelli ise bu sözlerin Âşık Kerem'e ait olduğunu söylemektedir. Öztelli'de şiir, Eflatun Cem

Güney'de yayımlananla aynıdır. Şiirle ilgili E. Cem Güney'le aynı görüşü paylaşmaktadır. (Geniş bilgi için bakınız Ali Saraçoğlu'nun Ercişli Emrah adlı eseri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 372.)

Repertuvara geçmeyen Hacı Taşan kasetlerindeki sözler ise;

Şad'ol deli gönlüm müjdeler olsun
Gelecektir benim yarim bu gece
Kesilsin kurbanlar yansın şemalar
Küll-i malım talan olsun bu gece

Bugün bu gönlümün kara günüdür
Üzerimde yanan dost tütünüdür
Arefe akamı bayram günüdür
Dedim dosta gurban alam bu gece

Viraneden gelen baykuş ünüdür
Emrah sevgilinin Mevla sırrıdır
Elindeki kadeh aşk şarabıdır
Dedim doldur içim bu gece

şeklindedir. Repertuvardaki dörtlüklerde Emrah tapşırması yoktur. Sözlerin düzeltilmesi, Emrah tapşırmasının da kayıtlara geçmesi gerekir.

Türkü : Gönül gurbet ele varma
Yöre : Gazi Antep / Sarılar köyü
Kaynak kişi : Hüseyin Kırmızıgül
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 537

Hayli yaygın olan bu türkü klâsik Türk müziği sanatçıları tarafından da okunmaktadır. Sözlerin kime ait olduğu konusunda çelişkili bilgiler var. Repertuvardaki sözler ise Sefil Ali adına kayıtlıdır.

Gönül gurbet ele varma
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Has bahçanın gül ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Benim derdimin ilacı
Ya bulunur ya bulunmaz

Der alarda yüzer bahri
Doldur ver içeyim zehri
Zalim gurbet elin kahrı
Y çekilir ya çekilmez

Ördek gelir güle güle
Yüzer suya dala dala
Güzel sevmek bir sarp kaie
Ya alınır ya alınmaz

Sefil Ali'm güler ağlar
Her işini Hakk'a bağlar
Y r senle sürdüğüm demler
Ya bulunur ya bulunmaz

şeklindedir. Ali Saraçoğlu Ercişli Emrah kitabında; "Semai daha önce Erzurumlu Emrah, Karacaoğlan ve Ruhsatî adına yayımlanmıştır.

Erzurumlu Emrah adına yayımlanan semai beş bağlamdır.

Gönül gurbet ele çıkma
Y gelinir ya gelinmez
Her dilbere meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Yürüktür bizim atımız
Yardan atlattı zatımız
Gurbet elde kıymetimiz
Ya bilinir ya bilinmez

Bahçamizde nar ağacı
Kimi tatlı kmi acı
Gönülde i dert ilacı
Ya bulunur ya bulunmaz

De r alarda olur bahri
Doldur da ver içem zehri
Sunam gurbet elin kahrı
Ya çekilir ya çekilmez

Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figan eder güle
Güzel sevmek bir sarp kale
Ya alınır ya alınmaz"

diyerek sözleri verdikten sonra dizelerin kimler tarafından yayımlandığını dipnot düşmüş, ilgili açıklamalarına devam etmiş.

(...) "Eflatun Cem Güney bir kitabında da semaiyi Ruhsatî'nin şiirleri arasında yayımlamıştır. (Ruhsatî, İstanbul 1953, s. 232-233, nr. 13) Semaiyi Karacaoğlan adına yayımlayan S. Nüzhet Ergun'de ve Ergun'u temel alan kaynaklarda semainin Karacaoğlan'a bağlanan biçimi üç bağlamdır.

Gel gönül gurbete gitme
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Şam-ı şeref ir zatımız
Yüriiktür bizim atımız
Gurbet elde kıymetimiz
Ya bilinir ya bilinmez

Karacaoğlan düşse yola
Hızır yardım etse bile
Yar dediğin demir kale
Ya alınır ya alınmaz "

şeklinde yayımlamış, bu dörtlüklerin kimler tarafından kullanıldığını da dipnot vererek açıklamalarına devam etmiş:

"Semai; S. Nüzhet Ergun'un 1927 yılında Konya'da basılan Karacaoğlan adlı kitabında yoktur. Daha sonraki baskılara 'ilaveler' bölümüyle eklenmiştir. Cahit Öztelli'ye göre semai Karacaoğlan'a aittir.

Karacaoğlan'daki iki dörtlük eksiktir. Emrah tarafından iki dörtlük ilâvesiyle kendine mal edilmiş veya Eflatun Cem'e söyleyen Ağa Dayı kendiliğinden iki dörtlük katmıştır. (Birinci baskıda - Sivas 1928- vardır) Dil bakımından Emrah bu kadar güzel ve sade şiir söyleyemez. Esasen Emrah'ın semaisi yoktur. Bilinenler hep başkalarına aittir. Semailer 16, ve 17. yüzyılda kullanılmıştır. 17. yüzyılda Ferhat adındaki halk şairi -Ferhat ile Şirin hikâyesinin kahramanı olacak- Karacaoğlan'ın bu manzumesine şu yayımlanmamış naziresi vardır. (Benim cönklerden) Öztelli'nin andığı Emrah Erzurumlu Emrah'tır.

Dünden beri yüzün gözlüyom
Ya görünür ya görünmez
İşte ben de gidiyorum
Sencileyin ya bulunur ya bulunmaz

Bir güneş doğmuş oradan
Kısmetim veren Yaradan
Çık salın devlet haneden
Gah salınır gah salınmaz

Dallarda idem niyazı
Sahranın ötüşür k zı
Sencileyin şahın kızı
Ya bulunur ya bulunmaz

Ferhat eder ey leb gonca
Boyu usul beli ince
Y nında huriler bilece
Ya bulunur ya bulunmaz

(Cahit Öztelli; Sahte Şöhret Bir Ozan Erzurumlu Emrah, 1976, s. 33-34.)

Öztelli'nin (Erzurumlu) 'Emrah tarafından iki dörtlük ilâvesiyle kendine mal edinmiş veya E. Cem'e söyleyen Ağa Dayı kendiliğinden iki dörtlük katmıştır' yargısı dayanaksızdır, haksızdır.

(...) Hikmet Dizdaroğlu da bu semainin Erzurumlu Emrah'ın değil Karacaoğlan'ın olduğunu öne sürmektedir.(Dizdaroğlu, Köz, S. 3, Şubat 1980 s. 10.) Bu savlara karşın 'bu semai Karacaoğlan'ın mıdır' sorusu yine de ortada kalmaktadır.

Bu semainin Karacaoğlan'a bağlanarak yayımlanmasından çok önce, Emrah adına Ağa Dayı'dan derlenmiş olduğunu doğru sayıyorsak, Karacaoğlan'a sonradan mal edilen ve Karacaoğlan'la ilgili kaynağı tartışılmaz olmayan semaiyi Karacaoğlan yerine niçin Ercişli Emrah'ın saymayalım?

Kaynak kişisi Karslı Ağa Dayı olan bu semainin Karacaoğlan'ın olduğu savı karşısında biz, Ercişli Emrah'la bağı konusunda daha çok ikircikliyiz. Konunun tam yansızlıkla çözülmesi zorunludur.

Bu semainin beş bağlamlı bir değişkesini Muzaffer Sarısözen Gazi Antep Sarılar köyünden Hüseyin Kırmızıgül'den derleyerek ezgisini notaya almıştır" diyerek konuyla ilgili açıklamasını tamamlamış, TRT repertuvar kayıtlarına geçen türkünün sözlerini de kitabına almış. Biz repertuvardaki bu türkünün sözlerini başta verdiğimizden tekrar yazmayı uygun bulmadık.

Türkü : Perşembe gününde çeşme başında
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Talip Özkan
Derleyen : -
Repertuvar No : 3550

Repertuvara yukarıdaki detay bilgilerle geçen türkünün sözleri Azerbaycanlı Âşık Elesker adına kayıtlıdır. Türkünün kaynak kişisi Talip Özkan'dır. "Perşembe gününde çeşme başında" dizesiyle kayıtlara geçen türkü;

TRT'nin hazırlamış olduğu Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi adlı eserin 649. sayfasında bu başlıkla verilmiş olmasına rağmen, başka bir Azerî türkünün sözleri yazılmıştır. Sözler adı geçen türküye ait değildir. O türkü "Gülüşlerin çingildesin saz kimi" dizesiyle başlamaktadır. "Güle güle ay hanım" adıyla repertuvara geçen türkünün sözleri yanlışlıkla yazılmıştır. Sözler Ali Saraçoğlu'nun Ercişli Emrah kitabında aşağıdaki gibidir.

Çarşamba gecesi çeşme başında
Gözüm bir alagöz ceyrana düştü
Ataşlı okunu vurdu bağrıma
O da yandı canım amana düştü

Göze! çok gözeldi hem ehli-dildi
Sıdk'ınan say saydı göynümü bildi
Başını buladı (salladı) gözünen güldü
Gül budandı gonca gümüna düştü

Bir bölük sona/ar inmişler düze
Sırma kaftan elvan görünür göze
Buhağın altından tuş geldi bize
Ay-gızıl memeler gerdana düştü

Emrah kimse yarin bu değer öğmez
Zora gelse de zorbaya baş eğmez
Arası meydandır uç uca değmez
Aklım o meydanda seyrana düştü

Adı geçen kaynakta bir başka söz yine Âşık Elesker'e adına yayımlanmıştır. Sözler repertuvarda da aynıdır. Elesker adına kayıtlı sözler:

Çarşamba gününde çeşme başında
Gözüm bir alagöz hanıma düştü
Attı müjgın ohun geçti sinemnen
Nazlı gamzeleri ganıma düştü

İşaret eyledim derdimnen bildi
Hem çoh göze! idi hem ehli dil idi
Gaşını galdırdı gözüynen güldü
Gülende gadası canıma düştü

Elesker'em her elimden halıyam
Göze! sen dert/isen men yaralıyam
Dedi nişanlıyam özge malıyam
Sındı gol ganadım yanıma düştü

Aynı sözler Erol Özaydın'ın Azeri Türküler - 1 adlı kitabında (s. 114) Sözler Elesker'in olmasına rağmen tapşırma hanesi yoktur. Adı geçen eserde üç dörtlük yayımlanan türkünün sözleri:

Çerşembe gününde çeşme başında
Gözüm bir alagöz dilbere düştü
Attı müjgan ohun deydi sineme
Deyende gadası canıma düştü

İşaret eyledim derdimi bildi
Hem çoh gözeldi hem ehli dildi
Gaşların oynattı gözüynen güldü
Gülende gadası canıma düştü

Men arifem her bir dertten hallıyam
Ay gız sen dert/isen men yaralıyam
Dedi nişanlıyam özge malıyam
Sındı gol ganadım yanıma düştü

şeklindedir. Sözler; Gafar Namazeliyev'in hazırladığı Salih Turhan'ın Türkçeleştirdiği Azerbaycan Halk Türküleri adlı kitapda da Elesker adınadır. Adı geçen kaynaktaki sözler:

Çerşembe gününde çeşme başında
Gözüm bir alagöz hanıma düştü
Attı müjgan ohun geçti sinemden
Nazlı gamzeleri canıma düştü

Bağlantı
Can can gemer can
Belde kemer can
Gözleri mercen hey gadan alım hey
Gadan alım

İşaret eyledim derdimi bildi
Gördüm hem gözeldi hem ehli dildi
Başını buladı gözüynen güldü
Gülende gadası canıma düştü

Elesker'em her elimden halıyam
Göze! sen dert/isen men yaralıyam
Dedi nişanlıyam özge malıyam
Sındı gol ganadım yanıma düştü

Müjgân: Kirpikler, kirpik ~ **Bulanmak**: Sallanmak ~ **Hak**: Malı olmak ~ **Sındı**: Kırıldı ~ **Halı**: Uzak.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcüklerle, türkünün bağlantı bölümünün anonim olduğu dipnot olarak verilmiştir. Ali Saraçoğlu, Ercişli Emrah adlı eserinde Azeri Âşık Elesker'in Emrah'a nazire yaptığını belirterek adı geçen kaynaktan aldığımız sözlerin aynısını eserinde yayımlamıştır.

Türkü : Esme seher yeli esme
Yöre : Hakkari
Kaynak kişi : Mehmet Selvi
Derleyen : TRT Ankara Radyosu THM Müd.
Repertuvar No : 2186

"Esme seher yeli esme" dizesiyle başlayan sözler Ercişli Emrah adına kayıtlıdır. Deyiş Hakkari'den repertuvara geçmiş. Sözleri:

Esme seher yeli esme
Değer tellere tellere
Bozulsun düşmanın fendi
Düşsün ellere ellere

Yardan ayrılan üz gülmez
Sarhoş olan sözün bilmez
Yar adını desem olmaz
Düşer dillere dillere

Irak yollar yakın olsa
Her güzelde hakkım olsa
Dostum Lokman Hekim olsa
Baksa dillere dillere

Emrah'ım da okur yazar
Hak kelamın kimler bozar
Ayna almış perçem düzer
Benzer güllere güllere

Üz: Yüz, surat ~ **Fend**: Hile, tuzak, düzen ~ **Perçem**: Kâkül.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. "Esme seher yeli esme" dizesiyle başlayan sözler Ercişli Emrah'ta üç dörtlüktür

Esme seher yeli esme
Değer tellere tellere
Bozulur . ikrimin bendi
Akar ellere ellere

Y rdan ayrılan yüz gülmez
Sayrı olan sözün bilmez
Y r adını desem olmaz
Düşer dillere dillere

Sef l Emrah okur yazar
Hak kelamın kimler bozar
Ayna almış zülüf düzer
Benzer güllere güllere

Repertuvardaki sözlerin aslına uygun olması için;

1. dörtlüğün		3. dizesi	: Bozulur fikrimin bendi
1. "	"	4. "	: Akar ellere ellere
2. "	"	1. "	: Y rdan ayrılan yüz gülmez
2. "	"	2. "	: Sayrı olan sözün bilmez
3. "	"	1. "	: Sef l Emrah okur yazar
3. "	"	3. "	: Ayna almış zülüf düzer

şeklinde düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Ömür bahçasının gülü solmadan
Yöre : Sivas / Divriği
Kaynak kişi : Âşık Ali Metin
Derleyen : TRT İstanbul Radyosu THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 3927

Detayını verdiğimiz türkünün sözleri kaynaklarda Yunus Emre adına dır. Âşık Ali Metin'den alınan türkünün sözleri repertuvarda üç dörtlüktür. Emrah tapşırması yoktur. Kaynakta sözler ise iki dörtlüktür. (M. Aziz Bolel, Yunus Emre Hazretleri, Eskişehir 1983.) Repertuvardaki sözleri:

Ömür bohçasının gülü solmadan
Uyan gel gözlerim gafletten uyan
Ecel bir gün bize haydi demeden
Uyan gel gözlerim ga f etten uyan

Niçin g a et ile mağrur olursun
Geçer kervan gider yolda kalırsın
Pişman olur sararıp da solarsın
Uyan gel gözlerim gaf etten uyan

Hey dost artıkyeter sözün tutulmaz
Senin kumaşların hurda satılmaz
Böyle gitmeyinen menzil alınmaz
Uyan gel gözlerim gaf etten uyan

şeklindedir. Kaynaktan tespit ettiğimiz sözler ise aşağıdaki gibidir:

Ömür bohçasının gülü solmadan
Uyan gel gözlerim gaf etten uyan
Ecel bir gün bize haydi demeden
Uyan gel gözlerim gafletten uyan

Derviş Yunus söyler sözün tutulmaz
Senin kumaş bu illerde satılmaz
Böyle yatmak ile Hakk'a varılmaz
Uyan gel gözlerim g a etten uyan

Türkü : Çığrışır bülbüller gelmiyor bağban
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Ahmet Ağırbaş
Derleyen : Ramazan Şenses
Repertuvar No : 1522

Sözleri, kaynakta Ercişli Emrah adına kayıtlı olan bu türkü, Sivas / Şarkışla'dan repertuvara geçmiş. Bazı kaynaklarda sözler Erzurumlu Emrah adınadır. Repertuvardaki sözlerde "Sefil Emrah" tapşırması vardır. Zaman içinde Erzurumlu, Ercişli Emrah'ın şiirleri birbirine karışmış, konuyla ilgi geniş araştırma yaparak bilinmeyenleri gün yüzüne çıkaran Ali Saraçoğlu Ercişli Emrah adlı kitabında şu görüşlere yer vermektedir. Saraçoğlu'nun görüşlerini adı geçen eserden aynen aktarıyoruz.

"Erzurumlu Emrah'a mal edilerek yayımlanan metin:

(Eflatun Cem Güney; 1928, 210 / 3 // Köprülü 1940, s. 624-625, nr. 53 ve 1965, s. 753 // Aşkun 1942, s. 75-76 // Eflatun Cem Güney ve Ç. Eflatun: 1955, s. 59, nr. 58 ve 1975, s. 64-65 nr. 57 // R. Mutluay 1972, s. 259 // O. Köprülü, 1974, s. 267.)

Çığrışır bülbüller gelmiyor bağban
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti
Türlü mihnet ile bir bağ bezettim
Ben yari besledim el aldı gitti

Yüz bin mihnet çektim bir daha gerek
Hayli ömür ister bir daha görek
Y ri elden aldı o kanlı felek
Aktı gözüm yaşı sel oldu gitti

Nazlı yardan kem haberler geliyor
Dostlarım ağlıyor düşman gülüyor
Dediler ki Sefil Emrah ölüyor
Kimi kazma kürek bel aldı gitti (s.210, nr. 169)

Koşma Ercişli Emrah'ındır. Bir değişke (varyant) koşmadır. Eflatun Cem Güney'de, Köprülü'de Âşıkın adının 'Sefil Emrah' geçtiği (Erzurumlu Emrah'a ait) başka bir koşma yoktur. Erzurumlu Emrah'ın '..... gitti' döner ayaklı koşmasını bilgi ve karşılaştırma için sunuyoruz.

Kerem kıl ey sakfyüz verme bana
Gönül o yüzlerden fariğdi gitti
Sevda illetinden açma söz bana
O illet bana bir nar idi gitti

Evvelden gül gibi olurdum handan
Şimdi bülbül gibi kalmışım giryan
Ya nice ağlayıp etmeyim efgan
Y rim sadakatli yar idi gitti

Gözlerim yarin muvaf k ismi
Hüsnüne düşmüştür mutabık ismi
Ne zaman okunsa bir aşık ismi
Derler ki Emrah var idi gitti

(Eflatun Cem: Erzurumlu Emrah, 1928, s. 180, nr. 149 / E. Cem, Çetin E. Güney: 1995, s. 60, nr. 59-1975, s. 65, nr. 58 // Orhan Ural: 1976, s. 81, nr. 60.)

E. Cem (1928) 1.2 Gönül o yüzlerden farıdı gitti

O. Ural (1976) 1.2 Gönül o yüzlerden farıdı gitti

(Farıma = kocama, ihtiyarlama, güçsüz düşme.)

- (Uraz) Murat: (HE) 1933, s. 138, nr. XXXV / 1960, s. 96 - 97.

Ercişli Emrah'ındır. Emrah Selvi Han hikâyesine bağlı verilmiştir.

(...) 'Selvi'yi kardeşleri Emrah'tan kaçırmışlar. Emrah'ın bundan haberi yoktur... Yaptırmakta olduğu köşkte ustaların başında dururken; ağzı kanlının biri Emrah'a:

- 'Değirmen sele gitti. Sen hâlâ şakşağını ararsın. Selvi'yi kardeşleri Erciş'ten bu gece kaçırdılar, gittikleri yerde belirsiz' dedi.

Yüz bin mihnet ile bir bağ becerdim
Yemedim meyvasın el aldı gitti
Ağlar gö z aşımı Ceyhun eyledim
Çalkandı dünyayı sel aldı gitti

Yüz bin dert çekmişim bin dahi gerek
Çok ömür ister k bir dahi görek
Y rim elden aldı o zalim felek
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti

Nazlı yarin kem haberi gelüptür
Dostlar ağlar düşmünlarım gülüptür
Dediler ki dertli Emrah ölüptür
Kimi kazma kürek bel aldı gitti

- Ergun, S. N. 1938, s. 84 -85 nr. 2 / 1943, s. 1266, nr. 4.

Ergun'da iki kaynakta da Ercişli adınadır. Murat 1933'deki metindir. 1. dörtlüğün ilk dizesi: Yüz bin mihnet ile bir bağ *yetirdim* olmuştur.

Caferoğlu Ahmet: 1951, s. 14 - 15 / s. 40 -41 / s. 45 ' Seray Türküsü '

(40-41) Erciş'te Âşık Davut Telli'den derlenmiştir. Üç bağlamdır. Dize ve sözcük değişmeleri şöyledir.

1. 1 Yüz bin mihnet inen tikdim bir fidan

1. 3 Didemnen ahıttım.....

1. 4 Çalhadı dünyayı.....

2. 1 Gehpe felek.....

İkinci dörtlüğün ara dizelerinde ayak sözcükleri '... goymiyi /... doymiyi / duymiyi ' söylenişindedir.

3. 2 Gehpe felek yazımızı bozmaya olmuştur.

(s. 45 / Seray Türküsü) Caferoğlu Davut Telli'den derlediği:

(Yüz bin mihnetinen tikdim bir fidan)

Yüz bin mihnetinen bir fidan tikdim dizesiyle başlayan koşmanın birinci dörtlüğü ile üçüncü dörtlüğünün ilk beyitini Erciş'te Emin Telli'den (Emin Telli Âşık Davut Telli'nin oğludur.) 'Seray Türküsü' / Seray türküsünün üçüncü dörtlüğü ile dördüncü dörtlüğünün ilk beyiti olarak derlemiştir. 'Seray Türküsü' gelinin başı bağlanırken adlım bir ağıttır. Emin Telli'den derlenen 'Seray Türküsü' beş bağlamdır. Değişik deyişlerin karıştırıldığı bir metindir. Türkünün / Ağıtın / beşinci bağlamında Ercişli Emrah'ın bozulmuş dizeleri vardır.

Caferoğlu'nun Erciş Ağzını saptaması amacıyla kullandığı çeviri yazı (transkripsiyon) imleri (işaretleri) ' k k K, K, / h h H H / ´g g´ G G ' kullandıkları çoğu yerde ağız özelliğine uymamaktadır.

Örnek olarak Caferoğlu da: 'Gzz' geldiler seni gelin etme' ge (s. 45 / Seray Türküsü) dizesinin Erciş Ağzına uygun olarak yazılışı 'Kız geldiler seni gelin etmege' şeklinde olması gerekir.

- Kocatürk, Vasfî Mahir; 1963, s. 207 - 208 / Türkü';

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Murat 1933'deki metindir. Birinci bağlamın birinci dizesi; *Yüz* bin mihnet ile bir gül yetirdim' olmuştur. Kaynak gösterilmemiştir.

- Bali Muhan: 1973, s. 119 ve s. 260 nr. XI.

(s. 119) Behçet Mahir anlatısı 'Emrah ile Selvi Han hikâyesi'ndendir. Değiştirilmiş ikinci bağlamdır.

Güldürmez üzünü bu gahbe felek
Emeksiz bişmeniş asla bir yemek
Çoğ ömür ister ki !ir dahi görek
Ahdı gözüm yaşı sel oldu getti

(s. 260, nr. XI) Murat (Uraz) 1933'deki metindir. Bali'nin bu konuda görüşü şöyledir:

'...Emrah'ın kendi duygularını anlatan şiirler grubuna girer.(...) Karekteristiği, mevcut rivayetlerin hiçbirinde bulunmamasıdır. Yani (...) tamamen Âşık Kemal rivayetine hastır.' (s. 259 - 260)

Bali'nin doktorasını hazırladığı, yayımladığı dönemde, Caferoğlu Erciş'te Âşık Davut Telli'den, Emin Telli'den derlediği metinleri yayımlamış bulunuyordu. (1951, s. 40 - 41 ve 45 - 46)

- Öztelli Cahit: 1977, s. 162, nr. 2.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Öztelli kaynak olarak 'SN. HA. (1938) // M. HE. (1933 // T. Ş. (SN 1943))' ü göstermiştir. Öztelli'de birinci ve ikinci bağlamın dizeleri:

1. 1 Yüz bin minnet ile bir gül yetirdim

1. 3 Ağ(a)lar gözyaşımı Ceyhun eyledim

olmuştur.

Sakaoğlu Saim: 1978, s. 95, nr. 8.

Ercişli Emrah adınadır. Üç bağlamdır. Murat (Uraz) 1933'deki koşmadır. İlk dörtlüğün birinci, üçüncü dizeleri Öztelli'de olduğu gibidir.

Koşmanın yayım dizini geniş olarak verilmiştir. 'Güneyler, Köprülüler, Aşkun'daki' değişik birinci bağlamla, Caferoğlu'ndaki farklı ikinci bağlam işaretlenmiş ve 'Caferoğlu'nun birinci şiirinde sadece birinci hane vardır. İkinci şiirin son iki hanesi oldukça farklıdır. Bali'deki hane ise ikinci hanesidir' biçiminde bir açıklama yapılmıştır.

- Yayımlanmış metinler:

1-Receboğlu Yahya: 1880, s. 38b ve 39 a. (38 b)'

... (Nene) orda geze geze Emrah'ın yanına gétti. Dedi ki:

-Ey emrah ne édirsin?

Emrah dedi ki

Nene gonah yapdiririm. Selvi ile burada muradıma yétim.

Nene-Karı dédi ki:

-Han Selvi köşdi.

Emrah dédi ki:

Nene nérye köşdi.

Kardaşları götürdüler. İrivan'da Emir-Gon Han'ın oğlu (na) véreler.

Orda Emrah ırgıdı boşaltdı; parasını vérdi. Herkéş evine gétmede olsun Emrah, (39 a) gériden ırgada séyretdi ki: Kimi kazma kürek, bél almış gidirler. Emrah meraklanıp sazı aldı eline (...)

Çağrışır bilbiller gelmedi bağman
Hoyrat dost bağından gül aldı getti
Yüz bin mehnetinen bir bağ becerdim
Bağı ben becerdim el aldı getdi

Yüz bin dert çekmişem bin daha gerek
Çağ ömür isterem bir daha görek
Y r elden ettik ey kanlı felek
Ağlayıp gözyaşın sel aldı getdi

Nazlı yarin kem haberi gelüpdür
Dostlar ağlar düşmannarım gülüpdür
Dediler ki Sefil Emrah ölüpdür
Kimi kazma kürek bel aldı getdi

(M. F. Kırzıoğlu)

Il- Nejat Birdoğan / Âşık Kâmil Dur

Derlendiği yer : Iğdır 1958
Kaynak kişi : Koçarlı Abbas

Bir bölük periler seyrana varmış
Herbiri bir deste gül aldı getdi
Aktı gözüm yaşı döndü ummana
Çalkandı dünya sel aldı getdi

Elçiler yığıldı alım satıldı
Şirin şerbetine ağu katıldı
Men gelince Y rab toylar tutuldu
Yazık oldu ydri el aldı getdi

Kdtipler yığıldı yazı yazmağa
Kadir Mevldm yazılanı bozmağo
Emrah öldü mezarını kazmağa
Kimi kazma kürek bel aldı getdi

III- Akyüz, İnayet (Yayımlanmamış tez - IAHEÖ)

Akyüz, Iğdır'da Murat Yıldız (dan derlemiştir.) Receboğlu Yahya'daki metindir. Sözcük ve dize değişmeleri olmuştur. Iğdır ağzına uygun olarak üçüncü bağlamın ara dizelerinde ayak sözcükleri'; ... gelipti /... giilüptü /... ölüptü' söylenişindedir.

1. 1 Çağrıştı bülbüller gelmedi bağban

1. 3 Yüz-min gayretinen bir bağ besledim

2. 2 Çoh ömür lazımdı bir daha görek

2. 3 Meni ağlar goydu o zalım felek

3. 1 Böyün ydrin kem haberi gelipti

3. 3 Deseler ki Sef l Emrah ölüptü

IV - Aslanoğlu, İbrahim (cönk)

Aslanoğlu, MİFAD kitaplığındaki cönkte, koşmanın değişkesini (varyantını) saptamıştır. Koşma üç bağlamdır. Aslanoğlu'nun saptadığı koşmanın birinci ve üçüncü bağlamları Receboğlu Yahya el yazmasının, ikinci bağlamı E. Cem Güney değişkesine yakındır. İlk dizesi;

Ölmedi bülbüller gelmedi bahar

söylenişindedir. İki dizede sözcük değişmeleri olmuştur.

1. 3 Bağı ben besledim el aldı gitti
2. 3 Ne kem yerde büktüm belim ey felek

Ali Saraçoğlu Ercişli Emrah kitabında çeşitli kaynaklar göstererek türkü sözlerinin Ercişli Emrah'a ait olduğunu ispatlamaktadır. Biz de türkü sözünün kime ait olduğunu en küçük ayrıntısına kadar adı geçen kaynaktan alarak yayımladık. Repertuvara Sivas / Şarkışla'dan geçen türkünün sözleri:

Çığrışır bülbüller gelmiyor bağban
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti
Yüz bin mihnet ile bir bağ bitirdim
Ben ydri bezettim el aldı gitti

Yüz bin mihnet çektim bir daha gerek
Hayli ömür ister bir daha gerek
Yri elden aldı o kanlı felek
Aktı gözüm yaşı sel oldu gitti

Nazlı yardan kem haberler geliyor
Dostlarım ağlıyor düşman gülüyor
Dediler ki Sefil Emrah ölüyor
Kimi kazma kürek bel aldı gitti

şeklindedir. Türkü sözüyle ilgili bu kadar geniş bilgi verdikten sonra; birinci dörtlüğün son dizesinin "Ben bağı bitirdim el aldı gitti" ikinci dizedeki "gerek" sözcüğünün "görek", ikinci dörtlükteki "kanlı" sözcüğünün "zalim" olarak düzeltilmesi şiirin akışı bakımından daha uygun olacaktır.

Yukarıda uzun uzun açıklamasını yaptığımız dizeler Trabzon'da da karşımıza çıkmaktadır. "Kul Emrah" tapşırmasıyla kayıtlara geçen türküyü Trabzon'dan Şevki Bilgin'den Ankara Devlet Konservatuvarı derlemiş, Ateş Köyoğlu notalandırmıştır. Repertuvar No: 2783'tür. Türkünün sözleri:

Ötüyor bülbüller gelmedi bağban
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti
Yüz bin mihnet ile bir gül yetirdim
Ben bağı beğendim el aldı gitti

Yüz bin mihnet çektim bir dahi gerek
Çok ömür ister ki bir dahi görek
Har ettin içimi ey zalim felek
Aktı çeşmim yaşı sel oldu gitti

Nazlı yarim kem haberi gelüptür
Ciğerlerim delik delik deliktir
Dediler ki Sef l Emrah ölüptür
Kimi kazma kürek bel aldı gitti

Bağban: Bahçevan, bağ bekçisi ~ **Mihnet**: Sıkıntı, eziyet ~ **Yetirmek**: Büyütmek, yetiştirmek ~ **Hâr**: Ateş, **Çeşm**: Göz ~ **Kem**: Kötü.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. İkince dörtlükteki "Har ettin içimi ey zalim felek" dizesindeki "har" ateş olarak açıklanmış. "Har" dikendir. Sanırım "nar'1a "har" karıştırılmıştır.

Sivas'tan ve Trabzon'dan kayıtlara geçen türkülerin söz kaynağı aynı olmasına rağmen farklılıklar göstermektedir. Aslında ozanı belli olan türkü

sözleri, birkaç yöreden repertuvara geçmişse, gelecek nesillere ışık tutması bakımından yazılı kaynağa ulaşıp sözlerde müşterek sağlanmalı, değişiklikler düzeltilmeli, bir bütün olarak verilmelidir. Zira Ercişli Emrah bunu Trabzon'da ayrı, Sivas'ta ayrı söylememiştir. Her ikisi de aynı şiirdir. Sözler arasındaki kopukluk ve farklılıklar incelenerek söz birliği sağlanmalıdır.

Türkü : Bâdı sabâ selâm söyle o yâre
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Ali Coşkun
Derleyen : Yıldıray Çınar
Repertuvar No : 3660

Yıldıray Çınar'ın zamanında meşhur ettiği türkülerden biri de "Bad-ı saba selam söyle o yare"dir. Yıllardan sonra anonimleşerek repertuvara geçen türkünün sözleri:

Bad-ı sabd selam söyle o yare
Mübarek hatırı hoş mudur nedir
Nideyim yitirdim bulamam çare
Mestane gözler de yaş mıdır nedir

O nazlı canana uğrasa yollar
Bize mesken oldu kahveler hanlar
Yarin meclisinde oturan canlar
Hesap etsin aylar yıllar beş midir nedir

Emrah eder gam bülbülüm kafeste
Benim arzuhalim bildirin dosta
Kendim gurbet elde gönlüm sılada
Gitmiyor kervanım kış mıdır nedir

Bâd-ı sabâ: Sabah rüzgârı ~ **Mestane**: Baygın gibi ~ **Arzuhâl**: Dilekçe.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözler Erzurumlu Emrah adınadır. Kaynaktaki sözler: (Necati Turgut Göksel, Âşık Emrah, Hayatı Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri, Tuğrul Matbaası, Niğde 1970.)

Bad-ı sabd selam söyle o yare
Mübarek hatırı hoş mudur nedir
Nideyim yitirdim bulamam çare
Mestan ela gözler yaş mıdır nedir

O nazlı canana uğrasa yollar
Bize mesken oldu kahveler hanlar
Yi rin meclisinde oturan canlar
Hesap etsin yıllar boş mudur nedir

Eğil güzel eğil saçın sürünsün
Aç beyaz göğsünü memen görünsün
Evvel benim idin şimdi kiminsin
Gündüzün hoş geçen düş müdür nedir

Emrah eder can bülbülüm kafeste
Benim arzuhalim bildirin dosta
Kendim gurbet elde gönlüm sılada
Gitmiyor kervanım kış mıdır nedir

şeklindedir. Erzurumlu Emrah kayıtlarında sözler dört dörtlüktür. "Eğil güzel eğil saçın sürünsün" dizesiyle başlayan dörtlük repertuvarda yoktur. Birinci dörtlüğün dördüncü dizesi "Mestane gözlerde yaş mıdır nedir"dir. Repertuvardaki sözlerin aşağıdaki gibi olması gerekir.

1. dörtlüğün dördüncü dizesi: Mestan elâ gözler yaş mıdır nedir

2. " " " " : Hesap etsin yıllar boş mudur nedir

4. dörtlük ise

Emrah eder can bülbülüm kafeste
Benim hasbih<lim bildirin dos(a
Kendim gurbet elde dost kara yasta
Gitmiyor kervanım kış mıdır nedir

Halk musikimizde dini içerikli ezgilerin çalınıp söylenmesi de ayrı bir yüz karası: Bu ezgilerin ifade ettiği anlamlarla icra edildiği mekânlar karşılaştırılırsa karşımıza utanç verici tablolar çıkar. Hatırlanacaktır, bir zamanların çok meşhur türküsü, "Sabahın seher vaktinde / Ali ' i gördüm Ali' yi" idi. Sözler kaynakta Kul Himmet adınadır. (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Sanat - Edebiyat Dizisi: 162-31, Ankara 1998, C. II, s. 299.) Adı geçen kaynaktaki sözler:

Dün gece seyrim içinde
Ben Dedem Ali ' i gördüm
Eğildim niyaz deminde
Ben Dedem Ali ' i gördüm

Kızıl güller deste deste
Bergüzar yolladım dosta
Üç dolu mihmandan iste
Ben Dedem Ali ' i gördüm

Üç çerağ yanar şişede
Aslanlar gizli meşede
Yedi iklim dört köşede
Ben Dedem Ali ' i gördüm

Cennet kapısında duran
Kilidin mührünü kuran
Yezide kılıcın vuran
Ben Dedem Aliyi gördüm

Yüce dağlar coşkun coşkun
Kul Himmet aşka düşkün
Cümle memleketlerden üstün
Ben dedem Ali ' i gördüm

şeklindedir. Kaynaktaki sözler küçük değişikliklerle Kul Himmet Üstadım adına da yayımlanmıştır. (Hasan Yalıncaklı, Kul Himmet Üstadım, Hayatı, Şiirleri ve Menkîbeleri. Ankara, s. 83.) Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler:

Dün gece seyrim içinde
Ben Dedem Ali 'i gördüm
Eğildim niyaz deminde
Ben Dedem Ali 'i gördüm

Aslanlar gizli neşede
Üç çerağ yanar şişede
Yedi iklim dört köşede
Ben Dedem Ali 'i gördüm

Kızıl güller deste deste
Bergüzar yolladım dosta
Üç ulu mihmandan üste
Ben Dedem Ali 'i gördüm

Cennet kapısında duran
Kilidin mührü Kur'an
Yezide kılıcı vuran
Ben Dedem Ali 'i gördüm

Kul Himmet Üstadım düşkün
Yüce dağlar coşkun coşkun
Cümle memleketlerden üstün
Ben Dedem Ali 'i gördüm

şeklinde beş dörtlük yayımlanmıştır. Cahit Öztelli'nin Bektaş-î Gülleri (Özgür Yayınları, III. Baskı, İstanbul 1997, s. 31.) adlı kitabında aynı sözler Kul Himmet adınadır, altı dörtlüktür. Dizeler farklı olmakla birlikte içerik aynıdır. Çeşitli kaynaklardan verdiğimiz sözlerde değişiklikler yapılarak aşağıdaki şekilde düzenlenmiş ve bestelenmiştir.

Sabahın seher vaktinde
Ali 'i gördüm Ali 'i
Yüzümü dizine sürdüm
Ali 'i gördüm Ali 'i

Ali 'i gördüm meşede
Kırk mum yanar bir köşede
Yedi iklim dört köşede
Ali 'i gördüm Ali 'i

Ali 'i gördüm çağında
Güller açar dost bağında
Musa ile Tur Dağı'nda
Ali'yi gördüm Ali 'i

Bu ezgi, kasetin olmadığı dönemde plâk yapıldı. Çok popüler oldu. Herkes okudu. Son okuyan da sanırım Zeki Müren'di. O plâk nerelerde çalınmadı, nerelerde okunmada ki. İçkili içkisiz bilimum eğlence yerlerinde çalınıp söylendi. Bu ezginin söz-müziğini yapan kişiler, bu kadar ele ayağa düşeceğini düşünselerdi, sözünü yazmazlar bestesini yapmazlardı. Görülüyor ki; ezginin içeriğiyle icrası çok farklı. Zira şiirde geçen Ali, gelişigüzel bir isme münhasır değildir. Bir ulviyeti, kutsiyeti vardır. Bahsedilen Hz. Ali'dir. Şiir de Hz. Ali'ye övgüdür. Ona söylenmiş bir deyiştir. Deyiş türü ezgilerin nerede, ne zaman çalınacağını halkımız çok iyi bilir. Ama bilmeyen o kadar çok ki. (Bilenler tenzih edilir) Netmeli, nereye gitmeli...

Türkü : Bugün bize pir geldi
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Âşık Daimî
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Başkanlığı
Repertuvar No : 4150

Bu türkü için Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı, Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik kitabının 354. sayfasında şöyle diyor. "Zâkirler dededen destur isteyerek düvaza başlarlar:

Bugün bize pir geldi
Gülleri taze geldi
Önü sıra Kamberi
Ali el Mürteza geldi

Padişahım karadan
Hak'tır bizi yaradan
Ben pirimden vazgeçmem
Bin yıl geçse aradan

Ali bizim şahımız
Kabe kıblegahımız
Mihraçtaki Muhammed
O bizim padişahımız

Bağlantı
Eyvallah şahım eyvallah
Hak lailahe illallah
Eyvallah pirim eyvallah
Adı güzeldir güzel şah"

Düvazın "Mihraçtaki Muhammed" dizesindeki "miraç" sözcüğünü "bedraş", "epraş", "mehraç" okuyanlar var. "Bedraş"ın da "epraş"ın da hiçbir anlamı yoktur. Sözcüğün aslı "miraç"tır.

Sözler Kul Himmet Üstadım adına da kayıtlı. (Hasan Yalıncaklı, Kul Himmet Üstadım, Hayatı, Şiirleri ve Menkîbeleri, Ankara, s. 86, 87, 88, 89.) Repertuvar–daki sözlerle adı geçen kaynaktaki sözlerin mukayesesini yapalım.

Repertuvardaki birinci bölümün sözleri:

Bugün bize pir geldi
Gülleri taze geldi
Önü sıra Kamberi
Ali Murtaza geldi

Ali benim şahımdır
Kıble Kıblegahımdır
Miraçtaki Muhammed
O benim padişahımdır

Kaynaktaki bu iki dörtlük şöyledir:

Pir bugün bize geldi
Gülleri tazeledi
Kamberin önü sıra
Ali Mürteza geldi
Lô ilôhe il/dl/ah / Hak lôilôhe il/dl/ah
Ali Mürteza mahım
Yüzüdür kıblegôhım
Miraçtaki Muhammed
Alemde padişahım
Lô ilôhe il/dl/ah / Hak lôilôhe il/dl/ah

Repertuvardaki ikinci bölümün sözleri:

Padişahım Yaradan
Okur ağdan karadan
Ben pirden ayrılalı
Kaç yıl geçti aradan
Yüz ıl geçti aradan

Eyvallah şahım eyvallah
Ali sensin güzel şah
İllallah şahım il/dl/ah
Hak ilôhe il/dl/ah
Eyvallah şahım eyvallah eyvallah
Hak lôilôhe il/dl/ah
Aklımızdadır il/dl/ah eyvallah şahım eyvallah
Ali birdir güzel şah eyvallah pirim eyvallah

Kaynaktaki bu dörtlük şöyledir.

Padişahım Yaradan
Okur aktan karadan
Ben pirden ayrı düştüm
Yüz yıl geçti aradan
Lô i/ôhe il/dl/ah / Hak lôilôhe il/dl/ah

Repertuvardaki üçüncü bölümün sözleri:

Padişahım Yaradan
Okur ağdan karadan
Ben pirden ayrılalı
Yüz yıl geçti aradan

Aramı uzattılar
Yarama tuz attılar
Fazlı'dan bir kul geldi
Bedestanda sattılar

Satarlar bedestanda
Ses gelir gülistanda
Muhammed'in hatemi
Bergüzardır aslanda

Yukarıdaki bölümde "Padişahım Yradan" dizesiyle başlayan dörtlük ikinci kez kullanılmış, repertuvarda ilk bölümde iki dörtlük, ikinci bölümde bir dörtlük olan sözler bu bölümde üç dörtlük olmuştur.

Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler:

Aramı uzattılar
Yarama tuz attılar
Bir kul geldi Fazlı 'a
Bedestanda sattılar

Sattılar bedestanda
Ses verir gülistanda
Muhammed'in hatemi
Bergüzar bir aslanda

Repertuvardaki dördüncü bölümün sözleri:

Gel güzarım aslanım
Sevdasını çekerim
Ben pirden ayrılalı
Gözyaşımı dökerim

Gözyaşımı dökerim
Dökerim gö i aşımı
Gör Mevla'nın işini
Keşiş k rban eyledi
Yed'oğlunun başını

Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler:

Aslanda bergüzarım
Pir hayalin gözlerim
Hep hasretler kavuştu
Ben hala intizarım

İntizarım çekerim
Lehleri bal şekerim
Ben pirden ayrı düştüm
Gö z aşımı dökerim

şeklindedir. Repertuvarda bu bölümdeki sözler birbirine karışmıştır.

Repertuvardaki beşinci bölümün sözleri:

Keşiş kurban eyledi
Ne hoş bir an eyledi
Yeryüzünde melekler
Hepsi figan eyledi

Figan ederler melekler
Kabul olsun dilekler
Yezit bir dert eyledi
O dert beni del'eyler
Eyvallah şahım eyvallah
Eyvallah şahım eyvallah / Hak lailahe illallah
Eyvallah şahım eyvallah / Eyvallah pirim eyvallah

Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler şöyle:

Keşiş kurban eyledi
Kafirler kan e ledi
Gökten indi melekler
Yerde figan eyledi

Figan eder melekler
Kabul olsun dilekler
Yezit bir dert eyledi
O dert beni helak/ar

Repertuvardaki altıncı bölümün sözleri:

Yezit bir dert eyledi
İmamlar vird eyledi
Şahım bir şehir yaptı
Kapusun dört eyledi

Dört eyledi kapusun
Lal-ü cevher yapusun
Yezit/er şehit etti
İmamların hepisin

Eyvallah şahım eyvallah / Eyvallah şahım eyvallah
Hak lailahe illallah
Eyvallah şahım eyvallah / Eyvallah şahım eyvallah

Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler:

Yezit bir dert eyledi
Melekler vird eyledi
Pirim bir şehir yaptı
Kapısın dört eyledi

Dört eyledi kapusun
Lal-ü gevher yapısın
Yezit şehit eyledi
İmamların hepisin

Repertuvardaki yedinci bölümün sözleri şöyle:

Hasan'a ağu ezdiler
Hüseyn'e nice / ydılar
Zeynel ile Bakır'ı
Bir zindana koydular

Zindan değil cezadır
Cafer Kazım Rıza'dır
Rıza'nın bin bir ismi
Yollarını gözedir

Taki Naki ağladı
Gö z aşını çağladı
Asker ile Mehdi ' i
On ikiye bağladı

Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler:

Hasan'a ağU verdiler
Hüseyin'e nice kıydılar
Zeynel ile Bakır'ı
Bir zindana koydular

Zindan da bir ezadır
Cefer yollar gözedir
Caferin de bir oğlu
Kazım Musa Rıza'dır

T ki Naki ağlarım
Gözy aşımla çağlarım
Şah Askeri Mehdi'yi
On ikiye bağlarım

Repertuvardaki sekizinci bölümün sözleri:

On ikidir katarım türlü metah satarım
Yükümüz cevherdendir satarım müşteriye
Satarım müşteriye kervan kalka yürüye
Cebraili eş etti cennetteki hürüye

Hürüye eş eyledi hatırını hoş eyledi
Kuluna kanat verdi havada kuş eyledi
Havada kuş eyledi
Kuş eyledi havada gezer düzde ovada
Melekler saf saf oldu el kaldırmış duada

Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler:

On ikidir katarım
Türlü meta satarım
Yüküm Lal-ü gevherdir
Müşteriye satarım

Satarım müşteriye
Kervan kalkıp yürüye
Cebraili huş eyledi
Cennetteki huriye

Cebrail huş eyledi
Hatırın hoş eyledi
Kanat verdi kuluna
Havada kuş eyledi

Kuş eyledi havada
Gezer dağda ovada
El kaldırmış melekler
Saf saf durur duada

Repertuvardaki son bölümünün sözleri:

Hataf ' im hal çağında
Hak gönül alçağında
Yüz bin Kabe yapmazsa
Bir gönül alçağında
Hak lailahe illallah ı illallah şah illallah ı lailahe illallah
Eyvallah şahım eyvallah / Eyvallah şahım eyvallah

Kaynakta sözler Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı olmasına rağmen, repertuvardaki son dörtlükte Hataî tapşırması var. Kul Himmet Üstadım'da

bu sözler 26 dörtlüktür. Şiirin tamam olması için repertuvar kayıtlarına yedi dörtlük daha geçmesi gerekir.

Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı 1. Emlek Yöresi Halk Ozanları Sempozyumunda sunduğu; "Kul Himmet Üstadım'ın Kul Himmet'le Karıştırılan ve Bilinmeyen Şiirleri" adlı tebliğinde adı geçen sözlerin Kul Himmet'in olarak bilindiğini, aslında şiirin Kul Himmet Üstadım'a ait olduğunu vurgulamakta, bu hataya düşenleri de Vasfi Mahir Kocatürk, Besim Atalay ve Turgut Koca olarak sıralamaktadır.

Türkü : Gel seninle bir kararda duralım
Yöre : Sivas / Tokuş köyü
Kaynak kişi : Yüksel Yıldız
Derleyen : Muzaffer Erdem
Repertuvar No : 4055

Bu türkünün sözleri de kaynaklarda Kul Himmet Üstadım adına kayıtlıdır. Repertuvardaki türkünün sözleri:

Gel seninle bir kararda duralım
Alevinde har olalım sevdiğim
Bağlanalım bir ikrarda duralım
Y radan'a kul olalım sevdiğim

Doyamadım şu dünyanın tadına
Aşık oldum Muhammed'in adına
Kerem Dedem gibi aşkın oduna
Yana yana kül olalım sevdiğim

Kul Mehmet Üstadım nedir çareler
Göz göz oldu sızılıyor yareler
İkimizi bir kefene sardılar
Bir kabirde sır olalım sevdiğim

şeklindedir. Üç dörtlüğü repertuvara geçmiş, tapşırma dörtlüğü de Kul Mehmet'tir. Sanırım Himmet yerine Mehmet yazılmış. Sözleri:

Gel seninle bir ahd'aman edelim
Hal evinde hfl olalım sevdiğim
Bağlanalım bir ikrara duralım
Yarada r (kul olalım sevdiğim

Doyamadım bu dünyanın tadına
Aşık oldum Muhammet'in adına
Kerem Dedem gibi aşkın oduna
Yana yana kül olalım sevdiğim

Kul Himmet Üstadım nedir çareler
Göz göz oldu sızılıyor yareler
İkimizi bir kefene saralar
Bir kabirde sır olalım sevdiğim

şeklindedir. Repertuvara geçmeyen sözler ise aşağıdaki gibidir.

Dost cemalin yüzün gören hac'oldu
Kabeyi tavaf eylemek nic'oldu
Sevip sevip ayrılması güç oldu
Mahşerecek bir olalım sevdiğim

Gel seninle bir salaha çıkalım
Enginlerden uğrun uğrun bakalım
Garip bülbül gibi kanat kalkalım
İntizarda bir olalım sevdiğim

Türkü : Gelin gelir karşıya
Yöre : Kars
Kaynak kişi : Şeref Taşlıova
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1593

Nida Tüfekçi'nin Şeref Taşlıova'dan derlediği türkünün sözleri:

Gelin gelin gelin gelir karşıya
Gelinin çeyzini nöker taşıya
Sizin gızı aldık bizim paşıya

Bağlantı
Değirem abey toyun mübarek olsun
Sadıcı solducu mirim var olsun
Değirem ay gız toyun mübarek olsun
Sadıcı solducu mirim var olsun

Gelin gelin gelin çıhar oyuna
Gurban alam göğsündeki nişana
Her tarafa düzülüpdü bir bana
Bağlantı

Nöker: Maiyet memuru ~ **Değirem**: Diyorum ~ **Abey**: Ağabey ~ **Sadıcı**: Sağdıcı ~ **Mirim**: Amir, baş, kumandan, bey. (Dizede baş, bey anlamında kullanılmıştır.)

şeklinde repertuvar kayıtlarına geçmiş, bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Türkünün üçüncü sözünün: "Her tarafa düzülüpdü bir bana" dizesi diğerleriyle bütünleşmiyor, uyak tutmuyor, anlam ifade etmiyor. "Nöker" ise maiyet memuru olarak açıklanmış. "Nöker" bizce dizede hizmetçi anlamında kullanılmıştır. "Değirem, sadıcı, solducu", sözcüklerinin de açıklaması yapılmamıştır. Değirem: Diyorum. Sağdıcı, solducu: Tava - mava, kalem malem, gibi kullanılmış.

Şimdi örnekliyeceğimiz türküyü İzmir / Uzundere'den Ali Tutkaç'tan Nihat Kaya ve Süleyman Karakuş derlemiş. Repertuvar No: 2289'dur. Repertuvarda Kul Himmet, kaynakta Kul Himmet Üstadım adına kayıtlıdır. Repertuvardaki sözler:

Gaf l kaldır kalbindeki gümanı
Bu mülkün sahibi Ali değil mi
Yaratmış Hak on sekiz bin alemi
Rızkını veren de Allah değil mi

Gelin geçelim biz böyle gümandan
Sa l n çıkmayalım dinden imandan
Şefaat umalım on iki imamdan
İmamlar atası Ali değil mi

Kul Himmet'im der ki ben bir fukara
Aradım buldum derdime bir çare
Yüzü kara nasıl varsın dergaha
Dergahta oturan Ali değil mi

şeklindedir. Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler ise:

Gaf l kaldır gönlündeki gümeni
Bu mülkün sahibi Ali değil mi
İrşat etti on sekiz bin alemi
Rızkını da veren Ali değil mi

Gelin vazgeçelim biz bu gümandan
Sa l n çıkmayalım dinden imandan
Şefaat umarız on iki imamdan
Onların atası Ali değil mi

Kul Himmet Üstadım ben bir biçare
Acep bulunmaz mı derdime çare
Günahlıyım nasıl varam divane
Divanda oturan Ali değil mi

şeklindedir. Tamamı beş dörtlük olan Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözlerin ikisi repertuvara geçmemiştir. Repertuvara geçmeyen sözleri:

Var etti mi/canı o etti düşman
Ali ' e kast'tetti sonra oldu pişman
Hangi kitapta var şal Ömer Osman
Kur'anda okunan Ali değil mi

Bin bir ismi vardır bir ismi Hızır
Her nerde çağırsan orada hazır
Alim padişahtır Salman da vezir
Bu fermanı yazan Ali değil mi

şeklindedir. Sözlerde kullanılan "değil mi" döner ayağı repertuvardaki sözlerde, "Veren- atası- oturan Allah değil mi" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kul Himmet Üstadım gibi usta bir ozanın şiirinde kullandığı ayak daha mazbut ve tutarlıdır. İlk dörtlüğün; "Rızkını veren de Allah değil mi" dizesinde ayak "veren" dir. Diğer dizelerde "deren, seren, yeren" vb. sözcüklerinin olması gerekir. Sözlerde ayak hiç de öyle değil. Birinci dörtlükte; "Rızkını veren de Allah değil mi"? İkinci dörtlükte "İmamlar atası Ali değil mi?" Üçüncü dörtlükde, "Dergahta oturan Ali değil mi?" şeklindedir. Kaynaktan verdiğimiz sözlerdeki: "Onların atası Ali değil mi" dizesindeki ayak da diğerleriyle uyum içinde değildir. Repertuvardaki ve kaynaktaki sözlerin yeniden gözden geçirilmesi gerekir. (Kaynaktan verdiğimiz sözler de aslına uygun olmayabilir.)

Bayram Bilge Tokel: "Geçtiğimiz yıllarda Çorum dolaylarının güzel bir uzun havası vardı.'Gayrı dayanamam ben bu hasrete.' Türkü Çorum'dan Ali İhsan Erdoğan'dan TRT Müzik Dairesi Başkanlığı tarafından bozlak olarak derlenmiş. Uzun hava repertuvar No: 187'dir. Bu türkünün sözleri yanlış okunmaktadır. Özellikle şu dörtlüğü:

Sen gidersen kendim berdar ederim
Bülbül gül dalına konmaz niderini
El i Kaddim büker kenıed ederim
Y beni de götür ya sen de gitme

Bu türküyü okuyan şahıs 'kadd' kelimesini bilmediği için, ona en yakın kelime olan'kadr' i kullanıyor. Halbuki, 'kadr' ile 'kadd' inin hiçbir ilgisi yoktur. Çorumlu Âşık Hüseyin'e ait olan bu şiirde, klâsik (divan) şiiriyle, halk şiirinin birleştiğini görüyoruz. Şair teşbih ve tenâsüp sanatını ustalıkla kullanıyor. Eski yazı bilenler hatırlayacaklardır: (He) harfinin yazılışı form olarak kemende benzer. Ayrıca Elif'i kadd'e yani boya posa; beli bükülmüş insanı da (He) harfine benzeterek, şair (elif) ve (he) harfleriyle bir "ah" yaz-

mış olduğunu ifade etmeye çalışıyor. Yani sen gidersen âhüfigân ederim, feryâd ederim demiş oluyor. Zaten birinci dizedeki berdâr ederim (kendimi dâra çekerim, asarım) anlamı, söz konusu dize böyle bir mânâ gerektiğini açıkça gösteriyor." diyerek tespitlerini sıralıyor. (Gazi Üniversitesi Yayınları Millî Kültür ve Gençlik Sempozyumu Bildirileri - 1985.)

(Görülüyor ki: Cehalet her kuruma bağdaş kurmuş istifini bozmadan oturuyor. Yetmiş milyona hitap eden, adına sanatçı dediğimiz zevat (istisnalar hariç) *"miraç"*a - epraş, *"kadd"* ine *"kadrin"*, *"hasbeten"* ne, *"haslet"* demeye devam ediyor. Konunun düzeltilmesi için de hiç kimsenin sesi soluğu çıkmıyor.)

Şimdi vereceğimiz örneğin sözleri Bolulu Âşık Himmet'e ait. "Vakti seherde" dizesiyle başlayan, sözleri beşli hece ölçüsüyle yazılan bir ezgidir. Sözleri aşağıdaki gibidir. (Halil Atılgan, Bolu Türküleri, Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri 1998 Bolu. s. 135 - 142.)

Vakt-i seherde
Düştüğüm yerde
Açılır perde
Derman sendedir

Düşmüşüm kaldır
Ağlarım güldür
Minnetim oldur
Derman sendedir.

Benim biçare
Yürek pür pare
Kaldım avare
Derman sendedir

Nef -i zalimi
Sundum elimi
Gözle halimi
Derman sendedir

Derviş Himmet'e
Derdi f rkate
Çare vuslata
Derman sendedir

Yukarıdaki dörtlükler Bolu türkülerinde söz olarak kullanılmamış, kullanılmadığı gibi sahip de çıkılamamıştır. Şiir yukarıda bahsettiğim gibi 1609 -1684 yılları arasında yaşayan, Bolu'nun Güce köyünde doğan, İstanbul'da medrese eğitimi yapan, sonra da tasavvufa yönelerek Bayramî Tarikatına giren Bolulu Âşık Himmet'e aittir. Maalesef bunları bizler biliyoruz. Başkaları; geçtiğimiz yıllarda Sivas'ta kaybettiğimiz Hasret Gültekin'e ait olduğunu bilmektedir. Kasetindeki "Derman Sendedir" adlı ezginin söz ve müziği Hasret Gültekin adına kayıtlıdır. Piyasaya bu şekilde intikal eden Bolulu Âşık Himmet'in "Derman Sendedir" adlı şiiri Seher Dilovan'ın da kasetine isim olmuş. Söz ve müziğinin Hasret Gültekin'e ait olduğunu beyan eden kasette şiirin birinci ve ikinci dörtlükleri aynı üçüncü dörtlük: "Belim biçare / Kaldım avare / Yürek pür yare / Derman sendedir" şeklinde bozularak kayıtlara geçmiştir. İncelendiğinde "benim" yerini "belim" *"p*are"nin yerini de "yare" almıştır.

Türkü : Hatırına düşmez sormaz hâlimden
Yöre : Tokat / Zile
Kaynak kişi : Mahmut Salan
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 585

Bolulu Âşık Dertli'ye ait: (Şemsettin Kutlu, Şair Dertli, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979, C. 2, s. 300.)

Hatırlayıp sual etmez halimden
Kirpikleri kara kalem kaşlı yar
Zikr-ü *fi*kri gitmez benim dilimden
Anadan gülmedik garip başlı yar

Aşk atına süvar olsam yarışmaz
Gözüm yaşı de r alara karışmaz
Çoktan beri k sülüdür barışmaz
Benim ile mercimeği taşlı yar

Dertli seri! sef l gurbet'ellerde
Beyhude şöhreti gezer dillerde
Paşam gelir deyu gözü yollarda
Elleri kınalı gözü yaşlı yar

diye biten koşma, sözlerde yapılan tahribatlarla "Hatırına düşmez sormaz halimden" şekliyle repertuvara geçmiş. Sözleri aşağıdaki gibidir:

Hatırına düşmez sormaz halimden
Kirpikleri siyah kalem kaşlı yar
Fi k in zikrin çıkmaz oldu aklımdan
Kendi melül melül gözü yaşlı yar

Gönül aşk atına binip yarışmaz
Gamı hicran devranına karışmaz
Çoktan beri küsülüyüz barışmaz
Beniminen mercimeği taşlı yar

Dertli seri sef l gurbet ellerde
Bir zaman şöhreti gezer dillerde
Y rim gelir deyi gözü yollarda
Anadan gülmedik garip başlı yar

Repertuvardaki sözler, kaynaktan verdiğimizle karşılaştırıldığında farklılıklar görülecektir.

Türkü : Geldim şu âlemi ıslah edeyim
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Feyzullah Çınar
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1469

Derviş Ali adına kayıtlı olan türkünün repertuvara geçen sözlerinde tapşırma hanesi yoktur. Sözleri:

Geldim şu alemi ıslah edeyim
Özümü meydanda gördüm sonradan
Zaman mahlü k na mey/imi verdim
Sermayemden zarar gördüm sonradan

Geldi bizim ele sevdi sevişti
Al kadeh ver kadeh doldurdu içti
Sadık yarim diye yeminler içti
Özü çürük imiş duyduk sonradan

Şu zalimin kara kara gözleri
Yaramıza yaramadı tuzları
İki dinli şu cahilin sözleri
Durdukça kar etti cana sonradan

şeklindedir. Şimdi de Derviş Ali'ye ait olan dizelere bakalım:

Şu alemde ıslah olayını dedim
Gönül muradzna erdi sonradan
Zamane halkına sırrımı verdim
Sermayeden zarar ettim sonradan

Şu Ebu Cehil'in kara yüzleri
Ey - olmuyor yaramazın gözleri
İki dinli her cahilin sözleri
Durdukça kar etti cana sözlerin

Geldin benim ile kondun konuştun
Kadehi ver dedin doldurdun içtin
Bir Hak lo k masıydzn müşteri düştün
Kalbin çürük imiş bildim sonradan

Gidi münafıklar girdi kanıma
Cefa etti cesedime canıma
Hangi peygamber girdi deve donuna
Ah etti/ce ben de bildim sonradan

Yol bir olunca erkan da bir olur
Yalancılar bu meydandan sürülür
ipi çürük olan bir gün üzülür
Sarma ile temel tutmaz sonradan

Derviş Ali'm eder bir kar edelim
On iki imam meclisine girelim
Mülceme Muaviye'e lanet edelim
Dönme ile talib olmaz sonradan

Görülüyor ki şiir, anlatım ve içerik itibariyle değişmiş, dörtlükler arasında kopukluk, anlam farklılığı ortaya çıkmıştır. Sözlerin diğerine göre farkı, herhangi bir kişiye ait olmayışıdır. "Şu alemde ıslah olayım dedim" dizesiyle başlayan sözler, uydurmasında "Geldim şu alemi ıslah edeyim" diye başlamaktadır. Biri ıslah olmaya, diğeri ise ıslah etmeye gelmiştir. Ne büyük çelişki.

Her Yönüyle Şanlı Urfa 97 İl Yıllığının Abuzer Akbıyık imzasıyla yayınlanan "Ura Musiki Tarihi" adlı bölümde başka bir yanlışlığı da aydınlatmadan geçemiyeceğim. O bölümü yazarın kendi satırlarından aynen aktarıyorum. (s. 166, 3. paragraf) "15. Yüzyılda Şanlı Urfa'nın en ünlü musikişinaslarından biri Kuloğlu Mustafa'dır. Bu kişinin çok güzel bağlama çaldığı ve hoyrat okuduğu söylenir. IV. Murat Bağdat seferinden dönerken Urfa'ya uğramış ve bir müddet kalmıştır. Kaldığı müddet içerisinde o devrin ünlü musikişinaslarını çağırtır dinlermiş kendisine Kuloğlu Mustafa'nın ününden bahsedilince çağrılmasını emretmiş. Kuloğlu'nun o gün canı bir şeye sıkkın olduğu için gelmek istememiş. (Rivayet de olsa buna inanmak çok güç. O dönemde padişah çağıracak da çağrılan kişi canım sıkkın diye gelmiyecek. Sıkı mı gelmesin.) Bunun üzerine Kuloğlu'yu getirmek üzere iki zaptiye göndermişler ve zorla padişahın huzuruna getirmişler. Kuloğlu sazını almış "Bülbül güle kon dikene konma" mayalı türküsünü irticalen besteleyip okumuş. (*"Mayalı türkü"* açıklamasıyla ne demek isteniyorsa.) IV. Murat bunu çok beğenmiş, Kuloğlu'da Kılıçlı Makamı olduğunu, şu anda bestelediğini, kılıç zoruyla getirildiği için makama bu ismi verdiğini söylemiş." denmektedir.

IV. Murat'ın tahta geçmesi 1623'tür. 1638'de Bağdat'ı feth etmiştir. Urfa Musiki Tarihinde bahsedilen Kuloğlu 15.yy. da yaşadığına göre IV. Murat'ın huzurunda Kılıçlı Makamını söyleyebilmesi için 200 sene yaşamış olması gerekir. Bu rivayet de olsa, insan ömrünün yetmeyeceğini akıllı olan herkes bilir. Bu da ne bilime ne de mantığa sığar. Ayrıca bahsedilen Kılıçlı Makamı tarafımdan da bilinmektedir. Sözler incelendiğinde Kuloğlu'nun zorla getirildiğini anlatan hiçbir dize yoktur. Dört dörtlük bir koşmadır. Sözler bülbüle methiyedir. Aslı aşağıdaki gibidir. Sözler Kuloğlu adına Vasfi Mahir

Kocatürk'ün hazırlamış olduğu Saz Şiiri Antolojisi'nde (s. 71) aşağıdaki şekliyle yayımlanmıştır. (Ayyıldız Matbaası, Ankara 1963.)

İşit avazımı ben de varayım
Uçup gitme hurda kona dur bülbül
Senin hub nefesin kalbim evini
Vücudum şehrini donadur (donatır - süsler) bülbül

Kanarsan g le kon dikene konma
Eski düşmanların dost olur sanma
Açıp da göğsünü hdra dayanma
Rdkiplerin kasdı canadır bül ül

Sultan oldur rahm eyleye kuluna
Tabip oldur derde derman bulana
Benlik edip konma gülün dalına
Hdrı var pençeni kanadır bülbül

Kuloğlu dem-be-dem dolular içer
Kişi sevdiğine dibalar biçer
Bu dünya fanidir tez gelir geçer
Buy! bahçesin sonu fenadır bülbül

Urfa'da Kılıçlı olarak bilinen "Bülbül güle kon dikene konma" adlı türküyü Mahmut Güzelgöz'den Bakır Karadağlı ve Kubilay Dökmetaş derlemiş. "Kılıçlı" olarak kayıtlara geçmiş. Repertuvar No: 121'dir. "Kılıçlı"nın sözleri:

Y.. Bülbül güle kon dikene konma .
Ya.. Eski dost düşman olur sanma aman
Y.. Göğsün açıp hare inanma

Bağlantı
Hdrı var pençeyi kanatır bülbül
A bülbül şeyda bülbül
Dünya baki değil fanidir bülbül
A bülbül şeyda bülbül bülbül aman

Y Mustafa'm ağzından gevherin saçar
Ya Güzeller boyuna libaslar biçer
Y Geçer bu hubluğun e y amı geçer
Bağlantı

Geldi geçti ruzi kasım bülbül ağlar
Haniya gül şeyda bülbül bülbül aman
Dünya baki değil fanidir bülbül
A bülbül şeyda bülbül bülbül aman
Bağlantı

şeklindedir. Sözler incelendiğinde, kalıbın tahrip olmasına rağmen, temanın aynı olduğu görülecektir. Aynı sözler Milliyet-Varlık yayınları tarafından Abdülbaki Gölpınarlı'nın Pir Sultan Abdal kitabının 57. Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabının 122. Asım Bezirci'nin Pir Sultan -Yaşamı Kişiliği Sanatı / Bütün Şiirleri adlı kitabının 299. sayfasında Pir Sultan adına kayıtlıdır. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında Pir Sultan tapşırmasıyla yayımlanan sözler şöyledir:

İşitip avazın ben de varayım
Eylen uçup gitme kona dur bülbül
Senin aşkın benim kalbim evini
Vücudum şehrini donadur (Donatır -Süsler) bülbül

Bülbülün donları sarı gazelden
Gözünün sürmesi yeğdir ezelden
Bülbül güle ışık olmuş ezelden
Hardan mı gülden mi yanadır bülbül

Sultan ider irahmetli kuluna
Tabip gerek derde derman bulana
Benlik ile konma gülün dalma
Harı vardır pençeni kanadır bülbül

Pir Sultan dilinden gevher/er saçar
Her kişi boyunca libasın biçer
Geçer bu güzellik eyyamı geçer
Bu dünyanın sonu fenadır bülbül

Sözler Kuloğlu ve Pir Sultan adına kaynaklara geçmiştir. Kuloğlu XVII. yüzyılın yeniçeri ozanlarındandır. Muhasip Mustafa Paşanın babasıdır. IV. Murat'ın bizzat meclisinde bulunmuştur. IV. Murat'la ilgili şiirleri bunun en iyi kanıtıdır. IV. Murat'ın tahttan inip yerine Sultan İbrahim'in geçmesiyle Cezayir'e sürülmüştür.

Cahit Öztelli "Köroğlu, Dada/oğlu, Kuloğlu" kitabında bu konuyla ilgili şöyle demektedir. "Naima Genç Osman'ın ölümünden söz ederken Kuloğlu'nun da adı geçiyor. Sultan Osman'ın katili Davut Paşa'nın, cellât satırı altında kellesi uçacağı sırada Yeniçerilerden Kuloğlu ileri çıkarak Davut Paşa'yı cellâdın elinden alır. Böyle tehlikeli girişimde bulunabilmek için

Kuloğlu'nun tanınmış, sözü geçen, yürekli bir kişi, hatta bir yeniçeri subayı olması gerekir. Hayatıyla ilgili bölümde verdiğimiz şiirlerinden de anlaşıldığı üzere, Kuloğlu saraya yakın bir yeniçeridir" demekte.

Tespitlerimize göre Kuloğlu'nun Urfa'yla yakından uzaktan hiçbir ilgisi yoktur. Kılıçlı rivayetindeki kişinin ise Kuloğlu olması ihtimali hele hiç yoktur. Ama Kılıçlı Makamı olarak bilinen ezginin sözleri Kuloğlu ve Pir Sultan adına kayıtlıdır. Kılıçlı Makamıyla ilgili bilgilerin, Tenekeci Mahmut'tan (Mahmut Güzelgöz) derlendiği makale dipnotunda belirtilmesine rağmen, metin, kaynak kişi ifadesine benzemiyor. Her ne olursa olsun. İnsan beşer, beşer de şaşar. Ama derleyenin bunu çok iyi değerlendirmesi gerekir. En azından IV. Murat'ın sultanlık yaptığı dönem tespit edilir, kaynağın verdiği bilgilerle karşılaştırılır. Kuloğlu'yla ilgili kaynak taraması yapılır, Urfa'yla münasebetinin araştırılması gerekirdi. Tarih belirten derlemelerde muhakkak analiz yapılmalıdır. Yapılmadığı takdirde ortaya affedilemiyecek yanlışlıklar çıkar. Çıkmaması için derlemecinin uzman olması gerekir.

Türkü : Başına döndüğüm kurban olduğum
Yöre : Kars
Kaynak kişi : Âşık İkram / Âşık Dursun Cevlânî
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 980

Türkünün sözleri Karslı Âşık Dursun Cevlânî'ye aittir. (Emir Kalkan, XX. Yüzyıl Türk Hak Şairleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1991.) Aslı üç dörtlük olan koşma, repertuvara da üç dörtlük geçmiştir. Sözleri:

Başına döndüğüm kurban olduğum
Ağlar dolanırım yar deyi deyi
Ezel bahar yaz ayları misali
Çağlar dolanırım yar deyi deyi

Çoktan beri terketmişem ben yari
Hasta yüreğimden çıkmıyor zari
Yanar oldu sönmez yüreğim narı
Dağlar dolanıram yar deyi deyi

İkram'ın derdine yoktur çareler
Eksik olmaz bu sinemde yareler
Aylar günler sene ile karçler
Bağlar dolanırım yar deyi deyi

şeklindedir. Repertuvardaki sözlerde "İkram" tapşırması vardır. Âşık İkram Cevlânî'nin ustasıdır. Kaynakta sözler Cevlânî adına kayıtlıdır.

Başına dönd ü üm kurban olduğum
Ağlar dolanıram yar deyi deyi
Derdine yandığım büryan olduğum
Dağlar dolanıram yar deyi deyi

Çoktandır ki terk etmişim ben yari
Asla yüreğimden çıkmıyor zari
Yanar oldu sönmez yüreğim narı
Çağlar dolanıram yar deyi deyi

Cevlanf'nin derdine yoktur çara/ar
Eksik olmaz can evimde yaralar
Aylar günler sene ile karalar
Bağlar dolanıram yar deyi deyi

şeklindedir. Türkü sözleri incelenirse:

1. dörtlüğün	3. dizesi	: Derdine yandığım büryan olduğum
1. " "	4. "	: Dağlar dolanıram yar deyi deyi
2. " "	1. "	: Çoktandır k terk etmişim ben yari
2. " "	2. "	: Asla yüreğimden çıkmıyor zari
2. " "	4. "	: Çağlar dolanıram yar deyi deyi
3. " "	1. "	: Cevlani'nin derdine yoktur çara/ar
3. " "	2. "	: Eksik olmaz bu sinemda yaralar
3. " "	4. "	: Bağlar dolanıram yar deyi deyi

şeklinde farklı dizelerin olduğu görülecektir. Repertuvardaki sözlerin incelenmesi, aslına uygun düzeltilmesi gerekir.

Türkü: **Pınar olsam çağlar gibi**. Yöresi: Adana, kaynak kişi: Selâhattin Sarıkaya, derleyen: Halil Atılgan. Türkü Adanalı Burhan Bilgin tarafından bize aktarılmış, kaynak kişinin de Selâhattin Sarıkaya olduğu ifade edilmiştir. Türkünün sözleri Âşık Talibî'ye aittir. Kaynaktaki sözler aşağıdaki gibidir.

Güneş gibi şahsım olsa
Devlet gibi tahtım olsa
Gazi gibi bahtım olsa
Yine bana gelen olmaz

Güller açsam bağlar gibi
Gazel dö k em çağlar gibi
Altın olsam dağlar gibi
Kıymetimi bilen olmaz

Hazne dolu akçem olsa
Türlü kumaş bohçam olsa
Yalan dünya bahçem olsa
Benden bir gül alan olmaz

Kuş olup gezsem havayı
Arayıp bulsam yuvayı
Dünyada kuru davayı
Benden başka güden olmaz

Talibi der n'olurum
Mekanı nerde bulurum
Korkarım garip ölürüm
Namazımı kılan olmaz

Türkü : Altın hızmav mülayim
Yöre : Kerkük
Kaynak kişi : Abdurrahman Kızılay
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No :

Türkünün ikinci dörtlüğünün birinci ve ikinci dizeleri şöyle okunmaktadır: Altın hızmav incidir / Gömleği nar incidir. Gömlek nasıl narı incidir. Söyleyiş sakattır. Dizenin "Gömleği nar içidir" şeklinde okunması gerekir. O zaman dize de gömleğin nar içi renginde olduğunu ifade eder.

Türkü : Kâinatın aynasıyım
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Âşık İsmail Daimî
Derleyen : Banttan yazıldı
Repertuvar No : 4070

Deyişin sözleri Âşık Daimî'ye aittir. Tasavvuf içerikli bu deyiş Erzincan / Tercan'dan kayıtlara geçmiş, İhsan Öztürk tarafından notalandırılmıştır. Repertuvarda "Kainatta bir zerreyim" dizesiyle başlayan dörtlük, Emir Kalkan'ın XX. Yüzyıl Türk Hak Şairleri Antolojisinde, (s. 256) "Kainatın aynasıyım" dizesiyle başlamaktadır.

Kainatın aynasıyım
Mademki ben bir insanım
Hakk'ın varlık de r asıyım
Mademki ben bir insanım

İnsan Hak'ta Hak insanda
Arıyorsan bak insanda
Hiç eksiklik yok insanda
Mademki ben bir insanım

Tevrat'ı yazabilirim
İncil'i düzebilirim
Kur'anı sezebilirim
Mademki ben bir insanım

Bunca temenni dilekler
Vz gelir çark felekler
Bana eğilsin melekler
Mademki ben bir insanım

Daimi ' im harap benim
Ayaklara turap benim
Aşıklara şarap benim
Mademki ben bir insanım

şeklindedir. Şiiriyet bakımından oldukça güçlü olan dizeler Daimî'nin radyo programında okuyabilmesi için sansür mü edildi, radyolarda okunabilmesi için yeniden mi yazdırıldı bilemiyoruz. Onun için içerik olarak aynı olmasına rağmen, repertuvara geçen sözlerle kaynaktaki sözler arasında farklılıklar görülmektedir.

Repertuvardaki sözleri:

Kainatta bir zerreyim
Ben kendimi bilmez miyim
Zerre içinde zerreyim
Ben kendimi bilmez miyim

Mamur benim harap benim
Ayaklarda turap benim
Kadehlerde şarap benim
Ben kendimi bilmez miyim

Denizlerde nuh olalı
Döneklere yuh olalı
Ruhlar ile ruh olalı
Ben kendimi bilmez miyim

Daimf ' im bende ben de
Bend'olmuşum ben de bende
Dağılmışım perakende
Ben kendimi bilmez miyim

Gönüllerde perakende
Ben kendimi bilmez miyim

şeklindedir. Repertuvar kayıtlarından ve kaynaktan verdiğimiz sözlerdeki benzeyen dörtlükler aşağıdaki gibidir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Kainatın aynasıyım	Kainatta bir zerreyim
Mademki ben bir insanım	Ben kendimi bilmez miyim
Halkın varlık deryasıyım	Zerre içinde zerreyim
Mademki ben bir insanım	Ben kendimi bilmez miyim
Daimf ' im harap benim	Mamur benim harap benim
Ayaklara turap benim	Ayaklarda turap benim
Aşıklara şarap benim	Kadehlerde şarap benim
Mademki ben bir insanım	Ben kendimi bilmez miyim

Türkü : Elâ gözlerini sevdiğim dilber
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Âşık Davut Sulârî
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 147

Davut Sulârî'den geçen türkünün sözleri de Davut Sulârî'ye aittir. Kayıtlara geçen sözlerin tamamı dört dörtlüktür. Sözleri:

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Cihana saldırdı gözlerin beni
Bu dertten bu sinem çürüyüp gider
Hasrete yandırdı gözlerin beni

Ben sana hayranım çekerim cefa
Sular gibi a k am çay olsam daha
Gel sevdiğim senle edelim veda
Hasrete yandırdı gözlerin beni

şeklindedir. Kaynaktaki sözler: (Emir Kalkan, XX. Yüzyıl Türk Hak Şairleri.)

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Cihana saldırdı gözlerin beni
Hasretinden mecnun misali oldum
Ölmeden öldürdü gözlerin beni

Güzel olan güzelliğin bildirir
Yüzünün terinden bôde doldurur
Hasretin firkatin beni öldürür
Ölmeden öldürdü gözlerin beni

Ben sana hayranım çekerim sevda
Sular gibi aksam çay olsam mah'a
Gel sevgilim senle edelim vefa
Hasrete yandırdı gözlerin beni

Davut Sularf'im ilim Erzincan
Yıktı kametimi dert ile hicran
Bülbülüm gül için olurum nalan
Ölmeden öldürdü gözlerin beni

şeklindedir. Sözler karşılaştırıldığında:

1. dörtlüğün	2. dizesi	: Hasretinden mecnun misali oldum
1. " "	4. "	: Ölmeden öldürdü gözlerin beni
2. " "	2. "	: Sular gibi aksam çay olsam mah'a
2. " "	3. "	: Gel sevdiğim senle edelim vefa
2. " "	4. "	: Hasrete yandırdı gözlerin beni

dizelerinin farklı olduğu görülecektir. Sözler yeniden incelenerek aslına uygun olmayan dizelerin düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Üç beş âşık bir araya gelmişler
Yöre : Sivas / Tokuş köyü
Kaynak kişi : Yüksel Yıldız
Derleyen : Erkan Sürmen
Repertuvar No : 2750

Bu türkünün sözleri Âşık Dertli adına kayıtlıdır.

Üç beş aşık bir araya gelmişler
Onlar birbirine meydan ederler
İkrarından dönmez kadr-i sadıklar
Hakikat sırrını pünhan ederler

Olaydın anların darına berdar
Cümlesine oldu aklım tarumar
On iki koyunum üç beş kuzum var
Gönül yaylasında cevlan ederler

Dertli bu dertlere düşenden beri
Kimi geri çeker kimi ileri
Çeksem rakibi girmez içeri
Hakikata kuru bühtan ederler

Cem olmak: Toplanmak ~ **Meydan etmek**: Sohbet, yârenlik, atışma ~ **İkrar**: Söz ~ **Kavil**: Buluşma ~ **Pinhan**: Gizli tutma ~ **Dâr**: Dar ağacı, idam sehpası ~ **Dârına berdâr etmek**: İdam sehpasında öldürmek ~ **Tarümar**: Darmadağın ~ **On iki koyun**: On iki imam ~ **On dört kuzu**: On dört masumu pak ~ **Cevlân**: Aslı cevelândır, gezip dolaşmak anlamında ~ **Düşelden beri**: Düşeliden beri ~ **Bühtan**: İftira.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Kaynaktaki (Şemsettin Kutlu, Şair Dertli, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979, C. II. s. 227.) bu sözler:

Bir yere cem olmuş beş on aşıklar
Biri birbirleriyle meydan ederler
Dönmez ikrarından kavle sadıklar
Muhabbet sırrını pinhan ederler

Olaydım onların darına ber-dar
Muhabbetleriyle olduk tar ü mar
On iki koyunum on dört kuzum var
Gönül yaylasında cevlan ederler

Dertli dertlerine düşe/den beri
Gahi geri gider gahi ileri
Çağırsam münkiri gelmez içeri
Muhabbete ku r bühtan ederler

şeklindedir. Buna göre dizelerin aşağıdaki gibi olması gerekir:

1. dörtlüğün		1. dizesi		: Bir yere cem olmuş beş on aşıklar
1. "	"	2. "	"	: Biri birbirleriyle meydan ederler
1. "	"	3. "	"	: Dönmez ikrarından kavle sadıklar
1. "	"	4. "	"	: Muhabbet sırrını pinhan ederler
2. "	"	1. "	"	: Olaydım onların darına berdar
2. "	"	2. "	"	: Muhabbetleriyle olduk ta r mar

2. dörtlüğün 3. dizesi : On iki koyunum on dört kuzum var
2. " " 4. " " : Gönül yaylasında cevelan ederler

3. " " 1. " " : Dertli dertlerine düşe/den beri
3. " " 2. " " : Gahi geri gider gahi ileri
3. " " 3. " " : Çağırsam münkiri gelmez içeri
3. " " 4. " " : Muhabbete kuru bühtan ederler

Türkü : Aşkınla perişan yâri görünce
Yöre : Çankırı
Kaynak kişi : Dobi Ahmet Altuner
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 935

"Aşkınla perişan yari görünce" dizesiyle başlayan türkünün sözleri Âşık Dertli'ye aittir. Çankırı'dan repertuvara girmiştir. Sözleri:

Aşkınla perişan yari görünce
Hüda'nın bir şaşkın kulu sanırlar
Her kime söylesem bu doğru sözü
Zincirden boşanmış deli sanırlar

Sofu bilmez anda Hakk'a niyazı
Üstüne farz olmuş vakit namazı
Eline alınca on telli sazı
Ahrette dünya malı sanırlar

Hüda: Allah ~ **Şol**: O veya şu ~ **Velî**: Evliya ~ **Niyaz**: Yalvarış.

olmak üzere iki dörtlük kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Âşık Dertli kayıtlarında sözler aşağıdaki gibi üç dörtlüktür.

Aşk ile perişan görünce bizi
Hüda'nın bir şaşkın kulu sanırlar
Her kime söylesem bu doğru sözü
Zincirden boşanmış deli sanırlar

Var mıdır bu aşkın tacını bulan
Bizim hakkımızda söylenir yalan
Cennetlik mi olur beş vakit kılan
Şol kaba sofuyu velf sanırlar

Bilmez mi Dertli Hakk'a niyazı
Eline alınca on telli sazı
Boynuna farz olan vakti namazı
Dünyada ahrette malı sanırlar

"Var mıdır bu aşkın tacını bulan" dizesiyle başlayan dörtlük kayıtlara geçmemiştir. Kayıtlara geçen sözler aşağıdaki gibi düzeltilmelidir:

1. dörtlüğün	1. dizesi	: Aşk ile perişan görünce bizi
2. " "	1. "	: Var mıdır bu aşkın tacını bulan
2. " "	2. "	: Bizim hakkımızda söylenir yalan
2. " "	3. "	: Cennetlik mi olur beş vakit kılan
2. " "	4. "	: Şol kaba sofuyu veli sanırlar

Türkü : Çıktım yücesine seyran eyledim
Yöre : Sivas / Tokuş köyü
Kaynak kişi : Yüksel Yıldız
Derleyen : Erkan Sürmen
Repertuvar No : 2894

"Çıktım yücesine seyran eyledim" dizesiyle başlayan koşmanın sözleri Şemsettin Kutlu'nun Şair Dertli adlı eserinin: Şair Dertli'ye İsnat Edilen Koşmalar bölümünde yayımlanmış. (Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979, Cilt II, s. 321.) Âşık Dertli'ye isnat edilen sözlerle arasında çok fark olmamakla birlikte, biz hem repertuvar kayıtlarındakini, hem de kaynaktaki Dertli'ye isnat edilen sözleri vermeyi uygun bulduk.

Repertuvardaki sözler:

Çıktım yücesine seyran eyledim
Y r ilen gezdiğim yerler perişan
Firkat geldi dert eyledim ağladım
Bir ben değil cümle alem perişan

Firgatın ucundan görünmez dağlar
Aldırdım yavruyu ah edip ağlar
Yıkılmış yapılmış virandır bağlar
Bülbül fe r ad eder güller perişan

Dertli kulum kendi çalar sazını
Kara topraklara sürer yüzünü
Kimse çekmez gayrı onun nazını
Bozuktur perdeler teller perişan

Seyran etmek: Gezip dolaşmak ~ **Firkat**: Ayrılık ~ **Viran**: Ören.

Türkünün kaynaktaki birinci dörtlüğün üçüncü, son dörtlüğün birinci dizesi farklılık göstermektedir. Kaynaktaki sözler:

Çıktım yücesine seyran eyledim
Yar ile gezdiğim yerler perişan
Firkat geldi devreyleyip ağladım
Bir ben değil cümle alem perişan

Firkatin ucundan görünmez dağlar
Aldırdım yavruyu ah edip ağlar
Yıkılmış yapılmış virandan bağlar
Bülbül f gan eder güller perişan

Aşık Dertli kendi çalar sazını
Kara topraklara sürer yüzünü
Kimse çekmez gayrı onun nazını
Bozuktur perdeler teller perişan

şeklindedir. Kaynaklarda sözler Dertli ve Karacaoğlan adınadır. Şemsettin Kutlu'nun hazırladığı Şair Dertli (Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979. C. II, s. 315.) adlı eserinde: "1928 yılında Ankara'da Halk Bilgisi Derneği adında bir folklor araştırma cemiyeti kurulmuş, bu dernek Halk Bilgisi Mecmuası adında bir de dergi yayımlamaya başlamıştı. Bu dergide Dertli'ye ait olduğu ileri sürülerek, İshak Rafet, Konyalı Zeki Beyler tarafından beş-on koşmaya yer verilmişti. Sonradan üzerinde tartışmalar yapılan dil, anlatım, zevk ve ahenk yönlerinden Dertli'ye ait bulundukları çok şüpheli olan bu manzumelerini itiyat kaydı ile sahifelerimize alıyoruz" dipnotu düşülmüştür.

Türkü : Gelmiş iken bir habercik sorayım
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Ali Sultan
Derleyen : Turan Engin
Repertuvar No : 2669

"Gelmiş iken bir habercik sorayım" sözleri Abdal Pir Sultan'a adına kayıtlıdır. Sivas'tan kayıtlara geçen türkünün repertuvardaki sözleri:

Gelmiş iken bir habercik sorayım
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın
Gerçek erenlere yüzler süreyim
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

El ettiler tu r alara gazlara
Bağlar yeşillendi döndü yazlara
Çiğdemler taksın söylen gızlara
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Ben de bildim bu dağların şahısın
Gerçek erenlerin nazargahısın
Abdal P i Sultan'ın seyrangahısın
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

şeklindedir. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar adlı kitabının Abdal Pir Sultan bölümünde kayıtlı olan koşmanın sözleri:

Gelmiş iken bin habercik sorayım
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın
Gerçek erenlere yüzler sür e im
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Alçağında al kırmızı taşın var
Yükseğinde turnalardan eşin var
Ben de bilmem ne talihsiz başın var
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Benim şahım al kırmızı bürünür
Dost yüzün görmeyen düşman bilinir
Yücesinden şahın ili görünür
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

El ettiler tu r alara gazlara
Dağlar yeşillendi döndü yazlara
Çiğdemler taksın söyle gızlara
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Şahın bahçesinde gonca gül biter
Anda garip garip bülbüller öter
Bunda ayrılık var ölümden beter
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Ben de bildim bu dağların şahısın
Gerçek erenlerin nazargahısın
Abdal Pir Sultan'ın seyrangahısın
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

şeklinde altı dörtlüktür. Abdal Pir Sultan adına kayıtlı sözlerin, birinci, dördüncü, altıncı dörtlüğü repertuvara girmiş, diğer dörtlükler yoktur.

Türkü : Şıh Hasan ağırlaması
Yöre : Elazığ
Kaynak kişi : Mustafa Tosun
Derleyen : Gani Pekşen
Repertuvar No : 3880

Sözlerin ilk üç dörtlüğü Köroğlu adınadır. Repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir. Özgün sözler beş dörtlüktür.

lsmarlasam şol güzele
Yemin suyun verir'mola
Canım kırat gözüm kırat
Acep bağlı durur'mola

Gargıya benzer kulağı
Yaradan'dandır dileği
Abu zemzemden sulağı
Sarhoş sarhoş yörür'mola

Köroğlu der cömert gani
Allah Allah verir canı
Kıratınan Eyvaz seni
Allan Allah verir'mola

Canım kırat gözüm kırat
O bakışın durur'mola
Ismarlasam Han Döne ' e
Kem gözlerden korur'mola

Hani Şirin Döne'm hani
Dost ile düşmanı tanı
Kırat ile Ayvaz Han'i
Bu gözlerim görür'mola

Kıratı besledim körpe
Bir sıçrasa çıkar sarpa
Her seherde beş tas arpa
Şirin Dönem verir'mola

Derelerde biter kamış
Uzar gider vermez yemiş
Nalı altın mıhı gümüş
Kırat bağlı durur'mola

Beygire binilmez kötü
Kurusun dağların otu
Koç Köroğlu'nun Kırat'ı
Sarhoş sarhoş yürür'mola

şeklindedir. Sözlerin hayli değişerek kayıtlara geçtiği görülecektir. "Kargıya benzer kulağı" dizesiyle başlayan dörtlük Köroğlu'na ait başka bir şiirden alınmıştır. Yanlış olarak kayda geçen dörtlüğün aslı:

Kaynaktaki dörtlük:	**Repertuvardaki dörtlük**:
Budur kıratın durağı	/ Gargıya benzer kulağı
Bilmez yakını ırağı	/ Yaradan'dandır dileği
Ab-ı Kevser'dir sulağı	/ Abu zemzemden sulağı
İçip çekilip gidelim	/ Sarhoş sarhoş yörür'mola

şeklindedir. Kaynaktaki dördüncü dize: "İçip çekilip gidelim" iken, kafiyeye uydurmak için "Sarhoş sarhoş yürür'mola" olmuştur.

Sözlerde; Köroğlu'na ait dörtlüklerden sonra: "Başı pare pare dumanlı dağlar / Başına bağlamış rengi aldan / Başına bağlamış rengi sarı" dizeleriyle başlayan dörtlüklerin sonunda Abdal Pir Sultan tapşırması olmasına rağmen, sözler Abdal Pir Sultan adına kayıtlı değildir. "Başına bağlamış rengi aldan / Başına bağlamış rengi sarı" dizeleri on hecelidir. Adı geçen dizelerle başlayan sözler:

Başı pare pare dumanlı dağlar
Dilim söyler amma gözüm kan ağlar
Şal güzel yar ilen sürdüğüm demler
Her sabah her sabah sen eyle beni

Başına bağlamış rengi aldan
Yarısı ibrişim yarısı telden
Eller yaman olur korkarım dilden
Her sabah her sabah sen eyle beni

Başına bağlamış rengi sarı
Gözleri hışmeder öldürme bari
Abdal Pir Sultan'ım sevgili yari
Her sabah her sabah sen eyle beni

şeklindedir. İncelendiğinde "Her sabah her sabah sen eyle beni" dizesi diğer dizelerle istenilen ölçüde bütünleşmemektedir. Abdal Pir Sultan gibi bir ustanın eksik heceli, şiir yazmayacağını düşünüyoruz. Ayrıca:

Çark edip çarkın çalar
Ana döner aşıklar
Ana seyfem mevali

Pirim dostum mevali
Cennetin kapısında
Üç nesne var Hak'tan geldi

dizelerindeki; "Ana döner aşıklar /Ana seyfem mevali /Pirim dostum mevali" dizeleri ne demek istemektedir. Mevali; Osmanlıca Türkçe Sözlükte ilmi derecesi yüksek kişiler. Me'vâ; yurt, mekân. Mevani, maniler, engeller anlamında. Osmanlıca Türkçe Sözlükte seyfe diye de bir kelimeye rastlan madı. "Seyf ' sözcüğü var. O da; kılıç. Anlamı bilinmeyen sözcükleri yerlerine koyduğumuzda da dizelerden istenilen anlam çıkmamaktadır. Sonra gelenlerin de bir öncekinden farkı yoktur. Onun sözleri de:

Mevam seyfem mevali
Cennetin kapısında dost
Alalım dost dostun payı
Megariben mevali
Cennetin kapısında
Üç nesne var Hak'tan yana

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Yukarıdaki dizelerde geçen "mevam", "sey/em" "mevali" sözcüklerinin açıklaması yapıldığı için yeniden ele alınmadı. (İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabının arkasındaki sözlükte mevali; köleler kullar, Arap olmayan Müslümanlar, yüksek rütbeli kadılar.) Ancak burada inceleyeceğimiz sözcük "megariben". Bu sözcüğün de karşılığı bulunamadı. Megafir; miğfer, savaşta başa giyilen taslar. Megak; çukur, mezar. Megavil; hançerler, ince kılıçlar. Megazil, iplik eğirecek aletler. Bu durumda dizeleri nasıl açıklarsınız. O hâlde ne yapmalı? Böyle anlamsızlıklarla karşılaşmamak için sözlerin bir komisyon maharetiyle incelenip düzeltilmesi, sonra da okunması sağlanmalı.

Türkü : Seher vakti kalkan kervan
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Âşık Davut Sulârî
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 1255

"Seher vakti kalkan kervan" dizesiyle başlayan türkü Erzincan'dan repertuvara girmiş. Pir Sultan Abdal'a ait olan dört dörklük sözler, repertuvara da dört dörtlük geçmiştir. Son dörtlüğün repertuvardaki sözleri:

Pir Sultan Abdal göçelim
Pir elinden bad'içelim
İn k r olandan kaçalım
İnkar bir gün pare/enir

şeklindedir. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında dörtlük aşağıdaki gibi kayıtlara geçmiştir. (s. 384)

Pir Sultan Abdal'ım göçelim
Elinden bade içelim
İnkar edenden kaçalım
Münkir bir giin pare/enir

Türkü : Adım adım Hak yoluna varayım
Yöre : -
Kaynak kişi : Bektaş Bahtiyar
Derleyen : Cihangir Terzi
Repertuvar No : 2861

Ezginin "Semaha Çağrı" ve "Doğruca Bölümü"nün sözleri:

1- Semaha Çağrı:

Bir ana bacıynan da hü bir Müslüm Bacı
Kalksın semah eylesin istekli canlarım canan
Semah eylesinler de hü niyaz eylesin
Kaldır indir kollarını kollarını

2- Doğruca Bölümü:

Adım adım Hak yoluna varayım
Şahımın olduğu yeri gördün mü
Birdir derler cümlemizin anası
Birden solmaz ellerinin kınası
Şen olsun bizlerin sohbet hanesi

şeklindedir. Bu iki bölümün bağlantısı ise:

Güvercinlik derler şara vardın mı
Şahımın olduğu yeri gördü!l mü

şeklindedir. Semaha Çağrı bölümündeki sözlerde uyak hiç düşünülmemiş. Ayrıca dörtlüğün hece sayısı da eşit değil. "Doğruca bölümü"nde; "Adım adım Hak yoluna varayım / Şahımın olduğu yeri gördün mü" dizeleri birbirini bütünlemiyor. "Birdir derler cümlemizin anası / Birden solmaz ellerinin kınası" dizeleri de içerik bakımından uyum göstermiyor. "Doğruca Bölümü"nün ikinci bağlantısının sözlerinde Pir Sultan tapşırması var:

Pir Sultan'ım incitmeyin deliyi
Üstümüzden eksik etme doluyu
Horasan 'da buldum deli'er yurdu sılayı

şeklindedir. Sözlerde uyak ve heceler farklıdır. Pir Sultan'ın gelişigüzel uyaklı, heceleri eşit olmayan deyişine rastlanmamış, dizelerin Pir Sultan'a ait olduğu da tespit edilememiştir. Sözlerin yeniden incelenmesi, kesin tespitten sonra Pir Sultan tapşırmasının kayıtlardan kalkması gerekir. Üçüncü bölümünün son dörtlüğü de Pir Sultan adına kayıtlıdır. Sözler bozularak geçmiştir. Repertuvardaki üçüncü bölümünün sözleri:

Çıktım seyreyledim ben şu atemi
Bana bir kanlı zalimden oldu
Kendi dilim ile buldum belayı
Sabır edemedim dilimden oldu

Güzeller karşıya yayzını yaymış
Herkes sevdiğini gönülden sevmiş
Erenlerin sözü yolsuzu kesmiş
Yolsuz ağlar bana yolumdan oldu / Ağlar yolsuz bana yolumdan oldu

Pir Sultanını sen kuluna ne ettin
Şah sultamm sen kuluna ne ettin
Herkes ne ettiyse kendine etti
Evrildi çevrildi tu r alar öttü / Turnam ağlar bana tenimden oldu

şeklindedir. Kaynaktaki Pir Sultan adına kayıtlı ilk dörtlük:

Gönül havalanıp gökte gezerken
Bana zulüm kanlı zalimden oldu
Kişinin çektiği dili belası
Her ne oldu ise dilimden oldu

şeklindedir. Bu dörtlük repertuvar kayıtlarına oldukça bozularak geçmiştir. Üçüncü bölümdeki ikinci dörtlük sonradan eklenmiştir. Şiir, kaynakta altı dörtlüktür. Semaha, ilk ve son dörtlüğü geçmiştir. Kaynaktaki son dörtlük:

Pir Sultan Abdal'ım Ali ' e yeter
Ali ' e yeter de el etek tutar
Her sabah her sabah çığrzşır öter
Tu r a ağlar bana telimden oldu / Ağlar turnam bana telimden oldu

şeklindedir. İncelendiğinde semahtaki sözlerin bozularak kayıtlara geçtiği görülecektir. Kaynaktaki gibi aslına uygun düzeltilmesi gerekir. Semahın: "Halka Bölünü"nde kayıtlara geçen sözleri, İbrahim Aslanoğlu'nun kitabında Pir Sultan'ım Haydar adına kayıtlıdır. Sözler:

Açıldı cennet kapısı
Taze gevherdir yapısı
Kıldan incedir köprüsü
Geçebilirsen gel beru

Ben bahçelerin gülüyüm
Aynı bağın bülbülüyüm
Kırk kapının kilidiyim
Açabilirsen gel beru

Pir Sultan'ım doldum iman
Şah Sultan'ım doldum iman
Dağları bürüdü duman
İşte İncil işte Kur'an
Okuyabilirsen gel beru

şeklindedir. Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabındaki dizeleri ise:

Açıldı cennet kapısı
Lal-ü gevherdir yapısı
Kıldan incedir köprüsü
Geçebilirsen gel beru

Ben has bahçenin gülüyüm
Ayn-i cemin bülbülüyüm
Kırk kapının kilidiyim
Açabilirsen gel beru

Pir Sultan'ım Haydar heman
Dağları bürüdü duman
İşte İncil işte Ku'ran
Seçebilrsen gel beru

şeklinde repertuvara geçmiştir. Son dörtlükte Pir Sultan'ım Haydar tapşırması var. Kaynaktaki dizeler beş dörtlüktür. İki dörtlük repertuvara geçmemiştir. Geçmeyen dörtlükler şöyledir:

Canımız melek canıdır
Tenimiz Selman tenidir
İçilen aslan sütüdür
İçebilirsen gel beri

Ben hocama kul olmuşum
Üstadtan öğüt almışım
Ben kanadın bağlamışım
Uçabilirsen gel beri

Türkü : Karşıki yayla ne güzel yayla
Yöre : Antalya / Kumluca / Toptaş köyü
Kaynak kişi : Musa Gönül
Derleyen : Sevim Karaca
Repertuvar No : 3983

"Karşıki yayla ne güzel yayla" dizesiyle başlayan dörtlükler Pir Sultan Abdal tapşırmasıyla Antalya'dan repertuvara geçmiştir. Sözleri:

Karşıki yayla ne güzel yayla
Bir dem süremedim kalırım böyle
Ale (de) gözlü pirim gel (sen) himmet eyle
Ben de bu yayladan (da) şaha giderim

Eğer göğeriben bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Ben de bu yayladan şaha giderim

Bir bölük tu r aya sökün dediler
İçindeki derdi dökün dediler
Bu yayladan öteye yakın dediler
Ben de bu yayladan şaha giderim

Pir Sultan Abdal'ım burda durulmaz
Durulsa (da) kadir kıymet bilinmez
Gözlerim de dost yolundan ayrılmaz
Ben de bu yayladan şaha giderim

şeklindedir. Kaynaktaki Pir Sultan Abdal adına kayıtlı sözler:

Karşıda görünen ne güzel yayla
Bir dem süremedim kalırım böyle
Ala gözlü pirim sen himmet eyle
Ben de bu yayladan şaha giderim

Eğer göğerüben bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Ben de bu yayladan şaha giderim

Bir bölük tu r aya sökün dediler
Yürekteki derdi dökün dediler
Yayladan ötesi yakın dediler
Ben de bu yayladan şaha giderim

Dost elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü meşe seliyim
Ben bir yol oğluyum yol sef liyini
Ben de bu yayladan şaha giderim

Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılınmış namazım kıldırır/arsa
Sizde şal diyeni öldürürlerse
Ben de bu yayladan şaha giderim

Pir Sultan Abdal'ım dünya durulmaz
Gitti gider ömür geri durulmaz
Gözlerim de şah yolundan ayrılmaz
Ben de bu yayladan şaha giderim

şeklindeki deyiş Pir Sultan Abdal adına kayıtlı kaynakta altı dörtlüktür. Dört dörtlük türküde söz olarak kullanılmış. Kalan iki dörtlük repertuvar kayıtlarına geçmemiştir. Geçmeyen dörtlükler de yukarıya çıkarılmıştır.

Repertuvardaki sözlerin aşağıdaki dizeler gibi olması gerekir.

1. dörtlüğünün	1. dizesi	: Karşıda görünen ne güzel yayla
	2. "	: Bir dem süremedim giderim böyle
2. dörtlüğünün	1. "	: Eğer göğeriibeıı bostan olursam
3. dörtlüğünün	3. "	: Ala gözlü pirim sen himmet eyle
	2. "	: Yürekteki derdi dökün dediler
	3. "	: Yayladan ötesi yakın dediler
4. dörtlüğünün	1. "	: Pir Sultan Abdal'ım hurda durulmaz
	2. "	: Gitti giden ömür geri dönülmez
	3. "	: Gözlerim de şah yolundan ayrılmaz

Türkü : Gelmiş iken bir yerleri gezelim
Yöre : Kars
Kaynak kişi : Gülseren Cevahir / S. Taliye Erdoğan
Derleyen : Ümit Kaftancı
Repertuvar No : 1791

Bu türkü de Kars'tan repertuvara geçmiştir. Son sözde Pir Sultan Abdal tapşırması vardır. Türkünün repertuvardaki sözleri:

Gelmiş iken bu yerleri gezelim
Ölüm ile ayrılığın elinden
Gonca gonca güll rini derelim

Bağlantı
Ölüm ile ayrılığın derdinden
Aman elinden

Yaz gelince bir bozcacık meşeyim
Da/gam gelmiş bu/anayım coşayım
Eylen kömür gözlüm helal/aşalım
Bağlantı

Günahlı kardaşlar günahım tarlar
Hasretli yüzünü yüzüme sürter
Yeter bu ayrılık ölümden beter
Bağlantı

Pir Sultan Abdal'ım eyliyor firak
İşte ben gidiyom yollarım ırak
Durmadan ağlıyor şu yangın yürek

Firak: Ayrılık ~ **Irak**: Uzak.

Yukarıda görüldüğü gibi, son dörtlükte Pir Sultan Abdal tapşırması var. Sözler gerçekte de Pir Sultan Abdal adınadır. Çok bozularak, Kars'tan derlenen türküye söz olmuştur. Koşma beş dörtlüktür.

Kaynaktaki sözleri:	**Repertuvardaki sözleri**:
Gelmiş iken şu dağları gezeyim	/ Gelmiş iken bu yerleri gezelim
Ölüm ile ayrılığın elinden	/ .....
Dertsiz bulamadım derdim yanayım	/ Gonca gonca güllerini derelim
Ölüm ile ayrılığın derdinden	/ .....
Yaz gelince bu/anayım coşayım	/ Yaz gelince bir bozcacık meşeyi
Elim ile mezarımı eş e im	/ Da/gam gelmiş bu/anayım coşayım
Beri gel sevdiğim helal/aşayım	/ Eylen kömür gözlüm helal/aşalım
Ölüm ile ayrılığın derdinden	/ .....
Günahsız kardaşlar günahım tarlar	/ Günahlı kardaşlar günahım tarlar
Hasretlik yüzünü yüzüme sürter	/ Hasretli yüzünü yüzüme sürter
Her kime söylesem yakasın yırtar	/ Yeter bu ayrılık ölümden beter
Ölüm ile ayrılığın derdinden	/ .....

Ölüm geldi yolun bize uğrattı
Firkat geldi yana yana ağlattı
Kesti ciğer pare pare doğrattı
Ölüm ile ayrılığın elinden

Pir Sultan Abdal'ım dertlerim firak
Alışmış yanıyor şu dertli yürek
Bir dahi gelemem menzilim ırak
Ölüm ile ayrılığın derdinden

şeklindedir. Repertuvara geçen sözlere: "Ölüm ile ayrılığın derdinden aman elinden" şeklinde bir de bağlantı bölümü eklenmiştir. Türkü "Gelmiş iken bu yerleri gezelim" adıyla Kars'tan, "Gelmiş iken bu elleri gezerim" adıyla, Amasya / Merzifon'dan repertuvara geçmiştir. Türkünün kaynak kişisi Musa Aslan, No: 2721'dir. Birinci dörtlükler aşağıda karşılıklı yazılmıştır:

Kaynaktaki dörtlük:	**Repertuvardaki dörtlük**:
Gelmiş iken şu dağları gezeyim	/ Gelmiş iken bu elleri gezerim
Ölüm ile ayrılığın elinden	/ .....
Dertsiz bulamadım derdim yanayım	/ Gonca gonca güllerini derelim
Ölüm ile ayrılığın derdinden	/ .....

Repertuvardaki ikinci dörtlük:

Ölüm yolu üstümüze uğrattı
Ciğerimi doğuz doğuz doğrattı
Ayrılık da yaşın yaşın ağlattı
Ölümünen ayrılığın elinden

şeklindedir. Bu ikinci dörtlük bizim tespitlerimizde yoktur. Musa Aslan'ın kendisi bu dörtlüğü yazdı, ya da başka bir dörtlüğü ekledi.

Türkü : İki bülbül konmuş dağlar başına
Yöre : Isparta / Senirkent
Kaynak kişi : Hüseyin Karatürk
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müd.
Repertuvar No : 3561

Isparta / Senirket'ten kayıtlara geçen türkünün sözleri Pir Sultan Abdal adına kayıtlıdır. Koşma repertuvara üç dörtlük geçmiştir.

İki bülbül konmuş dağlar başına
Sal Allah'ım sal sılama varayım
Şahin yuva yapar kendi başına
Sal Allah'ını sal sılama varayım

Bizim evlerimiz dağdan ötedir
Yıl ellerde ölmek kula cefadır
Gavim gardaş bize ana atadır
Sal Ailah'ım sal sılama varayım

Pir Sultan Abdal'ım baki değildir
Tuz ekmek her aşık hakkı değildir
Bu dünyada kimse baki değildir
Sal Allah'ım sal sılama varayım

Kaynakta Pir Sultan Abdal adına kayıtlı koşma altı dörtlüktür.

Bir bülbülcük konmuş dağlar başına
Sal Allah'ım sal sılama varayım
Şahin yuva yapar kendi başına
Sal Allah'ım sal sılama varayım

Bizim evlerimiz dağdan ötedir
Hısım kavim bize ana atadır
Yad ellerde kalmak kula hatadır
Sal Allah'ım sal sılama varayım

Ekili tarlalar nasıl basayım
Üzerine birkaç kurban keseyim
Bu iş fak'tan geldi kime k seyim
Sal Allah'ım sal sılama varayım

Atlarımız yemin yedi silindi
İki kardeş karşı karşı salındı
Ciğerciğim delik delik delindi
Sal Allah'ım sal sılama varayım

Pir Sultan Abdal'ım saki değildir
Tuz ekmek her aşık hakkı değildir
Bu dünyada kimse baki değildir
Sal Allah'ım sal sılama varayım

şeklindedir. Kaynaktaki Pir Sultan Abdal adına sözler incelendiğinde farklı dizelerin aşağıdaki gibi olduğu görülecektir.

1. dörtlüğün	1. dizesi	:	Bir bülbülcük geldi kondu dikene
2. "	" 2. "	:	Hısım kavim bize ana atadır
2. "	" 3. "	:	Y d ellerde kalmak kula hatadır
3. "	" 1. "	:	Pir Sultan Abdal'ım saki değildir
3. "	" 3. "	:	Bu dünya kimseye baki değildir

Türkü : Ervah-ı ezelde levh-î kalemde
Yöre : Tunceli
Kaynak kişi : Yavuz Top
Derleyen : Süleyman Yıldız
Repertuvar No : 3651

Türkünün repertuvardaki sözleri şöyle:

Ervah-ı ezelde levh-f kalemde
Bu benim bahtımı kara yazmışlar
Bilirim güldürmez devr-i alemde
Bir günümü yüz bin zare yazmışlar

Ar i bilir aşk ehlinin halini
Kaldırır gönlünde kıyl-ü k tini
Herkes dosta salmış arzuhalini
Benimkini üriizgara yazmışlar

Olaydım onlara ikbali yaver
El etse sevdiğim acep el neder
Bilmem tecelli mi yoksa ki kader
Sümmanf'yi bir kenara yazmışlar

Doğan Kaya Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî adlı kitabında benzer bir şiiri aşağıdaki gibi yayımlamış.

Ezel kati/eri tertip edende
Alemde bahtımı k ra yazmışlar
Bilirim güldürmez devr-i alemde
Bu ahımı yüz bin zare yazmışlar

Derdini kılmıştır aciz derbeder
El etse sevdiğim sanki kim iver
Olaydı dünyada ikbalim yaver
Benim tecellimi biçare yazmışlar

Arifbilir aşk ehlinin halini
Kaldırır kalbinden kıyl-ü kalini
Herkes yare verdi arzuhalini
Benimkini o riizgare yazmışlar

Habda idim geldi kırklar yediler
Sada/arı hoşca hoşca vurdular
Bir bir kaydolurken hub devrişanlar
Ruhsat'ında bir kenara yazmışlar

Doğan Kaya bu şiire; Eflatun Cem Güney-Çetin Eflatun Cem Güney'in müştereken hazırlamış oldukları Ruhsatî Hayatı ve Şiirleri (1963) adlı kitabı kaynak göstermektedir.

Mehmet Gökalp ise: Bardızlı Âşık Nihanî (Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları Halk Edebiyatı Dizisi No: 13, Öztek Matbaası Ankara 1988.) adlı kitabında şiirin Nihanî'ye ait olduğunu, Sümmanî'den de çok etkilendiğini, Sümmanî'ye ait:

Ervah-ı ezelde levh-f kalemde
Bahtımızı bir biçare yazdılar
Gönül perişandır devr-i alemde
Bir günümü yüz bin zare yazdılar

dörtlüğüne, Nihanî'nin nazire yaptığını, Nasip Yağmurdereli'nin Sümmanî Hayatı ve Şiirleri kitabını kaynak göstermiştir. (Ülkü Basımevi 1935, s. 73)

Mehmet Gökalp Folklor Edebiyat dergisinde (Mart 1997, S. 9, s. 95) "Halk Edebiyatında Hatalı Söyleyişler" başlıklı yazısında bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle açıklamakta:

"Nihanî Erzurum'a bağlı Şenkaya ilçesinin Gaziler beldesi Göreşken köyünde 1885'te doğup, 1967'de İstanbul'da torunlarının yanında vefat eden Nihanî'nin, (Mustafa Gedik) bir güzellemesi, önce M. Fuat Köprülü'nün Türk Saz Şairleri Antolojisinin 3. cildinin 727-728. sahifelerinde 1941 yılında yayınlamdı. Sonra bizim kendi ağzından derlediğimiz şekliyle 1988'de Kültür ve Turizim Bakanlığınca yayımlanan Bardızlı Âşık Nihanî adlı eserin 41. sayfasında yer aldı.

Arif Sağ, Musa Eroğlu, Yavuz Top ve merhum Muhlis Akarsu'nun birlikte hazırladıkları Muhabbet 3 adındaki Şah Plâk kasetinde değişik şekilde söylenmiştir. Üstelik Âşık Nihanî'nin mahlas dörtlüğü de bestede yer almamıştır. Koşmanın bizim tespit ettiğimiz ve Köprülü'nün kitabında yer alan şekli şöyledir.

Ervahı ezelde levhi kalemde
Bu benim bahtımı kara yazdılar
Bilirim güldürmez devri alemde
Bir ahımı yüz bin zare yazdılar

Aşık olan bilir aşık halini
Çıkarır kalbinden kıyl-ü katini
Herkes yare verdi arzıhdlini
Bizimkini rüzigara yazdılar

Hitaba erişti kırklar erenler
Sedaları hoştur derviştir onlar
Kaydoldu bir yana çok dşıkanlar
Nihanf ' i bir kenara yazdılar

Bu koşma Köprülü'nün kitabında bile 'Kayboldu bir yana çok dşıkan !ar' şeklinde yanlış basılmıştır. (s. 727) Şiir seslendirilirken yanlışlıkla yazdılar yerine, yazmışlar okunmuş. Musa Eroğlu'nun söyleyişinde:

Bilmem tecelli mi yoksa ki kader
Beni o vefasız ydre yazmışlar

şeklinde söyleniyor ki bu da Nihanî'nin:

Nihan ağladığın hünerden midir
Bu hayali sevda sururdan mıdır
Bilmem tecelliden kaderden midir
Gezeriz gurbeti biz garip garip

dörtlüğünden alınmış" demektedir. Mehmet Gökalp: Nihanî'ye ait olduğunu iddia ettiği bu şiiri kendisinin de derlediğini, Sümmanî'ye nazire olarak yazıldığını, Nihanî'nin, Sümmanî'nin etkisinde çok kaldığını belirtmektedir.

Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyelerinden Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı ise aynı şiirle ilgili düşüncelerini bu satırların sahibine yazdığı bir mektupta şöyle dile getirmektedir.

"Ervahı ezelde levh-f kalemde
Benim bu bahtımı kara yazdılar

diye başlayan şiir aslında Sümmanî'ye aittir. Çünkü: Sümmanî 1860 -1915 yılları arasında yaşamıştır. Şiir Sümmanî'de sekiz dörtlüktür. Şiir tam olarak okunduğunda müzikkaliteye sahiptir. Çıkıntı ses yoktur. Sözcükler diğer şiirlerindeki sözcüklerle de uyum içindedir.

Şiir; adına Sümmanî kolu dediğimiz kolun özelliğini taşıdığı, o kolun tavrını tam yansıttığı için Sümmanî'nindir. Nihanî'nin olamaz. Çünkü: Nihanî 1885-1844 yılları arasında yaşamıştır. Sümmanî'nin Nihanî'yi görüp ondan alması, nazire olarak benzerini söylemesi ya da tevarüt (benzeri) olması mümkün değildir. Ancak Nihanî Sümmanî'nin şiirlerini bildiği (ondan sonra yaşadığı için) düşünülürse durum farklıdır. Nihanî etki altında kalarak benzer şiir yazmış olabilir. Çünkü Mehmet Gökalp bizzat ağzından duyup yazdığını belirtmektedir. Şiir Gökalp tarafından 1951'de tespit edilmiştir. Haşim Nezihi Okay aynı şiiri 1930'da Sinop'ta öğretmenken ceza evinde mahkümlara ders verirken derlemiş. Derleniş tarihi oldukça eskidir.

Bu şiiir Ruhsatî'nin hiç olamaz. Çünkü; ilk dize sırıtmaktadır. Ruhsatî'ye yakışmayan sertlikle başlamakta, uyak bozulmaktadır. Ruhsatî gibi usta bir âşık: 'Edende' 'ölende' biçiminde sakat uyak takip etmez.

Ruhsatî'deki şiirde yazdılar ayağı 'azmışlar'a dönüştürülmüş. Eflâtun Cem Güney bilindiği gibi masallarda da oynama yapmış, derlediği bütün masalları kafasına göre yeniden kaleme alıp yayınlamış bir kişidir. Şiirde de aynı şeyi yaptığı görülüyor. Doğan Kaya ise diğer kaynakları incelemeden şiiri kitabına almıştır. En azından dipnot düşüp şiirin Ruhsatî'ye ait olduğu şüphelidir. Aynı şiir Sümmanî'de sekiz dörtlük yazılmıştır. Ayak farklıdır demeli idi. Şiir bence Sümmanî'nindir." demekte.

Türkü : Duldalanma yâr Mevlâ'yı seversen
Yöre : Kuzeydoğu Anadolu
Kaynak kişi : Âşık Nihanî
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 350

Sözleri Ruhsatî adına kayıtlı olan türkünün repertuvardaki sözleri:

Duldalanma yar Mevla 'ı seversen
Yandırır cihanı şanlı gözlerin
Ahırı mevtime sebep olursun
Tek bana gösterme gamlı gözlerin

Kara belik ağ gerdana yaslanır
Yandırır cihanı şanlı gözlerin
Samsun Diyarbekir Van'da seslenir
Belli her kazada ünlü gözlerin

Gamzelerin öldürmeye yay tutar
Didem yaşı umman olmuş çay tutar
Beni görür gözün yumar huy tutar
Beladır başıma cinli gözlerin

Bilemedim Ruhsati'nin suçunu
Üç güzele taratmıştır saçını
Sarayıdım al beşiğin içini
Sallasam uyusa nenni gözlerin

şeklindedir. Yard. Doç. Dr. Doğan Kaya'nın Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî adlı kitabında (s. 412) şiir Ruhsatî adınadır. Sözleri:

Duldalanma ydr Mevld'yı seversen
Yandırır ciham şanlı gözlerin
Ahırı mevtime sebep olursun
Tek bana gösterme kanlı gözlerin

Örgülerin ince bele yaslanır
Deli görse mdh cemalin uslanır
Samsun Diyarbekir Van'a seslenir
Belli bir diyarda ünlü gözlerin

Gamzelerin öldürmeye yay tutar
Didem yaşı umman olmuş çay tutar
Beni görür gözün yumar huy tutar
Başıma belddır cinli gözlerin

Bilmem acep Ruhsatf'nin suçu ne
Mail oldum şu dilberin saçına
Sabi gibi al beşiğin içine
Sallasın uyutsun nenni gözlerin

Kaynakta koşma dört dörtlük gösterilmişse de ikinci dörtlüğün başka varyatının da aşağıdaki dörtlük gibi olduğu dipnot olarak verilmiştir.

Canıma kast'eder illd birisi
Ebri zülüf olmuş sultan kavisi
Birisi Arap'tır biri Farisi
Bir Ruhsat ala cana gözlerin

Doğan Kaya kitabında dördüncü dörtlüğün değişik iki varyatının daha olduğunu belirtmiş, kitabında varyantları yine dipnot olarak vermiştir. (s. 413) Dipnot olarak verilen dörtlükler:

Bilmem ki Ruhsatf'nin suçu ne
Mail olmuş bir güzelin saçına
Rabbim nasip etse kaynımı içine
Akibet yer beni kinli gözlerin

Bilemem ki Ruhsati'nin suçu ne
Üç güzele taratrmıştır saçını
Sarayıdım al beşiğin içine
Sallasam uyusan nenni gözlerin

şeklindedir. TRT'nin repertuvar kayıtlarındaki sözlerle, kaynaktaki sözler arasında fark olmasa da; repertuvardaki dördüncü dörtlüğün "Sarayıdun al beşiğin içini" dizesi terstir. Sarılacak olan her ne ise *"Al* beşiğin içine sarılır." Dizedeki "içini" "içine" olarak düzeltilmelidir.

Sözler Emine Tutar'ın hazırlamış olduğu; Çağdaş Türk Edebiyatında Unutulmayanlar, Aşk ve Sevda Şiirleri (Akdeniz Kitapevi Antalya 2002.) kitabında "Gözlerin" başlığıyla Sümmanî adına yayımlanmış. Diğerleriyle az da olsa farklı. Bilgi açısından kaynaktaki sözleri de buraya alıyoruz.

Duldalanma yar Mevla 'ı seversen
Yandırır ciham Şam'ı gözlerin
Ahırı mevtime sebep olursun
Tek bana gösterme kanlı gözlerin

Sarar belik ak gerdana yaslamr
Deli görse môh cemalin uslanzr
Samsun Diyarbekir Van'a seslenir
Belli bir diyarda ünlü gözlerin

Gamzelerin öldürmeye yay tutar
Didem yaşı umman olmuş çay tutar
Beni görür gözün yumar huy tutar
Başıma beladır cinli gözlerin

Bilemedim Sümmanf'nin suçunu
Üç güzele ta r tmıştır saçım
Sarayıdım al beşiğin içini
Sallasam uyusa nenni gözlerin

Türkü : Kalktı göç eyledi Afşar elleri
Yöre : Kırşehir
Kaynak kişi : Muharrem Ertaş
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 208

Şimdi çok yaygın olan, Kırşehir'de bozlak, Çukurova'da Afşar Bozlağı olarak bilinen bir uzun havadaki söz yanlışlığına bakalım. Türküyü Muharrem Ertaş'tan, Nida Tüfekçi derlemiş. İkinci dörtlüğün sözlerini işi bilmeyenler aşağıdaki gibi okumaktadırlar.

Belimizde kılıncımız kirmani
Taşa geçer mızrağımın dermanz
Devlet hakkımızda vermiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir

Dörtlükteki, "Belimizde kılıncımız kirmani" dizesi İran'daki Kirman şehri kılıcından bahsetmektedir. Pekiyi; "Taşa geçer mızrağınun dermanı"

dizesinde, dermanla taşın ne ilgisi olabilir. "Temren"i bilmeyenler "derman" olarak okumaktadır. Doğrusu aşağıdaki gibidir:

Belimizde kılıncımız Kirman'i
Taşa geçer mızrağımın temreni

Temren; mızrağın ucundaki sivri demirdir.

Söz bozlaktan ve Kırşehir'den açılmışken Neşet Ertaş'ın popüler ettiği "Acem Kızı" türküsüne bakalım. Türkünün sözlerine geçmeden, Bayram Bilge Tokel'in Neşet Ertaş Kitabı, Neşet Ertaş'la Başbaşa bölümündeki Ertaş'ın seneryosuna bir göz atalım. (Bayram Bilge Tokel, Neşet Ertaş Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 184 - 185.)

Bu bölümde Sn. Tokel, Ertaş'a soruyor:

– "Bir de şu ünlü 'Acem Kızı'nın hikâyesini dinleyelim sizden. Selli Yusuf'un Acem Kızı'na, Avrupaların, Amerikaların kurban olması hikâyesini..."

Ertaş cevap veriyor:

– "Ben çok küçük yaşta şiirler yazardım kendi kendime. Bazı şiirleri pazarlarda satan tellâllardan alır türküler yapardım. Bunun bir örneği Zahide'dir. Çiçekdağı'nda, oralarda uzun bir şiir olarak elime geçti. Acem kızı da böyle bir şansa sahip. Bu da bizim Selli Yusuf'tan duyulan dörtlüklerdir. İki dörtlüğünü ben kendime göre havalandırdım önce. Böylece 45'lik plâğa okudum. Benim biliyorsunuz Fransa'da, Belçika'da kız kardeşlerim var. Almanya'da biraderim var. Arada bunları görmeye gelirdim. Biraz da içtiğimiz sıralar bir meyhaneye gittik. Burada böyle yerlere sırf erkekler değil kızlar da gelip gidiyor. Oturuyoruz bir yerde, bir ara baktım ki, kapıdan şah gibi bir kız girdi içeriye. Bütün millet de ona baktı. Yanında kızları olanlar da baktı. Yalnız ben değildim. O havayla barmene oturdu. Tabii yanına gelenler oldu, kendine bir içki söyledi, sağına soluna gelenler oldu, ama kimsenin yüzüne bakmadı, keyfine baktı. Böyle bir havanın bizi etkilememesi mümkün değil. Zaten anadan doğma güzele âşığız. Güzel kim, insan. Eee insanın güzeli erkeğe göre bir kız, kıza göre bir erkektir. Ben Acem Kızı'nı çalarken iki dörtlüğe arada bir dörtlük de ben takmış oldum. Ne Acem Kızının benden haberi var, ne benim ondan. Acem Kızı işte kimi Ayşe, kimi Fatma ad takmadım. Dünyaya insan gelipte âşık olmadım diyen yalan söyler. Ne var ki bu aşkın aptallığını biz yapıyoruz. Aptallık değil aşkı biz yüreğimizde yaşıyoruz.

Avrupa kurban olsun kara kaşına
İngiliz Fransız değmez döşüne
Amerika Belçika düşmüş peşine
Bir de Alman kurban bil Acem Kızı

diyerek Selli Yusuf'un Acem Kızına bir dörtlük de kendisinin eklediğini, "Avrupa kurban olsun kara kaşına" dizesiyle başlayan dörtlüğün nasıl yazıldığını, Neşet Ertaş; böyle dile getiriyor. Halbuki şiir ne Telli Yusuf'un, ne de Neşet Ertaş'ındır. Karslı Âşık Cananî'nindir. Konuyla yakınen ilgilenen, Mehmet Gökalp Halk Edebiyatında Hatalı Söyleyişler adlı makalesinde:

"Kars'a bağlı Selim ilçesinin Sipkor (Yamaçlı) köyünde 1917 doğan Cananî'nin adı Ahmet Çelik'tir. Saz şairi Dursun Ceylânî'den saz dersleri almış, birçok koşma, güzelleme, ilâhiler söylemiştir. Yazın çiftçilik, kışın da kahvelerde, düğünlerde saz eşliğinde koşma, türküler söyleyen Cananî'nin ilk defa şiirlerini Türk Folkloru Araştırmaları dergisinde yayınlamak bize nasip oldu. 1980'de İzmir'e göç eden Cananî'nin Acem Kızı türküsü yedi hane olup ancak üç hanesi radyo ve televizyonlarda mahlas ve ozanın adı verilmeden okunmakta. Bu da bizim yüreğimize dokunmaktadır" diyerek sitemini dile getiriyor. (Folklor Edebiyat dergisi, Mart 1997, S. 9, s. 97.)

Müzik piyasasındaki bant ve CD'lerde "Acem Kızı" türküsünün söz ve müziğinin hâlâ Neşet Ertaş'a ait olduğu yazılarak Âşık Cananî'nin ve Mehmet Gökalp'in burnunun direği sızlatılıyor. (Oyun Havaları ve Türküler - Neşet Ertaş- Nostalji: 1. Bayar Müzik Market A.Ş. Kültür Dizisi adlı CD'de Acem Kızı türküsü detayında söz-müzik Neşat Ertaş adınadır. B. Bilge Tokel'in Neşet Ertaş Kitabının 278. sayfasında aynı türkünün söz / müziği: Selli Yusuf / Neşet Ertaş adınadır. Kayıtlar birbirini tutmuyor. Doğru tek olduğunu göre, biz hangisine inanacağız.) Müzik belki Neşet Ertaş'a aittir. Bilemiyoruz. Bu konuda iddiamız yok. Ama tespitlerimize göre "Acem Kızı" türküsünün sözleri Âşık Cananî'ye aittir. Repertuvar No: 1398 olan "Acem Kızı" türküsünü Kırşehirli Çekiç Ali'den Osman Özdenkçi derlemiş. Sözleri aşağıdaki gibidir:

Çıkıp da Şanova'a çıkınca
Eğlen Şanova'da kal Acem Kızı
Uğrun uğrun kaş altından bakarken
Can telef ediyor gül Acem Kızı

Seni seven oğlan neylesin malı
Yumdukça gözünden döker mercanı
Burnu fındık ağzı kahve fincanı
Şeker mi şerbet mi bal Acem Kızı

Emir Kalkan'ın XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisinde (s. 278) sözler Âşık Cananî adınadır. Kaynakta yedi dörtlük olan "Acem Kızı" aşağıdaki gibi kayıtlara geçmiştir. (Kültür Bakanlığı Yayınları / 1295, Ankara 1991.)

Silkinipte Şamova'a çıkınca
Eğlen Şamaova'da kal Acem Kızı
Gerdan domur domur rengin kırmızı
Seherde açılmış gül Acem Kızı

Canım gurban olsun kıymet bilene
Belin ince boyun benzer f dana
Ateşine yandı Tarsus Adana
Getirdin başıma hal Acem Kızı

Silkinipte Şamova ' a çıkarsın
Miskü amber gül yanağa takarsın
Kaş altından uğrun uğrun bakarsın
Can alır sendeki tel Acem Kızı

Seni saran oğlan neylesin malı
Yumdukça gözünden dökerler dimı
Burnu fındık ağzı kahve fincanı
Şeker mi şerbet mi bal Acem Kızı

Ameri k gurban olsun kara kaşına
İngiliz Fransız değmez döşüne
Avrupa Belçika düşmüş peşine
Bir de Alman kurban bil Acem Kızı

Yavru şahin gibi ben de döneyim
Yeleli de kıratıma bineyim
Berdül Yaylası'ndan gökçek yanağın
Dudağından akar bal Acem Kızı

Cananf aşık da der ki naz olur
Yavaş salın belki sonun hız olur
Mısır haznesini versem az olur
Beni de üstüne al Acem Kızı

Repertuvarda "Acem Kızı"nın sözleri iki dörtlük. Aslı yedi dörtlük olan şiirin birinci, dördüncü, beşinci dörtlükleri alınmış, beşinci dörtlük aynı kalmak kaydıyla diğer dörtlükler değiştirilmiştir. Halk şiirinde yer adlarının önemi düşünülürse, Şamovası'nın Şanova'sı olarak kayıtlara geçmesi affedilecek bir tahribat değildir. Mehmet Gökalp'e göre Şamovası Kars il sınırları içinde bir ovanın adıdır.

Bir başka söz yanlışlığı yine Neşet Ertaş'ın meşhur ettiği "Seher vakti çaldım yarin kapısım" adlı türküdedir. Repertuvara yöresi Kırşehir, kaynak Neşet Ertaş, No: 132, derleyen Nida Tüfekçi. Türkünün kaset kayıtlarında söz ve müzik Neşet Ertaş dese de, sözler Emlekli Âgâhî'ye aittir. Türkünün son dörtlüğünün sözleri şöyle:

Agahf karıştırır kanlı yaş ile
Hak bulunmaz hayal ile düş ile
Yetemen menzile bu gidiş ile
Hemen aşk atına binip sürmeli

Dörtlüğün birinci dizesindeki "Agali" âşığın mahlasıdır. "Âgahi"den "A"yı kaldırırsanız "Gahi karıştırır kanlı yaş ile" olur. Böylece dizeden "Agalf" tapşırması kalkar. "Bazen karıştırır kanlı yaş ile" şeklinde bir anlam ifade eder. Neşet Ertaş "Agalıf" yi "gahi" olarak okumuş türkünün sözleri de repertuvara böyle geçmiştir. Doğrusu "Agahf karıştırır kam yaş ile"dir.

Repertuvardaki sözler:

Seher vakti çaldım yarin kapısın
Baktım yarin kapıları sürmeli
Boş bulmadım otağının yapısıiı
Çıka geldi bir gözleri sürmeli

Bağlantı
Aslamm eller eller
Kokuyor güller güller
Ne bilsin eller eller
Perişan hdlleri

Açtırdım kapıyı girdim içeri
Aklımı başımdan aldı o peri
Dedim sen de buldum gevheri
Dedi yalı yoh bir mehenge sürmeli

Gahi karıştırır kanlı yaş ile
Dost bulunmaz hayal ile düş ile
Yetilmez menzile bu gidiş ile
Günde yüz bin kere yüzler sürmeli

şeklindedir. "Aslanım eller / Kokuyor güller" şeklinde bir de bağlantı bölümü eklenerek şiirin özü bozulmuştur. Kaynaktan verdiğimiz sözlerle Neşet Ertaş'ın okuduğu sözler karşılaştırılırsa Âgâhî adına kayıtlı sözlerin nasıl tahrip edildiği görülecektir.

Seher vakti çaldım yarin kapıs r
Baktım ydrin kapıları sürmeli
Boş bulmadım otağının yapısın
Çıka geldi bir gözleri sürmeli

Açtırdım kapıyı girdim içeri
Aklımı başımdan aldı o peri
Dedim sen de buldum ldl-ü gevheri
Dedi yok yok bir mehenge sürmeli

Dedim dilber hiç yapı yok yapında
Oynanılmaz urganında ipinde
Ölene dek kul olayım kapında
Dedi yok yok seni hurdan sürmeli

Dedim dilber niçin yüzümden bezdin
Etim kebap edip derimi yüzdün
Aşığın kastına silah mı düzdün
Ne martin ne mavzer ne de sürmeli

O kevn-ü mekdnı tuttu ışığın
Nöbetin bekleyen alır keşiğin
Beklemeli o sultanın eşiğin
Günde yüz bin kere yüzler sürmeli

Agdhf karıştır kanı yaş ile
Hak bulunmaz hayal ile düş ile
Eremen menzile bu gidiş ile
Binip aşk atına hemen sürmeli

şeklindedir. (Nejat Birdoğan, Emlek Çukuru'nun Bir Büyük Ozanı Âgâhî, 1. Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumu Bildirileri, 16-17 Mayıs 1998 Ankara.) Ali İhsan Tunca'nın Emlekli Alevî Âşıkları (Pim Ajans Ankara Mayıs 2000) adlı kitabında da adı geçen şiir Âgâhî adına kayıtlıdır. Ali İhsan Tunca kitabının Âgâhî bölümünde: (s. 107) "Alakilise köyünde Üryan Hızır Ocağına bağlı Mustafa Dede Âgâhî ile erenler ceminde yola girip yol kardaşı olmuşlar. Birbirlerini çok severlermiş.

Mustafa Dede yakın dostları ile sazlı sözlü koyu bir muhabbete dalıyorlar. Âgâhî'yi de anıyorlar.*'Ah* aramızda olsaydı' diyorlar. Mustafa Dede Sebile Anaya 'Kapıya çık üç defa Agihf gel diye çağır' diyor. Sebile Ana kapıya çıkıp üç kere ' gdhf' diye çağırıyor.

Kılıççı ile Alakilese'nin arası yaya sekiz saat. Âgâhî gecenin bir yarısında yatağından kalkıyor atına binip karısına: 'Ben Alakilise ' e pirime gidiyorum haydi eyvallah' deyip sürüyor. Gün ışırken Alakilise'ye ulaşıyor. Pirinin kapısını çalıyor.

Söylencenin gerçek olan yanı şu ki: İki insan arasında kurulan gerçek bir sevgi temeline dayalı dostluğun yarattığı aşk ve coşku Âgâhî'ye 'Seher

vakti çaldım yarin kapısını' deyişini söyletebilmiştir" diyerek şiirin nasıl ortaya çıktığını özetliyor.

Şimdiki vereceğimiz örnek yine bir Neşet Ertaş bozlağı. Bozlağın ilk dizesi ''man ağ ellerin sala sala gelen yar" diye başlamaktadır. İlk dörtlüğün aslı Karacaoğlan'a aittir. İkinci dörtlük ayak ve kafiye itibariyle uyumlu olmasına rağmen Karacaoğlan'a ait dörtlüğün devamı değildir. Bozlağın Karacaoğlan'a ait olan dörtlüğü:

Ak kolların sala sala yürüyen
Nasıl getireyim seni ele ben
Ben bir şahin olsam sen bir balaban
Alsam cı r ağıma çıksam yola ben

Aynı dörtlük Kırşehirli Âşık Said'te:

Ak elleri sala sala gelen yar
Nasıl getireyim seni ele ben
Y bir şahin olsam ya bir balaban
Taksam cıynağıma gitsem yola ben

olmasına rağmen, Neşet Ertaş:

Aman ağ ellerin sala sala gelen yar
Nasıl geçireyim seni ele ben
Ben bir şahin olsam sen bir balaban
Daksam cı r ağıma gitsem çöle ben

şeklinde, ikinci dörtlüğünü ise:

Koyunları kuzu ile karışık
Yüze küskün amma kalbi barışık
Siyah perçemli de zü l dolaşık
Yeni düştüm düzen tutmaz tele ben

şeklinde okumaktadır. Sözler Cahit Obruk'un Kırşehirli Âşık Said adlı (Ulus Matbaası, Ankara 1983 s. 122) kitabında "Y r için" adıyla yayımlanan koşmanın üçüncü dörtlüğüdür. Kırşehirli Âşık Said Karacaoğlan'a ait olan bu koşmayı kısmen değiştirerek kendisine mal etmiştir. Durum böyle iken Neşet Ertaş'ın piyasadaki kasetlerinde bu bozlağın da söz-müziğinin kendisine ait olduğu yazılıdır.

Sözleri Karacaoğlan'a ait bir başka bozlakta da uygulama aynıdır.Bu bozlakta kullandığı sözler ise şöyledir:

Taman başında parepare k rın var senin
Aman yayla yay/ayacak zamanım dağlar
Seni çıkmaya mecalim mi var benim
Koymadın takatımı amanın dağlar

Yaz gelirde mor sümbüller bitirir
Güz gelirde ireyhane yetirir
Sarı çiçek savraz kurmuş oturur
Karışmış çiçeğe çimenin dağlar

Karacaoğlan'daki sözler:

Yücesinde namlı namlı karın var
Seni yaylayacam zamanım dağlar
Başından aşmaya yoktur mecalim
Kalmadı dizimde dermanım dağlar

Y ğmur yağar mor sümbüller bitirir
Yel estikçe kokuların getirir
Sarı çiçek savran kurmuş oturur
Karışmış güllere çimenin dağlar

şeklindedir. Burada da yapılan tahribat aynıdır.

Söz ve müziği yine Neşet Ertaş'a ait bildiğimiz türkülerden biri de Zahide adlı uzun havadır. Bozlak olarak nitelendirilen bu uzun hava istenilen ölçüde bozlak formunda değildir. Aslında bestelenirken de bozlak formunda bestelenmemiştir.Zahide uzun havasında yeteri kadar bozlak kokusu yoktur. Sözleri Arap Mustafa'ya aittir. Arap Mustafa 1901 yılında Çiçekdağı'nın Ortahacıahmetli köyünde doğmuştur. Küçük yaşta babasını ve annesini kayıp eden Arap Mustafa on yaşında Yukarı Hacıahmetli köyünden Hacı Bürozade Mehmet'e dutma (azap) olur. Burada 12 yıl çalışır. Bu çalışma sırasında Arap Mustafa, ağanın kızı Zahide'ye âşık olur. Kızın yaşı on iki, Arap Mustafa'nın yaşı yirmi ikidir. Onun için Zahide'ye olan aşkını kimseye söyleyemez. Aşkını türkülerle dile getirir. Umudu olmasa da ağadan kızını ister. Ağa kızını Arap Mustafa'ya vermez. Arap Mustafa askere gider. O sırada Zahide de evlenir. Ama Zahide'nin evliliği Mustafa'ya duyurulmak istenmese de o bir yolunu bulur, Zahide'nin evlendiğini duyar. Mustafa'nın aşkı, Zahide evlendikten sonra daha da alevlenir. Alevlenen aşkı onun Zahide üstüne türküler yakmasına sebep olur. Zahide 1965, Arap Mustafa 1966 yılında vefat eder. Her ikisinin de mezarı Yukarı Hacıahmetli köyü camisinin avlusunda bulunmaktadır. (H. Vahit Bulut'un Kırşehir Halk Ozanları, Filiz Yayınları, Gürsan Matbaacılık Ankara 1983.)

Şimdi de dillere destan olan, Neşet Ertaş'ın meşhur ettiği Zahide türküsünün sözlerine bakalım: (H. Vahit Bulut, Kırşehir Halk Ozanları, Filiz Yayınları, Gürsan Matbaacılık, Ankara 1983.)

Ziyaret'ten çıktım Cender'in özü
Kum gibi kaynıyor Zehide'm gözü
Aslını sorarsan asalet yerden
Hacıbürolar'dan Mehmet'in kızı

Hezeli de deli gönlüm hezeli
Çiçek Dağı da döktü'mola gazeli
Nice diyarları dolaştım geldim
Bulamadım Zahide'mden güzeli

Ay'ınan doğar da gününen aşar
Zahide ' i görenin tebdili şaşar
İyinin kaderi kötüye düşer
Diken arasında kalmış gül gibi

Çeşmenin başında yunak taşısın
Gökte dönen tek tu r anın eşisin
Elli kızın yüz gelinin başısın
Ceren avcın ben olayım sevdiğim

Zahide'm kurbanım n'olacak halim
Gene bir laf duydum kırıldı belim
Gelenden gidenden haber sorarım
Zahide'm bu haf a oluyor gelin

Kömür gözlüm al eline kalemi
Ben söyleyim yaz başına geleni
Fukara deyip de gelmedin bana
Hani göster açlığından öleni

Kurban alam Ali Şen'e Hacı ' a
Nazli yarim düşemedi kocaya
Çıksam Büyükgöz'e seyran eylesem
Çeşmenin başına gelen sucuya

Zahide kurbanım dardayım darda
Zahidem el eder karşıki bağdan
Kakülüne sürmüş kokulu yağdan
Derdin beni del'idiyor Zahide'm

Kaya altında olur bağın iyisi
Bağda biter kiraz ile kayısı
Hiç yoğ'imiş Zahide'nin dayısı
Dayının gönlünü et kömür gözlüm

İzmir dağlarında esirim esir
A f eyle sevdiğim hep ben de kusur
Kadir Mevlam seni bana yazarsa
Nemize yetmiyor el kadar hasır

Annesi Kürt kızı Nemner bacısı
Yürekten mi çıkar yarin acısı
Çıktım Büyiikgöz'e seyran eyledim
Tükendi çeşmenizin de sucusu

Anamdan doğalı çok çektim cefa
Şu yalan dünyada sürmedim sefa
Eğer ahpaplardan bilen olursa
Orta Hacıahmetli'den Garip Mustafa

Aslımı sorarsan Çiçekdağlı 'ım
Felek kırdı kollarımdan bağlıyım
Eğer ahpaplardan soran olursa
Orta Hacıahmetli'den Arap oğluyum

Yine Neşet Ertaş'ın meşhur ettiği "Bugün ben ydrimden ayrı düşeli" türküsünün sözleri de Karacaoğlan'a aittir. Dört dörtlük olan şiir iki dörtlük okunmaktadır. Karacaoğlan tapşırmasının bulunduğu son dörtlüğün kayıtlara geçmesi gerekir. Koşma dört bağlamdır. Sözleri:

Bugün ben ydrimden ayrı düşeli
Her günüm bir yıla döndü gidiyor
Gene zindan oldu dünya başıma
Sinem ateşlere yandı gidiyor

Hayal hayal oldu şu bizim iller
Dostun bahçesinde açıldı güller
Her seher her seher öter bülbüller
Aşkı bu serime kondu gidiyor

Artık didem yaşı oldu revane
Bir ateş koyudu şimdi cihane
Bir selam iletin bizim gülşene
Halim bir Mevld 'a kaldı gidiyor

Karacaoğlan söyler durmam burada
Gül yüzlüm f krime düştü bu ilde
Gayet f kre daldım gönlüm ak yarda
Gözlerimden kan yaş aktı gidiyor

Şimdiki örneğimiz başka bir Neşet Ertaş türküsü: "Gova gova indirdiler yazıya." Aynı türkü Dârü'l Elhân tarafından 1928 yılında Niğdeli Ahmet Hulisi'den derlenmiş. Dârü'l Elhân kayıtlarındaki numarası; Kons. A. Kol. P.N. 2904'tür. Türkünün sözleri Dârü'l Elhân kayıtlarına aşağıdaki gibi geçmiştir.

Kova kova indirdiler yazıya
Tut ettiler al kınalı tazıya
İş başa düşünce ba k a kuzuya
Kaç kuzulu ceylan kaç avcı geldi

Neyin düştü şu ceylanın izine
Kurşun değmiş al kan saçar gözüne
Mor sinekler konmuş ela gözüne
Kaç kuzulu ceylan kaç avcı geldi

Ceylanların ardında olur kuzusu
Koç yiğidin altından olur yazısı
Meme nii ister hey ananın kuzusu
Kaç kuzulu ceylan kaç avcı geldi

Türkünün: Yöresi, Kırşehir, derleyen TRT THM Şube Müdürlüğü, kaynak kişi Neşet Ertaş, No: 2099'dur. Türkü piyasadaki kaset - CD'lerde, MESAM'da, söz müzik Neşet Ertaş adınadır. (MESAM Genel Merkezine telefon edilerek öğrenilmiştir) Sözlerini verdiğimiz "Ceylan" türküsünün Dârü'l Elhân kayıtlarına geçişi 1928, Neşet Ertaş'ın doğum yılı ise 1938'dir. Bu durumda adı geçen türkünün söz ve müziği nasıl Neşet Ertaş adına olabilir. Yorum okuyuculara bırakılmıştır.

Repertuvardaki sözler:

Gova gova indirdiler yazıya
Dut ettiler al gınalı tazıya
İş başa düşünce bakmaz kuzuya

Bağlantı
Kaç kuzulu ceylan kaç avcı geldi
Avcılar elinden kaç guzun galdı

Zalim avcı düşmüş gelir izine
Al kanlar akıtmış iki dizine
Mor sinekler gonmuş ah o gözüne

şeklindedir. Bu sözler daha önce de söylediğimiz gibi Âşık Kerem'e ait bir koşmadan alınmıştır. Koşmanın tamamı altı dörtlüktür.

Sürü sürü avcu dağdan indirmiş
Kaç kuzulu ceylan k ç avcu geldi
Zalim avcu vurmuş seni sindirmiş
Kaç kuzulu ceylan yad avcu geldi

Şogin Deresi'nden indi sürüsü
Sürüden ayrılmış onun birisi
Avcular post etmiş nazik derisi
Kaç kuzulu ceylan yad avcu geldi

Zalim avcu düşmüş gelir izine
Al kanın akıtmış iki dizine
Mor sinekler konmuş ela gözüne
Kaç kuzulu ceylan yad avcu geldi

Böyle'molur avcıların töresi
Koltuğundan vurmuş sızlar yarası
Hekime göstermiş yoktur çaresi
Kaç kuzulu ceylan yad avcu geldi

Kova kova indirdiler yazıya
Tut ettiler al kanatlı tazıya
İş başa düşünce bakma kuzuya
Kaç kuzulu ceylan yad avcu geldi

Süre süre indirdiler dağlardan
Mor sümbüllü bahçalardan bağlardan
Kerem eder şu geçtiğim yollardan
Kaç kuzulu ceylan yad avcu geldi

Sözler incelendiğinde: Neşet Ertaş Kerem'in koşmasının üçüncü ve beşinci dörtlüğünü beğenmiş. Beğendiği dizelerin bazı sözcüklerini değiştirerek iki dörtlük yeni söz elde etmiş, sonra da kendi deyimiyle "havalandırmış"tır. Sözler Kerem'in olmasına rağmen Kerem'in "imi timi" yoktur. Örnekler bize göstermiştir ki: Neşet Ertaş, Karacaoğlan'ın, Âşık Kerem'in sözlerini tepe tepe kullanmış. Tabiri caizse söz içinden söz çıkartmış. Dörtlüklerden beğendiğini almış beğenmediğine sözler uydurmuş, ya da başka dörtlükler eklemiş, türküleştirdiği şiirin kafasına vurmuş, gözünü çıkartmış, yaptığı değişikliklerle sözlerin kendisine ait olduğunun kayıt tescilini de yaptırmıştır. (İstisnalar hariç) Böyle değilse ispat etmesi gerekir. Bizim Neşet Ertaş'ın bağlama çalmasına, söylemesine, sesini kullanmasına, ekol olmasına

asla bir diyeceğimiz yoktur. Neşet Ertaş büyük ustadır. Ama türkü sözlerinde yaptığı tahribata gönlümüz rıza göztermez.

Repertuvar kayıtlarına geçen "Ahu gözlerini sevdiğim dilber" adlı türküyü Neşet Ertaş'tan Nida Tüfekçi derlemiştir. Türkünün söz ve müziği MESAM kayıtlarında Neşet Ertaş'a ait görünmektedir. (MESAM'a telefonla sorulduğunda söz ve müziğin Neşet Ertaş adına kayıtlı olduğu beyan edilmiştir.) Sözler Karacaoğlan'ındır. Karacaoğlan kaynaklarında dört dörtlük olan koşma, repertuvarda üç dörtlüktür. Repertuvardaki sözler:

Ahu gözlerini sevdiğim dilber
Sana bir sözüm var diyemiyorum
Bilmem delimiyim mecnun gezerim
Sırrımı ellere veremiyorum

Helal olsun al yanaktan aldığım
El uzadıp gonca gülün derdiğim
İnce belini datlı dilini sevdiğim
Gırılsın kollarım saramıyorum

Al yanaktan aldıcağım azıktır *(Azıcık, az)*
Tarama zü l ḫü gönlüm bozuktur
Öksüzüm Garib'im bana yazıktır
Destursuz yanına varamıyo r m

Son dörtlükte Neşat Ertaş "Garip" mahlasıyla (Neşet Ertaş kendine ait olan sözlerde *"Garip"* mahlasına kullanmaktadır.) tapşırarak sözleri kendi adına kayıt etmeye çalışsa da sözler Karacaoğlan'ındır. İkinci dörtlükteki üçüncü dize: "Öksüzüm garibim bana yazıktır" şeklindedir. Neşet Ertaş dizenin geçtiği dörtlüğü türkü sözlerinin en sonuna getirerek orada geçen "Garip"i kendi mahlası gibi kullanmıştır.

Kaynaktaki Sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ala gözlerini sevdiğim dilber	/ Ahu gözlerini sevdiğim dilber
Sana bir sözüm var diyemiyo r m	/ .....
Bilmem delimiyim mecnun gezerim	/ .....
Sırrımı yadlara veremiyorum	/ Sırrımı ellere diyemiyorum
Al memeden emdiceğim azı k ır	/Al yanaktan aldıcağım azıktır
Tarama zü l ḫü gönlüm bozuktur	/ .....
Ö k üzüm garibim bana yazıktır	/ .....
Destursuz yanına varamıyorum	/ .....

Helal olsun al yanaktan emdiğim / Helal olsun al yanaktan aldığım
El uzadıp gonca gülün derdiğim / .....
İnce belin usul boyun sardığım / İnce belini datlı dilini sevdiğim
Alışmış kollarım duramıyorum / Kırılsın kollarım saramıyorum

Karacaoğlan derki Hasanpaşalı
Aşk sevdası gönlümüzden taşalı
Sen gibi güzele gönlüm düşeli
Uyuyup uykuya kanamıyorum

şeklindedir. Sözler incelendiğinde farklılıklar görülecektir. Karacaoğlan tapşırmasının bulunduğu dörtlük repertuvarda yoktur.

Türkü : Bağışla sevdiğim Hakk'ı seversen
Yöre : Kırşehir
Kaynak kişi : Neşet Ertaş
Derleyen : Turan Engin
Repertuvar No : 4201

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Bağışla sevdiğim Hakk'ı seversen
Gel ağlatma beni eller içinde
Hep bizi söyleşir bu devri alem
Beni destan ettin eller içinde

Hasretin sineme yaralar açtı
Kaybettim aklımı fikrim dolaştı
Aktı gözüm yaşı sele karıştı
Dost eline gider seller içinde

Bu Garip başımı sevdaya saldın
Y r senin aşkınla sararıp soldum
Şaşırdım yolumu perişan oldum
Bir mecnuna döndüm kullar içinde

şeklindedir. Neşet Ertaş türkünün son dörtlüğünde: "Bu Garip başımı sevdaya saldın" dizesinde "Garip" mahlasıyla tapışırarak sözlerin kendisine ait olduğunu ilân etmektedir. Kullanılan ayak ve içerik, Karacaoğlan adına olan şu dizelere ne kadar çok benziyor:

Ala gözerini sevdiğim dilber
Kokuya benzettim güller içinde
İnceciktir belin hilaldır kaşın
Selviye benzettim dallar içinde

Benim dostum gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Güzel seven yiğitler de bellidir
Meli! mahsun gezer iller içinde

Karşımızdan gelen acep yar'mola
Benim gibi yaralanmış zdr'mula
Benim sevdiceğim güzel var'mola
Hakk'ın yarattığı kullar içinde

Karacaoğlan söyler biz de varalım
Kelpler rakip olmuş biz de görelim
Hdlin hatırını anın soralım
Götürüp giderler sallar içinde

Aynı içerikte Karacaoğlan adına kayıtlı bir başka deyiş:

Şurda bir güzelin salınışını
Selviye benzettim dallar içinde
lnnak kenarında de r a yüzünde
Kuğuya benzettim göller içinde

Yürü güzel yürü yolun basmazlar
Söyleyip de şirin dilin kesmezler
Güzel sevmiş deyi çekip asmazlar
Koy ben de söylemem diller içinde

Benim yarim gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Eşinden ayrılan neden bellidir
Gezer meli! meli/ eller içinde

Alına da deli gönül alına
Ciğerciğim aşk oduna deline
Eller atlas giye çıkıp salına
Ko ben de yatayım şallar içinde

Karacaoğlan der ki işim zfr'ınola
Aşk kemendi boynumuza dar'mola
Acep yfrim gibi güzel var'mola
Hakk'ın yarattığı kullar içinde

Aynı dizeler Ahmet Z. Özdemir'in Afşarlar ve Dadaloğlu kitabının 312. sayfasında "Yürü güzel yürü" başlığıyla Dadaloğlu adına kayıtlıdır. Dizeler,

Ali Saraçoğlu'nun Ercişli Emrah adlı eserinde, Muhan Bali'nin Eylül 1965'te Posof'ta Âşık Müdamî Yalçın'dan derlediği koşmanın sözleri aşağıdaki şekilde kaynaklara geçmiştir.

Sa/lanı sa/lanı gelen nevcivan
Selviye benzettim dallar içinde
Taramış zi l ini etmiş bir gucah
Pembeye ohşattını güller içinde

Benim yarim gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Güzel seven yiğit nerden bellidir
Boynu buruh gezer eller içinde

Emrah der ki yerde yüze basmazlar
Ümidini ol Allah'tan kesmezler
Güzel sever diye adam asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde

Yine Ali Saraçoğlu'nun Ercişli Emrah adlı eserinde aynı içerikteki dizelerin çeşitli kaynaklarda kayıtlı olduğuna dair dipnot vererek Hüseynî adına kayıtlı koşmayı da yayımlamıştır. Koşmanın sözleri:

Şunda bir dilberin salınışmı
Selviye benzettim dallar içinde
Derya kenarında ırmak yüzünde
Tu rnaya benzettim göller içinde

Hakk'a giden doğru yolu basmazlar
Söyletirler tatlı dili kesmezler
Güzel sevdi diye çekip asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde

Benim yarını gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
YGrının ayrılan ! /dan bellidir
Melül mahzun gezer iller içinde

Ağma deli göniil ağma iline
Ciğerciğim aşk oduyla deline
YGrim al-yeşil giye salına
Ko beni yatayım kullar içinde

Hüseyni der işim ah-u zar m'ola
Aşk kemendi boynuzunıa dar m'ola
Benim yarim gibi güzel var'mola
Hakk'ın yarattığı kullar içinde

şeklindedir. Aynı kaynakta benzer dizeler Kayıkçı Kul Mustafa adınadır:

Gele dilber gel Allah'ı seversl'n
Gel ağlatma beni eller içinde
Ne acaip olur şu halkı alem
Söyleşir bizleri diller içinde

Bunca zaman hasretinden gülmedim
Böyle zalim olacağın bilmedim
Çok yerleri gezdim amma görmedim
Bencileyin geda kullar içinde

Bedir olur doğar artık dolunmaz
Akar çeşmim yaşı bir dem silinmez
Umarım ki şunda asla bulunmaz
Sencileyin gonca güller içinde

Mustafa söyler sözünü saz ile
Süre gör devranı şevk-ü şaz ile
Kırmızılar giy de salın naz ile
Ko ben görüneyim çullar içinde

Ali Saraçoğlu'nun Ercişli Emrah kitabında aynı sözler bir başka kaynakta iki dörtlük yayımlanmış. Yayımlanan dörtlükler aşağıdaki gibidir.

Ağanı lü teyle Mevla 'ı seversen
Gel ağlatma beni iller içinde
Hakk'ı alem cümle bizi söyleşir
Dasıtan (Destan) eylendik diller içinde

Ben seni seveli her giz gülmedim
Akıdup çeşminiin yaşın silmedim
Çok gülistan gezdim amma görmedim
Sencileyin gonca güller içinde

Ali Saraçoğlu kitabında yukarıda yayımladığımız dörtlüklerle ilgili şu açıklamayı yapmış: "Ercişli Emrah, Karacaoğlan, Hüseynî adına yayımlanan şiirlerin karşılaştırılmasında, bu şiirlerin aynı kaynaktan türedikleri, birer benzek (nazire) değil değişik saz şairlerine mal edilmiş, değişkeleri olduğu

görülecektir. Özgün kaynak kimdir? Bu soru inancımıza göre yanıtsız kalacaktır. Kayıkçı Kul Mustafa adına yayımlanmış şiir değişke değil, bir benzektir" demekte.

Kırşehir'den kayıtlara geçen: "Bağışla sevdiğim Hakk'ı seversen" türküsünün sözleri Âşık Turabî'ye ait sözlere de çok benzemektedir. Turabî ve Ertaş'a kayıtlı olan sözler aşağıdadır.

Turabî'ye kayıtlı sözler:	**Neşet Ertaş'a kayıtlı sözler**:
Lü teyle sevdiğim Hakk'ı seversen	/ Bağışla sevdiğim Hak'kı seversen
Ağlatma şu beni eller içinde	/ Gel ağlatma beni eller içinde
Hep bizi söyleşir bu halk-ı alem	/ Hep bizi söyleşir bu devri dlem
Beni destan ettin diller içinde	/ Beni destan ettin eller içinde
Ben seni seveli bir an gülmedim	/ Hasretin sineme yaralar açtı
Arayıp derdime derman bulmadım	/ Kaybettim aklımı f krim dolaştı
Çok gülistan gördüm böyle görmedim	/ Aktı gözüm yaşı sele karı'tı
Sencileyin taze güller içinde	/ Dost eline gider seller içinde
Can şikar olsun yürü naz ile	/ Bu Garip başımı sevdaya saldın
Sür zevk-Ü sefayı şimdi saz ile	/ Y r senin aşkınla sararıp soldum
Sen yeşiller giy de salın naz ile	/ Şaşırdım yolumu perişan oldum
Ben karşında gezem çul!ar içinde	/ Bir mecnuna döndüm kullar iç i de
Turabf der bu dem çeşmime bakar	
Nır-ı hasret ile bağrımı yakar	
Yollarında durmaz bulanık akar	
Gözlerimin yaşı seller içinde	

şeklindedir. Neşet Ertaş adına kayıtlı sözler, "Bağışla sevdiğim Hakk'ı seversen", Turabî'ye ait sözler ise, "Lütfeyle sevdiğim Hakk'ı seversen" şeklindedir. Ali Saraçoğlu konuyla ilgili detaylı bir araştırma yapmasına rağmen sözlerin asıl kaynağı konusunda kararsızdır.

Biz: Neşet Ertaş adına kayıtlı "Bağışla sevdiğim Hakk'ı seversen" dizesiyle başlayan sözlerin kaynağının yukarıdaki dörtlükler olduğunu düşünüyoruz. Özellikle Kayıkçı Kul Mustafa, Âşık Turabî adına yayımlanan sözlerin ilk dörtlükleri Neşet Ertaş'ın üç dörtlük okuduğu türküsünün birinci dörtlüğüyle aynıdır. Kayıkçı Kul Mustafa adına kayıtlı birinci dörtlük şöyle:

Gele dilber gel *A*!lalı*'ı* seversen
Gel ağlatma beni eller içinde
Ne acaip *olur şu* halkı ôlem
Söyleşir bizleri diller içinde

Şimdi Neşet Ertaş'ın dörtlüğüne bakalım:

Bağışla sevdiğim Hakk'ı seversen
Gel ağlatma beni eller içinde
Hep bizi söyleşir bu devri alem
Beni destan ettin eller içinde

şeklindedir. Üçüncü dörtlüğü ise:

Bu Garip başımı sevdaya saldın
YGr senin aşkınla sararıp soldum
Şaşırdım yolumu perişan oldum
Bir mecnuna döndüm kullar içinde

şeklindedir.Ali Saraçoğlu geniş kaynak taramasına rağmen şiirin kaynağının kime ait olduğunu tespit edemediği hâlde Neşet Ertaş: "Bu Garip başımı sevdaya saldın" dizesinde "Garip" mahlasıyla tapşırarak sözlerin kendisine ait olduğunu ilân etmiştir. Ne diyelim. Yorum okuyucuya bırakılmıştır.

Türkü : Açma zülüflerin yellere karşı
Yöre : Kırşehir
Kaynak kişi : Neşet Ertaş
Derleyen : TRT Müzik Dairesi THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 4167

Söz ve müziği Neşet Ertaş'a ait bir başka türkü de "Açma zülüferin yel !ere karşı"dır. (Güler Duman'ın: Öl deseydin ölmez miydim adlı kaseti. Duygu Müzik A 1, söz-müzik Neşet Ertaş adınadır.) Kırşehir repertuvarına kayıtlı türküyü TRT Müzik Dairesi THM Müdürlüğü derlemiş, Altan Demirel'de notaya alarak repertuvara kazandırmıştır.

Repertuvardaki sözleri:

Açma zülüflerin yellere karşı
Senin zü l ṅ benim telim değil mi
Bülbül figan eder güllere karşı
O yar benim gülüm gülüm değil mi

Sallama saçların sende bulunsun
Azrail misali canını alırsın
Etme bu cefayı kanlım olursun
Bu kul senin kulun değil mi

şeklindedir. Türkünün ilk dörtlüğünün sözleri Pir Sultan Abdal adınadır.

Kaynaktaki dörtlük:

Açma zülüf erin yellere karşı
Bülbül .igdn eder güllere karşı
Gel beni ağlatma ellere k rşı
Yürekte yaralar türlü türlüdür

şeklindedir. Repertuvardaki sözlere dikkat edilirse ifade bozuklukları hemen göze çarpmakta, dizeler birbirini bütünlememektedir.Kayıtlardaki ilk dörtlük zorlamayla meydana getirilmiş, anlam ve uyak bakımından bütünlük yoktur. Kaynakta bu koşma dört dörtlüktür. İlk dörtlük: "Gönül niçin ahvalimi bilmezsin / Yürekte yaralar türlü türlüdür" dizeleriyle başlamaktadır. Dört dörtlük olan koşmadan bir dörtlük alınmış, ikincisi sonradan eklenmiştir. İlâve edilen dörtlüğün "Sallama saçların sende bulunsun" dizesi anlamsızdır. "Sallama saçların sen de bulursun" olsa daha anlamlı olacaktır. Sallama saçlarını, sevinme gururlanma bir gün elbet sen de bulursun anlamındadır. Bu söyleyiş bizce daha mantıklıdır.

Piyasada okunan "Gönül niçin ahvalimi bilmezsin" türküsü de Neşet Ertaş'ın "Açma zülüf erin yellere karşı" dizesiyle başlayan koşmanın devamı olan dörtlüklerden alınmıştır. (İbrahim Aslanoğlu, Pir Sultan Abdallar, Erman Yayınevi İstanbul 1984, s. 350.) Yukarıda da belirttiğimiz gibi dörtlükler Pir Sultan Abdal adına kayıtlıdır. Koşmanın sözleri:

Gönül niçin ahvalimi bilmezsin
Yürekte yaralar türlü türlüdür
Ö üt versem öğüdümü almazsın
Yürekte yaralar türlü türlüdür

Esme zülüf erin yellere karşı
Bülbül .igdn eder güllere karşı
Gel beni ağlatma illere karşı
Yürekte yaralar türlü türlüdür

Ah ney/eyim karşımızda ölüm var
Ölüm dedikleri kanlı zalim var
Ne ağlayıp ne gülecek halim var
Yürekte yaralar türlü türlüdür

Pir Sultan Abdal'ım ben de böyleyim
Emir Hak'tan geldi kime ne deyim
Derdim çoktur hangi birin söyleyim
Yürekte yaralar türlü türlüdür

şeklindedir. İşte Neşet Ertaş'ın "Açma zülüf erin yellere karşı" dizesiyle başlayan türküsünün ilk dörtlüğü de Pir Sultan Abdal'ın koşmasından alınmış, türküye eklenmiştir.

Türkü : Kömür gözlüm ateşine düşeli
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Âşık Yaşar Reyhanî
Derleyen : Talip Özkân
Repertuvar No : 4051

Ercişli Emrah'ta koşma beş dörtlüktür. Repertuvara geçen sözleri:

Kömür gözlüm ateşine düşeli
Didem gam yaş döker dil imdat eyler
Diyôr-ı gurbette sefil sergerdan
Bana senden başka kim imdat eyler

Ezelden olmuşum gamlar düşkünü
Ben feleğe mihnet etmem müşkülü
Canan ne beklersin elin köşkünü
Felek bir gün vurur ya barbat eyler

Yine rengin aldı dağın /Olesi
Yıkılmış yapılmaz gönlün galesi
Emrah'ın çektiği aşkın belası
Ne alır canımı ne azat eyler

şeklindedir. Ercişli Emrah şiiri Selbi'ye söylemiştir. (Ali Saraçoğlu, Ercişli Emrah, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 257.) Sözler:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Kömür gözlüm ateşine düşeli	/ .....
Didem kan-yaş döker dilim dâd eyler	*/ Didem gam yaş döker dil imdat eyler*
Garip yerde yôd ülkede sevdiğim	/ Diyar-ı gurbette sefil sergerdan
Bana senden özge kim imdad eyler	*/ Bana senden başka kim imdat eyler*
Ta ezelden oldum gamlar düşgünü	/ Ezelden olmuşum gamlar düşkünü
Ben feleğe minnet etmem üç günü	/ Ben feleğe mihnet etmem müşkülü
Y rim ne beklersin elin köşkünü	/ Canan ne beklersin elin köşkünü
Felek ya dağıtır ya berbi d e ler	/ Felek bir gün vurur *ya barbat eyler*

Y tamadım nazlı yôrin dizine
Doya doya bakamadım yüzüne
Uyma Selbi'm uyma eller sözüne
Seni mennen meni sennen yôd eyler

Ayrılık şerbeti ölümden acı
Gel söyle sevdiğim nedir ilacı
Kendine mülk sanma tahtınan tacı
Felek ne umdurur ne abad eyler

Gine rengin aldı dağlar lalesi	/ Yne rengin aldı dağın lalesi
Yıkılmış yapılmaz gönlün kalesi	/.....
Emrah'ın çektiği aşkın belası	/.....
Ne alır canımı ne azad eyler	/.....

şeklindedir. Dizeler birbirini bütünlemiyor. Repertuvardaki "Kömür gözlüm ateşine düşeli" diye başlayan dörtlükte ikinci dize, "Didem gam yaş döker dil imdad eyler" şeklindedir. "Dide" gözdür. O zaman dizeden "Gözüm gam yaş döker dil imdat eyler" anlamı çıkar ki, bu da kurallara terstir. Gözden gam yaş değil, kanlı yaş dökülür. Bu bir benzetmedir, mecazidir. Dizenin "Gözüm kan yaş döker" şeklinde olması gerekir. Kaynak kişi dizenin geri kalan bölümünde "Dilim dad"tı söylerken de; "dilim" sözcüğünden "im"i alıp *"dad"*ta eklemiş. O da"imdat" olmuştur. Derleyiciye de "dil imdat eyler" şeklinde okumuştur. Doğrusu "Gözüm kan yaş döker dilim dat eyler"dir. Dâd; yakınma, eyvah, anlamında. İmdat: Medet beklemedir. Onun için "dil imdat eyler'le, "dilim dat eyler" söyleyişi arasında fark vardır.

Repertuvara geçen birinci dörtlüğün üçüncü dizesi "Diyarı gurbette sefl sergerdan" okunmaktadır. "Sergerdan" baş gerdan anlamındadır. Bu dizenin "Diyarı gurbette sefl sergerden" olması gerekir. Sergerden: Başı dönmüş, şaşkın. Sergerdan'ı "sergerden" okuduğumuzda dize düzelecektir.

Repertuvardaki ikinci dörtlük: "Ezelden olmuşum gamlar düşkünü / Ben feleğe mihnet etmem müşkülü" şeklindedir. İkinci dizedeki "mihnet": Sıkıntı, eziyet, zahmet, anlamında. Bu dizedeki "mihnet"in "minnet" olması gerekir. Dize; "Ben feleğe müşkül anımda bile minnet etmem" şeklinde bir anlam ifade eder. Ercişli Emrah ve repertuvardaki sözler yukarıda karşılıklı yazılmıştır. Söz farklılıklarının aslına uygun olarak düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Bana kara diyen dilber
Yöre : Denizli / Çal
Kaynak kişi : Musa İnan
Derleyen : Ahmet Yamacı
Repertuvar No : 107

Şiirleri türkülerimize çokca söz olan ozanlarımızdan biri de ustaların ustası Karacaoğlan'dır. Ustaya ait şiirler her yörede türkülere söz olmuş, herkes istediği gibi kullanmıştır. Denizli Çal'dan repertuvara dört dörtlük

geçen sözler, Karacaoğlan'ın on bir dörtlük olan semai'sinden alınmıştır. Repertuvardaki sözler:

Bana kara diyen dilber
Kaşların kara değil mi
Yüzümü güldüren gelin
Gözlerin kara değil mi

Beni kara diye yerme
Mevlam yaratmış hor görme
Eld göze siyah sürme
Çekilir kara değil mi

Her yoldan gelir geçerler
Aktan k rayı seçerler
Ağalar beyler içerler
Kahve de kara değil mi

Karacaoğlan der maşallah
Bir gün görünür inşallah
Kara donludur Beytullah
Örtüsü kara değil mi

şeklindedir. On bir dörtlük olan semai'nin; birinci, beşinci, dokuzuncu, on birinci dörtlükleri repertuvara geçmiştir. Kaynaktaki sözler aşağıdaki gibidir. Sözler karşılaştırıldığında farklılıklar görülecektir.

Güzel ben seni isterim
Seni koynumda beslerim
Yüzünü güzel gör e im
Zülü j n kara değil mi

Boyun uzun belin ince
Yanakların olmuş gonca
Salıverirsin kulunca
Beliğin kara değil mi

Utanırsın akar terin
Güzel/ikde yok benzerin
En sevgili makbul yerin
Saçların kara değil mi

Hint'den Yemen'den çekilir
İner Bağdat'a dökülür
Türlü taama ekilir
Biber de kara değil mi

Göllerde kuğular olur
Göğsü ak kara benlidir
Mısır'da çok zengin vardır
Kölesi kara değil mi

Pınara konan kuğunun
Kanadı beyaz çoğunun
Çöldeki Arap Beyinin
Çadırı kara değil mi

Evlerinde sular akar
Güzelleri göze bakar
Hublar yanağına sokar
Sümbül de kara değil mi

Türkü : Havalanma telli turnam
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Âşık Veysel Şatıroğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 450

Repertuvardaki Sözler:

Havalanma telli tu r am
Uçup gitme yele karşı
Yıldız yıldız dön dön
Zülüflerin tel tel olmuş
Yıldız yıldız dön dön

Bağlantı
Evler yıkan beller büken
Kanlı mı oldun kervan kıran
Dön dön dön

Şahinim var baz/arım var
Baharım var yazlarım var
Ydre tenha sözlerim var
Ben diyemem ele karşı
Bağlantı

Dertli der k dünya fani
Seni seven neyler malı
Yakışmazsam öldür beni
Geyin yeşil ala karşı

şeklindedir. Sözler aşağıdaki gibidir:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Yeşil başlı gövel ördek	/ Havalanma telli turnam
Uçar gider göle karşı	/ Uçup gitme yele karşı
	/ Yıldız yıldız dön dön
Eğricesin tel tel etmiş	/ Zülüflerin tel tel olmuş
Döker gider yare karşı	/ Yıldız yıldız dön dön
	Bağlantı
	Evler yıkan beller büken
	Kanlı mı oldun kervan kıran
	Dön dön dön
Telli turnam sö k n gelir	Bu dörtlük hiç kullanılmamıştır
İnci mercan yükün gelir	
Elvan elvan kokun gelir	
Ydr oturmuş yele karşı	
Şahinim var baz/arım var	/.....
Tel alışkın saz/arım var	/ Baharım var yazlarım var
Yere gizli sözlerim var	/ Yare tenha sözlerim var
Diyemiyom ele karşı	/ Ben diyemem ele karşı
Kani Karacaoğlan k ni	/ Dertli der k dünya fani
Veren alır tatlı canı	/ Seni seven neyler malı
Yakışmazsa öldür beni	/ Yakışmazsam öldür beni
Yeşil bağla ala karşı	/ Geyin yeşil ala karşı

Kaynaktaki dört dörtlük olan sözlerin üç dörtlüğü Âşık Veysel'den alınan türküye söz olmuş, bozularak da repertuvara geçmiştir. Birinci dörtlük incelendiğinde "Yıldız yıldız dön" dizesi çıkarsa:

Havalanma telli tu r am
Uçup gitme yele karşı
Zülüf lerin tel tel olmuş

şeklinde üç dize kalır. Bir dize eksiktir. Bu da; Karacaoğlan'a ait sözlerin bozularak repertuvara geçtiğinin göstergesidir. Diger dörtlüklerde dizeler eksik değildir. Farklı, ya da yakın uyaklarla tamamlanmıştır. Son dörtlükte

"Dertli" tapşırması olsa da sözler Karacaoğlan'ındır. Kaynaktaki sözlerde:

Evler yıkan beller büken
Kanlı mı oldun kervan kıran
Dön dön dön

dizelerinden oluşan bağlantı bölümü de yoktur. Kaynaktaki ve repertuvar–daki sözler karşılıklı yazılmıştır. Sözlerin yeniden gözden geçirilerek aslına uygun düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Elâ gözlüm ben bu ilden gidersem
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Hulisi Seven
Derleyen : Emin Aldemir
Repertuvar No : 2928

Sözleri Karacaoğlan'a ait klâsikleşen türkülerimizden biri de "Ela gözlüm ben bu elden gidersem"dir. Kaynakta dört dörtlük olan sözler repertu–vara üç dörtlük geçmiştir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ala gözlüm ben bu elden gidersem	/ Ela.....
Zü l iperişanım kal meli! meli!	/ .....
Kerem et aklından çıkarma beni	/ .....
Ağla gözyaşını sil meli! meli!	/ .....
Elvan çiçeklerden sokma başına	/ Elvan çiçekleri takma başına
Kudret kalemini çekme kaşına	/ .....
Beni unutursan doyma yaşına	/ Beni ağlatırsan doyma yaşına
Gez benim aşkımla yar meli! meli!	/ Gez benim aşkımla yar melul melul
Karcaoğlan der ki ölüp ölünce	/ Karacaoğlan derki ölüp gidince
Ben de güzel sevdim kendi halimce	/ .....
Varıp gurbet ile vasıl olunca	/ .....
Dostlardan haberim al meli! meli!	/ Dostlardan haberi al melül melül

şeklindedir. Koşmanın:

Yekin ey sevdiğim sen seni gözet
Karayı bağla da beyazı çöz at
Doldur ver badeyi bir daha uzat
Ayrılık şerbetin ver meli! meli!

dizesiyle biten dörtlüğü repertuvara geçmemiştir. Kaynaktaki "meli! - meli!" sözcüğü repertuvara "melül- melül" geçmiştir. Karacaoğlan şiirlerinde "ala" sözcüğünü, hiçbir zaman "ela" olarak kullanmamıştır.

Türkü : Neyneyim dünyanın ziynet olduğunu
Yöre : Orta Anadolu
Kaynak kişi : Âşık Mehmet Gülmez
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 3055

Repertuvara Orta Anadolu'dan geçen türkünün sözleri Karacaoğlan adına kayıtlıdır. Repertuvardaki sözler:

Neyneyim dünyanın ziynet olduğunu
Ahırında ölüm olduktan geri
İsterse bahçamda bülbüller ötsün
Benim gonca gülüm solduktan geri

Yalan ağalar yalan şu dünya yalan
Aldatıp yarimi elimden alan
İstersen Mısır'a sultan ol galan
Dost ağlayıp düşman olduktan geri

Gündüz hayalimde gece düşümde
Haklı kalem çıkar inci dişinde
Güzelliğin sayha kalsın başında
Ben dertli yareli olduktan geri

Karacaoğlan söyler sözün doğrusu
Gözündedir kaleminin doğrusu
Gerdanı beş karış ceren yavrusu
Ben ölüp ellere kaldıktan geri

şeklindedir. Koşma; Karacaoğlan'da dört dörtlüktür. Son dize "geri"- "Geru" sözcüğüyle bitmekte, bu da; "sonra" anlamındadır. Çukurova'da bu sözcüğün aslı *"kelli"*dir. Karacaoğlan'da o toprakların insanı olduğuna göre sanırım, "geru" ya da "geri" sözcüğünü tercih etmemiştir. Şimdi kaynaktaki ve repertuvardaki sözlerine bakalım:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ney/eyim şu dünyanın ziynetin	/ Neyneyim dünyanın ziynet oldu[ınu
Akıbeti ölüm olduktan geri	/Ahırında ölüm olduktan geri
İstememem bahçede bülbüller ötsün	/ İsterse bahçamda bülbüller asün
Benim gonca gülüm solduktan geri	/ .....

Çöze idim düğümlerin döşünden	/ Gündüz hayalimde gece düşümde
Öpe idim gözlerinden kaşından	/ Haklı kalem çıkar inci dişinde
Güzelliğin sayha kalsın başından	/ Güzelliğin sayha kalsın başında
Ben inli boranlı olduktan geri	/ Ben dertli yareli olduktan geri
Yalanmış dünyanın ötesi yalan	/ Yalan ağalar yalan şu dünya yalan
Felektir muradım elimden alan	/ Aldatıp yarimi elimden alan
Mısır'a sultan olsam istemem galan	/ İstersen Mısır'a sultan ol galan
Dost ağlayıp düşman güldükten geri	/ Dost ağlayıp düşman olduktan geri
Karacaoğlan der ki bu ne hôl bilmem	/ Karacaoğlan söyler sözün doğrusu
Gelmişim dünyaya bir daha gelmem	/ Gözündedir kaleminin doğrusu
Alem bir yan'olsa o yfri vermem	/ Gerdanı beş karış ceren yavrusu
Yfrin gönlü bende olduktan geri	/ Ben ölüp ellere kaldıktan geri

Ziynet: Süs eşyası - altın ~ **Soyha** ~ **Soyka**: Ölünün üstünden çıkarılan elbiseler (Çukurova'da soyka denilir) ~ **Akibet**: Son ~ **Boran**: Kar fırtınası.

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Repertuvar kayıtlarındaki ikinci dörtlüğün birinci ve ikinci dizeleri "Gündüz hayalimde gece düşümde / Haklı kalem çı k r inci dişinde" şeklindedir. İkinci dizedeki "k lem" sözcüğünün "kelam" olması gerekir. Kelâm: Söz, tatlı-hoş söz anlamındadır. Türkünün son dörtlüğü Karacaoğlan'ın aynı ayağı kullandığı başka bir koşmadan alınmıştır. Dörtlük Karacaoğlan kayıtlarında şöyledir:

Karacaoğlan söyler sözün doğrusu
Başına sokunmuş çeleng eğrisi
İki gözü k ra ceran yavrusu
Ağ/ayı ağ/ayı solduktan geri

Sözler karşılıklı yazılmıştır, incelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Beste türkü: **Gurbette ömrüm geçecek**

"Gurbette ömrüm geçecek / Bir daracık yerim de yok" adlı bestenin müziği (Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1998. s. 599.) Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuvarı öğretim görevlilerinden Atınç Emnalar'a aittir. Klâsik Türk Müziği repertuvarına kayıtlı olan ezginin sözleri Karacaoğlan'ındır. (Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserleri.) Sn. Emnalar bestesinde, Karacaoğlan'ın tapşırdığı dörtlüğü kullanmamıştır. Kaynaktaki sözler:

Gurbette ömrüm geçecek
Bir daracık yerim de yok
Oturup derdim dökecek
Bir münasip yarim de yok

Uçtu genç şahinim uçtu
Kaçarak deryayı geçti
Gönlüm bir güzele düştü
Sa r edecek malım da yok

Koyverin kuşu tu r aya
Yarin durağın bulmaya
Soyundum derviş olmaya
Hırka ile şalım da yok

Dünya Karacaoğlan fani
Toprak emer tatlı canı
Hastalandım ilaç hani
Bir acısız ölüm de yok

Bestede kullanılan sözler:

Gurbette ömrüm geçecek
Bir daracık yerim de yok
Oturup derdim dökecek
Bir vefalı y i rim de yok

Gönlüm bir güzele düştü
Sar 'edecek malım da yok
Özendim derviş olmaya
Hırka ile şalım da yok

Dünya diyorlar k fani
Toprak emer tatlı canı
Hastalandım doktor hani
Bir acısız ölüm de yok

Bestede kullanılan sözler incelenirse ikinci dörtlükten: "Gönlüm bir güzele düştü / Sa r edecek malım da yok." Üçüncü dörtlükten de: "Soyun dum derviş olmaya / Hırka ile şalım da yok" dizeleri alınarak yeni bir dörtlük meydana getirilmiştir. Sn. Emnalar'ın kendi şiiri, başkası tarafından bu şekilde kullanılsa idi, tavrı nasıl olurdu acaba?

Beste türkü: **Yeşil başlı gövel ördek**

Ülkemizdeki halk müziği sanatçılarının repertuvarlarına aldıkları türkülerin söz analizini yapmadıklarını daha önce belirtmiştik. Vereceğimiz örnek bahsettiğimiz konunun güzel bir kanıtıdır.

Müziği Kâzım Birlik'e, sözleri Karacaoğlan'a ait türkü formundaki bestenin ikinci dörtlüğünün ilk dizelerini, maalesef bazı sanatçılar; "Şahinim var kazlarım var / Tel alışkın saz/arım var" biçimiyle okumaktadır. Birinci dize-

deki "kazlarım" değil "baz/arım" olacaktır. Şahinin dişisine baz denir. Alıcı bir kuştur. Türküde "şahin" geçince "bazı" bilmeyen halk müziği sanatçısı "baz" yerine "kazı" yakıştırmaktadır. Acı ama maalesef gerçek.

Türkü : Güzel ne güzel olmuşsun
Yöre : Kahraman Maraş
Kaynak kişi : Âşık Yanık Mehmet
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 602

Karacaoğlan'ın meşhur semai'si Kahraman Maraş'tan repertuvar kayıtlarına üç dörtlük geçmiştir. Semai altı dörtlüktür. (Mustafa Necati Karaer Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserleri.) Repertuvardaki sözler şöyledir:

Güzel ne güzel olmuşsun
Görülmeyi görülmeyi
Siyah zül f n halkalanmış
Örü/meyi örü/meyi

Mendili yudum arıttım
Gülün dalında kuruttum
Adın neyidi unuttum
Sorulmayı surulmayı

Çağır Karacaoğlan çağır
Taş düştüğü yerde ağır
Yiğit sevdiğinden soğur
Sarılmayı sarılmayı

Repertuvara geçmeyen sözler aşağıya çıkarılmıştır.

Bahçende gülün güllenmiş
Şeyda bülbülün dillenmiş
Koynunda memen kirlenmiş
Emilmeyi emilmeyi

Seyirttim ardından yettim
Eğildim yüzünden öptüm
Adın neyidi unuttum
Çağırmayı çağırmayı

Benim yarim bana küsmüş
Zü l nii gerdana dökmüş
Muhabbeti benden kesmiş
Sevilmeyi sevilmeyi

Türkü : Elâ gözlerini sevdiğim dilber
Yöre : Tunceli / Pülümür
Kaynak kişi : Ahmet Sarıgül
Derleyen : Mustafa Hoşsu
Repertuvar No : 70

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Göster cemalini gôrmeye geldim
Buse/erin derde derman dediler
Gerçek mi sevdiğim sormaya geldim

Senin aşıkların gülmez dediler
Ağlayıp yaşını silmez dediler
Seni seven yiğit ölmez dediler
Gerçek mi cananım sormaya geldim

Sarı gülüm elden ele gezerim
Ela gözlü yari candan severim
Dediler o güzel sararıp solmuş
Hak nasip ederse görmeye geldim

Koşma Karacaoğlan'la ilgili kaynakta altı dörtlük, repertuvar kayıtlarında üç dörtlüktür. (Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserleri.) Kaynaktaki sözler şöyledir:

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Göster cemalini gôrnıeye geldim
Şeftalini derde derman dediler
Gerçek mi sevdiğim sormaya geldim

Gündüz hayallerim gece düşlerim
Uyandıkça ağlamaya başlarım
Sevdiğim üstünde uçan kuşlarım
Tutup kanatların kırmaya geldim

Senin aşıkların gülmez dediler
Ağlayıp gözyaşın silmez dediler
Seni bir kez saran ölmez dediler
Gerçek mi efendim sormaya geldim

Senin işin yiyip içmek dediler
Yaran ile konup göçmek dediler
Göğsün cennet koynun uçmak dediler
Hak nasip ederse görmeye geldim

Mail oldum senin ince beline
Canım kurban olsun tatlı diline
Aşık olup senin hüsnün bağına
Kırmızı güllerin dermeye geldim

Karacaoğlan der ki işin doğrusu
Gökte melek yerde hüma yavrusu
Söyleyeyim sana sözün doğrusu
Soyunup koynuna girmeye geldim

Türkünün repertuvardaki ve kaynaktaki sözleri yukarıya çıkarılmıştır. Karşılaştırıldığında dörtlük ve dize farklılıkları görülecektir.

Türkü : Yüceden mi geldin sen seher yeli
Yöre : Orta Anadolu
Kaynak kişi : Bahri Altaş - Kamanlı
Derleyen : Erol Parlak
Repertuvar No : 876

"Yüceden mi geldin sen seher yeli" dizesiyle başlayan türkünün sözleri de Karacaoğlan'a aittir. Repertuvara geçen sözler:

Yüceden mi geldin sen seher yeli
Acep yarim ellerinen gezer mi
Soldu derler gül benziyin rengini

Bağlantı
Bugün yarim eskisinden güzel mi
O yar beni def erine yazar mı

O ne dedi sen ne dedin varınca
El bağlayıp divanına durunca
Sual edip hil hatırın sorunca

Bağlantı
Bugün yarim eskisinden güzel mi
O yar beni defterine yazar mı

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Kayıtlara geçen Karacaoğlan'a ait koşmanın bütünlüğü bozulduğu gibi, dörtlükler özelliğini yitirmiş, sözlere bir de bağlantı eklenmiştir. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Yüceden mi geldin sen seher yeli	/.....
Daha dostum kapılarda gezei mi	/ Acep yarim el/erinen gezer mi
Solmuş derler gül benziyin iziği	/ Soldu derler gül benziyin rengini
Daha dostum eskisinden güzel mi	/ Bugün yarim eskisinden güzel mi
	/ O yar beni def erine yazar mı
O ne dedi sen ne dedin varıncak	/ O ne dedi sen ne dedin varınca
Oğlan aşık mısın dedi görüncek	/ El bağlayıp divanına durunca
El kavşurup divanına duruncak	/ Sual edip hal hatırın sorunca
Daha dostum eskisinden güzel mi	/ Bugün yarim eskisinden güzel mi
	/ O yar beni def erine yazar mı
Kolda götürürüm yavru baz gibi	
Yüzerim göllerde boymul kaz gibi	
Bahçende açılan top nergiz gibi	
Toplar toplar dost zül f ine dizer mi	
Karacaoğlan gider kendi yoluna	
Çuğ ibrişim pek yakışır beline	
Divitin kalemin almış eline	
O dost bizi def terine yazar mı	

Baz: Şahinin dişisi, alıcı bir kuş ~ **İzik**: Ten ~ **Boymul**: Boynu kara ~ **Kavşurmak**: Kavuşturmak, karşısında el bağlamak ~ **Çuğ**: Su arkı, boyunduruk. (Dizede *"çuğ ibrişim"* su arkı gibi bele dolanmış ibrişim anlamında.)

şeklinde olup dört dörtlüktür. Repertuvar kayıtlarına geçenle, kaynaktaki sözler karşılaştırıldığında nasıl tahribata uğradığı görülecektir.

Türkü : Eğlen sana bir nasihat edeyim
Yöre : Amasya / Merzifon
Kaynak kişi : Hüseyin Onkar
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 1900

Sözleri Karacaoğlan'a ait başka bir türkü de Amasya / Merzifon / Hayrettin köyünden repertuvara girmiş. Sözleri aşağıdaki gibidir:

Eğlen sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir hal gelince
Halin nadenlere açıcı olma

Ar i ol mecliste kelamı dinle
El iki söylerse sen birin söyle
Elinden geldikçe eylik eyle
Darılıp da başa kakıcı olma

El arifdir gözedir/er fendini
Dağıtırlar tuzağını bendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerden uçucu olma

şeklindedir. Aynı türkü Çorum'dan da repertuvara geçmiştir.

Türkü : Dinle sana bir nasihat edeyim
Yöre : Çorum
Kaynak kişi : Ali Yücer / İsmail Yılmaz
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 558

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir hal gelirse
Onu yad ellere açıcı olma

Mecliste arif ol kelamı dinle
El iki söylerse sen de bir söyle
Elinden geldikçe sen iylik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma

El arifdir yoklar senin fendini
Dağıtırlar tuzağını bendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerden uçucu olma

Pir Sultan Abdal'ım sözüm başarır
Aşkın de r asını boydan aşırır
Seni bir mecliste hacil düşü r r
Kötülerle konup göçücü olma

şeklindedir. Son dörtlükte Pir Sultan Abdal tapşırması vardır. Sözler Kara–caoğlan adınadır. Pir Sultan tapşırmasıyla Çorum'dan repertuvara geçen sözler İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında yoktur. Kaynaktaki sözler:

Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir hil gelirse
Onı yad illere açıcı olma

Mecliste ar i ol kelamı dinle
El iki söylerse sen birin söyle
Elinden geldikçe sen iy'lik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma

Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzadelerden hiç kemlik gelmez
Sen iyilik et de o zayi olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma

El dr idir yoklar senin bendini
Dağıtırlar tuzağını fendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerden uçucu olma

Muradım nasihat bun da söylemek
Size layık olan onu dinlemek
Sev seni seveni zay etme emek
Sevenin sözünden geçici olma

Karcaoğlan söyler sözüm başarır
Aşkın de r asını boydan aşırır
Seni bir mecliste hacil düşürür
Kötülerle konup göçücü olma

Karacaoğlan'a ait sözler bir yerde; "Eğlen sana bir nasihat edeyim" diğerinde "Dinle sana bir nasihat edeyim" şeklinde kayıtlara geçmiştir. Sözler incelendiğinde aradaki farklılıklar görülecektir.

Türkü : Gele gele geldik bir kara taşa
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Mukim Tahir
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 701

Türkünün repertuvardaki sözleri şöyledir:

Gele gele geldik bir kara taşa
Yazılanlar gelir sağ olan başa
Bizi hasret koyar kavim kardaşa
Bir ayrılık bir yo k ulluk bir ölüm

Nice sultanları tahtan indirir
Nicesinin gül benzini soldurur
Niceleri dönmez yola gönderir
Bir ayrılık bir yo k ulluk bir ölüm

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Vara vara vardım ol kara taşa	/ Gele gele geldik bir kara taşa
Hasret ettin beni kavim kardaşa	/ Yazılanlar gelir sağ olan başa
Sebep ne gözden akan kanlı yaşa	/ Bizi hasret koyar kavim kardaşa
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm	/ .....
Nice sultanları tahtan indirir	/ .....
Nicesinin gül benzini soldurur	/ .....
Nicelerin gelmez yola gönderir	/ .....
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm	/ .....

Karacaoğlan der ki kondum göçülmez
Acıdır ecel şerbeti içilmez
Üç derdim var birbirinden seçilmez
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

şeklinde kayıtlara geçmiştir.

Türkü : Evlerinin önü handır
Yöre : Adana
Kaynak kişi : Aziz Şenses
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 601

Sözler Karacaoğlan adına kayıtlıdır. Kaynaktaki sözleri şöyle:

Evlerinin önü bakla
Ç i giivercin atar takla
Al koynunda beni sakla
Sabahınan tana karşı

Evleri de çaya kondu
Güzelleri suya indi
Ydrin meyli bize döndü
Sabahınan tana karşı

Evlerinin önü hurma
Dallarını sakın kırma
Ala göze siyah sürme
Ne hoş olur tana karşı

Uru'meli çok hoş olur
Güzelleri sarhoş olur
Güzel sevmek ne hoş olur
Sabahınan tana karşı

Evlerinin önü susam
Çıkartsam mendilin yusam
Soyunsam koynuna girsem
Sabahınan tana karşı

Karacaoğlan gider gelmez
Esmasın yetiren onmaz
Y rin göçün çeken ölmez
Sabahınan tana karşı

Repertuvardaki sözleri ise aşağıdaki gibidir.

Evlerinin önü handır
Yanar yüreğim külhandır
Görmeyeli çok zamandır

Evlerinin önü bakla
Güvercinler döner takla
Al beni yaynında sakla

Bağlantı
Aman aman amman amman amman da dayanam
Seher vakti uyunamam
El kızısın güvenemem

Evlerinin önü susam
Su bulsam çevremi yusam
Bülbül olsam yanna varsam

Türkü : Gökyüzünde tüten olsam
Yöre : Çukurova
Kaynak kişi : Aziz Şenses
Derleyen : Ahmet Yamacı
Repertuvar No : 1034

Karacaoğlan adına kayıtlı türkünün sözleri de repertuvara eksik geçmiştir. Sözleri iki dörtlük olup aşağıdaki gibidir:

Gö k üzünde tüten olsam
Ye r üzünde biten olsam
Bir atlastan keten olsam
Yar boynuna sarsa beni

Kollarında burma olsam
Yedikleri hurma olsam
Alçun alçun sürme olsam
Y r güzüne sürse beni

Kaynaktaki sözler:

Gö k üzünde tüten olsam
Ye r üzünde biten olsam
Al benekli keten olsam
Yar boynuna sarsa beni

Yar kolunda burma olsam
Yedikleri hurma olsam
Alçım alçım sürme olsam
Y r gözüne sürse beni

Karacaoğlan uşşak olsam
Y r belinde kuşak olsam
Bir atlastan döşek olsam
Yar altına serse beni

İkinci dörtlüğün: "Alçım alçım sürme olsam" dizesi repertuvarda: ''lçun alçun sürme olsam" şeklindedir. Yanlıştır. Doğrusu: "Alçım alçım" dır. O da çeşit çeşit demektir.

Türkü : Çökertme'den çıktım Halil'im
Yöre : Muğla / Bodrum
Kaynak kişi : Rüştü Gür
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 2607

Sözleri yanlış okunan türkülerden birisi de Çökertme'dir. Çökertme türküsünün sözleri, Onur Akdoğu: "Ünlü Nihavend Longa ve Çanakkale Türküsü Kimindir? Kevser Hanım", adlı eserinde (Ege Üniversitesi Basımevi Bornova / İzmir 1991.) Çanakkale türküsünün marş olarak Kevser Hanım tarafından bestelendiğini sözlerinin de buradan alındığını ifade etmektedir. Adı geçen kaynakta tıpkı basımını verdiği "Çanakkale Marşı"nın sözleri: "Edi r e'den çıktım başım selamet / Harbe dahil olmadan koptu kıyamet" şeklinde başlar-

ken, Çökertme'de: "Çökertme'den çıktım Halil'im aman başım selamet / Bitez da yalısına varmadan Halil'im aman koptu kıyamet" şeklindedir. Aslında söylemek istediğimiz "Çökertme" türküsünün sözlerinin buradan alınması değil, yanlış okunmasıdır. Türkü deki birinci sözün ikinci dizesi: "Bitez de Yalısı'na varmadan Halil'im aman koptu kıyamet" tir. Bilmeyenler "bitez"i -vites, "Burası da Aspat değil Halil'im aman Bitez Yalısı" dizesindeki "Aspat"ı- asvalt okuyarak komik duruma düşmektedirler.

Türkü : Eşimden ayrıldım yoktur kararım
Yöre : Sivas / Divriği
Kaynak kişi : Nuri Üstünses
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 244

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Eşimden ayrıldım yoktur kararım
Uçan kuştan haberini sorarım
Gece gündüz hasretinle yanarım
Beni öldürmeli döğmeli değil

Beni öldürmeli döğmeli değil
Karadır gözleri sürmeli değil

Yedi yıldır haberini almadım
Geçti ömrüm bir murada ermedim
Fırsat elde iken demler sürmedim
Beni öldürmeli döğmeli değil

Beni öldürmeli döğmeli değil
Karadır gözleri sürmeli değil

Elimden aldırdım gözü elayı
Onun için terk'eyledim sılayı
Başıma almışım türlü belayı
Beni öldürmeli döğmeli değil

şeklindedir. Sözler Kerem'e aittir. Repertuvardakiyle kaynaktan verdiğimiz sözler mukâyese edildiğinde iki dörtlüğün aynı, diğerlerinin farklı olduğu görülecektir. Kaynakta Kerem tapşırması olmasına rağmen repertuvardaki tapşırma dörtlüğü yoktur. Farklı iki dörtlük Kerem'in dörtlüklerine sanırım sonradan eklenmiştir. Kaynaktaki sözler:

Ne vakit k Han Aslı'mdan ayrıldım
Beni öldürmeli döğmeli değil
Gece gündüz ah edüben yanarım
Beni öldürmeli döğmeli değil

Yedi yıldır hatırını sormadım
Geçti ömrüm bir murada ermedim
Fırsat elde iken demler sürmedim
Beni öldürmeli döğmeli değil

Elimden aldırdım gözü eldyı
Onun için terkeyledim sılayı
Başıma almışım cümle beldyı
Beni öldürmeli döğmeli değil

Ben Kerem'im aşk dolusu içirdim
Bu sevdayı ben başımdan geçirdim
Hayıf Han Aslı'mı elden uçurdum
Beni öldürmeli döğmeli değil

Türkü : Yeşil başlı telli tırnam
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Bedirhan Kırmızı
Derleyen : Selâhattin Erorhan
Repertuvar No : 4214

Kaynakta Kerem'e ait bir başka söz de Urfalı Bedri Çağlayan kütüğüne kayıtlıdır. "Yeşil başlı telli tu r am / Şimdi bizim gölden uçtu." Repertuvar kayıtlarında türküyü Selâhattin Erorhan Bedirhan Kırmızı'dan derlemiştir. Aynı türkü altı kişilik bir komisyon tarafından yazılan Şanlı Urfa Halk Müziği (Şanlı Urfa Valiliği Kültür Yayınları 1999.) kitabının 487. sayfasında da yayımlanmış, türkü Erkan Sürmen tarafından notalandırılmış, söz-müzik Bedri Çağlayan adına kayıtlıdır. Bu türkünün müziğinin adı geçen kişiye ait olduğunu bilemiyoruz, fakat sözler Âşık Kerem'e aittir. Söz-müzik Bedri Çağlayan'a aitse anonim türkü olarak repertuvara nasıl girmiştir. Bu da bir tetkik konusudur. Şimdi türkünün repertuvardaki sözlerine bakalım.

Yeşil başlı telli tu r am
Şimdi bizim gölden uçtu
Aklımı başımdan aldı
Gitti başka göle düştü

Bir yar sevdim içerimden
Kan damlıyor yüreğimden
Nazlı yar gitti elimden
O da gurbet 'ele düştü

Kerem'e ait sözler ise:

Yeşil başlı telli tu r am
Şimdi bizim gölden uçtu
Aklımı başımdan aldı
Vardı gayrı göle düştü

Seher yeli gül dağıtır
Gönül aşkın budağıdır
Yel eser zü l an dağıtır
Şimdi fırsat ele düştü

Dünya k dar olsun malın
Mevlam artırsın kemalin
Güneş yüzün mah cemalin
Yazık dilden dile düştü

Bir zaman çekerim yası
Yüreğimden gitmez pası
Onulmaz aşkın yarası
Altın kemer bele düştü

Yoluna koymuşum canı
Seversen İncil Furkan'ı
Kerem sevdi Aslı Han'ı
O da gurbet ele düştü

Türkünün söz ve müziği, Bedri Çağlayan'ınsa onun da Neşet Ertaş'tan farklı bir uygulaması yok. O da gönlünce dörtlükleri değerlendirmiş. Hoşuna gideni alarak Ertaş gibi "havalandır"mış. (bestelemiş) Orijinalindeki ilk dörtlüğü, ikinci dörtlüğü, birinci dörtlüğün ayak yapısına uydurmuş, Âşık Kerem'e ait semainin son dörtlüğündeki; "O da gurbet ele düştü" dizesini de uydurduğu dörtlüğe eklemiştir. Böylece söz-müzik Bedri Çağlayan olarak adı geçen kaynakta yerini almıştır.

Türkü : Dost dost diye hayaline yeldiğim
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Âşık Veysel Şatıroğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 440

Şimdiki örneğimiz repertuvara Yahyalı Kerem olarak geçen, Âşık Veysel'den alınan "Dost dost diye hayalına yeldiğim"dir. Kaynaklarda adı geçen türkü sözlerinin Dadaloğlu'na ait olduğu bilinse de İbrahim Aslanoğlu, Âşık Velî, Kişiliği - Deyişleri kitabında (s. 47) aynı şiiri Âşık Velî adına yayımlamış. (Kültür ve Turizim Bakanlığı Yayınları No: 53, Ankara 1984.) Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisini de kaynak göstermiştir. Türkünün Dadaloğlu adına kayıtlı sözleri ise aşağıdaki gibidir: (Ahmet Z. Özdemir, Afşarlar ve Dadaloğlu, Dayanışma Yayınları, Ankara 1985, s. 308.)

Dost dost diye hayaline yeldiğim
Dost ise ayırmış özünü benden
Çatık kaşı benlerini saydığ!m
Dost ise çevirmiş yüzünü benden

Hani dost uğruna can baş verenler
Hasretin söylesin gözle görenler
Şimdi bizden yüz çevirmiş yarenler
Evvel ayırmazdı gözünü benden

Gözüm yaşı döner mi ola sellere
Bu ayrılık har düşürür güllere
Eve! aşna idim her bir hallere
Şimdi de saklıyor sözünü benden

Sadık gerek dost yoluna suyuna
Gönül kail Hak'tan gelen oyuna
Besbelli k oynayamam yayına
Onun için kaldırmış nazını benden

Her sabah naz ile gelip geçersin
Doldurup da al bade/er içersin
Veli'm ider ak göğsünü açarsın
Şimde nikôplamış yüzünü benden

Âşık Velî adına kayıtlı sözler:

Dost dost diye hayaline yeldiğim
Dost ise ayırmış özünü benden
Çatık kaşlım benlerini saydığım
Çevirmiş nicedir yüzünü benden

Hani dost uğruna can baş verenler
Hasbeten söylesin gözle görenler
Şimdi bizden yüz çevirdi yarenler
Evvel sekitmezdi gözünü benden

Sadık gerek dost yoluna suyuna
Gönül kail Hak'tan gelen oyuna
Besbelli ki oynayamam yayına
Şimdi sakınıyor sözünü benden / Anınçün kaldırmış nazını benden

Her sabah naz ile gelip geçerken
Doldurup da al bade/er içerken
Veli'm ey der ak göğsünü açarken
Şimdi nikaplamış yüzünü benden

Sözlerin Âşık Velî'ye ait olduğu isnatı sanırım dörtlükteki "Velf" tapşırmasından kaynaklanmaktadır.Yazılı kaynaklarda Dadaloğlu'nun adının Veli olduğu düşünülürse şiirin Dadaloğlu'na ait olduğu ihtimali artmaktadır. Ama şiirin Sivas yöresinde bilinmesi, derlenmesi Âşık Velî'ye ait olma ihtimalini güçlendirmektedir. (Dadaloğlu Veli olarak tapşırmıştır. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Dadaloğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 697, Ankara 1986. s. 19.)

Repertuvardaki sözler:

Dost dost diye hayatına yeldiğim
Dostusa ayırmış özünü benden
Çatık k şlı benlerini saydığım
Dostusa çevirmiş yüzünü benden

Hani dost uğruna can baş verenler
Hasletin söylesin gözle görenler
Şimdi bizden yüz çevirmiş yarenler
Evvel kekitmezdi gözünü benden

Gözüm yaşı döner mi ola sellere
Bu ayrılık har düşürür güllere
Eve! aşinaydım her bir hallere
Şimdi sakınıyor sözünü benden

Yelmek: Bir işin, kişinin arkasında dolaşmak ~ **Haslet**: Güzel huy, güzellik, üstünlük ~ **Kekitmek**: Ayırmak ~ **Hâr**: Diken.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. İncelediğinde; birinci dörtlüğün üçüncü dizesi "Çatık kaşlı benlerini saydığım" şeklindedir. Bu söyleyiş terstir. Benlerin çatık kaşlısı olmayacağına göre, sayılması da söz konusu olamaz. Dizenin "Çatık kaşlım benlerini saydığım" şeklinde olması gerekir ki, aslı da böyledir.

İkinci dörtlükteki, "Hasletin söylesin gözle görenler" dizesindeki "haslet" sözcüğünün "hasbeten" olması gerekir. "Hasbeten lillah", "Allah rızası" anlamındadır. Dize: "Gözüyle görenler Allah rızası için söylesin" şeklinde bir anlam ifade eder.

Türkü : Bir garip başınan galdım arada
Yöre : Malatya
Kaynak kişi : Sait Alioğlu
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2400

Detayını verdiğimiz "Bir garip başınan galdım arada" dizesiyle başlayan türkü Malatya'dan repertuvara girmiş. Sözler Âşık Velî adına kayıtlıdır. Repertuvardaki sözler:

Bir garip başınan kaldım arada
Dü aleme hayran eder Hak beni
Olanca varımı verdim talana
Ya bir ulu bezirgan eyler Hak beni

Her gördüğüm k ra yüze bes demem
Olur olmaz ademlere dost demem
Sadık yar isterem yalancı istemem
Gerçek ise kurban etsin Hak beni

Talan: Yağma ~ **Bes**: Tamam, yeter ~ **Dü âlem**: İki âlem, iki cihan.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözler, Orta Anadolu'dan repertuvara giren bir başka türküde de karşımıza çıkmaktadır. Orta Anadolu repertuvarına kayıtlı türküyü Nida Tüfekçi Âşık Mehmet Gülyüz'den derlemiş, No: 3043'tür. Sözler:

Bir garip başınan kaldım arada
Y aleme hayran eyler Hak beni
Olanca varımı verdim talana
Ya kurulu bezirgan eyler Hak beni

Her gördüğüm kara göze mest demem
Olur olmaz ademlere dost demem
Sadık yar isterem yalancı istemem
Gerçek ise kurban eyler Hak beni

Yalancı ne bilir dünya tadını
Gerçek olan çeker aşkın odunu
Hasbet-en !ilahi görsem adını
Yanı sıra sultan eyler Hak beni

Abdal olsam giysem şalı abayı
Derviş olsam gezsem yedi obayı
Eynime giysem türlü libayı
Y soyunuben ü r an eyler Hak beni

Talan: Yağma ~ **Bezirgân**: Tüçcar ~ **Mest**: Yarı sarhoş ~ **Od**: Ateş ~ **Hasbet-en lillâhi**: Allah-rızası için ~ **Hak**: Toprak ~ **Eyin**: Beden, boy bos ~ **Liba**: Elbise ~ **Üryan**: Çıplak.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözler Âşık Velî'ye aittir. Ama iki ayrı yöreden repertuvara giren sözler, birbirini tutmamaktadır. Şiirin ikinci dörtlüğünün ilk dizesi:

Malatya repertuvarında : Her gördüğüm kara yüze bes demem
Orta Anadolu repertuvarında : " " " göze mest demem
Dizelerin sahibi Âşık Velî'de : " " " ela göze bus demem

şeklindedir. Dizelerin hepsinde aynı sözcüklerin olması gerekirken birincide: "Kara yüze bes demem". İkinci de: "Kara göze mest demem." Üçüncü de: "Ela göze bUs demem" şeklindedir. Dizedeki sözcük *"bûs"*tur. Bûs: Bûseden gelmekte. Öpen, öpücük, öpüş. Bûs sözcüğünü yerine koyduğumuzda dizeler: "Ben her gördüğüm ela gözlüye öp demem / O/u r olmaza kal/eşe kolay kolay dost demem" şeklinde bir anlam ifade eder. Şimdi "bUs" yerine "mest" ve "bes" getirilen dizelere bakalım. Malatya repertuvarındaki: "Her gördüğüm kara yüze bes demem." Orta Anadolu'da: "Her gördüğüm kara göze mest demem" idi. Türkü sözünün altındaki dipnotta "mest": Yarı sarhoş, "bes"de yeter anlamındaydı. Buna göre dizeler: "Ben her gördüğüm kara yüze yeter demem / Ben her gördüğüm kara göze sarhoş, yarı sarhoş demem" şeklinde anlam ifade ederler. Dizelerin ifade ettiği anlamla, asıl dizenin ifade ettiği anlam çok farklıdır. Şimdi Âşık Velî adına kayıtlı sözlerle kaynaktaki sözlere bakalım. (Âşık Velî Kişiliği - Deyişleri. Kültür ve Turizim Bakanlığı Yayınları No: 53, Ankara 1984, s. 41.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**: (Malatya)
Bir garip başınan galdım arada	/.....
Ya cihana hayran eder yar seni	/ Dü aleme hayran eder Hak beni
Küll-i varlığımı ben verdim yare	/ Olanca varımı verdim talana
Y bir ulu kervan eder yar seni	/ Ya bir ulu bezirgan eyler Hak beni

Her gördüğüm ela göze bus demem / Her gördüğüm kara yüze bes e mem
Olur olmaz kallaş yare dost demem i Olur olmaz ademlere dost demem
Şu cihanda yalancı yar istemem / Sadık yar isterim yalancı istemem
Gerçek ise kurban eder yar seni / Gerçek ise kurban etsin Hak beni

Orta Anadolu'daki sözler:

Yalancı ne bilsin onun tadını / Yalancı ne bilir dünya tadını
Hak ehl'olan çeker onun havfını / Gerçek olan çeker aşkın odunu
Hasbeten lillahi ansam adını / Hasbet-en !ilahi görsem adını
Ya Mısır'a sultan eder yar seni / Y nı sıra sultan eyler Hak beni

Derviş olsam giysem şalı abayı / Abdal olsam giysem şalı abayı
Abdal olsam gezsem ili obayı / De r iş olsam gezsem yedi obayı
Eğnime giysem de türlü libayı / .....
Ya soyar da ü r an eder yar seni / Ya soyunuben ü r an eyler Hak l ni

Velim ey der gülşanım var gülzarım
Bülbül güle hasret gül yüzlü yarim
Bir canla baş ise meydana korum
Y meydanda berdar eder yar seni

Küll--î: Hepsi, bütünü ~ **Bûs**: Öpme, öpen ~ **Kallaş**: Hilebaz, kalleş, ~ **Havf**: Korku ~ **Hasbeten lillâh**: Allah rızası için ~ **Hibayı**: Keçeden çadır veya giyecek ~ **Üryan**: Çıplak ~ **Gülşan** (Gül-şen-gâh): Gül bahçesi ~ **Gülzâr**: Gül tarlası ~ **Berdâr**: Dar ağacına çekme.

dörtlükleriyle kaynaklara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Malatya repertuvarındaki sözlerin aslına uygun olması için:

1. dörtlüğün 2. dizesi : Ya cihana hayran eder yar seni
1. " " 3. " : Küll-f varlığımı ben verdim yare
1. " " 4. " : Ya bir ulu kervan eder yar seni
2. " " 1. " : Her gördüğüm ela göze bus demem
2. " " 3. " : Olur olmaz kallaş yare dost demem
2. " " 4. " : Gerçek ise k rban eder yar seni

şeklinde olması gerekir. Orta Anadolu repertuvarındaki sözlerin: Âşık Velî'den verdiğimiz sözler esas alınarak, aslına uygun düzeltilmelidir. Aksi hâlde: "Ya Mısır'a sultan eder yar seni" şeklindeki dize, "Yanı sıra sultan eyler Hak beni" yanlışlığıyla sonsuza kadar devam edecektir.

Türkü : Derdinden del'oldum inan vallahi
Yöre : Tokat / Zile / Çakırcalı köyü
Kaynak kişi : Murtaza Kurt
Derleyen : Arif Meşhur
Repertuvar No : 2922

Türkünün sözleri aşağıdaki gibidir:

Derdinden del'oldum inan vallahi
Ne yaman mestane bakar gözlerin
Derdi veren dermanını vermez mi
Abu revan olmuş akar gözlerin

Bazen güler bazen bu gönül gamda
Sen güler oynarsın sevdan var bende
Zühre yıldızının nişanı sende
Korkarım cihanı yakar gözlerin

İbrahim Aslanoğlu'nun kitabında sözler Âşık Velî adınadır:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Derdinden deliyim inan vallahi	/ Derdinden del'oldum inan vallahi
Nice mestane/er değer gözlerin	/ Ne yaman mestane bakar gözlerin
Derdi veren dermanını vermez mi	/.....
Ab-u zülal olmuş akar o gözler	/Abu revan olmuş akar gözlerin

Gönül bir kabedir sen onu yıkma
Oktur gamzelerin sineme çakma
Mevla yı seversen hışm'ile bakma
Korkarım cihanı yakar o gözler

Hüsnün kitabından kamil ders alır
Evliya buyruğun okuyan bilir
Cevahir madenin kıymeti olur
İnciyi mercanı !artar o gözler

Y radan yaratmış usu/dur boyu
Kemerbest bağlamış mülayim huyu
Mısır'ı Bağdat'ı Bedehşan ili
Acem İsfehan'ı değer o gözler

Gihi hiram gihi gönülü gamda / Bazen güler bazen bu gönül gamda
Sen oynar gülersin sevdalar bende !Sen güler oynarsın sevdan var bmde
Zühre yıldızının nişanı sende /.....
Ahfri Velf'iyakar o gözler / Korkarım cihanı yakar gözlerin

Mestane: Sarhoşca ~ **Çeşmi mestane**: Baygın göz ~ **Ab-u zülâl**: Saf su ~ **Kemerbest**: Kuşak bağlanmış ~ **Hiram**: Salınarak edalı ~ **Ahiri**: Sonsuz.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Koşma beş dörtlüktür. İki dörtlüğü repertuvara geçmiştir. Farklılıkların görülmesi için sözler karşılıklı olarak yazılmıştır.

Yine Tokat / Zile'den repertuvara geçen türküyü Ali Kurt'tan Arif Meşhur derlemiş. No: 2147'dir. Repertuvara üç dörtlük geçen koşma, İbrahim Aslanoğlu'nun Âşık Velî Hayatı-Kişiliği - Deyişleri adlı kitabında (Şiir No: 75, s. 68.) dört dörtlüktür.

Repertuvardaki sözleri şöyle:

Yaz bahar ayında geleyim derdim
Gelemedim gül yüzlü yir küstün mü
Hakipaye yüzler süreyim derdim
Süremedim gül yüzlü yir küstün mü

Sellm ister Beytullah'ın kulları
Dağlar kardır aşamadım belleri
Al yanakta al kırmızı gülleri
Deremedim gül yüzlü yir küstün mü

Velf'm eydür işim gücüm zdr idi
Beni bu sevdaya salan zdr idi
Konuşmaya çok müşküller var idi
Soramadım gül yüzlü yir küstün mü

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Yaz bahar ayında gideyim dedim	/ Yaz bahar ayında geliyim derdim
Gidemedim gül yüzlü yir küstü mü	/ Gelemedim gülyüzlü yar küstün mü
Hak f dye yüzler süreyim dedim	/.....
Süremedim gül yüzlü yar küstü mü	/.....küstün mü
Ziyarettir Beytullah'ın yolları	/ Selam ister Beytullah'ın kulları
Orda engin hurda zordur yelleri	/ Dağlar kardır aşamadım belleri
Al yanakta al kırmızı gülleri	/.....
Deremedim gül yüzlü yar küstü mü	/.....küstün mü

Aşık oldum Beytullah'ın nuruna
Amasya'da şehitlerin birine
Eli bağlı kolu bağlı darına
Duramadım gül yüzlü yar küstü mü

Velf'im eyder firkatim var zar ile / Velf'm eydür·işim gücüm zar idi
Dünü günü intizarım yur ile / Beni bu sevdaya salan zar idi
Danışacak müşkülüm var pir ile / Konuşmaya çok müşküller var idi
Soramadım gül yüzlü yar k stü mü /.....küstün mü

Sözler incelendiğinde Âşık Velî'ye ait birinci dörtlüğün 1. 2. / 2. dörtlüğün 1. 2. / 4. dörtlüğün 1. 2. 3. dizeleri repertuvar kayıtlarına göre farklıdır. Repertuvardaki sözlerin yukarıdaki gibi düzeltilmesi gerekir.

Sözleri Âşık Velî adına olan türkülerimizden biri de "El vurup yaremi incitme tibip"tir. Türkü, Tokat / Zile'den Sadık Doğanay'dan derlenmiştir. Sözlerde Sadık tapşırması vardır. Derleyen Ali Ekber Çiçek'tir. Türkünün sözleri Ali İhsan Tuncalı'nın Emlek Alevî Âşıkları adlı kitabında "Vraneler Var" adıyla üç dörtlük yayımlanmıştır. Şiirin dipnotunda "Âşık Velî bu ağıtını Çelebi Hamdullah Efendi'nin Amasya'da ölümünün ardından söylemiştir. Tokat'ın Ayazma köyünden Hüseyin Güreli'den derledim" ibaresi bulunmaktadır. Ayrıca; Âşık Velî'nin Çelebi Hamdullah Efendiye buyük bir aşkla bağlı olduğu, yazdığı deyişlerinin Amasya'daki Hamdullah Efendi türbesinde olduğunu belirmiştir. Emlek Alevî Âşıklarında, Âşık Velî'nin Hamdullah Çelebi'ye "Vraneler Var" başlığıyla yazdığı ağıt:

Ağıtın sözleri:	**Repertuvardaki sözler**:
El vurup yaremi incitme tabip	/.....
Ben de hayat bulmaz hicraneler var	/Bir dem sıhhat bulmaz hicraneler var
Destin vurup tamir eylersin amma	/ Dest vurup da yarem eylersin derman
Tamir kabul etmez viraneler var	/ Her can kabul etmez viraneler var
Yareler döşenmiş, f gana başlar	
Görelim ki Kadir Mevlam ne işler	
Şu adular bize deli demişler	
Daha bizden özge divaneler var	
Dert için ağlayan tabibe gelir	/ Dert ehli olanlar dermana gelir
Arayanlar elbet dermanın bulur	/ Elbette arayan dermanını bulur
Velf'm der ki kimde ne var kim bilir	/ Sadık der ki kim de ne var kim bilir
Çekti gülizar etti elde neler var	/ Geçti güzar ettim elde neler var

şeklindedir. Repertuvardaki sözler iki dörtlüktür. Âşık Velî adına kayıtlı sözlerin birinci, üçüncü dörtlükleri alınmıştır. Repertuvara geçen sözler kaynaktan aktardığımızın karşısına yazılmıştır.

Repertuvardaki sözlere:

Vay dünya dünya fanisin dünya
Vay dünya dünya yalansın dünya
Can ile cananı alansın dünya
Aşk ile pervane dönersin dünya

şeklinde bir de bağlantı bölümü eklenmiştir. "El vurup yaremi incitme tabip" dizesiyle başlayan sözler Emir Kalkan'ın hazırlamış olduğu XX. Yüzyıl Halk Şairleri Antolojisi adlı kitabında Zileli Sadık Doğanay adına yayımlanmıştır. Adı geçen kaynakta dörtlükler şöyledir:

El vurup yaremi incitme tabip
Bilmem sıhhat bulmaz hicraneler var
Dert vurup yaremi eylersin derman
Her can kabul etmez viraneler var

Teşebbüs yareler figana başlar
Cenabı Mevlam bilmem ne işler
Ol adüler bize meyhur demişler
Daha bizden özge mestane/er var

Dert ehli olanlar dergaha gelir
Elbette arayan dermanını bulur
Sadık der ki kim de ne var kim bilir
Geçti güzar ettim elde neler var

Son dörtlüğün; "Geçt-i güzar ettim elde neler var" dizesinde: "Geçt-i güzar"ın aslı "Geşt-ü güzar"dır. Geşt: Gezme, seyretme. "Geşt-ü güzar": Gezip tozma, gezme, geçme anlamındadır. "Geşt-ü güzar" tamlaması "Geşt-i güzar ettim"e dönüşmüştür. Ali İhsan Tuncalı'nın Emlek Alevî Âşıklarında "Vraneler Var" başlığıyla yayımlanan şiirde aynı dize: "Çekti gülizar etti elde neler var." Doğrusu: "Geşt-ü güzar ettim elde neler var" şeklindedir.

Türkü : İzzetli hürmetli bilirim seni
Yöre : Tokat / Zile
Kaynak kişi : Sadık Doğanay
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müd.
Repertuvar No : 2054

Türkünün repertuvardaki sözleri:

İzzetli hürmetli bilirim seni
Erin ereyolu düş gelir böyle
Kişi sevdiğini tenhada bulsa
Dostun dosta huyu hoş gelir böyle

Zengiyi zengiye vurup eşince
Lokmalar hal olur çiğler pişince
Kadehler pas tutar sazlar coşunca
Gerçek aşıklara coş gelir böyle

Sef l Kemter hayal seni gezdirir
Er olanlar çi f e kantar kaldırır
Ulu dergah bulup kabın doldurur
Ar i ler elinden iş gelir böyle

İzzet: Büyüklük yücelik ~ **Düş gelmek**: Rastlamak.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Klâsikleşmiş türkülerimiz arasına giren deyiş, Emir Kalkan'ın XX. Yüzyıl Türk Halk Şiiri Antolojisinde (s. 37) sözler aşağıdaki gibidir.

İzzetli hürmetli bilirim seni
Erin ere yolu düş gelir böyle
Kişi sevdiğini tenhada bulsa
Dostun dosta huyu hoş gelir böyle

Zengülü zengülü vurup geçince
Lokmalar hal'lolur çiğler pişince
Kadehler pas tutar sazlar coşunca
Gerçek aşıklara coş gelir böyle

Sef l Kemler hayal seni gezdirir
Er olanlar çifte kantar kaldırır
Ulu de r a bulur kabın doldurur
Arifler elinden iş gelir böyle

Sözlerin aslına uygun olması için:

2. dörtlüğün	1. dizesi	: Zengülü zengülü vurup geçince
2. " "	2. "	: Lokmalar hfl'lolur çiğler pişince
3. " "	3. "	: Ulu de r a bulur k bın doldurur

şeklinde olması gerekir. İkinci dörtlüğün birinci dizesinde "zengiyi- zengiye" sözcüklerinin "zengüle" olması gerekir. Osmanlıca Türkçe Sözlükte zengüle: Çıngırak, çan, tef, şark müziğinde bir makam, Türk müziğinde XI numaralı basit makam en eski makamlardan olup hicaz ailesindendir. Zeng: Zenci, pas, çalpara. Zengi: Zenci, siyah adam, XIV-XV. (Hicri VII ve IX.) asırlarda Şiraz havalisinde hüküm süren beyliğin adı şeklinde açıklanmıştır. "Zengüle" sözcüğü "zengiyi", "zengiye" olarak kayıtlara geçmiştir. "Zengüle zengüle vurup geçince" dizesinde, "zengüle"; "def' "çalpara" anlamındadır. (Sözler: Araştırmacı - Yazar Hayrettin İvgin'e göre: Zileli Kemteri'ye değil Emlek'in, Kale köyünden Kemter Babaya aittir.)

Türkü : Bu kadar cevretme aziz sultanım
Yöre : Gazi Antep
Kaynak kişi : Antepli Hasan Hüseyin
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 702

Bu türkünün sözleri repertuvarda Antepli Hasan Hüseyin, Emir Kalkan'ın XX. Yüzyıl Türk Halk Şiiri Antolojisinde (s. 37) Zileli Sefil Kemter adına kayıtlıdır. Repertuvardaki sözleri:

Bu kadar cevretme aziz sultanım
Ya n'olur insafa gel bazı bazı
Halime rahmeyle ruhi revanım
Ben de ne keremler kıl bazı bazı

Coşkun çaylar gibi bulanıp akma
Gamzeyi hançeri sineme çakma
Çok ise günahım k sura bakma
Bildiğinden şaşar kul bazı bazı

Sen ar i in ne dediğin bilirsin
Yaralı gönlüme melhem olursun
Ben geldikçe melul mahsun durursun
Şad eyle gönlümü gül bazı bazı

Hüseyin'im der ki lebi balımsın
Canımın cananı selvi dalımsın
Ne bir merhametsiz kanlı zalimsin
Perişan gönlümü sor bazı bazı

Cevr: Eziyet üzgü ~ **Aziz**: Ermiş, sevgide üstün ~ **Rahmeyle**: Acı. koru ~ **Ruhi revan**: Akan giden, ruhum, canım ~ **Bende**: Kul, köle ~ **Kerem kıl**: Lütuf et ~ **Gamze**: Yan bakış, göz süzme ~ **Leb**: Dudak.

şeklinde repertuvar kayıtlarına geçmiş, bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Aynı sözler İsmail Özmen'in Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisinde (C. IV s. 425.) Feryadî adına kayıtlıdır. Sefil Kemter ve Feryadî adına kayıtlı sözler aşağıdaki gibidir:

Sefil Kemter'e ait sözler:	**Feryadî'ye kayıtlı sözler**:
Bu kadar cevretme aziz sultanım	/ Bu kadar cevretme aziz sultanım
Ya n'olur insafa gel bazı bazı	/ Ya n'olur insafa gel bazı bazı
Mürvet değil midir çeşm-i sultanım	/ Halime rahimsin ruh-i revanım
Perişan gönlümü al bazı bazı	/ Bana da keremler kıl bazı bazı

Akan sular gibi çağlayıp akma / Gamze-i hançeri sineme çakma
Aşkın hançerini sineme çakma / Hazer kıl efendim ahımı alma
Noksanım var ise kusura bakma / Çok ise noksanım kusura k lma
Bildiğinden şaşar kul bazı bazı / Şaşar bildiğinden kul bazı bazı

Ar i isen dediğimi bilirsin / Sen dr i in ne dediğimi bilirsin
Y ralı gönlüme merhem olursun / Yaralı gönlüme merhem olursun
Her beni gördükçe ebsar dururs un / Hem de ciğerime neşter vurusun
Şad'eyle gönlümü gül bazı bazı / Şdd eyle gönlümü gül bazı bazı

/ Uğruna koymuşum can ile seri
/ Hilafım yok candan severim seni
/ Bunca yıldır esir ettin sen beni
/ Kadirim kıymetim bil bazı bazı

Sefil Kemterf ' em lebi balımsın / Der Fe r adf laubalimsin
Canımın cananı selvi dalımsın / Canımın cananı selvi dalımsın
Sen bir merhametli gönlü k nimsin / Hdlimden anlamaz kanlı zalimsin
Bana da bir seldm sal buzı bazı / Perişan gönlümü al bazı bazı

Mürüvvet: Mertlik, cömertlik, iyilik severlik, kadın adı ~ **Çeşm**: Göz ~ **Ebsar**: Görüp ağlayanlar, gözler ~ **Kâni**: Kanaat eden, fazlasını istemeyen.

şeklinde kaynaklara geçmiştir. Sözlerin kime ait olduğu tespit edilmeli, değerlendirmeler tespitten sonra uygulamaya konulmalıdır.

Türkü : Akıl gel beri gel beri
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : İsmail Nar
Derleyen : TRT Ankara Radyosu THM Müd.
Repertuvar No : 2110

Yukarıda detayını verdiğimiz "Akıl gel beri gel beri" dizesiyle başlayan türkü, Sivas'tan repertuvar kayıtlarına geçmiş. Sözleri:

Akıl gel beri gel beri
Gir gönüle nazar eyle
Görür göz işidir gulak
Söyler dile nazar eyle

Baştır gövdeyi götüren
Hayat menzile yetiren
Türlü maharet bitiren
İki ele nazar eyle

Aşık isen alıp satma
Helaline haram katma
Y lun eğrisine gitme
Doğru yola nazar eyle

Şah Hataf ' im eydür gani
Veren Mevlam alır canı
Evvel kendin kendin tanı
Sonra ele nazar eyle

şeklindedir. Emir Kalkan'ın XX. Yüzyıl Türk Halk Şiiri Antolojisinde sözler Zileli Ceyhunî adınadır. Adı geçen eserde semai beş dörtlüktür.

Akıl beri gel beri
Bir gönüle nazar eyle
Ağız söyler kulak dinler
Öten dile nazar eyle

Baştır gövdeyi götüren
Ayak menzile yet i en
Kalmış işleri bitiren
İki ele nazar eyle

İki elim kızıl kanda
Çok günahlar vardır bende
Mürüvvetle kerem sende
Düşmüş kula nazar eyle

Bezirgan olup da satma
Sermayene hile katma
Yolun eğrisine gitme
Doğru yola nazar eyle

Ceyhunf ' em gevher k ni
Hak sendedir özün tanı
İptida yokla sen seni
Sonra ele nazar eyle

Emir Kalkan'ın Ceyhunî adına yayımladığı sözler yukardaki gibidir. Türkü sözleri adı geçen kaynaktaki sözlerle karşılaştırıldığında aşağıdaki dizelerin aynı olmadığı görülecektir. Türkünün:

1. dörtlüğün 2. dizesi : Bir gönüle nazar eyle
1. " " 3. " : Ağız söyler kulak dinler
1. dörtlüğün 4. dizesi : Öten dile nazar eyle

2. " " 2. " : Ayak menzile yetiren
2. " " 3. " : Kalmış işleri bitiren

3. " " 1. " : Bezirgan olup da satma
3. " " 2. " : Sermayene hile katma

4. " " 1. " : Ceyhunf ' em gevher kani
4. " " 2. " : Hak sendedir özün tanı
4. " " 3. " : İptida yokla sen seni

şeklinde olursa kaynak gösterilen eserdeki sözlerle aynı olacaktır. Aynı sözler küçük değişikliklerle Malatya / Arapkir'den repertuvara geçmiş, türkü sözlerine bir de bağlantı bölümü eklenmiştir. Türküyü Nida Tüfekçi Âşık Süleyman Elver'den derlemiş, No: 194'tür. Malatya'dan repertuvara geçen sözler de Şah Hataî adına kayıtlıdır. Sözleri:

Güzel gel beri gel beri
Bir gönüle nazar eyle
Görür göz işidir gulak
Söyler dile nazar eyle

Bağlantı
Gel gir gönlümün şehrine
Aç dükkkanı pazar eyle
Nazar eyle nazar eyle
Aç dükkanı pazar eyle

Baştır gövdeyi götüren
Ayak menzile yetiren
Türlü mar iet bitiren
İki ele nazar e le
Bağlantı

İki elim kızıl kanda
Çok günahlar vardır bende
Ya ilahf kerem sende
Düşkün kula nazar e le
Bağlantı

Hataf ' im der ki ya gani
Veren Mevlam alır canı
Evvel kendin kendin tanı
Sonra ele nazar eyle
Bağlantı

şeklindedir. Malatya'dan kayıtlara geçen türkü sözüyle, Sivas'tan İsmail Nar'dan alınan türkünün sözleri arasında önemli bir fark yoktur. Sivas'tan

kayıtlara geçen sözlerde Ceyhunî, Malatya'dan kayıtlara geçen sözler de ise Şah Hataî tapşırması vardır. Nejat Birdoğan Şah İsmail Hataî, Yaşamı, Yapıtları adlı eserinde sözler beş dörtlüktür.

Akıl gel beru gel beru
Gir gönüle nazar eyle
Görür göz işidir k lak
Söyler dile nazar eyle

Baştır gövdeyi götüren
Ayak menzile yetüren
Türlü maslahat bitüren
İki ele nazar eyle

Sofi isen alub satma
Helaline haram katma
Yolun eğrisine gitme
Doğru yola nazar eyle

İki elin kızı/kanda
Çok günahlar vardır bende
Ya ilahi kerem sende
Düşkün kula nazar eyle

Hatai eydür ya gani
Veren Mevla afur canu
Evvel kendi kendin tanı
Sonra ele nazar eyle

şeklindedir. Bizim tespitlerimize göre sözler Şah Hataî'ye aittir. Repertuvardaki sözlerin buna göre değerlendirilmesi gerekir.

Şimdi de Orta Anadolu'ya gidelim, Kırşehirle özdeşleşen, Orta Anadolu illerinin marşı gibi kabul edilen türkünün sözlerine bakalım. Türküyü Kırşehir'den, Şemsi Yastıman'dan Muzaffer Sarısözen derlemiş, No: 630'dur. "Biter biter de Kırşehir'in gülleri biter." Kaynakta sözler Dadaloğlu adına kayıtlıdır. Repertuvardaki sözler:

Biter Kırşehir'in gülleri biter
Şakıyıp dalında bülbüller öter

Gülüm aman aman aman
Sebep aman aman aman
Bir tanem aman
Çırpınıp dalında bülbüller öter

Gülüm aman aman aman
Sebep aman aman aman
Efendim aman

Aynam düştü yerlere
Karıştı güzellere
Tabiatım kurusun
Düşkünüm güzellere

Güzelleri çoktur hep yeni yeter
Kaşının üstünde keman görünür
Bağlantı

Günbegün eylerim ah ile zarı
Elimden aldırdım gül yüzlü yari
Bağlantı

Arzum sende kaldı k ca Kırşehir
Kervansarayların duman görünür
Bağlantı

Sözlerinin iki dizesinden sonra bağlantı bölümü eklenmiş, bağlantılar okunduktan sonra üçüncü ve dördüncü dizeler de birinci ve ikinci dizenin ezgisiyle okunarak türkü tamamlanmaktadır. Dörtlükler aşağıdaki gibidir:

Biter Kırşehir'in gülleri biter
Şakıyıp dalında bülbüller öter
Güzelleri çoktur hep yeni yeter
Kaşının üstünde keman görünür

Günbe gün eylerim ah ile zarı
Elimden aldırdım gül yüzlü yari
Arzum sende kaldı koca Kırşehir
Kervansarayların duman görünür

Ahmet Z. Özdemir'in Dadaloğlu ve Afşarlar kitabında sözler:

Çıktım yücesine seyran eyledim
Cebel önü çayır çimen görünür
Bir f rkat geldi de coştum ağladım
Al yeşil bahçeli Kaman görünür

Şaştım hey Allah 'ım ben de pek şaştım
Devrettim A k ağ'ı Bozok'a düştüm
Yozg at'ın üstüne bir ateş saçlım
Yanar oylum oylum duman görünür

Biter Kırşehir'in gülleri biter
Çağrışır dalında bülbüller öter
Ufacık güzeller hep yeni yeter
Güzelin kaşında keman görünür

Gönül arzuladı Niğde ' i Bor'u
Gün günden artmakta yiğidin zarı
Çifte bedestanlı koca Kayseri
Erciyes karşımda yaman görünür

Dada/oğlu'm der de zatıdan zatı
Çekin eğer/eyin gökçe kıratı
Göçmek değil bizim elin muradı
A k are gitmemiz güman görünür

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Biter Kırşehir'in gülleri biter	/ Biter Kırşehir'in gülleri biter
Çağrışır dalında bülbüller öter	/ Şakıyıp dalında bülbüller öter
Ufacık güzeller hep yeni yeter	/ Güzelleri çoktur hep yeni yeter
Güzelin kaşında keman görünür	/ Kaşının üstünde keman görünür
Gönül arzuladı Niğde ' i Bor'u	/ Günbe gün eylerim ah ile zarı
Gün günden artmakta yiğidin zarı	/ Elimden aldırdım gül yüzlü yari
Ç i e bedestanlı koca Kayseri	/ Arzum sende kaldı koca Kırşehir
Erciyes karşımda yaman görünür	/ Kervansarayların duman görünür

"Biter Kırşehir'in güllere biter" adlı türkünün ilk dörtlüğü, yazılı kaynaklardaki üçüncü dörtlükle aynıdır. Repertuvardaki ikinci dörtlükde "zari", ''ari", "Kırşehir" sözcükleri uyumlu değildir. Uyakların tutmaması da dördüncü ve beşinci dörtlüklerden alıntı dizeler yapılarak yeni bir dörtlük meydana getirilmesindendir. Dizelerdeki "zarı" ve ''ari" uyaklarından sonra Kırşehir sözcüğünün mevcut uyakla ilgisi yoktur. Türkünün ikinci sözünde, dördüncü ve beşinci dörtlüklerden bazı sözcükler alınarak uyakları tutmayan yeni bir dörtlük meydana getirilmiştir. Proplem; dördüncü, ya da beşinci dörtlüğün repertuvar kayıtlarına geçen ikinci dörtlüğün yerine konulmasıyla çözülecektir.

Sivas Yıldızeli'nden Nida Tüfekçi'nin Ali Sultan'dan derlediği TRT Repertuvar No: 1920 olan ve sözleri Karacaoğlan'a ait; "Bağlandı yollarım kaldım çaresiz" adlı türkünün birinci ve üçüncü dörtlükteki sözleri de eksik okunmaktadır. Repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir.

Bağlandı yollarım kaldım çaresiz
Gayri bana dünya aralandı gel gel
Derildi dertlerim arsız amansız
Üst üste dizildi sıralandı gel

Karacaoğlan der ki başa yazıldı
Gözüm yaşı Ceyhun oldu süzüldü
Kefenim açıldı kabrim kazıldı
Mezarımın üstü karalandı gel

Birinci dörtlükteki üçüncü dize "Derildi dertlerim artsız arasız" son dörtlüğün ikinci dizesi: "Didem yaşı Ceyhun oldu süzüldü" üçüncü dize de "Kefenim biçildi kabrim kazıldı" şeklinde olması gerekir.

Repertuvar kayıtlarında yöresi Erzincan, kaynak kişi Davut Sulârî, derleyen ve derleme tarihi yok. Zafer Gündoğdu notaya almış. Repertuvar No: 365. Türkü: "Bir güzelin aşığıyım erenler." Sözler Pir Sultan Abdal adınadır. Dört dörtlüktür. Kayıtlara üç dörtlük geçmiştir. Repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir:

Bir güzelin aşığıyım erenler
Onun için taşa tutar el beni
Gündüz hayalimde gece düşümde
Kumdan kuma savuruyor el beni

Ağ gül olsam ağ gerdana so k /sam
Kemer olsam ince bele sarılsam
Köle olsam pazarlarda satı/sam
Y rim diye al sinene sar beni

Pir Sultan Abdal'ım gamzeler oktur
Hezaren sinemde yaralar çoktur
Benim senden özge sevdiğim yoktur
İnanmazsan ol Allah'a sal beni

1. dörtlük: 1. dize: Bir güzelin aşıkıyım ağalar
: 2. " : Kumdan kuma savuruyor yel beni.
2. dörtlük: 1. " : Ak gül olsam yanağına soku/sam
: 2. " : Benek olsam yüzlerine saçı/sam
: 3. " : Kölen olsam pazarlarda satı/sam
: 4. " : Kölem deyu al sinene sar beni
3. dörtlük: 1. " : Pir Sultan Abdal'ım gamzeli oktur
: 2. " : Hezaran sinende yaralar çoktur
: 3. " : Benim senden önce sevdiğim yoktur
: 4. " : İnanmazsan ol Allah'a sor beni

şeklinde olması gerekir. Özellikle üçüncü dörtlüğün "İnanmazsan ol Allah'a sal beni" dizesindeki "sal" sözcüğü "sor" olarak düzeltilmelidir. Çünkü: "Benim senden özge sevdiğim yoktur" dizesinden sonra, "İnanmazsan ol Allah'a sal beni" olabilir mi. Elbette olmaz. Eğer zevat: ' ' llah'a sal beni" biçimiyle okumaya devam ederse, birisi: "Otobüsle mi, yoksa uçakla mı salayım" diye dalgasını geçebilir.

Koşmanın repertuvara geçmeyen dörtlüğü aşağıdaki gibidir:

Reyhanını devşir onu dest'eyle
Ben deliyim öğüt ver de pest'eyle
Düşmanımı el yanında dost'eyle
Bir gececik mihman eyle sar beni

Türkü : Diken arasında bir gül açılmış
Yöre : Manisa / Kula
Kaynak kişi : Âşık Halil Yıldız
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müd.
Repertuvar No : 2924

Manisa / Kula'dan repertuvara geçen türkünün sözleri Pir Sultan kaynaklarında dört dörtlüktür. Sözler şöyle:

Diken arasında bir gül açılmış
Bülbülüm bahçene ötmeye geldim
Bezirganım yüküm gevher satarım
Ulu pazarına satmaya geldim

Bacım vermeyince yüküm satılmaz
Gevherin hasına hile katılmaz
İnkar toru ile şahin tutulmaz
Bir gerçek to'runa düşmeye geldim

Pir Sultan Abdal'ım yüreğim derin
Kırkların dem{nde bezendim bugün
İrehber pişirir talibim çiğim
Ahiri bu imiş pişmeye geldim

Baç: Bir yerden başka bir yere götürülen mallardan alınan vergi ~ **Tor**: Tuzak.

Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Eksik dörtlük:

Ben bend'oldtm şu meydana atıldım
İkrar verdim ikrarıma tutuldum
İptida taliptim pire k tıldım
Pirin eteğini tutmaya geldim

şeklindedir. Repertuvara geçen sözlerin:

1. dörtlüğünün 4. dizesi : Ali pazarına dökmeğe geldim
2. " " 1. " : Baç'ın verm e ince yüküm satılmaz
3. " " 1. " : Pir Sultan Abdal'ım yüreğim döğün
3. " " 2. " : İmamlar rengine boyandım bugün
3. " " 3. " : İrehber pişirir talibin çiğin

şeklinde düzeltilmesi gerekir. Özellikle "Bacım vermeyince yüküm satılmaz " dizesinde *"baç"*ın vergi olduğu belirtilmelidir. (Dizede sözcük *"bac"* yazılmıştır. Osmanlıca'da yazılışı *"bâc"*tır. İmlâ kılavuzunda ve Türkçe Sözlükte *"baç"*tır. O da: Osmanlı'da gümrük vergisi, ya da zorla, haraç olarak alınan para anlamındadır.) Aksi takdirde "Bacım vermeyince yüküm satılmaz olur" ki, o da bizi ciddi, söylenemeyecek yanlışlıklara götürür. Üçüncü dörtlüğün üçüncü dizesinde "İrehberler pişirir talibin çiğin" söylenişi doğrudur. Repertuvar kayıtlarına: "İrehberler pişirir talibim çiğim" şeklinde geçen dizenin aslına uygun düzeltilmesi gerekir.

Sözleri Gevherî'ye ait olan koşma da türkülere söz olmuş ve repertuvar kayıtlarına geçmiştir. Derleyen Sadi Yaver Ataman. No: 3876'dır. Repertuvardaki sözler:

Cemalin bağına seyrana geldim
Ydr koynunda vara benzer nar sesi
Guşuma dokunur ihsdna geldim
Ayva sesi turunç sesi nar sesi

Ne hdlet var sende ey peri bilmem
Gönül verir sana her gören ddem
Kdkülünden gelir gfşuma her dem
Mansur sesi zincir sesi ddr sesi

Gevheri gö z aşım döndü ırmağa
Yine mihnet düştü elden ayağa
Bizi mecnun edip düşürdü dağa
Ahu sesi gazel sesi yar sesi

şeklindedir. Birinci dörtlükte: "Cemalin bağına seyrana geldim / Y r koynunda vara benzer nar sesi" dizeleri sakattır. "Cemalin bağında s e ran eyledim / Bülbül sesi gonca sesi gül sesi" şeklinde olması daha mantıklıdır. Prof. Dr. Şükrü Elçin'in Gevherî adlı kitabında (s. 40) sözleri:

Cemalin bağını seyrana geldim
Yar koynunda nara benzer nar sesi
Guşuma dokundu ihsana geldim
Ayva sesi turunç sesi nar sesi

Aşk ucundan sere neler geldi
Sanma ki sevdiğim derdimi bildi
Rüzigar estikçe bağrımı deldi
Bülbül sesi gonca sesi har sesi

Yar destine almış tir-ü kemanı
Vücudum boyuna attı nişanı
Gördüm aşıkların tutmuş cihanı
Efgan sesi gi r e sesi zar sesi

Ne halet var sende *ey* peri bilmem
Gönül verir sana her gören adem
Kakülnden gelir gtşuma her dem
Mansur sesi resen sesi dar sesi

Gevheri gö z aşım döndü ırmağa
Yine minnet düştü elden ayağa
Bizi mecnun edip düşürdü dağa
Ahu sesi maral sesi yar sesi

Gûş: Kulak ~ **İhsan**: İyilik etme, bağış, lûtuf ~ **İhsan**: Sağlamlaştırma, evlenme ~ **Halet**: Hâl, takdir ~ **Sanem**: Put, güzel kimse ~ **Âdem**: İnsanoğlu ~ **Zenci**: Siyah adam ~ **Mansur**: Hallacı Mansur, Tanrı yardımıyla yenen, üstün gelen, bir ney çeşidi ~ **Tîr**: Ok (Tîr-i kaza ok gibi rastlayan) kaza keder ~ **Tîr-ü keman**: Ok ile yay (Sevgilinin kirpiği ve bakışı) ~ **Girye**: Ağlama, gözyaşı ~ **Efgân**: Acı ile bağırma, feryâd etme ~ **Zâr**: İnleyen ~ **Dâr**: Darağacı, berdâr; darağacına çekilmiş

Kaynaktaki, repertuvardaki bilinmeyen sözcükler birlikte verilmiştir. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir. Birinci dörtlüğün ikinci dizesi: S. Nüzhet Ergun'da: "Bülbül sesi gonca sesi gül sesi" şeklindedir.

Türkü : Dinleyin kardaşlar benim sözümü
Yöre : Rumeli
Kaynak kişi : Mustafa Çetin / İ. Demiralay / M. Koç
Derleyen : Hüseyin Yaltırık
Repertuvar No : 4181

Türkünün bendi üç, bağlantısı ikidir. Repertuvardaki sözlerde Pir Sultan tapşırması vardır. Sözleri:

Dinleyin kardaşlar benim sözümü
Felek yaktı kül eyledi özümü
Elimden aldırdım nazlı yarimi

Bağlantı
Her gün kıyamettir kuzuma yanarım
Kıyamet kyamet yavruma yanarım

Üf erim üf erim çerağım tütmez
Seslerim seslerim bülbülüm ötmez
Yavrumun hayali gözümden gitmez
Bağlantı

Evladın tatlısı tatlıdır baldan
Kokusu güzeldir kırmızı gülden
Ney/eyim kardaşlar aldırdım elden
Bağlantı

Pir Sultan Abdal'ım ganidir gani
İnsana vermişler emanet canı
Dünyada doğrudur ahiret yolu
Bağlantı

şekilndedir. Sözlerdeki Pir Sultan Abdal tapşırmasından hareket ederek kaynakları taradık. Maalesef rastlamadık. Bizce sözler Pir Sultan Abdal'a ait değildir. Pir Sultan Abdal söyleyişi ve şiir esteği bakımından oldukça güçlü bir ozandır. Bu sözlerde işleyiş olmadığı gibi, edebi estetik de yoktur. Repertuvara geçmeden önce sözlerin sıkı bir şekilde incelenmesi, emin olduktan sonra kayıtlara geçirilmesi bu tür yanlışlıkları önleyecektir.

Türkü : Koyun ben de aşk oduna yanayım
Yöre : Manisa / Gördes
Kaynak kişi : Niyazi Emre
Derleyen : Ahmet Günday
Repertuvar No : 3681

Repertuvardaki sözleri:

Koyun ben de aşk oduna yanayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan
Döneyim de Hak'tan mahrum mu kalayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Bir gün olur ulu divan kurulur
Suçlu suçsuz bir araya derilir
Piri olmayanlar orda yerilir
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Pir Sultan Abdal'ım kendi gelene
Eksiğini kendi özünde bulana
Bencileyin derdi garip olana
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

şeklindedir. Pir Sultan'da bu sözler aşağıdaki gibi kayıtlara geçmiştir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Koyun beni Hak aşkına yanayım	*/ Koyun ben de aşk oduna yanayım*
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan	*/ .....*
Yolumdan dönüp mahrum mu kalayım	*/ Döneyim de Hak'tan mahrummu kalayım*
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan	*/ .....*

Benim pirim gayet ulu kişidir
Yediler ulusu kırklar eşidir
On iki imamın server başıdır
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kement işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Ulu mahşer olur ulu divan kurulur	*/ Bir gün olur ulu divan kurulur*
Suçlu suçsuz gelir anda derilir	*/ Suçlu suçsuz bir araya derilir*
Piri olmayanlar anda bilinir	*/ Piri olmayanlar orda yerilir*
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan	*/ .....*

Pir Sultanım arşa çıkar ünümüz
O da bizim ulumuzdur pîrimiz
Hakk'a teslim olsun garip canımız
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

şeklindedir. Repertuvar kayıtlarındaki sözlerin mukayesesi yapılabilmesi için kaynaktan tespit edilen sözlerin karşısına yazılmıştır. Aslında, repertuvar kayıtlarına geçen üçüncü dörtlük yoktur. Kaynak kişi, Pir Sultan Abdal tapşırmalı başka bir dörtlüğü bu sözlere eklemiştir. Bizim tespitlerimizde Pir Sultan, repertuvarda Pir Sultan Abdal tapşırması vardır.

Türkü : Derelerde olur çamlı söğüdü
Yöre : Antalya / Elmalı
Kaynak kişi : Nuri ve A. Turan / Ali Yılmaz / V. Gürsoy
Derleyen : Cevat Uyanık
Repertuvar No : 2143

Yukarıda detayını verdiğimiz türkü Erdem Çalışkanel tarafından notası yazılarak repertuvara kazandırılmıştır. Antalya / Elmalı'dan derlenen türkü sözlerinde, Pir Sultan kaynaklarındaki iki dörtlük kullanılmış, diğer dörtlükler başka deyişlerden alınarak, ya da ayağa uygun sözler uydurularak yamanmıştır. Repertuvardaki ve kaynaktaki tespit ettiğimiz sözler şöyledir:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
	Derelerde olur çamlı söğüdü
	Anam babam yoktur versin öğüdü
	Kıyman ağabeyler böyle yiğidi
	Açılın kapılar dosta gidelim
Ilgıt ılgıt esen seher yelleri	*/ Bölük bölük olmuş dostun elleri*
Yâre selâm edin Urum erleri	*/ Aşıp aşıp gider çamlı belleri*
Bize peyik geldi şah bülbülleri	*/ Bize de karşı çıkar dost bülbülleri*
Açılın kapılar şaha gidelim	*/ Açılın kapılar dosta gidelim*
Uzaktır yolumuz pastır gümandır	*/ Her nereye gitsem yolum dumandır*
Bizi böyle kılan ahdü amandır	*/ Kolum zencir sıkmış hâlim yamandır*
Zincir boynum sıktı hâlim yamandır	*/ Bizim çektiğimiz ikrar imandır*
Açılın kapılar şaha gidelim	*/ Açılın kapılar dosta gidelim*
Gönül çıkmak ister Şah'ın köşküne	*/ Güzel dedem çıkmış ulu köşküne*
Can boyanmak ister Ali müşküne	*/ Can boyanır amberine miskine*
Pirim Ali on iki imam aşkına	*/ Seni beni Yaradan'ın aşkına*
Açılın kapılar şaha gidelim	*/ Açılın kapılar dosta gidelim*
Söyle Pir Sultan'ın yanıp tütüyor	
Aşk hançeri ol sineme batıyor	
Gönlüm dosta gülbank çekiyor	
Açılın kapılar dosta gidelim	

İkrar: Söz verme ~ **Sine**: Göğüs ~ **Gülbank**: Cemlerde yapılan dua.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Tespitlerimize göre; aynı ve yakın olan dörtlükler repertuvardaki sözlerin karşısına yazılmıştır. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında: (s.130)

Hızır paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar şaha gidelim
Siyaset günleri gelip çatmadan
Açılın kapılar şaha gidelim

dörtlüğüyle başlayan "Açılın kapılar şaha gidelim" dizesiyle devam eden, yedi dörtlükten oluşan deyişin Pir Sultan adına:

f ızır paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar şaha gidelim
Siyaset günleri gelip çatmadan
Açılın kapılar şaha gidelim

dörtlüğüyle başlayıp "Açılın kapılar şaha gidelim" dizesiyle devam eden deyişin sekiz dörtlüğünün Pir Sultan Abdal adına kayıtlı olduğunu, (Adı geçen eser s. 287.)

Hızır Paşa bizi berdar eyledi
Kesti kollarımı kızak bağladı
İşiten muhipler hep kan ağladı
Açılın zindanlar pire gidelim

dörtlüğüyle başlayan "Açılın zindanlar pire gidelim" dizesiyle devam eden deyişin altı dörtlüğünün Pir Sultan Abdal adına kayıtlı olduğunu görüyoruz. (Adı geçen eser s. 289 şiir No: 224) Genelde dörtlükler Pir Sultan Abdal'ın Hızır Paşa tarafından berdâr edilmesini anlatmakta, "Açılın kapılar şaha gidelim" diyerek de haykırmaktadır. Repertuvardaki dörtlüklerde aynı tema işlenmesine rağmen "Açılın kapılar şaha gidelim" dizesindeki "şah" sözcüğü kaldırılmış "dost" sözcüğü konularak, "Açılın kapılar dosta gidelim" şeklinde söylenmiştir. Pir Sultan Abdal'ın "şah" diye haykırdığı başka bir örnek:

Bunda bilmiyeni bildirirler mi
Eli bağlı namaz kıldırır/ar mı
Yoksa şah diyeni öldürürler mi
Açılın kapılar şaha gidelim

Aslımız Muhammed kıyman cellatlar
Üstümüzde biter davacı otlar
Ölüm Allah emri ya eziyetler
Açılın kapılar şaha gidelim

Her nereye baksam yolum dumandır
Pirim bana kü f r etse imandır
Zincir boynum sıktı halim yamandır
Açılın kapılar şaha gidelim

Sağlıklı mı ola dostun illeri
Karşıda görünür tozlu yolları
Şahtan elçi gelmiş dem bülbülleri
Açılın kapılar şaha gidelim

Güzel şahım çıktı 'mola köşküne
Can dayanmaz gayretine müşkine
Seni beni Yaradan'ın aşkına
Açılın kapılar şaha gidelim

Kapısı yok bacasından bakar m
Gözlerimden hasret yaşı dökerim
Şaha giden bir bezirgan tutarım
Açılın kapılar şaha gidelim

Pir Sultan Abdal'ım güzel şah canım
Ağlamaktır benim demim devranım
Arşta melek yerde çeşm-i efganım
Açılın kapılar şaha gidelim

Müşkin: Mis koku ~ **Çeşm-i**: Göz ~ **Efgan**: Acı, ızdırap ~ **Arşta**: Gökte.

Türkü : Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Âşık İsmail Aydın (Âşık Daimî)
Derleyen : TRT İstanbul Radyosu THM Müd.
Repertuvar No : 2303

"Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş" dizesiyle başlayan sözler de kaynaklarda Pir Sultan Abdal adına kayıtlıdır. Türkü: Tokat / Reşadiye'den, (Rep. No: 877) hem de Erzincan / Tercan'dan (Rep. No: 2303) repertuvara geçmiştir. Tercan'dan repertuvara geçen türkünün sözleri:

Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
Korudur hey benli dilber korudur
Gülünü dererken dalını kırmış
Kurudur hey benli dilber k rudur

Bu meydanda serilidir postumuz
Çok şükür Mevla ' a gördük dostumuz
Bir gün kara toprak örter üstümüz
Çürüdür hey benli dilber çürüdür

Abdal Pir Sultan'ım başından başlar
Eyi/eri kor da kötüyü taşlar
Bin çiçekten bir kovana bal işler
Arıdır hey benli dilber arıdır

şeklindedir. Tokat / Reşadiye'den kayıtlara geçen sözlerle Erzincan / Tercan'dan kayıtlara geçen dörtlükler arasında fark yoktur. Ancak Tokat / Reşadiye'den kayıtlara geçen türkü de: "Pir Sultan Abdal'ım" diğerinde "Abdal Pir Sulta'nım" diye tapşırılmaktadır. (Abdal Pir Sultan'la, Pir Sultan Abdal'ın ayrı halk ozanları olduğunu düşündüğümüzde sözlerin ayrı ozanlara ait olduğu ortaya çıkar. Sözleri buna göre değerlendirerek sahibini tespit etmek gerekir.) Türküye bir de bağlantı bölümü eklenmiştir. Sözler aşağıdaki gibidir.

Neredesin dudu dillim nerede
Neredesin de kömür gözlüm nerede

Pir Sultan Abdal'da altı dörtlük olan koşma aşağıdaki gibi kaynaklara geçmiştir. Edebi estetik bakımından oldukça güçlüdür.

Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
Korudur hey benli dilber korudur
Gülünü dererken dalını kırmış
Kurudur hey benli dilber kurudur

Hangi dinden isen ona tapayım
Yarın mahşer günü bile kopayım
Eğil bir yol ak gerdandan öpeyim
Beri dur h e benli dilber beri dur

Dervişe ne olsa kendi tacından
İrakibe ölüm ydre gecinden
Benim benzim bir güzelin ucundan
Sarıdır hey benli dilber sarıdır

Bu meydanda serilidir postumuz
Çok şükür Mevld ' a gördük dostumuz
Bir gün kara toprak örter üstümüz
Çürüdür hey benli dilber çürüdür

Kendisi okur da kendisi yazar
Hak hilal kaşına eylemiş nazar
Senin akranların cennette gezer
Huridir heyhey benli dilber huridir

Pir Sultan Abdal'ım başından başlar
İyisini alır kötüsün taşlar
Bin çiçekten bir kovana bal işler
Arıdır hey benli dilber arıdır

Benzer dizeler Dadaloğlu kaynaklarında da karşımıza çıkmakta. Bilgilendirme bakımından Dadaloğlu'ndaki sözler de aşağıya alınmıştır. (Ahmet Z. Özdemir, Afşarlar ve Dadaloğlu, s. 319. Aynı şiir Cahit Öztelli'nin, Dadaloğlu, Köroğlu, Kuloğlu kitabında da aynı dizelerle yayımlanmıştır.)

Dostun bahçesine yad el değmesin
Kurutur ha benli dilber kurutur
Senin sevdan yüreğimde yağ koymaz
Eritir ha nazlı dilber eritir

Yüksek olur Arap atın kaltağı
Eşsiz k lmaz koçyiğidin yatağı
Korkarım kötüye değer eteği
Geri dur ha nazlı dilber geri dur

Arap at üstünde olsa postumuz
İkrarından döndü mola dostumuz
Bir gün kara toprak örter üstümüz
Çürüdür ha nazlı dilber çürüdür

Dada/oğlu'm der k ben ne yapayım
Hangi din hak ise ona tapayım
Eğil de bir al yanaktan öpeyim
Beri dur ha nazlı dilber beri dur

Türkü : Gurbet elde yâd ellerin derdini
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Ali Ekber Çiçek
Derleyen : Ali Ekber Çiçek
Repertuvar No : 1585

Yukarıda detayını verdiğimiz türkü Cemile Cevher tarafından notaya alınarak repertuvara kazandırılmış, Pir Sultan Abdal'a ait kaynaklarda dört dörtlük olan şiir repertuvara üç dörtlük geçmiştir:

Gurbet elde yad ellerin derdini
Çekiyim de eğleyeneyim bir zaman
Y ralı sineme bal ile tuzu
Ekeyim de eğleyneyim bir zaman

Sahile uçurdum gönül kuşumu
Sıyırdı gidiyor dağlar başını
Mihri gibi gözlerimin yaşını
Dökeyim de eğleneyim bir zaman

Pir Sultan Abdal'ım Seyit Nesimf
Şu aleme destan ettin sesimi
Uğrun uğrun sevdiğimin yasını
Çekeyim de eğleneyim bir zaman

Repertuvara aşağıdaki dörtlük eklendiğinde koşma tamamlanacaktır.

Aşıp gider var mı bizim elleri
Yel ırgalar zü l ndeki telleri
Dostlarımın göreceği yerleri
Gezeyim de eğleneyim bir zaman

Sözleri Pir Sultan'a ait bir başka türkü de repertuvar kayıtlarına Erzincan'dan girmiş. Kaynak Pir Sultan Abdal, derleyen Âşık Daimî. Âşık Daimî cumhuriyet dönemi ozanlarından olmasına rağmen adı geçen türküyü Pir Sultan'dan nasıl derlemiştir. Türkünün sözleri:

Seyyah olup ayrı düştüm elimden
Bana da bir kanlı zalimden oldu
Kişi benlik ile düşer belaya
Bela çekmek bana dilimden oldu

Her ağacın kurdu özünden olur
Kişinin kemliği sözünden olur
El için ağlayan gözünden olur
Ağlayan gözlerim selinden oldu

Pir Sultan pirinin damenin tutar
Koçyiğit menzile gün olur yeter
Havada tu r alar çığrışır öter
Öten telli du r am telinden oldu

şeklindedir. Kaynaktaki sözler bozularak kayıtlara geçmiştir. Tespit ettiğimiz sözlerle repertuvardaki sözler aşağıya karşılıklı olarak yazılmıştır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Gönül havalanıp gökte gezerken	/ Seyyah olup ayrı düştüm elimden
Bana zulüm kanlı zalimden oldu	/ Bana da bir k nlı zalimden oldu
Kişinin çektiği dili bel i sı	/ Kişi benlik ile düşer belaya
Her ne oldu ise dilimden oldu	/ Bela çekmek bana dilimden oldu

Dağlara taşlara ldlesin verdi
Kafire hisarın kal'asın verdi
Arıya bal verdi belasın verdi
Arı ağlar bana balımdan oldu

Sulağında yad avcılar bulundu
Ar k mızdan tor şahinler salındı
Ayrılık elinden ciğer delindi
Ördek ağlar bana gölümden oldu

Hayli vakit oldu dostum küseli
Gönlümüz şaz oldu kadem basalı
Arkası hırkalı eli asalı
Abdal ağlar bana şalımdan oldu

Si/kini si/kini gitme işine
Hayır eyle yaranına eşine
Çığrışarak gelir konar başına
Bülbül ağlar bana gülümden oldu

Pir Sultan Abdal'ım Ali 'e yeter / Pir Sultan pirinin damenin tutar
Ali 'e yeter de el etek tutar / Koçyiğit menzile gün olur yeter
Her sabah her sabah çığrışır öter / Havada tu r alar çığrışır öter
Tu r a ağlar bana telimden oldu / Öten telli tu r am telinden oldu

şeklindedir. Pir Sultan kaynaklarında sözler altı dörtlüktür. Repertuvara iki dörtlüğü geçmiştir. Kayıtlardaki ikinci dörtlük şiirin yapısına göre yeniden yazılmış, ya da başka dörtlüklerinden alınarak eklenmiştir. Kaynaktaki sözlerin karşısına repertuvar kayıtlarındakiler yazılmıştır. Karşılaştırıldığında dizeler arasındaki farklı söyleyişler görülecektir.

Sözleri Pir Sultan'a ait bir başka türkü de Ankara / Çubuk'tan repertuvara girmiş. Kaynak kişi ve derleyen Burhan Gökalp'tir. Türkünün repertuvardaki sözleri:

Vran bahçelerde bülbül öter mi
Gönül eğlencesi gül olmayınca
Merhemsiz yareler onar biter mi
Bir gerçek veliden el olmayınca

Bu aş meydanında bir divan olur
O meydana düşen nur *civan olur*
İtikatsız talip boş govan olur
Vzılar arısı bal olmayınca

Nef e uyan Hakk'a uymuş değildir
Gaziler namazın kılmış değildir
Bu gezen aptallar derviş değildir
Arkasında hırka şal olmayınca .

Pir Sultan'ım baştan dalga aşırır
Bu aşkın dolusu aşka düşürür
Her bildiğin rehber çiğ mi pişirir
Y nıp ateşlere kül olmayınca

şeklindedir. Sözler dört dörtlük repertuvara geçmiştir. Kaynaktaki sözler yedi dörtlüktür. (İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında bu şiirin Hatayî"ye benzek olduğu dipnot olarak verilmiştir.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Viran bahçelerde bülbül öter mi	/ .....
Gönül eğlencesi gül olmayınca	/ .....
Merhemsiz yareler onar biter mi	/ .....
Bir gerçek veliden el olmayınca	/ .....
Nef e uyan Hakk'a uymuş değildir	/ .....
Gaziler namazın kılmış değildir	/ .....
Bu gezen abdallar derviş değildir	/ Bu gezen aptallar de r iş değildir
Arkasında hırka şal olmayınca	/ .....
Tabip olmayınca yaram sarılmaz	
Mürşft olmayınca pire varılmaz	
Yüz bin asker olsa yezit kırılmaz	
Eli Zülikarlı Ali olmayınca	
Bu aşk meydanında bir divan olur	/ Bu aş meydanında bir divan olur
O meydana düşen nevcivan olur	/ O meydana düşen nur civan olur
İtikatsız talip boş kovan olur	/ .....
Vızılar arısı bal olmayınca	/ .....
İki melek gelir sual sorarlar	
Dökerler hurcunu gevher ararlar	
Bir klın üstüne köprü kurarlar	
Geçemezsin Hakk'a kul olmayınca	
Pir Sultan'ım baştan dalga aşırır	/ .....
Taşırır da aşıkları coşurur	/ Bu aşkn dolusu aşka düşürür
Her bildiğin rehber çiğ mi pişirir	/ .....
Yanıp ateşlere kül olmayınca	/ .....

şeklindedir. Repertuvardaki sözler kaynaktaki sözlerin karşısına yazılmıştır.

Türkü : Bin cefalar etsen almam üstüme
Yöre : Sivas / Yıldızeli
Kaynak kişi : Ali Sultan
Derleyen : TRT İstanbul Radyosu THM Müd.
Repertuvar No : 1442

Repertuvardaki sözleri:

Bin cefalar etsen almam üstüme
Gayet şirin geldi dillerin dostum
Varıp yıd ellere meyil verirsen
Gış ola bağlana yolların dostum

İlıhi olmaya yırdan ayıran
Bahçede bülbüller ötüyor uyan
Kula gölge ise Allah'a ayan
Senden ayrılalı gülmedim dostum

Pir Sultan Abdal'ım gülüm dermiş/er
Bu şirin canıma nasıl kıymişlar
İster isem dünya malın vermişler
Sensiz dünya malı n'ederim dostum

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Her ne cevr e lesen üstüme almam	/ Bin cefalar etsen almam üstüme
Bana şirin gelir dillerin dostum	/ Gayet şirin geldi dillerin dostum
Hercai olana m e /imi vermem	/ Varıp yıd ellere meyil verirsen
fış ola tutula yolların dostum	/ Gış ola bağlana yolların dostum

Meyil vermem müraiye şaşkna
Özün yetir bir kımile pişkine
Ali ' i seversen pirin aşkına
Gel dola boynuma kolların dostum

A ğ ır olan ayıbını bildirir
Sağ yır olan Hakmizanın buldurur
Engel girmiş gonca gülün yoldurur
Dökzü l n yüzüne tellerin dostum

Umarım anmasın benden ayıran	/ İlıhf olmaya yırdan ayıran
Bağa nadan girmiş sevdiğim uyan	/ Bahçede bülbüller ötüyor uyan
Kula dulda ise Allah'a ayan	/ Kula gölge ise Allah'a ayan
Senden ayrılalı ağlarım dostum	/ Senden ayrılalı gülmedim dostum

Abdal Pir Sultan'ım gülüm yolmuşlar / Pir Sultan Abdal'ım gülüm dermişler
Şu benim yarime nice kıymışlar / Bu şirin canıma nasıl kıymışlar
Umarım dünyaya malın vermişler / İster isem dünya malın vermişler
Sensiz şu dünyayı neylerim dostum / Sensiz dünya malı n'ederim dostum

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Mukayese için kaynaktaki ve repertuvardaki sözler karşılıklı yazılmıştır. İncelendiğinde farklı dizeler görülecektir.

Türkü : Yeşil ördek gibi daldım göllere
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Sabahattin Alpaslan
Derleyen : Osman Özdenkçi
Repertuvar No : 2363

Şimdi vereceğimiz örnek çok yaygın, yaygın olduğu kadar sevilen, sevildiği kadar da sözleri en çok yanlış okunan türkülerden biri. Sözleri:

Yeşil ördek gibi daldım göllere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp gidem gurbet ellere
Ne sen beni unut ne de ben seni

Gel seninle ahd-ü peyman edelim
Bağlanalım bir ikrara varalım
Söylediğin sözde hemen duralım
Ne sen beni unut ne de ben seni

Sevdiğin semanın güneşi mahı
Seni seven aşık çekmez mi ahı
Getir el basayım Kelamullahı
Ne sen beni unut ne de ben seni

Ezvah: Ezva, incitme, kırılma ~ **Dile düşmek**: Hakkında dedikodu yapılmak ~ **Ahd-ü peyman**: Söz verip anlaşma ~ **Cemal**: Yüz güzelliği ~ **Mah**: Ay (Yüzü güzel) ~ **Kelâmullah**: Allah'ın sözleri, Kur'an.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Üçüncü dörtlük yukarıdaki gibi TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisine geçmişse de, notada söz değişikliği yapılmadığı için, bu dörtlüğün ilk iki dizesini bir grup sanatçı aşağıdaki gibi okumaktadır.

Sevdiğim cemalin güneşim ayım
Seni seven aşık çeker ezvahı

Dizelerindeki "ayım"la "ezvah" sözcükleri kafiye bakımından uyumsuzdur. "Ezvah", Osmanlıca Türkçe ve Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde yok. Derleme Sözlüğünde ezva: İlaç, ecza olarak açıklanmış. TRT'nin Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinde türkünün sözlerinde kullanılmadığı hâlde "ezvah" bilinmeyen sözcüklere dahil edilerek: İncitme, kırılma olarak açıklanmış. Halbuki Osmanlıca Türkçe Sözlükte "eza"; incinme, kırılmadır.

Biz: "Sevdiğim cemalin güneşim ayım / Seni seven aşık çeker ezvahı" dizelerini olduğu gibi kabul ederek açıklamasına bakalım:

"Sevdiğim yüzün güneşim ayım /Seni seven aşık çeker incinir kırılır" şeklinde bir anlam ifade etmektedir ki; bu da hem söyleniş hem de şiirin işlenişine terstir. Aynı dörtlüğün ilk iki dizesini de diğer bir grup:

"Sevdiğim cemalin güneşim ayım / Seni seven aşık çeker ervahı"

şeklinde okumaktadır. Bu iki dizede kâfiye bozukluğu olduğu gibi, anlam bütünlüğü de yoktur. Bu söyleniş biçimiyle dizeler:

Sevdiğim yüzün güneşim ayım (yüzün ay gibi güneş gibi)
Seni seven aşık çeker ruhları

şeklinde bir anlam ifade eder. "Ervah" ruhlar demektir. Cin ve şeytanlar, kutsal ruhlar, hoş ruhlar. Ervahiyye ise; tabiatın ruhlarla idare olunduğuna inanma. Organik hayatın olduğu gibi, moral hayatının da başlangıcının ruh olduğunu kabul eden mezhep. Ervak ise; çadırlar, perdeler anlamındadır. "Ayım" ile "ervahı" arasında anlam bütünlüğü olmadığı gibi kâfiye de uyumsuzdur. Her iki okuyuş da yanlıştır. Doğrusu aşağıdaki gibidir.

Y rimin cemali güneşle mahı
Sana aşık olan çekmez mi ahı
Getir and içelim Ketamullahı
Ne sen beni unut ne de ben seni

Dörtlük bu haliyle anlam ve kâfiye itibariyle bir bütünlük arz etmektedir. Aslında ne ezvah, ne de ervah vardır. Sözler Abdal Pir Sultan'a aittir. (İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar, Erman Yayınevi, İstanbul 1984) Adı geçen kaynakta repertuvar kayıtlarındaki "Yeşil ördek gibi daldım göllere" dizesiyle başlayan dörtlük yoktur. O dörtlük içerik olarak da uymamaktadır.

Sözlerin ikinci dörtlüğü de hayli değişerek repertuvara geçmiştir. Aslını verdiğimiz sözlerle karşılaştırıldığında farklılıklar görülecektir. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında sözler:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler:**
Gel seninle ahd-ü peyman edelim	/ Gel seninle ahd-ü peyman edelim
Ne sen beni unut ne de ben seni	/ Bağlanalım bir ikrara varalım
İkimiz de bir ikrarı güdelim	/ Söylediğin sözde hemen duralım
Ne sen beni unut ne de ben seni	/.....
Aman kaşı keman elinden aman	
Sürdük sa/asını etmedik tamam	
Ehli irfan içre olduğum zaman	
Ne sen beni unut ne de ben seni	
Hem saza mai/em hem de sohbete	
Hem sana mai/em hem de devlete	
Aşkın ile düştüm diyar gurbete	
Ne sen beni unut ne de ben seni	
Y rimin cemali g neşle mahı	/ Sevdiğin semanın güneşi mahı
Sana aşık olan çekmez mi ahı	/ Seni seven aşık çekmez mi ahı
Getir and içelim Kelamullahz	/ Getir el basayım K damullahı
Ne sen beni unut ne de ben seni	/.....
Abdal Pir Sultan'ı çektiler dara	
Düşmüşem aşkına yanarım nara	
Bakın hey erenler şu giden yara	
Ne sen beni unut ne de ben seni	

şeklindedir. (s. 442.) Sözler incelendiğinde aradaki farklılıklar görülecektir.

Türkü : Gâfil gezme şaşkın bir gün ölürsün
Yöre : Gazi Antep
Kaynak kişi : Hasan Hüseyin
Derleyen : Yavuz Top
Repertuvar No : 2289

Türkünün sözleri Kul Himmet Üstadım ile Pir Sultan Abdal adına kayıtlıdır. Repertuvara dört dörtlük geçmiştir. Sözler:

Gaf l gezme şaşkın bir gün ölürsün
Dünya k dar malın olsa ne fayda
Söyleyen dillerin söylemez olur
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda

Sen söylersin söz içinde sözün var
Çalarsın çırparsın oğlun kızın var
Bu dünyada üç beş arşın bezin var
Tüm bedestan senin olsa ne fayda

Söylersin de sen sözünden şaşmazsın
Haramını helalini seçmezsin
Tükenir kepeğin su da içmezsin
Akan çaylar senin olsa ne fayda

Kul Himmet Üstadım gelse otursa
Hakk'ın kelamını dile getirse
Dünya benim deyi zapta geçirse
Karun kadar malın olsa ne fayda

şeklindedir. Dördüncü dörtlüğün "Ka r n k dar malın olsa ne fayda" dizesinde "k run" "harun" olarak okunmaktadır. Kârun zengin demektir. Kârunun anlamını bilmeyenler, yanlış yazılmış düşüncesiyle "karun"u "harun" okumakta, kaş yapayım derken göz çıkarmaktadırlar.

Kul Himmet Üstadım adına kayıtlı sözler:

Gafil kalma şaşkın bir gün ölürsün
Dünya dolu malın olsa ne fayda
Ettiğin işlere pişman olursun
Pişmanca/ık ele geçmez ne fayda

Bir gün seni götürürler evinden
Hakk'ın kelamını kesme dilinden
Kurtulmazsın Azrail'in elinden
Türlü türlü yolun olsa ne fayda

Söylersin de sen sözünden şaşmazsın
Helalini haramından seçmezsin
Kesilir kısmetin su da içmezsin
Akan çaylar senin olsa ne fayda

Sen söylersin söz içinde sözüm var
Çalarsın çırparsın oğlun kızın var
Hiç demezsin üç beş arşın bezim var
Bedestanlar senin olsa ne fayda

Kul Himmet Üstadım çöksem otursam
Türlü varlığımı ele götürsem
Dünya benim diye zapta geçirsem
Bütün dünya senin olsa ne fayda

şeklindedir. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabındaki sözler aşağıdaki gibidir:

Dünya benim diye göğsünü germe
Dünya k dar malın olsa ne fayda
Söyleyen dillerin söylemez olur
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda

Kurtulmazsın Azrail'in elinden
Bir gün olur çıkarırlar evinden
Al/ah'ın ismini koyma dilinden
Dünya kadar pulun olsa ne fayda

Sen de dersin söz içinde sözüm var
Çalarsın çırparsın oğlun kızın var
Senin şunda üç beş arşın bezin var
Bütün dünya malın olsa ne fayda

Yalan söyler kov gıybetten geçmezsin
Helalım haramını seçmezsin
Kesilir nasibin su da içmezsin
A k n çaylar senin olsa ne fayda

Pir Sultan Abdal'ım çökse otursa
Küll-i günahlarım alsa götürse
Dünya benim diye çekse getirse
Dünya sana baki kalmaz ne fayda

İbrahim Aslanoğlu, şiir Kul Himmet Üstadım'a ait olsa idi Pir Sultan Abdallar kitabına almazdı. Aslanoğlu Kul Himmet Üstadım'ı da iyi bilen bir araştırmacıydı.

Doğan Kaya: "Türkülerin Derlenmesinde Kayda Geçirilmesinde ve İcra Edilmelerinde Yapılan Yanlışlıklar" adlı yazısında bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle dile getiriyor. (Folklor Edebiyat dergisi, 2001 / 2, C. 7, S. 26, s. 49.)" Repertuvar No: 2289, yöresi Gazi Antep, kimden alındığı, Hasan Hüseyin, derleyen Yavuz Top. Bu parça üç dörtlük kayıtlı, son dörtlükte Kul Himmet Üstadım adı geçmektedir. Şiir İbrahim Aslanoğlu'nun Kul Himmet Üstadım adlı kitabında yok. Ancak bunun yanında farklı ifadelerle de olsa iki kitapta farklı şairler adına geçmektedir. Saadettin Nüzhet Ergun bu şiiri Teslim Abdal'a, İbrahim Aslanoğlu Pir Sultan Abdal'a mal ediyor" demektedir. Şiiri, İsmail Özmen Teslim Abdal kitabında, Cahit Öztelli'nin Bektaş-î Gülleri adlı eserini kaynak göstererek dört dörtlük yayımlamıştır. (Teslim Abdal, Hayatı ve

Şiirleri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Halk Edebiyatı Dizisi: 67. Ankara 2000, s. 61.)

Adıyaman'dan repertuvara geçen "Dün mu burdayıdın. bugün mü geldin" dizesiyle başlayan sözler repertuvar kayıtlarında:

Dün mu burdayıdın bugün mü geldin
Ötme garip garip sinen:; deidfn
Eşimden ayrıldım ben burda kaldım
Yabancılar vurmuş telli tu r amı

Aşk sevdası geldi k ynadım coştum
Y ksekten uçarken engine düştüm
Eşimden ayrıldım ben burda kaldım
Yabancılar vurmuş telli tu r amı

şeklinde olup iki dörtlüktür. Sözlerin tamamı beş dörtlüktür. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar adlı kitabındaki sözler:

Dün mu burdayıdın bugün mü geldin / *Dün mü burdayıdın bugün mü geldin*
Ötme garip garip bağrımı deldin / Ötme garip garip sinemi deldin
Eşimden ayrıldım ben burda k ldım / .....
Y d avcılar urdu telli tu r amı / Yabancılar vurmuş telli tu r amı

Aşk eseri düştü kaynadım coştum / Aşk sevdası geldi kaynadım coştum
Yü k ekten uçarken alçağa düştüm / Yüksekten uçarken engine düştüm
Eşimden ayrıldım ben burda kaldım / .....
Ydd avcılar urdu telli tu r amı / Yabancılar vurmuş telli tu r amı

Gitme tu r am gitme dağlar dumandır
Bizi derde salan ikrar imandır
Eşinden ayrıldın halin yamandır
Y d avcılar urdu telli tu r amı

Tu r am ne gezersin dağlar salında
Hak Muhammed Ali vird'dir dilinde
Musahibim kaldı Kenan ilinde
Y d avcılar urdu telli tu r amı

Pir Sultan Abdal'ım bile mi olur
Vadeye sala yok akıbet gelir
Herkesin gönlünü kendisi bilir
Yad avcılar urdu telli turnamı

şeklindedir. Sözler incelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Şu karşı yaylada göç katar katar
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Hıdır Ersoy
Derleyen : Muazzez Türing
Repertuvar No : 657

Türkünün sözleri Pir Sultan Abdal adınadır. Repertuvardaki sözleri:

Şu karşı yaylada göç katar katar
Bir güzel sevdası serimde tüter
Bu ayrılık bana ölümden beter
Geçti dost kervanı eyleme beni

Şu benim sevdiğim başta oturur
Bir güzelin derdi beni bitirir
Bu ayn/ık bize zulüm getirir
Geçti dost kervanı e leme beni

Pir Sultan Abdal'ım kalkın aşalım
Aşıp yüce dağı engin düşelim
Çok nimetin yedik helal/aşalım
Geçti dost kervanı eyleme beni

şeklindedir. Kaynakta beş dörtlük, repertuvarda üç dörtlük olan sözleri:

Şu karşı yaylada göç katar katar
Bir güzel sevdası serimde tüter
Bu ayrılık bana ölümden beter
Geçti dost kervanı eyleme beni

Şu benim sevdiğim başta oturur
Bir güzelin derdi beni bitirir
Bu ayrılık bize zulüm getirir
Geçti dost kervanı eyleme beni

Ben gidersem sunam bana ağlama
Ciğerimi aşk oduna dağlama
Benden başkasına meyil bağlama
Geçti dost kervanı eyleme beni

Gider isem bu il sana yurt olsun
Münafıklar aramızda kurt olsun
Ben ölürsem yüreğine dert olsun
Geçti dost kervanı eyleme beni

Pir Sultan Abdal'ım dağlar aşalım
Aşalım da dost iline düşelim
Çok nimetin yedim helal/aşalım
Geçti dost kervanı eyleme beni

şeklindedir. Repertuvardaki sözlerle, kaynaktaki sözler arasında önemli bir farklılık yoktur. Şimdiye kadar incelediğimiz türküler içinde sözleri kayıtlara doğru olarak geçen türkülerden biridir. "Ben gidersem sunam bana ağlama" ile "Gider isem bu il sana yurt olsun" dizeleriyle başlayan dörtlüklerin de repertuvara geçmesi gerekir.

Türkü : Bu yıl bu dağların karı erimez
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Âşık Ali İzzet Özkân
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1562

Repertuvardaki sözleri:

Bu yıl bu dağların karı erimez
Eser bt d-ı saba yel bozuk bozuk
Türkmen kalkıp yaylasına yerimez
Yıkılmış aşiret el bozuk bozuk

Kızılırmak gibi çağladım aktım
El vurdum göğsümün bendini yıktım
Gül yüzlü cerenin bağına çıktım
Girdim bahçesine gül bozut bozuk

Elim tutmaz güllerini dermeye
Dilim varmaz hasta halin sormaya
Dört sualin manasını bil ' eye
Sazım düzen tutmaz tel bozuk bozuk

Pir Sultan'ım yaratıldım kul deyi
Zalimlerin elinde mi öl deyi
Dost beni de ısmarlamış gel deyi
Gideceğim amma yol bozuk bozuk

şeklindedir. Kaynaktaki sözlerin birinci dörtlüğünün üçüncü dizesi: "Türkmen kalkıp yaylasına yürümez", üçüncü dörtlüğün ikinci dizesi, "Dilim tutmaz hasta halin sormağa" üçüncü dizesi, "Dört cevabın manasını vermeğe", dördüncü dörtlüğün ikinci dizesi "Zalim Paşa elinden mi öl diye", üçüncü dizesi "Dostum beni ısmarlamış gel diye" şeklindedir.

Türkü : Gam elinden benim zülfü siyahım
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : İhsan Öztürk
Derleyen : Yavuz Top
Repertuvar No : 1605

Repertuvardaki sözleri:

Gam elinden benim zü l siyahım
Pey k n değdi sinem yaralandı gel gel
Suna başın için ağlatma beni
Bugün sevda canda aralandı gel gel

Ne çekersin dertli sinem dağ olmaz
Aylar yıllar geçer ömür çoğalmaz
Neşterlidir yaralarım onulmaz
Göğerdi çevresi karalandı gel gel

Gamdan hisar oldu mekanım yurdum
İşitmez avazım dinemez virdim
Bir değil beş değil on değil derdim
Düğümler baş verdi sıralandı gel gel

Pir Sultan Abdal'ım haf ada ayda
Günler gelir geçer bulunmaz fayda
Gönül Hak arzular canım hayhayda
Top rağım üstüme küre/endi gel gel

Teşevvüş: Karışma, karma karışık olma ~ **Peykân**: Mızarağın ucundaki sivri demir ~ **Vird**: Belli vakitlerde okunan kuran ~ **Barhana**: Yolcu eşyası.

Koşma kaynakta altı dörtlüktür. (İbrahim Aslanoğlu, Pir Sultan Abdallar s. 276.) Türkü sözlerinin aslına uygun olması için:

1. dörtlüğün 4. dizesi: Bugün sevdan candan aralandı gel
2. " " 2. " : Günler gelir geçer ömür çoğ'olmaz
2. " " 3. " : Teşevvüştür yaralarım sağ'olmaz
3. " " 2. " : İşitmez avazım dinlemez virdim şeklinde olması gerekir. Bunun dışında:

Hasretine vasıl alam mı böyle
Mecnuna da baki kalır mı Leyla
Ölümlü dünyadır gel helal eyle
Yüklendi barhanam kiralandı gel

dörtlüğü de repertuvarda yoktur. Sözlerin tamam olması için yukarıya aldığımız dörtlüğün de repertuvara girmesi gerekir.

Türkü : Derdim çoktur hangisine yanayım
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Ali Ekber Çiçek
Derleyen : Ali Ekber Çiçek
Repertuvar No : 3185

Repertuvardaki sözler:

Derdim çoktur hangisine yanayım
Gine tazelendi yürek yarası
Ben bu derde nerden derman bulayım
Meğer dost elinde ola çaresi

Bağlantı
Efendim efendim benim efendim
Benim bu derdime derman efendim

Türlü donlar giymiş gülden naziktir
Bülbül cevreyleme güle ya:ıktır
Çok hasretlik çektim l:a/rım eziktir
Güle güle gelir canlar paresi
Bağlantı

Pir Sultan'ım katı yüksek uçarsın
Selamsız sabahsız gelir geçersin
Dilber muhabbetten niye kaçarsın
Böyle midir yolunuzun töresi
Bağlantı

Repertuvara üç dörtlük geçen sözler Pir Sultan'da beş dörtlüktür. (İbrahim Aslanoğlu, Pir Sultan Abdallar, s. 113 / Asım Bezirci, Pir Sultan, Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Bütün Şiirleri, s. 203.) İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabındaki sözler:

Derdim çoktur hangisine yanayım	/ Derdim çoktur hangisine yanayım
Yine tazelendi yürek yarası	/ Gine tazelendi yürek yarası
Ben bu derde kimden derman umayım	/ Ben bu derde nerden derman bulayım
Meğer Şah elinden ola çaresi	/ Meğer dost elinden mola çaresi
Türlü libas giymiş gülden naziktir	/ Türlü donlar giymiş gülden naziktir
Bülbül cevreyleme güle yazıktır	/ .....
Çok hasretlik çektim bağrım eziktir	/ .....
Güle güle gelir canlar paresi	/ .....

Benim uzun boylu senii çınarım
Yüreğime bir od düştü yanarım
Kıblem sensin yüzüm sana dönerim
Mihrabım dir iki kaşın arası

Güzel ile muhabbete doyulmaz
Muhabbetten kaçan insan sayılmaz
Münkir üflemekle çırağ söğünmez
Tutuşunca yanar aşkın çırası

Pir Sultan'ım k ti yüksek uçarsın	/ Pir Sultan'ım k tı yü k ek uçarsın
Selamsız sabahsız gelir geçersin	/ .....
Dilber muhabbetten niye kaçarsın	/ .....
Böyle midir yolunuzun töresi	/ .....

şeklindedir. Repertuvara: "Benim uzun boylu senii çınarım / Güzel ile muhabbete doyulmaz" dizeleriyle başlayan dörtlükler girmemiştir. Repertuvardaki sözler kaynak gösterdiğimiz sözlerin karşısına yazılmıştır. Asım Bezirci'de yayımlanan 44 / a nolu şiirde Pir Sultan Abdal, 44 / b nolu şiirde Pîr Sultan tapşırması vardır. İbrahim Aslanoğlu'nda son dörtlüğün ilk dizesi: "Pir Sultan'ım kati yüksek uçarsın." Asım Bezirci'de aynı dize: "Pir Sultan'ım katı yü k ek uçarsın" olmuştur. "Kati" ile "katı" sözcüğü eş anlamlı değildir. Kati: Kesin, net, kesinlikle. Katı ise: Acımasız, sert, pek anlamındadır. Bu dize repertuvar kayıtlarına da "katı" olarak geçmiştir. Dizedeki "katı" sözcüğünün "kati" olarak düzeltilmesi gerekir. Kaynaktan aktardığımız ilk dörtlüğün son dizesi: "Meğer şah elinden ola çaresi"dir. Aynı dize: Repertuvarda "Meğer dost elinden mola çaresi" şeklindedir.

Doç. Dr. Ali Duymaz'ın Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Arşatırma adlı kitabında: (Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2001, s. 280.) "Ey ağalar hangi derdim söyleyim" dizesiyle başlayan koşmada da aynı ayak kullanılmış. Benzer dörtlükler:

Ey ağalar hangi derdim söyleyim
Tazelendi eski derdim yaresi
Nazlı yar elimden gitti ney/eyim
Meğer Hak'tan ola derdim çaresi

Keten gömlek giymiş gülden naziktir
Bülbül cevr etme g le yazıktır
Çok gurbetlik gezdim bağrım eziktir
Hışm ile söyleme ciğer paresi

şeklindedir. Koşmanın iki dörtlüğü Pir Sultan'ın deyişine benzemektedir.

Türkü : Ötme bülbül ötme şen değil bağım
Yöre : Sivas / Divriği / Mursal
Kaynak kişi : Hasan Eylen
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 203

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Ötme bülbül ötme şen değil bağım
Y r senin elinden ben yana yana
Tükendi f tilim eridi yağım
Yar senin elinden ben yana yana

Ya dost ya dost ya dost
Deryadan bölünmüş sellere döndüm
De r adan bölünmüş sellere döndüm
Vakitsiz açılan güllere döndüm

Ateşi k rarmış küllere döndün
Yar senin elinden ben yana yana
Ya dost ya dost ya dost
Haberim duyarsın da peyiklerinen

Haberim duyarsın da peyiklerinen
Yaremi sarsın/ar seyiklerinen
Kırk yıl dağda gezdim geyik/erinen
Yar senin elinden ben yana yana

Y dost ya dost ya dost
De r adan bölünmüş sellere döndüm
Abdal Pir Sultan'ım doldum eksildim
Yemeden içmeden sudan kesildim

Hakk'ı pek sevdiğim için asıldım
Yar senin elinden ben yana yana
Y dost ya dost ya dost
Abdal Pir Sultan'ım doldum e k ildim

şeklindedir. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında: (s. 238)

Ötme bülbül ötme şen değil bağım
Dost senin derdinden ben yana yana
Tükendi f tilim eridi yağım
Dost senin derdinden ben yana yana

Deryaya yönelmiş sellere döndüm
Vakitsiz açılan güllere döndüm
Ateşi kararmış küllere döndün
Dost senin derdinden ben yana yana

Haberim duyarsın da peyikler ile
Yaramı sararsın şehitler ile
Kırk yıl dağda gezdim geyikler ile
Dost senin derdinden ben yana yana

Pir Sultan Abdal'ım doldum e k ildim
Yemeden içmeden sudan kesildim
Hakk'ı pek sevdiğim için asıldım
Dost senin derdinden ben yana yana

şeklindedir. Repertuvar kayıtlarında ikinci dörtlüğün ikinci dizesi: "De r adan bölünmüş sellere döndün" şeklindedir. Sel deryadan bölünmez. Burada derya, denizdir. Dizenin aslı: "Deryaya yönelmiş sellere döndüm"dür. Kaynaktaki Pir Sultan'a ait sözlerin üçüncü dörtlüğünün ikinci dizesi: "Yaremi sararsın şehitler ile" olması gerekir. Repertuvara bu dize "Yaramı sarsın/ar seyikler ile" şeklinde geçmiştir. Seyik'in, Derleme Sözlüğünde birkaç anlamı var. Biri de: Kırılan kol ya da bacak yerine yerleştirildikten sonra üstüne bastırılarak sıkıca bağlanan ince ağaç, tahta ya da demir çubuğa verilen addır. Dizenin "Yaramı sararsın şehitler ile" şeklinde olması gerekir. Bahsedilen şehitler Kerbelâ şehitleridir. Pir Sultan'da bu sözcük "şahit" -"şehit" olarak kayıtlara geçmiştir.

Türkü : Sabah olur koyun kuşluğa gider
Yöre : Malatya / Tahir
Kaynak kişi : Ali Doğan
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 2826

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Sabah olur koyun kuşluğa gelir
Her koyun meler de kuzusun bulur
Ağca koyun meler arar da gelir

Bağlantı
Gel koyun meleme de vazgeç kuzundan hey
Gel koyun meleme vazgeç kuzundan dost

Benim kuzum kuzuların beyidir
Ağca koyun yüreğimin yağıdır
Bağlantı

Y dım yaydım yatağına getirdim
Bacım sağdı ben yanına oturdum
Karabaş kuzuyu e k ik getirdim
Bağlantı

şeklindedir. Sözler İbrahim Aslanoğlu'nda Pir Sultan Abdal adına kayıtlıdır. Dokuz dörtlüktür. Repertuvara geçen üçüncü dörtlük Pir Sultan Abdal'da yoktur. Bu dörtlük sonradan eklenmiştir. Kaynaktaki kayıtlı sözler, aşağıdaki gibi dokuz dörtlüktür.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Sabah olur koyun kuşluğa gelir	/.....
Her koyun arar da kuzusun bulur	/ Her koyun meler de k zusun bulur
Ağca koyun meler ara da kalır	/.....
Gel koyun meleme vazgel kuzundan	/.....
Benim kuzum kuzuların beyidir	/.....
Ağca koyun yüreğimin yağıdır	/.....
Anın gideceği Yıldız Dağı'dır	/.....
Gel koyun meleme vazgel kuzundan	/.....

Koyun meler kuzusun adı yok
Sıra sıra külek/erin südü yok
Kuzusuz yaylanın hiçbir tadı yok
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Koyunun başına bodcak takayım
Yönüm dönüm o koyuna bakayım
Kuzun nerde ise kuzun bulayım
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Koyun sen şurada k zlamadın mı
Sağını solunu gözlemedin mi
Aç kurt gelir diye gizlemedin mi
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Dereye aşağı gider kurt izi
Kurt ağzında gördüm bir körpe k zu
Seversen Mevla 'ı ağlatma bizi
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Seni yayan çoban bir deli k nlı
İbrişim bıyıklı hem ince belli
Sağında solunda püskülü belli
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Seni yayan çoban yetip gitmesin
Bahçesinde lale sümbül bitmesin
Seni incitenler Hakk'a yetmesin
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Pir Sultan Abdal'ım bu kuzu n'oldu
Koyunun feryadı ciğerim deldi
Yoksa bir aç k rt mu kuzunu aldı
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Türkü : Seyyah olup şu âlemi gezerim
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : Nurettin Dadaloğlu
Repertuvar No : 625

Türkünün sözleri kaynaklarda Kul Himmet Üstadım, hem de Pir Sultan Abdal adına kayıtlıdır. Repertuvarda Kul Himmet Üstadım adınadır.

Seyyah olup şu alemi gezerim
Bir dost bulamadım gün a k am oldu
Kendi e j rımca okur yazarım
Bir dost bulamadım gün a k am oldu

Bilmem amelimden yoksa özümden
Ah ettikçe k n yaş gelir gözümden
İ k elim kalkmaz oldu dizimden
Bir dost bulamadım gün a k am oldu

Kul Himmet Üstadım ummana daldım.
Gelenden geçenden haberin aldım
Mecnun olup şallar giyip dolandım
Bir dost bulamadım gün a k am oldu

şeklindedir. Kul Himmet Üstadım (Hasan Yalıncaklı Kul Himmet Üstadım, Hayatı, Şiirleri ve Menkîbeleri, Rem Ltd. Şti. Ankara.) adına kayıtlı sözler şöyledir:

Seyyah olup şu alemi gezerim
Bir dost bulamadım gün a k am oldu
Kendi e j arımla okur yazarım
Bir dost bulamadım gün a k am oldu

İki elim gitmez oldu yüzümden
Ah ettikçe kan yaş gelir gözümden
Kusurumu gördüm kendi özümde
Bir dost bulamadım g n a k am oldu

Bozuk şu dünyanın temeli bozuk
T kendi daneler k lmadı azık
Yazıktır şu geçen ömrüme yazık
Bir dost bulamadım gün a k am oldu

Gene gırcılandı dağların başı
Durmadan akıyor gözümün yaşı
Verdiği emeği alıyor kişi
Bir dost bulamadım gün a k am oldu

Kul Himmet Üstadım ummana dalam
Gidenler gelmedi bir haber alam
Abdal olup şal giyinip do/anam
Bir dost bulamadım gün a k am oldu

İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında (s. 178) sözler:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler:**
S e yah olup şu dlemi gezerim	/ .....
Bir dost bulamadım gün akşam oldu	/ .....
Kendi e f arımca o k r yazarım	/ .....
Bir dost bulamadım gün akşam oldu	/ .....
İki elim k lkmaz oldu dizimden	/ Bilmem amelimden yo k a özümden
Bilmem amelimden bilmem özümden	/ Ah ettikçe kan yaş gelir gözümden
Akıttım kanlı yaş iki gözümden	/ İki elim k lkmaz oldu dizimden
Bir dost bulamadım gün akşam oldu	/ .....

Yine boran/andı dağların başı
Akıttım gözümden kan ile yaşı .
Emaneti alır ol veren kişi
Bir dost bulamadım gün a k am ol d

Bozuk şu cihanın pergeri bozuk
Yazıktır şu geçen ömrüme yazık
Tükendi daneler kalmadı azık
Bir dost bulamadım gün a k am oldu

Pir Sultan'ım eydür ummana dalam / *Kul Himmet Üstadım ummana daldım*
Gidenler gelmedi haberin alam / Gelenden geçenden haberin aldım
Abdal oldum çullar giydim bir zaman / *Mecnun olup şallar giyip dolandım*
Bir dost bulamadım gün akşam oldu / *Bir dost bulamadım gün akşam oldu*

şeklindedir. Şiir: İbrahim Aslanoğlu'nda Pir Sultan'a, Hasan Yalıncaklı'da Kul Himmet Üstadım adına kayıtlıdır. İbrahim Aslanoğlu'nun da Kul Himmet Üstadım adlı bir çalışması vardır. Eğer şiir Kul Himmet Üstadım'a ait olsaydı Pir Sultan Abdallar kitabında yayımlamazdı.

Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı'nın, Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumunda sunduğu: "Kul Himmet Üstadım'ın Kul Hitmet'le Karıştırılan, Bilinmeyen Şiirleri" adlı tebliğinde, İbrahim Aslanoğlu ve Vehbi Cem Aşkun'u kaynak göstererek şiirin Pir Sultan Abdal'a ait olduğunu savunmaktadır. Bu sözleri, Kul Himmet Üstadım adına yayımlayarak hataya düşenleri de: Mehmet Şimşek, Eflatun Cem Güney, Refik Ahmet Sevengil, Turgut Koca, İsmail Özmen, Abdülbaki Gölpınarlı, Ali Püsküllüoğlu ve Emin Ulu olarak sıralamıştır.

Türkü : Beni görüp yüzün öte dönderme
Yöre : Sivas / Divriği
Kaynak kişi : Nüri Üstünses
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 2467

"Beni görüp yüzün öte döndörme" dizesiyle başlayan deyiş de Pir Sultan Abdal (İbrahim Aslanoğlu, Pir Sultan Abdallar, s. 242.) adınadır. Repertuvara üç dörtlük geçen sözleri:

Beni görüp yüzün öte dönderme
Yine benim gönlüm sendedir sende
Yıkıp hilal kaşın yere indirme
Yine senin aşkın candadır canda

Şerbet senin dudağında dilinde
Arzumanım kaldı ince belinde
Sen güzelsin ki Türkmen elinde
Günah bende değil sendedir sende

Sensiz çıkıp şu yaylayı yay/amam
Sırrın açıp yad ellere söylemem
Çok günah işledim inkar eylemem
Günah bende değil sendedir sende

Kaynaktaki sözleri:	**Repertuvardaki sözleri**:
Beni görüp yüzün öte dönderme	/.....
Yine gitmez meylim sendedir sende	/ Yne benim gönlüm sendedir sende
Yıkıp hilal kaşlarını indirme	/ Yıkıp hilal kaşın yere indirme
Günah sende değil bendedir bende	/ Yine senin aşkın candadır canda
Şeker vardır dudağında dilinde	/ Şerbet senin dudağında dilinde
Arzumanım kaldı gonca gülünde	/ Arzumanım kaldı ince belinde
Sen bir padişahsın hükmün elinde	/ S n güzelsin ki T rkmen elinde
Senin ile davam sendedir sende	/ Günah bende değil sendedir sende
Sensiz çıkıp şu yaylayı yay/amam	/.....
Engeller içinde sırrın söylemem	/ Sırrın açıp yad ellere söylemem
Çok günah işledim inkar eylemem	/.....
İk'ellerim kızıl kandadır kanda	/ Günah bende değil sendedir sende

Nice beyler ile gezdim yoruldum
Kan bulanık aktım aktım duruldum
Sencileyin çok güzele vuruldum
Dahi senin sevgin candadır canda

Pir Sultan Abdal'ım böyle deyiptir
Aşıklar güzeli seve geliptir
Bir güzel sevmeyle kanlı m'oluptur
Kellem terkidedir yandadır yanda

şeklindedir. Repertuvardaki sözler, kaynaktan tespit edilenlerin karşılarına yazılmıştır. İncelendiğinde söz farklılıkları görülecektir.

Türkü : Döndün mü benden yüzü dönesi
Yöre : Kırıkkale / Keskin
Kaynak kişi : Hacı Taşan
Derleyen : Arif Sağ
Repertuvar No : 3405

Repertuvardaki sözleri:

Döndün mü benden yüzü dönesi
Verdiğin ihrara saldım ben seni
İhrarı boynuna kement olası
Verdiğin ihrara saldım ben seni

İhrar verip ihrarından dönücü
Arayıp da kendi gibisin bulucu
Batunundan değsin Hakk'ın kılıcı
Verdiğin ihrara saldım ben seni

İhrar verdim ihrarımı güderdim
Senin gibi ihrarsızı niderdim
Varır bir ihrarlıya hizmet ed rdim
Verdiğin ihrara saldım ben seni

Uzun Yayla'nıza çıhmayım derdim
Soğuk sularınızı içmeyim derdim
Serden geçip sizden geçmeyim derdim
Verdiğin ihra r saldım ben seni

Pir Sultan Abdal'ım imandır iman
Münk rin kalbinden gitmesin güman
Şefaat etmesin ol ahir zeman
Verdiğin ihrara saldım ben seni

İhrar / İkrar: Söz vermek ~ **Münkîr**: İnkâr eden ~ **Şefaat**: Büyüğün küçüğe yardım etmesi ~ **Batunundan / Batınından**: Bilinmez yerden ~ **Gümen / Güman**: Zan, şüphe, dert, tasa vb. ~ **Âhir zeman**: Son peygamber, Hz. Muhammed.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözler repertuvarda dört dörtlük, İbrahim Aslanoğlu'nda (Pir Sultan Abdallar, s. 268.) altı dörtlüktür.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Döndün mü sen benden yüzü dönesi	/ .....
Verdiğin ikrara saldım ben seni	/ .....
İk arı boynuna kement olası	/ .....
Verdiğin i k ara saldım ben seni	/ .....
Zemheride yağan k rlar erimez	
Aşk atına binen gönül farımaz	
İ k ar birdir iki yere verilmez	
Verdiğin i k ara saldım ben seni	
İ k ar verip ikrarından dönücü	/.....
Arayıpta kendi gibisin bulucu	/Arayıpta kendi dengin bulucu
Batınından değsin Hakk'ın kılıcı	/Batınından değsin Hakk'ın kılıcı
Verdiğin i k ara saldım ben seni	/ .....

İkrar verdim ikrarımı güderim /.....
Senin gibi ikrarsızı niderdim /.....
Varır i k arlıya hizmet ederdim /.....
Verdiğin i k ara saldım ben seni /.....

Ben Uzunyayla'yı seçmeyim derdin / Uzun Yay/anıza çıhmayım derdim
Soğuk sularınızı içmeyim derdin /.....
Serden geçip senden geçmeyim derdin /.....
Verdiğin ikrara saldım ben seni /.....

Pir Sultan Abdal'ım imandır iman /.....
Yezidin kalbinden gitmesin güman */Münkîrin kalbinden gitmesin güman*
Şefaat etmesin on iki imam / Şefaat etmesin ol ahir zaman
Verdiğin ikrara saldım ben seni /.....

şeklindedir. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Pir Sultan'ın şiirleri türkülerimize çokca söz olmuş. Şüpheli şiirler dahi Pir Sultan'a mal edilmiştir. Kaynaklarda Pir Sultan'a kayıtlı: "Çoktan beri yollarını gözlerim / Gönlümün ziyası dost sefa geldin" dizeleriyle başlayan deyiş, Asım Bezirci'nin Pir Sultan Abdal kitabında (s. 386) Kuşkulu Şiirler bölümünde yayımlanmıştır. İbrahim Aslanoğlu'nda aynı şiir şüpheliler arasına girmemiş, Pir Sultan Abdal adına yayımlanmıştır. Asım Bezirci'deki sözler:

Çoktan beri yollarını gözlerim
Gönlümün ziyası yar sefa geldin
Şu garip gönlümün bağı bostanı
Ayva ile turuç nar sefa geldin

Yo k a karşımızda oturan mısın
Serimi sevdaya yetiren misin
Ağır yük/erimi götüren misin
Katar maya ile dür sefa geldin

Hindfdir yarimin k şları Hindf
Bilmem melek miydi arştan mı indi
Bir su ver iç e im yüreğim yandı
Temmuz aylarında k r sefa geldin

Y k a sevdiğimin ilinden misin
Yo k a has bahçanın gülünden misin
Güzel Muhammed'in terinden misin
Cenneti aladan hur sefa geldin

Pir Sultan giyinmiş al ile yeşil
Y rin sevdaları sere alışır
Sevdiğim giyinmiş al ile yeşil
Çarşılar bezenmiş al sefa geldin

şeklindedir. Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabında (s. 306) sözleri:

Çoktan beri yollarını gözlerim
Hatırım sormaya yar sen mi geldin
Gönlümün yemişi bağı bostanı
Ayva ile turuç nar sen mi geldin

Gelip şu yanımda oturan mısın
Serimi sevdaya yetiren misin
Ağır yük/erimi götüren misin
Katar maya ile dur sen mi geldin

Yüzünde benlerin hindfdir hindi
Bilmem melek midir arştan mı indi
Bir su ver içeyim yüreğim yandı
Ağustos ayında kar sen mi geldin

Bülbüller ötüyor hüsnün bağında
İntizarım kaldı göğsün ağında
Elim kelepçede cellat önünde
Derdimin dermanı car sen mi geldin

Ol nesl-i Adem'in belinden misin
Gülşen bahçesinin gülünden misin
Firdevs-i alanın ilinden misin
Cennet-i aladan hur sen mi geldin

Pir Sultan Abdal'ım sen seni döşür
Yarin sevdaları sere ulaşır
Türlü libas/arı giyer kuşanır
Çarşılar bezenmiş al sen mi geİdin

şeklindedir. İbrahim Aslanoğlu'nun kitabından aldığımız dörtlükler Asım Bezirci'nin kitabında da yayımlanmış, İbrahim Aslanoğlu'nu da kaynak göstermiştir. Asım Bezirci kitabında kendi tespitini, hem de Aslanoğlu'nun tespitini yayımlamış. Bezirci'nin tespitinde beş, Aslanoğlu'nun tespitinde altı dörtlük koşmanın üç dörtlüğü repertuvara geçmiştir. İbrahim Aslanoğlu'nun tespitlerinin doğru olduğu kanaatındayız. Repertuvara geçen ve Aslanoğlu–'nun tespit ettiği sözler:

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler:**
Çoktan beri yollarını gözlerim	/ .....
Gönlümün ziyası yar sefa geldin	/ Hatırım sormaya yar sen mi geldin
Şu garip gönlümün bağı bostanı	/ Bir su ver içeyim yüreğim yandı
Ayva ile turuç nar sefa geldin	/ .....
Yoksa karşımızda oturan mı,:ın	/ Gelip şu yanımda oturan mısın
Serimi sevdaya yetiren misin	/ .....
Ağır yük/erimi götüren misin	/ .....
Katar maya ile dür sefa geldin	/ .....
Hindfdir yarimin kaşları hindf	/ Yüzünde benlerin hindfdir hindf
Bilmem melek miydi arştan mı indi	/ Bilmem melek midir arştan mı indi
Bir su ver içeyim yüreğim yandı	/ .....
Temmuz aylarında kar sefa geldin	/ Ağustos ayında kar sen mi geldin

Ziya: Işık ~ **Maya**: Dişi deve. **Dür**: inci ~ **Hindî**: Güzel sanatlarda kullanılan bir kâğıt çeşidi, tezhip / Hintli, Hintlilerle ilgili olan ~ **Hindû**: Hintli, ben, benek.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Repertuvardaki dize: "Hindfdir yarimin kaşları Hindf." Yârimin kaşları kâğıt gibi ince. Aslanoğlu'ndaki dize: "Yüzünde benlerin hindfdir hindf." Bence: Aslanoğlun'daki dizenin "hindf", sözcüğü "hindu" olarak düzeltildiğinde daha doğru olacaktır. Dize de: "Yüzünde benlerin hindfdir hindu" şeklinde okunacaktır. Hindî: Hintlilerle ilgili, hindû da, benek olduğuna göre: Dize: Yüzündeki benlerin, Hintli beni gibi benek benek anlamındadır.

Repertuvardaki dizeler Asım Bezirci'nin tespitleriyle aynıdır. Belki de Asım Bezirci kitabındaki dizeleri repertuvardaki sözlerden alınmıştır. Repertuvardaki dizelerle Aslanoğlu'nun dizeleri mukayese edildiğinde aradaki fark görülecektir.

Türkü : Gel seninle danışalım sevdiğim
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Durmuş Çetinkaya
Derleyen : İhsan Öztürk
Repertuvar No : 3001

Sözleri Pir Sultan Abdal adına kayıtlı bir başka türkü de, repertuvar kayıtlarında İrfanî adına tapşırmaktadır. İbrahim Aslanoğlu'nda Pir Sultan Abdal adına kayıtlı sözler: (İbrahim Aslanoğlu Pir Sultan Abdallar, s. 325.)

Ne k dar bilsen de bilire danış
Danışan dağları aşar mı aşar
Danışmadan yola gitse bir kişi
Y rulup yollardan şaşar mı şaşar

Altında bir pula olur mu kabul
Ehi ile konuş kul olasın ehil
Cahille konuşma olursun cahil
Kişi itibardan düşer mi düşer

Uzak ol canını dişine takın
Sözümden mana al darılma sakın
Hasmın k rıncaysa merdane bakn
Gaf /en taş başa düşer mi düşer

Budur kainatın yekta giheri
Kalbi gevher olan olmaz serseri
Bir kişi içerse ab-ı kevseri
İ ian meydanında coşar mı coşar

Pir Sultan Abdal'ım bu böyle olur
Herkes ettiğini elbet de bulur
Alıcı k şların ömrü az olur
Akbaba zararsız yaşar mı yaşar

şeklindedir. Repertuvara geçen sözler İrfanî adınadır.

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler**:
Gel seninle danışalım sevdiğim	/ Ne kadar bilsen de bilire danış
Danışan dağları aşar mı aşar	/.....
Danışmadan yola çıkarsa kişi	/ Danışmadan yola gitse bir kşi.
Yanılır yollarda şaşar mı şaşar	/ Yorulup yollardan şaşar mı şaşar
Altın ile tunç bir olur mu kabul	/ Altında bir pula olur mu kabul
Kamil ile konuş olursun kamil	/ Ehi ile konuş kul olasın ehil
Cahilden uzak dur olursun cahil	/ Cahille konuşma olursun cahil
Ummadık taş başa düşer mi düşer	/ Kişi itibardan düşer mi düşer

Ehl-i mar ietten olsa bir kişi
Keremdir ihsandır hep onun işi
Dost elinden dolu içse bir kişi
Kırklar meydanında coşar mı coşar

İ ranf ' em der ki bu da böyle olur / Pir Sultan Abdal'ım bu böyle olur
Kişi ettiğini eliyle bulur / Herkes ettiğini elbette bulur
Alıcı kuşların ömrü az olur /.....
Akbaba zararsız yaşar mı yaşar /.....

Kâmil: Olgun kişi ~ **Ehl-i marifet**: Hüner sahibi, usta kişi ~ **Merdane**: Mert, yiğit ~ **Kerem**: Asalet, soyluluk, büyüklük ~ **Güher**: Gevherin hafifletilmişi ~ **Gevher**: Soylu ~ **Ab-ı Kevser**: Kevser suyu ~ **İhsan**: Hediye etme ~ **Dolu**: Kutsal içki.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiş. Pir Sultan Abdal'-da koşma beş dörtlüktür. "Budur kainatın yekta güheri" dizesiyle başlayan sözler repertuvara, "Ehl-i mar ietten olsa bir kişi" dizesiyle başlayan dörtlük de Pir Sultan kayıtlarında yoktur. Repertuvara geçen sözlerin birinci dörtlü-güdeki: "Gel seninle danışalım sevdiğim" yerine, "Ne kadar bilsen de bilire danış" dizesi konulduğunda, akıcılık sağlanacaktır.

Türkü : Kul olayım kalem tutan ellere
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Âşık Veysel Şatıroğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1735

Sözleri Pir Sultan Abdal adınadır. Repertuvardaki sözleri:

Kul olayım kalem tutan ellere
K ttip arzuhalim yaz y t re böyle
Şekerler ezeyim şirin dillere
K ttip arzuhalim yaz yare böyle

'Sivas ellerinde sazım çalınır
Çamlıbeller bölük bölük bölünür
Y rdan ayrılmışam bağrım delinir
K ttip arzuhalim yaz yare böyle

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Kul olayım kalem tutan ellere	/.....
K ttip ahvalimi şaha böyle yaz	/ K ttip a r uhalim yaz y t re böyle
Şekerler ezeyim şirin diline	/.....
Katip ahvalimi şaha böyle yaz	/ K t tip arzuhalim yaz y are böyle

Allah'ı seversen katip böyle yaz
Dünü gün ol şaha eylerim niyaz
Umarım yıkı/ısın şu kanlı Sivas
K ttip ahvalimi şaha böyle yaz

Sivas illerinde zilim çalınır / Sivas ellerinde sazım çalınır
Çamlıbeller bölük bölük bölünür /.....
Ben dostan ayrıldım bağrım delinir / Yardan ayrılmışam bağrım delinir
Katip ahvalimi şaha böyle yaz / Katip arzuhalim yaz yare böyle

Münaf kın her dediği o/uyur
Gül benzimiz sararuben soluyor
Gidi Mervan şad'oluban gülüyor
Katip ahvalimi şaha böyle yaz

Pir Sultan Abdal'ım hey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydu bizi kavim kardaşa
Katip ahvalimi şaha böyle yaz

şeklindedir. Sözler; Pir Sultan Abdal'ın (İbrahim Aslanoğlu, Pir Sultan Abdallar, s. 373.) Hızır Paşayla kavgasını dile getirmektedir. Türkünün derlendiği zaman, şah, Hızır Paşa, Alevî, Sünnî kavramları kapalı bir kutu olduğundan, şaha yazılan ahval, sevgiliye yazılan ahvale dönüşmüştür. Sözler incelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Yörü bire Çiçek Dağı
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Âşık Ali İzzet
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1

Dedemoğlu adına kayıtlı sözler aslında Pir Sultan'ındır. Sözleri:

Yörü bire Çiçek Dağı
Sende suna boylum kaldı
Hep kuşların dönüm çağı
Bülbülün goncası soldu

Bakarım ki yar gelecek
Yareme merhem olacak
Mısır'a sultan olacak
Yusuf a Kenan'ım geldi

Göllerde küçücük suna
Sesi hayat verir cana
Ben ağlarım yana yana
Firkati figanım geldi

Dedemoğlu ne hdl oldu ·
Dünya haldan hala kaldı
Tez seviştik tez ayrıldık
Ahırı pişmanım geldi

Suna: Ördek ~ **Firkat**: Ayrılık ~ **Figân**: İnleme ~ **Ahir**: Son, netice.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. İbrahim Aslan–oğlu, Pir Sultan Abdallar, şiir No: 373, s. 420'deki sözler:

Yörü bire Çiçek Dağı
Sende suna boylum kaldı
Hep k şların dönüm çağı
Bülbülüm gülşenim soldu

Bakarım ki yar gelecek
l'areme merhem olacak
Mısır'a sultan olacak
Yusuj'u Kenan'ım geldi

Göllerde ötüşür turna
Sesi hayat verir cana
Ben ağlarım yana yana
Gözlerim yaş ile doldu

Dudu kumru hiilbiil sesli
Yardan ayrılnıışaın yaslı
On'iki imamların nesli
Bir sahip zamanım geldi

Pir Sultan'*ım* ne hal oldu
Dünya haldan hala kaldı
Tez seviştik tez ayrıldık
Ahir pişmanlığını kaldı

şeklindedir. Repertuvardaki birinci dörtlüğün üçüncü ve dördüncü dizeleri: "Hep kuşların dönüm çağı / Bülbülün goncası soldu" şeklindedir. Bülbülün goncası nasıl olur ki. Olsa olsa gülün goncası olur. Doğrusu: *"Hep kuşların* dönüm çağı / Bülbülüm gülşenim soldu" olması gerekir. İkinci dörtlükte üçüncü, dördüncü dizeler, "Mısır'a sultan olacak / Yusıif'a Kenwı*'ım geldi"* şeklindedir. Dördüncü dizede "Yusuj'a" yazılan sözcük "Yusuf'u" olarak düzeltilmelidir. Şiirin aslında kullanılan ayak: Soldu, geldi, doldu, kaldı şeklindedir. Repertuvarda kullanılan ayak: Soldu geldi, geldi, geldi şeklindedir. Sözlerin son dörtlüğünde repertuvardaki üçüncü ve dördüncü dizeler

"Tez seviştik tez ayrıldık Ahıri pişmanım geldi." Dördüncü dizedeki, ''hırı pişmanım geldi" söyleyişi de kurallara terstir. ''hiri" sonsuz olduğuna göre: "Sonsuz pişmanım geldi" şeklinde bir anlam çıkar. Sonsuz pişman gelemez. Söyleyişin Kaynaktaki gibi "Ahir pişmanığım kaldı" olması gerekir.

Türkü : Yürü yürü yalan dünya
Yöre : Sivas / Divriği
Kaynak kişi : Hasan Erdoğan
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müd.
Repertuvar No : 2694

Türkünün sözleri repertuvarda Yunus Emre olarak tapşırmaktadır. Aslında sözler Pir Sultan adına kayıtlıdır. Kayıtlara üç dörtlük olarak geçen sözlerin tamamı beş dörtlüktür. Repertuvardaki sözler:

Yürü yürü yalan dünya
Yalan dünya değil misin
Yedi kez boşalıp gine
Dolan dünya değil misin

Bir od bıraktın özüme
Dumanı girdi gözüme
Bu gözle bugün yüzüme
Gelen dünya değil misin

Yunus Emre'm sür sefayı
Sür sefayı çek cefayı
Ol Muhammed Mustafa yı
Alan dünya değil misin

şeklindedir. İbrahim Aslanoğlu'nun, Pir Sultan Abdallar adlı kitabında (s. 209) sözler:

Yürü bire yalan dünya / Yürü yürü yalan dünya
Y lan dünya değil misin /.....
Hasan ile Hüseyin'i / Yedi kez boşalıp gine
Alan dünya değil misin / Dolan dünya değil misin

Ali bindi Düldül ata
Can dayanmaz bu f rkata
Bozkurt ile kıyamete
Kalan dünya değil misin

Tanrı'nın aslan'ın alıp
Düldül'ü dağlara salıp
Yedi kere ıssız kalıp
Dolan dünya değil misin

Bak şu kaşa bak şu göze / Bir od bıraktın özüme
Ciğer kebap oldu köze / Dumanı girdi gözüme
Muhammed'i bir top beze / Bu gözle bugün yüzüme
Saran dünya değil misin / Gelen dünya değil misin

Pir Sultan'ım ne yatarsın / Yunus Emre'm sür sefayı
Kurmuş çarhım dönersin / Sür sefayı çek cefayı
Ne konarsın ne göçersin / Ol Muhammed Mustafa 'ı
Duran dünya değil misin / Alan dünya değil misin

Sözler; tema itibariyle aslına benzese de söyleyiş farklılıkları vardır. Sanırım ana tema üzerine yeni sözler yamanmış. Aslında Pir Sultan özelliklerini yansıtan bir deyiş olmasına rağmen Yunus'a mal edilmiştir. Sözlerdeki "Hasan ile Hüseyin'i", "Ali bindi Düldül ata", "Tanrı'nın aslan'ı", "Düldül'ii dağlara salıp", "Muhammed'i bir top beze" gibi dizeler alınmamış, yeni dizeler uydurulmuştur. Benzeri sözlerden sadece; "Ol Muhammed Mustafa 'ı / Alan dünya değil misin" aslına uygundur.

Türkü : Çektiğim cevr ile cefa / Ağbaba Semahı
Yöre : Malatya / Arguvan
Kaynak kişi : Bayram Aksüt
Derleyen : Yücel Paşmakçı
Repertuvar No : 3412

Kaynakta Pir Sultan adına kayıtlı sözler yedi dörtlüktür. Türkünün repertuvardaki sözleri:

Çektiğim cevr ile cefa
Çekerim senden ötürü
İkrar iman bir olunca
Sen de çek benden ötürü

İkrar imanı güderim
Sensiz alemi niderim
İşte geldim ış giderim
Bir tatlı dilden ötürü

Severim tatlı dilleri
Koklarım gonca gülleri
Sararım ince belleri
Gittiğim yoldan ötürü

Bana ne kıyak bakarsın
Sinemi oda yakarısan
Bana ne sitem edersin
İkrarsız elden ötürü

Ferhat Şirin'e tapar
Külüngün havaya atar
Başını altına tutar
Can verir candan ötürü

Mümin olan Hakk'a tapar
Münaf klar yoldan sapar
Arka vermiş dağı çeker
Ferhat Şirin'den ötürü

Pir Sultan'ım deme yalan
Etme imanına talan
Bu dünyada gerçek olan
Ser verir sırdan ötürü

şeklindedir. Repertuvardaki birinci ve ikinci dörtlükler birleştirilerek iki ayrı dörtlük meydana getirilmiş. Repertuvardaki ilk iki dörtlüğün sözleri:

Çektiğim cevr ile cefa
Sevdiğim senden ötürü
Aman aman Ağbaba ' a
Gönül gider bir sevdaya

Eğer ikrar iman ise
Sende çek benden öçürü
Aman aman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

şeklindedir. Üçüncü dörtlük Pir Sultan adınadır. Repertuvardaki bu sözler:

İkrar imanı güderim
Sensiz dünyayı neylerim
Gahi gelir gahi giderim
Bir şirin dilden ötiirii

şeklindedir. Bu dörtlüklerde sözler küçük değişikliklerin dışında aynı. Repertuvara dördüncü dörtlük, 6. dörtlük olarak geçmiştir. Bu sözler de:

Mümin olan Hakk'a tapar
Münkfr olan yoldan sapar
Keser taşı hargı yapar
Ferhat Şirin'den ötürü

şeklindedir. Bu dörtlüğün üçüncü ve dördüncü dizesinde Ferhat'ın Şirin için dağı delmesi ifade edilmektedir. Onun için şiirin aslındaki "Arka vermiş dağı çeker / Ferhat Şirin'den ötürü" dizeleri istenileni daha açık anlatmaktadır. Türkünün repertuvardaki son dörtlüğü:

Pir Sultan'ım olmaz yalan
Yoluna olayım talan
Bu yola sadık yar olan
Ser verir sırdan ötürü

Münkîr: İnkâr eden ~ **Ser**: Baş ~ **Öçürü** = **Ötürü**: O nedenle ~ **Hark**: Ark.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Bu dörtlükteki sözlerin de: "Pir Sultan'ım deme yalan / Etme imanına talan / Bu dünyada gerçek olan / Ser verir sırdan ötürü" şeklinde olması gerekir. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözler:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Çektiğim cevr ile cefa	/.....
Çekerim senden ötürü	/ Sevdiğim senden ötiirfi
İkar iman bir olunca	/ Eğer ikrar iman ise
Sen de çek benden ötürü	/.....
İkrar imanı güderim	/.....
Sensiz alemi niderim	/ Sensiz dünyayı neylerim
İşte geldim uş giderim	/ Gahi gelir gahi giderim
Bir tatlı dilden ötürü	/ Bir şirin dilden ötürü

Sevdim tatlı dilleri
Koklarım gonca gülleri
Sararım ince belleri
Gittiğim yoldan ötürü

Bana ne kıyak bakarsın
Sinemi oda yakarsan
Bana ne sitem edersin
İkrarsız elden ötiirii

Ferhat Şirin'e tapar
Külüngün havaya atar
Başını altına tutar
Can verir candan ötürü

Mümin olan Hak'ka tapar /.....
Münafıklar yoldan sapar / Münkir olan yoldan sapar
Arka vermiş dağı çeker / Keser taşı hargı yapar
Ferhat Şirin'den ötürü /.....

Pir Sultan'ım deme yalan / Pir Sultan'ım olmaz yalan
Etme imanına talan / Yoluna olayım talan
Bu dünyada gerçek olan / Bu yola sadık yar olan
Ser verir sırdan ötürü /.....

Münkir: İnkâr eden ~ **Ser**: Baş ~ **İkrar**: Söz verme ~ **Hark**: Ark.

şeklindedir. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözler incelendiğinde aradaki farklılıklar görülecektir.

· **Türkü**: **Şu kanlı zalimin ettiği işler**

Aşağıdaki dörtlükler yanlışlıkla Pir Sultan'a mal edilmiştir. Üç dörtlükten ibaret olan koşma Pertev Naili Boratav tarafından yayımlanmış. Bununla ilgili İbrahim Aslanoğlu Pir Sultan Abdallar kitabında (s. 68) şöyle demektedir. "Söylentiye göre Pir Sultan asılmaya giderken, Hızır Paşanın emriyle herkes ona bir taş atmış, Musahibi Ali Baba da taş atmaya kıyamayıp elindeki gülü fırlatmış. Söylentiye neden olan deyiş şöyle:

Şu kanlı zalimin ettiği işler
Garip bülbül gibi zar eyler beni
Yağmur gibi yağar başıma taşlar
Dostun bir f skesi yaralar beni

Dar günümde dost düşmanım bel'/oldu
On derdim var ise şimdi el'loldu
Ecel fermanı boynuma takıldı
Gerek asa gerek vuralar beni

Pir Sultan Abdal'ım can göğe ağmaz
Hak'tan em'rolmazsa ırahmet yağmaz
Şu illerin taşı hiç bana değmez
İlle dostun gülü yaralar beni

Güya bunu Pir Sultan söylemiş. Bu deyiş XIX. yüzyıl şairlerinden Âşık Hüseyin ile Tarsuslu Sıtkı Babanın çeşitli dizelerinin karmasından meydana gelmiş. İkinci ve dördüncü dizeler Âşık Hüseyin'in, son dört dize de Sıtkı Babanın" demekte ve yanlışlıkla dizelerin Pir Sultan'a mal edildiğini ifade etmektedir. İbrahim Aslanoğlu'na göre, sözler Tarsuslu Sıtkı Baba ve Âşık Hüseyin'in dizelerinden meydana gelmiş karma dörtlüklerdir.

Türkü : Sabahtan cemalin seyran eyledim
Yöre : Malatya / Akçadağ / Bekiruşağı
Kaynak kişi : İbrahim Erdem
Derleyen : Nazmiye Coşkun Özgül
Repertuvar No : 2854

Sözleri Abdal Pir Sultan adına kayıtlı olan türkünün dizelerinde de hayli yanlışlıklar vardır. Repertuvardaki türkünün sözleri:

Sabahtan cemalin seyran eyledim
Eyledin gönlümü perişan dilber
Hayli demdir gezdim gurbet elleri
Kimseler halimden sormadı dilber

Sensiz garip gönlüm karar eylemez
Eser bad-ı saba zi l n ırganmaz
Sen gidersen dertli gönlüm eğlenmez
Dedim ver belgüzar telinden dilber

Gamzeyi zil i in mis gibi kokar
Y re/erim göz göz oldu hışmınan bakar
Cemalin görenler cenneti neyler
Sandım güneş doğmuş yüzünden dilber

Sen irfan kuşusun gider gelmezsin
Gelir biz de mihman baki kalmazsın
Seni uçuranlar murat almasın
Kim seni uçurdu yuvandan dilber

Abdal Pir Sultan'ım cemalin güzel
Katipler oturmuş vasf nı yazar
Naib/erin saf saf olmuş yolunu gözler
Benim için kalma yolundan dilber

Cemal: Yüz güzelliği ~ **Dem**: Zaman ~ **Bâd-ı Sabâ**: Sabah rüzgârı ~ **Ber-güzâr**: Hediye ~ **Hışm**: Sertlik ~ **Mihman**: Misafir ~ **Naib**: Hükümdara vekâlet eden.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar kitabındaki sözleri (s. 453):

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Sabahtan cemalin seyran eyledim	/.....
Gönüller perişan elinden dilber	*/ Eyledin gönlümü perişan dilber*
Nice bir beklersin gurbet ellerde	*/ Hayli demdir gezdim gurbet elleri*
Hiç bilen yok mudur hâlinden dilber	*/ Kimseler hâlimden sormadı dilber*
Tığ-i gamzelerin misk ü bu kokar	*/ Gamzeyi zilifin mis gibi kokar*
Yâr ala gözlerin hışm ile bakar	*/ Yarelerim göz göz oldu hışmınan bakar*
Cemalin görenler cennete gider	*/ Cemalin görenler cenneti neyler*
Sandım güneş doğdu yüzünden dilber	*/ Sandım güneş doğmuş yüzünden dilber*
Kemhalar giyinip zünnar bağlanır	
Eser bâd-ı saba zülfün urganır	
Sen giden de deli gönül eğlenir	
Bergüzâr ver zülfün telinden dilber	
Sen seher yelisin gider gelmezsin	*/ Sen irfan kuşusun gider gelmezsin*
Gelirsen de bana baki kalmazsın	*/ Gelir biz de mihman baki kalmazsın*
Seni uçuranlar murat almasın	/.....
Kim uçurdu seni gölünden dilber	*/ Kim seni uçurdu yuvandan dilber*
Abdal Pir Sultan'ım cemalin güzel	/.....
Aradın bulmadın bir haber yazar	*/ Kâtipler oturmuş vasfını yazar*
Nicesi derdinden divane gezer	*/ Naiblerin saf saf olmuş yolunu gözler*
Kalma benim için yolundan dilber	*/ Benim için kalma yolundan dilber*

şeklindedir. Türkünün repertuvardaki sözleri, Abdal Pir Sultan adına kayıtlı sözlerin karşısına yazılmıştır. İncelendiğinde söz farklılıkları görülecektir.

Türkü : Gız senin derdinden derbeder oldum
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Davut Sulârî
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1039

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Gız senin derdinden derbeder oldum
Bari bı ahvalim gör de öyle git
Derbeder olnalllın sebebi sensin
Benim *bu müşkülüm* sor da öyle git

Senin sevdan ile çekerim acı
Hekim der ki sendedir dert ilacı
Bağban bir gül verse benim duacı
Kendi öz bağından derde öyle git

Ağırgöl dağından Gahmut yaylaya
Hangi gün inersen çektirme gaya
Hayran! der senin gül yüzün maya
Aç gözün aşıkın gör de öyle git

şeklindedir. Emir Kalkan'ın hazırlamış olduğu XX. Yüzyıl Halk Ozanları Antolojisinde şiir Davut Sulârî adınadır. Doğrusunu söylemek gerekirse ben de bu türkünün söz ve müziğinin Âşık Davut Sulârî'ye ait olduğunu biliyorum. Ama repertuvar kayıtlarına geçen sözlerinin son dörtlüğünde Hayranî tapşırması var. Kalan Müziğin hazırladığı Davut Sularî CD kitapcığında, "Davut Sularî Seyit Mahmudî Hayranî'nin soyundan gelmektedir. Kureyşanlı'dır. Kemalî, Serhat Âşık mahlaslarını kullandıysa da Sulârî mahlasıyla tanınmıştır." denilmektedir. O hâlde Sulârî, Serhat Âşık, Kemalî'nin dışında başka mahlas kullanmamıştır. Hayranî soyundan geldiği için bazı şiirlerinde Hayranî mahlasını kullanmış, repertuvar kayıtlarına geçen "Kız senin derdin derbeder oldum" dizesiyle başlayan türküsü de onlardan biri mi? Eğer değilse Hayranî kim? Repertuvara geçen sözlerle Sulârî'ye nazire yapan Hayranî mahlaslı başka bir âşık mı, bilemiyoruz. Bildiğimiz bütün sözlerin içerik itibariyle aynı olmasıdır. Aynı olmakla birlikte, repertuvardaki sözler az da olsa farklıdır. Emir Kalkan'ın antolojisindeki Davut Sulârî adına kayıtlı sözlerle, CD'deki sözler, birkaç dizenin dışında aynıdır.

Emir Kalkan'ın tespitleri:	**CD'den tespitlerimiz**:
Gız senin derdinden derbeder oldum	/ Gız senin derdinden derbeder ddunı
Derdi derunumu sor da öyle git	/ Derdi derunumu sor de öyle git
Hasretinden mecnun misali oldum	/ Hasretinden mecnun misali oldum
Ne hale düşmüşüm gör de öyle git	/ Ne *hâle düşmüşüm ey yâr gör de sonra git*
Maşuk olan dşığına küser mi	/ Maşuk olan aşıkım atar mı
Gül yerinde kara çalı biter mi	/ Gül yerinde kara çalı biter mi
Aslan yatağında tilki yatar mı	/ Aslan yatağında tilki yatar mı
Gözle on ikiden vur da öyle git	/ Gözle on ikiden vur da öyle git
Ağırgöz dağından Gahnut yaylası	/ Ağırgöl Dağı'ndan Gahnut Yaylası
Hangi gül inlesin hoştur havası	/ Hangi giin inersin hoştur havası
Gel ey sürgünüm gel çektirme yası	/ Gel ey düzgiinüm gel çektirme yası
Su!ari kuluna er de öyle git	/ Sılarf kuluna er de sonra git

şeklindedir. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Bir seher vaktinde indim bağlara
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Âşık Daimî
Derleyen : TRT İzmir Radyosu THM Müd.
Repertuvar No : 2468

Aslı üç dörtlük olan türkü repertuvara iki dörtlük geçmiştir. Türkünün sözleri Âşık Daimî'ya aittir. Repertuvardaki sözleri:

Bir seher vaktinde indim bağlara
Öter şeyda bülbül gül yare/enir
Ba k az mısın şu sinemde dağlara
Derdimi söylesem dil yare/enir

Boş geçirmeyelim gel bu çağları
Dolaşalım sahraları çölleri
Bir gün gazel döker ömrüm bağları
Eser sam yelleri dal yare/enir

Aynı sözler Emir Kalkan'ın XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisinde üç dörtlük yayımlanmıştır. Kaynaktaki sözler:

Bir seher vaktinde indi bağlara
Öter şeyda bülbül gül yaralanır
Bakmaz mısın sinemdeki dağlara
Derdimi söylesem dil yaralanır

Boş geçirmeyelim gel şu çağları
Dolaşalım sahraları bağları
Bir gün gazel döker ömrüm bağları
Eser sanı yelleri dal yaralanır

Daimf ' em yanar aşkın çırağı
Dostun muhabbeti cennet otağı
Ancak şu dünyada derdim ortağı
Sazım f gan eder tel yaralanır

şeklindedir. "Bir seher vaktinde indi bağlara" dizesindeki "indi," "indim" olarak okunmaktadır. "İndim bağlara" okunduğunda, şeyda bülbülün ötüşünden, gülün yaralanması havada kalır. Doğrusu "indi"dir. Repertuvardaki dörtlüğün ikinci dizesindeki "çölleri" yerine "bağları" olmalı. Son dörtlükteki mahlas hanesi repertuvar kayıtlarına da geçmelidir.

Türkü : Ginc dertli dertli iniliyorsun
Yöre : Sivas / Divriği
Kaynak kişi : Mahmut Erdal
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1603

Söz yanlışlıklarının çok olduğu ezgilerimizden biri de halk müziğimizin klâsiklerinden olan "Tu r alar Semalı"ndadır. Türkünün repertuvardaki sözleri ile kaynaktaki sözler aşağıdaki gibidir.

Repertuvardaki sözler:

Gine dertli dertli iniliyorsun
Sarı turnam sinen yaralalldı mı
Hiç el değmeden de inil rorsun
Sarı tu r am sillen yaralandı mı
Yoksa ciğerlerin para/endi mi

Yoksa sana yôd diizen mi dizdüler
Perdelerill tel tel edip iizdiiler
Tellerini sırmadan mı siizdiiler
Allı da tu r am telli de tunıaın

Sinen yare/endi mi
Yoksa ciğerlerin parelendi mi

Hekimanlı Esirî'ye ait sözler:

Firkatli jirkaıli ne inilenirsin
Sarı tu r am sinen parelendi mi
Niçin el değmeden sen inilersin
Telli tu r am sinen parelendi mi

Sazını sana ydd düzen mi düzdüler
Tellerini haddeden mi süzdüler
Y d el değip perdelerin bozdular
Sarı w r am sinen parelendi mi

Repertuvardaki sözler:

Havayı ey deli göniil havayı
Ay doğmadaıı şarkı dutmuş ovayı
Ak göğsiill iistiinde sedef diiğmeyi
Çöziip gider bir gö:leri siirmeli
Hay lıay çekip gider bir güzleri siirml'li
" " " " " " " "

Kuru kütük yanmayınca tüter mi
Ak gerdanda çiçe benler biter mi
Vakti gelmeyince bülbül öter mi
Ötüp gider bir gözleri sürmeli

Dere kenarında yerler hurmayı
Kılavuz ederler telli turayı
Ak göğsün üstünde ilik düğmeyi
Çözüp gider bir gözleri sürmeli

Karacaoğlan der ki ne fayda
Bir vefa kalmadı ok ile yayda

Kaynaktaki sözler:

Havayf hey deli gönüy havayf
Ay doğmadan şavkı vurdu ovayı
Türkmen kızı kater etmiş mayayı
Geçip gider bir gözleri sürmeli

Ataş yanmayınca duman mı tüter
Ak göğsün üstünde uban mı biter
Vakti gelmeyince bülbül mü öter
Öter gider yaylasına bir gelin

Deniz kenarında yerler hurmayı
Kılavuz katarlar telli turayı
Ak göğsün üstünde yalaz düğmeyi
Çözer gider yaylasına bir gelin

Karacaoğlan der kama ne fayda
Rağbet kalmadı hiç yoksulda bayda
Bu ayda olmazsa gelecek ayda
On ik'ayın birisinde gidelim

Üç bölümlük semahın ilk iki dörtlüğü Hekimanlı Esirî'ye aittir. Esirî'nin bu şiiri beş dörtlük olup, 1934 yılında Sivas Halk Şairleri toplantısında (Sivas Âşıklar Bayramı) Âşık Süleyman tarafından okunmuş, Ahmet Kutsi Tecer tarafından kaleme alınmış ve Musiki Mecmuası'nda yayımlanmıştır. (Ahmet Kutsi Tecer'in tespitlerinde sözler Feryadî' adına kayıtlıdır.) Bazı dizeler değiştirilerek semahın ilk bölümüne eklenmiştir. Hangi dizenin aslına uygun olmadığının tespiti için repertuvardaki sözlerle kaynaktaki sözler alt alta yazılmıştır. Semahta Esirî'ye ait kullanılmayan dörtlükler ise şöyledir:

Sana kelam söyler davudi diller
Şu senin sedana maildir eller
Göğsüne takayım alışkın teller
Sarı turnam siynen parelendi mi

Beş perdeden çalınıyor bağlama
Esip frgatınu:ı sinem dağlama
Bulam ustasını canan ağlama
Sarı turnam sinen parelendi mi

Niçin yas tutarsın giydin karalar
Ahiret derdine nedir çareler
Esiri der nedir derde çareler
Sarı tu r am sinen parelendi mi

Semahta, Esirî'nin dizelerinden sonra gelen sözler Karacaoğlan'ındır. Dizeler üç ayrı şiirden alınmış. Bu da dörtlükler arasında anlam bakımından uyumsuzluk meydana getirmektedir. Ayrı şiirden alınan dizelerin değiştirilerek sözlere adapte edilmesi şiirin bütünlüğünü bozmuştur. Ayrıca;

Karacaoğlan der ki ne fayda
Bir vefa kalmadı ok ile yayda

dizesinde ok ile yaydan bir vefa beklemek söz konusu olamaz. Ok ile yay nasıl bir vefa sağlayabilir ki. Onun için bu dizenin "Bir vefa kalmadı yoksulda bayda" olması gerekir. Karacaoğlan'ın dörtlüğü incelendiğinde de okla yayın anlamsız olduğu görülecektir.

Halk müziği repertuvarına giren, sözleri Karacaoğlan'a ait birçok türkümüz, bilerek veya bilmeyerek "Turnalar Semahı"ndaki gibi değişikliklere uğramış, Karacaoğlan'a ait şiirler cömertçe kullanılmış, ifade ettiği temanın üstüne başka sözler eklenerek anlam ve akıcılık bozulmuş, kaş yapayım derken göz çıkartılmıştır. Ülkemizde, Karacaoğlan Çığırmak deyiminden hareketle yüzden fazla şiiri kullanılmış, yaklaşık otuz tanesi uzun, diğerleri kırık hava tarzında seslendirilmiştir.

Türkü : Dersini almış da ediyor ezber
Yöre : Yozgat
Kaynak kişi : Nida Tüfekçi
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 892

Klâsikleşmiş türkülerimizden "Dersini almış da ediyor ezber" repertuvara Nida Tüfekçi tarafından kazandırılmış. Sürmeli çeşitlerinden

olan türkü üç dörtlük repertuvara geçmiştir. Üçüncü dörtlük aşağıdaki gibidir.

Yzgat'ı sel almış soğuğu duman
Sıtkıle sevmişim sevdiğim inan
Ölüp de mezera girdiğim zaman
Ben söylemem kemiklerim söylesin

"Yozgat'ı sel almış soğuğu duman" dizesinde "soğuğu duman" ifadesi sakattır. Soğuğu duman almaz. Amma, Yozgat il sınırları içinde bir mevki olan Soğluğ'u duman alır. Onun için dizenin: "Yzgat'ı sel almış Soğluğ'u duman" olması gerekir.

Repertuvar kayıtlarına geçen sözleri:

Dersini almış da ediyor ezber
Sürmeli gözleri sürmeyi neyler
Bu dert beıii i ah etmez del'eyler
Benim dert çekmeye dermanım mı var

Kaşın çeğmelenmiş kirpik üstüne
Havada bu/udun ağdığı gibi
Çiğ düşmüş de gül sineler ıslanmış
Yğmurun güllere yağdığı gibi

şeklindedir. Sözler, Karacaoğlan dizelerinin bozularak bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. Karacaoğlan'da ilgili dizeler:

Ataşım yanmadan duman mı tüter
Bulutun havaya ağdığı gibi
Yi rin bahçesinde bülbüller öter
Ayın on dördünde doğduğu gibi

O yar bize yine nağme yollamış
Arif olan sözlerinden anlarmış
Al yanaklar domur domur terlemiş
Rahmetin güllere yağdığı gibi

şeklindedir. Karacaoğlan'da bu sözler üç dörtlüktür. Son dörtlüğü şöyledir: (Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserleri, s. 123.)

Karacaoğlan eydür başların tacı
Ayrılık şerbeti zehirden acı
Kıvrım kıvrım olmuş zü l iiniin ucu
Mor menevşe boynun eğdiği gibi

Türkü : Kime kin ettin de giydin alları
Yöre : Malatya / Akçadağ
Kaynak kişi : İbrahim Erdem
Derleyen : İbrahim Erdem / Yavuz Top
Repertuvar No : 2516

Repertuvara geçen *"Kime kin ettin de giydin alları"* adlı türkünün'de sözleri Karacaoğlan'ındır. Repertuvardaki sözler Hicranî adına kayıtlıdır. Repertuvar kayıtlarına geçen sözler tahrip edilmiş olmasına rağmen işlenen tema aynıdır. Sözleri şöyledir:

Kime kin ettin de giydin alları
Yakın iken uzak ettin yolları
Mihnet ile yetirdiğim gülleri
Vardın gittin bir kötüye yoldurdun

Sen beni sevseydin arar bulurdun
Zülfünün telinden bağlar dururdun
Madem ayrılıkmış senin muradın
Niçin beni ateşine yandırdın

Sen seni topla da kuşağın kuşan
Ayrılır mı senin sevdana düşen
Sefa geldin diye sarıp sarmadan
Niçin benden muhabbeti kaldırdın

Hicranî'yem der ki bakın halına
Dağlar dayanmıyor ahu zarına
Elim ermez oldu kispi kârına
Çünkü gül yüzlümü elden aldırdın

Son dörtlükte: *"hâlına / zârına"* sözcüklerinin *"hâlına / zârına"* olması gerekir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Kime kin ettin de giydin alları	/ .....
Yakın iken uzak ettin yolları	/ .....
Çok mihnetle yetirdiğim gülleri	/ *Mihnet ile yetirdiğim gülleri*
Vardın gittin bir soysuza yoldurdun	/ *Vardın gittin bir kötüye yoldurdun*
Sen seni topla da kuşağın kuşan	/ .....
Ayrılır mı senin sevdana düşen	/ .....
Sefa geldin diye sarıp sarmasan	/ *Sefa geldin diye sarıp sarmadan*
Niçin benden muhabbeti kaldırdın	

Senin gönlün olsa beni arardın / Sen beni sevseydin arar bulurdun
Zülüf erin tel tel eder tarardın / Zü l nün telinden bağlar dururdun
Eğer gene ayrılmaksa muradın / Madem ayrılmakmış senin muradın
Niçin beni ateşlere yandırdın / Niçin beni ateşine yandırdın

Karacaoğlan der ki bakın halime / Hicranf ' enı der ki bakın halına
Değirmenler döner çeşmim seline / Dağlar dayanmıyor ahuzarına
Hiç inanmam yarin yalan diline / Elim ermez oldu kispi-karıma
Ben gönlümü savsa/aya bildirdim / Çünkü gül yüzlümü elden aldırdım

şeklindedir. (Mustafa Necati Karaer: Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserleri, s. 226) Kayıtlara Hicranî tapşırmasıyla geçen sözler, Karacaoğlan kaynağından aldığımız sözlerin karşısına yazılmıştır. Repertuvardaki sözlerin aslına uygun olarak düzeltilmesi, Hicranî tapşırmasının da kaldırılması gerekir.

Türkü : Elâ gözlerini sevdiğim dilber
Yöre : Malatya
Kaynak kişi : Kemal Çığrık
Derleyen : Ahmet Sezgin
Repertuvar No : 3831

Repertuvarda "Ela gözlerini sevdiğim dilber" adında dört türkü var.

1- Malatya repertuvar No: 3831
1- Tunceli / Pülümür " " " : 70
2- Erzincan / Tercan " " " : 147
3- Ankara / Çubuk / Karaköy " " " : 3821

Erzincan'dan kayıtlara geçen metindeki sözlerin kime ait olduğu tespit edilemedi. Ankara / Çubuk'tan kayıtlara geçen türkünün son dörtlüğünde Pir Sultan tapşırması var. Pir Sultan kaynaklarında; "Ehi gözlerini sevdiğim dilber / Cefa etmeyişe bu da yetiyo" dizesiyle başlayan sözler yok. Malatya ve Tunceli'den kayıtlara geçen sözler Karacaoğlan adına kayıtlı. Malatya'dan kayıtlara geçen sözler:

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Ben güzel görmedim senden ziyade
Bilmem melek misin gökten mi indin
Ben melek görmedim senden ziyade

Kara bağrım ezik ne salınırsın
Cevahir pas tutmaz ne silinirsin
Baktıkça gözüme hoş görünürsün
Bugün güzell i in dünden ziyade

şeklindedir. İki dörtlük repertuvara gcçmiştir. Bu sözler kaynakta:

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Ben güzel görmedim senden ziyade
Bilmem huri misin gökten mi indin
Bugün güzelliğin dünden ziyade

Merhametin çoktur beni karıma
Beni görüp mah yüzünü bürüme
Çıkıp iller ile gezip yürüme
Seni seven yoktur benden ziyade

Doğar aylar gibi doğar görünür
Kırmızılar giyip çıkar salınır
Ah ettikçe kara bağrım delinir
Sayılmaz benlerin binden ziyade

Karacaoğlan eder bu sözüm çoktur
Âlemi seyrettim emsalin yoktur
Sineme vurduğun temrenle oktur
Dahi cürüm var mı bundan ziyade

şeklinde olup dört dörtlüktür. (Mustafa Necati Karaer: Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserleri, s. 97.) Repertuvar kayıtlarına geçen *"Kara bağrım ezik ne salınırsın / Cevahir pas tutmaz ne silinirsin"* dizesiyle başlayan dörtlük; Karacaoğlan'ın; *"Huri melek misin gökten mi indin / Ben melek görmedim senden ziyade"* dizeleri aynı ayakla yazılmış başka bir koşmasından alınmıştır. Malatya'dan repertuvara geçen sözler, aynı ayağın kullanıldığı başka bir koşmanın ikinci dörtlüğüdür. Kaynaktaki dörtlük:

Kara bağrım ezgin ne salınırsın
Cevahir pas tutmaz ne silinirsin
Baktıkça gözüme hoş görünürsün
Bugün güzelliğin dünden ziyade

şeklindedir. Asıl dörtlüğün buna göre düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Bin derdim var idi bin daha oldi
Yöre : Kahraman Maraş / Öreli köyü
Kaynak kişi : Müslüm Aydoğdu
Derleyen : Nazmiye Coşkun
Repertuvar No : 3821

Sözleri Âşık Nizarî'ye ait bu türkü de Kahraman Maraş / Öreli köyünden repertuvara girmiş. Repertuvara beş dörtlük geçen sözler:

Bin derdim var idi bin daha oldi
Derdimin dermanı aman ha aman
Gülistan bezminin gülleri soldi
Gonca-i handanım aman ha aman

Yaktı derinumu bir per-i peyker
Nâr-ı hasret od'u bu cana eser
Derd-i hasretinle ölürsem eğer
Canımın cananı aman ha aman

Gamze-i zülüfün çeşmim yaş eyler
Cismin bir işaret eyler kaş eyler
Cahil sır saklamaz seni faş eyler
Kaşları kemanım aman ha aman

Hâlim de galmadı âràm-u garar
Günbe gün erişir ömrüme zarar
Medet ey efendim sen verme melâl
Gönlümün dermanı aman ha aman

Bana cevredersin ey kaşı kare
Yüreğimde açtım sağ'olmaz yare
Yüz bin tabip olsa bulunmaz çare
Yaramın lokmanı aman ha aman

Feyzi çeşmim yaşı dur etti yetiş
Ganlıyım felekten yedim hazar muşt
Bir daha göreydim durma gel yetiş
Çıkmada bu canım aman ha aman

Gülistan: Gül bahçesi ~ **Gonca** (handan): Yeni açılmış, gülen gonca ~ **Bezm**: Toplantı, meclis ~ **Gonca-i handan**: Gülen gonca ~ **Ârâm u garar:** Durma, eğlenme, dinlenme ~ **Melâl:** Üzüntü, sıkıntı, usanç - **Derun:** İç ~ **Per-i peyker:** Peri yüzlü ~ **Nâr-ı hasret:** Hasret ateşi ~ **Od:** Ateş ~ **Çeşm:** Göz ~ **Faş etmek:** Açığa vurmak, açıklamak ~ **Hazar ~ Hezar:** Bin ~ **Muşt:** Yumruk ~ **Çıkmada:** Çıkmakta , çıkmak üzere ~ **Dur etti:** Tükendi, bitti.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Repertuvardaki son dörtlükte ozan *"Feyzi"* mahlasıyla tapşırmaktadır. Halbuki Damla Müziğin Yılmaz Savaş'a yaptığı İller Yaylası kasetinde sözler Nizarî adına kayıtlıdır. İstanbul'daki Damla Müzik yetkilisi Sn. Mazlum Savaş'la telefonla görüşüldüğünde sözlerin Kahraman Maraş'ın Öreli köyünden Âşık Nizarî'ye ait olduğunu doğrulamıştır. Yılmaz Savaşla kendisi de Nizari'nin yiğenidir. Adı geçen kasette türkünün sözleri verilmiş. Detayında da: Söz - Müzik: Nizarî - Derleyen: Yılmaz Savaş - Kaynak kişi : Salman Kutlu'dur. Türkünün kasetteki sözleri:

Bin derdim var idi bir daha oldu
Derdimin dermanı aman ha aman
Gülistan bezminin gülleri soldu
Goncayı handanım aman ha aman

Bana cevredersin ey kaşı kara
Yüreğime açtın sağ'olmaz yara
Yüz bin tabip gelse edemez çare
Derdimin dermanı aman ha aman

Hâlimde kalmadı aramu kara
Günbe gün erişir ömrüme zarar
Medet hey efendim sen verme zeval
Derdimin dermanı aman ha aman

Yaktı Nizarî'yi bir peri peyker
Nâr-ı hasret oldu bu cana değer
Derdin hasretinle ölürsem eğer
Derdimin dermanı aman ha aman

şeklindedir. Mukayese edildiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Elâ gözlü benli dilber
Yöre : İzmir / Bergama
Kaynak kişi : Yusuf Babacan
Derleyen : Ahmet Yamacı
Repertuvar No : 123

İzmir / Bergama'dan repertuvara geçen *"Elâ gözlü benli dilber"* adlı türkünün sözleri de Karacaoğlan'a aittir. Sözler:

Elâ gözlü benli dilber
Koyma beni el yerine
Altın kemerin olayım
Dola beni bel yerine

Gel kız karşımda dursana
Nedir şu hâlim sorsana
Saçından bir tel versene
Koklayayım gül yerine

Karacaoğlan der n'olayım
Kolun boynuna dolayım
Nazlı yâr kölen olayım
Kabul eyle kul yerine

şeklindedir. Üçüncü dörtlükte: *"Kolun boynuna dolayım"* söyleyişi sakattır. *"Kolun boynuma dolayım"* olması gerekir. Repertuvardaki sözlere bir de bağlantı bölümü eklenmiştir. Bağlantı bölümünün sözleri de:

Haydi haydi canım haydi
O *bakışlar beni baydı*
Seni seni zalim seni
Nerelerde bulsam seni
Kendime alsam seni
Sineme sarsam seni

şeklindedir. Aslında bağlantı bölümünün sözleri sonradan eklenmiştir. Sözler aşağıdaki gibidir. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ala gözlü benli dilber	/ Ela gözlü benli dilber
Koma beni il yerine	/ Koyma beni el yerine
Altın kemerin olayım	/ .....
Dola beni bel yerine	/ .....
Hecine gönül hecine	
Yiğide öliini gecine	
Al beni ziilfiin ucuna	
Sallanayım tel yerine	
Gel kız karşımda dursana	/ .....
Su benim halim bilsene	/ Nedir şu halim sorsana
Ziilfiinden bir tel versene	/ Saçından bir ıel versene
Koklayayım gül yerine	/ .....
Karacaoğlan der*n*'olayım	/ .....
Kolun boynuma dolayım	/ Kolun boynuna dolayım
Nazlı yar kölen olayım	/ .....
Kabul eyle kul yerine	/ .....

Türkü : Hem okudum hemi de yazdım
Yöre : Çorum
Kaynak kişi : Ali Ciyez
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1168

Türkünün ikinci dörtlüğü:

El yazıya el yazıya
Duman çöktü çöl yazıya
Kurban olanı kurban olanı
Beşikte yatan kuzuya

şeklinde okunmaktadır. Bu okunuşla türkünün hikâyesi, sözleri Yaşar Özürküt tarafından yazılmış ve yayınlanmıştır. Yazı 1974 yılında yayınlandıktan sonra Çorumlu Avukat Özdemir Başaran'ın yazdığı mektupta "Duman çöktü çöl yazıya" söyleyişinin yanlış olduğunu, türküde yaşanan hâdisenin Çorum / Osmancık arasında geçtiğini, o civarda Çölyazı diye bir yerin bulunmadığını, Gölyazı Dağları'nın olduğunu, hâdisesinin de Gölyazı Dağı'nda geçtiğini, düzeltilmesi gerektiğini istemiştir. Tarafımızdan da hâdise araştı-

rılmış, Gölyazı Dağları'nın bulunduğu tespit edilmiştir. Bu türkü deki *"Duman çöktü çöl yazıya"* dizesinin *"Duman çöktü Gölyazı'ya"* olarak düzeltilmesi gerekir. Çorumluların ifadesine göre *"göl"* kelimesindeki *"G"* yanlışlıkla *"Ç"* yazılmıştır.

Bu türküyle ilgili; Araştırmacı - Yazar Hayrettin İvgin de Size dergisinde *"Hem okudum hemi de yazdım"* adlı yazısında şöyle demektedir.

"Türküye konu olan olay Çorum ile Osmancık arasında 'Gölyazı' denilen bir dağ koyağında geçer. 1100 metreyi aşan bu bel Çorum - Osmancık yolu üzerindedir. Yılın sekiz ayı sislerle kaplıdır. Üstelik soğuktur. Yel alır. Kısaca ulaşımı zor bir yerdir.

(...) Her hâlde cumhuriyet rejimi kurulmadan önce; Hacıhamza Beyi Mehmet Bey, birkaç adamı ile Çorum'a gidiyormuş. Gölyazı'ya gelmişler. Tabi atlarla yolculuk yapıyorlarmış. Karşılarına kurt gibi eşkiyalar çıkıvermiş. Mehmet Bey gerçekten yiğit bir adammış. Üstelik yürekliymiş de. Başlamış eşkiyalarla çatışmaya. Mehmet Bey birkaç yıllık evli ve beşikte yavrusu olan biri. Eşkiya ile yiğitçe döğüşmüş. Silâhlı çatışmaya girmiş.

Elyazı'ya Elyazı'ya
Duman çökmüş Gölyazı'ya
Kurban olam kurban olam
Beşikte yatan kuzuya

Ama ne yazık ki eşkiya güçlü, kalabalık ! Aslan gibi yol arkadaşları ve Mehmet Bey öldürülmüşler. Bu ölüm çevrede büyük üzüntü yaratmış. Mehmet Bey için ağıtlar düzülmüş. Türküler söylenmiş. Söylenen türküler de dilden dile, telden tele günümüze kadar ulaşmış" diyerek açıklamalarını bitirmiş. (Size dergisi, yıl 10, Temmuz 1988, S. 177, s. 8.) Türküde geçen Çölyazı'nın Gölyazı olduğunu da vurgulamıştır. Türküdeki ilk dörtlük Karacaoğlan'a aittir. Diğerleri sonradan eklenmiştir. İlk dörtlüğün sözleri şöyle:

Hem okudum hemi de yazdım
Yalan dünya senden bezdim
Dağlar koyağını gezdim
Yiten yavru bulunur mu

Dörtlükteki ayak *"bulunur mu"* Diğer dörtlüklerde de *"sorulur mu / kurulur mu / durulur mu"* olması gerekir. Şimdi iki ve üçüncü dörtlükteki dizelere bakalım.

El yazıya el yazıya
Duman çökmüş çöl yazıya (Gölyazı)
Kurban olam kurban olam
Beşikte yatan kuzuya

El veriyor el veriyor
Orta direk bel veriyor
Döndüm baktım sağ yanıma
Mehemmed'im can veriyor

Üç dörtlükte şiirin ayak ve uyak yapısı:

1. dörtlükte ayak: Bulunur mu
2. " " " : Kuzuya
3. " " " : Veriyor

şeklindedir. Karacaoğlan'a ait dizeler incelenirse dediğimiz doğrulanacaktır. İşte Karocaoğlan'ın dizeleri: (Mustafa Necati Karaer: Karacaoğlan, s. 365.)

Yürü bire yalan dünya
Senden murat alınır mı
Pek dolukmuş humar gözler
Buna çare bulunur mu

Hem okudum hemi de yazdım
Y lan dünya senden bezdim
Dağlar kovuğunda gezdim
Yiten yavru bulunur mu

Bahçelerde biter nergiz
Ben ağlarım gece gündüz
Seher vakti doğan yıldız
Göçte allar görünür mu

Karacaoğlan ağlar gülmez
Halin nedir diyen olmaz
Giden yavru geri gelmez
Uzak çöller görünür mü

Türkü : Madem dilber meylin yoğ idi bende
Yöre : Ankara
Kaynak kişi : Mucip Arcuman / Zekeriye Bozdağ
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1183

Klâsikleşmiş türkülerimizden biridir. Repertuvardaki sözleri:

Madem dilber meylin yoğ'idi bende
Ezelinden ikrar vermeyeyidin
Muhabbettir güzelliğin nişanı
Uğrun uğrun bakıp gülm e eyidin

Siyah saçlarım eylersin perde
Beni sen uğrattm *bu* zalim derde
Ben kendi halimde gezdiğim yerde
Çağırıp yadigôr vermeyeyidin

Karacaoğlan der ki ey mahı mestim
Kaşla göz eğersin bana mı kastın
Severler güzeli darılma dostum
Darıldmsa güzel olmayayıdın

Dilber: Alımlı, güzel kadın ~ **Meyil**: Eğilim ~ **İkrar**: Söz ~ **Hâl**: Durum, vaziyet ~ **Yadigâr**: Hediye, andaç ~ **Mah**: Ay - **Mest**: Kendinden geçmiş ~ **Kasıt**: Kötülük ~ **Uğrun uğrun**: Gizli gizli.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Kaynaktaki sözler: (Mustafa Necati Karaer: Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserleri, s. 210.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Çünkü güzel meylin yoğ'idi bende	/ Madem dilber meylin yoğ'idi hende
Ezelden de ikrar vermeyeyidin	/ Ezelinden ikrar vermeyeyidin
Muhabbettir güzelliğin nişanı	/ .....
Uğrun uğrun bakıp gülmeyeyidin	/ .....
Siyah zülüf erin eyleme perde	/ Siyah saçlarını eylersin perde
Beni de uğrattın bin türlü derde	/ Beni sen uğrattın bu zalını derde
Ben kendi halımda gezdiğim yerde	/ .....
Çağırıp bergüzar vermeyeyidin	/ Çağırıp yadigar vermeyeyidin
Kani senin ile yiyip içtiğim	
Ulu sahralarda konup göçtüğüm	
Şimdi kar eylemez benden kaçtığın	
Soyunup koynuma girmeyeyidin	
Karacaoğlan der ki ey mah-ı mestim	/ .....
Kaşın gözün eğme cana mı kastın	/ Kaşla göz eğersin hana *mı* kastın
Severler güzeli incinme dostum	/ Severler güzeli *darılma dostum*
Harcın ise güzel olmayayıdın	/ Darıldmsa güzel *olmayayıdın*

şeklindedir. Karacaoğlan'da dört dörtlük olan koşma repertuvara üç dörtlük geçmiştir. Sözler, Vasfi Mahir Kocatürk'ün hazırlamış olduğu Saz Şiirleri Antolojisinde (Vasfi Mahir Kocatürk, Saz Şiiri Antolojisi, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1963.) Kul Mustafa adına yayımlanmış. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözler yukarıda karşılıklı olarak yazılmıştır. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Sevdiğim üstüne dört libas giymiş
Yöre : Kayseri / Bünyan
Kaynak kişi : Adnan Türközü
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 2643

Kaynakta türkünün sözleri Karacaoğlan adına kayıtlıdır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Sevdiğim üstüne dört libas giymiş	/.....
Bir kara bir yeşil bir al bir beyaz	/.....
Güzellerde dört şey adet olunmuş	/.....
Bir şive bir cilve bir eda bir naz	/.....
Ehl-i dil hüsnünü muhalif etme	/.....
Mekteb-i i randan bir kadem gitme	/.....
Sana dört sözüm var sakın unutma	/.....
Bir öğren bir öğret bir oku bir yaz	/.....

Karacaoğlan der ki bahçene girdim / Eylen güzel eğlen bahçana girdim
Tomurcuk güllerin dermeye geldim /.....
Sevdiğim göğsünde dört nişan gördüm /.....
Bir alma bir ayva bir nar bir kiraz /.....

şeklindedir. Sözler Karacaoğlan'a ait olmasına rağmen tapşırma hanesi kayıtlara geçmemiştir. "Karacaoğlan der ki bahçene girdim" dizesiyle başlayan tapşırmalı dörtlük repertuvardaki sözlere eklenmelidir.

Türkü : Bir kararda durmayalım
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : İhsan Öztürk
Derleyen : Erkan Sürmen.
Repertuvar No : 1943

Yunus Emre'nin şiirleri de türkülerimize söz olmuş. Bunlardan biri de; "Bir kararda durmayalım / Gel gidelim dosta gönül" dizeleriyle başlayan türküdür. Repertuvardaki ve Yunus Divanındaki sözler aşağıya çıkarılmıştır.

Repertuvardaki 1. söz:

Bir kararda durmayalım gel gidelim dosta gönül
Hasretinen yanmayalım gel gidelim dosta gönül

Divandaki söz:

Bir nazarda kalmayalım gel dosta gidelim gönül
Hasret ile ölmeyelim gel dosta gidelim gönül

Repertuvardaki 2. söz:

Kılavuz ol gönül bana gel gidelim dosttan yana
Canım kurbandır canana gel gidelim dosta gönül

Divandaki söz:

Kulaguz ol gel sen bana günilelüm dostan yana
Bakmayalım önden sona gel dosta gidelim gönül

Günilmek: Yönelmek, kıskanmak.

Repertuvardaki 3. söz:

Kara haberin almadan can bedenden ayrılmadan
Ezrail bizi bulmadan gel gidelim dosta gönül

Divandaki söz:

Ölüm haberi gelmeden ecel yakamız almadan
Azrail hamle kılmadan gel dosta gidelim gönül

Repertuvardaki 4. söz:

Gerçek murada varalım yarin haberin soralım
Yunus Emre ' i alalım gel gidelim dosta gönül

Divandaki söz:

Gerçek erene varalım Hakk'ın haberin soralım
Yunus Emre ' i alalım gel dosta gidelim gönül

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Yukarıda görüldüğü gibi Yunus adına kayıtlı sözler hayli değişikliğe uğramıştır. Repertuvar kayıtlarındaki sözlerle Yunus kaynaklarından aldığımız sözler alt alta, kullanılmayan dizeler de aşağıya çıkarılmıştır. İncelendiğinde aradaki fark görülecektir.

Gel gidelim can turmadın surat terkini urmadın
Araya düşman girmedin gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim kalma ırak dost için kıla/im yarak
Şeyhün katındadır durak gel dosta gidelim gönül

Terk edelim ili şarı dost için kılalım zarı
Ele götürelim yarı gel dosta gidelim gönül

Bu dünyaya kalmayalım fanidar aldanmayalım
Biriken ayrılmayalım gel dosta gidelim gönül

Biz bu cihandan geçelim ol dost iline uçalım
Arzu hevadan geçelim gel dosta gidelim gönül

Bu dünya olmaz payidar aç gözünü canın uyar
Gel ol bana yoldaşı yar gel dosta gidelim gönül

Gerçek erene varalım Hakk'ın haberin soralım
Yunus Emre 'i alalım gel dosta gidelim gönül

Türkü : Benim adım dertli dolap
Yöre : Sivas / Kangal
Kaynak kişi : Müslüm Sümbül
Derleyen : Nida Tüfekçi / Yücel Paşmakçı
Repertuvar No : 16

Repertuvardaki sözler:

Benim adım dertli dolap
Suyum a k r yalap yalap
Böyle em'rey/emiş Çalap
Derdim vardır inilerim

Ben bu dağın ağacıyım
Hem tatlıyam hem acıyım
Ben Mevla 'a duacıyım
Derdim vardır inilerim

Dağdan kestiler hezenim
Bozuldu türlü düzenim
Ben bir usanmaz ozanım
Derdim vardır inilerim

Yunus bunda gelen gülmez
Kişi muradına ermez
Bu fani de kimse kalmaz
Derdim vardır inilerim

Dolap: Dönerek çalışan, su çeken düzen ~ **Yalap yalap**: Parlak, pırıltılı ve şırıltılı sesli ~ **Çalap**: Tanrı ~ **Hezenim**: Kütük ~ **Fâni**: Ölümlü, sonu olan.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Nejat İşcan'ın Yunus Emre Külliyesi adlı kitabının Yunus'tan Seçmeler Bölümünde (Eskişehir 1997) bu sözler yedi dörtlük yayımlanmıştır. Kullanılmayan dörtlükler aşağıya çıkarılmıştır.

Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim
Ben Mevla ya aşık oldum
Anın için inilerim

Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım kırdılar
Dolaba layık gördüler
Derdim vardır inilerim

Dülgerler her yanım yondu
Her azam yerine kondu
Bu imkan Hak'tan geldi
Derdim vardır inilerim

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yü k eğe dökerim
Görün ben neler çekerim
Derdim vardır inilerim

şeklindedir. Repertuvardaki üç dörtlük, adı geçen kaynaktan verdiğimiz dörtlüklerle aynıdır. Dizeler hiç değişikliğe uğramadan türküye söz olmuş, günümüze kadar da gelmiştir. Ancak repertuvar kayıtlarındaki: "Dağdan kestiler hezenim / Bozuldu türlü düzenim / Ben bir usanmaz ozanım / Derdim vardır inilerim" dizelerinden meydana gelen dörtlük, kaynaklarda bulunamamıştır.

Türkü : Ben bu dağın ağacıyam
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Ahmet Yılmaztaş
Derleyen : Yılmaz Tapucu
Repertuvar No : 1203

Repertuvardaki sözler:

Ben bu dağın ağacıyım
Hem tatlıyam hem acıyım
Ben Mevla'nın muhtacıyam

Bağlantı
Gel gör beni aşk neyledi
Derde gir i ar eyledi

Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım kırdılar
Garip olduğum bildiler
Bağlantı

şeklindedir. Yunus'a ait "Ben bu dağın ağacıyam" ve "Beni bu dağda buldular" dizesiyle başlayan dörtlüklerin üç dizesi alınmış, bendi üç bağlantısı iki olan yukarıda yayımladığımız metin meydana getirilmiş. Yunus'a ait sözlerin tamamı yedi dörtlüktür. (Nejat İşcan Yunus Emre Külliyesi, Eskişehir 1997) "Gel gör beni aşk n e ledi / Derde giriftar eyledi" dizeleri Yunus'un başka şiirinden alınmıştır. Kaynaktaki yedi dörtlüğün sözleri aşağıdaki gibidir:

Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim
Ben Mevla ' a aşık oldum
Anın için inilerim

Benim adım dertli dolap
Suyum akar yalap yalap
Böyle em'rey/emiş Çalap
Derdim vardır inilerim

Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım kırdılar
Dolaba layık gördüler
Derdim vardır inilerim

Ben bir dağın ağacıyım
Ne !atlıyım ne acıyım
Ben Mevla ' a duacıyım
Derdim vardır inilerim

Dülgerler her yanım yondu
Her azam yerine kondu
Bu imkan Hak'tan geldi
Derdim vardır inilerim

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yükseğe dökerim
Görün ben neler çekerim
Derdim vardır inilerim

Yunus bunda gelen gülmez
Kişi muradına ermez
Bu fani de kimse kalmaz
Derdim vardır inilerim

Türkü : Ben ağlarım yane yane
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Sırrı Sarısözen
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 667

Yunus Emre'nin türkü repertuvarına giren, ilâhî özelliği taşıyan *"Ben ağlarım yane yane / Aşk boyadı beni kane"* dizesiyle başlayan sözler Sivas'tan repertuvara girmiş. Repertuvardaki sözler:

Ben ağlarım yane yane
Aşk boyadı beni kane
Ne akilem ne divane

Bağlantı
Gel gör beni aşk neyledi
Derde giriftar eyledi

Gâh eserim yeller gibi
Gâh tozarım yollar gibi
Gâh akarım seller gibi

Bağlantı
Gel gör beni aşk neyledi
Derde giriftar eyledi

Ben Yunus'u biçareyim
Baştan ayağa yareyim
Aşk elinden avareyim

Bağlantı
Gel gör beni aşk neyledi
Derde giriftar eyledi

Akil: Akıl ~ **Divane**: Çılgın ~ **Giriftar**: Tutulmuş, yakalanmış ~ **Avare**: Başıboş ~ **Biçare**: Çaresiz.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. İncelendiğinde benti üç bağlantısı iki dizedir. Repertuvardaki sözlere bağlantı bölümü eklenmiştir. Bu bölümde okunan sözler kaynakta yoktur.

Yunus Divandaki sözler: (M. Aziz Bolel, Yunus Emre Hazretleri, Hayatı - Divanı, Eskişehir 1983.)

Ben yürürüm yane yane aşk boyadı beni kâne
Ne akilem ne divane gel gör beni aşk neyledi

Gâh eserim yeller gibi gâh tozarım yollar gibi
Gâh akarım seller gibi gel gör beni aşk neyledi

Miskin Yunus biçareyim baştan ayağa yareyim
Dost ilinden avareyim gel gör beni aşk neyledi

şeklindedir. Repertuvardaki sözler çok eksiktir. Yunus Divanındaki *"Miskin Yunus biçareyim"*. dizesi *"Ben Yunus'u biçareyim"* olmuştur. Diğer sözler kaynaktaki gibidir.

Yunus Divanındaki kullanılmayan sözler aşağıya çıkarılmıştır.

Akan sularnan çağlaram der'dile ciğer dağlaram
Şeyhüm anuban ağlaram gel gör beni aşk neyledi

Ya elim al kaldır beni ya vuslata erdir beni
Çok ağlattın güldür beni gel gör beni aşk neyledi

Ben yürürüm ilden ile şeyh ararım dilden dile
Gurbette hâlim kim bile gel gör beni aşk neyledi

Mecnun oluban yürürem ol yâri düşde görürem
Uyanıp melül oluram gel gör beni aşk neyledi

Türkü : Yar yüreğim yar görki neler var
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Mehmet Şenses
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 3080

Sözleri Yunus Emre'ye ait (M. Aziz Bolel, Yunus Emre Hazretleri, Hayatı - Divanı, Eskişehir 1983.) bir başka türkü de Şanlı Urfa'dan kayıtlara geçmiş. Repertuvardaki ve kaynaktaki sözler aşağıya çıkarılmıştır.

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler**:
Yar yüreğim yar gör ki neler var	/.....
Bu halk içinde bize de gülen var	/.....
Bu yol uzaktır menzili çoktur	/.....
Geçidi yoktur derin de sular var	/.....

Ko gülen gülsün kendini bulsun / Ko gülen gülsün Hak bizim olsun
Nâdan ne bilsin bizi de bilen var / Gafil ne bilir Hakk'ı sever var
Yunus sen bunda meydan isteme / .....
Meydan içinde merdaneler var / .....

İncelendiğinde söz farklılıkları görülecektir. Repertuvara geçmeyen Yunus Divanındaki sözler bilgi mahiyetinde aşağıya çıkarılmıştır.

Girdik bu yola aşk ile bile
Gurbetlik ile bizi salâr var
Her kim merdane gelsin meydane
Kalmasın cane kimde hüner var

Salâr: Çağırmak, ünlemek davet etmek.

Türkü : Aşkın aldı beni benden
Yöre : Manisa / Kula
Kaynak kişi : Âşık Halil Yıldız
Derleyen : İsmet Egeli
Repertuvar No : 3327

Sözleri Yunus Emre adına kayıtlı (M. Aziz Bolel Yunus Emre Hazretleri, Hayatı - Divanı, Eskişehir 1983 şiir No: B / 114, s. 262.) türkülerden biri de repertuvara Manisa / Kula'dan geçmiş. Repertuvardaki ve kaynaktaki sözleri:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler:**
Aşkın aldı beni benden	/ .....
Bana seni gerek seni	/ .....
Ben yanarım dünü günü	/ .....
Bana seni gerek seni	/ .....

Ne varlığa sevinirim
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni

Aşkın âşıklar öldürür
Aşk denizine daldurur
Tecelli ile doldurur
Bana seni gerek seni

Aşkın şarabından içem
Mecnun olup dağa düşem
Sensin dün -ü gün endişem
Bana seni gerek seni

Sofi/ere sohbet gerek / Ahilere ahret gerek
Ahilere ahret gerek / Sofi/ere sohbet gerek
Mecnunlara leyli gerek / Aşıklara didar gerek
Bana seni gerek seni /.....

Eğer beni öldüreler
Külüm göğe savura/ar
Tprağım anda çağıra
Bana seni gerek seni

Cennet cennet dedikleri /.....
Birkaç melek birkaç hiiri /.....
İsteyene ver onları /.....
Bana seni gerek seni /.....

Yunus'tur benim adım
Gün geçtikçe artar derdim
İki cihanda maksudum
Bana seni gerek seni

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Sözlerin aslı dört beyittir. Repertuvara üç dörtlüğü alınmıştır. Tapşırma hanesinin repertuvara geçmesi gerekir.

Türkü : Beni sorma bana ben ben değilem
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Raci Alkır
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 2005

Sözleri Yunus Emre'ye ait (M. Aziz Bolel Yunus Emre Hazretleri, Hayatı - Divanı, Eskişehir 1983, İ / 15, s. 341.) "Beni sorma hana hen hen değilem" dizesiyle başlayan sözler hayli tahribat görmüştür.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Beni sorma bana bende değilem	/ Beni sorma bana hen ben değilem
Suretim boş yürür tondan içeri	/ Bir ben vardll' hende benden içeru
Severem ben seni candan içeri	/ Seni ben severim candan içeru
Yalını iitmez bu erkôndan içeri	/ Yolun vardır bu erkôndan içeru
Kesildi takadım dizde derman *yok*	/.....
Bu mezhep imiş dinden içeri	/.....
Şeriat tarikat yoldur varana	/.....
Hakikat marifet andan içeri	/.....

Dinin terk edenin küfürdür işi	/ .....
Bu ne küfardür imandan içeri	/ Ol ne küfürdür imandan içeru
Geçeriken Yunus şeş oldu dosta	/ Yunus'un sözleri hun'dur ateştir
Ki kaldı kapuda andan içeri	/ Kapında kullar var sultandan içeru

Erkân: İleri gelenler, büyükler ~ **Takat**: Güç, kuvvet ~ **Şeriat**: Uyulması gereken dini kurallar ~ **Tarikat**: Tanrı'ya ulaşmak arzusuyla tutulan yol ~ **Hûn**: Kan.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Repertuvardaki sözlerde dizeler arasında bir kopukluk vardır. Bazı dizeler başka dörtlüklerden alınarak yamanmış, türkü de böyle okunarak günümüze kadar gelmiştir. Sözlerin aslındaki sıra takip edilmemiştir. Eğer sözlerdeki sıra takip edilse idi bütünlük bozulmayacak, dizeler arasında kopukluk olmayacaktı. Repertuvardaki, Yunus Divanındaki sözler karşılıklı yazılmış, kullanılmayan dizeler bilgi mahiyetinde verilmiştir.

Süleyman kuş dilin bilir dediler
Sülayman var Süleyman'dan içeri

Nereye bakarsam dopdolusun
Seni kanda kayam benden içeri.

O bir dilber dürür yokdur nişanı
Nişan olur mu nişandan içeri

Beni benden alana ermez elim
Kadem kim basa sultandan içeri

Tecelliden nasip verdi kimine
Kiminin maksudu bundan içeri

Kime didar güninden şule değse
Anun şu/esi var günden içeri

Senin aşkın beni benden alıpdır
Ne şirin dert bu dermandan içeri

Türkü	: Atım atım kıratım
Yöre	: Muş
Kaynak kişi	: Muazzez Türing
Derleyen	: Muazzez Türing
Repertuvar No	: 3707

Muş'tan repertuvara geçen "Atım atım kıratım" adlı türkü Muazzez Türing tarafından derlenmiş kaynak kişi de kendisi. Aynı türkü 22. 8. 1987 tarihinde Muş'ta mahalli sanatçı Mehmet Ciğer'den tarafımdan da derlenerek arşivlenmiştir. Sözlerde pek değişiklik olmamakla beraber ikinci dörtlüğün

üçüncü dizesi; *"Yan gelem yan gelmiyem"* şeklinde okunmaktadır. Dize, TRT Müzik Dairesi Başkanlığının Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinde de aynı şekilde yazılmıştır. Dizenin: "Ya *gelem ye gelmiyem"* olması gerikir. O da *"Ya gelirim ya gelmem"* anlamındadır.

Sözleri doğru okunan ama dizeler arasında anlam itibariyle kaynaşmayan *"Çorum'un Kaçma güzel kaçma ben adamam yemem"* adlı türküsüdür. Türkünün ikinci sözleri şöyledir.

İmaret de güzellerin malıdır
Lahuri şal al fistanın gülüdür

İmaret: Yoksullara yiyecek dağıtan bir hayır kurumudur. Lahurişal ise: Batı Pakistan'daki Lahor şehrinde yapılan bir şal, Lahor şalıdır. Lahor şalı al fistanın gülü olursa, imaretteki güzellerin nasıl malı olabilir. Al fistanın gülü olan Lahurişal imaretteki güzellerin malı olabilir mi? Hepsinin yoksul olduğu düşünülürse böyle bir şallı fistana imaretteki güzellerin sahip olması söz konusu olamaz. Zira Lahor şalı Pakistan'dan, Lahor'dan geldiğine göre kıymetli olmalıdır. Bu durumda işin içinden nasıl çıkılır bilemem. İki dize arasında ifade birliği yoktur. Sözler sakattır. İmaret bir yer adı ise durum değişir. Dize, *"İmaret de güzellerin yoludur"* şeklinde okunduğunda durum düzelcek; imaretin bulunduğu yer güzellerin yolu olacaktır. Bizce dize böyle okunmalıdır.

Türkü : Seherde bir bağa girdim
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Âşık İsmail Daimî
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 13

Sözleri Teslim Abdal adınadır. İlk iki dörtlüğünün sözleri şöyledir.

Seherde bir bağa girdim
Ne bağ duydu ne bağbancı
El sundum güllerin derdim
Ne bağ duydu ne bağbancı

Bağın kapısını açtım
Sayın ki cenette düştüm
Yâr ile tenha buluştum
Ne bağ duydu ne bağbancı

bu sözlerin *"Ne bağ duydu ne bağbancı"* dizesindeki bozukluğu anlatmak için bağ ve bağban kelimelerinin sözlük anlamlarına bakalım.

bağban: Bahçivan, bağ bekçisi.
bağ : Demet, deste
: Üzüm çubuklarının dikili bulunduğu toprak

Bu açıklamadan sonra dördüncü dizenin *"Ne bağ duydu ne bağbancı"* şeklinde okunması terstir. *"Ne bağ duydu ne bağ-ı ban / bağ-ı ban"* şeklinde okunması gerekir. Bağban bahçevan, bahçeye bakan olduğuna göre *"bağbanın"* bağbancısı olamaz. Dizenin *"Ne bağ duydu ne bağ-ı ban"* şeklinde olması gerekir.

Türkü : Kırmızı gül demet demet
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Muharrem Akkuş
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1175

Repertuvardaki sözleri üç dörtlüktür. İlk dörtlük şöyledir:

Kırmızı gül demet demet
Sevda değil bir âlemet
Gitti gelmez o muhannet
Şol revanda balam kaldı

Diğer okunan ikinci ve üçüncü dörtlüklerde de 4. dize *"Şol revanda balam kaldı"* olarak tekrar edilmektedir. Türkünün ilk dörtlüğünde üçüncü dizeye kadar anlam bütünlüğü mükemmeldir. Dördüncü dize ne demek istemektedir. Bakalım: Şol, o anlamında, revan da giden. Bala: Çocuk, balam'ı da çocuğum olarak düşünürsek "O *giden de çocuğum kaldı"* gibi bir anlam çıkar ki; bu da diğer dizelere terstir.

Osmanlıca Türkçe Sözlükte:
bâl : Kuş kanadı, kol pazı.
bâl : Yürek, gönül, kalp
balâ : Yüksek, yukarı, yüce, boy, balâ, kad, uzun boylu

olarak açıklanmıştır. Dizede kullanılan *"bala"* çocuk anlamındadır. O hâlde *"Şol Revan'da balam kaldı"* dizesindeki, Revan, Erivan'ın kısaltılmış şeklidir. Erivan Ermenistan'da bir şehirdir. Dize bu söylenişiyle anlam kazanır *"Şol Revan'da balam kaldı"* dizesinde Revan'ı yer adı olarak düşündüğümüzde mesele çözümlenecektir.

Türkü : Vücudum şehrini seyran eylerken
Yöre : Adana
Kaynak kişi : Âşık Ferrahî
Derleyen : Nurettin Dadaloğlu
Repertuvar No : 3619

Repertuvardaki Sözleri:

Vücudum şehrini seyran eylerken
Cihanda bulunmaz bir eşin dilber
Candan baş k yoktur elde sermayem
O da sana gurban olsun can dilber

Nice aşıkların sendedir meyli
Çok gezdim cihanı yoruldum hayli
Bir şirin gelmiştir bir de sen leyli
Bu can sana gurban olsun can dilber

şeklinde iki dörtlüktür. Kul Himmet Üstadım'a ait sözler kaynakta yedi dörtlüktür. (Hasan Yalıncaklı Kul Himmet Üstadım, Hayatı, Şiirleri ve Menkîbeleri Rem LTD ŞTİ Ankara, s. 117.) Repertuvara geçen sözler asıl sözlerin birinci ve üçüncü dörtlüğüdür. Onlar da bozularak kayıtlara geçmiştir. Tamamını vereceğimiz sözler incelendiğinde şiirdeki akıcılık hemen görülecektir.

Kaynaktaki sözler:

Vücudum şehrini seyran eylerken
Çık yüzüm üstüne cihana dilber
Serden başka sermayem yoktur elimde
Serimden ziyade daha ne dilber

Bunca aşıkların aklın almışsın
Nicesini bu sevdaya salmışsın
Hindistan elinden kumaş gelmişsin
Söyle metahına paha ne dilber

Bunca aşıkların sendedir meyli
Gezdirdin cihanı dolandım hayli
Bir Şirin gelmiştir bir dahi Leyli
Bir de sen gelmişsin cihana dilber

Y kuttur yanağın hilaldir kaşın
Şekerdir dudağın incidir dişin
Gezdim şu dünyayı yoğ'umuş eşin
Bulamam Hüsnü'ne bahane dilber

Kaşların la-mel i gözlerin a ' in
Hüri kızlarında yoğ'umuş tay 'ın
Sığındır bakışın c e landır soyun
Gözlerin benziyor şahana dilber

Ben bezirgan olsam sen de bir esir
Yetmez mi pahana Şam ile Mısır
Yüz bin altın versem ola mı kusur
İşte kıymetine daha ne dilber

Aşık derler cemalini görene
Murat olur ince beli sarana
Kul Himmet Üstadım nedir diyene
Kölemdir diyesin sorana dilber

Bu kadar güzel sözler türküyle beraber kayıtlara geçmeli, repertuvar–daki iki dörtlüğün söz sakatlıkları aslına uygun düzeltilmelidir. (Bu türkü TRT kayıtları esas alınarak Çukurova Türküleri (1) adlı kitabımda da yayımlanmıştır.)

Türkü : Bülbül olsam varsam gelsem
Yöre : Iğdır
Kaynak kişi : Abdurrahman Yörüktümen
Derleyen : Mustafa Hoşsu
Repertuvar No : 66

Sözleri yine Kul Himmet Üstadım'a ait bir başka türkü de Iğdır kütüğüne kayıtlıdır. Kul Himmet Üsadım'da sözler on bir dörtlüktür. (Hasan Yalıncaklı Kul Himmet Üstadım, Hayatı, Şiirleri ve Menkîbeleri Rem LTD ŞTİ Ankara, s. 115.)

Kaynaktaki sözleri:

Bülbül olsam varsam gelsem
Hakk'ın divanına dursam
Ben bir yanıl elma olsam
Dalında bitsem ne dersin

Sen bir yanıl elma olsan
Dalımda bitmeye gelsen
Ben bir eğri çöğmen olsam
Taksam indirsem ne *dersin*

Sen bir eğri çöğmen olsan
Takıp indirmeye gelsen
Ben bir avuç darı olsam
Yere saçı/sam ne dersin

Sen bir avuç darı olsan
Yere saçılmaya gelsen
Ben bir güzel keklik olsam
Bir bir toplasam ne dersin

Sen bir güzel keklik olsan
Bir bir toplamaya gelsen
Ben bir yavru şahin olsam
Kapsam kaldırsam ne dersin

Sen bir yavru Şahin olsan
Kapıp kaldırmaya gelsen
Ben bir sulu sepken olsam
Kanadın kırsam ne dersin

Sen bir sulu sepken olsan
Kanadım kırmaya gelsen
Ben bir deli poyraz olsam
Tepsem dağıtsam ne dersin

Sen bir deli poyraz olsan
Tepip dağıtmaya gelsen
Ben bir ulu hasta olsam
Yoluna yatsam ne dersin

Sen bir ulu hasta olsan
Yoluma yatmaya gelsen
Ben de bir Azrail olsam
Canını alsam ne dersin

Sen bir Azrail olsan
Canımı almaya gelsen
Benbir cennetlik k l olsam
Cennete girsem ne dersin

Sen bir cennetlik kul olsan
Cennete girmeye gelsen
Kul Himmet Üstadım bulsa
Bilece girsek ne dersin

Aynı sözler İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar adlı kitabında (s. 211) Ali İzzet Özkân'dan derlenerek Pir Sultan kaynaklarına geçmiştir. Adı geçen kaynakta yayımlanan şiir on bir dörtlüktür. Kul Himmet Üstadım adına yayımlananla aynıdır. (Hasan Yalıncaklı şiiri Kul Himmet Üstadım adına yayımlamıştır. Şiir İbrahim Aslanoğlu'nun Kul Hummet Üstadım adlı kitabında yoktur. Tapşırma hanesinin düzeltilmesi gerekir.) Şimdi türkünün repertuvardaki sözlerine bakalım.

Kız

Ben bir avuç darı olup
Yere serpilecek olsam
Goy beni nice neylersin
Sen beni nice ney/ersi

Erkek

Sen bir avuç darı olup
Yere serpilecek olsan
Ben bir güzel toyuk olup
Seni de yersem neylersin

Kız

Ben bir güzel ceylan olup
Dağa da çıkacak olsam
Goy beni nice neylersin
Sen beni nice neylersin

Erkek

Ben bir güzel avcı olup
Peşine gelecek olsam
Seni de vursam neylersin
Seni de vursam neylersin

Kız

Ben bir güzel elma olup
Sandığa girecek olsam
Goy beni nice neylersin
Sen beni nice neylersin

Erkek

Ben bir güzel açar olup
Sandığı açacak olsan
Seni de yesem neylersin
Seni de yesem neylersin

Toyuk: Tavuk ~ **Açar**: Anahtar.

Bu türkünün sözleri de çok değişikliğe uğrayarak kayıtlara geçmiştir. Kayıtlara altı dörtlük geçen sözler incelendiğinde değişiklikler görülecektir.

Türkü : Gel ey gönül mülk edinme bu dehrî
Yöre : Malatya
Kaynak kişi : İbrahim Emici
Derleyen : Ankara Radyosu THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 1847

Repertuvardaki sözler:

Gel ey gönül mülk edinme bu dehri
Eli göçmüş hüsni insana dönersin
Bal deyi sunarlar akıbet zehri
Tacı tahtı bi-mekana dönersin

Verme yine peyi nef in eline
Salmaz seni Hakk'ın doğru yoluna
Ecel yeli değer ömrüm bağına
Pençe vurmuş aşiyana dönersin

Bu felek oncasın eyledi berbat
Hiç gelip geçenden almadım irşat
Neyidi cihana gelmekte murat
Esiri der la-mekana dönersin

Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı'nın Hekimanlı Esirî adlı kitabında türkünün sözleri "Dönersin" adıyla beş dörtlük olarak yayımlanmıştır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Gel *ey* gönül mülk edinme bu dehri	/ .....
Eli göçmüş ıssız hana dönersin	/ Eli göçmüş hüsni insana dönersin
Bal deyi sunarlar akıbet zehri	/ .....
Tacı tahtı bi-mekana dönersin	/ .....
Verme iradeni nef in eline	/ Verme yine peyi nef in eline
Salmaz seni Hakk'ın doğru yoluna	/ .....
Ömür tığı uğrar ecel yeline	/ Ecel yeli değer ömrüm bağına
Peçeğ uçmuş aşiyana dönersin	/ Pençe vurmuş aşiyana dönersin
Bu felek nicesin eyledi berbat	/ Bu felek oncasın eyledi berbat
Olmadı mı gelip geçenden irşat	/ Hiç gelip geçenden almadım irşat
Ne idi cihana gelmekte murat	/ .....
Esiri der la-mekana dönersin	/ .....

Esirî'ye ait koşma birinci, ikinci, beşinci dörtlükler olmak üzere repertuvar kayıtlarına üç dörtlük geçmiştir. Birinci dörtlüğün "Eli göçmüş

ıssız hana dönersin" dizesindeki, "ıssız hana" "hüsn-i insan" olmuş. Hüsn: Güzel iyi. Hüsn-i insan: İyi ve güzel insandır. O zaman dize "Eli göçmüş güzel insana dönersin" şeklinde bir anlam kazanır. Dizedeki "hüsn, -i insan" yerine "ıssız hana" konulursa, "Eli göçmüş ıssız hana dönersin" olur. Doğrusu da budur.

Sözlerin ikinci dörtlüğünün birinci dizesinin aslı, "Verme iradeni nef in eline." Repertuvarda: "Verme yine peyi nef in eline" şeklindedir. Osmanlıca Türkçe Sözlükte: Pey: İz, işaret, ard, arka, ayak anlamlarına gelmektedir. Açıklanan anlamların hiçbiri "irade" sözcüğünün yerini tutmuyor. Üstelik gülünç bir durum ortaya çıkıyor. Ama maalesef hâlâ böyle okunuyor. Sözlerin ikinci dörtlüğünün üçüncü dizesinin aslı "Ömür tığ-ı uğrar ecel yeline" iken "Ecel yeli değer ömrüm bağına" şeklini almıştır.

Sözlerin ikinci dörtlüğünün son dizesi: "Peçeğ uçmuş aşiyana dönersin"dir. Peçeğ; insan veya hayvan yavrusu. Aşiyan: Mekan ev, kuş yuvası anlamındadır. "Peçeğ uçmuş aşiyana dönersin." Yuvasından yavrusu uçmuş kuşa dönersin / Yavrusu yuvadan uçmuş kuş yuvasına mekânına, evine dönersin anlamındadır. Repertuvar kayıtlarına geçen dize: "Pençe vurmuş aşiyana dönersin" şeklindedir. O da: "Pençe vurmuş mekana, eve, haneye dönersin" şeklinde bir anlam ifade eder. Ama maalesef aslındaki dizeyle ilgisi yoktur.

Hekimanlı Esirî'ye ait repertuvara geçmeyen dörtlükler:

Gör felek neyledi Zülkarneyn şahı
Emrine muntazır bunca sipahi
İnsi cinin padişahı penahı
Davut oğlu Süleyman'a dönersin

Zal ü Rüstem gibi hükmün yürüse
Ne hilaf ır her kim benim der ise
Zerrece başında aklın var ise
Yurdu ıssız garibana dönersin

Zülkârneyn: İki boynuzlu, Kur'anı Kerîm'de adı geçen nebimi, velimi olduğundan tereddüt edilen zat. Rivayete göre Büyük İskender ~ **Muntazır**: İntizâr eden, gözleyen, bekleyen, intizâr ederek bekleyen ~ **İns**: Beşer ~ **Cinn**: Gözle görünmez lâtif cisimlerden bir yaratık, zeki anlayışlı kişi ~ **Sipahi**: Asker, ordu ~ **Penah**: Sığınma, sığınacak yer, dayandığı nokta ~ **Hilâf**: Karşı, zıd, yalan ~ **Zal-ü Rüstem**: Zaloğlu Rüstem, İran'ın ünlü pehlivanı, savaşçısı.

Türkülerimizde karşımıza çıkan söz yanlışlıklarından biri de yöre söyleyişlerinin yanlış anlaşılmasından, yöre ağzını bilmemekten kaynaklanmaktadır. "Adana'nın yolları taşlık" türküsünün ikinci sözü:

Adana'nın bayırına
Ağam at küverdim çayırına
Anan baban hayırına

şeklinde repertuvara geçmiştir. "Ağam at küverdim çayırına" okunuşu yanlıştır. "Ağam at koyverdim çayırına" olması gerekir. Çukurovalı "koyverdim" sözcüğünü "goverdim" şeklinde söyler. Bu söyleyiş kayıtlara "küverdim" geçmiş, öyle de okunmaktadır. Sözcüğün hiçbir anlamı yoktur. Yanlış anlaşılma veya yazılma sonucu ortaya çıkmıştır.

Türkü : Dünya umuruna meylini verme
Yöre : Malatya / Arapkir
Kaynak kişi : Süleyman Elver
Derleyen : TRT İstanbul Radyosu THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 2422

Türkünün sözleri repertuvarda Yunus Emre adına kayıtlıdır. Aslında şiir Ruhsatî'ye ait olup sekiz dörtlüktür. (Doğan Kaya Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1994, s. 390.) Dörtlükler ve bilinmeyen sözcükler aşağıdaki gibidir.

Dünya umu r na meylini verme
Sen de kurtulmazsın ecel elinden
Ben filanım deyi göğsünü germe
Sen de kurtulmazsın ecel elinden

Hani Meryem hani on'noğlu İsa
Elinde ej derha olurdu asa
Polat Kavmi ile cen ' eden Musa
O da kurtulmadı ecel elinden

İskender de gitti alemi gezdi
Yunus balık ile de r ayı yüzdü
Zaloğlu Rüstem'in tahtını bozdu
O da kurtulmadı ecel elinden

Nemrut İbrahim'le çok cenk e ledi
Semaya kastetti deyi söylerdi
Ahırı bir sinek helak eyledi
O da k rtulmadı ecel elinden

Eydür Derviş Yunus din ile iman
Tacı tahtı yel götürdü Süleyman
Lokman da derdine olmadı derman
O da kurtulmadı ecel elinden

Umur: İşler ~ **On'noğlu**: Onun oğlu ~ **Meyil vermek**: Gönlü düşmek, sevmek ~ **Asa**: Baston ~ **Halâk**: Yok etmek, mahvetmek ~ **Eyitmek**: Söylemek.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Dünyanın mekrine meylini verme	/ Dünya umuruna meylini verme
Sen de kurtulmazsın mevtin elinden	/ Sen de kurtulmazsın ecel elinden
Ben filanım deyi göğsünü germe	/.....
Sen "e kurtulmazsın mevtin elinden	/ Sen de kurtulmazsın ecel elinden
Hani Me r em oğlu Hazret-i İsa	/ Hani Meryem hani on'noğlu İsa
Firavun kavmiyle cenk etti Musa	/ Polat Kavmi ile cen'geden Musa
Ej derha olurdu elinde asa	/ Elinde ej derha olurdu asa
O da k rtulmadı mevtin elinden	/ O da kurtulmadı ecel elinden
Yunus balık ile de r ayı gezdi	/ İskender de gitti alemi gezdi
İskender seyr edip alemi süzdü	/ Yunus balık ile de r ayı yüzdü
Zaloğlu Rüstem'in tahtını bozdu	/.....
O da kurtulmadı mevtin elinden	/ O da kurtulmadı ecel elinden
Aşık Ruhsat ister din ile iman	/ Eydür Derviş Yunus din ile iman
Hani tahtın yel götüren Süleyman	/ Tacı tahtı yel götürdü Süleyman
Lokman bulamadı ecele derman	*/ Lokman da derdine olmadı derman*
O da kurtulmadı mevtin elinden	/ O da kurtulmadı ecel elinden

Mekr: Hile, düzenbazlık, aldatma, maksadından vaz geçirme ~ **Mevt**: Ölüm.

Ruhsatî'ye ait sözlerle repertuvardaki sözler incelendiğinde önemli farklılıkların olduğu görülecektir. Özellikle tapşırma hanesinin muhakkak repertuvara geçmesi, dizelerdeki yanlışlıkların da aslına uygun düzeltilmesi gerekir. Repertuvara geçen:

Nemrut İbrahim'le çok cenk eyledi
Semaya kastetti deyi söylerdi
Ahırı bir sinek helak eyledi
O da kurtulmadı ecel elinden

dörtlüğü Ruhsatî'de yoktur. Sanırım o dörtlük yamanmıştır. Ruhsatî adına kayıtlı, repertuvara geçmeyen üç dörtlüğün sözleri aşağıdaki gibidir:

Hakk'ı zikrederek buldu kemali
Kaç kere seyretti hüsn-ü cemali
Allah'ın aslanı Hazreti Ali
O da kurtulmadı mevtin elinden

Gökten ayet ayet Kur'an indirdi
Dertli olanlara deva kıldırdı
Dünya kalsa Muhammed'e kalırdı
O da kurtulmadı mevtin elinden

Azrail bedenden canlar uçurur
Bal isteyenlere zehir içirir
Nicesini Kaftan Kafa göçürür .
Sen de kurtulmazsın mevtin elinden

Türkü : Geldi geçti güzellerin kervanı
Yöre : Sivas / Hafik / Aktaş Başyurt
Kaynak kişi : Haydar Tatlısu / Hamza Başyurt
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1465

Repertuvardaki sözler:

Geldi geçti güzellerin kervanı
Sürüldü savruldu yarin harmanı
Gençlik elde iken sürün devranı
İhtiyarlıkta devran sürülmez imiş

Her gün ağlar iken nasıl güleyim
Gönül gamda iken gülünmez imiş
Arşa direk oldu benim tütünüm
Başa ne gelecek bilinmez imiş

Ruhsati 'im demem binde birini
Ferhat olan niçin sevmez Şirin'i
Aradım kitapta buldum yerini
Sabir gibi devlet bulunmaz imiş

şeklindedir. Repertuvardaki sözler de Ruhsatî adına kayıtlıdır. Yard. Doç. Dr. Doğan Kaya, Sivas'ta Âşıklık geleneği ve Âşık Ruhsatî kitabında sözlerin Ruhsatî'nin oğlu Minhacî'ya ait olduğunu, Âşık Minhacî adlı kitabında da (Âşık Minhacî, Sivas 1994, s. 75.) deyişi yayımlamıştır.

Neme şad olayım neme güleyim
Gönül gamda iken gülünmez imiş
Sineme vurdular hicran kamasın
Haşra dek noktası silinmez imiş

Geldi geçti güzellerin kenıanı
Sürüldü savruldu dostun harmanı
Gençlik elde iken sürün devranı
Kocalıkta devran sürülmez imiş

Toy iken ölüme aklım ermezdi
Ayrılık ne kulağıma girmezdi
Şu dert hatırıma bir dem gelmezdi
Bana ne gelecek bilinmez imiş

Minhacf'yim demem binde birini
Ferhat olan niçin sevmez Şirin'i
Aradım kitapta buldum yerini
Sabır gibi devlet bulunmaz imiş

Sözler dört dörklük olup Ruhsatî'nin oğlu Minhacî tapşırmasıyla yayımlanmıştır. Minhacî'ya ait sözler incelenerek düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Bülbül havalanmış yüksekten uçar
Yöre : Enzincan
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müd.
Repertuvar No :

Türkünün sözleri repertuvarda üç dörtlüktür. Karacaoğlan'a ait koşmanın son dörtlüğü repertuvarda yoktur. Son dörtlük aşağıdaki gibidir. Tapşırma hanesinin bulunduğu dörtlüğün repertuvara geçmesi gerekir.

Karacaoğlan söyle k şı karadan
Hicap perdesini kaldır aradan
Seni beni bir Mevla'dır yaradan
Büyüklenme hey kız güzelim deyi

Türkü : Şu yüce dağların karı eridi
Yöre : İçel / Silifke / Mut
Kaynak kişi : Musa Eroğlu
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müd.
Repertuvar No : 1467

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Şu yüce dağların karı eridi
Sel oldu gidelim bizim ellere
Yaylamızı /ale sümbül bürüdü
Gel oldu gidelim bizim ellere

Nazlı olur güzellerin eyisi
Deli gönül güzellerin delisi
Gayrı bizim elin kara çalısı
Gül oldu gidelim bizim ellere

Karacaoğlan der ki gelir yazları
Güzel kimden aldın sen bu nazları
Ananın babanın acı sözleri
Bal oldu gidelim bizim ellere

Bu koşma Karacaoğlan kayıtlarında beş dörtlüktür. Repertuvara üç dörtlük geçmiştir. Kaynaktaki sözler: (Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan Tercüman 1001 Temel Eser, s. 105.)

Kalktı deli gönül sürdü yürüdü
Gel oldu gidelim bizim ellere
Gö z aşlarım ye r üzünü bürüdü
Sel oldu gidelim bizim illere

Gö z aşlarım yeryüzüne saçıldı
Bahar oldu yayla yolu açıldı
Yel esti de karın bendi seçildi
Yol oldu gidelim bizim illere

Kavim kardaş bir araya derildi
Güzel dilber oldum diye yerindi
Kitaba baktım ki yollar göründü
Gel oldu gidelim bizim illere

Şahı sensin dilberlerin emesi
Gözüme görünmez dünya varısı
Şimdi bizim elin kara çalısı
Gül oldu gidelim bizim illere

Karacaoğlan eder gelir yazları
Kuzum kime eden sen bu nazları
Ananın atanın acı sözleri
Bal oldu gidelim bizim illere

şeklindedir. Koşma repertuvar kayıtlarına geçinceye kadar hayli değişikliğe uğramıştır. Sözlere bakıldığında: "Kalktı deli gönül sürdü yürüdü / Gel oldu gidelim bizim illere / Gözyaşlarım yeryüzünü bürüdü / Sel oldu gidelim bizim illere" dörtlüğündeki dizelerdeki bütünlük hemen göze çarpar. Ayrıca repertuvardaki "Nazlı olur güzellerin eyisi" dizesini karşılayan; "Şahı sensin dilberlerin emesi" dizesindeki "eme" sözcüğü Karacaoğlan kaynaklarında "hala" olarak ifade edilmektedir. Ama repertuvar kayıtlarına geçerken "emesi" yani "halası" sözcüğü "eyisi" olarak geçmiştir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Kalktı deli gönül sürdü yürüdü	/ Şu yüce dağların karı eridi
Gel oldu gidelim bizim ellere	/ Sel oldu gidelim bizim ellere
Göz aşlarım yer üzünü bürüdü	/ Yylamızı lale sümbül bürüdü
Sel oldu gidelim bizim ellere	/ Gel oldu gidelim bizim ellere
Şahı sensin dilberlerin emesi	/ Nazlı olur güzellerin eyisi
Gözüme görünmez dünya varısı	/ Deli gönül güzellerin delisi
Şimdi bizim elin kara çalısı	/ Gayrı bizim elin kara çalısı
Gül oldu gidelim bizim ellere	/ .....
Karacaoğlan der ki gelir yazları	/ .....
Güzel kimden aldın sen bu nazları	/ .....
Ananın atanın kötü sözleri	/ Ananın babanın acı sözleri
Bal oldu gidelim bizim ellere	/ .....

Yukarıda kaynaktaki ve repertuvardaki sözler karşılıklı yazılmıştır. İncelendiğinde aslındaki dörtlüklerin bir bütünlük ve uyum içinde olduğu hemen dikkati çekecektir. Sözler aslına uygun düzeltilmelidir.

Türkü : Şu yalan dünyaya geldim geleli
Yöre : Tunceli
Kaynak kişi : Süleyman Yıldız
Derleyen : Süleyman Yıldız
Repertuvar No : 2840

Kaynaktaki ve repertuvardaki koşmanın sözleri dört dörtlüktür.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Şu yalan dünyaya geldim geleli	/ .....
Tas tas içtim ağuları sağ iken	/ .....
Kahpe felek vermez benim muradım	/ .....
Vran oldum mor sümbüllü bağ iken	/ *Viran koydu mor sümbüllü bağ iken*

Aradılar bir tenhada buldular	/.....
Yaslandılar şıvgalarım kırdılar	/ Yaslandılar gıvdılarım kırdılar
Y z bahar ayında bir od verdiler	/.....
Yandım gittim ala karlı dağ iken	/ Yandım gittim anam garlı dağ iken
Farımaz da deli gönül farımaz	/ Ganmaz da deli gönül ganmaz
Akar gözlerimin yaşı kurumaz	/.....
Şimden keli! benim hükmüm yürümez	/ Senden geru benim f krim yürümez
Azil oldum güzellere beğ iken	/ Azil oldum g zellere bey iken
Karacaoğlan der k bakın geline	/.....
Ömrümün yarısı gitti talana	/.....
Sual eylen bizden evvel gelene	/ Selam eyle benden evvel gelene
Kim varımış biz burada yoğ iken	/.....

Dörtlükler incelendiğinde: İkinci dörtlüğün ikinci dizesi "Yaslandılar şıvgalarım kırdılar." Repertuvarda aynı dize: "Yaslandılar gıvdılarım kırdılar"dır. "Şıvgalarım" doğrudur. Şıvga: İnce dal, sürgün anlamındadır. Şıvgalarım anlaşılamadığı için "gıvdalarım" yazılmıştır. Gıvda diye bir sözcük yoktur. Onun için de, TRT'nin Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinin II. cildinde türkünün bilinmeyen sözcükleri dipnot olarak verilmesine rağmen "gıvda" açıklanmamıştır.

Şiirdeki üçüncü dörtlüğün birinci dizesi; "Farımaz da deli gönül farı*maz*"dır. Fari; farig, vazgeçen. Farımak; vazgeçmek, eskimek, ihtiyarlamak anlamındadır. Farımaz; vazgeçmemek anlamında kullanılmıştır. O zaman; "Farımaz da deli gönül farımaz" dizesi: Vazgeçmez de deli gönlüm vazgeçmez anlamındadır. Repertuvardaki: "Ganmaz deli gönül ganmaz" dizesi dokuz hecelidir. Sözler koşma tarzında on birli hece ölçüsüne göre yazılmıştır. Karacaoğlan şiirlerinde biri dokuzlu, diğeri on birli hece sayısı yanlışlığına düşecek bir ozan değildir. O hâlde: "Ganmaz deli gönül ganmaz" dizesi; "Farımaz da deli gönül farımaz" olmalıdır.

Şiirin aslının son dörtlüğündeki üçüncü, dördüncü dize: "Sual eylen bizden evvel gelene / Kim varımış biz burada yoğ iken" repertuvarda: "Selam eyle benden evvel gelene / Kim varımış biz burada yoğ'iken" şeklindedir. Dikkat edilecek olursa; sual, sormak anlamındadır. Şiirin aslındaki üçüncü dizede sorma eylemi vardır. Bu eyleme de dördüncü dize cevap vermektedir. Repertuvara geçen dizede soru yoktur. Repertuvar kayıtlarına geçen dördüncü dize aslına uygun düzeltilmelidir.

Türkü : Dostun bahçasına girsem
Yöre : Amasya / Merzifon
Kaynak kişi : Aşır Sirke
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 1878

Sözleri Karacaoğlan'a aittir. Repertuvardaki türkünün sözleri:

Dostun bahçasına girsem
Tomurcuk güllerin dersem
El göğüste selam versem
Durur da naz/anı naz/anı

Bak şu dilberin nazına
Sürmeler çekmiş gözüne
Zil i lerin yüzüne
Döker de naz/anı naz/anı

Dönmeli naz/anı naz/anı
Benim yarim merdane
Güller içinde bir dane
Zil i erin gerdane
Döker de naz/anı naz/anı
Dönmeli naz/anı naz/anı

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Sabahleyin tan yüzüne	/ Bak şu dilberin nazına
Sürmeler çekmiş gözüne	/.....
İk'elin almış yüzüne	/ Zil i lerin yüzüne
Güler nazlanı naz/anı	/ Döker de naz/anı naz/anı
Dostun bahçesine girdim	/ Dostun bahçasına girsem
Tomurcuk güllerin derdim	/ Tomurcuk güllerin dersem
El bağlayıp selam durdum	/ El göğüste selam versem
Alır naz/anı naz/anı	/ Durur da naz/anı naz/anı
Karacaoğlan der merdane	/ Benim yarim merdane
Güzel içinde bir dane	/ Güller içinde bir dane
Zülfünü dökmüş gerdane	/ Ziliflerin gerdane
Tarar naz/anı naz/anı	/ Döker de naz/anı naz/anı

şeklindedir. Repertuvar kayıtlarındaki ve kaynaktaki sözler (Mustafa Necati Karaer Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 312.) karşılıklı yazılmıştır. İn-

celendiğinde repertuvardaki sözlerin kafiye uyumsuzluğu ve hece sayısının eksik olduğu görülecektir. Karacaoğlan'a ait tapşırma hanesi kayıtlara geçmemiştir.

Türkü : Bulutlar oynar oynaşır felekte
Yöre : Artvin
Kaynak kişi : Hasan Çıtak
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 923

Repertuvardaki sözleri:

Bulutlar oynar oynaşır felekte
Gözüm kaldı hublar şahı melekte
Bir eli elimde biri dilekte
İçki kurmuş otağında sakinin

İki engel birbirine atışır
Didem yaşı deryalara katışır
Doğram doğram olmuş meze tutuşur
İçki kurmuş otağında sakinin

De r a kenarında olur adeler
Yel vurdukça siyah zü l n zedeler
Dolmuş kadehlere tatlı bade/er
İçki kurmuş otağında sakinin

Felek: Gökyüzü ~ **Hub**: Güzel ~ **Saki**: İçki sunan ~ **Dide**: Göz ~ **Ade**: Çuha çiçeği ~ **Bâde**: İçki.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Bu türkünün sözleriyle ilgili Mehmet Gökalp Halk Edebiyatında Hatalı Söyleyişler (Folklor Edebiyat Dergisi S. 9, s. 95.) adlı makalesinde: "XVI. yüzyılda Azerbaycan'da yaşamış olan Kurbanî'yi, Kurbanî ile Perizat hikâyesinden tanıyoruz. Artvin ve Kars yöresinde de şöhret bulan bu âşığın güzel bir türküsü 'Sarı Çiçek' oyun olarak söz eşliğinde oynanmaktadır.

Cevri Altuntaş'ın İstanbul Radyosunda 1950'den sonra Sadi Yaver Ataman'ın Memleket Havaları ve Saz Birliği Korosunda söylendiği şekliyle bugün okunan şekli değişiklik arz ediyor. Dörtlüklerin sonunda; 'İçki kurmuş otağında sakinin' deniyor ki, anlam ve kafiye bakımından aslına tamamen aykırıdır. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Dr. Ali Berat Alptekin ve Esma Şimşek'in müştereken hazırlamış oldukları Azerbaycan El Şairleri adlı kitapta yayınlandığından biraz farklı olarak şu şekilde yayımlanmıştır.

De r a kenarında olur adalar
Yel vurdukça siyah zü l n zedeler
Yığılmış kırk huri perizadeler
Meclis kurmuş otağında sakinin
Haydi haydi sarı kız
Bulutlar oynaşır arşı felekte
Gözüm kaldı hublar şahı melekte
Bir eli elimde biri dilekte
Bir elim de ayağında sakinin

İki engel birbirine atışır
Gözüm yaşı sel sel olmuş akışır
Doğram doğram olmuş meze tutuşur
Kanlar damlar bıçağında sakinin

Kurban! der yar yanına varınca
Canım kaynar yar cemalin görünce
Münakkaş ayvanda seyran olunca
Başın gördüm kuşağında sakinin
Haydi haydi sarı kız

Görülüyor ki türkü söz ve kafiye bakımından oldukça güzel işlenmiş. Otağında, bıçağında, ayağında, kucağında kafiyeleri kullanılmış. Şu hâlde Kurbanî'nin hakkını yemek olmaz. Doğrusu söylenmelidir" diyerek tepkisini dile getirmiştir. Repertuvara geçen sözlerin aslına uygun olması için: "De r a kenarında olur adeler" dizesinde, "adeler" her ne kadar da "çuha çiçeği" olarak açıklanmışsa da onun "adalar" olması dizelerin de aşağıdaki gibi düzeltilmesi gerekir.

Bulutlar oynar oynaşır felekte : Bulutlar oynaşır arşı felekte
Dolmuş kadehlere tatlı bade/er : Yığılmış kırk huri perizadeler
İçki kurmuş otağında sakinin : Meclis kurmuş otağına sakinin
Didem yaşı de r alara katışır : Gözüm yaşı sel sel olmuş akışır

Türkü : Ah neyleyim gönül senin elinden
Yöre : Adana
Kaynak kişi : Âşık Ferrahî
Derleyen : Nurettin Dadaloğlu
Repertuvar No : 3631

"Ah ney/eyim gönül senin elinden" repertuvarda iki dörtlüktür. Türküyü, Nurettin Dadaloğlu Ceyhanlı Âşık Ferrahî'den derlemiş. Âşık Ferrahî, 22 /

Nisan·/ 1969'da çok genç yaşta kaybettiğimiz usta âşıklarımızdan biridir. Adı geçen türkü tarafımdan da kızı Emine Ferrahî'den 1976 yılında derlenmiş, Ferrahî ile ilgili Âşık Ferrahî -Hayatı -Şiirleri -Türküleri. (1987) Ceyhanlı Âşık Ferrahî adlı kitaplarımda da yayımlanmıştır. Söz ve müzik bakımından Ferrahî'nin en güzel deyişlerinden biridir. Repertuvarda iki dörtlük olan türkünün sözleri:

Ah ney/eyim gönül senin elinden
Her zaman ağlarım g lemem gayrı
Ben bıktım usandım elin dilinden
Terkettim sılayı dönemem gayrı

Ey Ferrahf yandım yar ateşine
Neler gelir gariplerin başına
Ağlayarak gelme mezar taşıma
Uyanıp da sana gülemem gayrı

şeklindedir. Adı geçen kitaplarımda yayımladığım sözler:

Ah ney/eyim gönül senin elinden
Her zaman ağlarım gülemem gayrı
Ben bıktım usandım elin dilinden
Terk'ettim sılayı dönemem gayrı

Gönül ben sırrına eremedim ki
Gonca gonca güller deremedim k
Arz'eyledim yari göremedim ki
Ne olur sonumuz bilemem gayrı

Musa ile o yar Tur'a çekildi
İsa'da göründü dara çekildi
Muhammed Ali 'de sırra çekildi
Yitirdim o yari bulamam gayrı

Bulunmaz alemde menendi dengi
Görünse orduyla eylesem cengi
Bir g le aşığım başkadır rengi
Yabani gülleri yolamam gayrı

Der Ferrahf yare haber salarken
Gayrı ağlar oldum ben de gülerken
Y r aşkından dertli dertli çalarken
Sazım düzen tutmaz çalamam gayrı

şeklindedir. Benim tespitlerimde Ferrahî bu sözlerinde ayrı iki dörtlükle tapşırmıştır. İkinci tapşırma dörtlüğü: "Der Ferrahf yandım yar ateşine / Neler geldi gariplerin başına / Ağlayarak gelme mezar taşıma / Uyanıp da sana gülemem gayrı" şeklindedir. Repertuvar kayıtlarına geçen de budur. Bu kadar güzel sözlere sahip olan bir türkünün iki dörtlüğünün kayıtlara geçmesi, diğer sözlerin bilinmemesi eksikliktir. Dilerim bizim tespitlerimizden sonra Âşık Ferrahî'ye ait sözler repertuvara eklenir.

Sözleri çeşitli kaynaklarda değişik ozanlar adına kayıtlı olan türkümüz: "Bir yiğit gurbete gitse" dizesiyle başlayan semaidir. Türkü, Kırıkkale / Keskin'den repertuvara girmiş. Kaynak kişi Bahri İlhan, derleyen Yücel Paşmakçı'dır. Türkünün diğer varyantları: Erzincan / Tercan'dan, Artvin / Şavşat'tan repertuvara geçmiştir. Erzincan ve Artvin'den repertuvara geçen sözlerde Emrah tapşırması vardır.

Türkünün Keskin repertuvarındaki sözleri:

Bir yiğit gurbete gitse
Gör başına neler gelir
Garip sılayı andıkça
Y ş gözüne dolar gelir

Bağrıma basarım taşlar
Akıttım gözümden yaşlar
Yavrusun yitiren kuşlar
Yuvasına döner gelir

Evlerinin önü söğüt
Atalardan almış öğüt
Yarinden ayrılan yiğit
Sılasına döner gelir

şeklindedir. Ali Saraçoğlu'nun Erçişli Emrah kitabında bu sözler Ercişli Emrah adına kayıtlıdır. Kaynakta Ali Saraçoğlu; benzer dörtlüklerin Karacaoğlan, Âşık Kerem ve Emrah adına kayıtlı olduğunu, adı geçen ozanlar adına kayıtlı sözlerin de mukayesesini yapmaktadır. Sözler örnek verildikten sonra, benzerlerinin nâzire olmadığını, Ercişli Emrah'ın dizelerinden türediğini savunmaktadır.

Erzincan / Tercan repertuvarındaki sözleri:

Bir yiğit gurbete düşse
Gör başına neler gelir
Sılası fikrine düşse
Yaş gözüne dolar gelir

Kudretten çekilmiş kaşlar
Didemden akıttım yaşlar
Yuvasın terk eden kuşlar
Yuvam diye döner gelir

Emrah'ım der selvi boyun
Huri melek midir soyun
Sürüden ayrılan koyun
Kuzum diye meler gelir

Artvin / Şavşat repertuvarındaki sözler şöyledir:

Bir yiğit gurbete varsa
Gör başına neler gelir
Sılası düşer yadına
Sılam der de döner gelir

Bağrıma basıyom taşlar
Gözümden akıyor yaşlar
Yuvasından uçan kuşlar
Yuvam der de döner gelir

Emrah eder selvi boyun
Huri melek midir soyun
Sürüden ayrılan koyun
Kuzum diye meler gelir

Türkü : Pınar başından bulanır
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Seyfettin Sığmaz
Derleyen : Seyfettin Sığmaz
Repertuvar No : 2340

Bu türkünün sözleri Köroğlu adına kayıtlıdır. (Öner Yağcı Köroğlu, Yaşamı ve Bütün Şiirleri, Gün Yayınları Ankara 1996 s. 236.) Sözleri şöyle:

Pınar başından bulanır
Sen de çok mallar ta/anır
İner ovayı dolanır

Bağlantı
Dağlar duman oldu
Çayır çimen oldu
Ben yari görmedim
Halim yaman oldu

Hiç ovaya inmedin mi
Gam gussadan doymadın mı
Aşk oduna yanmadın mı
Bağlantı

Y z görmemiş kışa benzer
İçmiş de sarhoşa benzer
Dert görme 1 iş başa benzer
Bağlantı

Köroğlu serinden geçti
Ayvaz gelip hurdan göçtü
Aşkın dolusundan içti
Bağlantı

Repertuvara geçen sözleri:

Pınar başından bulanır (canım oy)
İner ovayı dolanır (canım oy)
Sen de çok haller bulunur (canım oy)

Bağlantı
Dağlar duman olur
Halim yaman olur
Ben yari görmezsem
Halim yaman olur yar yar

Hiç ovaya inmedin mi (canım oy)
Aşk oduna yanmadın mı (canım oy)
Can ya k adan doymadın mı (canım oy)
Bağlantı

Yaz görmemiş kışa benzer (canım oy)
Dert görmemiş başa benzer (canım oy)
Çok içmiş sarhoşa benzer (canım oy)
Bağlantı

Köroğlu'na ait sözler yukarıda yayımlanmıştır. İncelendiğinde çok değişiklik olduğu görülecektir. Aslına uygun düzeltilmelidir.

Türkü : Tan yeri atanda şafak sökende
Yöre : Kars
Kaynak kişi : Âşık Dursun Cevlânî
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 763

Bu kahramanlık türküsünün sözleri de Köroğlu adınadır. (Öner Yağcı, Köroğlu, Yaşamı ve Bütün Şiirleri, Gün Yayınları İstanbul, 1996, s. 249.) Kaynaktaki sözler, repertuvardaki sözlerle farklılık göstermektedir.

Kaynaktaki sözler şöyledir:

Tan yeri atanda şafak sökende
Düşmanın üstüne hörelenmeli
Düşman kalkan alıp kılıç çekende
Yiğit on beş yerden yaralanmalı

Haber aldım ihvanından kulundan
Doyum olduk akçasından pulundan
Hey ağalar akan kanın alından
Altımızda kırat kına/anmalı

Köroğlu der mirza gele han gele
Ben isterim günde yüz tufan gele
Derelerden oluk oluk kan gele
Sele düşüp gövde kürelenmeli

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler**:
Tan yeri atanda şafak sökende	/ .....
Düşmanın üstüne hörelenmeli	/
Hezaran kılıçlı kara kalkanlı	/ Düşman kalkan alıp kılıç çekende
Yiğit on beş yerden yaralanmalı	/ .....
Haber aldım nökerinden kulundan	/ Haber aldım ihvanından kul ı dan
Doyuk oldum akçasından pulundan	/ *Doyum olduk akçasından pulından*
Hey ağalar kızıl kanın elinden	/ Hey ağalar akan kanın alından
Kırat altımızda kına/anmalı	/ Altımızda kırat kına/anmalı
Köroğlu der mirza gele han gele	/ .....
Ben isterim günde bin tufan gele	/ .....
Derelerden oluk oluk kan gele	/ .....
Baş kesilip kelle kürelenmeli	/ Sele düşüp gövde kürelenmeli

şeklindedir. Sözler karşılaştırıldığında: İkinci dörtlükteki "Hezeran kılıçlı kara kal k nlı" dizesi aslıyla uyum sağlamamaktadır. Aslı; "Düşman kalkan alıp kılıç çekende" şeklindedir. TRT'nin yayımlamış olduğu Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinde (C. 2, s. 736) aynı sözler verilmiş. "He zaran" sözcüğünün dipnotuna: "Bambu, sap" açıklaması yapılmıştır. Dizede kullanılan "hezaran" bambu sapı değildir. Hezar Farsçadır. Bülbül veya bin sayısı olarak kullanılmaktadır. Hezaran ise binin çoğulu olup binlerce anlamındadır. Hezaran sözcügü dizeye uygulanırsa: "Binlerce kılıçlı kara kalkanlı" anlamı çıkar ki doğrusu da budur. Repertuvar kayıtlarındaki ikinci dörtlüğün ilk dizesi: "Haber aldım nökerinden k lundan"dır. Dipnotta "nö kerin" kul, uşak, köle olarak açıklaması yapılmıştır. Tarama Sözlüğünde: Nöker, maiyet memuru, hizmetçi olarak ifade edilmektedir. Durum böyle olunca *"kul"*la, nöker aynı anlamda kullanılmaktadır. Köroğlu kaynaknaklarında "nöker" yerine "ihvan" sözcüğü kullanılmıştır. "İhvan" sadık dostlar anlamındadır. Dize "Haber aldım ihvanından kulundan" şeklindedir.

Türkü : Çamlıbel'den de baktı Köroğlu
Yöre : Afyon / Dinar
Kaynak kişi : Yusuf Durulmaz
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 1897

Sözleri Köroğlu adına kayıtlı türküyü Ateş Köyoğlu notaya alarak repertuvara kazandırmıştır. Sözleri:

Çamlıbel'den de baktı Köroğlu bir ulu kervan
Geldi çayırlığa kondu bezirgan
Dedim aç kurtların da beyim payını gönder
Elin eline çaldı güldü bezirgan oğlum bezirgan

Bezirgan değilim kervan başıyım
Ben de bu ülkenin şahan guşuyum
Yol payını da vermez Köroğlum ben bir kişiyim
Ver yolun baç'ını gel geç bezirgan

Ben bir Köroğluyum sen bir bezirgan
Elinde var mı da devletten ferman
Kervanın bir ucu bezirgan geçti ormanı
Keserim kelleni senin bezirgan

Bezirgân: Tüccar ~ **Şahan**: Şahin ~ **Baç**: Bir tür vergi, Osmanlılar'da gümrük vergisi, haraç olarak alınan para.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözler koşma kurallarına göre yazılmasına rağmen:

1. dize : 15
2. " : 11
3. " : 14
4. " : 14

hecelidir. Dizeler Köroğlu'na aittir. (Öner Yağcı Köroğlu, Yaşamı ve Bütün Şiirleri, Gün Yayınları İstanbul 1996, s. 264.) Ciddi bozukluklara uğrayarak repertuvara geçmiştir. Kaynaktaki ve repertuvardaki birinci dörtlüğün sözleri aşağıya çıkartılmıştır:

Kaynaktaki 1.dörtlük:	**Repertuvardaki 1. dörtlük**:
Yücesinden baktım bir ulu kervan	*/ Çamlıbel'den baktı Köroğlu bir ulu kervan*
İndi bir ovaya kondu bezirgan	/ Geldi çayırlığa kondu bezirgan
Dedim *yiğitlerin bac*'ın ver men *mi*	*/ Dedim aç kurtların da beyim payını gönder*
Bana kahkahayla güldü *bezirgân*	*/ Elin eline*·çaldı güldü *bezirgan*

şeklindedir. Repertuvardaki sözlerin diğer iki dörtlüğü kaynaktakiyle aynı değildir. Sadece birinci dörtlük alınmış, diğer sözler eklenmiştir. Köroğlu'nun "bezirgan"la ilgili üç ayrı şiiri olmasına rağmen o dörtlüklerden de repertuvar kayıtlarına geçen olmamıştır. Birinci dörtlüğün alındığı dizelerin tamamı beş dörtlük olmasına rağmen sadece bir dörtlüğü alınmıştır. Kaynaktan repertuvara geçmeyen sözler şöyledir:

Bezirgan Köroğlu'n görenler şaşar
Bağıranda aslan kaplan kan işer
El edip el edip yanağın okar
Meşenin aslanı kurdu bezirgan

Bezirgan oturmuş kaplan postuna
Rahmeylemez yarınına dostuna
Doldurmuş kıratın gelir üstüne
Beni saymaz at oynattı bezirgan

Çalamadım hiç sağ ile solumdan
Alamadım parasından pulundan
İstiyor Ayvaz'ı almak elimden
Beni saymaz at oynattı bezirgan

Başına urunmuş Betaş-f börkü
Sırtına da almış cılkava kürkü
Köroğlu söyledi üç beyit türkü
Anda beş yüz altın koydu bezirgan

Türkü : Yiğitler silkinip ata binende
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Âşık Veysel Şatıroğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 205

Sözleri Köroğlu'na ait başka bir türkümüz "Ygitler silkinip ata binende." Repertuvarda bu türkünün ilk dörtlüğü:

Yiğitler silkinip ata binende
Derelerde bozkurtlara ün olur
Yiğit olan döne döne döğüşür
Kötüler kavgadan kaçar hun olur

şeklinde okunmaktadır. Aslında son dizedeki "hun" hangi anlamda kullanılmıştır. "Hun": Kan. Hûnün yerine kanı koyduğumuzda "Kötüler kavgadan kaçar kan olur" anlamı çıkar. Dizenin "Kötüler kavgadan kaçar dun olur" olması gerekir. Dûn: Düşman, alçaklar, kötü kimseler. Dize: Kötüler kavgadan kaçar, onlar da düşman olur, anlamındadır.

Sözleri Köroğlu'na ait bir başka türkü de Sivas / Şarkışla'dan kayıtlara geçmiş. Türküyü Ali İzzet Özkân'dan M. Sarısözen derlemiş. Repertuvar No: 544'tür. Türkünün sözleri Köroğlu'nun iki ayrı koşmasından alınmış. Ağırlama kısmı on birli, yeldirme kısmı ise sekizlidir. Repertuvardaki ağırlama bölümünün sözleri:

Çamlıbel'e süreyidim yolumu
Altınlardan nallatayım nalını
Üç güzele dokutayım çulunu
Alma gözlü kız perçemli kıratım

Bağlantı
Kırat kırat kırat kırat
Kırata binen alır murat

Y kuşa yukarı tavşan büküşlüm
İnişe aşşağı ceylan geliş/im
Taze gelin gibi uğru nakışlım
Alma gözlü kız perçemli kıratım

Başını başımdan yukarı tutar
Haykırır köpüğü başından atar
Kaçarsa kurtulur kovarsa tutar
Alma gözlü kız perçemli kıratım

şeklindedir. Kaynakta sözler beş dörtlüktür. (Öner Yağcı, Köroğlu, Yaşamı ve Bütün Şiirleri, s. 261.)

Y kuşa yukarı tavşan çıkışlım
İnişe aşağı keklik sekiş/im
Alnı akıtmalı ceylan bakışlım
Gelin gözlü kız perçemli kıratım

Kıratı sorarsan yedidir yaşı
İridir gövdesi ufaktır başı
Dizgini çekince un eder taşı
Gelin gözlü kız perçemli kıratım

Çamlıbel'e uğuratayım yolunu
Üç güzele dokutayım çulunu
Som altından nallatayım nalını
Gelin gözlü kız perçemli kıratım

Başını başımdan yukarı tutar
Haykırır düşmanı önüne katar
Kaçarsa kurtulur kovarsa tutar
Gelin gözlü kız perçemli kıratım

Arayı arayı buldum izini
Çamlıbel'e döndüreyim yüzünü
Köroğlu der gel öpeyim yüzünü
Gelin gözlü kız perçemli kıratım

şeklindedir. Asıl sözler de bir akıcılık, bütünlük mevcut. Repertuvardaki sözler belirli bir işleyiş takip etmeden kafiye tamamlanmış ve diğer dörtlüklerden dizeler alınarak yeni dörtlükler yapılmış. Ağırlama bölümünden sonra yeldirme bölümüne geçilmiş. Yeldirme bölümünde eksiklikler olmasına rağmen aslına yakındır. Yeldirme bölümünün sözleri:

Kıratım meydan yerinde
Gezer hor/ayı hor/ayı
Bir kötü az bir kavgadan
Kaçar zor/ayı zor/ayı

Kırata yakışır bunlar
Yiğit giyer demir donlar
Ağ gövdeden kızıl kanlar
Akar şorlayı şorlayı

Köroğlu der al kanları
Yere serer çok canları
Eğri kılıç düşmanları
Kırar par/ayı par/ayı

şeklindedir. Sözlerin birinci dörtlüğünün üçüncü dizesi: "Bir kötü az bir k vgadan," üçüncü dörtlüğün ikinci dizesi, "Yere sere çok canları"dır.

Türkü : Bir seher uğradım göl kenarına
Yöre : Tokat / Turhal / Kelkit
Kaynak kişi : Mehmet Aslan Dağdeviren
Derleyen : Nurettin Çamlıdağ
Repertuvar No : 3510

Sözleri Ercişli Emrah'a ait olan türkünün sözleri:

Bir seher uğradım göl kenarına
Aslı'm beni gördü yüzmeye durdu
Çalındı çırpındı geçti karşıma
Ela gözlerini süzmeye durdu

İstedim kendimi şu göle atam
Kolumu uzatıp yavruyu tutam
Bir hayal eyledim sarılıp yatam
Ela gözlerini süzmeye durdu

şeklinde iki dörtlüktür. Sözlerin tamamı dört dörtlük olup aşağıdaki gibidir:

Sehe r en uğradım göl kırağına / Bir seher uğradım göl kenarına
Sonam beni gördü yüzmege durdu / Aslı'm beni gördü yüzmeye durdu
Kanadını çaldı suyun (y) üzüne / Çalındı çırpındı geçti karşıma
C ğa tellerini düzmege durdu / Ela gözlerini süzmeye durdu

Men gettikçe sonam gedi ırağa / İstedim kendimi şu göle atam
Yandı kara bağrım döndü f ırağa / Kolumu uzatıp yavruyu tutam
Huri tek silkindi çıktı kırağa / Bir hayal eyledim sarılıp yatam
Humar gözlerini süzmeğe durdu / Ela gözlerini süzmeye durdu

İstedim kendimi bu göle atam
Elimi uzatıp yavruyu tutam
Bir hayal eyledim sarılıp yatam
Vefasız göynümü üzmege durdu

Emrah şahin aldı elden !açını
Yel estikçe töker bele saçını
Arzuhal eyledim visal haçını
İnci dişlerini yüzmege durdu

Repertuvardaki sözler, Ercişli Emrah kayıtlarının karşısına yazılmıştır. (Ali Saraçoğlu, Ercişli Emrah, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.) İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Kekillerin neşte neşte
Yöre : Kırşehir
Kaynak kişi : Çekiç Ali
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 3008

"Kekillerin neşte neşte" adlı türkü de Kırşehir'den ve Çekiç Ali'nin plâklarından notası yazılarak repertuvara kazandırılmıştır. Bu türkünün sözleri de Ercişli Emrah adınadır. Kaynaktaki sözler, "Zülüflerin rişte rişte"dir. "Rişte, rişte" Osmanlıca Türkçe Sözlük'te: "Tel tel" anlamındadır. Doğrusu da "rişte"dir. "Neşte" sözlüklerde bulunamamıştır. Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi adlı eserde türkü sözlerinin altındaki dipnotda "neşte" ince iplik, Mustafa Özgül'ün hazırlamış olduğu Türkü Metinleri Sözlüğünde, "nişte", dalgalı, kıvrım olarak açıklanmış, "kekillerin neşte neşte" türküsü örnek gösterilmiştir. Repertuvardaki türkünün sözleri şöyle:

Kekillerin neşte neşte
Aklımı aldın (el aman) bir bakışta

Alilerin de Ali sensin
Üç oğlanın (el aman) biri sensin
Beyaz fesli esmer oğlan
Sensin benim (vay güzel el aman) aklımı alan

Ercişli Emrah'ta ise sözler:

Zülüf erin rişte rişte
Aklım aldın bir görüşte
Y hurisen ya /erişte
Gel ki sarılalım Selbi

Zülüf erin tutum tutum
Arasına güller katım
Bir gece sarılım yatım
Gel k sarılalım Selbi

Zülüf erin burma burma
Sallanıp karşımda durma
Ölürsem sen kanlım olma
Gel ki sarılalım Selbi

Zülüf erin deste deste
Topla sal al yanak üste
Naz olmaz sevecen dosta
Gel ki sarılalım Selbi

Zülüflerin lüle lüle
Düştük yine dilden dile
Emrah gitse gelmez yola
Gel ki sarılalım Selbi

şeklindedir. Repertuvara geçen sözlerde anlam bütünlüğü ve şiiriyet yoktur. Ercişli Emrah'ın "Zülüflerin rişte rişte" dizesiyle başlayan şiiri, merhum Nejat Birdoğan Hocanın tabiriyle, "bilgisizliğin kurbanı olmuştur."

Türkü : Evlerinin önü mersin
Yöre : Isparta
Kaynak kişi : Kadir Acar
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1024

Isparta'dan derlenen "Evlerinin önü mersin / Sular içme kadımın tersin tersin." Türküyü: Gönenli Kadir Acar'dan Muzaffer Sarısözen derlemiş. Türkü halk müziği klâsikleri içinde de yerini almıştır. Mersin; Akdeniz iklim özelliklerine mahsus bir bitkidir. Yabanisine murt, aşılısına hambeles denilir. Çukurova, Hatay ve Antalya'da çok yetişir. Yabanisi siyah, aşılısı beyaz olur. Yaprağını dökmeyen bir makidir. Dalları budanırsa ağaç olma özelliğine sahiptir. İşte: "Evlerinin önü mersin / Sular içme kadınım tersin tersin" türküsü de evin önündeki murta, hambelese, literatürdeki adı mersin olan meyve için yakılmıştır. Sözler incelendiğinde ikinci dize: "Sular içme kadınım tersin tersin" şeklindedir. Tersin tersin su içme nasıl olur. Tersin tersin su içilebilir mi. Olmayacağına göre bu dizenin; "Sular akmaz kadınım tersin tersin" olması daha mantıklı değil mi?

Türkü : Bulguru kaynatırlar / Fidayda
Yöre : Ankara
Kaynak kişi : Sadık Ergün / Bayram Aracı
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 106

Klâsikleşmiş bir türkümüz daha var ki o da Ankara'nın Meşhur "Bulgu*ru* kaynatılar" türküsüdür. Bağlantı bölümünün sözleri: "Fidayda da Ankaralı fidayda" olarak okunmaktadır. Fidaydanın anlamı yoktur. Sözcüğün aslı "Hüdayda" dır. Hüda'dan gelmekte. Bilindiği gibi Hüdaî Anadolu'da erkek adı olarak kullanılmaktadır. Ali'nin Aliye'ye dönüştüğü gibi, Hüdaî'de Hüdaîye'ye dönüşmüştür. Hüdayda, Hüdaîye'nin halk arasında söylenişidir. (Bu bilgiler Ankara türkülerinde kaynak kişi, mahalli sanatçı Necmettin Palacı ve Araştırmacı - Yazar Hayrettin İvgin'den alınmıştır.)

Türkü : Açıldı lâleler güller
Yöre : Muş
Kaynak kişi : Düriye Keskin / Fikri İbiş
Derleyen : Suat Işıklı
Repertuvar No : 287

Repertuvardaki sözler:

Açıldı laleler g ller
Uzar gider Muş Ovası
Güzeller kolkola vermiş
Akıp gider Muş Ovası

Yaz gelince çayır çimen
Güz gelince çöker duman
AŞıkları ederfigan
Y nar gider Muş Ovası

Karasu akar boyunca
Murat Suyu gider ince
Dolaşır gider boyunca
Şen olasın Muş Ovası

şeklindedir. Sözler Kerem'e aittir. Kaynakta birinci dörtlük şöyledir:

Kaynaktaki dörtlük:	**Repertuvardaki dörtlük**:
Açıldı laleler güller	/.....
Uzar gider Muş Ovası	/ Güzel yerdir Muş Ovası
Güzeller kolkola vermiş	/.....
Akıp gider Muş Ovası	/ Uzar gider Muş Ovası

Dörtlüğün; "Akıp gider Muş Ovası" dizesi uzar gider, ya da çekip gider olması gerekir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Karasu akar boyunca	/.....
Murat Suyu gider ince	/.....
Dolanır gider yolunca	/.....
Uzar gi er Muş Ovası	/.....
Güz gelince çöker duman	/ Yaz gelince çayır çimen
Yaz gelince çayır çimen	/ Güz gelince çöker duman
AŞıkları eder f gdn	/.....
Y nar gider Muş Ovası	/.....

Karşısında yüce dağlar
Gönül nehri durmaz çağlar
Kerem Aslı için ağlar
Yanar gider Muş Ovası

şeklindedir. Kaynaktaki sözler dört dörtlüktür. Repertuvara üç dörtlük geçmiştir. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Hey ağalar hangi derde yanayım
Yöre : Erzurum / Ovacık / Halilkaya
Kaynak kişi : Adnan Aydemir
Derleyen : Suat Işıklı
Repertuvar No : 2881

Yukarıda detayını verdiğimiz türkünün sözleri Kerem'in. Erzurum'dan kayıtlara üç dörtlük olarak geçmiş. Suat Işıklı'nın derlediği türkü Yücel Paşmakçı tarafından notaya alınarak repertuvara kazandırılmıştır.

Repertuvardaki sözleri:

Hey ağalar hangi derde yanayım
Yitirdim Aslı'mı gören olmadı
Pervaneler gibi yandım tutuştum
Yandım ateşine soran olmadı

Atıldım atıldım atılamadım
Kırıldı kantarım tartılamadım
Azrail elinden kurtulamadım
Perişan halimden bilen olmadı

Kerem eder ben bu elden giderim
Dostun celalini seyran ederim
Hak'tan emir geldi buna ne derim
Aslıhan gibi de yanan olmadı

şeklinde olup yukarıdaki dörtlüklerden sadece ilki bizim tespit ettiğimiz koşmadan alınmış, diğer dörtlükler farklıdır. Bizim tespit ettiğimiz "Hey ağalar hangi derde yanayım." Kerem adına kayıtlı koşmanın sözleri şöyle:

Hey ağalar hangi derde yanayım
Yitirdim Aslı'mı gören olmadı
Penıaneler gibi yandım tutuştum
Yndım alevimi alan olmadı

Ak kavak kızı da eyledi cengi
Şah İsmail yeri Arap özengi
Leyla da bir zaman Mecnun'un dengi
Onlara da imdat eden olmadı

Kim görmüştür Ferhat ile Şirini
Hangi aşık tutar onun yerini
Attı külüngünü verdi canını
Böyle yar yolunda ölen olmadı

Hurşit Mahmirf'nin dizine yattı
Kamber de Arzu'nun derdine battı
Dünyada Şah Senem murada yetti
Aşık Garip gibi gülen olmadı

Kerem der ki dağ başında oturdum
Derdim elli iken yüze yetirdim
Lokman Hekim gibi cerrah getirdim
Şu benim derdimden bilen olmadı

şeklindedir. Türkü sözleri incelendiğinde yukarıya beş dörtlük olarak sıraladığımız sözlerden sadece bir dörtlük alınmış, diğer söylenen iki dörtlük eklenmiştir. Doç. Dr. Ali Duymaz'ın Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma adlı eserinde (s. 274): "Ey ağalar hangi derde yanayım" dizesiyle başlayan sözler:

Ey ağalar hangi derde düş oldum
Yitirdim yarimi gören olmadı
Aşk oduna ben de yandım tutuştum
Yanar ateşimi alan olmadı

Görmüş var mı Ferhat ile Şirin'i
Anlar da sevmiş biri birini
Atdı külüngünü verdi serini
Öyle dost yoluna ölen olmadı

Hurşit de Mahf'nin yoluna yeldi
Kamber de Arzu'nun yoluna getdi
Dünyada Şah Senem murada irdi
Aşık Garip gibi gülen olmadı

Kerem eydür dağ başında oturdum
Günbegün dertlerimi artırdım
Lokman Hekim cerrah getirdim
Şu benim derdimi bilen olmadı

şeklindedir. Dört dörtlüktür. Kaynaktan aktardığımız sözlerle daha önceki Kerem kaynağından aldığımız sözlerde bir dörtlük farklıdır. "Akkavak kızı da eyledi cengi / Şah ismail yeri Arap özengi" dizeleriyle başlayan dörtlük Doç. Dr. Ali Duymaz'ın eserinde yoktur. Repertuvardaki Kerem'e ait sözler Doç. Dr. Ali Duymaz'ın Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma adlı eserindeki sözler esas alınarak düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Seherde ağlayan bülbül
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Âşık Veysel
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 826

Repertuvardaki sözler:

Seherde ağlayan bülbül
Sen ağlama ben ağ/ayım
Ciğerim dağlayan bülbül
Sen ağlama ben ağ/ayım bülbül bülbül

Aşık der ki hala böyle
Gideriz biz yola böyle
Felek bildiğini işler
Hemen yüzyıl talab eyle bülbül bülbül

Bülbülün donları yeşil
Kırmızı güle dolaşır
Ağlamak bana yaraşır
Sen ağlama ben ağ/ayım bülbül bülbül

Aşık der k ben de vur
Suyu kaldır bende vur
Yedi yerimde yaram var
Bir ok al da sen de vur bülbül bülbül

Bülbülün donları sarı
Ben ağlarım zarı zarı
Sen de mi yitirdin yari
Sen ağlama ben ağ/ayım bülbül bülbül

Ezel bahar gelmeyince
Kırmızı gül bitmez imiş
Kırmızı gül bitmeyince
Garip bülbül ötmez imiş bülbül bülbül

şeklindedir. Bu türkünün sözleri birkaç şiirin birleşmesinden meydana gelmiştir. "Ezel bahar olmayınca" dizesiyle başlayan dörtlük Şah Hataî adınadır. "Aşık der k ben de vur" dizesiyle başlayan dörtlükte cinas yapılmaktadır. Türkünün sözleri ayrı şiirlerden meydana geldiği için bütünlük yoktur. "Seherde ağlayan bülbül" dizesiyle başlayan sözler de Âşık Kerem adınadır. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözler: (Doç. Dr. Ali Duymaz Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, s. 330.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler:**
Sabadan ağlayan bilbil	/ Seherde ağlayan bülbül
Sen ağlama men ağlayın	/ Sen ağlama ben ağ/ayım
Ciğerim dağlayan bilbil	/.....
Sen ağlama men ağlayın	/ Sen ağlama ben ağ/ayım bülbül bülbül
Bilbilim geyiptir yaşı/	/ BÜibülün donları yeşil
Sovsan- sümbüle dolaşır	/ Kırmızı güle dolaşır
Ağlamak mana yaraşır	/.....
Sen ağlama men ağlayın	/ Sen ağlama ben ağ/ayım bülbül bülbül
Bilbil söyüpdir gül sarı	/ Bülbülün donları sarı
Sen gülü söyle men yarı	/ Ben ağlarım zarı zarı
Sesin geler ahı - zarı .	/ Sende mi yitirdin yari
Sen ağlama men ağlayın	/ Sen ağlama ben ağ/ayım bülbül bülbül

Bilbilim g e ipdir gara
Sınamde goyupdur yara
Sen güle müştak ben yara
Sen ağlama men ağlayın

Bülbülüm geyipd'r ağı
Sınamda goyupdur dağı
Kerem'in çeşmi-çırağı
Sövdüğüm gara bağlayın

şeklindedir. Adı geçen kaynakta sözler beş dörtlük, repertuvarda ise altı dörtlüktür. Aslını verdiğimiz sözlerin üç dörtlüğü repertuvara geçmiştir. Kayıtlara geçen sözler yukarıdaki gibi, asıl sözlerin karşısına yazılarak aradaki fark ortaya konulmuştur.

Türkü : Geyinmiş guşanmış yayladan gelir
Yöre : Mersin / Silfke / Mut
Kaynak kişi : Musa Eroğlu
Derleyen : TRT Müzik Dairesi THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 1472

Mersin / Silifke./ Mut yöresinden kayıtlara geçen "Geyinmiş kuşanmış yayladan gelir" dizesiyle başlayan türkünün sözleri Mersinli İrfanî adına kayıtlıdır. (Doğan Atlay İçelli Halk Ozanları s. 70) Sözleri:

Geyinmiş kuşanmış yayladan gelir
Bize bu ayrılık Mevla'dan gelir

Bağlantı
Aman Ayşem yaman Ayşem
Dağlar başi duman Ayşem
Dağlar başı duman olsa
Seni burda koymam Ayşem

Aşağıdan gelir Türkmen koyunu
Selviye benzettim yarin boyunu
Bağlantı

Kınanın o k ası çıktı elliye
Benden selam olsun esmer benliye
Bağlantı

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Aşağıdan gelen Urum koyunu	/ Aşağıdan gelir T r k en koyunu
Selviye benzettim yarin boyunu	/.....
Huri midir bilemedim soyunu	
Ayşa derler ben bir kızdan ayrıldım	

Keten gömlek giyer etek dizinde
Arzumanım kaldı ala gözünde
Böyle güzel'molur Türkmen kızında
Ayşa derler ben bir kızdan ayrıldım

Keten gömlek giyer önü dilmeli
Dilmesinin üstü böyle olmalı
Aramalı ona bir eş bulmalı
Ayşa derler ben bir kızdan ayrıldım

şeklindedir. İrfanî'ye ait sözlerden: ''şağıdan gelen Urum koyunu / Selviye benzettim yarin boyunu" dizeleri alınmış "Geyinmiş kuşanmış yayladan gelir / Kınanın okkası çıktı elliye" diye başlayan dizeler sonradan eklenmiştir.

Türkü : Niçin ağlamayım niçin gülmeyim
Yöre : Sivas / Tokuş köyü
Kaynak kişi : Kamber Yıldırım
Derleyen : Süleyman Yıldız
Repertuvar No : 2124

Kaynakta Karacaoğlan'a adına kayıtlı (Mustafa Necati Karaer Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserler, İstanbul.) "Niçin ağlamayım niçin gülmeyim" adlı türkünün sözleri, repertuvarda İrfanî adınadır. Sözleri şöyledir:

Niçin ağlamayım niçin gülmeyim
Deli gönlüm bir sevdaya bağlandı
Özü şirin sözü şirindir yarin
Gamzesi yok kaşı yaya bağlandı

Yürüdükçe eda verir özüne
Kudret sürmesini çekmiş gözüne
Taramış zü l nü dökmüş yüzüne
Zannedersin bulut aya bağlandı

İrfanf ' em yeni buldum bir devlet
Sakın yad/arınan eyleme ü let
Eskiden k lmadı mihri muhabbet
Şimdi gönül taze yare bağlandı

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Niçin odlanmayım niçin yanmayım	/ Niçin ağlamayım niçin gülmeyim
Deli gönlüm bir sevdaya bağlıdır	/ Deli gönlüm bir sevdaya bağlandı
Özü şirin sözü şirin bir güzel	/ Özü şirin sözü şirindir yarin
Gamzesi ok kaşı yaya bağlıdır	/ Gamzesi yok kaşı yaya bağlandı
Gariplik gurbetlik düşmüş özüne	/ Yürüdükçe eda verir özüne
Kudret sürmesini çekmiş gözüne	/.....
Dökünce zülfanü bedir yüzüne	/ Taramış zü l nü dökmüş yüzüne
Ben sandım ki bulut aya bağlıdır	/ Zannedersin bulut aya bağlandı
Karacaoğlan der ki düşmüşken f rsat	/ İ ranf ' em yeni buldum bir devlet
Daha yad/arınan etmeyin sohbet	/ Sakın yad/arınan eyleme ü let
Söküldü yürekten eski muhabbet	/ Eskiden kalmadı mihri muhabbet
Şimdi gönlüm nazlı yare bağlıdır	/ Şimdi gönül taze yare bağlandı

Birinci dörtlükteki dördüncü dize "Gamzesi yok kaşı yaya bağlandı" şeklindedir. Doğrusu "Gamzesi ok kaşı yaya bağlandı" olması gerekir.

İkinci dörtlüğün: "Gariplik gurbetlik düşmüş özüne" dizesi repertuvara "Yürüdükçe eda verir özüne" şeklinde geçmiştir. Yürüdükçe özüne eda veren nedir. Belli değil. Üçüncü dörtlüğün "İrfanf ' em yeni buldum bir devlet" dizesi: "Karacaoğlan der ki düşmüşken f rsat" dizesine, aynı dörtlüğün: "Eskiden kalmadı mihri muhabbet" dizesiyle, "Söküldü yürekten eski muhabbet" dizesi anlam itibariyle birbirine ne kadar terstir. Gerek İrfanî, gerekse Karacaoğlan, söz sakatlıklarıyla şiirinin günümüze kadar ulaşmasını istemez. Ama maalesef biz bu yanlışlıklarla söylemeye devam ediyoruz.

Türkü : Ne çemen ne sefayi gül
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : TRT Ankara Radyosu THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 3342

Türküyü Mustafa Geceyatmaz notaya alarak repertuvara kazandırmıştır. Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi adlı eserde türkünün adı "Ne çemen ne sefayi gül"dür. Repertuvara geçen sözler ise şöyledir:

Ne çemen ne sefayi gül
Ne bahar ne boyu sümbül
Bana sitem etme bülbül
Men aşkı kakül yare
Can kurban ol şivekare

Bağlantı
Y leyli bir daha ya leyli
Ya leyli on daha ya leyli
Men aşıkı kakül yare
Can k rban ol şivekare

Gel benim kakülü kemendim
Boyu boyuma menendim
Sen benim ağam efendim
Men aşıkı kakül yare
Can kurban ol şivekare

Türkünün Şanlı Urfa Halk Müziği (Şanlı Urfa Valiliği Kültür Yayınları, Ekim 1999.) kitabında ise sözleri:

Ne çemen ne sayeyi gül
Ne bahar ne buyi sümbül
Bana vasfın etme bülbül
Ben esiri kakül yare
Can kurban ol şivekare

Bağlantı
Ya leyli bir daha ya leyli
Ya leyli on daha ya leyli
Men aşık kakül yare
Can kurban ol şivekare

Gel benim kakülü kemendim
Boyu boyuma menendim
Sen benim ağam efendim
Ben esiri kakül yare
Can kurban ol şive k re

şeklindedir. Birinci dörtlüğün aşağıdaki gibi kayıtlara geçmesi gerekir.

Ne çemen ne saye-f gül
Ne bahar ne buy-f sümbül
Bana vasıf etme bülbül
Men esir-i kakÜli yare
Can k rban o şiva k re

Saye-î: Gölge, koruma, sahip çıkma ~ **Çemen**: Çimen, yeşil alan ~ **Bû, buy**: Güzel koku ~ **Buy-î vefa**: Vefa umudu anlamındadır ~ **Vasf**: Bir kimse veya nesnenin hâli sıfatı ~ **Kâkûli yâre**: Kâkül, perçem ~ **Şivekâr**: İşveli, edalı.

Buna göre dizeler:

Ne çimen, ne gül gölgesi
Ne bahar ne güzel kokan sümbül
Bana vasf n (hallerin) anlatma bülbül

Ben mis gibi kokan alna dökük saçların esiriyim
Canım da kurban olsun o nazlı işveli edalıya

şeklinde bir anlam ifade etmektedir. Repertuvar kayıtlarına baktığımızda:

Ne çemen ne saye-i gül	dizesi:	Ne çemen ne sefayi gül
Ne bahar ne buy-f sümbül	dizesi:	Ne bahar ne boyu sümbül
Bana vasıf etme bülbül	dizesi:	Bana sitem etme bülbül

şekline dönüşmüştür. Repertuvardaki sözlerin aslına uygun düzeltilmesi gerekir. Özellikle de: "Ne çemen ne sefayi g l" dizesi. Çünkü "sefayi" sözcüğü "Sefayf" mahlaslı ozanları hatırlatıyor.

Türkü : Yıldız Dağı işte de geldim yanına
Yöre : Rumeli / Üsküp
Kaynak kişi : Süleyman Taşlıyük / Ali Pedük Coşkun
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 288

Muzaffer Sarısözen'in derlediği "Yıldız Dağı işte de geldim yanına" dizesiyle başlayan türkünün sözleri Âşık Kerem adına kayıtlıdır. Ancak Doç. Dr. Ali Duymaz'ın Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma kitabında Yıldız Dağı yoktur. (Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlügü Yayınları, Ankara 2001.) Sözleri:

Yükseğinde yavru şahin beslenir
Yıldız Dağı niçin k lkmaz dumanın
Alçağında dudu kumru beslenir
Yıldız Dağı niçin k lkmaz dumanın

Yükseğinde büyük namlı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var
Yardan mı ayrıldın ahuzarın var
Yıldız Dağı niçin kalkmaz dumanın

Gelen geçen seyran eder meşesin
Beline kondurmuş beyin paşasın
Haramiler bekler herbir köşesin
Yıldız Dağı niçin kalkmaz dumanın

Yine çevrilip eğrilmiştir beli
Rumeli Acem'de söylenir yeli
Kadı mısın serdar mısın kümbeti
Yıldız Dağı niçin kalkmaz dumanın

Her taşlardan çok boyalı taşın var
Şahin yuva yapmış öter kuşun var
Kerem gibi ne belalı başın var
Yıldız Dağı niçin kalkmaz dumanın

Repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir:

Yıldız Dağı işte de geldim yanına
Bir teselli versene garip canıma
Salıver gideyim de nazlı yarime

Bağlantı
Ülker Yıldız niçin kalkmaz dumanın
Dertli yıldız niçin gitmez ateşin merakın

Namlı da namlı yük eklerde karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var
Şimdi duydum benden başka yarin var

Bağlantı
Ülker yıldız niçin kalkmaz dumanın
Dertli yıldız niçin gitmez ateşin merakın

Türkü : Gökyüzünde bölük bölük turnalar
Yöre : Amasya / Merzifon
Kaynak kişi : Âşık Musa Aslan
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1079

Bu türkünün ilk dörtlüğünün sözleri Kerem'e aittir. İkinci dörtlük başka bir yerden alınarak eklenmiştir. Çünkü birinci dörtlük ikinci dörtlüğe uyum sağlamamaktadır.

Repertuvardaki sözler:

Gö k üzünde bölük bölük tu r alar
Nerededir meskeniniz eliniz
Bir name yazayım yare götürün
Dost eline uğrar m'ola yolunuz

Telli tu r am gö k üzünün g lüdür
Esip konducağın Bağdat elidir
Gözüm yaşı mahramalar çürüdür
Aşamazsın telli tu r am dön geri

şeklinde olup iki dörtlüktür. İkinci dörtlükteki ''şamazsın telli tu r am dön geri" dizesinde ayak tutmamaktadır. Birinci dörtlükte ayak; "Bir name yazayım yare götürün / Dost eline uğrar mı ola yolunuz" şeklinde işlenmiştir. İkinci dörtlüğün uyumlu olması için, son dizede "Kulunuz, do/unuz, kolunuz, pulunuz" sözcüklerinden birinin olması gerekirken: ''şamassın telli tu r am dön geri" olmuştur. Bu da dizenin başka bir yerden alınarak oraya yamandığının ifadesidir. Kaynaktaki sözler aşağıdaki gibidir:

Gö k üzünde bölük bölük tu r alar
Nerededir meskeniniz eliniz
Bir name yazayım yare götürün
Dost elin̈e uğrar mı ola yolunuz

Benim yarim siz de görüp şaşarsız
O yüce dağları nasıl aşarsız
Avcıyı görünce siz de kaçarsız
Kızgın harman/ardır sizin eliniz

Yürü şahin pençesine düşersiz
Bingöl yaylasını siz de seçersiz
Yaz gelince yaylalardan geçersiz
Kırarsınız kanadınız kolunuz

Dertli Kerem eder uğradım derde
Canım kurban olsun merd'oğlu merde
Sef l tu r a ne gezersin bu yerde
Yok mu sizin yaranınız iliniz

şeklindedir. Aynı sözler Doç Dr. Ali Duymaz'ın Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma adlı eserinde (s. 265) aşağıdaki gibi kayıtlara geçmiştir.

Gö k üzünde bölük bölük tu r alar
Nedir sizin ahvalifiz haliniz
Arzuhal yazarım yare sunmağa
Dost iline uğrar'mola yolunuz

Tu r am kara kuşsuz gökde uçarsınız
Ol yüce dağları siz de aşarsınız
Y z gelince yaylalara kaçarsınız
Y r köyüne uğrar'mola yolunuz

Avcılar gördükçe siz de şaşarsınız
Bingöl yaylasını geçer aşarsı f z
Çora şahin pençesine düşersiniz
Kıra sizin kanadı f z kolunuz

Dertli Kerem eydür uğrarım derde
Canım kurban olsun merdoğlu merde
Garip tu r am ne gezersin bu yerde
Yok mu sizin vatanınız eliniz

şeklindedir. Deyişte ayak: "Yolunuz / Y lunuz / Kolunuz / Eliniz"dir.

Türkü : Tutam yâr elinden tutam
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : Cemil Demirsipahi
Repertuvar No : 665

Repertuvara Erzurum'dan giren türkünün sözleri Ercişli Emrah adına kayıtlıdır. Repertuvardaki sözleri şöyle:

Tutam yar elinden tutam
Çıkam dağlara dağlara
Olam bir yareli bülbül
İnem bağlara bağlara

Birin bilir birin bilmez
Bu dünya kms e e kalmaz
Y r ismini ansam (desem) olmaz
Düşer dillere dillere

Emrah eydür bu günümdür
Arşa çıkan tütünümdür
Y re gidecek günümdür
Düşem yollara yollara

Ali Saraçoğlu'nun Ercişli Emrah kitabındaki ve repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir. Repertuvardaki ve kaynaktaki sözler karşılıklı yazılmıştır. İncelendiğinde aradaki farklar görülecektir.

Tutam yar elinden tutam	/.....
Çıkam dağlara dağlara	/.....
Olam bir yaralı bülbül	/.....
İnem bağlara bağlara	/.....
Birin bilir binin bilmez	Birin bilir birin bilmez
Şu gözümün yaşın silmez	Bu dünya kimseye kalmaz
Yar ismini desem olmaz	/.....
Düşer dillere dillere	/.....
Emrah eder bu ünümdür	/ Emrah eydür bu günümdür
Arşa çıkan tütünümdür	/.....
Yare gidecek günümdür	/.....
Düşem yollara yollara	/.....

Türkü : Bundan sonra ben o yâre küskünüm
Yöre : Sivas / Kangal
Kaynak kişi : Muhlis Akarsu
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 2915

Koşma Erzurumlu Emrah adına kayıtlıdır. (Necati Turgut Göksel, Erzurumlu Âşık Emrah, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri, Tuğrul Matbaası, Niğde 1970.)

Repertuvardaki sözleri:

Bundan sonra ben o yare küskünüm
Yıktı hatırımı barışmam gayrı
Cümle alem gelse mihnet eylese
Çevirdim gönlümü barışmam gayrı

Kızılırmak gibi çağlayıp aksan
El vurup sinesin bendini yıksan
Yarın mahşer günü şefaat etsen
Kaçarım mahşerden görüşmem gayrı

Emrah'ım bu yaz yarsız kışlasın
Bundan sonra bildiğini işlesin
Döner ise o yar beni taş/asın
Hiçbir o/uruna karışmam gayrı

şeklindedir. Kaynaktaki sözler:

Şimden - ge r nazlı yare küskünüm
Yıktı hatırımı barışmam gayrı
Alem gelip bana rica ederse
Çevirdim yüzümü görüşmem gayrı

Bundan sonra ben o yare küskünüm
Yıktı hatırımı barışmam gayrı
Cümle alem gelse minnet eylese
Çevirdim gönlümü barışmam gayrı

Güzel keklik gibi kafeste olsa
Altın vezne ile cevahir tartsa
Yarın mahşer günü şefaat etse
Giderim mahşere görüşmem gayrı

Bu yıl da Emrahf yarsız kışlasın
Varır isem o yar beni taş/asın
Şimden ger i bildiğini işlesin
Hiçbir umu r na karışmam gayri

şeklindedir. Repertuvarda "Kızılırmak gibi çağlayıp a k an" dizesiyle başlayan dörtlük ulaşabildiğimiz kaynaklarda bulunamamıştır. Repertuvara farklı geçen dizeler aşağıdadır.

1. dörtlüğün 1. dizesi : Şimden-geru nazlı yare küskünüm
1. " " 3. " : Cümle alem gelse minnet eylese
1. " " 4. " : Çevirdim gönlümü barışmam gayrı

3. " " 1. " : Bu yıl da Emrahf yarsız kışlasın
3. " " 2. " : Varır isem o yar beni taş/asın
3. " " 3. " : Şimden ger i bildiğini işlesin
3. " " 4. " : Hiçbir umu r na karışmam gayri

Repertuvardaki birinci dörtlüğün üçüncü dizesi: "Cümle alem gelse mihnet eylese" şeklindedir. "Mihnet", sıkıntı, eziyet, müsibet. "Minnet", eyvallah etmeme, bağışta bulunma, rica etme, iyilik yapma anlamındadır. Dizenin "Cümle alem gelse minnet eylese" olması gerekir.

Türkü : Uykudan uyanmış gözleri mahmur
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Âşık Dursun Cevlânî
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 104

Sözlerin kime ait olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürülen türkü, kaynaklarda Erzurumlu Emrah, Âşık Ömer, Nesimî Şah adına kayıtlıdır. Ali Saraçoğlu'nda Ercişli Emrah adınadır. Saraçoğlu kitabında çeşitli kaynaklardan alıntı yaparak sözünü şöyle bağlamaktadır. "İbrahim Aslanoğlu MİFAD kitaplığındaki bir cönkte koşmanın beş bağlamlı bir değişkesini saptayarak, Ercişli Emrah adına yayımlanmak üzere bize verdi. Değişik iki dizenin ve bir bağlamın dışında Eflatun Cem'in Erzurumlu adına yayımladığı koşmadır" diyerek farkı belirtmiş, sözlerin Ercişli Emrah'a ait olduğunu savunmaktadır.

Repertuvardaki sözleri:

Uykudan uyanmış gözleri bir hoş
Dedim sarhoş musun söyledi yoh yoh
Ağ elleri boğum boğum kınalı
Dedim yar bayram mı söyledi yoh yoh

Dedim kalem nedir dedi kaşımdır
Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim on beş nedir dedi yaşımdır
Dedim artık var mı söyledi yoh yoh

Dedim Erzurum nedir dedi ilimdir
Dedim gider misin dedi yolumdur
Dedim Emrah nedir dedi kulumdur
Dedim satar mısın söyledi yoh yoh

Sözler Ercişli Emrah'ta beş dörtlüktür:

Seherde uyanmış gözleri mahmur
Dedim sarhoş musun söyledi yok yok
Ak elleri boğum boğum kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yok yok

Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim kalem nedir dedi kaşımdır
Dedim on beş nedir dedi yaşımdır
Dedim daha var mı söyledi yoh yoh

Dedim duman nedir dedi aynımda
Dedim zulüm vardır dedi boynumda
Dedim gül memeler dedi koynumda
Dedim ver ağzıma söyledi yok yok

Dedim ala nedir dedi gözümdür
Dedim şeker nedir dedi sözümdür
Dedim alma nedir dedi yüzümdür
Dedim öpeyim mi söyledi söyledi yok yok

Dedim pişen nedir dedi zulümdur
Dedim zulüm nedir dedi ölümdür
Dedim Emrah neyin dedi kulumdur
Dedim satar mısın söyledi yok yok

Repertuvardaki ile Ercişli Emrah'taki sözler karşılaştırılırsa dizelerin yer değiştiği, dörtlüklerin de eksik olduğu görülecektir. Repertuvarda okunan "Dedim kalem nedir dedi kaşımdır" dizesiyle başlayan üçüncü dörtlük Ercişli Emrah'ta tespit edilememiştir. Dörlüğün eklendiği düşünülmektedir.

Türkü : Bizim sahraların başı
Yöre : Rumeli
Kaynak kişi : Osman Pehlivan
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 425

Repertuvardaki sözleri iki dörtlüktür:

Bizim sahraların başı
Bölük bölük duman şimdi
Sevişmesi hoştur aman
Ayrılması yaman şimdi

Şimdi yarim yola çıkar
Çıkar da yollara bakar
Hicranla odlara ya k r
Ol kaşları keman şimdi

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Bizim sahraların başı	/.....
Pare pare duman şimdi	/ Bölük bölük duman şimdi
Kavuşması bir hoş olur	/ Sevişmesi hoştur aman
Ayrılması yaman şimdi	/.....

Gülün çevresi hôr'mola
Çektiğim ahuzar'mola
Acap bizi sorar'mola
O kaşları keman şimdi

Arasam yari bulurdum
Yoluna kurban olurdum
Bir gün görmesem ölürdüm
Gör n'eyledi zaman şimdi

Ördek çalkanır göllerde
İsmim söylenir dillerde
Kalmışım gurbet illerde
Dağlar başı duman şimdi

Benim aşnam şimdi çıkar / Şimdi yôrim yola çıkar
Çıkar da yollara bakar /.....
Emrah'ı odlara yakar / Hicranla odlara yakar
Boyu servi revan şimdi / Ol kaşları keman şimdi

şeklinde kayıtlara geçmiş olan sözlerin birinci ve beşinci dörtlüğü türküde söz olarak kullanılmıştır. Şiiriyet ve edebi estetik bakımından oldukça güçlüdür. Repertuvardaki, kaynaktaki sözler karşılıklı yazılmıştır. İncelendiğinde farklar görülecektir. Repertuvarda Emrah tapşırması yoktur. Tapşırmalı dörtlüğün repertuvarda bulunması gerekir.

Türkü : Eziz dostum mennen küsüp incidi
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Şah Ruh ve Arif Babaef
Derleyen : Azize Gürses
Repertuvar No : 3889

Repertuvardaki sözleri:

Eziz dostum mennen küsüp incidi
Ayrılık yağ kimi çekti yeridi
Gezdiğin yerleri od basıp indi
O gedip galmışam hesretindeyem

Bağlantı
Neçe nağme goşum
Neçe dillenim
Dost gedip özüme gelebilmirem
Ele bir ellerim yoh olup menim
Gözümün yaşını silebilmirem

Çaldığı sazını getirip mene
Görsünki çalmakta neçe mahirem
Elinde yay kimin incelsin gine
Ziyler hep çekilin güyüldi odam

Sim: Tarın telleri ~ **Goşmak**: (Goşum) Söylemek, yaratmak ~ **Güyüldi**: Harap oldu, bozuldu ~ **Od**: Ateş.

şeklindedir.Sözlerin altına, goşmak, güyüldü ve sim sözcüklerinin anlamları yazılmış. Sim sözcüğünün anlamı dipnot olarak verilmesine rağmen türküde geçmemektedir. Acaba "simler" sözcüğü yanlışlıkla "ziyler" olarak mı yazıldı. Orasını bilemiyoruz. Ancak; türkünün birinci dörtlüğünün üçüncü dizesindeki "od": Ateş anlamında. Dizede bu sözcüğün "ot" olması gerekir.

Aynı ezginin sözlerini Azeri sanatçı Zabit Nebizade'den Kültür Bakanlığı Ankara Devlet Türk Halk Müziği Korusu Şef Yardımcısı Abdullah Gurbani ile birlikte aşağıdaki gibi tespit ettik.

Eziz dostum mennen küsüp incidi
Y d kimi ayrılıp çıktı yeridi
Gettiğin yolları ot basıp indi
O gedip özüme gelebilmirem

1. dörtlüğün açıklaması:

1. dize: Kadim dostum bana küstü, incindi
2. " : Küstüğü için bir yabancı gibi evimden çıktı gitti
3. " : Sen aynı yoldan geçmiyeli o yolu otlar kapattı
4. " : O bana küsüp gittiği için kendime gelemiyorum

Nece nağme goşum nece dinlenim
Dost gedip özüme gelebilmirem
Ele bil ellerim yoh olup menim
Gözümün yaşını silebilmirem

Bağlantının açıklaması:

1.dize : Niye türkü söyleyeyim, niye dince/eyim
2. " : O gittiği için özümde, kendimde değilim ki
3. " : Öyle bilki onun gitmesinden elim kolum kırıldı
4. " : Elim kolum kırıldığı için gözümün yaşını silemiyorum

Çaldığım sazımı getirin mene
Görsün ki çalmakta nece mahirem
Elim değen kimi ince tellere
Simler haray çekip kırıldı o dem

2. dörtlüğün açıklaması:

1.dize: Çaldığım sazımı getirin bana

2. " : Görsün ki çalmakta nasıl ustayım

3. " : Elim değen de ince tellere - simlere

4. " : Teller bile bu acıya dayanamadı fe r at ederek tek tek koptu

Eziz dost: Kadim, kıymetli dost ~ **Yâd**: El, yabancı ~ **Nağme**: Müzik, türkü, şarkı ~ **Goşum**: Söylemek ~ **Mahirem**: Ustayım ~ **Sim**: Gümüş, fakat sözde tel anlamında kullanılmaktadır ~ **Haray**: Feryât, figân, nara anlamında kullanılmıştır.

Bu açıklamadan sonra Azeri Sanatçı Zabit Nebizade'den tespit ettiğimiz sözlerle, repertuvar kayıtlarına geçen sözlere bakalım:

Tespit ettiğimiz sözler:	**Repetuvardaki sözler**:
Eziz dostum mennen küsüp incidi	/.....
f d kimi ayrılıp çıktı yeridi	/ Ayrılık yağ kimi çekti yeridi
Gezdiğin yerleri ot basıp indi	/ Gettiğin yolları od basıp indi
O gedip özüme gelebilmirem	/ O gedip galmışam hesretin deyim
Bağlantı	
Nece nağme goşum nece dince/im	/ Neçe nağme goşunı neçe dil/enim
Dost gedip özüme gelebi/mirem	/.....
Ele bil ellerim yol olup menim	/ Ele bir ellerim yoh olup menim
Gözümün yaşını silebilmirem	/.....
Çaldığını sazımı getirin mene	/ Çaldığı sazını getirip mene
Görsünki çalmakta nece mahirem	/ Görsün ki çalmakta neçe nıahirem
Elim değen kimi ince tellere	/ Elinde yay kimin incelsin gine
Simler lıaray çekip kırıldı o dem	/ Ziyler hep çekilin giiyüldi odam

Tespit ettiğimizle, repertuvardaki sözler incelendiğinde farklı dizeler görülecektir. Oldukça yanlış okunan sözlerin aslına uygun olarak düzeltilmesi gerekir. Ezginin bestesi Kulu Askerov'a aittir, türkü anonim değildir.

Azeri türkülerin repertuvarda "yöresi" ile ilgili bölüme "Azerbaycan" yazılmaktadır. Azerbaycan bir devlettir. Devlet yöreyi nasıl temsil edebilir. Devlet içinde çeşitli yöreler vardır.Şimdi düşünelim, Türkiye'den Silifke'nin Keklik Türküsü Azeriler tarafından derlendi. Azerbaycan'a götürüldü. Türkünün yöresi bölümüne de Türkiye yazıldı. Bu tespit doğru mudur? Elbet de değildir. Türkiye veya Anadolu türküsü şeklinde kayıtlara geçmeli, Silifke'den derlendiği de belirtilmelidir. Böyle bir detay bilgi bizlere nasıl ters gelirse, Azeriler için de ters gelecektir. O hâlde Türk cumhuriyetlerinden repertuvara geçen halk ezgilerinde ''öre" bölümü kaldırılmalı, başka bir kriter uygulanmalıdır.

Halk müziği repertuvarında karşımıza çokca çıkan bir yanlışlık da beste Azeri türkülerdedir. Azerilerde anonim tesnif ve mahnılar olduğu gibi, beste olanları da vardır. Azerbaycan'da bestecilik 1930'lu yıllardan beri süregelmektedir. Belki de ülke halk müziğini güzel kılan özelliklerden biri de bestecilik müessesesinin erken başlamış olmasıdır. Erken başlayan bu olgu, hem musiki kalitesini, hem de söz kalitesini oldukça yüksek tutmuş, kaliteyi yakalamakta besteler önemli bir rol oynamıştır.

Halk müziği repertuvarına geçen türkülerimizde şimdiye kadar hep anonim olma özelliği aranmış, beste türküler hesaba alınmamıştır. Çeşitli zamanlarda ülkemize giren Azeri halk mahnıları anonim olarak değerlendirilmiş, derlenmiş, bestecisi belli olanlar dahi anonim olmuştur. Bu uygulama yanlıştır. Yanlış olduğu kadar da gülünçtür. Bu uygulama sonunda ortaya çıkan durumu Salih Turhan'ın tespitlerinden aktaralım: (Azerbaycan Halk Türküleri İle İlgili Tespit ve Düşünceler, Anadolu Folkloru, S. 24, s. 888.)

(...) "Bahçalarda barım var" türküsü derleme şartlarına göre yanlış katagoriye tabi tutulmuştur. O günkü uygulamaya göre beste türküler kabul görmediği için Sn. Erkan Sürmen (TRT Ankara Radyosu THM sanaçısı) haklı gerekçeyle kılıf uydurup, Elazığlı Fatih Kısapark'ı kaynak kişi gösterip ezginin özelliğinden dolayı adı geçen türküyü Iğdır repertuvarına dahil ve tescil ettirmiştir. Dahası türkü ödüle layık görülmüş, (Yılın türküsü seçilmiş) Fatih Kısaparmak da bıyık altından gülerek ödülünü almıştır."

Görülüyor ki: Fatih Kısaparmak'ın bestelediği bir türkü de; bestecisi, kaynak kişi, yöresi de Iğdır gösterilerek repertuvara girebiliyor. (Repertuvar No: 2579) Anonim türküler kervanına katılarak yılın türküsü seçiliyor. Kaynak kişi, yani bestecisi de ödül alıyor.

Eğer bir gün başka bir Azeri beste böyle kılıfla repertuvardan geçer, yılın türküsü seçilirse, türkünün Azerbaycan'daki bestekârı amiyane tabirle havasını alacak, türküyü derleyen ve kaynak kişi de ödüle layık görülecektir. Ne büyük yanlışlık, ne büyük aldatmaca.

Demek ki yanlış uygulamalar, değerlendirmeler ortaya affedilmeyecek hataların çıkmasını sağlıyor. Eğer beste türküler ayrı bir katagoride değerlendirilmiş olsaydı, sanırım bu yanlışlıklar yaşanmıyacaktı.

İşte bu aldatmacayı, yanlışlığı tespit edenlerden Yalçın Tura, Türk Musikisinin Meseleleri adlı kitabında: "Ne yazık ki, bilhassa 1940'lardan sonra bu iddia'böl ve hükmet' görüşünün ajanları ve yardakçıları tarafından bol bol işlenerek masum zihinler bulandırılmış ve sun'î bir halk musikisi icra'ı, bilhassa radyonun da yardımıyla yaygınlaştırılarak yeni ve ayrı bir tür hâline getirilmiştir. Halkın musiki ve zevki üzerinde son derece menfi tesirler yapan bu cereyan, giderek çözülmesi müşkül bir mesele hâline gelmiştir.

Folklor malzemesi ile ciddi sanat mahsulü arasındaki fark gözden kaybedilmiş, giderek tükenen repertuvar, 'eni bestelerin birer derleme gibi sunulmasıyla' şişirilmeye çalışılmış, hatta bestekârı bilinen, dış kaynaklı yeni mahnılar 'Kars Folklorundan Örnekler' yutturmacasıyla radyo mikrofonlarına getirilmiş, 'Kolhoz kahramanı! Süreyya' için bestelenen şarkı Doğu Anadolu türküsü yapılmak istenmiştir" diyerek tespitlerimizle ve ülkemizdeki Azeri türkülerle ilgili düşüncesini özetlemiştir. Yurdumuzda Azeri türküler uzun zamandır yayınlanmakta. Bunların içinde anonim olan mahnılar olduğu gibi bestecileri belli olanlar da bulunmaktadır. Şimdi bestecisi belli, Türkiye'ye çeşitli vesilelerle giren, değişik kişiler tarafından da derlenerek repertuvar kayıtlarına geçen, Azeri türkülerden birkaç örnek:

Türkü : Bulak üste duran güzel
Yöresi : Azerbaycan
Kaynak kişi : Bülbül Mehmetoğlu
Derleyen : Can Etili
Repertuvar No : 1947

Ezginin Repertuvardaki sözleri:

Bulak üste duran göze/
Ellerinde gül oynasın
Sineme ok vuran göze/
Sen dur oyna el oynasın
Ellerinde gül oynasın

Bağlantı
Ay gız ay gız el oynasın
Ellerinde gül oynasın

Ne garadır gözün senin
Lal kimi özün senin
Bal kimi de sözün senin
DoqaJı gülsün dil oynasın
" " "

Elesker'em vaz eyledi
Kış günümü yaz eyledi
Gaş altından göz eyledi
Sen dur oyna el oynasın
Ellerinde gül oynasın

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Bulag üste çıhan göze!	/ Bulak üste duran göze!
Ellerinde gül oynasın	/.....
Maral kimi bahan göze!	/ Sineme ok vuran göze!
Oyna ince bel oynasın	/ Sen dur oyna el oynasın
	/ Ellerinde gül oynasın
Bağlantı	
Ay gız sen oyna ince bel oynasın	/ Ay gız ay gız el oynasın
Ağ üzünde tel oynasın	/ Ellerinde gül oynasın
Ne garadır gözün ay gız	/ Ne garadır gözün senin
Bir güneşdir yüzün ay gız	/ Lal kimi özün senin
Tükenmesin sözün ay gız	/ Bal kimi de sözün senin
Dodag gülsün dil oynasın	/ Dodah gülsün dil oynasın
Bağlantı	/ " " "
Bahışında neler vardır	
Könlüm ondan haberdardır	
Seven aşığ intizardır	
Dur sen oyna el oynasın	
Bağlantı	
Aygız seyre çıhag yene	
Gurban nağme desin sene	
Benövşeni tal sinene	
Ağ üzünde tel oynasın	

Bizim tespitlerimize göre ezginin söz-müziği Âşık Gurban Sadıkov'a aittir. (Gafar Namazeliyev Azerbaycan Halk Türküleri, s. 210.) Repertuvardaki sözler ise Âşık Elesker adınadır. Repertuvardaki ve Azeri kaynaktaki sözler karşılıklı yazılmıştır. Elesker tapşırması Azeri kaynakta yoktur.

Türkü : Dost bağında açılıp gül
Yöresi : Iğdır
Kaynak kişi : Yusuf Yıldırım / K.Çiftçi / N. Ergin
Derleyen : Neriman Tüfekçi
Repertuvar No : 1758

Repertuvara yukarıdaki detay bilgilerle geçen türkünün bestesi Azerbaycanlı Reşit Şefeg'e aittir. (Gafar Namazeliyev Azerbaycan Halk Türküleri, s. 30)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Göy göllerde üzer gazlar Laçın ay vurub tükünü tozlar Deste-deste gelir gızlar Gelir ay nazlana nazlana	
Bağlantı Mehribanım gül oğlan Dur oyna çal oyna Geşeng oğlun göze/ gız dur oyna Göze! oğlan geşeng gız çal oyna	Bağlantı Mehribanım Mehriban Gel oyna gül oyna Göze! oğlan göze! gız sen oyna
Doşt bağında açılmış gül Sarılmışdır güle bülbül Cızlar saçmış teline gül Gelir ay nazlana nazlana Bağlantı	/ Dost bağında açılıp gül / Güle sarılıpdı bülbül / Gızları tahıp teline gül / Gelir sallana sallana
Dost bağında biter alçalar Tez çiçek/eyer yeter alçalar Toylarımızda bele gayda var Cızlar oynar oğlanlar el çalar Oğlanlar oynar gızlar el çalar	/ Dost bağında var alçalar / Tez çiçek/ener alçalar / Toylarımızda gaydalar / Oğlan çalar kızlar oynar

Alça: Alıç, Yeşil erik ~ **Mihriban**: Bir kadın adı ~ **Toy**: Düğün ~ **Tahıp**: Takıp ~ **Laçın**: Kuş ~ **Tük**: Tüy ~ **Geşeng**: Güzel ~ **Gayda**: Kural.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot verilmiştir. İncelendiğinde söz farklılıkları görülecektir.

Şimdi örnekleyeceğimiz ezgi de 70'li yıllarda sanırım Arif Sağ tarafından piyasaya sürüldü. Hüri Sapan'ın okumasıyla meşhur oldu. Belki filmi de çevrildi. Bilemiyorum. Çeşitli sanatkârlar tarafından okundu, hâlâ da okunmaktadır.

Ellerini çekip benden
Y rim bugün gider oldum

dizeleriyle başlan ezgi Unkapanı piyasasında, MESAM'da kimin adına kayıtlıdır bilemiyorum. Ama bildiğim: Söz ve müziğinin Azeri besteci Elekber Tegiyev'e ait olması, özgün sözlerinden çok farklı olarak Unkapanı piyasasına girmesi, fantezi müziğin de Azeri ezgilerden nasibini almış olmasıdır. (Erol Özaydınlı Azeri Türküler / 1, s. 86)

Kaynaktaki sözleri:	**Kaset vb. deki sözleri**:
Ellerini üzüb menden	/ Ellerini çekip benden
Yrim bir baş geder oldu	/ Yrim bugün gider oldu
Can deyip can eşiderdik	/ Hem sever hem sevilirdik
Bu ayrılık neden oldu	/.....
Gızıl gülem bes neyem men	
Bülbülem gafesdeyem men	
Gezirem men gemli gemli	
Gören deyir hesdeyem men	
	Bağlantı
Öz eşgimle dileyimle	/ Yr aşkıyla yana yana
Ayrı düşdüm illerle men	/ Ayrı düştüm ellere ben
Ancag senden ayrı gezen	/ Ama senden ayrı gezen
Ürek deyi! beden oldu	/ Yürek değil beden oldu
Can deyib can eşiderdik	
Bu ayrılık neden oldu	

Türkiye'deki müzik piyasasına uyarlanmış sözleri aşağıdaki gibidir:

Ellerini çekip benden
Yırim bugün gider oldu
Hem sever hem sevilirdik
Bu ayrılık neden oldu

Bağlantı
Yır aşkıyla yana yana
Ayrı düştüm ellere ben
Ama senden ayrı gezen
Yürek değil beden oldu

Yandı yürek kebap oldu
Gül bahçemde hezan oldu
Ben hiç senden ayrılmazdım
Bu ayrılık neden oldu

"Yandı yürek kebap oldu" dizesiyle başlayan dörtlük aslında yoktur. Sanırım diğer dörtlükler esas alınarak o dörtlük sonradan ilâve edildi.

Halk müziği repertuvarına Kerkük'ten de türküler girmiş, girenlerden birkaçı, bestecisinin belli olmasına rağmen Azeri türküler gibi onlar da anonim türküler kervanına katılmış. İşte örnekleri:

Türkü : Mektup yazdım yâre almadı
Yöresi : Kerkük
Kaynak kişi : İbrahim Terzi
Derleyen : Banttan yazıldı
Repertuvar No : 3414

Bu türkünün söz ve müziği Kerküklü sanatçı Hüseyin Tuzlu'ya ait olmasına rağmen repertuvara anonim türkü olarak geçmiştir.

Türkü : Esmerim güzel esmer
Yöresi : Kerkük
Kaynak kişi : Abdurrahman Kızılay
Derleyen : Ali Canlı
Repertuvar No : 3143

Detayını verdiğimiz türkünün sözleri Mehmet İzzet Hattat'a bestesi ise Kerküklü sanatçı Abdurrahman Kızılay'a aittir. Yukarıdaki bilgilerle repertuvara geçen türkü de anonim kervanına katılmıştır. (Kerkük türküleriyle ilgili bilgiler, Kerküklü sanatçı Abdurrahman Kızılay'dan, Abdurrahman Kızılay'ın Salih Turhan'la müştereken hazırladıkları Kerkük Türküleri, kitabından alınmıştır / Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası Ankara 1991.)

Türkü : Yığdın bu dünyanın malın dövletin
Yöresi : Azerbaycan
Kaynak kişi : Âşık Ali
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 3906

Repertuvara geçen bu Azeri türküyü de Murat Akçay plâktan notasını yazarak repertuvara kazandırmıştır.

Repertuvardaki sözler:

Yığdın bu dünyanın malın döv/etin
Ellini aşırdın yüze ne galdı
Ayak getti el getirdi diş yedi
Bahmahtan savayı göze ne galdı

Ölüm haktır çıkmah olmaz emirden
İp'ek tara halga salma demirden
Aydı gündü gelip geçir ömürden
Telesirik görek yaza ne galdı

Havaya bakıram hava ne cuşdu
Gezdiğim oy/ağlar yadıma düştü
Bir güneşti dersin Ali'de köçtü
Sındı telli saza tezane galdı

Dövlet: Zenginlik ~ **Savayi**: Başka, gayri ~ **Salmak**: Takmak ~ **Cuş**: Ferah ~ **Oylağ**: Av alanı ~ **Telemek**: Acele etmek

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. (Gafar Naımazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri / Mahnı ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 199.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ceşt eyledin bu dünyanı dolandın	/ Yığdın bu dünyanın malın döv/etin
Ellini aşırdın yüze ne galdı	/.....
Ayag getti el getirdi diş yedi	/ Ayak getti el getirdi diş yedi
Bahmagdan savayı göze ne galdı	/.....
Ne galdı ne galdı	
Bahmagdan savayı göze ne galdı	
Ölüm hagdı çıhmag olmaz emrden	/ *Ölüm haktır çıkmak olmaz emirden*
İpek tora halga salma demirden	/ İpek tara halga salma demirden
Aydı ildi gelip keçir ömürden	/ Aydı gündü gelip geçir ömürden
Telesirik görek yaza ne galdı	/ Telesirik görek yaza ne galdı
Ne galdı ne galdı	
Telesirik görek yaza ne galdı	
Havaya bahıram hava mehşuşdu	/ Havaya bakıram hava ne cuşdu
Gezdiyim oylaglar yadıma düşdü	/.....
Bir gün deyerler ki Alı'da köçdü	/ Bir güneşti dersin Ali'de köçtü
Sındı telli sazı tezene galdı	/ Sındı telli saza tezane galdı
Ne galdı ne galdı	
Sındı telli sazı tezene galdı	

Geşt: Gezib dolanmak ~ **Savayı**: Başka ~ **Tor**: Tuzak ~ **Halga**: Halka ~ **Telesirik**: Acele etmek ~ **Mehşuş**: Karışık ~ **Sındı**: Kırıldı ~ **İldi**: Yıldı.

şeklindedir. Azeri kaynaktan aktardığımız sözlerin karşısına repertuvardaki sözler yazılmıştır. İncelendiğinde: Tükünün son dizesi Azeri kaynakta: "Sındı telli sazı tezene galdı", repertuvarda: "Sındı teli saza tezane ga/dı" şeklindedir. Kaynakta "telli sazı", repertuvarda "telli saza"dır. Buna göre kaynaktaki dize, "kırıldı telli sazı, sadece tezenesi, mızrabı kaldı." Repertuvardaki dize, "Kırıldı telli saza tezene kaldı" anlamındadır. Görülüyor ki, bir harfin değişmesi dizeler arasında anlam farkı yaratmakta. Onun için Azeri türkülerin sözleri çok iyi incelendikten sonra repertuvara geçmeli. Yoksa bu tür yanlışlıklar sürekli karşımıza çıkacaktır.

Türkü : Araz üste buz üste Tello
Yöre : Azerbaycan / Tebriz
Kaynak kişi : Hasan Cudarı
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2428

Bu ezginin Azerbaycan Halk Türküleri / Mahnı ve Tesnifler (Gafar Namazeliyev, çeviri Salih Turhan, Ankara 1993, s. 5) adlı kitapta sözleri üç dörtlüktür. Adı geçen kaynakta ezginin bestecisi Üzeyir Hacıbeyli'dir. Repertuvar kayıtlarına sadece bir tanesi geçmiştir. Diğer sözler farklıdır.

Repertuvardaki dörtlük:

Araz üste buz üste
Kebap yanar köz üste
Goy meni öldürseler Tello
Danıştığım söz üste Tello

Kaynaktaki dörtlük:

Araz üste buz üste T llo
Kebap yanar köz üste Telllo
Goy meni öldürsünler Telllo
Bir ala göz gız üste Telllo

şeklindedir. Repertuvarda üçüncü ve dördüncü dize "Goy meni öldürseler / Danıştığım söz üste." Azeri kaynakta aynı dizeler: "Goy meni öldürsünler / Bir ala göz gız üste" biçimindedir. "Öldürseler" ile "öldürsünler" farklı anlatıma sahiptir. Dördüncü dizede ölmesini istemesi: "Konuştuğum söz üste" değil, "Bir ala göz gız üste"dir. Ölümü: Bir ala gözlü gızın uğruna öldürsünler denilmektedir. Onun için dizelerin: "Goy meni öldürsünler Tello / Bir ala göz gız üste" şeklinde söylenişi kurallara daha uygundur.

Türkü : Üzünde garadır halın
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Nisa Gasımova
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 2240

Repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir:

Üzünde garadır halın
Elinde güllü desmalın
Meni sevmezse hayalın

Bağlantı
Tez eyle tez eyle tez eyle
Yoluna candan geçerem sevgilim
Eşgimize and içerem sevgilim

Gül senin tek değil göyçek
Eşitmişem yalan gerçek
Naz eyleme ben gelençek

Hal: Ben, yanaktaki ben ~ **Desmal**: Mendil ~ **Tek**: Gibi ~ **Ceh ceh**: Kuşun ötüşü, cıvıldaması (Sözlerde ceh-ceh değil / Ceh cenine olarak yazılmıştır) ~ **Üz**: Yüz ~ **Göyçek**: Güzel.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Üzünde garadır halın	/.....
Elinde güllü desmalın	/.....
Can almag ise heyalın	/ Meni sevmezse hayalın
Ay tez eyle tez eyle tez eyle	/ Tez e le tez eyle tez eyle
Bağlantı	
Yoluna güller düzerem	/ Yoluna candan geçerem sevgilim
Ay eşgimizi men bezerem	/ Eşgimize and içerem sevgilim
Yolunda candan geçerem	
Ay eziz canına and içerem	
Gül senin değil göyçek	/.....
Eşitmişem yalan gerçek	/.....
Aran regible değecek	/ Naz eyleme men gelençek
Ay tez eyle tez eyle tez eyle	/.....
Bülbülem boş dolanmaram	/.....
Ceh-cehine dayanmaram	/ Ceh cenine dayanmaram
Bundan sonra inanmaram	/ Herbir güle inanmaram
Ay tez eyle tez eyle tez eyle	/.....

şeklindedir. Sözler Eli Ağa Vahid'e aittir. Azeri kaynaktaki sözlerin karşısına repertuvardaki sözler yazılarak dizelerin farklı söyleyişleri ortaya konulmuştur. İncelendiğinde repertuvar kayıtlarındaki:

1. dörtlüğün: 2. 3 dizeleri
2. " " : 3. dizesi
3. " " : 2. 3. dizelerinin farklı olduğu, Azeri kaynaktaki türkünün bendinin dört, bağlantısı da dört. Repertuvarda ise bendin üç bağlantısının da üç olduğu görülecektir.

Türkü : Anacan bağrımı can eylemişem men
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Muazzez Türing
Derleyen : Muazzez Türing
Repertuvar No : 1375

Bestecisi belli olduğu hâlde ülkemizde anonimleşerek repertuvara geçen bir Azeri türkü de "Anacan bağrımı gan eylemişem men"dir. Ezgi, "Anacan bağrımı can eylemişem men" adıyla repertuvara geçmiştir. Türkünün bestecisi Süleyman Eleskerov'dur. Sözleri aşağıdaki gibidir:

Anacan bağrımı can eylemişem men
Gözlerimi giryan eylemişem men
Bir ala gözlü yarin eşki yolunda
Öz canımı gurban eylemişem men

Anacan ağrın alım
Anacan başına dönüm men men men men
Menim öz sevgilime
Heyran alim men men men men

Güli hendan kimidir yarin lehleri
Ceylana benzeyiptir ala gözleri
İki kelme danışıp ayrıldı menden
Eşkimi şöreyledi şirin sözleri
Bağlantı

Anacan eşk oduna yanmamışam men
Hele de bir tecrübe almamışam men
Ne yaman olur yardan ayrı düşenler
Hele de yahşi aman galmamışam men

Giryan: Gözün ağlamaktan kızarması ~ **Gül-i hendan**: En güzel gül ~ **Leb**: Dudak ~ **Yahşi**: Güzel.

1. dörtlüğün 1.dizesi, "Anacan bağrımı can eylemişem men"dir. Bağır can değil, kan olabilir. O sözcüğün "kan" olarak, 2. dörtlüğün 3. ve 4. dizeleri: "İki kelme danışıp ayrıldı menden / Gelbimi nur eyledi şirin sözlerin" olarak düzeltilmesi gerekir. Özgün sözler aşağıdaki gibidir

Anacan bağrımı gan eylemişem men
Gözlerimi gilyan eylemişem men
Bir ala gözlü yarin eşgi yolunda
Öz canımı gurban eylemişem men

Bağlantı
Anacan ağrın (dert bela) alım
Anacan başına dönüm men men men men
Goy dolanım men men men
Menim öz sevgilime heyran olum men men men men

Gülü hendan kimidir yarin lehleri
Ceyrana benzer onun ala gözleri
İki kelme danışıb (danışıp) ayrıldı menden
Gelbime nur eledi şirin sözleri

Anacan eşg oduna yanmamışam men
Hele de bir tecrübe almamışam men
Ne yaman olar yardan ayrı düşende
Belke de yahşı -yaman ganmamışam men

Türkü : Aparmağa gelmişik
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Zeynep Hanlarova
Derleyen : Can Etili
Repertuvar No : 2842

Ezgi anonim bir halk mahnısıdır. Repertuvar kayıtlarındaki sözleri:

Aparmağa gelmişik
Şal almağa gelmişik
Oğlanın adamıyık
Aparmağa gelmişik

Gızın bahtı ağ olsun
Gohumları sağ olsun
Gızın gettiği yollar
Görüm çim çırağ olsun

Gızıl güller çoldadır
Golcak leğen goldadır
Gız üreği döğünür
Oğlan gözü yoldadır

şeklindedir. Azeri kaynaktaki sözler: (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri / Mahnı ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 136.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Aparmağa gelmişik	/.....
Y r almağa gelmişik	/ Şal almağa gelmişik
Oğlanın adamıyıg	/.....
Aparmağa gelmişik	/.....
Bağlantı	
Gızıl güller çoldadır	/.....
El çatmayan yoldadır	/ Golcak leğen goldadır
Gız üreyi döyünür	/.....
Oğlan gözü yoldadır	/.....
Gızın behti ağ olsun	/.....
Gohumları sağ olsun	/.....
Gızın gettiyi yollar	/.....
Görüm çıl - çırağ olsun	/ Görüm çın çırağ olsun

Aparmak: Alıp götürmek ~ **Çıl-çırağ**: Aydınlık, ışıklı ~ **Gohum**: Hısım, akraba - **Çatmak**: Yetişmek ~ **Goldadır**: Gülün diken arasındaki hâli ~ **Saf**: Sıra, dizi ~ **Şuşa**: Karabağ'da bir şehir.

şeklindedir. Türküdeki birinci dörtlüğün ikinci dizesi repertuvar kayıtlarında "Şal almaga gelmişik" şeklindedir. Burada alınıp kaçırılacak olan "şal" değil *"yâr"*dır. İkinci dörtlükdeki, "Görüm çıt-çırağ olsun", repertuvarda "çın çırağ"dır. Bu dizenin de "çıl-çırağ" olarak düzeltilmesi gerekir. Üçüncü dörtlüğün; "Gızıl güller koldadır / El çatmayan yoldadır / Gız üreyi döyüniir / Oğlan gözü yoldadır" şeklinde olması gerekir. Kaynaktaki ve repertuvarda ki sözler karşılaştırıldığında söz farklılıkları görülecektir.

Türkü : Yüce dağ başında ceylan balalar
Yöresi : Kuzeydoğu Anadolu
Kaynak kişi : Muazzez Türing
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 529

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Yüce dağ başında ceylan balalar
Ceylanın balasın ohcu yaralar
Niye ben ölmüşem ki seni ala/ar

Bağlantı
Ağaç olaydım
Yolda duraydım
Sen geçen yollara
Kölge sa/aydım
Yeri yeri men de gelim dalınca
Destmal eyle apar meni yanınca

Bala: Çocuk ~ **Destmal**: Mendil ~ **Aparmak**: Götürmek ~ **Dalınca**: peşi sıra.

şeklindedir. Türkünün sözleri eksik kayıtlara geçmiştir. "Yeri yeri men de gelim dalınca" dizesi bağlantı bölümünün içindedir. Azeri kaynakta sözleri: (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri, Mahnı -Tesnifler Ankara 1993, s. 105.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Uca dağlar başında ceyran balalar	/ Yüce dağ başında ceylan balalar
Ceyranın balasını ovçu yaralar	/ Ceylanın balasın ohçu yaralar
Men yardan ayrı düşsem a ğ ar kam atar	/ Niye ben ölnüşem ki seni atalar
Bağlantı	Bağlantı
Ay göze! oğlan eşit bir dayan	/ Ağaç olaydım
Sevirem seni eşgime inan	/ Yolda duraydım
Yeri yeri men de gelim dalınca	/ Sen geçen yollara
Desmal ele apar meni yanınca	/ Kölge safaydım
Vetenim sa/alıdır bağdır meşedir	
Sevgilimin gelbi safdır sanki şişedir	
Yardan ayrı yaşamag çetin peşedir	
Bağlantı	
Miz üste yaylıg deymedim galdı	
Ona deymerem o yadigardı	
Yeri yeri men de gelim dalınca	
Desmal ele apar meni yanınca	

Ovcu: Avcı ~ **Ağyar**: Düşman, yabancı ~ **Kâm**: Murat mutluluk ~ **Dayanmak**: Sabretmek ~ **Dal**: Arka ~ **Aparmak**: Götürmek ~ **Desmal**: Mendil ~ **Péşe**: İş güç, meşguliyet ~ **Miz**: Masa ~ **Yaylıg**: Baş örtüsü.

şeklindedir. Sözler incelendiğinde bir dörtlüğün eksik, söyleyiş hatalarının fazla olduğu görülecektir. Sözlerin aslına uygun düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Asda yeri kemer düşer belinden.
Yöresi : Azerbaycan
Kaynak kişi : Üzeyir Hacıbeyli
Derleyen : Talip Özkan
Repertuvar No : 3447

Üzeyir Hacıbeyli'ye ait bir bestenin (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri / Mahnı ve Tesnifler, Ankara 1991, s. 1.) repertuvardaki sözleri şöyledir:

Asda yeri kemer düşer belinden
Ayrı düştüm gülümden bülbülümden
Ne dedim de küstün menim sözümden

Bir yağlığım vardır gülü özü men
Eğil öpem yanağından yüzünden
Ne dedim de küstün menim söziimden

Yarime diyecem bana saz alsın
Sazı çalım derdim gamım azalsın
Ne dedim de küstün menim sözümden

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Asta (yavaş) yeri *kemer* düşer belinden	/.....
Ayrı düşdüm gülümden b*ülbülüm*den	/.....
O geder sévirem düşmez *dilimden*	*/ Ne dedim de küstün menim sözümden*

Bağlantı
Aman nene zalım nene yar *nene hey*
Yar nene *hey* yar *nene hey* yar *nene hey*

Yarıma demişeni mene *saz* a*lsın*	/ Yarime diyecem bana *saz alsın*
Onu çalım derdü gemim azalsın	*/ Sazı çalım derdim gamım azalsın*
Meğer men ölmüşem yarını gız *alsın*	*/ Ne dedim de küstün menim sözümden*
*Bağla*ntı	

Bir *yaylığım* vardır *gülü* özünden	*/ Bir yağlığım vardır* gülü *özü men*
*Dolanır boynu*ma *özü özünden*	*/ Eğil öpem yanağından yüzünden*
Men ne dedim *küstün menim sözümden*	*/ Ne dedim de küstün menim sözümden*
Bağlantı	

şeklindedir. Repertuvar kayıtlarındaki bentlerin üçüncü dizeleri: *"Ne dedim* de küstün menim sözümden" şeklindedir. Aslında bu dizeler farklıdır. Farklılıklar Azeri kaynaktan aldığımız sözlerin karşısına yazılmıştır.

Türkü : Asker olub vatana hizmet eylerem men
Yöre : Iğdır
Kaynak kişi : İsmail Başaran
Derleyen : Suat Işıklı
Repertuvar No : 3245

Repertuvardaki sözleri: (Erol Özaydın Azeri Türküler / 1 s. 92.)

Esker olup vetene hizmet ederem men
Çağrılmadan esker olup gederem men

Gederem gurbet ele yar sene gurban o/aram
Gurban 'olum vetene vetenim hoşdur mene
Onu çohdan sevirem

Goy dolanım başına pervane tek (gibi
Salma meni çöllere divane tek

Gederem gurbet ele yar sene gurban o/aram
Gurban olum ayına ayına ulduzuna
Seni çohdan sevirem

Repertuvardaki sözler:

Asker olup vatana hizmet eylerem men
Çağrılmadan esker olup giderem men
Giderem gurbet ele yar sana gurban

Gurban oliın vatana vatanın bayrağına
Onu candan severem gurban olim ayına
Ayın yıldızına onu candan severem

Goy dolanım başına pervane dek
Salma meni çöllere divane dek

Gurban olim vatana vatanın bayrağına
Onu candan severem gurban olim ayına
Ayın yıldızına onu candan severem

Başına döndüğüm Gars'ın ceylanı
Men olmuşam o gözlerin heyranı

Gurban olim vatana vatanın bayrağına
Onu çandan severem gurban alim ayına
Ayına yıldızına onu candan severem

şeklindedir. İncelendiğinde repertuvar kayıtlarındaki sözler daha fazladır. Repertuvardaki sözlerin ikincisinde; "Goy dolanım başına pervane dek / Salma meni çöllere divane dek"tir. Her iki dizedeki "dek", "tek" olarak düşünülemez. "Dek"in karşılığı "kadar"dır. O zaman dizelerden, "Goy dolanım başma pervane kadar / Salma meni çöllere divane kadar" anlamı çıkar. Azeri kaynakta sözcük "tek"tir. O da; "gibi" karşılığında kullanılmıştır. Dize; salma beni çöllere divane gibi anlamındadır. "Başma döndüğüm Gars'm ceylanı / Men olmuşam o gözlerin heyranı" dizeleri de bize göre sonradan eklenmiştir. Zira türkü aşk ve sevda üstüne yakılmamıştır.

Türkü : Ay gız tavus kimisen
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Güla Mehmedov
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 3180

Repertuvardaki sözleri:

Ay gız tavus kimisen
Ne göze! bezenmişsen
Geyip ağ köyneğini
Örtüp ağ örpeğini
Lale sen süsen misin
Ne güzel bezenmişsen

Aşığam ay yüzüne
Telini yay yüzüne
Dolaşıp diyar diyar
Ay ala gözlü nigar
Ay gız tavus kimisen
Ne göze! bezenmişsen

Mene et çare göze!
Gaşların kare göze/
Çare göze! kaşların
Kare göze! gözlerin
Verem öz camnıı
Sen tekin yare göze!
Ay gız tavus kimisen
Ne göze! bezenmişsen

Örpek: Baş örtüsü ~ **Tavuz**: Tavuz kuşu.

şeklindedir. Sözler incelendiğinde türkünün birinci dizesinde ''öze!" başka bir dizede "güzel" sözcüğü kullanılmış. Bu küçük nüanslar kayda değer görünmeyebilir. Arna sözlerin bütünlüğü bakımından önemlidir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Yene tovuz kimisen	/ Ay gız tavus kimisen
Ne geşenk bezenmisen	/ Ne göze! bezenmişsen
Geyib al köyneyini	/.....
Örtüb al örpeyini	/ Örtüp ağ örpeğini
La/esen süsen misin	/.....
	/ Ne güzel bezenmişsen
Ne geşenk bezenmisen	
Ah ne geşenk bezenmisen	
Aşigem ay üzüne	/ Aşığam ay yüzüne
T lini yaya üzüne	/ Telini yay yüzüne
Dolaşıp diyar diyar	/.....
Ay ala gözlü nigar (sevgili)	/.....
Görmedim tay üzüne	/ Ay gız tavus kimisen
yene tavuz kimisen	/ Ne göze! bezenmişsen
Ne geşenk bezenmisen	
Ah ne geşenk bezenmisen	
Mene et çare göze!	/ Mene et çare göze!
Gaşları gara göze!	/ Gaşların kare göze!
vererem öz canımı	/ Çare göze! kaşların
Senin tekyara göze!	/ Kare göze! gözlerin
.	/ Verem öz canımı
yene tavus kimisen	/ Sen tekin yare göze!
Ne geşenk bezenmisen	/ Ay gız tavus kimisen
Ah ne geşenk bezenmisen	/ Ne göze! bezenmişsen
verip eşgin camını	
Heyran ettin hamını	
Yene aşig Penah'ın	
Coşdurdun ilhamını	
Ay gız tovuz kimisen	
Ne geşenk bezenmisen	
Ah ne geşenk bezenmisen	

Geşenk: Güzel ~ **Nigâr**: sevgili ~ **Cam**: Aşkın bâdesi, camı ~ **Hamını**: Hepisini.

şeklindedir. Türkünün sözleri Azeri Âşık Penah Penahov'a aittir. (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri / Mahnı ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 207.) Tamamı dört dörtlüktür. Üç dörtlüğü söz olarak repertuvara geçmiştir. Sözler karşılıklı yazılmıştır, incelendiğinde aradaki fark görülecektir.

Türkü : Bilirsen mi sennen niye küsmüşem
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : İbrahim Yıldırım
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 173

Kaynaktaki sözleri: (Erol Özyadın Azeri Türküler - 1, s. 95)

Bilirsen mi senden niye küsmüşem
Bahmadın üzüme size gelende
Ona göre bu dostluğu kesmişem
Kem bahırsan üzbe üze gelende

Kerem olub men oduna yananam
Dostuma dost düşmenime yamanam
Men ar iem işareden gananam
Kelmeyi başlayıb söze gelende

Şeyda diyer heç gedrimi bilmedin
Dost oluban bir üzüme gülmedin
Ve'de verib ve'demize gelmedin
Ne danışdıg geze-geze gelende

şeklindedir. Kaynakta sözler Şeyda Eziz adınadır. Repertuvardaki sözler:

Bilirsen mi sennen niye küsmüşem
Bahmadın üzüme size gelende
Ona göre bu dostluğu kesmişem
Kem bahırsan üzbe üze gelende

Kerem olup men oduna yanaram
Dostuma dost düşmenime yamanam
Men arifem işareden ganaram
Kelmeni başlayıp söze gelende

Şeyda diyer hiç derdimi bilmedin
Dost oluban bir üzüme gülmedin
Vede verip vedemize gelmedin
Ne demiştik geze-geze gelende

Bahmadın: Bakmadın ~ **Üzüme**: Yüzüme ~ **Od**: Ateş ~ **Üzbe üz**: Yüz yüze ~ **Vede**: Söz, vaad ~ **İşareden**: İşaret ~ **Ganamam**: Kanarım, kanmak ~ **Şeydâ**: Çılgın ~ **Vede**: Süre, vâde ~ **Arif**: Anlayışlı, sezgili.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Aslıyla repertuvardaki sözler karşılaştırıldığında aradaki fark görülecektir.

Türkü : Süsem sümbül bitirmişem
Yöre : Kars / Sarıkamış
Kaynak kişi : Kurbani Kılıç
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 2342

Türkü Muzaffer Sarısözen tarafından repertuvara kazandırılmıştır.

Repertuvardaki sözler:

Süsem sümbül bitirmişem
Ömrü sana yetirmişem
Ben yarimi yitirmişem

Bağlantı
Aman gızlar yar muhannet
Gö k üzüde halı
O mehi cemalı
Öldürür meni ay balam
Soldurur meni
Ağ yüzü de halı
O mehi cemali
Öldürür meni ay balam
Soldurur meni
Al çiçekler dört yanımı bürüdü
Cıvan ömrüm gurbet elde çürüdü
Bağlantı

şeklindedir. Azeri kaynakta (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri / Mahnı ve Tesnifler Ankara 1993, s. 132.) Azerbaycan mahnısı olarak kayıtlara geçen türkünün sözleri:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Süsen sümbül ay gülüm bitirmişem	/ Süsem sümbül bitirmişem
Men yarımı ay gülüm itirmişem	/ Ömrü sana yetirmişem
Ay gülüm itirmişem	/ Ben yarimi yitirmişem
Ömrü başa a gülüm yetirmişem	
Aman Gülgez a balam yaım hanı	
A gülüm yarını hanı	

Bağlantı	Bağlantı
Ağ üzde halın a gülüm	/ Aman gızlar yar muhannet
O mah cemalın ay gülüm	/ Gö k üzüde halı
Yandırdı meni ay gülüm	/ O mehi cemalı
Nedir hayalın	/ Öldürür meni ay balam
Ay gülüm nedir hayalın	/ Soldurur meni
	/ Ağ yüzüde hali
	/ O mehi cemali
	/ Öldürür meni ay bal[a]m
	/ Soldudurur meni
Yar elinden bade içtim	/ Al çiçekler dört yanımı bürüdü
Metlebime a balam men yetiştim	/ Cıvan ömrüm g rbet elde çürüdü
Kecavesin men özüm bezemişdim	
Aman Gülgez a balam yarım hanı	
A gülüm yarım hanı	
Bağlantı	

Gülgez: İsim ~ **Metleb**: Murat, arzu ~ **Kecaves -Kecave**: Deve tahtı.

Azeri kaynaktaki sözler yukarıdaki gibi kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiş. Sözler incelendiğinde repertuvardaki ile Azeri kaynaktan aktardığımız sözler arasında belirgin farklılıklar görülecektir. Repertuvar kayıtlarındaki; "Al çiçekler dört yanımı bürüdü / Cıvan öm rüm gurbet elde çürüdü" sözlerinde bir dize daha olması gerekir. Zira birinci söz üç dizeden ibarettir.

Türkü : Bu dağda maral gezer
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : İbrahim Yıldırım arşivi
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 1368

Türkünün repertuvardaki ve Azeri kaynaktaki (Azerbaycan Halk Türküleri / Malını ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 148.) sözleri karşılıklı yazılmıştır.

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler**:
Bu dağda maral gezer	/ Men aşig gözlerine
Telini darar gezer	/ Sürme çek gözlerine
Men yarime ney/edim	/ Özüm özüne gurban a ceyran
Yar mennen kenar gezer	/ Gözlerim gözlerine

Bağlantı	
Dağlarda çiçek ay Gülebatın	/ Dağlarda çiçek ay Gülebetin
Hamudan göyçek ay Gülebatın	/ Hamıdan göyçek ay Gülebetin
Doldur ver içek ay Gülebatın	/ Doldur ver içek ay Gülebetin hey
Ezizim od yandırmaz	/.....
Y r seni od yandırmaz	/.....
Ele ki sen yandırdın	/ Ele ki sen yandırdın a c e ran
Her od meni yandırmaz	/ Heç ve'de od yandırmaz
Bağlantı	
Ezizin gözlerine	
Sürme çek gözlerine	
Özüm özüne gurban	
Gözlerim gözlerine	
Bağlantı	
Cigaram yana yana	/ Papirosum yana - yana
Od düştü şirin cana	/ Od salır şirin cana
Gorhuram goyup gedem	/ Gobup seni gederem a ceyran
Galaram yana yana	/ Galarsan yana - yana
Bağlantı	

Gülebatın: Bayan adı ~ **Hamudan**: Hepsinden ~ **Kenar gezmek**: Uzaklaşmak ~ **Papiros**: Sigara.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Türkü okunurken; "Dağlarda çiçek ay Gülebetin" dizesindeki ve diğerlerindeki bayan adı olan "Gülebetin" "Güle batın" şeklinde okunmaktadır. Azeri kaynaktaki: "Men aşig gözlerine / Sürme çek gözlerine" dizeleriyle başlayan dörtlük repertuvara geçmemiştir. Onun yerine: "Dağlarda maral gezer / Telleri tarar gezer" dizeleriyle başlayan dörtlük alınmıştır. Türkü sözlerinin mukayesesi için repertuvardaki ve kaynaktaki sözler karşılıklı yazılmıştır. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Bozat seni ser tövlede bağlarım
Yöre : Azerbaycan / Tebriz
Kaynak kişi : Kâzım Eşkiriz
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2399

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler**:
Boz'at seni ser tövlede bağ/aram	/.....
And'içerem seni melımer çullaram	/.....
Eğer meni bu davadan gurtarsan	/.....
Gızıldan gümüşten seni nal/aram	/.....
Nebi'nin huğları eşme eşmedi	/ Nebi'nin bığları eşme eşmedi
Papağı gülleden deşme deşmedi	/.....
Goy sene desinler ay nadan Nebi	/ Nebi'nin boz'atın bir at keçmedi
Divanı havada aynadan Nebi	/ Goy sene desinler ay nadan Nebi
	/ Tüfengin havada aynadan Nebi
Gün gelipdi güıı ortanın yerine	/ Gün gelbdir gün ortanın yerine
Hecer Hanım galkıp atın beline	/ Hecer Hanım galhıb atın beline
Eşref i mirvarı diizüp teline	/ Eşref mirvarı düzüp teline
Göy sene desinler ay kaçak Nebi	/ Göy sene desinler ay gaçag Nebi
Heceri özünden ay koçak Nebi	/ Hecer'i özünden ay goçag Nebi

Dağların başları dumandı duman
Nebi'den çekirler zalımlar aman
Koç Köroğlu gibi Nebi kahraman
Goy sana desinler kaçak Nebi
Heceri özünden ay koçak Nebi

Koçak: Azerbaycan'da mücahitlere verilen ad ~ **Ser tövle**: Atın yaşaması için en güzel yer ~ **Tövle**: Ağıl, hâra ~ **Mehmer**: Kadife ~ **Gızıl**: Altın ~ **Buğ**: Bıyık ~**Eşme eşme**: Burma burma ~ **Gülle**: Kurşun ~ **Deşme deşme**: Delik delik ~ **Nâdân**: Nankör ~ **Gün ortanın yerine**: Öğle zamanı ~ **Atın beline**: Ata binmek ~ **Eşrefî**: İnciye benzer bir taş ~ **Düzüp teline**: Saçına takıp.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot verilmiş. Sözler "Kaçak Nebi" destanından alınmış, beste Tovfig Güliyev'e adınadır.

Kaynaktaki sözler:

Bozat seni ser tövlede bağ/aram
And içerem seni mehmer çullaram
Eğer meni bu davadan gurtarsan
Gızıldan gümüşden seni nal/aram

Nebi'nin bığları eşme - eşmedi
Papağı gülleden deşme deşmedi
Nebi'nin Bozatın bir at keçmedi

Goy sene desinler ay nadan Nebi
Tüfengin havada aynadan Nebi

Gün gelbdir gün ortanın yerine
Hecer Hanım galhıb atın beline
Eşref mirvarı düzüp teline

Göy sene desinler ay gaçag Nebi
Hecer'i özünden ay goçag Nebi

Ser: Baş ~ **Tövle**: Ahır ~ **Mehmer**: Kadife ~ **Gızıl**: Altın ~ **Bığ**: Bıyık ~ **Eşme**: Gür bıyık ~ **Deşme**: Delik ~ **Nâdan**: Cahil, anlamaz ~ **Eşrefi**: İran altını ~ **Mirvari**: İnci ~ **Goçag**: Yiğit, kahraman.

şeklindedir. Türkünün repertuvardaki birinci dörtlüğü bizim tespitlerimizle aynıdır. İkinci dörtlükteki: "Divanı havada aynadan Nebi" dizesi kaynakta: "Tüfengin havada aynadan Nebi" şeklindedir. (Azerbaycan Halk Türküleri / Mahnı ve Tesnifler Ankara 1993. s. 14.) Repertuvarda ikinci dörtlüğün üçüncü dizesi de yoktur. Bu sözlerin aslına baktığımızda dizeler:

Nebi'nin bığları eşme eşmedi
Papağı gülleden deşme deşmedi
Nebi'nin Bozatın bir at keçmedi

Goy sene desinler ay nadan Nebi
Tüfengin havada aynadan Nebi

şeklinde sıralanmıştır. Doğrusu da budur. "Nebi'nin boz'atın bir at keçmedi" dizesi repertuvar kayıtlarında yoktur. Ayrıca "Eşref mirvarı düzüp teline" dizesindeki "eşref i" sözcüğü "Eşref i" olarak yazılmış, -i- harfi ayrılarak özel isim olduğu ifade edilmiştir. Halbuki eşrefi: İran altınıdır.

Türkü : Ceyranım gel gel
Yöre : Kars
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1270

Türkünün sözleri:

Ceyranım gel gel
Başına men senin
Dolanım gel gel
Gözeldir hayatın gözeldir ceyranın

Bağlantı
Bahdavar gızısan bu şirin dünyanın
Gel adı ceyran özü ceyran
Bele men seni h e ran sene gurban
Özü ceyran sözü ceyran
Özü ceyran sözü ceyran balam
Men sene heyran

Gülüşün güzeldir
Bakışın can alır
Gızaran yanağın eyle bir çiçehtir
Üreğim senindir kalbim senindir

Bağlantı
Bahdavar gızısan bu şirin dünyanın
Gel adı c e ran özü çeyran
Bele men seni heyran sene gurban
Özü ceyran sözü ceyran
Özü ceyran sözü ceyran balam
Men sene heyran

şeklinde repertuvara geçmiştir. Türkünün Azeri kaynaktaki sözleri (Erol Özaydın Azeri Türküler / 1. (s. 78):

Ceyranım gel gel ter/anım gel gel
Yolunu gözlerem gurbanam gel gel
Başına men senin dolanım gel gel
Gözeldir heyatın gözeldir dövranın
Bahdavar gızısan bu yeni dünyanın

Gel adı ceyran özü ceyran
Bele men sene heyran sene gurban

Bahışın can alır gülüşün geşengdir
Gızaran yanağın ele bir çiçektir
Üreyim senindir könlümü sevindir
Gözün tek göz olmaz sözün tek söz olmaz
Bahdavar geşeng gız bu geder naz olmaz

Gel adı ceyran özü ceyran
Bele men sene heyran sene gurban

Adı ceyran özü ceyran adı ceyran
Özü ceyran a balam men sene gurban

Gel adı ceyran özü ceyran
Bele men sene heyran sene gurban

Geşeng: Güzel ~ **Tek**: Gibi ~**Terlan**: Doğan, şahin, alıcı kuş.

şeklindedir. Sözleri eksiktir. Repertuvardaki sözler düzeltilmelidir.

Türkü : Sensiz uzun geceler yuhum çekilir
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Zeynep Hanlarova
Derleyen : Banttan yazıldı
Repertuvar No : 3573

Repertuvardaki sözler:

Sensiz uzun geceler yuhum çekilir
Üstüme dünyanın od'u töküler
Sensiz aşığının yar beli bükü/er
O/aram gurbanın seninle har anın

Hesretindeyem hasretindeyem

Hayat mehrabının şem'i sen oldun
Ağzımın bal tadan taamı sen oldun
Bahtımın şerbeti yar ezmi sen oldun
Bes nedir fermanın seninle her anın

Hesretindeyem hasretindeyem

Rahim'in varsa da derde dözümü
Sevdiğim yollarda goyma gözümü
Gurbanlık istersen yar deyim özümü
O/aram gurbanın seninle har anın

Hesretindeyem hasretindeyem

Beht: Baht ~ **Odu**: Ateşi ~ **Bes**: Peki öyleyse ~ **Mehrab**: Mihrab ~ **Şem**: Kandil ~ **Taam**: Yemek ~ **Camı**: Metal taş ~ **Dözmek**: Katlanmak ~ **Rahim**: Âşığın adı ~ **Çekmek**: Kaçmak ~ **Ezm**: Azim, yapma gücü.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot verilmiştir. Dipnottaki sözcüklerin içinde cam, metal taş olarak açıklanmış, sözlerde geçmediği hâlde anlamı

yazılmış. Ayrıca *"şem"* kandil olarak açıklanmış. *"Şem"* bal mumudur. Şem-i: Gece mumu. Şem-i şebistan: Gece mumu, gece kandili'dir. Erol Özaydın'nın Azeri Türküler / 1 (s. 112) adlı kitabındaki ve repertuvardaki sözler aşağıya çıkarılmıştır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler:**
Sensiz uzun geceler yuhum çekiler	/.....
Üstüme dünyanın od'u töküler	/.....
Sensiz âşığın yâr beli büküler	/.....
Beli büküler beli büküler büküler	*/ Olaram gurbanın seninle har anın*
Olaram gurbanın seninle har anın	*/ Hesretindeyem hasretindeyem*
Hesretindeyem hasretindeyem	
Hayat mihrabımın şanı sen oldun	*/ Hayat mihrabımın şemi sen oldun*
Ağzımın bal dadan hallı sen oldun	*/ Ağzımın bal tadan taamı sen oldun*
Bahdımın şerbeti yâr canı sen oldun	*/Bahtımın şerbeti yâr ezmi sen oldun*
Canı sen oldun canı sen oldun sen oldun	*/ Bes nedir fermanın seninle her anın*
Bes nedir fermanın seninle her anın	*/ Hesretindeyem hasretindeyem*
Hesretindeyem hasretindeyem	
Rahim'in varsa da derde tenzili	*/ Rahim'in varsa da derde dözümü*
Sevgilim yollarda goyma gözümü	/.....
Gurbanlıg istersen yar deyib özünü	*/ Gurbanlık istersen yar deyim özümü*
Gurban özünü gurban özünü özünü	*/ Olaram gurbanın seninle har anın*
Olaram gurbanın seninle har anın	*/ Hesretindeyem hasretindeyem*
Hesretindeyem hasretindeyem	

şeklindedir. Azeri kaynaktaki sözlerin karşısına repertuvardaki sözler yazılmıştır. İncelendiğinde aradaki fark görülecektir.

Türkü : Dağlarda çiçek derrem sataram
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Reşit Behbütov
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 2232

Repertuvardaki sözleri aşağıdaki gibidir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir.

Dağlarda çiçek derrem sataram
Gözleri göyçek hardan taparam

Bağlantı
Ha yar ellerinden
O gara tellerinden
Eğer iznin ise balam
Öperem gözlerinden

Bazarda alma allam sataram
Uzakta durma gellenı taparanı
Bağlantı

Bazarda hurma allam sataram
Uzakta durma gellem taparam
Bağlantı

Bağçada hullu allan sataran
Bir uca boylu hardan taparam
Bağlantı

Tel: Saç ~ **Uca boy**: Uzunca boy, yüce ~ **Hardan**: Nereden ~ **Tapmak**: Bulmak ~ **Göyçek**: Güzel.

Azeri kaynakta türkünün sözleri aşağıdaki gibi kayıtlara geçmiştir. (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri -Malını ve Tesnifler, Ankara 1993, s, 55.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Dağlarda çiçek dererem sataram	/ Dağlarda çiçek derrem sataram
Bir üzü göyçek haradan taparam	/ Gözleri göyçek hardan taparam

Bağlantı
Haray yar'ellerinden
O gara tellerinden
Eğer izin versen bala
Öperem gözlerinden

Bağlarda püste dererem sataram
Bir boyu beste haradan taparam
Bağlantı

Bağlarda hurma dererem sataram
Bir saçı burma haradan taparam
Bağlantı

Göyçek: Güzel ~ **Tapmak**: Bulmak ~ **Haray**: İmdat, aman ~ **Püste**: Fıstık ~ **Boyu beste**: Boylu poslu, ince boylu boyu ince.

Aynı türkünün aşağıdaki sözlerle de okunduğu tespit edilmiştir.

Dağlarda çiçek açsa dererem
Sen tek nigara onu göndererem

Bağlantı
Ne gara tellerin var
Ne şirin dillerin var
Ne geşeng ellerin var
Gözeller meskeni balam

Bahça suvardım bol barını ola
Sen kibi göyçek bir yarım ola
Bağlantı

Bağlarda hurma d'rerem sataram
Helvetde durma gelerem taparam
Bağlantı

Sen tek: Senin gibi ~ **Geşeng**: Güzel ~ **Helvet**: Sessiz, sakin, tenha.

Türkünün sözlerine dikkat edilecek olursa, yukarıda tespit ettiğimiz sözlerden birinci yazdığımız, repertuvardakine daha yakındır. Bağlantı bölümündeki; "Ha yar ellerinde" dizesinin; "Haray yar ellerinden" olması gerekir. İmdat, aman, yârin elinden anlamındadır. Repertuvar kayıtlarındaki ilk sözü: "Dağlarda çiçek derrem sataram" şeklinde başlamasına rağmen, ikinci, üçüncü sözlerdeki ilk dizeler: "Bazarda alma allam sataram" ve "Bazarda hurma al/anı sataram" şeklinde başlamıştır. Dağlardan çiçek toplanıp satıldığına göre ikinci ve üçüncü dizelerdeki alma ve hurmanın da bağlardan toplanması daha mantıklı. Onun için "hazarda" sözcüğü "bağlarda" olarak düzeltilirse, "Bağlarda alma dererem sataram / Bağlarda hurma dererem sataram" şeklinde olur. Kaynakta da böyledir. Repertuvardaki sözler aslına uygun düzeltilmelidir.

Türkü : Bahça bağa girmişem
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Kâzım Eşkiriz
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2239

Azeri kaynakta "Toy Akşamı" (Azerbaycan Halk Türküleri / Malını ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 85.) olarak kayıtlara geçen mahnı repertuvara "Bahça bağa girmişem" adıyla geçmiştir.

Repertuvardaki sözleri:

Bahça bağa girmişem
Etirli gül dermişem
Gohum gardaşım
Yarı men beğenmişem
Bağlantı

Ay aşıh deyin getirsinler gelini
(Ay aşıh terifle bizim gelini)
Gaynına deyin bağlasın belini
El oba desin ay bey toyun mübarek
Bey sevindirsin obasını elini

Bu dere uzun dere
Al elvan geyinmişem
Y rdan cevab alıncah
Yalvarmışam min kere
Bağlantı

Dağdan düze enmişem
Al elvan geyinmişenı
Atam anam ne lazım
Yarı men beğenmişem
Bağlantı

Yetişdi bayram ayı
Gelin yandırın şamı
Geline bezek vurun
Gelir oğlan adamı
Bağlantı

Al yeşil geymişem
Dağdan düze inmişenı
Gohum gardaş ne lazım
Yarın men beğenmişenı
Bağlantı

Yetişti toy ahşamı
Durun yandırm şamı
Geline bezek vurun
Gelib oğlan adamı
Bağlantı

Gohum: Akraba ~ **Elvan**: Desenli kumaş ~ **Bezek**: Süs ~ **Etir**: Itır, hoş koku ~ **Gayın**: Kayın birader ~ **Toy**: Düğün ~ **Terif**: Tarif ~ **Ata**: Baba.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. "Gelin yandırın şamı" dizesindeki "şanı" sözcüğü açıklanmamıştır. Dizedeki "şanı" değil, "şem" olması gerekir. Şem; bal mumu, mum anlamındadır. Azeri kaynakta "Toy ahşamı" olarak geçen mahnının:

Kaynaktaki sözleri:	**Repertuvardaki sözleri**:
Bahça - bağa girmişem	/.....
Etirli gül dermişem	/.....
Gohum gardaşım deyib	/ Gohum gardaşım
Yarı men beyenmişem	/ Yarı men beğenmişem
Bağlantı	
Ay aşıg te'r i e bizim gelini	/Ay aşıh deyin getirsinler gelini
Gaynına deyek bağlasın belini	/ Gaynına deyin bağlasın belini
El - oba desin ay bey toyun mübarek	/.....
Bey sevindirsin obasını elini	/.....
Bu dere derin dere	/ Bu dere uzun dere
Suları serin dere	/ Al elvan geyinmişem
Yardan cevap alınca	/.....
Yalvarmışam min kere	/.....
Bağlantı	
Yetişdi toy ahşamı	/.....
Durun yandırın şamı	/.....
Geline bezek vurun	/.....
Gelir oğlan adamı	/.....

Gohum: Hısım akraba ~ **Teriflemek**: Methetmek ~ **Şam**: Mum (Bu sözcüğün aslı ***"şem"***dir. Azeri lehçesine ***"şam"*** olarak geçmiştir) ~ **Bezek**: Süslemek.

şeklindedir. Ayrıca: "Bu dere derin dere / Suları serin dere / Yardan cevap alınca/ Yalvarmışam min kere" dörtlüğündeki, "Bu dere uzun dere / Al elvan geyinmişem" dizeleri uyum içinde değildir. "Bu dere derin dere / Suları serin dere" şeklinde olması gerekir. Aslında da böyledir. Türkünün:

Bahça bağa girmişem
Etirli gül dermişem
Gohum gardaşım
Yarı men beyenmişem

dörtlüğündeki: "Gohum gardaşım" dizesi eksiktir. Bu dizenin; "Gohum gardaşım deyib" olması gerekir. "Gohum gardaşmı deyib / *Yarı* men beyenmişem." "Atam anam ne lazım / Yarı men beyenmişeni" dizeleri, ilk dörtlükteki: "Gohum gardaşım deyib / Yarı men beyenmişem" dizelerinin tekrarıdır. Azeri kaynaktan tespit ettiğimiz sözler de bu fazlalıklar yoktur.

Türkü : Seher vakti sen tarlaya gidende
Yöre : Azerbaycàn
Kaynak kişi : Hacı Ali Hancı - Hulisi Seven
Derleyen : Osman Özdenkçi
Repertuvar No : İ801

Azeri ezginin bestesi Seyit Rüstemov'a aittir. (Bestenin Seyit Rüstemov'a ait olduğu, Azerbaycan / Fuzulî / Karabağ / Yağlıbend kütüğüne kayıtlı, 1945 doğumlu Mirza Rüstemov'dan öğrenilmiştir.)

Repertuvardaki sözler şöyledir:

Seher vakti sen tarlaya gidende
Ses yayılır dört bir yana Sıreyya
Elindeki gonca gülü derende
Gelmeyesen bizim ele Süreyya

Bağlantı
Emeğin azat dileğin azat
Ay eller gızı bu şirin öfkenin
Bahdavar gızı mehriban gızı

Bir yaylığın vardı gülü özümen
Dolanım başına öpüm yüzünden
Ne dedim küstün menim sözümden
Gel ey hanım gel ey güzel Süre y a
Bağlantı

Medreseden gızlarınan gelende
Aşık oldum cemaline Süre y a
Yüzündek goşa - halı derende
Sen gelesen bizim ele Süreyya

Dermek: Toplamak ~ **Bahdavar**: Bahtiyar ~ **Azat**: Kurtuluş ~ **Cemal**: Yüz güzelliği.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Seher vahdı sen tarlaya gedende	/.....
Ses yayılır dört bir yana Süreyya	/.....
Elindeki gonca gülü derende	/.....
Sen gelesen bizim ele Süre y a	/ Gelmeyesen bizim ele Süreyya

Bağlantı	
Emelin azad dileyin azad	/ Emeğin azat dileğin azat
Ay eller gızı	/ Ay eller gızı
Bu şirin ülkenin	/ Bu şirin öfkenin
Mehriban gızı	/ Bahdıvar gızı Mehriban gızı
Gızlarınan medreseye gedende	/ Medreseden gızlarınan gelende
Aşıg oldum cemalına Süreyya	/.....
Elindeki gonca gülü derende	/ Yüzündek goşa - halı derende
Sen gelesen bizim ele Süreyya	/.....
Bağlantı	
Emelin azad dileyin azad	
Ay eller gızı	
Bu şirin ülkenin	
Behdavar gızı	

şeklindedir. (Erol Özaydın, Azeri Türküler / 1 s. 97) İncelendiğinde Seyit Rüstemov'un, kolhoz kahramanı Süreyya için yaptığı bestenin sözleri bir hayli değişerek repertuvara geçmiştir. Türkünün Azeri kaynaktaki birinci dörtlüğündeki üçüncü ve dördüncü dizeler: "Elindeki gonca gülü derende / Sen gelesen bizim ele Süreyya" şeklindedir. Repertuvara aynı dizeler: "Elindeki gonca gülü derende / Gelmeyesen bizim ele Süreyya" şeklinde olumsuz olarak geçmiştir. Bizim tespitlerimize göre "Gelmeyesen bizim ele Süreyya" dizesi, "Gelmeyesen sen zevala Süreyya" şeklindedir. (Zeval: Nazar-Göz değmesi) Azerbaycan'ın kominizimle yönetildiği dönemde Süreyya Kolhoz kahramanıdır. Soyadı Kerimova. Gence ile Bakü arasındaki Kürdemir ilçesindendir. Pamuk toplamaya giden Süreyya yöneticiler tarafından kahraman ilân edilir. Madalya takılır, ödüllendirilir.Seyit Rüstemova'da Süreyya adına beste yaptırılır. O dönemde kahraman ilân edilerek adına besteler yapılan Kolhoz Kahramanı Süreyya'nın türküsü ülkemize de gelerek anonimleşir, repertuvara da geçerek bize kadar ulaşır.

Repertuvardaki "Emelin azad / Dileğin azad" dizelerindeki: Emelin, Azeri kaynak kişinin ifadesine göre, "Emeğin"dir. "Emeğin" özgürlük anlamında kullanılmıştır. Dizeler: "Emeğin azad / Dileyin azad", şeklindedir.

Azeri kaynakta rastlayamadığımız:

Bir yaylığın vardı gülü özümen
Dolanım başına öpüm yüzünden
Ne dedim küstün menim sözümden
Gel ey hanım gel ey güzel Süreyya

dörtlüğünde: "Bir yaylığın vardı gülü özümen" dizesindeki "özümen"nin "özünden" olması bizce daha mantıklıdır

Türkü : Bahçalara geldi bahar
Yöre : Kars
Kaynak kişi : İhsan Tafralı
Derleyen : Emin Aldemir
Repertuvar No : 2601

Repertuvardaki sözleri:

Bahçalara geldi bahar
Yeşil halı serdi bahar
Gel dedim gelmedin yar gelmedin yar

Bağlantı
Meni yada sa/sana yar
Şu gönlümü alsana yar
A ceyran sevgilim
Mehriban sevgilim
Sırrımı bilmedin bilmedin yar

Bahçalarda gülli çemen
Güllü çiçek gülli çemen
Gül dedim gülmedin yar gülmedin yar
Bağlantı
Şirin şirin gözle meni
Özün dedin özle meni
Gözledim gelmedin yar gelmedin yar

Yâd: Yabancı ~ **Ceyran**: Ceylan ~ **Mehriban**: Sevimli yumuşak huylu.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Bahçamıza geldi bahar	Bahçalara geldi bahar
Yaşıl halı serdi bahar	/.....
Gel dedim gelmedi yar	/.....
Bağlantı	Bağlantı
Meni yada sa/sana yar	/.....
Üreyimi alsana yar	/ Şu gönlümü alsana yar
A ceyran sevgilim	/.....
Mehriban sevgilim	/.....
Sırrımı bilmedin bilmedin yar	/.....
Negme deyib güldü çemen	/ Bahçalarda gülli çemen
Güldü çiçek güldü çemen	/ Güllü çiçek gülli çemen
Gül dedim gülmedi yar	/ Gül dedim gülmedin yar
Gülmedi yar Gülmedin yar	
Bağlantı	Bağlantı

Min - bir şirin sözle meni / Şirin şirin gözle meni
Özün dedin gözle meni / Özün dedin özle meni
Gözledim gelmedi yar gelmedi yar / Gözledim gelmedin yâr gelmedin yâr
Bağlantı Bağlantı

Azeri kaynakta (Erol Özaydın Azeri Türküler / 1 s. 90) tespit ettiğimiz sözlerin karşısına repertuvardaki sözler yazılmıştır. Türkünün "Neğme deyib güldü çemen / Güldü çiçek güldü çemen / Gül dedim gülmedi yar gülmedi yar" dizeleri: Bir nağme söyledim çiçek de güldü çimen de, ama yâr gülmedi, gül dedim se de gülmedi anlamındadır. Hem de hoş bir anlatış var. Fakat repertuvar kayıtlarındaki:

Bahçalarda gülli çemen
Güllü çiçek gülli çemen
Gül dedim gülmedi yar gülmedi yar

dizeleri ne demek istemektedir. İstenilen anlatılamadığı gibi, Azeri kaynaktaki dizelerle de ilgisi yoktur. Sözlerin yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Türkü : Olam boyun gurbanı
Yöre : Kars
Kaynak kişi : Saliha Akdağ
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1644

Türkünün repertuvardaki sözleri aşağıdaki gibidir:

Olam boyun gurbanı
Sensin dağlar ceylanı
Gara gaşın gözlerin
Budur aşkın fermanı

Bağlantı
Hey
Öldürme meni
Sevmişem seni
Guş diline gurban
İnce beline heyran
Şeker lehine doymam
Vay benim maralım

İncidir dişin senin
Hoşdur gülüşün senin
Aşkından ölürem men
Yok mu insafın senin
Bağlantı

Kekliğin gözü ela
Başıma açtı bela
Yiğit ona demişem
Sevdiğini tez ala
Bağlantı

Azeri kaynaktaki sözleri: (Erol Özaydın Azeri Tüküler / 1, s. 95.)

Olum boyun gurbanı
Sensen Şeki ceyranı
Garadır gaşın senin
Odur derdin dermanı

Bağlantı
Öldürme meni sevirem seni
Danış diline gurban
Şeker lebine gurban
İnce beline gurban
Ay menim maralım
Ay menim ceyranım

İncidir dişin senin
Tapılmaz eşin senin
Eşkinden ölürem men
Yoh mu insafın senin

Bağlantı
Geyibsen yeni moda
Salıbsan meni od'a
Kime deyim derdimi
Kim yetişsin feryada

Bağlantı
Garadır gözün senin
Şirindir sözün senin
Öldürdün meni ay gız
Yetmez mi nazın senin
Bağlantı

Repertuvardaki ilk dörtlüğün 1. dizesi : Olum boyun gurbanı
2. " : Sensen Şeki ceyranı
3. " : Garadır gaşın senin

şeklinde düzeltilmesi gerekir. Birinci dize: "Olum boyun gurbanı", "olayım boyuyun gurbanı" şeklinde bir anlam ifade etmesine rağmen, "Oğlan boyun

gurbanı" olarak okunmaktadır. Repertuvardaki ikinci dörtlüğün de "Tapılmaz eşin senin" olarak okunması gerekir.

Bağlantıdaki 2. dizenin: Danış diline gurban

3. " " : Şeker lebine gurban

4. " " : İnce beline gurban

olarak düzeltilmesi gerekir. "Danış diline gurban" dizesindeki "danış" sözcüğü "guş" olarak okunmakta. "Danış" konuş anlamındadır. "Konuş diline gurban olayım" denmektedir. Danış (konuş) dizeye, "guş" olarak geçmiştir.

Türkü: Saçının ağına garasına gurbanam ay ana

Ana üstüne yakılmış bu Azeri türkü Mürsel Sinan tarafından meşhur edilmiş. Kaynakta türkünün sözleri: (Erol Özaydın Azeri Türküler / 1 s. 115.)

Gözümün nuru eziz ana
Böyüttün sen meni yana - yana
Od/usan gül kimi
Bir gaynar heyat kimi
Borçluyam men sene
Sene bir evlat kimi
Eziz ana

Ne k arzu k mın var
Gelbimde tutmuş gerar .
And olsun sana can ana
Etrini gül bilir
Gedrini el bilir
Saçının ağına garasına gurbanam
Könlünün o hezin /aylasına gurbanam
Eziz ana

Beşiyim üsde layla çekdin
Geceler sübhe dek gadamı aldın
İsdi nefesini hemişe yaz bilmişem
Eziz ana
Ne k arzu kamın var
Gelbimde tutmuş gerar
And olsun sana can ana
Etrini gül bilir
Gedrini el bilir
Saçının ağına garasına gurbanam
Könlünün o hezin /aylasına gurbanam
Eziz ana

şeklindedir. Sözleri oldukça yanlış okunan Azeri ezgilerden biridir.

Türkü : Senden bana yâr olmaz
Yöre : Artvin
Kaynak kişi : Hasan Çıtak
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1236

Repertuvardaki sözleri:

Senden bana yar olmaz
Olsa vefakar olmaz
Bağlantı
Kışa çevirme yazımı
Çalıp dinletme sazımı
Küstürüpsen al nazımı
Yaralıyam yaralı

Her ağaçta bar olmaz
Seven bahtiyar olmaz
Bağlantı

Bu ezgi de tespitlerimize göre anonim değildir. Beste Asef Zéynallı'ya aittir. (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri / Malını ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 11.) Adı geçen kaynaktaki sözler aşağıdaki gibidir.

Senden mene yar olmaz
Ehde vefadar olmaz
Yüz min gül - çiçek olsa
Bülbülsüz bahar olmaz

Bağlantı
Küsdiirmüsen çek nazımı
Gışa dönderme yazımı
Çalıb dindirme sazımı
Yaralıyam yar

Her ağaçda bar olmaz
Heyva olmaz nar olmaz
Yüz min gül - çiçek olsa
Bülbülsüz bahar olmaz

Erol Özaydın'ın Azeri Türküler / 1 adlı kitabında (s. 115) aşağıdaki dörtlükler de söz olarak kayıtlara geçmiştir.

Senden mene yar olmaz
Ehde vefadar olmaz
Min il bahar olarsa
Bülbülsüz güller açmaz

Dindirmişsen al sazını
Gışa dönderme yazımı
Çalıb dinlet de sazını
Yaralıyam yar yar

Her ağaçda bar olmaz
Heyva olmaz nar olmaz
Eyer küsülüysen
Al gelemi derdim yaz

Sen yaz derdin men de yazım
Sen söyle de men de yazım
Yaz maralım iki gözüm
Yaralıyam yar yar

Bahçanızda var güller
Gülde ohur bülbüller
Ne bele sevişeydik
Ne bele ayrılıglar

Sen yaz derdin men de yazım
Sensiz göze! nece dözüm
Hazana döndü yazım
Yaralıyam yaralı

Bar: Ağaçlardaki çiçek ~ **Bahtiyar**: Mutlu sevinçli.

şeklindedir. Türkünün kaynakta bendinin dört olmasına rağmen, repertuvara geçen sözlerin bendi iki, bağlantısı dörttür. Azeri kaynakta ise bendi de bağlantısı da dörttür. "Senden bana yar olmaz / Ehde ve/adar olmaz" dizelerinin peşine "Yüz min gül çiçek olsa / Bülbülsüz bahar olmaz." "Her ağaçta bar olmaz / Heyva olmaz nar olmaz" dizelerin peşine de "Yüz min gül çiçek olsa / Bülbülsüz bahar olmaz" dizelerinin eklenmesi gerekir.

Türkü : Yârim ey dedim bir buseni tadım
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : -
Derleyen : Talip Özkân
Repertuvar No : 4037

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Ydrim ey dedim bir buseni
Bir buseni tadım amandı
Dedi vermerem vermerem vermerem vermerem
Meğer ki talandır

Yarim ey dedim gel yanıma
Gel yanıma gadan canıma
Dedi gelmerem gelmerem gelmerem gelmerem
Meğer ki zamandır

Y rim ey dedim neylemişem
Neylemişem küsmüşsen menden
Dedi küsmerem küsmerem küsmerem küsmerem
Küsmek ziyandır

şeklinde geçmiştir. Azeri kaynakta "dedim dedi" çeşitlemelerinden olan bu ezgi değişmeler grubu içinde değerlendirilmiş, kızla erkeğin karşılıklı söyledikleri ezgi çeşitlerindendir. Azeri kaynaktaki (Gafar Namazeliyev Azerbaycan Halk Türküleri / Malını ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 177.) sözleri:

Dedim : Bir buse ver bir buse ver hanım amandır
Dedi : Vermerem
Dedi : Vermerem vermerem vermerem ay halım yamandır
Dedi : Vermerem vermerem ay halım yamandır

Dedim : Naz eyleme naz eyleme hanım amandır
Dedi : Ney/eyim
Dedi : *Néyleyim néyleyim néyleyim néyleyim néyleyim gaşlarım kemandır*
Dedi : Ney/eyim ney/eyim gaşlarım kemandır

Dedim : Gel yanıma gel yanıma hanım amandır
Dedi : Vahdı var
Dedi : Vahdı var vahdı var vahdı var vahdı var ay biraz dayan dur
Dedi : Vahdı var vahdı var ay biraz dayan dur

yukarıdaki gibi kayıtlara geçmiştir. Erol Özaydın'ın Azeri Türküler /1 (s. 61) adlı eserinde aynı türkünün sözleri ise aşağıdaki gibidir.

Dedim : Bir buse ver bir buse ver hanım amandır
Dedi : Vermerem
Dedi : Vermerem vermerem vermerem vermerem halım yamandır
Dedi : Vermerem vermerem meğer talandır

Dedim : Gel yanıma gel yanıma gadan canıma
Dedim : Gel yanıma gel yanıma gadan canıma
Dedi : Gelmerem
Dedi : Gelmerem gelmerem meğer zamandır
Dedi : Gelmerem gelmerem halım yamandır

Repertuvardaki sözler, aslına uygun olarak düzeltilmelidir.

Türkü : Eşgimiz hazan bilmez bahar olsun
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Handan Uysal
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2231

Repertuvardaki sözleri:

Eşgimiz hazan bilmez bahar olsun
O kara gözüne heyranım men
O şirin sözüne gurbanam men
Gel mene könlünü bir yol aç
Gün kimi üstüme şefağ saç
Eşgimiz hazan bilmez bahar olsun

Bağlantı
Men gülüm gülsün çemenler
Goy açsın güller gülşenler
Sevinsin galbden sevenler
Eşgimiz hazan bilmez bahar olsun

Men seni her zaman anaram yar
Eşginde od tutup yanaram yar
Dünyada saadet var olsun
Yaşasın mehebbet var olsun
Bağlantı

Mehriban: Ay yüzlü güzel ~ **Şefağ**: Şafak ~ **Eşg**: Aşk sevda ~ **Od**: Ateş.

Kaynaktaki sözleri:	**Repertuvardaki sözleri**:
Men seni her zaman anaram yar	/.....
Eşginden od tutub yanaram yar	/.....
Gel menim könlüme bir yol aç	/ Dünyada saadet var olsun
Yaşasın mehebbet var olsun	/.....
Yaşasın seadet var olsun	/ Eşgimiz hazan bilmez bahar olsun
Bağlantı	Bağlantı
Men gülüm gülsün çemenler	/.....
A ceyran sevgilim	/.....
Goy açsın güller gülşenler	/.....
Mehriban sevgilim	/.....
Sevinsin gelbden sevenler	/.....
Her zaman sevgilim	/.....
Eşgimiz hazan demez bahar olsun	/.....
	/ Eşgimiz hazan bilmez bahar olsun
O gara gözlere gurbanam men	/ O kara gözüne heyranım men
O şirin sözlere heyranam men	/ O şirin sözüne gurbanam men
Gel menim könlüme bir yol aç	/ Gel mene könlünü bir yol aç
Yaşasın mehebbet var olsun	/ Gün kmi üstüme şefağ saç
Yaşasın saadet var olsun	/ Eşgimiz hazan bilmez bahar olsun
Bağlantı	

şeklinde kaynaklara geçmiştir. (Erol Özaydın, Azeri Türküler / 1 (s. 77) Kaynakta "Hayranım Men" başlığıyla da yayımlanmış. (s. 103) Sözler:

O gara gözüne heyranam men
O şirin sözüne gurbanam men
Gel menim könlüme bir yol aç
Gün / mi üstüme şefag saç

Bağlantı
Men gülüm gülsün çemenler a ceyran sevgilim
Goy açsın güller gülşenler mehriban sevgilim
Sevinsin gelbden sevenler her zaman sevgilim
Eşgimiz hazan bilmez bahar kimidir
Men seni her zaman anaram yar
Eşginden od tutub yanaram yar
Dünyada seadet var olsun
Yaşasın mehebbet var olsun

Bu sözler repertuvardaki sözlerle aynıdır.

Türkü : Su attım yâre değdi / Sona bülbüller
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Leyla Şerifi
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 2429

Azeri kaynakta "Sona Bülbüller" (Gafar Namazeliyev Azerbaycan Halk Türküleri, Mahnı Tesnifler Ankara 1993, s. 58.) olarak geçen ezginin sözleri:

Su attım yare deydi sona bülbüller
Elim duvara deydi " " "
Dilim ağzım gurusun " " "
Ne dedim yara deydi " " "

Evleri köndelen yar " " "
Bize gül gönderen yar " " "
Gülün yarpuza dönsün " " "
Bizden iiz dönderen yar " " "
Daryada gemim galdı " " "
Biçmedim zemim galdı " " "
Çok çektim yar cefasın " " "
Mene de gemim galdı " " "

Sona: Su perisi ~ **Köndelen**: Evin kapısının günün güneşin tersi biçiminde açılması ~ **Yarpız**: Nâneye benzer kokulu bir ot ~ **Zem**: Ekili tahıl tarlası ~ **Gem**: Gam ~ **Zemi**: Ekin.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Köndelen açıklaması istenileni yeteri kadar anlatamamaktadır. Tespitlerimize göre: "Köndelen ev" aynı hizadaki evlerin sırasına ters düşen, sırayı bozan evdir. Şekilde dik olan köndelen'dir.

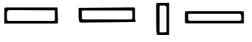

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Su attım hara deydi	/ Su attım yare değdi sona bülbüller
Dilim ağzım kurusun	/..... " "
Ne dedim yara deydi	/..... " "

Bağlantı
Ele bil yar deyirler
Heç meni demirler
Ay sona bülbülller
Ele bir yar deyi/em
Heç meni dindirmez
Ay sona bülbüller

De r ada gemim galdı	/..... sona bülbüller
Biçmedim zemim galdı	/..... " " "
Çok çehdim yar cefasın	/..... " " "
Mene derd gemim galdı	/ Mene de gemim galdı " " "

Bağlantı

Od tutup alışaram sona bülbüller
Her derde garışaram " " "
Y rımın meyli olsa " " "
Küsmüşem barışaram " " "

Erol Özaydın'ın Azeri Türküler / 1 (s. 106) adlı kitabındaki sözler:

Evleri köndelen yar sona bülbüller
Bize gül gönderen yar saçı sümbüller
Gülün yarpıza dönsün sona bülbüller
Menden üz dönderen yar " "

Bağlantı
Ele yar yar deyirler
Heç meni demeyirler
Ay sona bülbüller

Gül atdım yara deydi sona bülbüller
Elim divara deydi saçı sümbüller
Dilim ağzım gurusun sona bülbüller
Ne dedim yara deydi saçı sümbüller

Bağlantı
Ele yar yar deyi/er
Heç meni demiyirler
Ay sona bülbüller

şeklindedir. Azeri kaynaktaki, repertuvardaki sözler ayrı ayrı verilmiştir. Sözlerin buna göre değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca bu türküde "Evleri köndelen yar" dizesiyle başlayan dörtlük başka türküde de kullanılmıştır.

Türkü : Evleri köndelen yar
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Reşit Behbudoğlu
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 2032

Repertuvardaki sözler:

Evleri köndelen yar
Bize gül gönderen yar
Gülün yarpıza dönsün
Menden üz dönderen yar

Bağlantı
Özü bir gül sözü bir gül
Sarı sümbül gül oğlan
Dur gel men sene gurban

Ay gara çuha boz papah
Çit arhalı gül oğlan
Atını yan çeh top birçek
Hammıdan göyçek gül oğlan
Bağlantı

Gapıda duran oğlana	gül oğlana	gül	oğlan
Boynunu buran oğlana	"	"	"
Bir rehmin gelsin nene	"	"	"
Goy meni alsın nene	"	"	"

Bağlantı

Köndelen: Yanlama (Köndelen sözcüğü bir önceki türkünün dipnotunda şekille anlatılmıştır) ~ **Yarpız**: Kokunu nâneye benzeyen bir bitki ~ **Burmak**: Eymek ~ **Gara çuha**: Uzun siyah cüppe ~ **Boz papağ**: Gri başlık ~ **Çit arhalıg**: Bezden dikilmiş ceket ~ **Göyçek**: Güzel ~ **Hammıdan**: Hepsinden ~ **Nene**: Ana ~ **Hansı**: Hangisi ~ **Çal**: Kıl rengi ~ **İyledikçe**: Kokladıkça.

şeklindedir. Ezginin, Gafar Namazeliyev'in, Azerbaycan Halk Türküleri, Malını ve Tesnifler adlı eserinde (Ankara 1993. s. 51 - 52) iki varyantı var. Her

iki varyantda "Güloğlan" başlığıyla yayımlanmış. Birinci varyantın bağlantısındaki: "Özü bir gül / Sözü bir *gül* / Saçı sümbül / Gül oğlan / Dur gel men sene gurban" dizeleri repertuvardaki dizelerle aynı. Diğerleri farklı. Repertuvara geçen sözler Azeri kaynaktaki ikinci varyantın sözleri. (s. 52) Şimdi adı geçen kaynaktaki ikinci varyantın sözlerine bakalım:

Evleri köndelen yar
Bize gül gönderen yar
Gülün yarpıza dönsün
Bizden üz dönderen yar

Bağlantı
Adı.bir gül sözü bülbül
Saçı sümbül Güloğlan
Dur gel men sene gurban
Gapıda duran oğlana
Güloğlan'a Güloğlan'a
Boynunu buran oğlana
Güloğlan'a Güloğlan'a
İrehmin gelsin nene
Goy meni alsın nene
Alsın nene alsın nene
Ay nene hey

Alma versem almazsan
Sen almadan galmazsan
Hansı bağın gülüsen
İyledikce solmazsan

Bağlantı
Adı bir gül sözü bülbül
Saçı sümbül Güloğlan
Dur gel men sene gurban
Ay gara çuha boz papag
Çit arhalıg Güloğlan
Atını yan çek
T p gara birçek
Hamıdan göyçek Güloğlan
Güloğlan hey

Köndelen: Yanlama ~ **Yarpız**: Yemekte kullanılan bir bitki ~ **Burmak**: Eğmek ~ **İrehm**: Acıma duygusu ~ **Hansı**: Hangisi ~ **Papag**: Bir çeşit şapka ~ **Çit arhalıg**: Cepken türü giysi ~ **Top gara birçek**: Kulak üstüne sarkan saçlar.

şeklinde kaynaklara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot verilmiştir. Azeri kaynaktaki türkünün bağlantı bölümündeki:

Ay gara çuha boz papag repertuvara : Ay gara çuha boz papag
Çit arhalıg Güloğlan " : Çit arhalı Güloğlan
Atını yan çek top gara birçek " : Atım yan çeh top birçek
Hamıdan göyçek Güloğlan " : Hamıdan göyçeh Güloğlan
Gapıda duran oğlana " : Gapıda duran oğlana
Güloğlan'a Güloğlan'a " : Boynunu buran oğlana
Boynunu buran oğlana " : Bir rehmin gelsin nene
Güloğlan'a Güloğlan'a " : Goy meni alsın nene
İrehm gelsin nene " : ?

şeklinde geçmiştir. "irehm gelsin nene" dizesi repertuvara: "Bir rehmin gelsin nene" şeklinde geçmiştir. İrehm: Acıma duygusu. "Rehmin" ne anlama gelmektedir bilinmez. Sanırım "rehm" sözcüğü "relımin"e dönüşmüş, Kaynaktaki bağlantı bölümünün sözleri de türkünün ana bendi olmuştur. Repertuvardaki ve Azeri kaynaktaki dizeler karşılıklı yazılmıştır. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Gezme menden aralı / Azerbaycan maralı
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Şevket Ali Ekberova
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 2997

Detayını verdiğimiz türkü Şenel Önaldı tarafından notası yazılarak repertuvara kazandırılmış, sözleri:

Gezme menden aralı
Etme könlüm yaralı
Gözlerine heyranam
Azerbaycan maralı

Sen bulag üste gelende
Gıygacı bahıp gülende
Aldın sabri gararımı
Azerbaycan maralı

Gedek Gırhgız yay/ağına
Maral çühür oy/ağına
Enek isay Oy/ağı'na
Garabağ'ın maralı

Turşsu olsun yaylağımız
Gözet Şusa Oy/ağımız
Sen olaydın gınağımız
Garabağ'ın maralı

Men gurbanam gözlere
Şirin şirin sözlere
Bir gonag gel bizlere
Azerbaycan maralı

Bulag: Pınar ~ **Gıygacı**: Göz ucu ile bakma ~ **Gırhgız**: Yayla adı ~ **Çühür**: Çukur ~ **Oylagına**: Av yeri ~ **Garabağ**: Bir yer adı ~ **Turşsu**: Turşulu ekşili su ~ **Şuşa**: Bir yer adı ~ **Şirin şirin**: Tatlı tatlı ~ **Gonag**: Misafir, konak ~ **Aralı**: Biraz uzakta.

Yukarıdaki gibi kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot verilmiştir. Azeri kaynaktaki (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri, Malını ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 135.) ve repertuvardaki sözler şöyle:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ay gız gezme aralı	/ Gezme menden aralı
Könlüm senden yaralı	/ Etme könlüm yaralı
Gözlerine heyranam	/.....
Azerbaycan maralı	/.....
Bağlantı	
Sen bulag üste gelende	/.....
Gıygacı bahıb gülende	/.....
Aldın sebri gerarı	/ Aldın sabri gararımı
Azerbaycan maralı	/.....
Men gurbanam gözlere	/.....
Şirin şirin sözlere	/.....
Bir gonag gel bizlere	/.....
Azerbaycan maralı	/.....
Bağlantı	
O günü gurban keserem	
Gelmesen senden küserem	
Gezmerem senden aralı	
Azerbaycan maralı	
Gedek Gırhggız yay/ağına	/ Gedek Gırhgız yay/ağına
Ceyran cuyur oy/ağına	/ Maral çühür oylağına
Enek İsa Bulağı'na	/ Enek İsay Oy/ağı'na
Azerbaycan maralı	/ Garabağ'ın maralı

Bağlantı

Turşsu olsun oy/ağımız	/ Turşsu olsun yaylağımız
Güzel Şuşa yqylağımız	/ Göze! Şusa Oy/ağı'mız
Sen olaydın gonağımız	/ Sen olaydın gınağımız
Garabağ'ın maralı	/ Garabağ'ın maralı

Gıygacı: Yan ~ **Aralı**: Ayrı ~ **Gırhggız yaylağı**: Yayla adı ~ **Turşsu**: Tuzlu ekşi, sodalı su, kaynak suyu ~ **Oylag**: Mesken ~ **İsa Bulag'ı**: Şuşa'da bir pınar adı ~ **Cuyur**: Ceylanın yavrusu ~ **Oylak**: Ceylanın yayıldığı yer.

Aynı türkünün başka bir Azeri kaynakta sözleri ise aşağıdaki gibidir. (Erol Özaydın Azeri Türküler / 1, s. 30 - 31.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ay gız gezme aralı	/ Gezme menden aralı
Etme könlüm yaralı	/.....
Gözlerine heyranam	/.....
Azerbaycan maralı	/.....
Sen bulag üste gelende	/.....
Gıygacı bahıp gülende	/.....
Aldın sebri gerarım	/.....
Azerbaycan maralı	/.....
Men gurbanam gözlere	/.....
Şirin şirin sözlere	/.....
Bir gonag gel bizlere	/.....
Azerbaycan maralı	/.....
O günü gurban keserem	
Gelmesen senden küserem	
Gezmerem senden aralı	
Azerbaycan maralı	
Gedek Gırhgız yaylagına	/.....
Maral ceyran oylagına	/ Maral çühür oy/ağımız
Enek İsa Bulagı'na	/ Enek İsay Oy/ağı'na
Garabag'ın maralı	/ Garabağ'ın maralı
Turşsu olsun yaylagımız	/.....
Göze! Şuşa Oylagımız	/ Göze! Şusa *Oy*lağımı'z
Sen olaydın gonagımız	/ Sen olaydın gınağımız
Garabag'ın maralı	/ Garabağ'ın maralı

Repertuvara geçen sözler Azeri kaynaktaki sözlerin karşısına yazılmıştır. Karşılaştırıldığında repertuvar kayıtlarıyla, Erol Özaydın'ın kitabından aldığımız sözlerin birbirine yakın olduğu görülecektir. Kaynaktaki ile repertuvardaki sözler incelenip, yanlış dizelerin düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Etir saçır gül çiçek / Arzu gızım
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Ali Ekber Tagiyev
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 3482

"Arzu gızım" olarak bilinen bu ezginin bestesi Elekber Tagiyev adına kayıtlıdır. Ülkemizde yaygın olan Azeri ezgilerden biridir. Sözleri:

Etir saçır gül çiçek
Gülsün ömrün bahar tek
Senin bu şen hayatta
Hoş gademin mübarek

Bağlantı
Ay menim Arzu gızım
Ay menim Arzu gızım
Ömrümün yazı gızım Arzu gızım
Sevinci nazlı gızım Arzu gızım

Dağda duman çen göze/
Çihli o çemen göze/
Gelbimde min arzum var
Hamusundan sen göze/
Bağlantı

Etir: Itır, koku ~ **Tek**: Gibi, eş ~ **Gadem**: Ayak ~ **Çen**: Sis, duman ~ **Çih**: Kırağı ~ **Çemen**: Çimen ~ **Hamu**: Hepsi ~ **Şeh**: Çiy ~ **Min**: Bin, çok.

Türkünün birinci dörtlüğünün: "Hoş gademin mübarek" dizesinde "gadem" ayak olarak açıklanmış. Aslında sözcük "gedem"dir. O da: Adım, ayak anlamındadır. Durum böyle olunca: "Senin bu şen hayatta / Hoş gedemin mübarek" dizeleri nasıl açıklanabilir.

Kaynaktaki sözleri:	**Repertuvardaki sözler**:
Dağda duman çen göze/	/.....
Şehli ot çemen göze/	/ Çihli o çemen göze/
Gelbimde min arzu var	/.....
Hamısından sen göze/	/.....

Bağlantı
Ay menim Arzu gızım /.....
Ay menim Arzu gızım /.....
Ömrümün yazı gızım /.....
Sevinci nazı gızım Arzu gızzm /.....

Ana kimi mehriban
Var mı göze! bir insan
Gün olsun sen özünde
Böyük ana olasan

Repertuvara geçen sözler Azeri kaynaktan (Erol Özaydın Azeri Türküler / 1 s. 22 - 23) tespit ettiğimiz sözlerin karşısına yazılmıştır. "Etir saçır gül çiçek" dizesi kaynakta yoktur. İncelendiğinde, repertuvara geçen sözlerde; "Şehli ot çemen göze!" dizesinde: "Şehli" "çihli" ye, "ot" da "o" ya dönüşmüş. "Çihli o çemen göze!" olmuştur. Böyle de okunmaktadır.

Türkü : Güle güle ay hanım
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Bülbül Mehmedov
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 2233

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Bağlantı
Güle güle güle güle ay hanım
Güle güle güle güle al canım
Sene gurban olsun bu şirin canım

Gülüşlerin cingildesin saz kimi
Her terefe yayılsın avaz kimi
Sen gülende gönül gülsün yaz kimi
Bağlantı

Ne durmusan dağ başında gar kimi
Bagçamızda heyva kimi nar kimi
Tut elimden gidek bize yar kimi
Bağlantı

Yal çemenler açıp çiçeklenende
Benüf eler küsüb boynun eyende
Şeh düşüben güller geşenglenende
Bağlantı

Ele g ki yar yuhudan oyansın
Ele gül ki yar gadanı yar alsın
Sarmaşıg tek gol boynuna dolansın
Bağlantı

Benüfşeler: Menekşeler ~ **Şeh**: Çiy ~ **Geşeng**: Güzel ~ **Yal çemen**: Büyük çemen ~ **Ele**: Öyle ~ **Durmusan**: Duruyorsun ~ **Tek**: Gibi

Kaynaktaki sözleri:	**Repertuvardaki sözleri**:
Gülüşlerin cingildesin saz kimi	/.....
Her terefe yayılsın avaz kimi	/.....
Sen gülende könül gülsün yaz kimi	/.....
Bağlantı	Bağlantı
Güle güle güle güle ay hanım	/.....
Güle güle güle güle al canım	/.....
	/Sene gurban olsun bu şirin canım
Yasemenler açıb çiçeklenende	/ Y l çemenler açıp çiçeklenende
Benövşeler küsüb boyun eyende	/ Benüf eler küsüb boynun eyende
Şeh düşüben çemenler şehlenen de	/ Şeh düşüben güller geşenglenende
Bağlantı	
	/ Ne durmusan dağ başında gar kimi
	/ Bahçamızda heyva kimi nar kimi
	/Tut elimden gidek bize yar kimi
	Bağlantı
Sen gülende açıb gül yasemenler	/ Ele gül ki yar yuhudan oyansın
Heyran olur avazın eşidenler	/ Ele gül ki yar gadanı yar alsın
Gören var mı senin kimi behtever	/ Sarmaşığ tek gol boynuna dolansın
Bağlantı	

Cingildemek: Çınlamak ~ **Benövşe**: Menekşe ~ **Şeh**: Çiğ, şebnem ~ **Düşüben**: Düşerken ~ **Açıb**: Açılır ~ **Behtever**: Bahtı iyi olan ~ **Tek**: Gibi.

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Kaynaktaki: "Sen gülende açıp gül yasemenler" dizesiyle başlayan sözler repertuvarda yoktur. Onun yerine: "Ele gül ki yar yuhudan oyansın" dizeleriyle başlayan sözler okunmaktadır. Sözler karşılıklı olarak yazılmıştır. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir.

Türkü : Iğdır'ın yolları daşdı
Yöre : Iğdır
Kaynak kişi : Turan Zorlu
Derleyen : Ahmet Yamacı
Repertuvar No : 1540

Azeri kaynakta; "Şirvan'ın yolları daşdı", repertuvara "Iğdır'ın yolları daşdı" şeklinde geçmiştir. Repertuvardaki son dörtlük:

Jğdır'ın yolları beşem
Gözlemektir yari peşem
Üç ay oldu görmemişem
Harda galdı ay balam menim yarim
Gara gözlü ay balam vefakarım

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmemiştir. Bu dizedeki bilinmeyen sözcükler;

beşe – başe : Atmaca
beşen : Beden, boy uzun boy
beşem : Hüzünlü, mide dolgunluğu, dinsiz, kâfir
peşm : Yün yapağı, keten helvası

Azeri kaynakta bu sözler: (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri, Tesnifler - Mahnılar Ankara 1993, s. 102.)

Şirvan'ın yolları heşem
Gözlemekdi yari peşem
Bir ay olar görmemişem
Harda galdı ay balam menim yarım
Gara gözlü ay balam vefakarım

şeklindedir. Sözlerdeki bilinmeyen sözcükler;

şirvan : Yer adı
péşe : İş güç, meşguliyet
harda : Nerede

olarak açıklanmıştır. Ama "heşem" sözcüğü kaynakta da açıklanmamıştır. Osmanlıca Türkçe Sözlükte "heşş" yumuşaklık, açıklık olarak ifade edilmiştir. Azeri Doç. Dr. Tamilla Aliyeva "heşem"in açılmamış tomurcuk gül olduğunu söylüyor. Bu duruma göre repertuvara geçen "Iğdır'ın yolları beşem" dizesindeki "beşem"in "heşem" olması daha mantıklı. Heşem: Yumuşak, açık, güllük - gülistanlık, tomurcuk güllerin açılmaya başladığı an. O hâlde, "Iğdır'ın yolları heşem", Iğdır'ın yolları açık yumuşak, kapalı karlı boranlı değil, güllük - gülistanlık. "Gözlemekdi yarı peşem". Benim işim gücüm meşguliyetim yâri beklemek anlamındadır.

Türkü : Can dedim ki can diyesen
Yöre : Kars / Erzurum
Kaynak kişi : Hulisi Seven
Derleyen : TRT Ankara Radyosu
Repertuvar No : 3379

Yaygın olan Azeri türkülerimizden biridir. Son dizeler kayıtlara geçmemiştir. Azeri kaynaktaki son dizeler aşağıdaki gibidir. Bu sözlerin de repertuvara geçmesi gerekir.

Canım gurban canım sene ay balam
Canım sene
Ne dedim k küsdün mene ay balam
Küsdün mene

Türkü : Özüne özüm gurban
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Handan uysal
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 153

Repertuvara yöresi Azerbaycan, kaynak kişi Handan Uysal olarak geçen türkünün notasını plâktan Yücel Paşmakçı yazmış. Repertuvara da geçerek anonim türküler grubuna girmiştir. Azeri kaynakta türkünün bestesi Adil Geray'a, sözleri Eli Kerim'e aittir. (Gafar Namazeliyev, Azerbaycan Halk Türküleri / Malını ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 25.) Repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir.

Özüne özüm gurban
Gözüne bu gözüm gurban
Sözüne sözüm gurban
Y r geldi yar geldi yar geldi

Bağlantı
Elinde ipek desmal dede gurbanın alam
Çekmişem hasretini derdini möhnetini
Y ku mu yo k a hayal
Y r geldi yar geldi yar geldi

Oduna çok yanmışam
Başına çok dolanmışam
Yoluna dayanmışam
Yar geldi yar geldi yar geldi
Bağlantı

Gitme menden uzağa
Salma könlümü f rağa
Sevdiğim ağil ola
Y r geldi yar geldi yar geldi
Bağlantı

Öz: Kendi ~ **Agil**: Akıl ~ **Firak**: Ayrılık ~ **Od**: Ateş ~ **Desmal**: Mendil ~ **Möhnet**: Zahmet, eziyet, gam, keder ~ **Yuku**: Uyku.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Oduna çoh yanmışam	/ Oduna çok yanmışam
Başına çoh dolanmışam	/ Başına çok dolanmışam
Yolunda dayanmışam	/ Yoluna dayanmışam
Y r geldi yar geldi yar geldi	/.....
Özüne özüm gurban	/.....
Sözüne sözüm gıırban	/ Gözüne bu gözüm gurban
Gözüne gözüm gurban	/ Sözüne sözüm gurban
Yar geldi yar geldi yar geldi	/.....
Bağlantı	
Elinde ipek desmal	/ Elinde ipek desmal
Yar geldi gıırbanı oldum	/ Dede gurbanın olum
Çekmişem hesretini	/ Çekmişem hasretini
Gemini möhnetini	/ Derdini möhnetini
Bu odur yohsa hayal	/ Y ku mu yoksa hayal
Yar geldi yar geldi yar geldi	/.....
Getme menden uzaga	/ Gitme menden uzağa
Könlüm salma firaga	/ Salma könlümü firağa
Sevdigim ay el-oba	/ Sevdiğim ağil ola
Yar geldi yar geldi yar geldi	
Goymaram bir de gede	
Y rını hasretli ede	
Goy dedim men yene de	
Yar geldi yar geldi yar geldi	
Bağlantı	

şeklindedir. Repertuvardaki sözlerle Azeri kaynaktaki sözler karşılıklı yazılmıştır. Mukayese edildiğinde aradaki farklılıklar görülecektir. Azeri ezginin repertuvardaki bağlantı bölümünde: "Elinde ipek desmal / Dede gıırbanın olum" dizelerinde: Dede ile ipek desmal (mendil) nasıl ilgili olabi-

lir. Dedeye neden gurban olunsun. Elbette olunmasın. Doğrusu: "Yar geldi gurbanı oldum"dur. Bağlantı bölümündeki: "Bu odur yohsa hayal" dizesi: "Yku mu yohsa hayal" olmasına rağmen: "Bu mudur yoksa hayal" şeklinde okunmaktadır. Doğrusu: "Bu odur yohsa hayal"dır.

Bu türkünün sözleri yedili hece ölçüsüne göre yazılmasına rağmen repertuvardaki: "Gözüne bu gözüm gurban", "Salma könlümü firağa" dizeleri sekiz hecelidir. Repertuvarda son dörtlükteki üçüncü dize: "Sevdiğim ağil ola" şeklindedir. "Ağil ola" anlamsızdır. Doğrusu "ay el oba"dır. Dizenin: "Sevdiğim ay el-oba" olarak düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Baharın gülşen çağında
Yöre : Kars
Kaynak kişi : İbrahim Yıldırım arşivi
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 76

"Baharın gülşen çağında" adlı ezgi Nida Tüfekçi tarafından notası yazılarak repertuvara kazandırılmıştır. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir.

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Baharın gülşen çağında
Ne gezirsen bağı bülbül
Ohudun ağlım apardın
Oldun menden yağı bülbül
Yağı bülbül yağı bülbül

Ohu kuşlar dile gelsin
Hoş nefesin zile gelsin
Yarim güle güle gelsin
Sen çalan da sazı bülbül
Sen çalan da sazı bülbül

Veten bağı el elvandır
Yoh üstünde hdrı bülbül
Ömür sürmeli devrandır
Sesin gelsin sarı bülbül
Sesin gelsin sarı bülbül

Yağı: Yabancı ~ **Hâr**: Diken ~ **Aparmak**: Alıp götürmek ~ **Devran**: Zaman, devir ~ **Ohu**: Oku ~ **Veten**: Vatan ~ **Aglım**: Aklım ~ **Elvan**: Renkli, türlü renk.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Veten bagı al elvandır	/.....
Y h içinde harı bülbül	/.....
Ömür sürmeli dövrandır	/.....
Sesin gelsin barı bülbül	/ Sesin gelsin sarı bülbül
Sesin gelsin sarı bülbül	/ Sarı bülbül sarı bülbül
Sarı bülbül sarı bülbül	
Ohu guşlar dile gelsin	/.....
Hoş nefesin e'le gelsin	/.....
Yarım güle güle gelsin	/.....
Men çalan da tarı bülbül	/ Sen çalan da sazı bülbül
Men çalan da tarı bülbül	/ Sazı bülbül sazı bülbül
Sarı bülbül sarı bülbül	/.....

Geymiş donun yaşı! çöller
Hevesinden açıb güller
Töküb şirin - şirin diller
Gel oyadag yarı bülbül
Gel oyadag yarı bülbül
Sarı bülbül sarı bülbül

Bülbül senin işin gandı
Aşıgler oduna yandı
Neden her yerin elvandı
Gögsün altı sarı bülbül
Gögsün altı sarı bülbül
Sarı bülbül sarı bülbül

şeklindedir. Gafar Namazeliyev'in hazırladığı Azerbaycan Halk Türküleri (Mahnı ve Tesnifler, Ankara 1993, s. 35.) adlı eserde türkü sözlerinin Tahir ile Zöhre destanından alındığını, "Bülbül senin işin gandı" dizesiyle başlayan dörtlüğün:

Seherin gülşen çagında	/ Baharın gülşen çağında
Ne gezirsen bagı bülbül	/.....
Ohudun ahlım apardın	/.....
Oldun mene yagı bülbül	/ Oldun menden yağı bülbül

şeklinde de okunduğu ifade edilmektedir. Azeri kaynakta "Bülbül senin işin gandı" dizesiyle başlayan dörtlüğün de Tahir ile Zöhre destanından alındığı ifade edilmektedir. Azeri kaynaktaki ve repertuvardaki sözler karşılıklı yazılmıştır. Mukayese edildiğinde dizelerdeki farklılıklar görülecektir.

Türkü : Cilvelenip ne garşımda durursan
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Ali Ağdaş Ağayab
Derleyen : Ali Haydar Gül
Repertuvar No : 3601

Sözleri Âşık Elesker'e ait olan bu Azeri ezgi TRT radyolarında "Sarı Köynek" olarak ünlenmiştir. Nizamettin Onk- İslâm Eskerzade'nin birlikte hazırladıkları Göğçeli Elesker kitabında, Elesker'in sarı köynek üstüne nasıl tapşırdığı şöyle anlatılıyor. (Nizamettin Onk ve İslâm Eleskerzade, Göğçeli Elesker, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 325 - 326.)

"Birden Elesker gördü ki; sarı geyimli bir gelin var. Boyu-buhunda, gedd-i gametde çok düzgündür. Hörükleri topğunu döyür. Üzünün ürbendi (peçe) açık değilki görebilsin ne cürdü. Elesker sazı köyneğine goymak isteyende bir yel esdi, ürbendi açdı. Gızın ayın on dördü, cemalı açıldı. Âşık indiye dek béle gözel görmemişti. Elebil ki, belindeki gızıl kemer öz parıltısını gelinin üzünden alıpdır. Sazı sinesine basdı, görek bu sarı paltarlı gelini néce anlatdı. Elesker:

Cilvelenib ne garşımda durubsan
Anam sana gurban ay sarı köynek
Meleksen çıhıpsan cennet bağından
Heçkim olmaz sana tay sarı - köynek

Doymag olmur işvesinde nazından
Fere keklik kimi hoŞ avazından
Yel vurdu ülbendi attı üzünden
Elebildim doğdu ay sarı - köynek

Göze/sen terifn düşüb mahala
Zer kemer yaraşır gamet-i gala
Leb gonça diş inci dehanın lala
Yıgıb gapılardan pay sarı - köynek

Gerdana yaraşır gızıl hamayıl
Görenin ağlınz eğleyib zayıf
Hesretin çekenler olubdu sayıl
Yığır gapılardan pay sarı - köynek

O vaht gızlar birbirine: ' şık Elesker bu terif tekçe Salatı'na deyir' dediler. Âşık işidende gızı tanıdı.

Tuti dilli serv-i boylu Salat'ın
Yoktu merhameti bu saltanatın
Gönder gelsin Elesker'in he/etin
Eyleme emeyin zay sarı - köynek

Ele söz tamama yetişti".

Tay: Eş ~ **Fere**: Yumurtlama çağına gelmiş tavuk ~ **Ülbend**: Peçe ~ **Mahal**: Yöre ~ **Gamet-i gala**: Boy pos ~ **Hamayıl**: Gerdanlık ~ **Zer**: Altın ~ **Dehan**: Ağız ~ **Sayıl**: Dilenci ~ **Helet**: Armağan ~ **Zayıl**: Zay, zay etmek ~ **Tuti dilli**: Dudu, papağan cinsinden bir kuş, güzel söz söyleyen sevgili ~ **Lala**: Lâle.

İşte Elesker'in "Sarı - Köynek" dizelerinin çıkış hikâyesi. Elesker'in sarı köynekli geline yaktığı dizeler repertuvara geçerek de bize ulaşmış.

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler**:
Cilvelenip ne garşımda durursan	/ Cilvelenib ne garşımda durubsan
Anam sana gurban ay sarı köynek	/.....
Meleksen çıkıpsan cennet bağına	/ Meleksen çıhıpsan cennet bağından
Heçkes olmaz sene tay sarı köynek	/ Heç kim olmaz sana tay sarı - köynek
Doymag olmur işvesinden nazınnan	/ Doymag olmur işvesinde nazından
Bere keklih kimi hoş avazından	/ Fere keklik kimi hoş avazından
Yel vurdu ürbendi attı üzünnen	/ Yel vurdu ürbendi attı üzünden
Ele bildim doğdu ay sarı köynek	/.....
Güzelsen herifn düşüb mahala	/ Göze/sen ter i n düşüb mahala
Berkemer yaraşır gameti gala	/ Zer kemer yaraşır gamet-i gala
Leb dönse diş inci dehanın lale	/ Leb gonça diş inci dehanın lala (lale
Çekilip gaşların vay sarı köynek	/ Yıgıp gapılardan pay sarı - köynek
Tuti dilli serv-i boylu Salat'ın	/ Tuti dilli serv-i boylu salatın
Budur merhameti bu saltanatın	/ Y ktu merhameti bu saltanatın
Gönder gelsin Elesker'in he/etin	/.....
Eyleme emeğim zay sarı köynek	/.....

Heç kes: Hiç kimse ~ **Helet**: Bahşiş ~ **Ürbend**: Tülbend ~ **Berkemer**: Sıkı kemer ~ **Yaraşır**: Yakışır ~ **Gameti gala**: Uzun boylu ince belli ~ **Leb**: Dudak ~ **Tay**: Eş, denk ~ **Köynek**: Gömlek ~ **Salatın**: Eşi benzeri olmayan güzel ~ **Tuti dilli**: Papağan ~ **Zay**: Boşa gitmek ~ **Bere**: Yetişkin, ergin. (Sözcükler kaynakta dipnot olarak verilmiştir)

şeklindedir. Repertuvara geçen sözcükler söz altına dipnot düşülmüş. "Tuti dilli serv-i boylu Salat'ın" dizesinde tuti dilli; papağan olarak açıklanmış. Doğrudur. Ancak burada güzel söz söylen tatlı dilli (Halk söyleyişiyle dudu dilli) anlamında kullanılmıştır. Adı geçen kaynakta "Salat" da özel isim ola-

rak yazılmıştır. "Berkemer, bere, helet"in de açıklaması yapılmış. "Berkemer" şiirin aslında, "zer kemer", (altın kemer) "bere" de "fere"dir. "Helet", "bahşiş" olarak açıklanmış. Tespitlerimizde "helet" armağandır, hediyedir. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözler karşılaştırıldığında Elesker'de beş dörtlük olan koşma, repertuvarda dört dörtlüktür.

Güzelsen herifin düşüb mahala dizesinde : Her i n'in / Ter i in
Berkemer yaraşır gamet-i gala " : Berkemer'in / Zer kemer
Meleksen çıhıbsan cennet bağından " : Bagından'ı / Bağında
Bere keklih kimi hoş avazından " : Bere'nin / Fere

Fere: Yetişkin demektir. Repertuvardaki dizeler incelendiğinde diğer söz farklılıkları da görülecektir.

Türkü : Seher seher seyre vardım
Yöre : Azerbaycan
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 2427

Repertuvardaki sözler:

Seher seher seyre vardım
Ne bağ bildi ne de bağban
El uzadıp bir gül verdim
Ne bağ bildi ne de bağban

Dedim bu bağ ne ecep yerdi
Çiçehleri taze terdi
Y rim mene buse verdi
Ne bağ bildi ne de bağban

Bağın beresinden aştım
Süsen sümbüle dolaştım
Oynadım güldüm danıştım
Ne bağ bildi ne de bağban

Şahan deyer ok mu attın
Kulli yaremi oyattın
Gül çiçehten yükünü n tuttum
Ne bağ bildi ne de bağban

Taze ter: Taptaze ~ **Bere**: Bağın önündeki küçük tepe ~ **Küll-i yaremi oyattın**: Yaralarımı tazeledin. (Bizim tespitlerimizde bere: "Bağın tahtadan yapılmış giriş kapısı"dır. Anadolu'da buna "kapısalık" denir. Mazbut olmayan kapı anlamındadır.)

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Azeri kaynakta sözler aşağıdaki gibidir. (Gafar Namazeliyev Azerbaycan Halk Türküleri, s. 200.)

Seher seher baga girdim
Ne bag bildi ne de bagban
El uzadıb bir gül derdim
Ne bag bildi ne de bagban

Bağın beresinden aşdım
Süsen sümbüle dolaşdım
Oynadım güldüm danıştım
Ne bag bildi ne de bagban

Dedim bu bag eceb yerdi
Çiçekleri teze terdi
Yarım mene buse verdi
Ne bag bildi ne de bagban

Cahan deyer ohum atdım
Kull-i alemi oyatdım
Gül çiçekten yüküm tutdunı
Ne bag bildi ne de bagban

Eceb: Güz ~ **Bere**: Çit, ınuhafazalık ~ **Ter**: Taze ~ **Kül-i âlem**: Bütün dünya ~ **Oyadmak**: Uyandırmak. (Bilinmeyen sözcüklerle ilgili açıklamalar adı geçen Azeri kaynaktan alınmıştır.)

Azeri kaynaktaki türkünün birinci dörtlüğünün ilk dizesi "Seher seher bağa girdim" şeklindedir.Doğrusunun da bu olması gerek. Çünkü onu takip eden dize, "Ne bağ bildi ne de bağban"dır. Üçüncü dize "El uzadıp bir gül verdim" şeklindedir. Sözlerin birinci dörtlüğü aslı gibi okunduğunda, dizeler içerik ve bütünlük bakımından birbirini tamamlayacaktır. Sözler incelendiğinde de farklı dizeler görülecektir.

Türkünün sözleri Azeri Âşık Abdullah Cahan'a aittir. Son dörtlükte *"Âşık Cahan"* tapşırması vardır. "Cahan" repertuvara "Şahan" geçmiştir. Son dörtlüğün:

Cahan deyer okum atdım
Kull-i alemi oyatdım
Gül çiçehten yüküm tuttum
Ne bag bildi ne de bagban

şeklinde olması gerekir. Repertuvarda bu dörtlük:

Şahan deyer ok mu attın
Kulli yaremi oyattın
Gül çiçehten yükümüm tuttum
Ne bağ bildi ne de bağban

şeklinde geçmiştir. Sözlerini incelediğimiz beste Azeri ve Kerkük türkülerinin dışında repertuvar kayıtlarına geçen / geçmeyen / anonimleşen / kaynak gösterilerek derlenen / derlenmeyen tespit edebildiğimiz diğer türküler de aşağıya çıkarılmıştır.

Bayram gelir elime : Repertuvar No: 2741-bestecisi / Fikret Emirov

Size selâm getirmişem: Repertuvar No: 2525-bestecisi / Ali Selimi

Kimin ağrıyır canı : Repertuvar No: 1332 bestecisi / Emin Sabitoğlu

Etir saçan gül çiçek : Repertuvar No: 3482 bestecisi / Ali Ekber Tagızade

Geceler ay geceler : ? bestecisi / Ali Ekber Tagıyev

Ya bir ola ya iki : ? bestecisi / Ali Ekber Tagıyev

Semeni : : ? bestecisi / R. Zey

Ayrılık / Hicrinden geceler yatabilmirem: Henüz repertuvara geçmemiştir. Bestecisi Ali Selimi'dir. Ezginin ilk dizesi: "Hicrinden geceler yatabilmirem" şeklindedir. Hicr: Ayrılık, ağrılığın verdiği, tasa, keder. Ama ne acı ki ilk dize: "Fikrinden geceler yatabilmirem" şeklinde okunmaktadır. Eeee... Baz'ı- Kaz / Hayatları'yı –Ayakları / Asbât'ı – Asvalt okuyanlar: Hicrinden'ide – fikrinden okuyacaktır. Şaşmamak gerek.

Kaynaktaki ezginin sözleri: (Erol Özaydın, Azeri Türküler / 1, s. 76.)

Hicrinden geceler yatabilmirem
Bu fikri başımdan atabilmirem
Neyneyim *ki* seni tapabilmirem

Ayrılıg ayrılıg aman ayrılıg
Her bir dertten olar yaman ayrılıg

Uzundur hicrinden gara geceler
Bilmirem men gedim hara geceler
Vurubdur gelbime yara geceler

Ayrılıg ayrılıg aman ayrılıg
Herbir dertten olar yaman ayrılıg

Dağlar kızı Reyhan: Çok meşhur olmasına rağmen repertuvara geçmemiştir. Bestesi Fikret Emirov'a aittir. Bunların dışında: "Evlerinde *lâm-*

baları yanıyor / Aç aç kolların digel yanıma / Yanar ağlarım - Güler oyna rım / Yazmalı gelin" türkülerinin de bestesi Abdurrahman Kızılay'a aittir. TRT'de yayınlandığı hâlde henüz repertuvara geçmemiştir.

Türkü : Eşmekaya'nın kavakları
Yöre : Orta Anadolu
Kaynak kişi : Adnan Türközü
Derleyen : Adnan Ataman
Repertuvar No : 3526

Türkü repertuvara Orta Anadolu'dan geçmiştir. Adnan Ataman'ın derleyip notaya aldığı türküyü Niğdeli Halit Ongan da derleyerek 1937 yılında Niğde'de Halk Türküleri adlı kitabında yayımlamıştır. Aynı türkü tarafımdan Niğde'de, Niğdeli mahalli sanatçı Hüdai Şahin'den derlenerek Geçmişten Günümüze Niğde Halk Müziği adlı kitabımda yayımlanmıştır. Benim derlediğim türküyle, Halit Ongan'ın derlediği türkünün sözleri aynıdır. Türkünün repertuvardaki sözleri şöyledir:

Eşmekaya'nın kavakları
Yel vurdukça denizleri dalgalı
Bugün efelerin başı belalı

Bağlantı
Beyleri beyleri Eşme k ya Beyleri
Benleri aklıma düştükçe şaşırıyom dilleri

Aşağıdan gelir de bir bölük atlı
Verin benim martini benim de benim bir atlı
Şu gızın yanağı da şekerden baldan tatlı
Bağlantı

Tarafımdan derlenen sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Eşmekaya'nın da kavakları gölgeli	/ Eşmekaya'nın kavakları
Yel vurdukça yaprakları dalgalı	/ Yel vurdukça denizleri dalgalı
Eşmekaya'dan bir yar sevdim	/ Bugün efelerin başı belalı başım belalı
Bağlantı	Bağlantı
Beyleri beyleri	/.....
Eşmekaya Beyleri	/.....
Beyleri görünce	/ Benleri aklıma düştükçe
Şaşırıyom dilleri	/ Şaşırıyom dilleri

Eşmekaya dedikleri bir uzun avlu / Aşağıdan gelir de bir bölük atlı
Avlunun içinde kıratım bağlı / *Verin benim martini benim de bir atlı*
Bugün efelerin başı kavgalı / Şu gızın yanağı şekerden baldan tatlı
Bağlantı Bağlantı

Karşıdan geliyor yavrum bir buhur deve
Ağzında dikeni yiyiyor geve geve
Kız Allah'ın seversen de gel bizim eve
Bağlantı

şeklindedir. Eşmekaya zamanında beyleriyle ünlü bir yerleşim merkezi. Şimdi Aksaray il sınırları içindedir. Bizim tespitlerimizdeki sözler üç dörtlük olup daha derli toplu ve de birbirini bütünlemektedir. Repertuvar kayıtlarına geçen sözlere baktığımızda dizeler arasında anlam bütünlüğü ve hece sayısı bakımından uyum yoktur. Repertuvardaki sözlerin birinci dizesi dokuz, ikinci dizesi on birli hece ölçüsüne uygundur. İkinci sözlerdeki birinci dize on birli, ikinci dize on altılı, üçüncü dize ise on dört hecelidir. Bu da türkü sözlerinin belli hece kurallarına bağlı kalmadığının ifadesidir. Repertuvardaki bağlantı bölümünün dizeleri de; "Beyleri beyleri Eşmekaya Beyleri / Benleri aklıma düştükçe şaşırıyom dilleri" şeklindedir. "Beyleri beyleri Eşmekaya Beyleri" dizesinde bir korku ve heyecan ifadesi vardır. Onun için de sevdiğinin benleri akla gelmez. Beylerden korktuğu için ancak dilleri dolaşır, söyleyeceğini söyleyemez. Bu dizenin: "Beyleri görünce şaşırıyom dilleri" şeklinde, diğer sözlerin de yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Türkü : Giresun'un evleri
Yöre : Giresun
Kaynak kişi : Nejat Buhara
Derleyen : Nejat Buhara
Repertuvar No : 1548

Detayını verdiğimiz türkü Nejat Buhara tarafından notaya alınmış ve repertuvara kazandırılmıştır. Bu türkünün ilk dörtlüğünün sözleri şöyle:

Giresunun evleri
Şima ile gaynanıa
Gız benimle oynadın
Başkasıyla oynama

Şima: Kireçle çimentodan yapılan özel bir harç ~ **Gaynama**: Duvar, şima ilc çok sağlam örülmüş duvar.

Sözlerin ikinci dizesi: "Şimal ile kaynama" şeklinde okunmaktadır. Aslı; "Şima ile gaynama"dır. "Şimal" kuzeydir. Şima: Yörede kiriçle çimentodan yapılan özel bir harçtır. Dizenin: "Şima ifa kaynama" şeklinde okunması gerekir. O da: Duvarlardaki taşların "şima" denilen harçla kaynaşmış (kaynamış) olmasını ifade etmektedir.

Türkü : Git gelemem işim var
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Muharrem Akkuş
Derleyen : Yücel Paşmakçı
Repertuvar No : 1589

Türkünün üçüncü dörtlüğünün sözleri:

Altın yüzük kenarsız
Yar vefasız ben arsız
Aleyim arşa çıktı
Öte durun yanarsız

şeklinde kayıtlara geçmiş. Aley'im: soy sop, sülâle olarak ifeda edilmiş. Sözler üçüncü ve dördüncü dizelerde: "Aleyim arşa çıktı / Öte durun yanarsız" şeklindedir. Dize yangından bahsettiği için: "Öte durun yanarsız" demektedir. Soysop, ve sülâleyle ilgisi yoktur. Dizedeki, "aley" ah, of, feryat, yanmak kavrulmak anlamındadır. "Aley", yanmak, kavrulmak olarak düşünüldüğünde, diğer dizelerle bütünlüğü sağlayacaktır.

Türkü : Gitme bülbül gitme bahar erişti
Yöre : Konya
Kaynak kişi : Çopur Ahmet
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1598

Türkünün sözleri şöyle:

Gitme bülbül gitme bahar erişti
Gonca güller maverdesin kavuştu
Sılada sevdiğim aklıma düştü
Çekilmez gurbetin vefası bülbül

Bahar ey amında bülbül sesinden
Çıkarır perçemin finor fesinden
Hoşlandım yarimin gül nefesinden
Çekilmez gurbetin cefası bülbül

Eyyam: Baharın sayılı günleri ~ **Perçem**: Alındaki saç ~ **Finor**: Bir fes çeşididir (Fino fes olması gerek)

Repertuvarda türkünün sözleri iki dörtlüktür. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Birinci dörtlüğün ikinci dizesi: "Gonca güller maverdesin kavuştu"dur. "Maverdesin" sözlüklerde yok. "Ma-ül-verd" var. Gül suyu, hayat suyu anlamında. Bizce: "Ma-ül-verd" bozularak maverde sin'e dönüşmüş. "Ma-ül-verd" sözcüğünün "maverdesin"e dönüştüğü düşünülürse dize: Gonca güller hayat suyuna, kaynağına kavuştu şeklinde bir an lam ifade eder. Bu da, bizce mantıklı bir yorumdur.

"Sılada sevdiğim aklıma düştü / Çekilmez gurbetin vefası bülbül" dizelerinde "vefa" sözcüğünün üzerinde de durmak gerekir. Vefa: Sözünde durma, sözünü yerine getirme, dostluğu devam ettirme. Yetişme-yetme, kâfi gelme - ödeme. Bi - vefa: Vefasız, sözünde, sevgisinde durmayan. "Sılada sevdiğim aklıma düştü" dizesi gurbetin çekilmez olduğunun bir ifadesidir. Fakat: " Çekilmez gurbetin vefası bülbül" dizesi, gurbetin kahrının çekilmez olduğunu ifade etmiyor. "Vefa", *"cefa"*nın yerini tutmuyor. Dize: Sılada sevdiğim aklıma düştü, gurbetin kahrı çekilmiyor düşüncesi anlatılmaya çalışılıyor. Bize göre dizede gurbetin kahrının çekilmiyeceğini ifade eden bir sözcüğün olması gerekir. O da: "Vehle"dir. Vehle: Dakika, an, lâhza. Dizedeki "vehle" sözcüğü "vefa"ya dönüşmüştür. Dizenin "Çekilmez gurbetin vehle'si bülbül" olması gerekir. Sılada sevdiğim aklıma düşünce gurbetin bir anı, dahi çekilmez olur anlamındadır.

Türkü : Hani benim ağalarım beylerim
Yöre : Konya
Kaynak kişi : Çopur Ahmet
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 253

Türkünün bağlantı bölümündeki sözleri:

Meyhorsun derler
Maveri de gülleri derler
Kibarsın derler derler
Güzelsin derler

şeklindedir. Birinci dizedeki meyhor: Sarhoş içkici. İkinci dizedeki "mevari" sözcüğünün anlamı yok. "Mavera" var. Mâverâ: Art, geri, bir şeyin ötesinde, arkasında bulunmak anlamında. O hâlde: "Maveri de gülleri derler" dizesi neyi anlatmaktadır. "Maveri" bir yer adı olsa, "Maveri denilen yerin gülleri" şeklinde düşünülebilir. Bizce dizedeki "maveri" yine "ma-ül-verd" sözcüğünün bozularak "maveri"ye dönüşmesi olarak düşünülebilir. "Ma-ül-verd" gül suyu, hayat suyu idi. Bizce: "Ma-ül-verd" bozularak "maveri"ye dönüşmüş. "Maveri gülleri" hayat suyunun gülleri olarak düşünülebilir. Değilse: derleyene ya da kaynak kişiye sormak gerek.

Türkü : Gönül gel varalım gülşen bağına
Yöre : Tokat / Zile
Kaynak kişi : Sadık Doğanay
Derleyen : Ali Ekber Çiçek
Repertuvar No : 4018

Türkünün sözleri:

Gönül gel varalım gülşen bağına
Meramın yar ise bir tane yeter
Dünya fani değil hikmetine bak
Heva-i cehl ile ef ane yeter

Turabi özünü paymal eyle
Gahi erenlerden kesb-i kar eyle
Hele şu dünyayı bir hayal eyle
Gelip konan göçtü nişane yeter

Gülşen: Gül bahçesi ~ **Heva-i cehl**: Cahillikle ~ **Paymal eylemek**: Ayak altına almak, çiğnemek ~ **Kes**: Kazanmak ~ **Arif**: Bilge kişi ~ **Bahane**: Sebep.

Aynı sözler, "Gel gönül gidelim aşk ellerine" adıyla; Sivas / Kangal'dan repertuvara geçmiş. Sözleri:

Repertuvardaki sözler:

Gel gönül gidelim aşk ellerine
Muradın var ise bir tane yeter
Fikreyle kıldığın amellerine
Havaya cehline efsane yeter

Havayi cehline ef ane yeter
Efendim gül yüzlüm tabibim

Mevli dünya kılıp olma bednam
Kim aldı felekten muradına kam
Ölüm var mı yok mu ahırı encam
Vakit geçirmeye virane yeter
Vakit geçirmeye virane yeter
Efendim gül yüzlüm tabibim

Turabi özünü payıma! eyle
Erenler yolunda kesb-i hal eyle
Şu fani dünyayı bir hayal eyle
Gelip konan göçtü nişane yeter

Gelip konan göçtü nişane yeter
Efendim gül yüzlüm tabibim

Fikreylemek: Düşünmek ~ **Amel**: İş ~ **Cehl**: Cahillik ~ **Mevli**: Mevlâ ~ **Bednam**: Kötü şöhretli ~ **Encam**: Son ~ **Ahır**: Son ~ **Virane**: Ören, haraba ~ **Pâyımal**: Ayaklar altında kalma, çiğnenme. (Repertuvardaki dipnot)

Tokat'tan ve Sivas'tan repertuvara geçen sözler Turabî adınadır. Sözler arasında farklılıklar vardır. Tokat / Zile'den kayıtlara geçen sözler iki dörtlüktür. Sözler Turabî'nin olmasına rağmen ayrı yerlerden derlenmiş olması farklılıklar getirmiş. Şimdi, İsmail Özmel'in - Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisindeki Turabî adına kayıtlı sözlere bakalım. (C. IV, s. 162)

Gel gönül gidelim aşk ellerine
Maksudun ydr ise bir tane yeter
Fikreyle kıldığın amellerine
Heva-yı çerh ile ef ane yeter

Meyl-i dünya için gel olma bed-nam
Kim aldı felekten muradına kdm
Ölüm var mı yok mu ahır-i encam
Vakit geçirmeğe virane yeter

Beyhude işlerin !erkeyle mutlak
Küllü men aleyha fan dedi Hak
Cihan baki değil hikmetine bak
Bu bir söz ar ie bahane yeter

Turabf sen özün pdyımal e le
Hak yolunda yüzün pdyimal eyle
Şu fani dünyada bir hayal eyle
Geçen geçti gelen nişane yeter

Pâyimal: Değersiz, ayak malı ~ **Maksut**: Amaç ~ **Bed-nam**: Kötü ~ **Encam**: Son ~ **Kâm**: Mutlu, sevinç ~ **Heva-yı çerh**: Geçici duygu ~ **Beyhude**: Boşuna. (Kaynaktaki dipnot)

şeklindedir. İncelendiğinde; Sivas / Kangal'dan repertuvara giren sözler ile Tokat'tan kayıtlara geçen sözler arasındaki farklılıklar görülecektir.

Tokat / Zile'den geçen sözlerin birinci dörtlüğünün üçüncü ve dördüncü dizeleri, "Dünya fani değil hikmetine bak / Heva-i cehl ile ef ane yeter." Sivas'tan kayıtlara geçen dörtlüğün aynı dizeleri, "Fikeyle kıldığın amellerine / Havaya cehline ef ane yeter" şeklindedir. Şimdi bilinmeyen sözcüklerin anlamlarına bakalım.

Heva : Hava
Heva : Hoşlanma, düşkünlük, sevda, sevgi
Cehl : Bilmediğini bilmemek, iki kat bilmemezlik

Efsane : Masal, ün salmış dillere düşmüş olaylar
Kâm : İsteğine, arzusuna kavuşmuş, muradını almış

Kelimeleri açıkladıktan sonra: "Havaya cehline efsane yeter" dizesinden: "Havaya bilmediğini bilmeyen masal yeter" anlamı çıkmaktadır ki; bu söyleyiş bizce yanlıştır. Bu sözlerle istenilen anlam ifade edilmemektedir. "Fikreyle kıldığın amellerine / Havaya cehline ef ane yeter" dizeleri: Sen düşün yaptığın amellerini, sen yaptığın işlere güven, cahilin sözleri bir masaldır ifadesi var. Ama dizedeki "yeter" sözcüğü durumu değiştirmektedir. Kaynakta bu dizeler: "Fikriyle kıldığın amellerine / Heva-yı çerh ile efsane yeter" şeklindedir. Şimdi de Sivas / Kangal'dan repertuvara geçen sözlerin ikinci dörtlüğüne bakalım. İkinci dörtlüğün birinci dizesi: "Mevti dünya kılıp olma bednam" şeklindedir. Bu dizede bir hece eksiktir. Hecenin on birli olması için; "Mevli dünya kılıp gel olma bednam" olması gerekir.

Mevli: Mevlâ, bednam, kötü şöhret. Sözlerle birleştirildiğinde istenilen anlamı vermemektedir. Dizedeki "mevli" değil, "meyli"dir. Dize: "Mey fi dünya kılıp gel olma bednam" olur. O da dünya meyline kendini kaptırıp gel kötü şöhretli olma anlamındadır. Bu dörtlük:

Meyl-i dünya için gel olma bednam
Kim aldı felekten muradınca kam
Ölüm var mı yok mu ahır-i encam
Vakit geçirmeğe virane yeter

şeklinde olmalı. Türkünün Sivas repertuvarındaki son dörtlüğü kaynakta:

Turabf sen özünü payimal eyle
Hak yolunda yüzün payimal eyle
Şu fani dünyada bir hayal eyle
Geçen geçti gelen nişane yeter

şeklindedir. Repertuvardaki "Erenler yolunda kesb-i *hâl* eyle" dizesindeki "kesb-i *hâl*" de "kisbi-kar" olması gerekir. "Kisb-i-kar", bol kazanç demektir. Erenler yolunda bol kazanç sağla anlamındadır.

Türkü : Harmana çıktım da koyunlar kuzu
Yöre : Sivas / Zara
Kaynak kişi : Hasan Irmak
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Müd.
Repertuvar No : 4064

İkinci dörtlüğün sözleri:

Saçım uzun ben bu saçı satarım
İstanbul üstüne sahil tutarım
Gözlerim gözlerim o yar gelmezse
Hasta olur döşeklerde yatarım

"İstanbul üstüne sahil tutarım" dizesiyle ne denmek istenmektedir. Aynı sözler başka türküde: "Saçım uzun ben bu saçı satarım / Adapazarı'na mektup atarım" şeklindedir. "İstanbul üstüne sahil tutarım" dizesinde söyleyiş sakattır. İstanbul'a mektup atılır, sahillerinden bir kısmı tutulabilir. Ama "İstanbul üstüne sahil tutarım" dizesi pek mantıklı değil. Onun için dizenin: "Yarimin yoluna saat tutarım", "İstanbul üstüne bahis tutarım", "Yarim İstanbul'da mektup atarım" şeklinde veya yakın dizelerin olması gerekir.

Türkü : Harmana kuyu kazdım
Yöre : Isparta / Yalvaç
Kaynak kişi : Havva Canlı
Derleyen : Ali Canlı
Repertuvar No : 2298

İkinci dörtlüğünün sözleri:

Harman yeri yazıldı
Kaynanam bana darıldı
Ne darıldın kaynana
Kızın bana sarıldı

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Yalvaç ve köylerinde "yazı" düzlük, ova anlamında kullanılmaktadır. "Harman yeri yazıldı" dizesinde "yazıldı" sözcüğü "harman yeri düz/endi" şeklinde kullanılmış olmasına rağmen istenilen anlamı vermiyor. "Yazıldı" yazı yazmaktan kaynaklanan bir fiili durumu hatırlatmaktadır. Dizede "yazıldı" yerine "yarıldı" kullanıldığında proplem ortadan kalkacak, ''arıldı" ile "darıldı" kafiye bakımından da uyum içinde olacaktır.

Türkü : Hay edüben meydan harman başında
Yöre : Amasya / Merzifon
Kaynak kişi : Âşık Musa Aslan
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 1902

Türkünün sözleri Köroğlu adına kayıtlıdır. Repertuvardaki sözler:

Hay edüben meydan harman başında duran
Ağalar ağası yanımda gerek
Bir eliynen yedi geyim nal gıran
Böğün Demircioğlu yanımda gerek

Padişah bakışlı eli barutlu
Demir aslan huylu gablan sı fatlu
Cintiya kılıçlı golu guvvatlı
Böğün Köse Kenan yanımda gerek

Köroğlu 'um adım İruşen Ali
Ayvaz'ı görmesem olurum deli
Hezeran galkanlı eli cidalı
Böğün Eşebalı yanımda gerek

Hay edüben: Hay hay diye bağırarak ~ **Hezaran**: Bambu ~ **Cıda**: Mızrak, kargı ~ **Cintiya**: Ucunda testere dişi gibi beş dişi olan kılıç.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Kaynakta sözler "Koçak/arını Bekliyor" başlığıyla yayımlanmış.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Yine yiğitlerim düştü yadıma	/ *Hay edüben meydan harman başında dıran*
Ağalar ağası yanımda gerek	/ Ağalar ağası y nımda gerek
Bir büküşle yedi giyim nal kıran	/ Bir eliynen yedi geyim nal gıran
Koç Demircioğlu'm yanımda gerek	/ Böğün Demircioğlu y nımda gerek
Padişah suratlım kolu beratlım	/ Padişah bakışlı eli barutlu
Çentiyan kılıçtım dest-i kuvvet/im	/ Demir aslan huylu gablan sufatlu
Böbür aslan huylum kaplan sı fatlım	/ Cintiya kılıçlı golu guvvatlı
Köse Kenan Emmim yanımda gerek	/ Böğün Köse Kenan yanımda E rek

Kimsenin halinden sorup da bilmez
Padişahtan ferman gelse dinlemez
Yüz bin ordu olsa gaygısı olmaz
Şimdi Koca Arap yanımda gerek

Derya atı biner demir donludur
Meydana giren de aslan canlıdır
Özü bir Hanoğlu İsfehanlı'dır
Şimdi Koca Beyim yanımda gerek

Ah edüben bu zevkimi artıran
Öz özüne bir Halep'i batıran
Beş dünya güzelin seçip getiren
Şimdi Celali Bey yanımda gerek

Gürcistan ilinden amana kaldı
Şam ile Halep'ten bir şikar aldı
Aslı Polatoğlu Mısır'dan geldi
Bıyıklı Yusufum yanımda gerek

Kılıç çekip ordulara saldıran
İran Şah'ın bayrağını indiren
Şeşber atıp bedenleri böldüren
Kizir Mustafa Bey yanımda gerek

Köroğlu'm zindanda sıkıldı canı / Köroğlu'um adım İruşen Ali
Ayvaz'ı görmezsem olurum deli / Ayvaz'ı görmesem olurum deli
Çiğni hezeranlı desti cidalı / Hezeran galkanlı eli cidalı
Güzel İsaballı'm yanımda gerek / Böğün Eşabalı yanımda gerek

Hezeran: Binlerce ~ **Şeşber**: Altı dilimli topuz ~ **Cida**: Mızrak, kargı, süngü ~ **Dest**: El ~ **Çiğni**: Omuzu.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiş, sekiz dörtlük olan koşma repertuvara üç dörtlük geçmiştir. Repertuvar kayıtlarındaki birinci dörtlüğün "Hay edüben meydan harman başında duran" diye başlayan ilk dize, koşma kurallarına göre yazılan dizelerin hece ölçüsüne uygun değildir. Adı geçen dize on üç heceli ve anlamsızdır. Repertuvar kayıtlarındaki sözlerin aşağıdaki gibi düzeltilmesi gerekir.

1. dörtlüğün 1. dizesi: Yine yiğitlerim düştü yâdıma
3. " " : Bir büküşte yedi giyim nal kıran
4. " " : Koç Demircioğlu'm yanımda gerek

2. dörtlüğün 1. dizesi: Padişah suratlım kolu beratlım
2. " " : Çentiyan kılıçlım dest-i kuvvetlim
3. " " : Böbür aslan huylum kaplan sıfatlım
4. " " : Köse Kenan Emmim yanımda gerek

3. dörtlüğün 1. dizesi: Köroğlu'm zindanda sıkıldı canı
2. " " : Ayvaz'ı görmezsem olurum deli
3. " " : Çiğni hezeranlı desti cidalı
4. " " : Güzel İsaballı'm yanımda gerek

Türkü : Hayatları degirmi
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Ahmet Yılmaztaş / Bedirhan Kırmızı
Derleyen : Yavuz Tapucu
Repertuvar No : 898

Türkünün ilk dörtlüğündeki "Hayatları degirmi" dizesi, "Ayakları değil mi" - "Hayatları değil mi" şeklinde okunmaktadır. Hayat evin avlusu, bahçesi. Degirmi: Yuvarlağa yakın, oval anlamındadır. Dize: Evlerinin avlusu oval, yuvarlağa yakın anlamındadır. Ayakla, hayatla ilgisi yoktur. Bilmeyen: "Hayatı" ayak, "degirmi" yi de "değil mi" okuyacaktır.

Türkü : İsabalı dinle benim sözümü
Yöre : Kars
Kaynak kişi : Şeref Taşlıova
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müd.
Repertuvar No : 4001

Sözler ayrı şiirden alınmış. 1. grubun hece sayısı sekiz, 2. grub on birli. On birli dörtlükler Köroğlu adınadır. Repertuvardaki sözler:

İ abalı dinle benim sözümü
Ezel bahar yaz ayları ne galdı
Çamlıbel'de boz ardıcın dibinde
Keleşlerle gezmemize ne galdı

Babam gelir han elinden
Kız ayıfı babam gelir
Keleşler sağı solunda
Ydr ayıflı babam gelir

Derya kenarında biter kamışlar
Kamışlar da bize vermez yemişler
Sarı altın ile beyaz gümüşler
Gabalağnan bölmemize ne galdı

Yağmur yağar taş üstüne
Kalem oynar kaş üstüne
Ört poşuyu baş üstüne
Y r ayıflı babam gelir

Köroğlu dünyada çekmedi yası
Silindi gönlümün kalmadı pası
Atlası kumaşı libası hası
Kargıynan ölmemize ne galdı

Yağmur yağar hışır hışır
Babam geldi kahve pişir
Kız kalk eteklerin döşür
Yar ayızı babam gelir

İsaballı: Köroğlu'nun yiğitlerinden biri ~ **Gabalak**: Başlık, kalpak ~ **Keleş**: Yürekli kişi ~ **Ayıftı**: Ayıptır ~ **Libas**: Giysi ~ **Kargı**: Mızrak ~ **Döşür**: Topla.

Türkünün sekizli hece ölçüsünde yazılan:

Babam gelir han elinden
Kız ayzlı babam gelir
Keleşler sağı solunda
Ydr ayzı babam gelir

dörtlüğü ile on birli hece ölçüsüne göre yazılan dörtlüklerin arasında bir kopukluk var. "İsabalı dinle benim sözümü" dizesiyle başlayan dörtlük anlam itibariyle dizeleri tamamlamıyor. "Han elinden babam gelir / Kız ayıptır babam gelir / Yiğitleri sağında ve solunda / Kız ayıptır babam gelir" dizeleriyle başlayan dörtlükteki anlatımla, "Çamlıbel'de boz ardıcın dibinde / Keleşlerle gezmemize ne galdı" dizesinin ilgisi yoktur.

Aslında bizim burda anlatmaya çalıştığımız on birli hece ölçüsüyle yazılan, "gezmemize, ölmemize, bölmemize" ayağıyla devam eden sözlerin repertuvar kayıtlarına yanlış olarak geçmesidir. Köroğlu kaynaklarında bu sözler sekiz dörtlüktür. Ayrıca sekizli hece ölçüsüyle yazılan dörtlükler de kaynaklarda yer almamıştır. Yukarıda; "İsabalı dinle benim sözümü" dizesiyle başlayan sözlerde kullanılan ayak, iki ayrı şiirde karşımıza çıkmaktadır. Köroğlu kaynaklarında şiirin biri, "Der a kenarında biter kamışlar, " diğeri de; "Gel Ayvaz'ım seninle hesap edelim" dizesiyle başlamaktadır. Repertuvar kayıtlarına geçen sözler adı geçen dizelerle başlayan iki ayrı şiirden alınarak meydana getirilmiştir. Sözler daha çok, "Derya kenarında biter kamışlar" dizesiyle başlayan dörtlüklerden alınmış. "Gel Ayvaz'ım seninle hesap edelim" dizesiyle başlayan sözlerin aşağıya aldığımız birinci dörtlüğü kullanılmıştır. Kaynaktaki ve repertuvardaki dörtlükler şöyledir:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Gel Ayvaz'ım seninle hesap edelim	/ İsabalı dinle benim sözümü
Evvel bahar dememize ne galdı	/ Ezel bahar yaz ayları ne galdı
Acem kervanından Hind'in kumaşın	/ Çamlıbel'de boz ardıcın dibinde
Top top edip almamıza ne galdı	/ Keleşlerle gezmemize *ne* galdı

İkinci şiir birinci dörtlük:	**Repertuvardaki dörtlük**:
De r a kenarında biter kamışlar	/.....
Geliyor bizlere türlü yemişler	/ Kamışlar da bize vermez yemişler
Bezirgan malından türlü kumaşlar	/ Sarı altın ile beyaz gümüşler
At sürüp de almamıza ne galdı	/ Gabalağnan bölmemize ne galdı

Kaynaktaki üçüncü dörtlük:	**Repertuvardaki dörtlük**:
Köroğlu söylüyor sözün hasını	/ Köroğlu dünyada çekmedi yası
Sil oğlum gönlümün gamlı yasını	/ Silindi gönlümün k lmadı pası
Bağdat kervanından Hint libasını	/ Atlası kumaşı libası hası
Kargı ile bölmemize ne galdı	/ Kargıynan ölmemize ne galdı

şeklindedir. Repertuvar kayıtlarındaki, "Kargıynan ölmemize ne galdı" dizesindeki "ölmemize" sözcüğünün "bölmemize" olması gerekir. Çünkü; kendisinden bir önceki dize; "Atlası libası kumaşı" dizesinin arkasından onların bölünmesiyle ilgili bir dize gelmelidir. O da, "Kargıynan bölmemize ne galdı" olabilir. "Derya kenarında biter kamışlar" dizesiyle başlayan ve de repertuvarda kullanılmayan dörtlükler de aşağıya alınmıştır.

Seçin hey ağalar yiğidi seçin
Koç yiğit olana libaslar biçin
Yeğin at besledim karagün için
Dizgin edip binmemize ne galdı

Kırmızı çizmeyi giymeli imiş
Kıratın üstüne binmeli imiş
Dövüşe dövüşe ölmeli imiş
Güneş gibi batmamıza ne galdı

Aynı ayakla yazılan şiirlerden biri de Dadaloğlu'nda karşımıza çıkmaktadır. Dadaloğlu adına kayıtlı ikinci dörtlük Köroğlu'nun sözleriyle karışmış. Ama işleyiş, tavır ve uslûp aynıdır. O da şöyle:

Seçin ağlar da kötüyü seçin
Yiğitin üstüne kemha/ar *(kumaş)* biçin
Yavuz at besleyen el malı için
Bölük bölük bölmemize ne galdı

Türkü : Kırklar biatına vardım
Yöre : Manisa / Kula
Kaynak kişi : Âşık Halil Yıldız
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Müd.
Repertuvar No : 2952

Repertuvardaki sözler:

Kırklar biatına vardım
Gel otur hey can dediler
İzzet ile selam verdim
Gel işte meydan dediler

Kırkların kalbi durudur
Gelenin kalbin arıdır
Gelişin nerden beridir
Söyle sen kimsin derler

Gir semaha bile oyna
Açılsın silinsin ayna
Kırkyıl kazanda dur kayna
Daha çiğ bu ten dediler

Şah Hataf'm nedir halim
Hakk'a şükret kaldır elin
Gıybetten kese gör dilin
Her kula yeksan rlediler

Biat: Uyma, boyun eğme ~ **Gıybet**: Dedikodu ~ **Sıdk**: İçten bağlanma ~ **Dolu**: Kutsal içki ~ **Mürşid**: Öğrenci, irşâd edilen ~ **Bile**: Birlikte.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiş, "mürşid" sözcüğü geçmediği hâlde onun da açıklaması yapılmış. Osmanlıca Türkçe Sözlükte, mürşid: İrşâd eden, doğru yolu gösteren, kılavuz. Tarikat piri (Öğrencilerine yol gösterdiği için) - Gafletten uyandıran anlamındadır. Hatâî'de yedi dörtlük olan sözlerin dört dörtlüğü türküye söz olmuş, üç dörtlüğü kullanılmamıştır.

Kullanılmayan sözler:

Kırklar bir yerde durdular
Otur deyu yer verdiler
Önüme sof a yazdılar
El lokmaya sun dediler

Gördüğünü gözün ile
Söyleme sözün ile
Andan sonra bizim ile
Olasın mihman dediler

Düşme dünya mihnetine
Talip ol Hak hazretine
Ab-ı zemzem şerbetine
Parmağını ban dediler

şeklindedir. Repertuvardaki sözlerle, Şah Hataî kaynağındaki sözler (Nejat Birdoğan Şah İsmail Hataî, İkinci Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2001.) sözler karşılıklı yazılmıştır. Mukayese edildiğinde farklar görülecektir.

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler**:
Kırklar biatına vardım	/ Kırklar meydanına vardım
Gel otur hey can dediler	/ Gel beru ey can dediler
/.....	/ İzzet ile selam verdim
/.....	/ Gel işte meydan dediler
Kırkların kalbi durudur	/ Kırkların kalbi durudur
Gelenin kalbin arzdır	/ Gelenin kalbi arzdır
Gelişin nerden beridir	/ Gelişin kanden beridir
Söyle sen kimsin dediler	/ Söyle sen kimsin dediler
/.....	/ Gir semaa bile oyna
Açılsın silinsin ayna	/ Si/ünsün açılsın ayna
/.....	/ Kırk yıl kazanda dur kayna
Daha çiğ bu ten dediler	/ Dahi çiği bu ten dediler
/.....	/ Şah Hataf'm nedir halim
/.....	/ Hakk'a şükret kaldır elin
/.....	/ Gıybetten kese gör dilin
/.....	/ Her kula yeksan dediler

Türkü : Dağlar seni delik delik delerim
Yöre : Sivas / Kangal
Kaynak kişi : Muhlis Akarsu
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 2128

Bu türkünün ilk dörtlüğünün birinci, ikinci dizesi; "Dağlar seni delik delik delerim / Kalbur alır toprağını elerim" şeklindedir. Birinci dizedeki

"dağlar" sözcüğü çoğuldur. Birçok dağ akla gelmektedir. Dağlar sözcüğünün hemen arkasından da tekil şahıs olan "seni" sözcüğü gelmektedir. Aslında bu dizelerin: "Dağlar sizi delik delik delerim / Kalbur alır toprağınızı elerim" şeklinde okunması dil kuralları bakımından daha uygun olacaktır.

Türkü : Aşk-ı ezel-î âşıka ilham-ı Hüdadır
Yöre : Kastamonu
Kaynak kişi : Yorgansız Hakkı Bayraktar
Derleyen : Şemsi Yastıman
Repertuvar No : 3520

Şemsi Yastıman'ın Hakkı Bayraktar'dan derlediği müztezatın sözlerinin de çok iyi incelenmesi gerekir. TRT'nin hazırlamış olduğu Türk Halk Müziği Repertuvar kitabında müstezatın adı: "Aşkı ezeli aşıka ilham-ı Hüdadır." Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi / 1 adlı eserde "Aşkın ezel-f aşıka ilham-ı Hüdadır" şeklinde yazılmıştır. "Aşk-ı ezelf aşıka ilhım-ı Hüdadır" şeklinde olması gerekir. Müstezatın repertuvardaki sözler:

Aşkın ezel-i aşıka Hüdadır
Bir neşve nümadır
Tahkik-i gönül şehrine pür nur-u ziyadır
Minhacı Hüdadır

Bir dilli bilur aşk-ı hakikat haberinden
Söyler eserinden
Elbette o dil beyt-i nazargahı Hıdadır
Kal ehl-i cüdadır

Sof beni dehreyleme kim mescide gelmez
Hak rahın bilmez
Ben mutekidem guşe-i meyhane banadır
Mescit de sanadır

Sof beni men eyleme cünuniyet-i aşktan
Ve dersin o meşkten
Sof bana vasfeyleme cennet ile huri
Bilmem o hıızuri

Aşık olanın aşk ile matlubu rızadır
Bakisi hebadır
Emrah güher izhar eder ehl-i hüner ister
Yani dürer ister

Ezel: Başı belli olmayan zaman ~ **Cünuniyet**: Çıldırma, çılgınlık ~ **Hüdâ**: Yaratan, Allah ~ **Meşk**: Uygulayarak öğrenme ~ **Cezbe**: Çekme ~ **Vasfeylemek**: Nitelemek ~ **Tahkik**: Araştırma ~ **Matlub**: İstek, arzu, dilek ~ **Pür**: Dolu ~ **Baki**: Geriye kalan ~ **Heba**: Boş, faydasız ~ **Ziya**: Işık ~ **Minhacî**: Geniş açık yol ~ **Güher**: Cevher ~ **Dil**: Gönül ~ **İzhar**: Gösterme, açıklama ~ **Beyt**: Ev ~ **Guşe**: Köşe ~ **Nazargâh**: Bakılan yer ~ **Dürer**: Büyük inci taneleri ~ **Cüdâ**: Ayrı, ayrı düşme ~ **Dehr**: Öteki dünyayı inkâr etme ~ **Rah**: Yol ~ **Mütekid**: İnanç sahibi ~ **Ehl-i hüner**: Marifet gösterenler, hüner sahibi olanlar.

Adı geçen müztezat Şemsi Yastıman'ın derlemelerinden Süleyman Şenel tarafından notaya alınarak Kastamonulu Yorgansız Âşık Hakkı Çavuş (Bayraktaroğlu) adlı kitabının 157 - 158. sayfalarında yayımlanmıştır. Kitapta ezgiyle ilgili aşağıdaki detay bilgiler verilmiştir.

Kaynak kişi	: Âşık Yogansız Hakkı Çavuş
Kaynak kişinin çaldığı çalgı	: Saz
Derleyen	: Şemsi Yastıman
Derleme tarihi	: 1958
Notaya alan	: Süleyman Şenel
Notaya alma tarihi	: 15 Temmuz 1985
Derlendiği yer	: Beşiktaş- İstanbul
Mahlas	: Emrah (Erzurumlu)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler:**
Aşk-ı ezelî âşıka ilhâm-ı Hüdâdır	*/ Aşkın ezelî âşıka Hüdâdır*
Bir neş'e nümâdır	*/ Bir neşve nümadır*
Tahkîk-i gönül şehrine pür nûru ziyâdır	*/ Tahkîk-i gönül şehrine pûrnûru ziyâdır*
Minhâcı Hüdâdır	/.....
Hoca beni men etme cünûniyet-i aşktan	*/ Sofi beni men eyleme cünniyet-i aşktan*
Ver dersim o meşkten	*/ Ver dersin o meşkten*
Bu cinnet-i aşk âşıka bir özge edâdır	*/ Sofi bana vasfeyleme cennet ile huri*
Bilsen ne sefâdır	*/ Bilmem o huzuri*
Bir dil ki bilür aşk-ı hakîkat haberinden	*/ Bir dilli bilur aşk-ı hakikat haberinden*
Söyler eserinden	/.....
Elbette o dil beyt-i nazargâh-ı Hüdâdır	/.....
Kâl ehl-i cüdadır	/.....

Bir dilde ki var lezzet-i aşkın cevlânı
Eyler devrânı
Anın o gıdâsı dil-i uşşaka devadır
Hem ruha cilâdır

Zâbid beni ta'n eyleme kim mescide gelmez / *Sofi beni dehreyleme kim meclise gelmez*
Hakk-ı râhı bilmez / *Hak rahın bilmez*
Ben mü'tefikim kûşe-i meyhâne banadır / *Ben mutekidem guşe-î meyhane banadır*
Mescit de sanadır /.....

Vâiz bana vasfeyleme ne cennet ile hûri / *Sofi bana vasfeyleme cennet ile huri*
Bilmem o huzûri / *Bilmem o huzuri*
Âşık olanın aşkla matlûbu rızâdır /.....
Bâkîsi hebâdır /.....

Emrah hüner izhâr edüb ehl-i hüner ister / *Emrah güher izhar edip ehl-i hüner ister*
Yani dürer ister /.....
Hâk-i der-i dildârede gerçi fukarâdır
Ammâ şuerâdır

Cenun: Aşkın galip gelmesi, çıldırma ~ **Nüma**: Gösteren, bildiren ~ **Neşve**: Hafif sarhoşluk, sevinç, neşe ~ **Pür**: Dolu, sahip, malik ~ **İzhar**: Gösterme, meydana çıkarma, yalandan gösteriş ~ **Hâk-î**: Hikâye eden anlatan ~ **Hâkî**: Toprak rengi, toprakla ilgili ~ **Mü'tefik**: Tersine dönen, dönmüş ~ **Kûşe**: Köşe, bucak ~ **Cûdâ**: Ayrığ ayrı düşmüş, ayrılmış ~ **Rüba**: Kapan, kapıcı ~ **Şuerâ**: Şairler ~ **Dür**: Evler, bölgeler ~ **Dûr**: Uzaklık.

şeklindedir. Repertuvardaki sözlerle karşılaştırıldığında dizeler arasında çok farklılıkların olduğu, eksik yazıldığı görülecektir. Sözlerin yeniden gözden geçirilerek aslına uygun düzeltilmesi gerekir.

Başka bir yanlışlık da "Bülbülüm bağ gezerim" türküsünün bağlantı bölümündedir. Repertuvar No: 2575'tir. Elâzığ'dan Hafız Osman Öge'den Mehmet Özbek 1970 yılında derlemiştir. Bağlantı bölümünün sözleri:

Uy uy demeye geldim
f ri görmeye geldim
Yavrum yaren nerede
Melhem olmaya geldim

şeklindedir. Birinci dizedeki "uy uy" nidaları uyu demeye geldim şeklinde okunmaktadır. Hasta ziyaretine giden birisi uyu değil, uy uy diyecektir elbet. Dizenin "Uy uy demeye geldim" şeklinde okunması gerekir.

Türkü : Hanım arabaya binmiş
Yöre : Hatay / İskenderun
Kaynak kişi : Nimet Nergis
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 2722

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Hanım arabaya binmiş ah yan yana yürür
Arabacı aşka da gelmiş atlara vurur
Hanımın hararetinden dudağı kurur

Bağlantı
İnce belen ne hürişan o da oda bir miras
Yanağına gül sorunmuş elinden beyaz

Ben seni sevdim seveli getmedim size
Anam duyar babam duyar söz eder bize
Benim bir sevdiğim var tazedir taze
Bağlantı

şeklindedir. Birinci dize: "Hanım arabaya binmiş yan yana yürür." Hanım arabaya bindikten sonra yürümesi söz konusu değildir. Yürüyen atlardır. Atlar da arabaya koşulu olduğu için elbette yan yana yürüyecektir. Onun için bu dizenin: "Hanım arabaya binmiş atlar yan yana yürür" şeklinde olması gerekir. Böyle olduğunda yan yana yürüyenlerin belirsizliği de ortadan kalkar. Bu dizedeki "ah" sözcüğünün yerine "atlar" sözcüğü konulduğunda belirsizlik ortadan kalkacak, söyleyiş doğru olacaktır. Sözlerin yeniden gözden geçirilmesi, metin onarımının yapılması gerekir.

Türkünün bağlantı bölümünde: "İnce belen ne hurişan o da o da bir miras " dizesinde "hurişan" sözcüğünün bu şekliyle bir anlam ifade ettiği söylenemez. Ama huri şan düşünüldüğünde; huri; cennet kızı, sevgili "şan" ün anlamındadır. Sözcükleri yerine koyduğumuzda dize: İnce belen ne sevgili, cennet kadını, ün, o da sana bir miras şeklinde bir anlam ifade eder. Bu söyleyiş sakattır. Dize, "İnce bele Lahori şal o da o da sana bir miras" şeklinde düzeltildiğinde anlam kazanacak, söz sakatlığı da ortadan kalkacaktır. Zira ince bel Lahori şal ile bütünlük kazanacaktır. Lahori şal ise: Batı Pakistan'daki Lahor şehrinin şalıdır. Lahori şal Lahor şalı anlamındadır.

Bağlantı bölümünün: "Yanağına gül sorunmuş elinden beyaz" dizesindeki "sorunmuş" sözcüğü; takınmış, sokunmuş, anlamındadır. Bu dizenin de: "Yanağına gül takınmış elinden beyaz" ya da: "Yanağına gül sokunmuş elinden beyaz" şeklinde düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Maraş abalı çoban
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Mehmet Erdoğmuş
Derleyen : Ali İbicek / Rahmi İbicek
Repertuvar No : 3894

Sivas Şarkışla'dan repertuvar kayıtlarına geçen "Maraş abalı çoban" türküsünün son dörtlüğü şöyle: Maraş abayı gezer / Tomofil geldi gider / Yri elden gidenin / Vallahi ömrü biter". Dörtlüğündeki; "Maraş abayı gezer" dizesi sakattır. Bu dizenin "Maraş abası giyer / Maraş abalı gezer" olması gerekir.

Türkü : Erzurum Ovaları
Yöre : Sivas / Kangal / Acıyurt köyü
Kaynak kişi : Ramazan Çınar - Behlül Selâm - Tekin Selâm
Derleyen : Uğur Kaya
Repertuvar No : 4009

Türkünün bağlantı bölümünün sözleri:

Seksen örük seksen örük
Sen bir yana da bir yana
Do k an örük do k an örük
Dök bir yana da bir yana

şeklindedir. "Örük" sözcüğünün açıklaması yapılmamıştır. Derleme Sözlüğünde "örük" çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Bulabildiklerimizin anlamları aşağıya çıkarılmıştır.

örük: Erik
: Bir şeyin yapılması, borcun ödenmesi için verilen süre
: Hayvanı çayıra bağlamaya yarayan ip, yular, urgan
: Saç örgüsü
: Saç örgülerini bağlamaya yarayan ip
: Kırda hayvanların yattığı yer
: Baharda çayıra bırakılan dişi hayvanların bir erkek (at) hayvanın yönetiminde otlamaları şeklinde açıklanmıştır. Türkünün bağlantı bölümündeki "ôrük" sözcüğü saç örgüsü anlamında kullanılmış. Böyle olduğunda:

Se k en saç örgüsü. seksen saç örgüsü
Sen bir yana da bir yana
Doksan saç örgüsü, doksan saç örgüsü
Dôk bir yana da her yana

şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde olduğunda da sözler sırıtmakta, anlam ve ifade bozukluğu yaratmaktadır. Sözlerin incelenmesi metin onarımının yapılması gerekir.

Türkü : Erzurum vilayet Geyrek gariyesi
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Müslüm Abay
Derleyen : Yücel Paşmakçı
Repertuvar No : 3948

Repertuvardaki sözleri:

Erzurum vilayet Geyrek gariyesi
Her salındıkça vardır edası
Yanağa vurmuştur şanın şölvesi

Bağlantı
Ağ eller kınalı yüzün ay güzel
Sakın muhanete yar olma canım

Takmış takıştırmış serde parmağın
Parmağın ucunda sedef tı r ağın
Ceberler Dağı'nda yayla kaymağın

Gariye: İlçe ~ **Şölve = Şerve**: Gölge, yansıma (şule) = ışık, aydınlık ~ **Muhannet**: İyilik ve yardım etmeyen, acımasız, kıymet bilmez.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiş. Dipnotta "gariye" ilçe olarak açıklanmış. İlçe olamaz. Erzurum'un da "gariye" adlı bir ilçesi yok. Tespit edebildiğim kadarıyla gariye; köyün mezraları, birkaç evden oluşan yerleşim birimleri. Osmanlıca Türkçe Sözlükte "gariyye", köy.

Türkünün ilk bendinin üçüncü dizesi: "Y nağa vurmuştur şanın şölvesi" şeklindedir. Bu dizedeki "şan" şöhret, ün anlamında. "Şölve" sözcüğü her ne kadar da türkünün bilinmeyen sözcüklerindeki gibi ifade edilmişse de o sözcük de "şule"dir. Şule: Ateş, ateş alevi, ışık anlamında. Türkünün o dizesi; "Yanağa vurmuştur ün'ün (şanın) ışığı, alevi" şeklinde bir anlam kazanır. Bu da söyleniş itibariyle terstir. Aslında bu dizenin: "Yanağa vurmuştur Şem-g ıh şu/esi" şeklinde olması gerekir. Şem-gâh; akşam vaktidir. Dize, "Yanağa vurmuştur a k am ışığı" şeklinde bir anlam kazanır ki doğrusu da bu olmalıdır. O zaman sözlerin:

Erzurum vilayet Geyrek gariyesi
Her salındıkça vardır edası
Yanağa vurmuştur şem-g ıh şu/esi

Takmış takıştırmış serçe parmağı
Parmağın ucunda sedef tırnağı
Ceberler Dağı'nda yayla kaymağı

şeklinde olması gerekir. "Takmış takıştırmış serde parmağı" dizesinde "serde" başta anlamında. Dize; "Takmış takıştırmış başta parmağı" şeklinde bir anlam kazanır ki bu söyleyiş sakattır. Dizenin: "Takmış takıştırmış serçe parmağı" şeklinde olması daha mantıklıdır. "Parmağın, tırağın, kaymağın" sözcüklerindeki "N" harfi kaldırılırsa sözler daha da akıcı olacaktır.

Türkü : Eski libas gibi âşıkın gönlü
Yöre : Kastamonu / Çankırı
Kaynak kişi : İhsan Ozanoğlu
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1823

"Eski libas gibi aşıkın gönlü" adında iki türkü repertuvar kayıtlarına geçmiş. Birincisi, Kastamonu / Çankırı. Diğeri, Kayseri. Kastamonu / Çankırı dolaylarından geçen türkünün sözleri:

Eski libas gibi aşıkın gönlü
Sökülürse geri dikilmez imiş
Her ne kadar olsa gerdanı benli
Her güzelin kahrı çekilmez imiş

Evvel meyhaneden çıkamaz iken
Şimdi bir kademe çıkamaz oldum
Evvel sadakatlı yarin ben iken
Şimdi kapılara çıkamaz oldum

şeklindedir. Türküde ilk dörtlük Develili Âşık Seyranî'ye aittir. (Develili Âşık Ali Çıtak, Bütün Yönleriyle Seyranî, Kayseri 1992, s. 509.) İkinci dörtlük ise kullanılan *"ayak"*tan da anlaşılacağı gibi sonradan eklenmiştir. Birinci dörtlükle ilgisi yoktur. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözleri aşağıdaki gibidir:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Eski libas gibi aşıkın gönlü	/ Eski libas gibi aşıkın gönlü
Söküldükten sonra dikilmez imiş	/ Sökülürse geri dikilmez imiş
Güzel sever isen gerdanı benli	/ Her ne kadar olsa gerdanı benli
Her güzelin kahrı çekilmez imiş	/ Her güzelin kahrı çekilmez imiş

Bülbül daldan dala yapıyor sekiş
O sebepten *gülle* edıvor çekiş
Aşkın iğnesiyle dikilen dikiş
Kıyamete kadar sökülmez imiş

Sevdiğim değildin böylece ezel
Aşkımın bağına düşürdün gazel
ibrişimden nazik sandığım güzel
Meğer pulat gibi bükülmez imiş

Seyranf'nin gözü gamla yaş imiş
Aşkı sevda cümle derde baş imiş
Ben bağrımı toprak sandım taş imiş
Meğer taşa tohum ekilmez imiş

şeklindedir. Seyranî'nin sözleri edebi estetik ve şiiriyet bakımından oldukça güçlüdür. Dörtlükler incelendiğinde Kastamonu-Çankırı'dan repertuvara giren türküdeki ikinci dörtlüğün bu şiirle ilgisi olmadığı görülecektir.

Türkü : Eski libas gibi âşıkın gönlü
Yöre : Kayseri / Bünyan
Kaynak kişi : Adnan Türközü
Derleyen : Adnan Ataman
Repertuvar No : 3870

Sözler repertuvara üç dörtlük geçmiştir. Kayıtlara geçen sözler:

Eski libas gibi aşıkın gönlü
Söküldükten sonra dikilmez imiş
Güzel sever isen gerdanı benli
Her güzelin kahrı çekilmez imiş

Sevdiğim değildin böylece ezel
Aşkımın bağına düşürdün gazel
ibrişimden nazik sandığım güzel
Meğer pulat gibi bükülmez imiş

Seyranf'nin gözü gamla yaş imiş
Aşkı sevda cümle derde baş imiş
Ben bağrımı toprak sandım taş imiş
Meğer taşa tohum ekilmez imiş

şeklindedir. Aşağıdaki dörtlük kayıtlara geçmemiştir.

Bülbül daldan dala yapıyor sekiş
O sebepten gülle ediyor çekiş
Aşkın iğnesiyle dikilen dikiş
Kıyamete kadar sökülmez imiş

Dörtlükteki şiiriyet güçlüdür. Repertuvara geçtiğinde türkünün eksik olan sözleri de tamamlanmış olur.

Türkü : Bugün yasta gördüm zülfü siyahım
Yöre : Şanlı Urfa / Kısas köyü
Kaynak kişi : Veli Aydın / Veli Göncü
Derleyen : Melih Duygulu
Repertuvar No : 4012

Repertuvar kayıtlarına Kısas Semahı olarak geçen: "Bugün yasta gördüm zülfisiyahım" dizesiyle başlayan semah yörenin ve türünün özgün örneklerindendir. Dört bölümlüdür. Müzik, söz ve usûl yapısı olarak halk müziğinin bütün özelliklerine sahiptir. Örneğimize geçmeden önce Kısas hakkında bazı bilgiler verelim.

Kısas: Urfa'nın doğusunda Harran Ovası üzerinde kurulmuş bir Türkmen köyüdür. Kuzeyinde Çekçek, güneyinde Sultantepe, doğusunda Alibar, batısında Boydere köyleri bulunmaktadır. Urfa'ya uzaklığı 12 km olan Kısas'ın nüfusu 5400 olup 700 hanedir. (Nüfus yoğunluğu Kısas'ın 1991 yılında belde olmasını sağlamıştır) Denizden yüksekliği 518 metre, yüzölçümü 33 000 dönümdür.

Kısas; Harran Ovası'nda çöle düşmüş bir damla su, yeşile olan hasretin kaynağı, üzüm bağlarıyla çevrili, geçmişte pehlivan ve Arap atlarıyla ün yapan, her hanesinde bağlama asılı, âşıkların otağı bir beldedir. GAP'la suya kavuşması topraklarının verimini arttırmış, çiftçilik daha da gelişmiştir.

Beldenin dili Türkçe'dir. Harran Ovası'nın tek Türkmen köyü olmasına rağmen dilinden taviz vermemiştir. Kısas'ta arı ve duru bir Türkçe kullanılmaktadır. Lehçesinde Urfa'nın etkisi çoktur. Gelenek ve görenekleri çevresindeki köylere göre çok farklıdır. Kısaslılar bütün geleneklerine sımsıkı sarılmalarına rağmen, giyim konusunda kendisini koruyamamış, yörenin giyim kuşamı Kısas'ta da varlığını sürdürmektedir.

Köyde çağın getirdiği iletişim araçları her evde mevcuttur. Bu iletişim araçları geçmişine son derece bağlı olan Kısaslıların da birtakım geleneklerini almış götürmüştür. Ama bunun yanında âşıklık geleneği muhafaza edilmiş, bağlamaya olan ilgi her gün biraz daha artmıştır. Bağlamaya olan ilgi. periyodik şekilde cemlerin yapılması, âşıklık geleneğinin en iyi şekilde gü-

nümüze taşınmasını, irili ufaklı birçok halk ozanının türemesini, Kısas'ın da âşıklar diyârı olmasını sağlamıştır.

Kısas'ta Sünnî olmayanlar Bektaş-î'dirler. Bektaşî'ler cemlerini cuma akşamları yaparlar. Büyük bir ciddiyet içinde yapılan cemler, dede tarafından yönetilir. On iki hizmet eksiksiz uygulanır. Cemde on iki hizmetten biri de semahtır. Kısas Alevîleri cemde kendi semahlarının dışında semah dönmezler. Toros Tahtacıları arasında yaygın olan semaha hazırlık ve ayak açmak için dönülen mengiler, bilinmediği gibi, mengi adına da oldukça yabancıdırlar.

Kısas'ta dönülen semah, Kırklar Semahı olarak bilinir. Semah cemlerde dönülür. Düğün ve benzeri eğlence yerlerinde dönülmez. Kısaslılar semahın kutsiyetine inanırlar. Bu düşünceye de oldukça sadakat duyarlar.

Haşa ki semamız oyuncak değildir
O bir aşk halidir salıncak değildir

Öz deyişine, Hacı Bektaş-î Velî'nin: "Sema, ariflerin aleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin maksududur. Hakk'a bizim semamız, oyuncak şey değil. İlâhî bir sırdır. Mecazi değildir. O kimse ki sema'ı bir oyun sayar. O, cifedir. Namazı kılınır kimse değildir" prensibine sıkı sıkıya bağlıdırlar.

Kısaslılar için semahın sözleri de çok önemlidir. Sözler muhakkak ilâhî duyguların bir ifadesi olmalıdır. Mecazi aşkı anlatan şiirler asla semah müziğinin sözü olarak kullanılmaz. Semah bir oyun olarak da düşünülemez.

Kısas Alevî Bektaş-î'lerine göre semah dört bölümlüdür. Nasıl öğle namazının farzı dört rekatsa, Kısaslılar da semahın her bölümünü bir rekat olarak düşünmektedirler. Dört rekat farz namazının bir rekatı eksik olursa, ki o namaz olmaz. Kısaslılar için de semah aynıdır. Hele miraçlama ve tevhid bölümü olmayan semaha hiç itibar edilmez. Onlara göre miraçlama ve tevhid semahların en önemli bölümleridir. Buna göre Kısas Alevîleri'nce semahların dört bölümlü olacağı konusuna bir açıklık getirilmiştir. Bu hüküm mantıken de doğrudur. Cemde semah on iki hizmet içinde önemli bir yer tutuyorsa, bunun da inanışa göre dört ayrı bölümü, her bölümün de kendine özgü safhaları varsa ki öyle: O zaman bu safhaların ayrı ayrı yerine getirilmesi gerekir. Farzı dört rekat olan öğlen namazı iki rekat kılınamazsa, dört bölümlü Kısas Semahı'nı da iki bölümlü olarak uygulamak söz konusu olamaz. Diğer yörelerde üç bölümlü semahların bulunmasına rağmen, Kısas Semahı dört bölümlüdür. Belki de Kısas Semahı, en tekâmül etmiş bir örnek olarak kayıtlara geçmiştir.

Kısas Semah'ı ilk defa Mehmet Özbek tarafından derlenmiş notaya alınarak "Urfa'da Gözden Uzak Bir Alevf Köyü ve Halk Musikisi" adıyla IV. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresinde sunulmuş, Kültür Bakanlığı

Ankara Devlet Türk Halk Müziği Korosu tarafından da müteakip defalar okunmuştur. TRT repertuvarına giren Kısas Semahını ise kaynakların aktardığı kadarıyla, Melih Duygulu derlemiş, Yücel Paşmakçı ve konservatuvar öğrencileri tarafından notalandırılmıştır. Şu an repertuvardaki de budur. Kısas semahının ezgi haneleri geniş olduğundan, hatta bazı bölümleri ayrı bir deyiş gibi düşünülmüş, derlenmiş, notası yazılarak da yayımlanmıştır.

Hazırladığım, Harran'da Bir Türkmen Köyü - Kısas adlı kitap çalışmasında Kısas Semahı yeniden gündeme geldi. Kısas Semahını yerinde inceledik. Semahın bölümlerini, özelliklerini gözden geçirdik. Tespitlerimiz, değerlendirmelerimiz bu inceleme sonunda gerçekleşti. Düvaz imamlar, gülbanglar, sözler ve ezgilerin notaları birikte verilerek, ilk defa bir semahın komple değerlendirilmesi gerçekleştirildi. Kısas Semahı'nın Bölümleri ve Safhaları adlı tabloda plânı verilerek sonunda da uygulanışı anlatıldı. Semah içinde okunan sözler ayrı ayrı değerlendirilerek anlamları tespit edildi.

SÖZLER / BİRİNCİ BÖLÜM

1- DÜVAZ İMAM

1

Medet Allah ya Muhammed ya
Bizi dergâhından mahrum eyleme
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş-î Velî
Bizi dergâhından mahrum eyleme

2

Ali Âdem'i Safiyullah Âdem hakkiyçun
Muhammed Mustafa hatem hakkıyçun
Eyyub'a verdiğin sitem hakkiyçun
Bizi dergâhından mahrum eyleme

3

Hasan'ın aşkına kılalım zârı[1]
Şah Hüseyin dinimizin serveri[2]
Âlemin carısın[3] *cenab-ül*[4] *bari*[5]
Bizi dergâhından mahrum eyleme

4

Zeynel'in canına kıldılar ceza
Muhammed Bakır'dır sırrı Mürteza
İmam Cafer Kâzım Musa'yı Rıza
Bizi dergâhından mahrum eyleme

5

Muhammed der ki didârım[6] *Hak'tır*
Taki Naki Askeri errahmanımdır
Severim Mehdi'yi niyazım vardır
Bizi dergâhından mahrum eyleme

2- DÜVAZ İMAM

Alim Hasan Hüseyin Zeynel'i Bakır
Cafer Kâzım Musa Rıza'ya zikir
Taki Naki Askeri Mehdi'ye şükür
İbrahim'in desti[7] *demanı*[8] *Haydar*

3- DÜVAZ İMAM

1

Muhammed Mustafa hem Mürtezayı
Hatice Fatime Hayrünnisayı
Şah Hasan Hüseyin Zeynel Abayi
Bakır Cafer Kâzım Musa Rıza'yı

2

Taki Naki Askeri Mehdi rivayi
On dört mahsumeyyin Pir-i Sefayi
Sen bunlardan eyle hem ilticayi
Dilerse Hürremi derde devayi

1- **Zâr**: İnleyen, bitkin
2- **Server**: Bir takımın en ileri geleni, baş, başkan
3- **Car**: Komşu
4- **Cenab-ü**: Büyütme, ulu görme
5- **Bari** : Yaratıcı, Yaradan
6- **Didâr** : Güzel yüz, görme, cennette Tanrı'nın manevi görünüşü
7- **Dest** : El
8- **Deman** : Deli gibi saldıran, sevinç ve kızgınlıkla bağırma

4- GÜLBANG: 1. Gülbang

Allah Allah, Allah Allah. Semahlar saf ola, günahlar def'ola. Hak Muhammed Ali gözcümüz, bekçimiz ola. Dil bizden nutuk Hazret-i Pir'den ola. Gerçeğin demine hü.

5- MİRAÇLAMA

1
Miraç okudu Cebrail
Muhammet Mustafa mâh-î[1]
Hak emrine oldu kail[2]
Eyledi bir azmi[3] *rah-î*[4]

2
Gaipten yandı bir çırak[5]
Çünkü yakın oldu ırak
Cebrail getirdi Burak[6]
Bindi ol Habib - ullâhî

3
Burak kadem bastı arş'e
Erişti ol fevk-el[7] *ferşe*[8]
Hak kadirdir cümle işe
Eyledi bir gez-nigâh-î[9]

4
Bir nida erişti Hak'tan
Ya Muhammed'in Burak'tan
Göz kamaşır şerer-nak'dan[10]
Müminlerin kıblegâhi

5
Yolda ıras geldi bir şir[11]
Ya nedir bu işe tedbir
Hatemiyi[12] *ağzına ver*
Sundu iki cihan Şah'ı

6
Çıktı sitr'el[13] *münteha*[14]*ya*
Erişti ilâ[15] *nihaya*[16]
Kavuştu sırr-ı Hüdâ'ya[17]
Seyretti cemâlullâhî

1- **Mah-î** : Ay, kamer.
2- **Kail** : Razı olmak, boyun eğmek.
3- **Azmi** : Kararlı olmak, kesin kararlı.
4- **Rah** : Yol, Tanrı yolu.
5- **Çırak** : Işık.
6- **Burak** : Hz Muhammed'in mihraca çıktığı atın adı.
7- **Fevk** : Üst - amir.
8- **Ferş** : Yeryüzü.
9- **Nigâhı** : Bakmak, görme.
10- **Şerer-naktan** : Işık saçan, kıvılcım saçan.
11- **Şir** : Aslan.
12-**Hatem** : Mühür
13- **Sitr** : Perde, örtü.
14- **Münteha** : Varılabilecek en son yer, son, uç.
15- **İla** : Kadar.
16- **Niha** : Sona, en üst dereceye ulaşan.
17- **Hüda** : Allah.

7
Orda gördü bir nev - civan[1]
Yüzü şems-i[2] *mah-î – taban*[3]
Cemâline oldu hayran
Nazar kıldı âl - Allah'i

8
Sordu doksan bin kelâmı
Hak ile nik-ile[4] *nâmı*[5]
Bir dem eyledi ârâmı
Bu ne sırdır ya ilâhî

9
Gaybden geldi yeşil el
Verdi si-pare[6] *engûr*[7] *asel*[8]
O demde gördü bir mahvel
Selman'ın şey'en lillâhi

10
Ayak üstü kaltı server[9]
Oldu gönlü gözü enver[10]
Sır ile oldu münevver[11]
Dedi bu hikmet ilâhî

11
Oldu miracın mübarek
Hak kıldı Kur'an tebarek[12]
Şanına levlâk-e levlâk[13]
Padişahlar padişahı

12
Vardı kırkların cemine
Oturdu Hak makamına
Hü dedi gerçek demine
Dembe dem Resulullah-î

13
Buyurdu ol nur-û vahid[14]
Size armağan bu tevhid[15]
Cümlesi de oldu sacid[16]
Zikretti kelâmullahı

14
Kırklar bir şerbet içtiler
Can ile baştan geçtiler
Cezbe-i[17] *aşka düştüler*
Ettiler kırklar semahı

1- **Nevcivan** : Taze delikanlı.
2- **Şems** : Güneş.
3- **Mah-î-taban** : Parlak ay, parlayıcı.
4- **Nik-i- nam** : Namı iyi olan, hoş, beğenilen.
5- **Nam** : Ün, şan.
6- **Si-pare** : Üç tane.
7- **Engür** : Üzüm suyu.
8- **Asel** : Bal, cennetteki dört ırmaktan biri.
9- **Server** : Baş, başkan, en ileri gelen.
10- **Enver** : Parlak, nur.
11- **Münevver** : Aydınlatılmış, nurlandırılmış.
12- **Tebarek** : Mübarek olsun.
13- **Levlâke-Levlek**: Muhammed peygambere ait.
14- **Vahid** : Yalnız tek, eşi benzeri bulunmayan
15- **Tevhid** : Birlik, birleştirme. Allah'ın birliğiyle ilgili deyişler.
16- **Sacid** : Yüzü yere sürme, kapanma. Secde etme.
17- **Cezbe-i** : Kendinden geçme.

15
Gözleri kurretü-l ayn[1]
Ali Bin Hasan Hüseyin
İmamı Zeyne-l Abidin
Gürûhu – naci[2] *güvahi*[7]

16
İmam Bakır İmam Cafer
Kâzım Musa Rıza server
Şah Taki-ba Naki Asker
Muhammed Mehdi penahı[4]

17
Ata - bahş eyledi lütfundan
Dûr[5] *eyleme rahmetinden*
Mahrum koyma şefâatından
Geda[6] *Feyzi pür günah*

6- ÇARK: 1.Çark -Miraçlamanın on üçüncü dörtlüğünün son dizesi olan "Zikretti kelamullahı" ile başlar. Sözler miraçlamanın içindedir.

7- GÜLBANG: 2. Gülbang

Allah Allah, Allah Allah. Çarkı pervaz Hak için ola. Seyir için olmaya. Döneni döndereni, çalanı çağıranı Hak saklaya, Hızır bekleye. Emek zaylığı vermeye. Yapılan hizmetleri Canabu Hak kabul eyleye. On İki İmamların katarından, didârından ayırmaya. Nuru Nebi, Keremi Ali, pirimiz üstadımız Seyit Hünkâr Hacı Bektaş-î Velî. Gelmiş görmüş göz gönül katmış ola. Hizmet sahibi hizmetinden şefaat bula. Dil bizden himmet hidayet vakitin imamından ola.

8- DÜVAZ İMAM: 4. Düvaz İmam

Ali Hasan Hüseyin Zeynel'i Bakır
Cafer Kazım Musa Rıza ya zikir
Taki ! aki Askeri Mehdi Ye şükür
İbrahim'in desti[7] demanı[8] Haydar

9- GÜLBANG: 3. Gülbang

Allah Allah, Allah Allah. Akşamlar hayır ola, hayırlar feth ola. Şerler def'ola. Münkirler mat, münafıklar berbat ola. Hazret-i Allah namazımızı, niyazımızı kabul eylesin. Bilerek, bilmeyerek yaptığımız günahlarımızı af-ü mağfiret eylesin. Bin günahımızı bir gerçeğe bağışlasın.

1- **Kudret-ül ayn** : Göz nuru.
2- **Güruhu – naci** : Selâmete kavuşan topluluk
3- **Güvahi** : Tanık, şahit.
4- **Penah** : Sığınacak yer.
5- **Dür** : Uzak durdurma, mâni olma.
6- **Geda** : Dilenci.
7- **Dest** : El.
8- **Deman** : Deli gibi saldıran, sevinç ve kızgınlıkla bağırma.

İKİNCİ BÖLÜM

10-YÜRÜYÜŞ-AĞIRLAMA: 1.Yürüyüş

1
Çağrışa çağrışa havada durna
Bağdat'tan mı geldin ağzında hurma
Emanetim size sılama uğra
Eğlen turnam eğlen pire gidelim
Ali'nin çağırdığı yere varalım

2
Ali'nin çağırdığı yere varalım
Hasan Hüseyin'i zeyrat[1] edelim
On iki imamlara yüzler sürelim
Eğlen turnam eğlen pire gidelim
Kerbelâ çölünden tekil mi geldin

3
Kerbelâ çölünden tekil mi geldin
Ne yaman ötersin bağrımı deldin
Sen de benim gibi yetim mi kaldın
Eğlen turnam eğlen pire gidelim
Ağlamışam elâ gözden yaşım var

4
Ağlamışam elâ gözden yaşım var
Boyamışam her boyadan işim var
İmam Hüseyin'in eşiğinde işim var
Eğlen turnam eğlen pire gidelim
Kul Hüseyn'im derki kaynadım coştum

5
Kul Hüseyn'im derki kaynadım coştum
Bu aşkın elinden serimden geçtim
Çağrışa çağrışa aralar açtım
Eğlen turnam eğlen pire gidelim
Ali'nin çağırdığı yere varalım

11- YÜRÜYÜŞE DEVAM: 2. YÜRÜYÜŞ

1
Devredip gezersin dâr-ı[2] fenayı
Bağdat diyârına vardın mı durnam
Medayin[3] şehrinde Fatma Anayı
Makamı ordadır gördün mü turnam

2
Madeyin şehrinde Salman'a varıp
Bağdat'ta Kâzım'ın kabrini görüp
Baş eğip hem eşiğine yüz sürüp
İkrara bend[4] olup durdun mu turnam

1- **Zeyrat** : Ziyaret.
2- **Dâr-ı** : Yer, yurt, ev, yapı; dar ağacı, savaş, sahiplenme.
3- **Medayin** : Medine şehri veya şehirler.
4- **Bend** : Bağlanma, kendinden ayrılmıyacak kadar çekme.

3
Hazret-i Eyüp'un nikabın[1] kaldır
Tendeiki kurt var neye maildir
Biri ipek sarar birisi baldır İmam
Bunların sırrına erdin mi turnam

4
Veysel Karan[2] gezer idi Yemen'de
Serin verdi on iki imam yolunda
Mehdi hangi vaht-ı zamanda
Nasıl zuhur[3] eder sordun mu turnam

1
Biz de beli[4] dedik bizden uluya
İman alıp ikrar[5] verdik Veli'ye
Necef[6] deryasında imam Ali'ye
Bu deryaya yüzler sürdün mü turna

2
Her şehit Kerbelâ'da çürümez
Hak'tan izin yoktur kalkıp yürümez
İmam Hüseyin'in kanı kurumaz
Şehitler serdarın[7] gördün mü turnam

3
Behlül[8] evcik yapar idi zeminde
Makamını gördü uçmak evinde
Tılsımı da erenlerin ceminde
Kırkların didârına durdun mu turnam

4
Kul Hüseyin'im der ki Hak'ka varalım
Varıp dergâhına yüzler sürelim
Can baş feda edip şahı görelim
Sen de o Sultan'ı gördün mü turnam

12- ÇARK: 2. Çark / Allah Allah sen dururken

1
Allah Allah sen dururken
Ya ben kime yalvarayım
Senin ismin Gaffar[9] iken
Ya ben kime yalvarayım

2
Kabirinden kah deyince
Aç defteri bah deyince
Heyrli'amel[10] yoh deyince
Ya ben kime yalvarayım

3
Od[11] kazanı kayniyanda
Başta beyin parliyanda
Karanlık kabre varanda
Ya ben kime yalvarayım

4
Habibim şifa kılmazsa
Suvalım kolay gelmezse
Senden ki imdat olmazsa
Ya ben kime yalvarayım

5
Nesimî der meydanide
Cümle mahluk divanide
Cümlesi senin emrinde
Ya ben kime yalvarayım

1- **Nikap** : Örtü, perde.
2- **Veysel Karan** : Veysel Karani.
3- **Zuhur** : Meydana çıkma, görünme.
4- **Beli** : Evet.
5- **İkrar** : Söz verme, kararlaştırma.
6- **Necef** : Tepe. Küfe civarında Hz.Ali'nin mezarının bulunduğu yer.
7- **Serdâr** : Asker başı, komutan.
8- **Behlül** : Behlül Dânâ, Harun Reşit zamanında yaşamış bilge kişi. Yarı deli vaziyette çamurdan evler ve insanlar yaparmış.
9- **Gaffar** : Bağışlayan, bağışlayıcı, affeden, Tanrı.
10- **Hayrıl amel** : Hayırlı amel.
11- **Od** : Ateş.

13- GÜLBANG: 4.Gülbang

Allah Allah, Allah Allah. Yarabbi semahlarımızı Kırklar Meydanında dönülen semaha kayıt eyleyesin. üçler, beşler yediler, on iki imam, on dört mahsumu pakla, on yedi kemerbest, yetmiş üç şehidi Kerbelâ'nın katarından didarından ayırmıyasın. Yapılan hizmetlerimizi kabul ve makbul eyleyesin. Velilerin, nebilerin yüzü suyu hürmetine, Âdem'i Seyfullah'ın günahını, bilerek bilmeyerek yapılan günahlarımızı, bin günahımızı bir gerçeğe sayarak bağışlayasın. Er Hak Muhammed Ali, pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-î Velî katarından ayırmayasın. Dil bizden himmet, hidayet El Seyit Hünkâr Hacı Bektaş-î Velî Efendimizden ola.

14-DÜVAZ İMAM: 5. Düvaz-Alim Hasan Hüseyin Zeynel'i Bakır

Ali Hasan Hüseyin Zeynel'i Bakır
Cafer Kazım Musa Rıza ya zikir
Taki Naki Askeri Mehdiye şükür
İbrahim'in desti demanı Haydar

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

15- NENNİ -AĞIRLAMA: / Yaralarım göz göz oldu oyuldu

1

Yaralarım göz göz oldu oyuldu
Hun[1] etti bağrımı bir pire sebep
Her gelenler bizi taşlar ayaklar
Budur ahvalimiz bir pire sebep
Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni
Has nenni nenni

2

Cemalin[2] şulesi[3] düştü cihana
Sende *ki* dilbere olmaz bahane
Yitirdim aklımı kaldım divane
Hep mecnun gezerim bir pire sebep
Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni
Has nenni nenni

3

Delilf der aşk kitabın açarım
Gözüm yaşın de r alara saçarım
Pir elinden ağu olsa içerim
Ko desinler ölmüş bir pire sebep
Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni
Has nenni nenni

16- ÇIKIŞ: / Eğer gider isen dost ellerine

Eğer gider isen dost ellerine
Bir namemiz[4] vardır alın du r alar
Gönül hayran kaldı hub[5] tellerine
Arayıp o piri bulun tu r alar

Başına geleni söyle pirime
Merhamed eylesin ah-uzanma
Yüzlerini sürün ol hünkarıma
Bir saat üstünde dönün tu r alar

Ordan ziyrat edin Sultan Balım'ı
Huzurunda arzeyleyin halimi
Varamadım kış bağladı yolumu
Acıyıp benim için yanın tu r alar

1- **Hûn** : Kan, öldürme, öç alma
2- **Cemalin** : Güzel yüz
3- **Şule** : Ateş alevi
4- **Nağme** : Mektup, yazılı kağıt.
5- **Hub** : Güzel yüz, hoş iyi.

Aklım aldı bir güzelim mevali[1]
Gitmez derunumdan[2] aş / n hayali
Görmeden geçmeyin nur-ı cemali
Bir saat üstünde dönün tu r alar

Sıt l derki kurban Ali soyuna
Kurban olam kaşlarının yayına
Gökte bile melekler durdu darına[3]
Arzuhalim pire sunun tu r alar

17- ÇARK: 3. Çark / Derdim ondur dokuzunu demezem ağyâre ben

Derdim ondur dokuzunu demezem a ğ are[4] ben
Sekizinde bir arzum var yediden avare ben

Beş benim kisb-ü karımdır[5] dörde kıldım temanna
İkiye muhabbetim var yalvarıram bire ben

Otuz iki derdim vardır kırk sekiz dava ile
Üç yüz altmış altı burca on iki sahra ile

Bu divan Âşık Şenlik'e aittir. Kısas Semahını derlerken kaynak kişi bu dizeleri Nesimî adına tapşırmıştır. Araştırmalarımız sonunda Âşık Şenlik'e ait olduğu tespit edilmiş düzeltilerek kaydedilmiştir. Üç dörtlük olan divanın sadece üç beyiti alınmıştır. (Metin Özarslan, Âşık Şenlik ve Âşık Sümmanî'de Rüya Motifi Üzerine, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, 22-23 Mayıs 1997, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.)

18- GÜLBANG: 5.Gülbang

Allah Allah, Allah Allah. Âşıklar, sadıklar, divaneler, erler, evliyâlar, 124 peygamberler yüzüsuyu hürmetine. Yapılan ibadetlerimizi kabulü makbul eyleyesin. Semahlarımız Kırklar Meydanında, Selman'ı Pak, Abuzer Gaffarî semahı ola. Kırklar, gelmiş görmüş, göz gönül katmış ola. Yarabbi, emek zayılığı vermeyesin. Ne edeyim ne yapacağım dedirmeyesin. Türkiye Cumhuriyetini ilelebet yaşatasın. Ordularımızı, denizde, karada, havada, muzaffer eyleyesin. Milletimizin, devletimizin kılıncını her zaman keskin eyleyesin. Namusumuzu düşman ayakları altında ezdirmeyesin.

1- **Mevali** : Mevleviyyet rütbesine ulaşmış ilmiye adamlar
2- **Derunumdan**: İçle ilgili, içe ait, içten
3- **Dârına** : Dar ağacına çekilme
4- **Ağyâr** : Yabancı, gayrılar, sevgiliyle görüşen herkes, rakip
5- **Kisb-ü kâr** : İş, güç, kazanç

Devletimizi, milletimizi ilelebet payidar eyleyesin. Nuh Nebi kerimi Ali gülbangı, Muhammed pirimiz, üstadımız El Seyit Hünkâr Hacı Bektaş-î Velî. Dil bizden hidayet Şah Hüseyin'den ola.

19- DÜVAZ İMAM:

Ali Hasan Hüseyin Zeynel'i Bakır
Cafer Kazım Musa Rıza ya zikir
Taki Naki Askeri Mehdiye şükür
İbrahim'in desti demanı Haydar

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

20- TEVHİD: / Hak Muhammed Ali dost

1
Hak Muhammed Ali dostum
Kerem kılmağ size geldim
Hariciler Mansur'u astı
Nesimf ' i yüze geldi

2
Fatma . rkate düştü
Cennet kapısın açtı
İmam Hasan zehir içti
Münaf ktan[1] ceza geldi

Allah Allah illallah
Hak la ilahe illallah
Ali mürşit güzel Şah'ım
Cemalullah Resulullah
La ilahe illallah

3
Şimi ? melun karşı geldi dost dost kurban
Kerbelalar kanla doldu pir pir pir k rban
Şah Hüseyin şehit oldu
Yezit/erden ceza geldi

4
Aktı imamların k nı
İmam Z e nel mürvet[3] k nı
Ana rahminde zindanı
Levh[4] kalem yaza geldi

Allah Allah illallah
Hak la ilahe illallah
Ali mürşit güzel şahım
Cemalullah Resulullah
La ilahe illallah

5
Ol münaf kyüzü kara
Kastetti İmam Bakır'a
Emretti İmam Cafer'e
Denizi yutmağa geldi

6
Didar gözleri gözümde
Sevgisi gitmez özümde
İmam Musa ' ı Kazım'da
Ali Musa Rıza geldi

Allah Allah illallah
Hak la ilahe illallah
Ali mürşit güzel şahım
Cemalullah Resulullah
La ilahe illallah

1- **Münafık** : İki yüzlü, nifak sokan.
2- **Şimir** : Kerbelâ'da Hüseyin'in ölümüne sebep olanlar
3- **Mürvet** (Mürüvvet): Yiğitlik, insanlık, mertlik.
4- **Levhi** : Üzerine resim yapılan, yazı yazılan düz yüzey.

7

Taki'nin darına durdum dost dost kurban
Nakiye can feda kıldım pir pir pir k rban
Özüme de sitem saldım
Can cesetten taze geldi

8

Hasan-Ü/ Askeri sensin
Müminler mühründen kansın
Mehtiy'e sahip zamansın
Ali el Mürteza geldi

Allah Allah illallah
Hak la ilahe illallah
Ali mürşit güzel şahım
Cemalullah Resulullah
La ilahe illallah

9

Hüseyin'im yare neden
Yaralandık çare neden
Konan göçtü bu haneden
Şimdi sıra bize geldi

21- GÜLBANG: 6. Ve Son Gülbang

Allah Allah, Allah Allah. Yarabbi Kerbelâ şehitlerinin hürmeti için, on dört mahsumu pak, on yedi kemer best efendilerimizin hürmetine semahlarımızı Kırklar Semahı'na dahil eyleyesin.Yarabbi, elimizden, belimizden, dilimizden bilerek bilmiyerek yaptığımız günahlarımızı af eyleyesin. Bin günahımızı bir gerçeğe bağışlayasın. Balım Sultan, Kızıl Deli, Abdal Musa, Hacı Bektaş-î Velî, Kutbül Ahtad Efendilerimizin hayli himmetleri üzerimizde hazır ve nâzır ola. Gelmiş gitmiş, göz gönül katmış ola. Cömertler cemine, evliya keremine, gerçek erenler demine, on iki imamın katarından ayırmaya. Dil bizden himmet, hidayet Kerbelâ'da yatan Şah Hüseyin, Celâl Abbas'tan ola. Okunan bu gülbangtan sonra semah sona erer.

Repertuvardaki Kısas Semahının Sözleri:

Repertuvar kayıtlarına giren Kısas Semahının sözleri incelendiğinde: "Nenni - Ağırlama" bölümüyle başlamış ve pervazla (çark) son bulmuştur. Bizim tespitlerimize göre; nenni bölümü, üçüncü bölümün başıdır. Semahta üç çark (pervaz) olmasına rağmen, repertuvardaki semahta sadece bir çark vardır. Sözler de farklıdır. Repertuvara geçen Kısas Semahının sözleri aşağıdaki gibi kayıtlara geçmiştir.

Bağlantı

Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni has nenni nenni

Bugün yasta gördüm zü l siyahı (zü l siyahım)
Gülmedi sultanım (dost dost) bilmem ne haldır
Hali arz eylerim dinle ahvali
Sormadı sultanım bilmem ne haldır
Bağlantı

O sultanı aşık pirden sorarırm
Bugün dünya yarın ahret ararım
Aşkına k ldığım sabr-ı kararım
Kalmadı sultanım bilmem ne haldır
Bağlantı

O sultandır her işlerin sebebi
Alnının uğrunda gördüm Habibi
Yaralar melhem saran tabibi
Sarmadı sultanım bilmem ne haldır
Bağlantı

Velf'm hu der aklım başımdan gitti
Sağlığımda beni salacak etti
Cenazeyi kılarım deyi vadetti
Kılmadı sultanım bilmem ne haldır
Bağlantı

Pervaz Kısmı:

Gece gündüz durmaksızın
Yoluna revanım senin
Her yerde hazır nazırsın
Sensin mabudu cümlenin

Ezel ebed sensin ga f ar
Varlığın bizim ile var
Gel ihsan eyle güzel yar
Bize gevheri madenin

Muhammed Ali nurundur
Bektaş-f Velf sırrındır
Kul senin gizli varındır
Gördük didar-ı cemalin

Dertli Divani ye himmet
Nala dilber kıl hidayet
Bakidir nuru velayet
Şahd-i Kur'an ül - mübin

Nenni de nenni nenni
Dost nenni nenni has nenni nenni

Has: Saf ~ **Salacak**: Tabut ~ **Mâbud-mabut**: Tapınılan, ibadet edilen ~ **Gaffar**: Merhamet eden ~ **Didâr**: Güzel yüz ~ **Cemal**: Cemal ~ **Himmet**: Ermiş kimse etkisi, çaba, bağış ~ **Velâyet**: Sahiplik ~ **Mûbin**: Açık besbelli ~ **Hidayet**: Doğru yol ~ **Ahval**: Durum ~ **Habib**: Gönül dostu ~ **Revan**: Gitmek, devam etmek.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Sözler incelendiğinde bizim tespit ettiğimiz Kısas Semahının sadece iki kısmı repertuvara geçmiştir. Mukayese edildiğinde aradaki söz farkı görülecektir. (Daha geniş bilgi için Halil Atılgan / Mehmet Acet Harran'da Bir Türkmen Köyü - Kısas, Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür Eserleri Dizisi / 321, Ankara 2001.)

Türkü : Söylenir gezersin de yaban ellerde
Yöre : İzmir / Kemalpaşa / Çınar köyü
Kaynak kişi : İsmail Kuloğlu
Derleyen : İsmet Egeli
Repertuvar No : 3316

Deyiş Kısas Semahına da söz olmuş, Kul Hüseyin tapşırmasıyla kayıtlara geçmiştir. Deyişin bozularak repertuvara geçen sözleri:

Söylenir gezersin yaban ellerde
Bağdat diyarına da vardın mı tu r am
Medine şehrinde Fadime Anayı efendim
Makamı boyları da gördün mü tu r am

Medet dergahında da var yar yar
O dergaha yüzlerin sürdün mü turnam
O dergaha yüzlerin sürdün mü tu r am

Tılzsım erenlerin dost elinden
Kırkların narına durdun mu tu r am
Ah yar yar dost dost medet yar yar aman

Kul Hüseyin'im der *ki* biz de varalım
Varıp dergahına da yüzler sürelim
Canları feda edip dostu görelim
Sen de bu sırlara erdin mi tu r am

Ah yar yar dost dost medet yar yar aman
Ah yar yar dost dost dost
Yaylalar yar yar yar
Ah cana cana dost cana cana
Semahı dönenler otursun şu yana

Medet: Yardım ~ **Dergâh**: Tekke ~ **Nâr**: Ateş

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözlerin yeniden gözden geçirilerek metin onarımı yapılması gerekir. Türkünün:

1. dörtlüğünün 1. dizesi: Devredip gezersin dâr-ı fenayı

1. " " 4. " : Makamı ordadır gördün mü turnam

şeklinde olması gerekir.

Türkünün üçüncü bendinde; "Tılsım erenlerin dost elinden" dizesi ne demek istemektedir. Tılsım; sırları anlaşılmayan insanlar. Sırları anlaşılmayanlar da "erenlerdir". O zaman "dost elinden" demekle dize neyi anlatmaktadır. Aynı sözün ikinci dizesi; "Kırkların narına durdun mu turam" dır. Nâr; ateş olarak açıklanmış. Doğrudur. Ama kırkların "narı"na değil, "dar-ı"na durulur. Kaynaktaki sözler aşağıdaki gibidir.

1
Devredip gezersin dâr-ı fenayı
Bağdat diyârına vardın mı durnam
Medayin şehrinde Fatma Anayı
Makamı ordadır gördün mü turnam

2
Madeyin şehrinde Salman'a varıp
Bağdat'ta Kâzım'ın kabrini görüp
Baş eğip hem eşiğine yüz sürüp
İkrara bend olup durdun mu turnam

3
Hazret-i Eyüp'un nikabın kaldır
Tendeiki kurt var neye maildir
Biri ipek sarar birisi baldır
Bunların sırrına erdin mi turnam

4
Veysel Karan gezer idi Yemen'de
Serin verdi on iki imam yolunda
İmam Mehdi hangi vaht-ı zamanda
Nasıl zuhur eder sordun mu turnam

5
Biz de beli dedik bizden uluya
İman alıp ikrar verdik Veli'ye
Necef deryasında imam Ali'ye
Bu deryaya yüzler sürdün mü turnam

6
Her şehit Kerbelâ'da çürümez
Hak'tan izin yoktur kalkıp yürümez
İmam Hüseyin'in kanı kurumaz
Şehitler serdarın gördün mü turnam

7
Behlül evcik yapar idi zeminde
Makamını gördü uçmak elinde
Kul Yusuf'um erenlerin ceminde
Kırkların ceminde durdun mu turna

8
Kul Hüseyin'im der ki Hakk'a varalım
Varıp dergâhına yüzler sürelim
Can baş feda edip şahı görelim
Sen de o Sultan'ı gördün mü turnam

Dâr-ı: Yer, yurt, dar ağacı ~ **Medayin**: Medine şehri veya şehirler ~ **Bend**: Bağlanma, kendinden ayrılamıyacak kadar çekm ~ **Nikap**: Örtü, perde ~ **Veysel Karan**: Veysel Karanî ~ **Zuhur**: Meydana çıkma ~ **Beli**: Evet ~ **İkrar**: Söz verme ~ **Necef**: Tepe, Küfe civarında Hz. Ali'nin mezarının bulunduğu yer ~ **Serdar**: Asker baş komutan ~ **Behlül**: Behlül Dânâ, Harun Reşit zamanında yaşamış bilge kişi.

Türkü : Fincan fincana kurban
Yöre : Nevşehir
Kaynak kişi : Ahmet Misali
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 217

Bu türkünün bağlantısı:

Menberisin yallah yallah menberi
Al başından hanım çemberi
Dilberlerin dilberi
Ağlatman güzel yari

şeklindedir. Repertuvar kayıtlarında "menberi"nin anlamı açıklanmamıştır. Adı geçen sözcük Derleme ve Tarama Sözlüklerinde bulunamadı. Osmanlıca Türkçe Sözlükte:

men : Bırakmama, yasaklama, caydırma (Men etmek, engel olmak)
men : O kimse
menber : Minber
minber : Menâbir, camilerde hatibin hutbe okuduğu yer
minber-i : Dokuz basamaklı minber, Allah'ın tahtı

olarak ifade edilmiştir. Bu açıklamadan sonra türkünün bağlantı bölümündeki "menberi" sözcüğü ancak minber olarak düşünülebilir. Bize göre: "Minber" yükseklik ifadesi olarak kullanılmıştır. Menberisin: Yüsektesin, dokuz basamaklı minberdesin, benim gönlümde erişilmeyecek yükseklerdesin anlamındadır.

Türkü : Gülüm seni alır dağa kaçarım
Yöre : Malatya
Kaynak kişi : Kemal Çığrık
Derleyen : Mustafa Özgül
Repertuvar No : 3634

Repertuvardaki ikinci dörtlük:

Evlerinin önü uzunca erik
Gülümü sormayın kınalı ferik
Zenne alamazsam alırım terlik
Nasıl olsa gülüm seni beslerim

şeklindedir. Dörtlüğün üçüncü dizesindeki "zenne" dipnotta bir tür terlik olarak açıklanmış.Malatyalı Kemal Keskin'in "İki Keklik Seke Seke" adlı kitabında bu dörtlük:

Kapısının önü uzunca erik
Gülümü sormayın kınalı ferik
Kundura almazsam alırım terlik
Nasıl olsa gülüm beslerim seni

şeklindedir. Kaynak göstererek verdiğimiz dörtlüğün üçüncü dizesinde "zenne" yoktur. "Kundura almazsam alırım terlik" diyerek "zenne" yerine herkesin anlayacağı kundura sözcüğü kullanılmıştır. Zenne: Farça zenan, kadın kısmı, kadın rolü yapan erkek, kadın işi, kadın eşyası. Dizedeki zenne ise: Fantezi lüks kadın ayakkabısı anlamında kullanılmıştır. Doğrudur. Dize de hata yoktur. Fakat: Daha iyi anlaşılan "kundura" vb. sözcükler varken "zenne" neden tercih edilsin. Takdir yetkililerin.

Türkü : Elif dedim be dedim
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Erzincanlı Şerif
Derleyen : Plâktan yazıldı
Repertuvar No : 4106

Repertuvarda Elifli iki türkümüz var. İkisi de: "El i dedim be dedim" diye başlamakta. Birisi Kütahya'dan, diğeri Erzincan'dan. Detayını verdiğimiz "El i dedim be dedim" Erzincanlı Şerif'in plâğından notası yazılarak repertuvara kazandırılmıştır. Bağlantı bölümünün sözleri:

Oy Dermeli Dermeli de
Nedir senin hatların
Deniz dalgası gibi de
Yalpa vurur şalvarı

şeklindedir. Dörtlüğün üçüncü dizesi "Yalpa vurur şalvarın" olması gerekir. Son dörtlükte de:

El i benim ezberimde
Kan ağlıyor gözlerim
Ölenecek ben ydrin de
Y llarını gözlerim

şeklindedir. Dörtlüğün birinci dizesinin: "Elif benim ezberim" olarak düzeltilmesi gerekir. Çünkü sonra gelen dize "Kan ağlıyor gözlerim" şeklindedir. Sözler düzeltildiğinde uyak, hece ve akıcılık bakımından dizeler birbirini bütünleyecektir.

Türkü : Ellik Baba gidelim
Yöre : Tokat / Reşadiye
Kaynak kişi : Şengül Erdoğan / Mehmet Keleş
Derleyen : Hayrettin Koyunlu
Repertuvar No : 2638

Sözlerin ilk dörtlüğü:

Ellik Baba gidelim
Y lda bayram edelim
Fakirin gızını gurt yemiş
Köye haber edelim

şeklindedir. Birinci dizede geçen "ellik" sözcüğü: "Ekin biçerken parmaklara ayrı ayrı takılan, ağaçtan yapılan bir tür koruyucu" olarak açıklanmış. Doğrudur. Ancak türküde geçen "ellik" dipnot olarak verilen açıklamadaki "ellik" değildir. "Ellik Baba" piknik alanı veya çeşitli kutlamaların yapıldığı yer, ya da yörede bir ziyaret adı olmalı. Eğer "ellik" sözcüğünü dipnottaki gibi kabul edersek hiçbir anlam ifade etmez. Dizenin "Ellik Babaya gidelim" şeklinde söylenmesi daha mantıklıdır.

Türkü : Gâfilin gelirse başına bir iş
Yöre : Nevşehir / Ürgüp
Kaynak kişi : Ahmet Çavuş
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1033

Türkünün sözleri:

Gaf lin başına gelirse bir iş
Gördüğün rüyayı kamile danış
Konuşursan merdoğlu mertle konuş
Canım kurban olsun merdoğlu

Soğuk su başında biter yosunlar
Alsınlar alsınlar beni yusunlar
İkimizi bir araya koysunlar
Hoca talkın vermez hiç adet değil

Soğuk su başında esvap yuyanlar
Yuyup yuyup gül dalına koyanlar

Gâfilen: Gâfil olduğun zaman ~ **Kâmil**: Olgun ~ **Talkın**: Ölü gömüldükten sonra mezar başında imamın söylediği dini sözler.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Türkünün sözleri on birli hece ölçüsüne uygundur. Birinci dörtlüğün son dizesi dokuz hecelidir. "Canım kurban olsun merdoğlu" söyleyişi askıda kalmaktadır. Dörtlüğü meydana getiren dizelerin birbiriyle bağlantısı yoktur. İkinci dörtlüğünde de söz sakatlıkları var. Şimdi dörtlüğün dizelerine bakalım:

1. dize: Soğuk su başında biter yosunlar
2. " : Alsınlar alsınlar beni yusunlar
3. " : İkimizi bir araya koysunlar
4. " : Hoca talkın vermez hiç âdet değil

şeklindedir. Dörtlüğün: "Hoca talkın vermez hiç adet değil" dizesi askıda kalmaktadır. "Soğuk su başında esvap yuyanlar / Yuyup yuyup gül dalına koyanlar" dizeleri eksiktir. İki bentli olan sözün tamamlanması için üçüncü ve dördüncü dizelerinin olması gerekir. Diğerlerinin de yeniden gözden geçirilmesi, metin onarımının yapılması türküde söz bütünlüğünü sağlayacaktır.

Türkü : Gapudan girdim şamdan
Yöre : Kastamonu
Kaynak kişi : Hakkı Bayraktar (Yorgansız Hakkı)
Derleyen : Sadi Yaver Ataman
Repertuvar No : 2192

Türkünün sözleri:

Gapudan girdim şamdan
Perdeyi kaldır camdan
Al hançeri vur sineme
Ben de bıktım bu candan

Bağlantı
Aman aman Saray Çeşmesi'ne
Ben yandım güzeller seçmesine

Gardan girdim oluk
Bitleme Abam yanuk
Her yanı göze/
Azucuk rengi çaluk
Bağlantı

Yılana bak yılana
Şu karşıda durana
Ben yarimi yitirdim
Yüzlük altın bulana
Bağlantı

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Aynı türkü Süleyman Şenel'in Kastamonulu Yorgansız Hakkı Çavuş adlı kitabının 159. sayfasında (nota No: 8) sözleri, 193. sayfasında da notası yayımlanmış. Sn. Şenel'le yaptığımız görüşmede "Gapudan girdim şamdan" dizesinin söylenişinin doğru olduğunu, dizenin: "Kapıdan girince tam karşıda şamdanın durduğunu, giren kişinin şamdanla karşılaştığını" doğrulamıştır.

Türkünün ikinci dörtlüğündeki birinci dize repertuvarda: "Gardan girdim oluk" şeklindedir. Sözler yedili olmasına rağmen dize altı hecelidir. Süleyman Şenel'in kaynak gösterdiğimiz kitabında aynı dize "Gardan girdim oluk" değil, "Gapudan girdim oluk"tur. Doğrusu da budur. "Gardan girdim oluk" söyleyişi sakattır. "Gar" kapı değildir ki içeri girilsin.

Türkünün aynı dörtlüğünün ikinci dizesi: "Bitlem'e abam yanuk"tur. Repertuvar kayıtlarında bu dize ile ilgili hiçbir açıklama yapılmamıştır. Sn. Şenel'in adı geçen eserinde "Bit/em"in "hovarda bir Rum kadını" olduğu ifade edilmektedir. Sözler incelenirse, Bitlem: Hovarda Rum kadının adı. Abam: Abla. Yanuk: Yanık. O zaman "Bitlem'e Abam yanık" dizesi: Bitlem Ablanın (Rum kadının) hovarda ve isterik olduğunu anlatmaktadır. Dizenin ifade ettiği anlam da budur. Bu açıklamalar yapılmadan dizeyi anlamak, çözmek imkânsızdır.

Sn. Şenel, Kastamonulu Âşık Yorgansız Hakkı Çavuş adlı eserinde repertuvar kayıtlarına üç dörtlük geçen "Gapudan girdim şamdan" türküsünün sözlerine iki dörtlük daha kazandırmıştır. Tespit edilen dörtlükler aşağıdaki gibidir:

Gapudan girdim oda
Çok para yedik burda
Koğsanız da gitmeyiz
Kalacağız biz burda

Kilisenin çanı yok
İçinin düzeni yok
Çok memleketler gezdim
Bit/em'den güzeli yok

Türkü : Kadifenin endazesi mecide
Yöre : Manisa / Gördes
Kaynak kişi : Cemil Özcan
Derleyen : Hüseyin Yaltırık / Metin Ekici
Repertuvar No : 3292

Repertuvardaki sözleri:

Gadifenin endazesi mecide
Gara Aptil gayıp gitti gecede
Gara Fatma sana olsun mücide

Gel Kalizoğlu kaldır benim ölümü
Demirci ' e doğru döndürdüler yönümü

Şu Sayık'ta kılamadım cumayı
Gara Aptil gece yapmış gümeyi

Gıymeyin efeler gıymeyin de gençliğim de var benim
Güveli köyünde Ali Rıza Beyim var benim

Erken öter de Güveli'nin de furazı
Urgannara geçmiş Çerkez Ali'nin de boğazı
Arap Deresi'nde kıldım namazı

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot verilmiştir.

Endaze: 65 cm. lik Osmanlı döneminde kullanılan ölçü ~ **Güme**: Avcı kulubesi ~ **Furaz**: Horoz ~ **Mecide**: Mecidiye, eskiden kullanılan ve değeri 20 kuruş olan para birimi ~ **Sayık**: Bir yer adı ~ **Cüme**: Cuma ~ **Gıymeyin**: Kıymayın ~ **Mücide**: Müjde.

Türküde, yöre lehçesini korumak amacıyla, mecide, gıymeyin, mücide vb. sözcükler olduğu gibi verilmiş. Furaz-horoz, mecide-mecidiye, gıyme–yin-kıymayın olarak yazılsaydı anlaması daha kolay olmaz mıydı.

İlk dörtlüğün: "Gadifenin endazesi mecide" dizesi on birli. "Erken öter Göveli'nin de furazı" on iki heceli. "Gadifenin endazesi mecide" dizesindeki, "mecide", "mecidiye" yazılsaydı hece sayısı eşitlenecekti.

Türkü : Duman aldı yollarımı
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Ahmet Türkoğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 563

Türküde ikinci dörtlük: Daha önce izahına çalıştığımız "Gönül gurbet ele varma" dizesiyle başlayan semaiden alınmıştır. Dörtlüğün sözleri:

Evlerinin önü behri
Doldur ver içeyim zehri
Gurbet elde elin k hrı
Ya çekilir ya çekilmez

şeklinde kayıtlara geçmiş, "behri" sözcüğü dipnotta: "Bir tür ördek çeşidi" olarak açıklanmış. Kaynaktan tespit ettiğimiz o dörtlük aşağıdaki gibidir.

Deryalarda yüzer bahri
Doldur ver içeyim zehri
Zalim gurbet elin kahrı
Ya çekilir ya çekilmez

Bu dörtlükte "bahri" sözcüğü bir ördek olarak açıklanmış. Doğrudur. O zaman dizeden: "Evlerinin önü bir deniz ördeği" anlamı çıkar. Bu da söylenişe terstir. Ördeğin yüzebilmesi için evlerinin önü; deniz, göl, ya da ırmak olmalıdır. Onun için bu dizede geçen "behri" ördek değil deniz anlamında kullanılmıştır. Sözcük "behri" değil, "bahr"dır. Osmanlıca Türkçe Sözlükte:

bahr : Deniz, büyük nehir veya göl
bahri : Denize ait denize mensup, denizle ilgili

Tüyünden kürk olan patka da denilen gagası kaşığa benzer bir çeşit deniz ördeği

behr : Uzaklık, mesafe, felâket, ümidin boşa çıkması
bahriyye: Donanmaya ait işler
bahren : Deniz yoluyla, denizden

şeklinde açıklaması yapılmıştır. O hâlde dize, "Evlerinin önü deniz ördeği değil", "evlerinin önü deniz, göl veya büyük nehir"dir. Bu dizenin de; "Evlerinin önü bahri", "De r alarda yüzer bahri" olarak düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Endim davet ettim Koç Babayı
Yöre : Sivas / Divriği
Kaynak kişi : Nuri Üstünses
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 263

Sivas / Divriği'den derlenen: "Endim davet ettim Koç Babayı" adlı türkü Ankara / Çubuk / Karaköy'den de repertuvara girmiş. Sözler Pir Sultan adına kayıtlıdır. Pir Sultan'da türkünün sözleri:

İndim Koç Babayı tavaf eyledim
Bugün yay/ın dadır geliyor koçlar
Mübarek cemalin seyran eyledim
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar

Biri beyaz idi biri kırmızı
Onlar da seçerdi baharı yazı
Aynen Zü l kar'a benzer boynuzu
Bugün yaylzmdadır geliyor koçlar

Alnının ortası yazılı Kur'an
Hiç mahrum mu kalır cemalin gören
Y rın mahşer günü şefaat uman
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar

Yağmur yağar çise/enir izleri
Elham suresine benzer gözleri
Ay ile gün gibi parlar yüzleri
Bugün yaylımdadzr geliyor koçlar

Pir Sultan 'zm biz çekelim yasları
Dört kitapta beyan oldu sesleri
AŞıklar da söyler bu nefesleri
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar

şeklindedir. Ankara / Çubuk / Karaköy'den kayıtlara geçen sözlerle, Pir Sultan adına kayıtlı sözler aynı. Sivas / Divriği'den kayıtlara geçen sözler repertuvardakilerle farklıdır. Bu sözler kayıtlara şöyle geçmiş.

Kaynaktaki sözler:	**Divriği'den geçen sözler**:
İndim Koç Babayı tavaf eyledim	/ Endim davet ettim Koç Babayı
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar	/ .....
Mübarek cemalini s e ran eyledim	/ Doyunca cemalin seyran eyledim
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar	/ .....
Biri beyaz idi biri kırmızı	/ Biri beyaz ille biri kırmızı
Onlar da seçerdi baharı yazı	/ Bunlar da seçerdi baharı yazı
Aynen Züli k r'a benzer boynuzu	/ Eynen Zülfkt 're benzer boynuzu
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar	/ .....
Yağmur yağar çise/enir izleri	/ Yağmur yağmış çiselenmiş izleri
Elham suresine benzer gözleri	/ Yanar çıra gibi parlar gözleri
Ay ile gün gibi parlar yüzleri	/ Ayınan gün gibi berrak yüzleri
Bugün yaylzmdadır geliyor koçlar	/ .....

Kaynakta beş dörtlük olan koşma, kayıtlara üç dörtlük geçmiştir. Pir Sultan'da kullanılan dizelerin karşılarına sadece farklı olanlar yazılmıştır. Sivas / Divriği'den - Ankara / Çubuk'tan kayıtlara geçen sözler Pir Sultan'a ait olmasına rağmen her iki sözdeki dizeler birbirinin aynı değildir. Tapşırma dörtlüğü de yoktur. Sözlerin hepsi kaynaktan aktardığımız gibi olursa, gelecek nesillere doğruları daha iyi anlatacaktır.

Türkü : Hak Muhammed Ali göndermiş
Yöre : Tokat / Zile / Kervansaray
Kaynak kişi : Sadık Öztaşdemir
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 3007

Türkünün birinci dörtlüğü:

Hak Muhammed Ali göndermiş
Hünkar Hacı Bektaş Ve!f göndermiş
Şu dünyada canda tene bir konuk
Muhammed meydanı kabul et isteyince

şeklindedir. Sözler incelendiğinde birinci ve ikinci dizede: Hak Muhammed Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin gönderdiği ifade edilmektedir. Gönderilen; "Canda tene bir konuk"tur. Ardına gelen; "Muhammed meydanı kabul et isteyince" dizesi de, bir önceki dizeyi tamamlamadığı gibi, anlam da ifade etmemektedir. Dörtlükteki birinci dize dokuz, ikinci dize on bir, üçüncü dize on bir, dördüncü dize on iki hecelidir.

İkinci dörtlüğü:

Şu dünyada ben istemem durmaktan
Muhammed'e kendi verdi parmaktan
Cennet-i alemde akan ırmaktan
Güzel benlerini sevdiğim dilber

şeklindedir. "Şu dünyada ben istemem durmaktan / Muhammed'e kendi verdi parmaktan" dizeleri ne anlatmaktadır. Üçüncü dizede "Cennet-i alem" yerine "cennet-i ala" daha uygun olmaz mı. Türkünün sözlerinin tamamının yeniden gözden geçirilerek söz sakatlıklarının düzeltilmesi gerek. Aksi takdirde bu anlamsızlık sürüp gidecektir.

Türkü : Kanadım deydi sevdaya
Yöre : Kahraman Maraş
Kaynak kişi : Âşık Mahsunî Şerif
Derleyen : Nazmiye Özgül
Repertuvar No : 2855

Türkü anonim değildir. Söz - müzik Âşık Mahsunî'ye aittir. 45'lik plâkların yaygın olduğu dönemde Mahsunî bu türküsünü plâğa da okumuş. Plâkta da söz ve müziğin Âşık Mahsunî'ye ait olduğu yazılıdır. Yöre türküsü olmadığı hâlde, söz ve müziğin Mahsunî'ye ait olması, Mahsunî'nin de Elbistanlı oluşu, türkünün Kahraman Maraş'tan repertuvar kayıtlarına geçmesini sağlamıştır. Eğer Mahsunî Tekirdağlı olsaydı aynı türkü Tekirdağ repertuvarına geçmiş olacaktı. Aslında halk ozanlarının kendine ait türkülerini "Aşık Müziği" adı altında ayrı bir katagoride toplamak gerekir. Böyle bir uygulama başlatıldığında yöre sorunu da ortadan kalkar.

"Kanadım deydi sevdaya" dizesiyle başlayan türkünün sözleri üç dörtlüktür. Son dörtlükte Mahsunî tapşırması vardır. Her nedense üçüncü dörtlük repertuvara geçmemiştir. Üçüncü dörtlüğün sözleri;

Yan Mahsun[sine sine
Bugün bana noldu yine
Düştüm güzeller içine
Kendi kendim seçemedim

şeklindedir. Mahsunî tapşırması olan dörtlük de repertuvara geçmelidir.

Türkü : Gidin turnalar gidin
Yöre : Orta Anadolu
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : Necla Erol
Repertuvar No : 3341

İkinci dörtlük:

Bu dağlar gürgen meşe
Gümeşe gel gümeşe
Senin yarin gül ise
Benim ki mor menevşe

şeklindededir. Dörtlükte ikinci dize: "Gümeşe gel gümeşe"dir. Dize"Güneşe gel güneşe" şeklinde okunmaktadır. "Gümeş" sözcüğü yanlışlıkla "güneş"mi yazıldı acaba? Bilemiyoruz. Derleme Sözlüğünde güme: Avcı kulübesi - Bağ ve bostana yapılan basit kulübe-ahır. O hâlde: "Gümeşe gel gümeşe" söyleyişi doğrudur. Gümeşin bekçi kulübesi, bağ bostandaki basit kulübe olduğu bilinmezse, dize "Güneşe gel güneşe" şeklinde okunacaktır.

Türkü : Getir anam püsküllü çantamı
Yöre : Rumeli / Prizren
Kaynak kişi : Reşat Şilik / Abdullah Tamnik
Derleyen : Aluş Nuş
Repertuvar No : 4107

Vudova Ovası'nda vurdular beni
Balkan Yarımadası'nda gömdüler beni
Çalınsın mahlede zurna davullar
Babam da bir düğün yapacak dünyada angılsın

Türkünün ilk dörtlüğü yukardaki gibi repertuvara geçmiştir. Dörtlükteki birinci ve ikinci dize: "Vudova Ovası'nda vurdular beni / Balkan Yarımadası'na gömdüler beni" şeklindedir. Sonraki dize: "Çalınsın mahlede zura davullar / Babam da bir düğün yapacak dünyada angılsın" şeklindedir. Dördüncü dizedeki "angılsın" anılsın anlamında. Türkideki birinci ve ikinci dizede "vurdular" "gömdüler" eyleminden sonra, diğer dizelerde, mahlede davulların çalınması, babasının bir düğün yaparak dünya durdukça anılması söyleyişi birinci ve ikinci dizelere uygun değildir. Uygun olmadığı gibi ölünün ardından davulların çalması, düğünlerin yapılması da geleneklerimiz içinde hoş karşılanmayan davranışlardır. Ayrıca, kafiye ve hece ölçüsü uyumsuzluğu da kulağı oldukça rahatsız etmektedir. Sözlerin incelenerek gözden geçirilmesi gerekir.

Türkü : Gidin deyin o serçeye
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Hıdır Ersoy
Derleyen : Ahmet Yamacı
Repertuvar No : 1583

Türkideki son dörtlük:

Gidin deyin o leyleğe
Konmasın bizim eyleğe
Konarsa bizim eyleğe
Şikat ederim feleğe

şeklindedir. Bu sözde geçen "ey/eğe" sözcüğün açıklaması türkü dipnotunda: "Hayvanların yaz aylarında sıcak saatlerde dinlendikleri gölgelik ve serin yer" olarak açıklanmış. Doğrudur. Fakat türkideki "eylek" değil "evlek" olmasını gerektirir. Çünkü diğer dörtlüklerde; serçe konmasın bizim bahçeye, karga konmasın bizim tarlaya diyen dizeler, leyleğin de evleğe konmamasını ister. Evlek: Tarlaya tohum ekmek için sabanla bölünen kısımlardan herbiridir. Tarla evleklendikten sonra tohum ekilir, sürülür. Leylekler de

evleklenen yere konarak tohumları yer. Son dörtlükteki "eylek" değil "evlek" tir. Dizelerin "Gidin deyin o leyleğe / Konmasın bizim evleğe / Konarsa bizim evleğe / Şikdt ederim feleğe" şeklinde olması gerekir.

Türkü : Gidiyorum Çorum'a
Yöre : Çorum / Alaca
Kaynak kişi : Berber Ali Ahçı
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 3325

Türküdeki ilk dörtlük:

Gidiyorum Çorum'a
Bid daş değdi koluma
Kolum sarılmak istiyor
İnce belli yarine

şeklindedir. Bu dörtlükteki üçüncü ve dördüncü dizelerin "Kolum sarılmak ister / İnce belli yarime" söylenişi dil kurallarına daha uygun olacaktır.

Türkü : Gezdim Karaman'ı gördüm Konya'yı
Yöre : Konya / Bozkır
Kaynak kişi : Yılmaz İşleyici
Derleyen : Kemal Koldaş
Repertuvar No : 3317

Bağlantı bölümünün sözleri:

Linga da linga lingabak vay vay
Aman açıldı bad-ı sabah hey
A r an sen şeker ol ben kaymak
Haydi yiyelim parmak parmak hey

şeklindedir. Zamanında çok yaygın olan türkü hâlâ da yaygınlığını korumaktadır. Repertuvardaki dipnotta "linga linga bak" açıklanmamış. "Linga da linga lingabak" dizesi ne anlatmaktadır. Sözlüklerde "linga" yok. Dınga var. (Türkünün derleyicisi Kemal Koldaş da *"linga"*nın *"dınga"* olduğunu doğrulamıştır.) O da; "ka r ı şiş" demek. O hâlde; "dıngabak" şişman kabak olarak düşünülebilir. Konuyla ilgili Cahit Öztelli: Halk Türküleri - Evlerinin Önü kitabında: "Kabak sözcüğünden şu anlaşılıyor: Eskiden su kabağından basit bir saz aleti yapıp, boyunlarına asıp çalarlarmış. Bağlantılarındaki 'linga linga' ların doğrusu 'dınga-dınga' dır. Anadolu'da*'dıngıldamak'* sözü birşeye vurulduğu zaman çıkan ses" açıklamasını yapıyor. Cahit Öztelli'nin açıklamaları da bizi doğrular mahiyettedir. O hâlde "dınga"yı kabaktan yapılmış iptidaî sazın çıkardığı ses, "dıngabak"ı, ses veren şişman kabak olarak yorumlayabiliriz.

Türkü : Gıydavan'ın kızları
Yöre : Kastamonu / İnebolu
Kaynak kişi : Orhan Dağlı
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 629

Türküde ilk dörtlük:

Gıydıva'nın kız/arı
Birer gonca gül olmuş
Ufak ufak basta gel
Tahtalar oynamasın

şeklindedir. Sözler incelendiğinde: "Gıydavan'ın kız/arı / Birer gonca gül olmuş" dizeleri ayrı maniden, diğer dizeler başka bir maniden alınarak meydana getirilmiş. Bu dörtlük, "Gıydıva'nın kız/arı / Birer gonca gül olmuş / Noldu sana a yarim / Benzin sararmış solmuş" olursa bütünlük sağlanacak, uyak farklılıkları da ortadan kalkacaktır.

Türkü : Ala boz dumanlı karlı dağları
Yöre : Van / Erciş
Kaynak kişi : Abdurrahman Yörüktümen
Derleyen : Talip Özkân
Repertuvar No : 3548

Van Erciş'ten repertuvara geçen bu türkünün ilk iki dizesi; "Ala boz dumanlı karlı dağları / Sahat Çukuru'nun memur çağ/arı" şeklindedir. Dizedeki "memur" "mamur" olarak düzeltilmelidir.

Türkü : Gardaş gitsem Diyarbekir düzüne
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Cemil Cankat
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 743

Türkünün son dörtlüğünün ilk dizesi, "Cihan Köprüsü'nü aşıp geçelim" dir. Cihan Köprüsü, Ceyhan Köprüsü'dür. Halk arasında Ceyhan, Cihan olarak söylenir. Ceyhan'ın, Cihan olduğu dipnotda belirtilmelidir.

Türkü : Karlı dağın öte yüzüne
Yöre : İsparta / Barla
Kaynak kişi : Yalçın Özsoy
Derleyen : Yalçın Özsoy
Repertuvar No : 1725

Bu türkünün ilk iki dizesi: "Karlı dağın öte yüzüne / Ala bula geyig izi" şeklindedir. "Karlı dağın öte yüzü / Ala bula geyig izi / Her taraf geyik izi" olması daha uygundur. Bağlantıda, "Anamas'ın sivri kazı / İçine yumurtlar kazı" dizelerinde sözler sakattır. Anamas'ın açıklaması yoktur. Dizeden anladığımız kadarıyla Anamas yer adı. O zaman Anamas'ın nasıl sivri kazı olabilir. Ama, Anamas'ın kazığı, ya da "saz"ı olur. "Anamas'ın sivri kazığı" olduğunda hece sayısı artar. Bizce; dizedeki sözcük "kaz" degil, "saz" olmalıdır. "Saz": Bataklıklarda, su kenarlarında kamışa, (kargıya) benzeyen, bitki topluluğunun adıdır. Deniz kuşları tarifini yapmaya çalıştığımız sazlıklara yuva yapar. Bu açıklamalardan sonra dizelerin: "Anamas'ın sivri sazı / İçine yumurtlar kazı" şeklinde olması düşünülebilir. Aynı türkünün son dörtlüğü:

Ala tüfeğin sıkılı
Patlar bükülü bükülü
Goyun cebi mis kokulu
Ağam gelir paşam gelir

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Birinci dizedeki "Ala tüfeğim"le tüfeğin ala olduğu anlatılıyorsa, Anadolu'da ala tüfek hiç görülmemiştir. Tüfek büküle büküle de patlamaz.

Son dörtlükte uyak: "sıkılı" - "kokulu" - "bükülü"dür. "Ağam gelir paşam gelir" dizesindeki uyak diğerleriyle uyum içinde değildir. Sözlerin yeniden gözden geçirilerek incelenmesi, tespitler göz önünde bulundurularak metin onarımının yapılması gerekir.

Türkü : Karşıda kavun yerler
Yöre : Çorum
Kaynak kişi : Niyazi Biçerel / M. Ali Biçerel
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 991

Türkünün ilk dörtlüğünün ilk iki dizesi: "Karşıda kavun yerler / Biz de varsak ne derler" şeklindedir. İkinci dizenin "Biz de yesek ne derler" şeklinde olması daha uygundur.

Türkü : Karşıdadır evleri (Emmioğlu)
Yöre : Kırıkkale
Kaynak kişi : Ekrem Aydoslu
Derleyen : Hamdi Özbay
Repertuvar No : 2539

Bu türkünün repertuvardaki bağlantı bölümü: "Bağa gel bostana gel / Güle gel destana gel" şeklindedir. İkinci dizenin "Gülünü destele gel" veya "Gülü sen destele gel" ya da "Dile gel destana gel" şeklinde olması gerekir.

Türkü : Karşıki tarlada herk eden oğlan
Yöre : Bayburt
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : Özcan Tamer
Repertuvar No : 1954

Bayburt repertuvarına kayıtlı bu türkünün sözleri:

Karşıki tarlada herk eden oğlan
Kız Allah'ın seversen doğri söyle

Mendilin başından alan o/dimi
Seni benden başka saran o/dimi

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Bağlantısı olmayan bendi iki olan bir türküdür. "Karşıki tarlada herk eden oğlan" dizesinin peşinden "Kız Allah'ın seversen doğri söyle" şeklinde bir soru cümlesi gelmektedir. Karşıki tarlada herk eden oğlana, ikinci dizedeki soru cümlesinin bir kız tarafından sorulması gerekir. O dize de "Benden başka sevdiğin var mı, gel doğru söyle" anlamına gelen: "Allah'nı seversen gel doğru söyle" olmalıdır. Böyle olduğunda dizeler birbirini tamamlayacaktır. "Kız Allah'ın seversen doğri söyle / Mendilin başından alan o/dimi / Seni benden başka saran oldimi" dizeleri arasında da kopukluk kalkacaktır. Türküdeki birinci dize sonradan yamanmıştır.

Türkü : Muş'un etrafında fesli gezerim
Yöre : Muş
Kaynak kişi : Kadri Kars
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Müd.
Repertuvar No : 3824

Türkünün ilk iki dizesi: "Muş'un etrafında fesli gezerim / Elbisem kirlenmiş paslı gezerim" şeklindedir. "Muş'un etraf nda fesli gezerim" dizesi

doğrudur. Muş'un etrafında fesli de gezilir. Ama bir kahramanlık türküsünde dizenin "fesli gezerim" yerine "atlı gezerim" olması daha mantıklıdır.

Aynı türküyü 22. 7. 1987 tarihinde Muşlu mahalli sanatçı Mehmet Ciger'den biz de derledik. Kaynak kişi dizeyi "atlı gezerim" şeklinde okudu. Türkü: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı tarafından Cumhuriyetin 50. Yılı Kutlamaları münasabetiyle: Halk Müziğinden Yankılar - Atatürk'ün Sevdiği Türküler - Kurtuluş Savaşı Türküleri adlı eserde Muş İşgal Türküsü (Veysi Paşa) adıyla üç bendli olarak yayımlanmış. O dize; "esli" değil "atlı" gezerim şeklindedir. Adı geçen kaynakta bağlantı bölümünün sözleri:

Ağla vatan ağla gör neler oldu
Muş'u işgal eden Moskoflar oldu

şeklinde olup üçüncü bendin sözleri de aşağıdaki gibidir:

Muş'un etraf dağdır meşedir
İçinde oturan Veysi Paşadır
Veysi emir verdi Muş'u boşaltın

Türkü : Kandilden nur iken sevmişem seni
Yöre : Kırşehir
Kaynak kişi : Aydın Çekiç
Derleyen : Erol Parlak
Repertuvar No : 3533

Türkünün sözleri:

Kandilden nur iken sevmişem seni
Güzel pirim sultan pirim şah pirim
Her güzelde güzel görmüşüm seni
Güzel pirim sultan pirim şah pirim

Allah deyip pirler erenler
Hakk'ın didarını aynen görenler
Hak yoluna canlarını verenler
Güzel pirim sultan pirim şah pirim

şeklindedir. İlk dize, "Kandilden nur iken sevmişem seni"dir. Kandilden nur iken nasıl sevilir. Söyleyiş sakattır. "Kandilde nur iken sevmiştim seni" doğrusudur. "Sevmişem gelmişem gitmişem" daha çok Azeri lehçesinde karşımıza çıkmaktadır. Türkünün sözleri kaynakta Genci Abdal'a aittir. (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, C. IV, s. 284.) Kaynaktaki sözleri:

Kandilde nur iken sevmiştim seni
Güzel pirim sultan pirim şah pirim
Her güzelden güzel görmüşüm seni
Güzel pirim sultan pirim şah pirim

Muhabbetle kalbimizi silelim
Muhammed Ali ' e doğru gidelim
Pirim himmet eyle sema edelim
Güzel pirim sultan pirim şah pfrim

Gaziler erenler pirler geldiler
Bir taraftan üçler beşler geldiler
Bir niyaz eyledim kırklar geldiler
Güzel pirim sultan pirim şah pirim

Allah Allah deyen pirler erenler
Hakk'ın cemalini ayan görenler
Hak yoluna canlarını verenler
Güzel pirim sultan pirim şah pirim

Genci Abdal sözün cümlesi haktır
Hak'tan gayri kalpte bir nesne yoktur
Pirin nazarında özümüz paktır
Güzel pirim sultan pirim şah pirim

şeklinde kaynaklara geçmiştir. Ayrıca sözler on birli hece ölçüsüne göre yazılmasına rağmen: "Allah deyip pirler erenler" dizesi dokuz hecelidir, sözler sakattır. Dizenin ' ' llah Allah deyen pirler erenler" şeklinde olması gerekir. Sözlerin aslına uygun olarak düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Karanfilim buşta buşta
Yöre : Kayseri / Bünyan
Kaynak kişi : Adnan Türközü
Derleyen : Adnan Ataman
Repertuvar No : 3053

Türkünün sözleri:

Karanfilim buşta buşta
Aldın aklım bir bakışta
A Ferişte a Ferişte

Bağlantı
Eli kara n lli gelin
Ah eli karanfilli gelin
Başı deste güllü gelin

Ben bir güvercin olsam
Çadırın başına konsam
Çırpınıp yanına gelsem
Bağlantı

şeklindedir. Sözlerin dipnotunda Ferişte'nin kadın adı olduğu açıklanmıştır. Osmanlıca Türkçe Sözlükte feriş: Odalık olan cariye. Ferişteh, firişte: Melek'tir. Dizede her iki anlamda kullanılmış olsa dahi yanlışlık yoktu

Türküde "buşta" sözcüğünün açıklaması yapılmamış. "Buşta" sözlüklerde yok. "Bustan" var. Bahçe, çiçek bahçesi anlamında. Bostan da bustandan gelmektedir. Türküde kullanılan sözcük "buşta" değil "busta"dır. Halk arasında "busta", "buşta"ya dönüşmüştür. Dizenin "Karanfilim busta busta" olması gerekir.

Türkü : Gam gasavet bugün başa gelindi
Yöre : Tokat / Zile / Kervansaray
Kaynak kişi : Sadık Öztaşdemir
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 3002

Türkünün ilk dörtlüğündeki: "Gam gasevet bugün başa gelindi" dizesindeki "gelindi"nin "derildi" olması gerekir. O zaman dize "Gam gasavet bugün başa derildi" olur. Derildi, toplandı anlamındadır.

Türkü : On dört bin yıl gezdim Pervane'likte
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Ali Ekber Çiçek
Derleyen : Ali Ekber Çiçek
Repertuvar No : 3193

Ali Ekber Çiçek'in repertuvara kazandırdığı Haydar - Haydar. Diğer adıyla "On dört bin yıl gezdim Pe r ane 'likte." Klâsikleşmiş türkülerimizdendir. Ali Ekber Çiçek'in popüler ettiği, icrası da oldukça güç olan türkünün sözleri Âşık Sıtkı Baba (Pervane) ya aittir. Araştırmacı-Yazar Hayrettin İvgin'in hazırladığı Âşık Sıtkı Baba (Pervane) adlı kitapda (Emel Matbaacılık 1976, Ankara): "Sıtkı Baba 1863 yılında Tarsus'un Yenice kasabasında doğmuştur. Asıl adı Abidin'dir. Yoksul bir köylü ailesinin çocuğudur. Küçük yaşta babası ölmüştür. On iki yaşlarında Hacıbektaş ilçesine gelerek Bektaş-î Şeyhî Feyzullah Efendinin dergâhına girmiştir. (1875) Mahlası Pervane'dir."

(...) "1879 da Şeyh Feyzullah Efendi ölür. Yerine oğlu Cemalettin Efendi irşâd postuna geçerek şeyh olur. Cemalettin Efendi babası öldüğünde 12 yaşındadır. Pervane gibi, o da Cemalî mahlasıyla şiirler yazmaktadır. O zamana kadar Pervane mahlasıyla tapşıran âşığımıza "Sıtkı" mahlasını veren Çelebi Cemalettin Efendidir" denilmekte.

Pervane bundan sonraki deyişlerinde Sıtkı olarak tapşırır. Mahlası aldığında 14 yaşındadır. Ali Ekber Çiçek tarafından meşhur edilen türkünün sözleri, o zamana kadar Pervane mahlasını kullanan âşığın, Sıtkı mahlasıyla söylediği ilk deyişidir. Sıtkı Baba, pirine duygularını şu dizelerle dile getirir.

Cemalettin hünkar dil-i şadıma
İrşdd ile Sıtkı dedi adıma
Hasılı yetirdin her muradıma
Ya Rebbana şükür elhamdülillah

On dört yıl dolandım Pervane'tikte
Sıdkı adın buldum divanetikte
Sundular aşk meyin mestanetikte
Kırkların ceminde dar'a düş oldum

şeklindedir. Sıtkı Babaya ait sözler repertuvar kayıtlarına:

On dört bin yıl gezdim Pervane'tikte
Sıtkı ismin duydum divanelikte
İçtim şarabını mestanelikte
Kırkların ceminde dara düş oldum

Kırkların ceminde haydar haydar haydar dâra düş oldum

Gü r hu naciye özümü kattım
Adem sıfatından çok geldim gittim
Bülbül oldum firdevs bağında öttüm
Bir zaman gül için zara düş oldum

Kırkların ceminde haydar haydar haydar dâra düş oldum

Pervane: Sıtkı Babanın on dört yıl kullandığı mahlas ~ **Kırklar**: Kırk ermiş ulu kişi ~ **Dâr**: Dar ağacı ~ **Cem**: Meclis ~ **Firdevs**: Cennet ~ **Zâr**: İnleme.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Tespit ettiğimiz ve açıklamasını yaptığımz: Gürûh, naci, gürûhu naci sözcükleri açıklanmamıştır. Gürûhu naci: Selâmete kavuşan topluluk. Naci: Necattan, necat bulan, kurtulan selâmete kavuşan. Gürûh: Cemaat anlamındadır.

Türkünün: "On dört bin yıl gezdim Pervane'likte" dizesinin özgünü "On dört yıl dolandım pervanelikte"dir. On dört yaşında Sıtkı mahlasını alan Pervane "On dört yıl dolandım Pervane'likte / Sıtkı adın buldum divanelikte" dizeleriyle on dört yaşına kadar Pervane mahlasıyla dolandığını / Divanelikte Sıtkı adını bulduğunu / Bundan sonra Sıtkı olarak tapşıracağını anlatmaktadır. Repertuvardaki gibi, Pervane olarak dolanması "on dört bin yıl" değil "on dört yıldır." Zira on dört bin yıl gezmeye ömür yetmez.

Türkü : Nezaket vaktinde servi bülendim
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Lütfi Uğurlu
Derleyen : TRT Müzik Dairesi THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 2955

Türkünün sözleri:

Nezaket vaktinde servi bülendim
Salın ref tare gel yaseminlikte
Kimsede görmedim canım efendim
Sen gibi bir sultan gülbedenlikte

Çağırırım çağırırım yanıma gelmez
Bülbülden öğrenmiş dikene konmaz
Yüz bin öğüt versem biri k r etmez
Kendi beyzade/im sen sefa geldin

Beyzade: Bey oğlu ~ **Refttâr**: Edalı yürüyüş.

şeklindedir. Beyzade ve refttâr sözcüklerinin açıklaması da dipnot olarak verilmiştir. Şimdi: "Nezaket vaktinde servi bülendim" dizesine bakalım.

nezaket : Naziklik, zariflik - incelik, terbiye - edep, önem

vaktinde : Zamanında

servi-selvi : Sevgilinin boyu posu

bülend : Yüce, yüksek

bülendi : Yücelik

olarak açıklanmıştır. Bu açıklamadan sonra dizeden: "Nezaket zamanında sevgilinin boyu posu yücedir" şeklinde bir anlam çıkmakta, demek istenilen anlaşılmamaktadır. Dizedeki: "Nezaket"in, "kerahat" olması gerekir. Kerâhât: Eşref saati anlamındadır. Dizeler: "Kerahat vaktinde servi bülendim / Salın ref tare gel yaseminlikte" olur. Boylu poslu, yüce sevdiğim, eşraf saatinde, edalıca, salınarak yasemenliğe gel şeklinde bir anlam ifade eder. Sözlerin incelenmesi, metin onarımının yapılması gerekir.

Türkü : Oğlan oğlan boynuma dolan
Yöre : Bursa / Karacabey
Kaynak kişi : Ümmühan Şeker / Fadime Karakaş
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1439

Türkünün sözleri:

Oğlan oğlan boynuma dolan
Yaptırayım sana gocan sarmadan kalan

Bağlantı
Tini nay nina nana nanam yine yananam
Nini nana ninanay ninanini *nay*
Yananay ninay da nam yananay nay nina nana nam

Ben Mihalıc'a vara gidebilsem
Beş beşibirlik bozdurmaya
Bağlantı

Orak biçtim ellikle
Yola çıktım yavrum terlikle

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Birinci - ikinci sözler anlamsızdır. "Oğlan oğlan boynuma dolan / Yaptırayım sana gocan sarmadan kalan" dizeleri ne anlatmaktadır. "Oğlan oğlan gel artık boynuma dolan" dedikten sonra, "Yaptırayım sana gocan sarmadan kalan" dizesiyle birinci dize, ifade bakımından oldukça farklıdır. "Oğlan oğlan", sonra da "boynuma dolan" söyleyişi bayana aittir. Bu söyleyişten sonra ikinci dizede "gocan sarmadan" denilebilir mi. Bu ancak "karın sarmadan" olabilir. Öyle de olsa diğer sözlerle bütünlük arz etmemektedir. Türkünün diğer sözlerinde de şiiriyet yoktur. İkinci sözde; "Ben Mihalıc'a vara gidebilsem / Beş beşibirlik yavrum bozdurmaya" birinci dizenin anlatımı bozuk, kafiye bakımından da oldukça uyumsuzdur.

Birinci bendin 1. dizesi : 9, 2. dizesi 13 hecelidir

İkinci " 1. " : 11, 2. " 9 "

Üçüncü " 1. " : 7, 2. " 9 "

Bu ve benzeri sözlerin yeniden incelenmesi, doğrusunun tespit edilmesi, sakatlıkların düzeltilmesi gerekir. Zira sözlerde hece sayısının eşit olmaması müzik cümlelerini olumsuz yönde etkiler. Bu etkileyiş sözlere de yansıyarak anlamsız dizelerin ortaya çıkmasını sağlar.

Türkü : Oğul yârim sitem etme boşuna
Yöre : Tokat / Reşadiye
Kaynak kişi : Mihrican Bahar
Derleyen : TRT İstanbul Radyosu THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 1996

Türküde ikinci dörtlük:

Oğul yarim sitem etme boyuna
Nazlı yarim gelemiyom oyuna
Oğul yarim ılga/arın geliyor
Nazlı yarim sevda beni deliyor

şeklindedir. TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinde sözlerin dipnotunda "ılga"nın; çabuk, koşarak anlamında olduğu açıklanmış. "Ilga" Derleme Sözlüğünde; "ılga gitmek" şeklinde kulanılırsa "çabuk, koşarak" anlamına geldiği belirtiliyor. Derleme Sözlüğünde: "Ilga geçimsizlik kargaşa, karışıklık !Yorgunluk ve kırıklık nedeniyle yükselen vücut ateşi. Ilga gitmek: Çabuk gitmek koşarak gitmek" olarak açıklanmış. Türkünün akışına göre sözcüğün "ılga" değil "ığra" olması daha mantıklıdır. Iğralanmak, ırgalanmak, sallanmak, nazlı nazlı yürümek anlamındadır. Dizenin, "Oğul yarim ığralanıp geliyor" olması gerekir.

Türkü : Hagirmi yigirmi kızlar
Yöre : Kars / Çakmak köyü
Kaynak kişi : Ramazan Kartal
Derleyen : Seyhan Özbuğutu
Repertuvar No : 2628

Türkünün sözleri:

Hagirmi yiğirmi kızlar
Teli (de) değirmi kızlar
Yârıma gurban olsun
Mahlede girmi kızlar

Arkalığım çif çini
Sevem gözün içini
Nerelerde kalmışsın
Göynümün gövercini

Elek ezim ucundan
Kız nar aldım hürcundan
Başıma neler geldi
Bir hayırsız ucundan

Ucundan: Yüzünden ~ **Yigirmi**: Yirmi.

şeklindedir. "Ucundan", "yigirmi" sözcükleri dipnot verilmiş, hagirmi, degirmi, girmi, arkalığım sözcükleri ve "Elek ezim ucundan", "Arkalığım çit çini" dizeleriyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmamış.

Türkünün sözlerini Karslı emekli öğretmen ve yöreyi araştıran Sn. Mustafa Turan Hocaya sorduk. "Hagirmi yigirmi kızlar" dizesindeki "hagirmi"nin, ha yeri "degirmi"nin de yuvarlağa yakın, ya da oval anlamında kullanıldığını söyledi.

Türkü : Sabâ mülkün verir bâde
Yöre : Sivas / Kangal
Kaynak kişi : Ali Rıza Bozkurt
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 809

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Saba mülkün verir bade	/.....
Dağıttıkça saba zül f în	/ Dağıttıkça sabada zü l în
Yıkar Çin mülkünü ahır	/ Yıkar Çin mülkünü de ahır
Harap eyler hata zü l în	/ Harap eyler hata zü l în yar
Olanı olmasa asker	/ Olalım Rume serasker
Çekildi şamahan asker	/ Çekildi Sam'a Hak Yeksar
Habeş'te kesti çok ser/er	/ Habeş de kesti çok sevar
O Mehdi zamanda zü l în	/ O mehdi macara zü l în yar
Boyun selvi revan ettin	/ Boyun servi revan etmiş
Duhanın enduha ettin	/ Dühanı erdühan etmiş
Acem mülkün yağma ettin	/ Acam yana gi r an etmiş
İran üzre Huıda zü l în	/ İran üzre beha zü l în yar
Diyar-ı zulmette seyran	/ Diyari zülmatı seyran
Eder İskederi devran	/.....
Nebildir çeşme-i hayran	/ Lebindir çeşmeyi gi r an
Hızırdır rahmına zül f în	/ Hızırdır rehnuma zül f în yar
Buhara ile Kerman'a	/ Buhari balhı hığırmana
Haber gitti Horasan'a	/.....
Düşüp pazar-ı büyrana	/ Düşüp pazarı Tarhan'a
Senin ile baha zü l în	/ Senin İran hada zü l în yar

Saba mülkün: Sabanın memleketi ~ **Eder İskenderi devran**: İskender gibi gezip dolaşmak ~ **Ahır**: Sonunda ~ **Hata** (Hıt'a olması gerekir): Çin ~ **Leb**: Dudak ~ **Rume**: Rum (Anadolu'ya) ~ **Çeşmeyi giryan**: Ağlayan göz ~ **Sam**: Hz. Âdemin oğlu ~ **Rehnuma**: Yol gösteren ~ **Hak yeksar**: Toz toprak içinde ~ **Pazarı tarha-**

na: Asiller ~ **Habeş**: Habeş ülkesinden olan ~ **Hod**: Baş zırhlı, miğfer ~ **Sevar**: Ata binmiş olan süvari ~ **Servi revan**: Boylu poslu ~ **Dühanı erdühan etmek**: Duman duman üstüne çıkarmak ~ **Acem yana giryan etmek**: Acem ülkesine ağlamak ~ **Beha**: Paha, değer ~ **Buhari**: Buhara şehrinde oturan ~ **Balhi**: Belh ~ **Hagirman:?** ~ **Diyarı zulmeti seyran**: Zulmet diyarı.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Buna rağmen türkü metnini çözümlemek mümkün değildir. Sözlerin uzmanlardan oluşan bir komisyon tarafından ciddi şekilde incelenmesi gerekir.

Türkünün kaynaktan verdiğimiz sözleri: Fuat Bozkurt'un "Dede Kargın'dan Şah İbrahim'e" adlı makalesinden alınmıştır. (Folklor Edebiyat Dergisi, 2003/3, S. 35, s. 35.) Kaynakta, sözler verilmeden önce şöyle denilmektedir: "Şah İsmail yiğit, disiplinli bir insan olduğunca büyük bir ozan dır. Tebriz meydanında beyleriyle birlikte ok atarken Dede Korkut öykülerinden Kanturalı destanında olduğu gibi, ozanlar kopuzların eşliğinde onun yiğitliğini öven türküler söylerler. Şimdi Balkaya'da bu Koçaklamanın ezgilerini dinliyoruz. Gerçekten deyişin ezgisi insanın tüyünü ürperten türde. Çalınması çok zor bir parça" diyerek türkünün sözlerini verdikten sonra aşağıdaki açıklamayı yapmıştır.

"Sekizli seslem ölçeğine göre yazılmış, koçaklama çok yönlü ilginç. Kızılbaş inançlarına göre, bu deyiş Şah Hataî'nin utkularını yansıtır. Alevî âşıklar çevresi, Zihni'yi Şah Hataî'nin otağında yaşamış bir ozan olduğuna inanırlar. Zihni'nin 'Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş' deyişini de Şah Hataî'nin ölümü üzerine yazdığını söylerler. Deyişin 'Yavru gitmiş ıssız kal- '- m ış otağı' Alevî âşıklarca 'Şahım gitmiş ıssız kalmış otağı' biçiminde söylenir. Bayburtlu Zihni büyük bir halk şairidir. Ama tarihsel bakımdan Şah Hataî ile bir ilgisi bulunmaz. Bu bakımdan şiir ya Bayburtlu Zihni'nin değildir, ya da Şah Hataî için yazılmamıştır".

"Sabf mülkün verir bfde" türküsünün sözleri repertuvara çok yanlışlıklarla geçen türkülerdendir. Onun için sözlerinin kaynağını bulup, değerlendirmenin de buna göre yapılması gerekir. Kaynaktakiyle repertuvardaki sözler karşılaştırıldığında trajedik dizelerle karşılaşılacaktır. Türkünün repertuvarda kullanılmayan sözleri aşağıdaki gibidir:

Gence ile Karabağ'ı
Semerkant Buhara Dağı
Kurup Keşmir'de otağı
Horasan'dan yağa zül f ṅ

Erişti hükmü şevkanz
Kızıl elmayı fermenz
Çekip bende Tatar Hanı
Şahı Rüstem Şam'a Zü l ṅ

Şeyda bülbül garip bülbül
Şeyda bülbül deli bülbül
Gel bizim ellere de bülbül

Giden aşıkların dadı
Elinde Zihni feryadı
Yeniden sahnı Bağdad'ı
Vuruptur Kerbela zü l ṅ

Türkü : Ha bu dereden esen yel
Yöre : Van / Erciş
Kaynak kişi : Mehmet Bülbül / Mustafa Dokumacı
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2471

Türkünün ilk dörtlüğü:

Derenin kenerında / Oturdum yar yanında
Ben o yare kavuştum / Erciş'in balalarında

şeklinde kayıtlara geçmiştir. TRT'nin hazırlamış olduğu Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisindeki sözlerin dipnotunda "bala": Genç, çocuk olarak açıklanmış. Dize: "Ben o yare kavuştum / Ercişin çocuklarında, gençleri m e" olur. Erciş'in çocuklarında nasıl yâre kavuşulur. İfade anlamsızdır. Sözcük, "balalarında" değil "bağlarında", ya da "dağlarında" olabilir. Dizelerde: "Ben o yare kavuştum / Erciş'in bağlarında" olur. Nail Tan ve Salih Turhan'ın hazırlamış olduğu Van Halk Müziğine Giriş kitabında dize "Erciş'in dağlarında" olarak kayda geçmiştir.

Türkünün ikinci dörtlüğünün, "Dağda dağarcık oynar / Bir ç i gövercin oynar" ikilisinde "dağarcık" sözcüğü açıklanmamış. Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde;

dağar : Ağzı dar, dibi yayvan toprak kap, dağarcık
dağarcık: Meşin torba, mecaz anlamda; yüklü bilgi sahibi

Derleme Sözlüğünde "dağar - dağarcık" çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Isparta / Yalvaç'ta; dağlarda yetişen yabani bir yemiş. Bolu'da; yüzülmüş hayvan derisi. Alayunt'ta; insandan yumak şeklinde dökülen solu canlar. Çeşitli bölgelerde "dağarcık" topraktan yapılmış ağzı geniş dibi dar, içine pekmez, ayran süt, turşu, küllü su konulan bir çeşit küp, çömlek. İçinde fincan yıkanan toprak çanak. Un ambarı. Engeli sağlaması için belirli metrelere açılan çukurlar, yalaklar. Çocukların altlarına serilen bez veya muşamba. Demircilerin kızgın demiri söndürmek için kullandıkları ağaç tekne. Tabakhanelerde derilerin ıslatıldığı havuz. Su deposu. Toprak mangal. Büyük testi. Ayakkabıcıların deri ıslattıkları ağzı geniş kap.

Bu açıklamalardan sonra: "Dağda dağarcık oynar / Bir çift gövercin oynar" ikilisinde "dağarcık" hangi anlamda kullanılmıştır. (Dağarcıkın yöresel bir anlamı varsa dipnotda belirtilmeliydi.) Doğrusu yukarıda "dağarcık'1a ilgili yaptığımız açıklamaların hiçbiri dizeye uygun değildir. Dağda oynayan "dağarcık" olamıyacağına göre, ona en yakın "sığırcık"tır. Belkide sığırcık, yanlışlıkla dağarcık yazılmıştır. Bilemiyoruz. Bu ve benzeri yanlışlıkların bir komisyon tarafından düzeltilmesi gerekir.

Nail Tan ve Salih Turhan'nın hazırlamış olduğu Van Halk Müziğine Giriş kitabında dize "Dağda da garcık kaynar"dır. Kaynakta "garcık'1a ilgili açıklama yapılmamıştır. Derleme Sözlüğünde "garcık" yoktur. Kaynaktaki türkünün sözleri aşağıdaki gibidir:

Derenin kenerında	Dağda da garcık kynar
Oturdum yar yanında	Bir ç i güvercin oynar
Ben o yare kavuştum	Deseler yarin geldi
Erciş'in dağlarında	Başımda saçım oynar

Bağlantı
Ha bu dereden can bu dereden esen yel esen yel
Derdimi yare sırrımı yare desem yel desem yel

Türkü : Habilban / Çıktım dağlar başına
Yöre : Kars
Kaynak kişi : Bektaş Şirin
Derleyen : Yücel Paşmakçı
Repertuvar No : 2605

Türkünün ilk dizesi; "Habilban can bilban ey can *ey* can" şeklinde başlamaktadır. "Habilban"ın anlamı dipnot olarak verilmemiştir. Habilban'ın bir kız adı olduğu düşünülse, peki "bilban" nedir. Bilban da açıklanmamıştır. Habilban bilban sözlüklerde yok. "Habil" ve "ban"nın anlamı;

hâbil : Büyücü, sihirbaz, efsuncu
hâbil : Tuzak, yiğit
hâbil : Hz. Ademi'n oğullarından birinin adı
ban : Bağban, bağcı
ban : Dam, satıh
ban : Sorgun ağacı, bey söğüdü, (mecaz) sevgilinin boyu

olarak ifade edilmiştir. Bu durumda: "Habilban can bilban ey can ey can" dizesinin anlamını nasıl açıklayabiliriz. Bizce: Habilban sözcüğü, habibten

geliyor. Habib - Habîban: Sevgili, dost anlamında. Habibullâh: Allah'ın sevgili kulu. Bu açıklamadan sonra "habfban"ın halk ağzında "habilban"a dönüştüğünü düşünülebiliriz. Türkünün dipnotunda, "Arpalar iliklendi" dizesindeki "ilik" sözcüğü de açıklanmamış. Dizedeki "ilik" düğmenin deliği değil, arpanın olgunlaşması anlamındadır. Dipnotta bunun da belertilmesi gerekir.

Türkü : Mest-i nazım kim büyüttü böyle bi perva seni
Yöre : Elazığ
Kaynak kişi : Hafız Osman Öge / Şükrü Canaydın
Derleyen : Banttan yazıldı
Repertuvar No : 2564

Türkünün sözleri:

Mest-i nazım kim büyüttü böyle bir perva seni
Kim yetiştirdi bu güne selviden bala seni

Bağlantı
Hele yar yar yar arsız yar / İmansız yar dinsiz yar
Al hançeri vur sineme iki yar / Bak ki benim derunumda neler var

Ben dedikçe böyle kim kıldı nedim i natüvan
Gösterir engüşt ile meclisteki mina seni

Mesti naz: Naz sarhoşu - Süzgün bakışlı, nazlı güzel ~ **Bi-perva**: Pervasız ~ **Güna**: Güne (kadar) ~ **Bâlâ**: Yüksek yukarı üst, yüce ~ **Derun**: İç ~ **Natüvan**: Güçsüz, zayıf ~ **Mina**: Billur, şişe, şarap şişesi ~ **Engüşt**: Parmak.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözler Nedim'e aittir. Kaynaktaki sözler: (Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Nedim, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 868, Ankara 1988, s. 176.)

Mest-i nazım kim büyüttü böyle bf-perva seni
Kim yetiştirdi bu gCne sevr den bala seni

BCydan hoş rengden pakizedir nazik tenin
Beslemiş koynunda gCya kim gül-i ra'na seni

Güllü dfba giydin amma korkarım azar eder
Nazen f im saye-i hdr-ı gül-i diba seni

Bir elinde gül bir elinde cam geldin sa l ya
Kangısın alsam gülü yahud ki camı ya seni

Sandım olmuş ceste bir fevvare-i ab-ı hayat
Böyle gösterdi bana ol kadd-imüstesna seni

Saf iken ayine-i endamdan sinem dirig
Almadım bir kerrecik aguşa ser-ta-pa seni

Ben dedikçe böyle kim kıldı Nedim'i na-tüvan
Gösterir engüşt ile meclisteki mina seni

şeklindedir. Fâ'ilâtün fa'ilâtün fa'ilâtün fa'ilün vezniyle yazılan gazelin iki beyiti repertuvara geçmiş. Sözlere bir de bağlantı bölümü eklenmiştir.

Repertuvara geçen birinci beyitin açıklaması: Naz sarhoşu sevgilim, seni böyle kim pervasızca büyüttü. Kim sevrden daha uzun yetiştirdi.

İkinci beyitin açıklaması: Ben "Nedim'i" böyle güçsüz bıraktı? dedikçe, meclisteki şarap şişesi parmağıyla seni gösterir.

Türkü : Gülli hamamın üstüyem
Yöre : Muş
Kaynak kişi : Düriye Keskin
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 699

Türkünün bağlantı bölümü:

Aman balami balami bağla yaremi
Sağ olsun vara/sun güzel olsun şen olsun
Seni de saranlar beni de alanlar

şeklinde okunmaktadır. Balami ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır. "Balami" ne demektir. *"Bala"*nın çocuk olduğunu düşünsek dahi dize ile bütünleşmemektedir. Türkü: 22.8.1987 tarihinde Muş merkezinde mahalli sanatçı Mehmet Ciğer'den tarafımdan da derlenmişti. Mehmet Ciğer şöyle okumuştu:

Ay gız maralı maralı
Bağla yaramı yaramı
Var olsun şen olsun
Var olsun abdal olsun
Seni de seveni
Beni de alanı

Türkü : Gürgenin gazeli
Yöre : Adana / Feke
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1037

Gürgeninin gazeli yörenin türkülü oyunlarındandır. TRT'nin THM repertuvar kitabına, hem de Sözlü Eserler Antolojisine; "Gürgenin gazeli" olarak geçmiş. Öyle de okunmaktadır. Doğrusu: "Gürgeninin gazeli"dir. "Gürgenin" sözcüğünde hece eksiktir. "Gürgeninin gazeli" olması gerekir. Gürgen bir ağaçtır. Dize, ağacın kuruyan yapraklarını ifade etmektedir.

Türkü : Kırmızı buğday ayrılmıyor sezinden
Yöre : Manisa
Kaynak kişi : Haydar Bayçın
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 441

"Kırmızı buğday ayrılmıyor sezinden" dizesiyle başlayan türküde "sezinden" sözcüğünün "çecinden" olması gerekir. Çeç, samandan ayrıldıktan sonra harman yerindeki buğday yığınının adıdır. Sözcük Anadolu'da "çeç" olarak bilinir. Dipnotta "sezinden" sözcüğünün "çecinden"le aynı olduğu ifade edilmiştir. Edirne / Kırkağaç'tan, Faruk Kayacıklı'dan Muzaffer Sarısözen'in derlediği "Kırmızı buğday seç olur" türküsündeki "seç" sözcüğünün de "çeç" olması türkülerde dil beraberliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Bizden sonraki nesillerin daha iyi anlaması için türkülerde bu bütünlük oluşturulmalıdır. Manisa'da: "Sezinden", Edirne'de *"seç"*inden söylenmesi yerine, hepsinde "çeç" sözcüğü kullanılsa kötü mü olur.

Türkü : Güzel vasfeyleyim hâllerin senin
Yöre : Bayburt
Kaynak kişi : Remzi Cavıldak
Derleyen : Zakir Peksert
Repertuvar No : 3532

Bu türküde söz sakatlıkları görülmektedir. Repertuvardaki sözler:

Güzel vasfeyleyim hallerin senin
Aleme destandır dillerin senin
Kemer yakışır bellerin senin
İncidendir dişlerin aman aman senin
Sırmadandır aman aman saçların senin

Bağlantı
Bayburt'ta bir güzel bir maral gördüm
Zülüf erin yüzünde taralı gördüm
Ben yari gördüm

Yüz bin usta gelsin yapsın otağın
Yüz bin kullukçum var yüz bin çırağı
Yüz bin bade dolsun yüz bin saki
Altından testi var gümüş tarağı
Adamı öldürür bu kağı halı

Vasf'eylemek: Nitelemek ~ **Maral**: Ceylan ~ **Bâde**: İçki ~ **Saki**: İçki sunan.

şeklinde repertuvar kayıtlarına geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verildiği hâlde "kullukçu" yoktur. Kullukçu: İşçi, kölelik, kullukta görev yapan yeniçeri anlamındadır. İlk dörtlükteki: "Kemer yakışır bellerin senin" dizesi sakattır. "Kemere yakışır bellerin senin" söyleyişi diğer dizelerle uyum sağlayacaktır. İkinci dörtlükte uyak, hece eksikliği vardır. Dörtlükte:

1. dizede: Otağın
2. " : Çırağı
3. " : Saki

sözcükleriyle kafiye yapılmış. Fakat görüldüğü gibi uyumsuzdur. Ama:

1. dizede: Otağı
2. " : Çırağı
3. " : Bardağı

sözcükleriyle yapılan kafiyeler uyum içinde olacak, hem de işleklik kazanacaktır. Sözcükleri yerine koyduğumuzda:

Yüz bin usta gelsin yapsın otağı
Yüz bin kullukçum var yüz bin çırağı
Sakiler doldursun onca bardağı
Altından testi var gümüş tarağı
Adamı öldürür bu kağı halı

olacaktır. Sözler bu hâliyle bir anlam ifade ettiği gibi şiiriyet bakımından da kulağı rahatsız etmemektedir. "Altından testi var gümüş tarağı" dizesi "Altından testisi gümüş tarağı" olması hece sayısını da eşitleyecektir.

Türkünün "Adamı öldürür bu kağı halı" dizesindeki "bukağı" anlam ifade etmemektedir. Onun için bu sözcüğün "bukağı" şeklinde yazılması bizce daha uygundur. Bukağı: Cezalıların ayaklarına takılıp ucuna pranga bağlanan demir halka. / Kaçmaması için hayvanların ayağına takılan demir zincir, köstek. Osmanlıca Türkçe Sözlükte:

buka: Şiddetli yağmur, bika - ülkeler
buk'a: Arz parçası, büyük yapı, leke, benek

açıklaması yapılmıştır. Açıklamalardan sonra; hangi sözcüğü koyarsak koyalım dizelerle bütünleşmeyecektir. Sözlerin yeniden gözden geçirilerek metin onarımının yapılması gerekir.

Türkü : Bugün ayın on dördü
Yöre : Mersin
Kaynak kişi : Nevit Kodallı
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 282

Bağlantı bölümünün sözleri:

Maymanamatlı
Kızlar tatlı
Fır leyli f rf r leyli
Peştamalı püsküllü
O püsküllü ben taktım
Konu komşudan gizli

şeklindedir. Sözlerinin altına bilinmeyen kelimeler dipnot olarak verilmesine rağmen "maymanamatlı"nın açıklaması yapılmamış. Sanırım sözcüğün anlamı tespit edilemedi. Yörenin insanı olmama rağmen ben de "maymana matlı" sözcüğüne rastlamadım. Mersin, Tarsus, Karaisalı'da çok kullanılan "meymenetsiz" sözcüğünü bilirim kullanırım da. Maymanamatlı, meymenetli sözcüğünün yöre ağzıyla söylenişi. Meymenetsiz: İş bilmeyen, fehimsiz, elinden iş gelmeyen, meymenetli ise meymenetsizin karşıtı, yani becerikli. Dizedeki maymanamatlı sözcüğü, meymenetli anlamında kullanılmış. Meymenetli kızlar çok tatlı denilmekte. "Fır leyli f r f r leyli" dönmeyi anlatmaktadır. Fır / Fırlanmak, Çukurova'da dönmeyi ifade eder. Fır fır döndü / Bir tokat vurdum fır fır fırlandı, yörede çokça kullanılan deyimlerdendir.

Türkü : Bir güzel şuha dedim iki gözüm sürmelidir
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Sırrı Sarısözen
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 967

Repertuvardaki sözleri:

Bir güzel şuha dedim iki gözüm sürmelidir
Dedi billahf seni Hind'e kadar sürmelidir
Dedim ey Mehlika bir gece al bezme beni
Dedi beyhude yorulma kapılar sürmelidir
Dedim ol halisiyehler ne beladır cana

Dedi bir tanesine yüz sene çit sürmelidir
Dedim ebrularının yayına kurban olayım
Dedi bak Lütfi kıyarım canına sürmelidir

Mehlikâ: Ay yüzlü ~ **Bezm**: Meclis ~ **Halisiyeh**: Siyah tüyler ~ **Ebru**: Kaş.

şeklindedir. Bilinmeyen sözler dipnot olarak verilmiştir. Türküde söz sakatlıkları vardır. "Bir güzel şuha dedim iki gözüm sürmelidir." Şuh; neşeli, davranışlarında serbest olan kıvrak, oynak, nazlı. Şuhi; şuhluk, kıvraklık, oynaklık anlamında. Dize, "Bir güzel şuha dedim iki gözüm sürmelidir" şeklinde bir anlam ifade eder. Gözüm sürmelidir olamaz, gözün sürmelidir olur. İlk iki dizenin, "Bir güzel şuha dedim iki gözün sürmelidir / Dedi billahi seni Hind'e kadar sürmelidir" şeklinde söylenmesi gerekir. Dizelerde cinas yapılmaktadır. Düzeltme yapıldıktan sonra dizeler aşağıdaki gibi olacaktır:

1. dizede : Gözün sürmelidir
2. " : Hind'e kadar sürmelidir
4. " : Kapılar sürmelidir
6. " : Yüz sene çift sürmelidir
8. " : Canına sürmelidir

Türkü : Menevşe buldum derede
Yöre : Bursa
Kaynak kişi : Hüsnü Ortaç
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 243

Bazı türkülerimiz derlenirken söz ve müzik bütünlüğü, dil kuralları, ifade ettiği anlam yeteri kadar değerlendirilmeden kayıtlara geçirilmiş. Bursa'dan repertuvara geçen "Menevşe buldum derede" türküsü onlardan biridir. Sözler incelendiğinde birbirini bütünlemeyen dizeler görülecektir. Türkünün repertuvardaki ikinci sözleri:

Sen gel menevşeli gelin
Allı gelin al yanağı ballı gelin
Yıllar geçti haber gelmedi yardan

şeklindedir. Bağlantısız bendi üç dize olan "Menevşe buldum derede" türküsünün ikinci sözleri havada kalmaktadır. "Sen gel menevşeli gelin / Allı gelin al yanağı ballı gelin" dizeleri uyumludur. Ama, "Yıllar geçti haber gelmedi yardan" dizesi kafiye, hece ve anlatım bakımından bütünlük sağlamıyor. Sözlerin yeniden gözden geçerilmesi gerekir.

Türkü : Taşa vurdum bir dekme
Yöre : Isparta / Senirkent
Kaynak kişi : Hüseyin Karatürk
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. TMH Müdürlüğü
Repertuvar No : 2919

Son dörtlüğün sözleri:

Gıl çorap gara poçu
Y ylaya saldım goçu
İncik/erim tutuldu
Giderken yarin göçü

şeklindedir. Dizede geçen "incik" dipnot verilmiş. Ağrı, sızı açıklaması yapılmış. Dizede incik, ağrı sızı anlamında kullanılmamıştır. "İncik/erim tutuldu" bir deyimdir. Vücutta bir yerinin tutulmasıdır. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde incik: Bacağın diz kapağından topuğa kadar olan bölümü olarak açıklanmıştır. Türküde demek istenilen yer de budur. Dize: Bacakla topuk arasındaki yerlerim yârim gittiği için tutuldu hareket etmiyor demektedir.

Türkü : Terazi tartayirum
Yöre : Trabzon / Maçka
Kaynak kişi : Hüseyin Dilaver / Hasan Tunç
Derleyen : Cemile Cevher
Repertuvar No : 1673

Türkünün son dörtlüğü:

Geçemiyorum senden
Sen ne hiyanet yarsın
Korkayrum büyüklerden
Mendil gadanı alsın

şeklindedir. Son dizede "gada" Derleme Sözlüğünde: Dert hastalık, belâ anlamında. Gada almak, dert ve üzüntüyü paylaşmak olarak açıklanmıştır. "Mendil gadanı alsın" dizesinde mendil karşıdakinin nasıl gadasını alabilir. Karşıdakinin "gadasını almak", üzüntüsünü, belâsını paylaşmak için mendilin canlı olması gerek. Eğer türküde "mendil" bizim bildiğimiz anlamda kullanılmışsa, kurallara terstir. Cansız varlığın gada alması söz konusu olamaz.

Türkü : Tıpır tıpır yürürsün
Yöre : Kütahya
Kaynak kişi : Asım Doğan
Derleyen : Muzaffer Sarısözen,
Repertuvar No : 302

Sözlerde üçüncü dörtlüğün ilk iki dizesi "Kiremite su damlar / Bir kız verin adamlar"dır. İlk dizedeki "kiremite" sözcüğü "kiremitten" şeklinde düzeltildiğinde, dize "Kiremitten su damlar / Bir kız verin adamlar" olacaktır.

Türkü : Tumb üstüne oturdum
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : Muzaffer Erdem
Repertuvar No : 1779

Türkünün repertuvardaki sözleri aşağıdaki gibidir:

Tumb üstüne oturdum
Pancarımı süpürdüm
Aşırmaya yatırdım

Jspanağın gardaşı
Pilavların sırdaşı
Sofraların yoldaşı

Bağlantı
Turşuların şahıdır
Ah pezik lengeri bırak
Guşhaneyle gel beri

Tumb: Toprak yığını ~ **Aşırma**: Kova, bakraç ~ **Pezik**: Şalgam, pancar ~ **Lenger**: Kevgir ~ **Guşhane**: Kulpsuz bakraç, küçük tencere.

şeklindedir. Bilinmeyen sözler dipnot verilmiştir. Bağlantı bölümündeki sözler incelendiğinde: "Turşuların şahıdır / Ah pezik (**şalgam, pancar**) lengeri bırak / Guşhaneyle gel beri" dizelerinde: "Turşuların şahıdır / Ah pancar, şalgam lengeri bırak / Kolsuz bakraç gel beri" şeklinde bir anlam çıkıyor. Sanırım bu sözlerin anlamı derleyici tarafından da düşünülmemiş, ya da sözler böyle değildi, kayıtlara yanlış geçti.

Türkü : Yatsı mahalliyle girsem döşeğe
Yöre : Manisa / Soma
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : N. Kaya, S. Özdemir, M. Yazıcıoğlu
Repertuvar No : 2546

Sözleri anlam bütünlüğü ifade etmeyen türkülerimizden biri de, repertuvara barana çeşitlemesi olarak geçmiştir. Sözleri:

Y tsı mahalliyle girsem döşeğe
Hiç gözüm görmesin eyvah
Gözlerim görmesin suya giderken
A beyler gerdanı beyaz aman

şeklindedir. İncelediğinde, anlam, şiiriyet ve kafiye bütünlüğünün olmadığı görülür. Bu ve benzeri türkülerin yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Türkü : Urfalı'yam gül nedim
Yöre : Şanlı Urfa'dan
Kaynak kişi : Bedirhan Kırmızı
Derleyen : Ahmet Bayram
Repertuvar No : 3272

İkinci dörtlüğün sözleri:

Urfalı ' am tahtım yok
Tüfengim var bahtım yok
Y r göğsüne ben dolmuş
Bir ben kadar bahtım yok

şeklindedir. İkinci dize: "Tüfengim var bahtım yok" t r. Dizede tüfekle baht sözcüğünün hiç ilgisi yok. Dizedeki "baht" değil "raht" olmalı. Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde raht:

: At takımı
: Yolda lâzım olacak âlet edavat
: Döşeme vb. takımları
: Kapı ve pencere kanatlarını çerçeveye tutturan menteşe

olarak açıklanmıştır. Bu açıklamalarda dizeye en uygunu ikinci seçenektir. Dize o zaman: "Tüfengim var raht'ım yok" olur. O da: Tüfengim var ama, tüfekle ilgili fişek ve benzeri âlet edavat yok, şeklinde bir anlam ifade eder.

Türkü : Üç guşuduk uçarıdık havada
Yöre : Afyon / Felelli köyü
Kaynak kişi : Celal Akbay
Derleyen : Yılmaz İpek
Repertuvar No : 3696

Türkünün ilk bendi şöyle:

Üç kuşuduk uçarıdık havada
Gayva gibi kavurdular tavada
Kendim gurbet elde gönlüm sılada

şeklindedir. İkinci dizedeki "gayva" açıklanmamış. Derleme Sözlüğünde "gayva" yok. "Gayva"; sanırım yöredeki kahve sözcüğünün bozulmuş hâli. Türkünün dipnotunda "gayva"nın kahve olduğu açıklanmalı.

Türkü : Vangel çantası elinde
Yöre : Balıkesir / Edincik
Kaynak kişi : Sıdıka Çamlıdağ
Derleyen : Nurettin Çamlıdağ
Repertuvar No : 2576

İlk dörtlüğünün sözleri:

Vangel çantası elinde
Altın saat belinde
Yolladığım mendili
Göremedim elinde

şeklindedir. Dörtlüğün "Vangel çantası elinde" dizesindeki "vangel" sözcüğünün açıklaması yapılmamıştır. Sözlüklerde de yok. O zaman derleyene veya kaynak kişiye sormak gerek.

Türkü : Vardım eşiğine yüzümü sürdüm
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Raci Alkır
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1863

Türkünün sözleri:

Vardım eşiğine yüzümü sürdüm
Etrafı bütün dikenler aldı
Yüksek mihrabında yazılar gördüm
Kim bilir ne mutlu zamandan kalmış

Türklüğün en parlak zamanında
Ab-ı hayat vardı şadravanında
Şimdi eyyam olan öz turanından
Virane kubbeyi gölgeler aldı

Mihrap: Kıbleyi gösteren yer ~ **Ab-ı hayat**: Bengisu, ölümsüzlük veren efsanevi su ~ **Şadravan**: Şadırvan ~ **Eyyam**: Günler ~ **Virane**: Ören yeri, harabe.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler de dipnot verilmiş. Birinci dörtlükteki, "Vardım eşiğine yüzümü sürdüm / Etrafı bütün dikenler aldı" dizeleri, "Vardım eşiğine yüzümü sürdüm / Etrafı bütün dikenler sarmış" şeklinde düzeltildiğinde sorun ortadan kalkacaktır.

Türkünün ikinci dörtlüğünün: "Şimdi eyyam olan öz turanından" dizesi neyi anlatmaktadır. Dipnotta "eyyam", günler, gündüzler, olarak açıklanmış. Sözcüğün anlamı dizeye uygulandığında da bir anlam ifade etmiyor.

Türkü : Abacılar inişi
Yöre : İzmir / Bergama
Kaynak kişi : İsmail Aloğlu / Hüseyin Ayalap
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 917

Birinci dörtlüğün sözleri:

Abacılar inişi
Saatımın gümüşü
Hiç aklımdan çıkmıyor
Hak oğlanın gülüşü

şeklindedir. Dörtlükte: "Hak oğlanın gülüşü" dizesi "Hakkı oğlanın gülüşü" şeklinde okunması gerekir. Böyle okunduğunda bir hece fazla olacaktır. Onun için halk, "Hak'koğlanın gülüşü" şeklinde söyleyerek hece fazlalığını ortadan kaldırmıştır. Sözcüğün: "Hak'koğlan'ın" şeklinde olması gerekir.

Türkü : Sabahtan bizim pınara
Yöre : Sivas / Kangal
Kaynak kişi : Ahmet Başer
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 650

Türkünün sözleri Vasfi Mahir Kocatürk'ün hazırlamış olduğu Saz Şiiri Antolojisi adlı kitabın (Ayyıldız Matbaası, Ankara 1963) Gevherî bölümünde beş dörtlük olarak yayımlanmış. Gevherî tapşırması yok. Sözler:

Sabahtan bizim pınara
İki gelin üç kız geldi
Birbirlerini kovarak
Sandım ki göle kaz geldi

Birinin adı Dudu
Odur güzellerin tadı
Kim taradı kimler yudu
Zülüf gerdana az geldi

Birisinin adı İnci
Severler güzeli genci
Koynunda çite turuncu
Verdi ağzıma bal geldi

Birisinin adı Ayşe
Benleri var çife çife
İki elinde menevşe
Şükür Mevla 'a yaz geldi

Birisinin adı Fatma
Kaşları var çatma çatma
Kadir Mevla'm sabah etme
Bu gece bize az geldi

şeklindedir.Şiirde edebi estetik oldukça dikkat çekici, akıcı bir dile sahiptir. Maalesef repertuvara eksik, oldukça da bozularak geçmiştir. Beş dörtlük olan sözlerin ikisi kullanılmış. Kullanılan birinci dörtlük, "Sabahtan bizim pınara" dizesiyle başlayandır. Bu dörtlükten ilk iki dize repertuvardaki ile aynı, üçüncü ve dördüncü dizeler farklıdır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Sabahtan bizim pınara	/.....
İki gelin üç kız geldi	/.....
Birbirlerini kovarak	/ Civil civil ötüşürler
Sandım ki göle kaz geldi	/ Sandım ki köye yaz geldi

Repertuvar kayıtlarında kullanılan son dörtlük daha da tahrip edilmiş son dize uydurulmuştur. Tespit ettiğimiz sözler aşağıdadır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Birisinin adı Ayşe	/.....
Benleri var çife çife	/ Benleri var köşe köşe
İki elinde menevşe	/ Mail oldum kara kaşa
Şükür Mevlaya yaz geldi	/ Selamın gelirse başa

Sözler incelendiğinde ilk dörtlüğün son dizesi: "Sandım *ki* göle kaz geldi"dir. Ayak *"kaz"*dır. Diğer dörtlüklerde ayağın: "Yz / Kaz / Saz/ Az / Baz" geldi şeklinde olması gerekir. Repertuvardaki son dörtlüğün dördüncü dizesi "Selamın gelirse başa" olmuş ve de uyak kuralına uymamıştır. Bu da o dizenin yamandığının kanıtıdır. Vasfi Mahir Kocatürk'ün adı geçen eserinde Gevherî adına kayıtlı olan sözler Prof. Dr. Şükrü Elçin'in hazırlamış olduğu Gevherî adlı eserinde yoktur.

Türkü : Beni şad'etmedi bu çarkı felek
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Sırrı Sarısözen
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 259

Türkünün Sözleri:

Beni şad etmedi bu çarkı felek
Bir onulmaz derde giriftar etti

Ağlarım ben ah-ü feryad ederek
Gayri kurtulamam ta mahşere dek

Geçti tığ-ı ebru cana dayandı
Gülzar-ı ömrümü tarumar etti

Şad: Sevinçli ~ **Çark-ı felek**: Kadere hükmettiği sanılan doğa üstü güç ~ **Onulmaz**: İyileşmez, iflâh olmaz ~ **Giriftar**: Tutulmuş, yakalanmış, açmaza girmiş, çaresiz ~ **Mahşer**: Kıyamette ölülerin dirilip toplanacağı yer ~ **Tığ**: Ok ~ **Ebru**: Kaş ~ **Gülzâr**: Gül bahçesi ~ **Tarumar**: Dağınık, perişan, karmakarışık.

Sözler tamamlanmadan bitmiş. Koşma tarzındaki şiir ikişer dizelik beyitlere dönüşmüş. Aslında sözlerin dört bentli olması gerekir. Onun için de "Geçti tığ-ı ebru cana dayandı / Gülzar-ı ömrümü tarumar etti" dizeleri askıda kalmakta. Fakat sözlerdeki birinci, ikinci, üçüncü ve altıncı dizeler birleştirildiğinde:

Beni şad etmedi bu çar k felek
Bir onulmaz derde giri f ar etti
Ağlarım ben Oh-u fe r ad ederek
Gülizar-ı ömrümü tarumar etti

şeklinde bir dörtlük ortaya çıkmakta. Dörtlükte dizeler birbiriyle bağlantılı, hem de bütünlük içinde. O zaman: "Ağlarım ben ah-u fe r ad ederek / Gayri kurtulamam ta mahşere dek" dizeleri eksik kalıyor. Ortaya çıkan dörtlüğün aslı belki böyle değildir. Bilemiyoruz. Sözlerin bulunması, aslına uygun düzeltilmesi gerekir. (Çok kaynak taramamıza rağmen dizelerin kime ait olduğu tespit edilemedi, ya da gözden kaçtı.)

Türkü : Beyaz fesli esmer
Yöre : Aksaray / Baymış
Kaynak kişi : Bayram Çalışkan
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 448

Birinci dörtlüğün sözleri:

Beyaz fesli esmer
Sensin benim bi danem
Kekillerin nişte nişte
Aklım alan bidanem sensin bu işte

şeklindedir. Üçüncü dizede "nişte-nişte" yanlıştır. "Nişte" değil, "rişte"dir. Saçın telleri anlamındadır. Dörtlükte kullanılan dizelerin bir bütünlük arz etmesi için sözlerin yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Türkü : Beyler bahçesinde bülbüller şakır
Yöre : Manisa / Soma
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : N. Kaya - S. Özdemir - M. Yazıcıoğlu
Repertuvar No : 2546

Türkünün sözleri:

Beyler bahçesinde bülbüller şakır
Al yanağına mor yazmayı bağlama
Biz gidiyoruz merak edip ağlama

şeklindedir. Tamamı üç dizedir. "Beyler bahçesinde bülbüller şakır" dizesinden sonra, kulak tamamlayıcı bir dize beklemektedir. Fakat arkadan gelen dizenin hiç ilgisi yoktur. Bu türkü sözlerinin de gözden geçirilmesi gerekir.

Türkü : Beyler oynar satırancı martini
Yöre : Manisa / Soma
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : N. Kaya - S. Özdemir - M. Yazıcıoğlu
Repertuvar No : 2546

Barana - Tarhala çeşitlemelerinden olan türkünün sözleri:

Beyler oynar satırancı martini
Biz de sevdik güzellerin dördünü

Bağlantı
Burgu dillim bana sennen eş olsun
Ağ/eşe/im ala gözler yaş olsun

Karamanlı'dan çıkıp gider yukarı
Gül sinenin ucundadır şekeri
Bu dert beni çökeri çökeri

şeklindedir. Türkünün, "Beyler oynar satırancı martini" dizesini incelersek; santraç dama türünden bir oyun. Martin ise tek kurşun atan bir silah. Otomatik olanları beşli martindir. Bu açıklamadan sonra; beyler santranç oyunu oynar, tek kurşun atan silahla, gibi bir anlam çıkmaktadır. "Martini" yörede oynanan bir oyunsa: "Beyler oynar satırancı martini" doğru bir söyleyiştir. "Martini"nin oyun olduğuna dair açıklama yoktur. Yöreyi bilmeyenler "martin" sözcüğünü tek kurşun atan bir silah olarak değerlendirip dizeyi ona göre yorumlayacaktır. Sözlerin yeniden gözden geçirilerek doğru tespitlerin yapılması gerekir.

Türkü : Bezirgân basmasına çifte gül kondurmuşlar
Yöre : Burdur / Yeşilova
Kaynak kişi : Osman Uysal
Derleyen : Salih Urhan
Repertuvar No : 3296

Türkünün ilk iki dizesi: "Bezirgan basmasına çie gül kondurmuşlar / Olursa Hatçe olsun ben almam başkasını" şeklinde kayıtlara geçmiştir. Kayıtlara geçen sözleri kaynak kişi böylemi söylemiş, yoksa değiştirilmiş, yanlış mı yazılmış bilemiyoruz. Bildiğimiz "Bezirgan basmasına çifte gül kondurmuşlar / Olursa Hatçe olsun ben almam başkasını" dizelerinin art arda gelemiyeceğidir.

Türkü : Bico nerden geliyon
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Şarkışlalı Mehmet
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 273

Türkünün ilk dörtlüğü:

Bico nerden geliyon
Harmanlıktan aşağı
Dalla bico dahara bico
Sen de bico ben de bico

Bi: Altaylı Türklerinin oyun havasına verdikleri ad ~ **Bico**: Oyun oynayan, halk oyuncusu ~ **Dahar**: Toprak kap, çömlek ~ **Çimmek**: Yıkanmak.

şeklindedir. Dörtlüğün bilinmeyen sözcükleri dipnot olarak verilmiştir. Türk Halk Müziği Repertuvar kitabında kaynak kişi Şarkışlalı Mehmet, Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinde Ahmet Yamacı'dır.

Sözlerin birinci dizesinde geçen "bico", türkünün dipnotunda oyun oynayan kişi, halk oyuncusu olarak açıklandığına göre: Birinci dizede "bico" ya soruyorlar. Bico nerden geliyon. Halk oyunu oynayan kişi nerden geliyon? İkinci dizede "bico" cevap veriyor. Harmanlıktan aşağı geliyorum. Üçüncü dizede: "Dalla bico dahara bico" diyerek "bico" (bizce) galeyane getirilmeye çalışılıyor. Ama, "dahara" dipnotta; toprak kap, çömlek olarak açıklanmış. "Dalla"nın açıklaması yok. Sözcükleri dizeye yerleştirdiğimizde: Dalla halk oyuncusu, halk oyunu oynayan kişi çömlek kap gibi bir anlam çıkıyor. Dördüncü dizede; "Sen de bico ben de bico". Sen de oyuncu ben de oyuncu diyerek dize tamamlanıyor. Şimdi ikinci "Bico Türküsü"ne bakalım.

Türkü : Bicoyun ellerinde
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Şarkışlalı Mehmet
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 2459

Repertuvara Şarkışlalı Mehmet'ten derlenen ikinci bir "Bico" türküsü daha var. İki ezgide Sivas'tan repertuvara girmesine rağmen sözleri farklıdır. İki türkü sözü de aşağıya çıkarılmıştır.

Bico nerden geliyon: Repertuvar No: 273

Bico nerden geliyon
Harmanlıktan aşağı
Dalla bico dahara bico
Sen de bico ben de bico

Biconun ellerinde
Çimeydim göllerinde
Hop bico hopla bico
Şalvarını topla bico

Bir çif düğme olaydım
Biconun kollarında
Hop bico hopla bico
Şalvarını topla bico

Bicoyun ellerinde: Repertuvar No: 2459

Bicoyun ellerinde
Çimeydim göllerinde
Bir çif güvercin olsam
Bicoyun gollarında

Bico dedim gahmadı
Y r yüzüme bahmadı
Bir gaderde yar sevdim
El ettiğim çıhmadı

Her iki "Bico" türküsünün de sözlerinin incelenmesi gerekir.

Türkü : Bir can bir canı severse
Yöre : Malatya
Kaynak kişi : Kemal Keskin
Derleyen : Ahmet Sezgin
Repertuvar No : 3401

Repertuvardaki sözleri:

Havar havar canım havar
Zülüf gerdanı döğer
Bir can bin canı severse
Altı aylık yolda ne var

Pınarın taş olaydım
Yüzüğüne kaş olaydım
Va/asız nazlı yarime
Bir gececik eş olaydım

Duvara nazlım duvara
Belini verme duvara
Y reliler yangın olur
Beni indirin pınara

şeklindedir. Sözler incelendiğinde:

1. dörtlüğün 1. dizesi : 8 heceli
2. " " : 7 "
3. " " : 8 "
4. " " : 8 "

2. dörtlüğün 1. dizesi: 7 heceli
2. " " : 8 "
3. " " : 8 "
4. " " : 8 "

3. dörtlüğün 1.dizesi : 8 heceli
2. " " : 8 "
3. " " : 8 "
4. " " : 8 "

hecelidir. Türkünün sözleri 8'li hece ölçüsüne göre yazılmasına rağmen dizelerde eşit olmayan heceler vardır. Dizede hece sayısının eksik olması müzik cümlesini olumsuz etkileyecektir. Onun için:

1. dörtlüğün: 2. dizesindeki zülüf / zülüfler
2. " " : 1. " " pınarın / pınarına

olarak düzeltildiğinde sorun çözülecektir. Kemal Keskin'nin hazırlamış olduğu, İki Keklik Seke Seke - Şiirler - Derlemeler - Türküler adlı kitapta aynı sözler Kemal Keskin adına yayımlanmıştır. Sözleri şöyledir:

Havar havar canım havar
Anam zülüf gerdanı döğer
Bir can bin canı severse
Altı aylık yolda ne var

Pınarın başına taş olaydım
Yüzüğüne kaş olaydım
Bu benim nazlı yarime
Bir gece yoldaş olaydım

Pınarın taşı yeşil
İçinde kumlar kaynaşır
Tpla güzel saçlarını
Gece boynuma dolaşır

"Duvara nazlım duvara" dizesiyle başlayan dörtlük kitapta yoktur.

Türkü : Bir garip başınan kaldım arada
Yöre : Malatya
Kaynak kişi : Sait Alioğlu
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2400

"Bir garip başınan galdım arada" dizesiyle başlayan türkünün biri Malatya'dan, diğeri Orta Anadolu'dan repertuvar kayıtlarına geçmiş. Orta Anadolu'dan kayıtlara geçen türkünün No: 3043'tür. Her iki türkünün de ilk

iki dörtlüğünün sözleri içerik olarak aynı olmasına rağmen dizeler farklılıklar göstermektedir. Malatya'dan repertuvara geçen türkünün sözleri:

Bir garip başınan kaldım arada
Dü aleme hayran eyler Hak beni
Olanca varımı verdim talana
Ya bir ulu bezirgan eder Hak beni

Her gördüğüm kara yüze bes demem
Olur olmaz ademlere dost demem
Sadık yar isterem yalancı istemem
Gerçek ise kurban etsin Hak beni

Orta Anadolu'dan repertuvara geçen türkünün sözleri:

Bir garip başınan kaldım arada
Ya aleme hayran eyler Hak beni
Olanca varımı verdim talana
Ya kurulu bezirgan eder Hak beni

Her gördüğüm kara göze mest demem
Olur olmaz ademlere dost demem
Sadık yar isterim yalancı istemem
Gerçek ise kurban eyler Hak beni

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Orta Anadolu'dan kayıtlara geçen türkü dört, diğeri ise iki dörtlüktür. Türkudeki sözler incelendiğinde: Malatya varyantının birinci dörtlüğünün ikinci dizesi; "Dü aleme hayran eder Hak beni" diğerinde "Y aleme hayran eder Hak beni"dir. Malatya varyantının dördüncü dizesi "Ya bir ulu bezirgan eyler Hak beni" diğeri; "Ya kurulu bezirgan eyler Hak beni" şeklindededir.

Malatya varyantının ikinci dörtlüğünün birinci dizesi: "Her gördüğüm kara yüze bes demem" Orta Anadolu varyantında aynı dize: "Her gördüğüm kara göze mest demem" şeklindedir. Bes: Yeter anlamında. Mest; sarhoş eden, bakınca aklı baştan alan göz anlamında. Dize: Her gördüğüm kara göze mest eden göz, beni yarı sarhoş eden göz diyemem şeklinde bir anlam ifade etmektedir. "Her gördüğüm kara yüze bes demem" dizesi, "Her gördüğüm kara yüze yeter demem" anlamındadır. Görüldüğü gibi aynı sözlerle değişik yörelerden derlenen türküde dizenin biri: "Her gördüğüm kara göze mest demem" diğeri: "Her gördüğüm kara yüze bes demem" şeklinde karşımıza çıkıyor. Sözlerde bütünlüğün sağlanması için yeniden gözden geçirilip değerlendirilmelidir.

Türkü : Bir şuh-î sitemkâr yine saldı beni derde
Yöre : Elazığ
Kaynak kişi : Enver Demirbağ
Derleyen : Enver Demirbağ
Repertuvar No : 3072

Elazığ'ın çok meşhur havalarından biri olan "Bir Şuh-i sitem k r yine saldı beni derde." Repertuvar kayıtlarına sözleri aşağıdaki gibi geçmiş:

Bir şuh-f sitemkar yine saldı beni derde
Koydun nitekim başımı bin türlü kederde
Ağlar gezerim her gece her vakti seherde

Bağlantı
Sevdim seveli terk edemem hayriyle şerde
Bir misl-i melek zat-i peri hüsnü beşerde

Gül bülbüle aşık mı nedir zarını bekler
Pervane dahi yanmak için narını bekler
Sevdalı gönül göz yorarak yarını bekler
Bağlantı

Sitemkâr: Sitem eden ~ **Şer**: kötülük ~ **Misl-i melek**: Melek benzeri ~ **Zat-i peri**: Peri kişilikli ~ **Hüsn-ü beşer**: İnsan güzelliğinde olan ~ **Zâr**: Ağlayıp inleme ~ **Pervane**: Işık etrafında dönen bir böcek ~ **Nâr**: Ateş

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Aynı sözler İshak Sunguroğlu'nun Harput Yollarında adlı eserinde:

Bir şuh-i sitemkar beni saldı yeni derde
Koydu şu benim başımı bin türlü kederde
Ağlar şu benim dide/erim vakt-i seherde

Bağlantı
Sevdim nideyim terk edemem hayr-i beşerde
Bir misl-i melek zat-i peri hüsnü beşerde

Gül bülbüle aşık olup gül·dalını bekler
Pervane dahi yanmada aşk narını bekler
Sevdalı aşık her seher yar yolunu bekler
Bağlantı

şeklindedir. Fikret Memişoğlu'nun Harput Ahengi adlı eserinde sözler:

Bir şuh-f sitemkar yine saldı beni derde
Koydun nitekim başımı bin türlü kederde
Ağlar duru r m her gece her vakt-ı seherde

Bağlantı
Sevdim seveli terk edemem hayr ile şerde
Bir misl-i melek zat-i peri hüsn-ü beşerde

Gül bülbüle aşık mı nedir zarını bekler
Pervane dahi yanmak için narını bekler
Sevdalı gönül göz yorarak yarını bekler
Bağlantı

şeklindedir. Sözler karşılaştırıldığında, türkünün kaynak kişisi, derleyeni Elâzığlı Enver Demirbağ'ın repertuvara kazandırdığı sözlerle Fikret Memişoğlu'nun Harput Ahengi adlı eserindeki sözler aynıdır. Harput Ahengi'nin yayın tarihi 1966, İshak Sunguroğlu'nun eseri ise 1961'dir.

Türkü : Sabahtan kavuştum ben bir güzele
Yöre : Balıkesir / Dursunbey
Kaynak kişi : Hasan Ateşbahar / H. M. / A. D. / N. T. / R. H.
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Müd.
Repertuvar No : 1212

Türkünün ilk sözleri:

Sabahtan kavuştum ben bir güzele
Güzel senin uykuların uçtu mu
Senin gönlün yad ellere düştü mü

şeklindedir. "Güzel senin uykuların uçtu mu" dizesindeki "uçtu mu" yerine "k çtı mı" sözcüğü daha anlamlı. Yörede "Uykuların k çtı mı" yerine; "uy kuların uçtu mu" deniliyorsa, türkünün dipnotunda belirtmek gerekir.

Türkü : Sahur vakti çıktık yola
Yöre : Karabük / Safranbolu
Kaynak kişi : Sadi Yaver Ataman
Derleyen : Sadi Yaver Ataman
Repertuvar No : 2335

Türkünün ilk dörtlüğünün sözleri:

Sahur vakti çıktık yola
Selam verdik sağa sola
Ramazan şer i iniz mübarek ola
Kalbiniz nar ile dola

şeklindedir. Türkünün son dizesi: "Kalbiniz nar ile dola" şeklindedir. Dizede kullanılan "nar" sözcüğü: Ateş, od, cehennem ateşi anlamındadır. "Nar" sözcüğünün yanlış yazıldığı kanaatındayız. Ramazanda kalplerin "nar" ile değil "nur" ile dolması gerekir. Dizedeki "nar", "nur" olmalıdır.

Türkü : Söğüt yaprağı yerde
Yöre : Sivas / Zara
Kaynak kişi : Halil Söyler
Derleyen : Rifat Kaya
Repertuvar No : 3724

Türkünün ilk dörtlüğünün sözleri:

Söğüt yaprağı yerde
Ben uğradım bir derde
Ben öldüğüm kayırmam
Azimem kalır yerde

şeklindedir. Bu türkünün üçüncü ve dördüncü dizeleri: "Ben öld ü üme yanmam / Azimem kalır yerde" olsa daha anlamlı olmayacak mı?

Türkü : Sözün bilmez bazı cahil elinden
Yöre : Sivas / Tokuş köyü
Kaynak kişi : Yüksel Yıldız
Derleyen : İhsan Öztürk
Repertuvar No : 3276

Sözleri Gevherî'ye ait olan türkünün repertuvardaki sözleri aşağıdaki gibidir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir.

Sözün bilmez bazı cahil elinden
Edep ağlar erktn ağlar yol ağlar
Bülbülün feryadı gonca gülünden
Bülbül ağlar gülşen ağlar gül ağlar

Kamil olanların bellidir yeri
Y luna koyarlar canı ile seri
Hakk'ın didarını görü/den beri
Gökler ağlar derya ağlar sel ağlar

Gevheri der dertli gönlümüz hasta
Armağan eyle gel canını dosta
Kimi abdal olmuş girmiştir posta
Aba ağlar hırka ağlar şal ağlar

Erkân: Uyulması gereken kural ~ **Kâmil**: Olgun ~ **Didâr**: Yüz, çehre ~ **Ser**: Baş ~ **Posta girmek**: Dervişlik yoluna girmek, tekkede ibâdet etmek.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Sözün bilmez bazı nadan elinden	/ Sözün bilmez bazı cahil elinden
Erkan ağlar usul ağlar yol ağlar	/ Edep ağlar erkan ağlar yol ağlar
Bülbülün fe r adı gonca gülünden	/.....
Bülbül ağlar gülşen ağlar gül ağlar	*/ Bülbül ağlar gülşen ağlar gül ağlar*

Her kaçan cuş edip çağlasa seller
Açılır laleler sümbüller güller
Davlumbaz çalınır çalkanır göller
Şahin ağlar turna ağlar tel ağlar

İyi ile konuş olasın iyi
Öter def er gibi sinemin neyi
Bu çarkın elinden el-aman deyi
Geda ağlar sultan ağlar kul ağlar

Kamil olanların bellidir yeri	/.....
Y luna koyarlar can ile seri	/.....
Hakk'ın didarını göre/den beri	/.....
Gökler ağlar derya ağlar sel ağlar	/.....

Gevheri der dertli gönlümüz hasta	/.....
Sözünü beğendir illere dosta	/ Armağan eyle gel canını dosta
Kimi abdal olup girmiştir posta	/.....
Hırka ağlar hem post ağlar çul ağlar	*/ Aba ağlar hırka ağlar şal ağlar*

şeklindedir. (Prof. Dr. Şükrü Elçin, Gevherî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 821, Ankara 1987, s. 72.) Gevherî adına kayıtlı sözlerin iki dörtlüğü repertuvara geçmiştir. İkinci dörtlükte: "Hakk'ın didarını göre/den beri" dizesinde "göre/den" yerine "göreli" konulduğunda söyleyiş düzelecek: "Hakk'ın didarını göreli beri" olacaktır.

Türkü : Su gelir meste gider
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Hasan Korkut
Derleyen : Ahmet Kartal
Repertuvar No : 1689

Türkünün ilk dörtlüğü:

Su gelir meste gider
Dolanır dosta gider
Yıkılası gurbete
Sağ gelen hasta gider

şeklindedir. Birinci dizedeki "meste" sözcüğü ne anlatmaktadır. Anlamı düşünülmüş mü? Yoksa düşünülmeden günümüze kadar gelmiş midir. "Mest", Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde, Farsça olduğu, kendinden geçmiş, sarhoş, ayağa giyilen bir ayakkabı çeşidi olarak açıklanmıştır. Osmanlıca - Türkçe Sözlükte:

mest : Sarhoş, keyif hâlinde etrafa sarkıntılık eden

mestan : Sarhoşlar

mesrah : Çayır otlak

mesrebe: Çayır, otlak yer

şeklinde açıklanmıştır. *"Mest"* in sözlüklerdeki anlamı, sarhoş olduğuna göre, "Su gelir meste gider" dizesi, "Su gelir sarhoşa gider" anlamındadır. Dize: "Su gelir mesrah'a gider" şeklinde söylenirse, suyun çayır ve otlaklara gittiği anlamı çıkar. O zaman bir karar vermek gerekir. "Su gelir meste gider" mi, yoksa; "Su gelir mesrah'a gider" mi? Yorum yetkililere bırakılmıştır.

Türkü : Suda oynayan balıktan
Yöre : Kayseri / Tomarza
Kaynak kişi : Mehmet Kurnaz
Derleyen : İsmail Sağlam
Repertuvar No : 3786

Repertuvardaki sözler:

Suda oynayan balıktan
Hoşlandım kara belik en
Üç ova'dan Çamoluk'tan
Dağları göresim geldi

Eykürü gönlüm eykürü
Kesmen Mevladan şükürü
T paktaş Köşker Çukuru
Dağları göresim geldi

Kimlerden galdın armağan
Hasirem dağ karlar yağan
Y llibeli Ç i e g en
Dağları göresim geldi

Reyhan gelir esen yelden
Tu r adaki sarı telden
Çamoluk'tan Gurubel'den
Dağları göresim geldi

şeklindedir. Türkünün sözleri Kayseri / Tomarza / Emiruşağı köyünden Mehmet Kurnaz'a aittir. (Emir Kalkan, XX. Yüzyıl Türk Hak Şairleri Antolojisi, Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi: 61, Ankara 1991, s. 365.) Sözleri:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Suda oynayan balıktan	/.....
Hoşlandım kara belikten	/.....
Üçpınar Çamlıoluk'tan	/ Üçova'dan Çam'oluk an
Dağları göresim geldi	/.....
Heykiri gönlüm heykiri	/ Eykürü gönlüm eykürü
Mevla'dan kesmen şükürü	/]esmen Mevla'dan şükürü
]evenli]öşkerçukuru	/ Topak aş Göşkerçukuru
Dağları göresim geldi	/.....
]imlerden kaldın armağan	/.....
Ağustosta karlar yağan	/ Hasirem dağ karlar yağan
Yellibel Çiftegürleğen	/ Yallibeli Çiftegülen
Dağları göresim geldi	/.....
llgıt ılgıt eser yeli	
Açar yaylaların gülü	
Üçgürleyen Yellibeli	
Dağları göresim geldi	
Reyhan gelir esen yelden	/.....
Tu r adaki sarı telden	/.....
Çamoluktan]urubelden	/.....
Dağları göresim geldi	/.....
Birem birem saydım taşı	
Akıttım gözümden yaşı	
Şal dumanlı Aslantaş'ı	
Dağları göresim geldi	
Memnun değilim bu işten	
Hoşlandım yarenden eşten	
Aşılık'tan Aslantaş'tan	
Dağları göresim geldi	
Mehmet gönlüm pek gümanlı	
Tablağı yeşil çimenli	
Unsuz'dan]ocadumanlı	
Dağları göresim geldi	

şeklindedir. Mehmet Kurnaz'a ait ikinci dörtlüğün birinci dizesi: "Heykiri gönlüm heykiri"dir. Repertuvara; "Eykürü gönlüm eykürü" şeklinde geçmiştir. Eykürü, aykırının bozulmuşudur. Aykırı da: Ters demektir. Böylece aslında heykiren, kükreyen gönül, repertuvara "Eykürü gönül eykürü" şeklinde geçmiştir. Birinci dörtlükteki "Üçpınar'dan Çam'oluk'tan" dizesindeki "Üçpınar", da maalesef "Üçoya" olmuştur.

Üçüncü dörtlükteki: "Kim tı jen kaldın armağan / Ağustosta karlar yağan" ikilisindeki ikinci dize ne acıdır ki: "Hasirem dağ karlar yağan" şeklinde repertuvara geçmiştir. ''ğustosta karlar yağan" dizesiyle "Hasirem dağ karlar yağan" dizesinin uzaktan yakından ilgisi yoktur. Repertuvardaki: Eykürü, heykiri, üçüncü dize "Kevenli Köşkerçukuru", üçüncü dörtlüğün üçüncü dizesinin "Yellibel Çiftegürleğen" şeklinde olması gerekir.

Türkü : Cemile'nin gezdiği dağlar meşeli
Yöre : Denizli / Acıpayam
Kaynak kişi : Hüseyin Aytekin
Derleyen : Özay Gönlüm
Repertuvar No : 3437

Türkünün bağlantı bölümü: "Gaydırı gubbak Cemile'm nasıl nasıl edelim bu işe / Nikahımızı gıysın ünnen gelin Hoca Memiş'e" şeklinde okunmaktadır. Burdur ve yöresinde ''uddak" Muğla'da ''ubbak" şeklinde söylenen sözcüklerin oldukça müstehcen olduğu, İzmir Radyosundan emekli, Ege Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarında öğretim görevlisi olarak çalışan Hamit Çine tarafından ifade edilmişti. Repertuvar kayıtlarında bu dizeler: "Haydi de hopbak Cemilem nasıl nasıl edelim bu işe / Nikahımızı gıysın ünnen gelin Hoca Memiş'e" olmasına rağmen ısrarla "gaydırı gubbnk" şeklinde okumaya devam edilmektedir.

Türkü : Al yeşil dökün anneler mezar taşıma
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Bedirhan Kırmızı
Derleyen : Ahmet Yamacı
Repertuvar No : 1757

Türkünün son dörtlüğünde Kuloğlu tapşırması olmasına rağmen Kuloğlu'nda böyle bir şiire rastlanmamıştır. Repertuvardaki sözleri:

Al yeşil dökün anneler mezar taşıma
Gelen ağlar giden ağlar bu genç yaşıma
Bu ne felaketti geldi başıma
Kahretmiyor zalim felek bu genç yaşıma

Kuloğlu 'um mesare de bin rahmet olsun
Yüreğimden vurdular beni tabip ne yapsın
Potin ayağımda igal başımda kalsın
Ciğerimden vurdular beni tabip ne yapsın

şeklindedir. Bu sözleri bir ozan tarafından yazıldığını düşünmüyoruz. Hele Kuloğlu gibi usta bir âşık tarafından hiç yazılmamıştır. Şiirde kalıp yoktur. Kafiye güçlü değildir. Türkünün birinci dizesi on üç, üçüncü dizesi on bir hecelidir.

Kuloğlu XVII.yüzyılda yaşayan Yeniçeri ozanlarındadır.IV. Murat'a yakınlığıyla bilinir. Oldukça kültürlüdür. Şiiri iyi bilen bir kişinin ulu orta, kafiye ve hece hatası yapması söz konusu olamaz. Dizeler incelendiğinde ayak ve uyakların uygun olmadığı görülecektir. Birinci dörtlüğün dördüncü dizesi TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinde "kahretmiyor" yazılmıştır. Bunun sanırım "rahmetmiyor" olması gerekir. Son dörtlükteki birinci dize: "Kuloğluyum mesare de bir rahmet olsun" şeklindedir. Bu dize ne demek istemektedir. Dizede geçen sözcüklere bakalım.

mesar : Sevinçler
mesarib: Otlaklar
mesarih: Otlaklar

Dizedeki sözcük "Mesar" olarak düşünüldüğünde Kuloğlu'yum sevinçler bin rahmet olsun şeklinde bir anlam kazanır. Peki o kelime ne olmalıdır diye düşünmek gerekir. "Kuloğlu'yum mezara dek bin rahmet olsun, Kuloğlu 'um mahşere dek bin rahmet olsun" şeklinde düşünülebilir. Böyle düşünülse de dizeler, istenilen anlamı ifede etmemektedir. Aslında bu ve benzeri sözlerin bir komisyon tarafından incelenip doğrusunun bulunması gerekir. Aksi takdirde yanlışlıkların önüne geçilemez.

Söz yanlışlıklarının dışında incelenmesi gereken başka bir konu da ezgi formlarıyla ilgilidir. Yazılı kaynaklara marş olarak geçen, bestecisinin de belli olduğu ifade edilen (Etem Üngör Türk Marşları) Çanakkale içinde aynalı çarşı - Sivastopol önünde yatan gemiler- Osman Paşa (Tuna nehri) adlı ezgiler repertuvar kayıtlarına anonim türkü olarak geçmiştir. Ezgilerin hem marş, hem de anonim türkü olarak karşımıza çıkması, konunun üstüne gitmeyişimizden kaynaklanmaktadır. Konunun üstüne ısrarla gidilerek doğru tespitlerin yapılması, marş mı, türkü mü ikileminden kurtulunması gerekir. Şimdi bu konuyla ilgili tespitlerimize bakalım:

Türkü : Çanakkale içinde aynalı çarşı
Yöre : Kastamonu
Kaynak kişi : İhsan Ozanoğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 461

Repertuvar kayıtlarında Muzaffer Sarısözen tarafından Kastamonu'dan İhsan Ozanoğlu'ndan derlenen Çanakkale türküsü, 22.11.1973 tarihinde incelenmiş. Aynı ezginin Kemanî Kevser Hanım tarafından marş olarak bestelendiği Onur Akdoğu'nun "Ünlü Nihavend Longa ve Çanakkale Türküsü Kimindir. Kevser Hanım" adlı kitabında belirtilmekte. 10. sayfada marşın notalarının tıpkı basımını, 11. sayfada Türkçeleştirerek vermektedir. Bestecisi Kevser Hanım olduğu iddia edilen marşın, sözleri şöyledir.

Edi r e'den çıktım başım seldmet
Harbe dahil olmadan koptu kıyamet
Of gençliğim eyvah

Çanakkale sende vurdular beni
Nişanlımın mendiline sardılar beni
Of gençliğim eyvah

Çanakkele içini duman bürür
Kırkaltıncı fırkanın namı yürür
Of gençliğim eyvah

Çanakkale sende yatar bir selvi
Kimimiz nişanlı kimimiz evli
Of gençliğim eyvah

Çanakkale içinde dolu bir testi
Analar babalar ümidin kesti
Of gençliğim eyvah

Atar İngiliz atar pişman olursun
Kan akıcı f rkaya kurban olursun
Of gençliğim eyvah

Çanak k le içinde sıra selviler
Altında yatıyor aslan şehitler
Of gençliğim eyvah

İştanbul'dan çıktım başım selamet
Çanakkale ' e varmadan koptu kıyamet
Of gençliğim eyvah

Çanakkale boğazı dardır geçilmez
Kan olmuş suları bir tas içilmez
Of gençliğim eyvah

Çanakkale seni duman bürüdü
Ali Kemal Beyin namı yürüdü
Of gençliğim eyvah

Çanakkele içinde bir sarı yılan
Osmanlı'nın teyyaresi durdurur divan
Of gençliğim eyvah

Tayyare ile uçarız dağlar aşarız
Bize tayyereci derler düşmanları yakarız
Of gençliğim e vah

Repertuvardaki sözler:

Çanakkale içinde aynalı çarşı
Anne ben gidiyom düşmana karşı

Çanakkale içinde bir uzun selvi
Kimimiz nişanlı kimimiz evli

Çanakkale üstünü duman bürüdü
Onüçüncü fırka harbe yürüdü

Çanakkele içinde bir dolu testi
Analar babalar mektubu kesti

şeklindedir. Ata Erdoğdu Kastamonu Folklorunda (Kastamonu Folkloru / I, Kastamonu 1991, s. 77.) bu türkü için: "Çanakkale türküsü olarak bildiğimiz İhsan Ozanoğlu'ndan alınıp Muzaffer Sarısözen tarafından notaya alınan bu kahramanlık türküsünün ortaya çıkış hikâyesini yine İhsan Ozanoğlu'nun kaleminden aktaralım. 'Radyo arşivinde 85, konservatuvarda 135 türküm var. 223 türküyü 1934 yılında banda doldurdum.

Bir akşam Ahmet Kutsi Tecer ile Halil Bedî evime geldiler. Kendilerine yardımcı oldum. Bana çıkarıp para teklif ettiler. Doldurduğum bantları radyoda yayınlarken İhsan Ozanoğlu'ndan alınmıştır denmez. Köroğlu'nu yaşlılardan uzun bir araştırma sonucu bulup mikrofonda ilk defa ben okudum. Aynı türküyü Perihan Hanımefendinin eşliğinde çaldım. Çanakkale türküsünün radyoya verilişi çok enteresandır.

Bir sabah PTT teşkilatı beni telefon başına getirdi. Telefonda Muzaffer Sarısözen: 'Bu akşam Çanakkale Zaferini kutlayacağız. Repertuvarımızda bir şey yok. Siz de olması lâzım.'

- Notasını yazıp postalasam iki günde varır. Ne yapalım? Telefon parasını öderseniz kabinden çalar söylerim. Siz de banda alırsınız. Anlaştık, o akşam verdiğime benzer şekilde çaldılar. Ama İhsan Ozanoğlu'ndan alındı-

ğını söylemediler. Türküyü anam Hafıza Âşıkoğlu bestelemiştir' diyen İhsan Ozanoğlu'nu bir defa daha saygıyla anmak istiyorum.

Çoğumuzun Kastamonu türküsü olduğunu tahmin bile edemiyeceğimiz bu türkünün kaynağı Kastamonu'nun, Balkan, Traplusgarp, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşında milleti, memleketi için çok şehit vermiş olmasındandır. I. Dünya Savaşı içinde yer alan Çanakkale Zaferinin Türk Tarihindeki yeri Kastamonulu şairin dizelerine gerekçe olmuş.

Rahmetli Ozanoğlu'nun TRT yayınlarında hak ettiği emeği geçtiği alanlarda anılması temennisiyle" diyerek konuyla ilgili açıklama bitirilmiş, arkasından da türkünün notası verilmiştir. Ata Erdoğdu'nun Kastamonu Folklor-I adlı kitabında İhsan Ozanoğlu, türkünün anası Hafıza Âşıkoğlu tarafından bestelendiğini söylemektedir.

Onur Akdoğu Ünlü Nihavend Longa ve Çanakkale Türküsü Kimindir? / Kevser Hanım, (Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova / İzmir 1991) adlı eserinde konuyu çok detaylı incelemiş. 15. sayfada" (..) Musiki Mecmuasının 1982 yılında (S. 389, s. 8) İhsan Ozanoğlu imzasıyla yayınlanan Çanakkale Türküsü başlıklı yazıda, Ozanoğlu tarih bildirmemesine karşın, 1952 yılından önce gerçekleştiği kolayca anlaşılan Sarısözen'le yaptığı bir telefon konuşmasını aktarmaktadır. Ozanoğlu M. Sarısözen'in kendisine telefonda, Çanakkale Zaferi yıldönümü nedeniyle günün önemini belirten bir türküyü çok aradığı hâlde bulamadığını, sonunda kendisine baş vurduğunu belirtmekte, bunun üzerine kendisinin, Kastamonu'nun Verencik köyünde yaşayan Rüveyde Kadından derleyerek notaya aldığı türküyü hemen Sarısözen'e postaladığını, sonra Sarısözen'in kendisine, Çanakkale türküsü hiçbir yerde bilinmediğine göre bu türkünün mutlaka Kastamonu'da yapılmış olması gerektiğini, şimdi de eserin bestecisini (yakıcısını) saptamasını kendisinden istediğini yazmakta ve Sarısözen'den ikinci bir vazife aldım ise de türküyü yapanı kesin olarak tespit etmek mümkün olamamıştır." diyerek yazısını sürdürmektedir.

Onur Akdoğu, adı geçen kaynak s.17'de: (...) "İhsan Ozanoğlu'nun yazısını ve verdiği notayı Musiki Mecmuasında yayımlayan Etem Ruhi Üngör, yazının sonuna koyduğu dipnotta: 'Bizim tespitimize göre, bu türkü Kastamonu'ya ait bir halk türküsü değildir. Bu türkü (veya marş) nün bestekârı Destancı Mustafa'dır.' dedikten sonra Türk Marşları adlı kitabının 183. sahifesine gönderme yapmıştır" diyerek konuyla ilgili açıklama yapılmış. Akdoğu; şimdiye kadar türkü olarak bildiğimiz ezginin marş olduğunu bestesinin de Kevser Hanıma ait olduğunu ispatlamaktadır.

Etem Üngör'ün Türk Marşları adlı kitabında (Türk Marşları, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 11, Ankara 1966, s. 183.) notası ve sözleri Çanakkale Marşı olarak yayınlanmış, bestecisinin de Destancı Mustafa olduğu

belirtilmiştir. Etem Üngör'ün Türk Marşları kitabında (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 11, Ankara 1966, s. 169.) marş olarak yayımlanan, bestecisi belli olan, repertuvara da türkü olarak geçen bir başka ezgi de: "Sivastopol önünde yatan gemiler"dir.

Türkü : Sivastopol önünde yatan gemiler
Yöre : Kastamonu
Kaynak kişi : İhsan Ozanoğlu
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 2827

Repertuvardaki sözleri:

Sivastopol önünde yatan gemiler
Atar nizam topu dünya iniler
Vadesinden evvel ölen yiğitler

Sivastopol önünde sıra söğütler
Oturmuş binbaşı asker öğütler
Askere gidiyor babayiğitler

Bağlantı
Anacığım anacığım bana ağlama
Eğer gelmezsem kara bağlama

Bu ezgiyi 1948 yılında Kastamonu'dan İhsan Ozanoğlu'ndan Ankara Devlet Konservatuvarı derlemiştir. Repertuvarda Kastamonu türküsü olarak bilinmektedir. Marş olarak yazıldığı kaynakta bestecisinin Dede Efendi'nin torunu "Rifat Bey" olduğu, 1820-1888 yılları arasında yaşadığı, 68 yaşında da vefat ettiği ifade edilmektedir. Bu bilgileri Türk Marşları adlı eserinde veren Etem Üngör, adı geçen marşı da kitabın 169. sayfasında yayımlamıştır. Sözleri aşağıdaki gibidir.

Sivastopol önünde yatan gemiler
Atar da İslam topunu *(Atar Mahmudiye)* yer gök iniler
Vadesi yetişmeden ölen yiğitler *(Sılasına kavuşmaz aslan yiğitler)*
Aman da padişahım izin ver bize
İzin vermez isen dök bizi denize
Sılada nişanlım ah eder size

Kışlanın önünde sıra söğütler
Oturmuş binbaşı asker öğütler
Askere gidiyor babayiğitler
Aman da padişahım izin ver bize
İzin vermez isen dök bizi denize
Sılada nişanlım ah eder size

Kışlanın önünde bir dolu testi
Destinin üstüne sam yeli esti
Analar babalar ümidi kesti
Aman da padişahım izin ver bize
İzin vermez isen dök bizi denize
Sılada nişanlım ah eder size

Etem Üngör'ün Türk Marşları kitabında Plevne Marşı, repertuvar kayıtlarında Rumeli türküsü olarak bilinen başka bir ezgide: "Tuna nehri akmam diyor." Kaynağa Plevne Marşı olarak geçen eserin bestecisi Mehmet Ali Bey'dir. Mehmet Ali Bey, 20.7.1877 tarihinde Osman Paşanın Plevne Zaferini kazanmasının ardından marşı bestelemiş, eser Etem Üngör'ün Türk Marşları kitabının 176. sayfasında da yayımlanmıştır. Sözleri üç dörtlük olup aşağıdaki gibidir.

Tuna nehri akmam diyor
Etrafını yıkmam diyor
Şanı büyük Osman Paşa
Plevne·den çıkmam diyor

Olur mu böyle olur mu
Evlat babayı vurur mu
Sizi millet hainleri
Bu dünya size k lır mı

Kılıcımı vurdum taşa
Taş yarıldı baştan başa
Ndmı büyük Osman Paşa
Askerinle binler yaşa

Plevne Marşı, repertuvara Rumeli türküsü olarak geçmiştir.

Türkü : Osman Paşa / Plevne Kahramanı
Yöresi : Rumeli
Kaynak kişi : Yöre Ekibi
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 452

Repertuvardaki notada bestedeki giriş müziği kaldırılmıştır. Sözleri:

Tuna nehri akmam diyor
Kenarını yıkmam diyor
Ünü büyük Osman Paşa
Plevne'den çıkmam diyor

Düşman Tuna yı atladı
Karakolları yokladı
Osman Paşanın kolundan
Beşbin top birden patladı

Kılıncımı vurdum taşa
Taş yarıldı baştan başa
Ünü büyük Osman Paşa
Askerinle binler yaşa

şeklindedir. "Tuna nehri a k r gider / Etraf nı yıkar gider / Şanı büyük Osman Paşa / Düşmanları kırar gider" dörtlüğü repertuvarda yoktur.

Türkü : Beyaz giyme toz olur
Yöre : Bolu
Kaynak kişi : Ahmet Sevinç
Derleyen : Emin Aldemir
Repertuvar No : 1422

Repetuvarda türkünün ilk dörtlüğü şöyle:

Beyaz giyme toz olur
Siyah g e me söz olur
Gel beraber gezelim
Muradımız tez olur

Türkünün ilk iki dizesinin: "Siyah giyme toz olur / Beyaz giyme söz olur" olması gerekir. Kültürümüzde beyaz, temizlik, neşe ve sevinç ifade eder. Beyaz renk toz olmaz. Tozu çeken siyahtır. Beyaz sevinci ve neşeyi temsil ettiği için beyazın giyilmesi söz getirir. Dize de: Bayram değil, seyran değil bu niye böyle beyaz giyiyor diye söz edilir, onun için sen beyaz giyme demektedir. Dizeler yer değiştiğinde sorun çözülecektir.

Türkü : Dağlar siz ne dağlarsız
Yöre : Sivas / Zara
Kaynak kişi : Mahir Türkistan
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 247

Türkünün repertuvardaki ikinci dörtlüğü:

"Bu dağlar eze dağlar / Ydr gele geze dağlar / Suları şarap olmuş Çiçeği meze dağlar" şeklindedir. Birinci dizedeki "eze"; TDK'nun Derleme Sözlüğünde: Ebe, teyze, zayıf, kapsülün patlayıcı kısmı, tırnakların dibindeki deri, avuç içi, çok pişmiş, anlamında açıklanmıştır. Dizedeki "eze" sözcüğü hangi anlamda kullanılmıştır. Açıklanan sözcüklerden hangisi dizeye konulursa konulsun cümleyle bütünleşmeyecektir. Dizedeki sözcüğün "eze" olmaması gerekir. Dağlarla özdeşleşecek en güzel sözcük yücedir. Dize, "Bu dağlar yüce dağlar" olmalıdır. İkinci dizenin de, "Ydr gelir gece" dağlar olması gerekir. Dördüncü dizedeki "Çiçeği meze dağlar" söyleyişi de sakattır. Çiçekten meze olmayacağına göre, bizce o dizelerin: "Suları şarap olmuş / Üzümü meze dağlar" şeklinde olması mantıklıdır.

Repertuvardaki Genç Osman Türküleri:

Türkü : Bir sabah namazı tozdan dumandan
Yöre : Kastamonu
Kaynak kişi : İhsan Ozanoğlu
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 3466

Türkünün sözleri:

Bir sabah namazı tozdan dumandan
Gılıcın kabzası görülmez gandan
Yan anam yan bana derler Genç Osman
Yiğitlere serdar oldu Genç Osman

Bir sabah namazı bedenden aştı
Kellesi düştü de gine savaştı
Nice kafrlerin tedbiri *(tebdili olması gerek)* şaştı
Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Türkü : Genç Osman dediğin bir küçük uşak
Yöre : Aydın
Kaynak kişi : Osman Şevki Uludağ
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 451

Genç Osman dediğin bir küçük uşak
Beline bağlamış ibrişim kuşak
Askerin içinde birinci uşak
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

Bağdat'ın içine girilmaz yastan
Her ana doğurmaz böyle bir aslan
Kelle koltuğunda geliyor Kars'tan
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

Bağdat'ın kapısın Genç Osman açtı
Düşmanın cümlesi önünden kaçtı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

Askerin biri ucu görünmez Van'dan
Kılıcın kabzası görünmez kandan
Bağdat'a girilmez tozdan dumandan
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

Türkü : Evvelâ Bağdat'a sefer olanda
Yöre : Konya
Kaynak kişi : Âşık Mehmet
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 306

Türkünün sözleri:

Evvel Bağdat'a sefer olanda
Dalkılıç yazıldı çıktı Genç Osman

Bağdat'ın kapısın Genç Osman açtı
Gören düşmanların tedbiri şaştı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Askerin bir ucu göründü Van'dan
Kılıcın kabzası görünmez kandan
Badat'ın içinde tozdan dumandan
Toz duman içinde kaldı Genç Osman

Bu türkü Konya'dan repertuvar kayıtlarına geçmiştir. Konuyla ilgili çeşitli rivayetler derlenmiş, sözleri konusunda da hayli karışıklıklar karşımıza çıkmaktadır. İşte bu karışıklığı az da olsa aydınlatmak için Genç Osmanla ilgili yaptığım bir çalışma Çukurova Üniversitesinin düzenlediği Bilgi Şöleni adlı bilimsel toplantıda tebliği olarak sunulmuştu. (Ceyhan'ın Hürüşağı Köyünden Âşık Abdurrahman ve Genç Osman Destanı, Adana Valiliği-Çukurova Üniversitesi Türkiye Cumhuriyetinin 75. Yılı III. Uluslar Arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu 30.Kasım - 2 Aralık 1998 Adana.) Konumuzla ilgili olduğu için adı geçen tebliği aynen buraya da aldık. Sanırım yararlı olur.

"Genç Osman; ülkemizde yiğitliğin ve mertliğin sembolü hâline gelmiş meşhur destanlarımızdan biridir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla; Konya, Karaman, Çankırı, Mudurnu, Gazi Antep, Balıkesir, Çorum, Adana Bayburt ve Bağdat'tan derlenmiş varyantları bulunmaktadır. Araştırmacılar bu varyantlarda: Genç Osman'ın nereli, destanın da kime ait olduğu konusunda görüşlerini beyan etmiş, iki de Genç Osman türküsünün kayıtlara geçmesini sağlamışlardır. Genç Osman türkülerinin ilki Konya'dan, Darû'l Elhân tarafından derlenmiş, Anadolu Halk Şarkıları defterlerinin 4. de yayımlanmış. İkincisi de Aydın'dan derlenerek repertuvara kazandırılmıştır.

Destan varyantlarında Kayıkcı Kul Mustafa, Âşık Abdurrahman tapşırması karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir ikilem olmasına rağmen şiirin Kayıkcı Kul Mustafa'ya ait olduğu bilinir. Eğer birkaç Genç Osman destanı var ise biri Âşık Abdurrahman'a aittir. Şayet bir Genç Osman destanı varsa.

onun da Âşık Abdurrahman'ın destanından türediği ihtimali kuvvetlidir. Bu ihtimalin gerekçelerini ortaya koymak için de tespitlerimizi, Çukurova'dan derlediğimiz Genç Osman destanını ve şimdiye kadar yapılan çalışmaları iyi değerlendirmek gerekir.

Benim bu konuda yaptığım derleme çalışmasının ilk kaynak kişisi, geçtiğimiz yıllarda Adana'da Beden Terbiyesi ve İl Kültür Müdürlüğü yapan Veysel Erdem Bozdoğangil'le, diğeri de şimdi Osmaniye'ye bağlı Düziçi ilçesinin Gökçayır köyünden Âşık Köroğlu ve Âşık Mehmet Ova oldu. Gökçayır köyünde Âşık Köroğlu ve Mehmet Ova'dan derlediğimiz Genç Osman destanı aynı köyden İbrahim oğlu Mehmet Demirci tarafından da okundu. Bir çeşit uzun hava olan ezginin karekteri, müzik cümleleri bir savaşı anlatır nitelikte. Yörede bu tür havalara Genç Osman veya Benderi Makamı deniliyor. (Cenupta Türkmen Oymakları'nda Ali Rıza Yalgın da Kilis'in Yaslıbecer köyündeki araştırmalarında *"Benderi"* makamından bahsetmektedir.)

Derleme çalışmalarımızda kaynak kişilerin verdiği bilgilerde ana temalar aynı. Veysel Erdem Bozdoğangil'in anlattığı hikâye ise daha detaylıdır. Ancak Düziçi'den tespit ettiğim Genç Osman türküsünü Veysel Erdem Bozdoğangil bilmemektedir

Veysel Erdem'in bize aktardığına göre: IV. Murat Bağdat seferine giderken yolu Adana'dan geçer. Adana'da birkaç gün kaldıktan sonra Misis kasabasına da uğrar. (Misis Adana'ya takriben 20 km olup eski Adana - Ceyhan kara yolu üzerinde, Ceyhan nehri kenarına kurulmuş bir kasabadır.) Misis'in ileri gelenleri padişahı misafir ederler.

Konuk padişah halkın dertlerini dinler, sıkıntılarını sorar. Bir vatandaş Derviş Çoban'dan şikayetçi olduğunu söyler. Derviş Çoban'ın Adana'nın Yumurtalık ilçesinin Kütüklü köyünden olduğu sanılmaktadır. IV. Murat askerlerini Derviş Çoban'ın bulunduğu Kütüklü köyüne yollar. Derviş Çoban'ın adı Cabbar'dır. (Cabbar Dede)

Cabbar Dedeyi askerler Kütüklü köyünde bulurlar. Padişahın Misis'te olduğunu, kendisini de çağırdığını söylerler. Cabbar Dede "Siz gidin ben geliyorum" der. Postunu Ceyhan nehrinin akış istikâmetinin tersine serer. Postuyla kayarak Misis'e kadar gelir. IV. Murat'la görüşür.

IV.Murat, "Cabbar Dede sen etrafa zarar veriyormuşsun, koyunlarını salıverip ekinleri yediriyor, tarlaları çiğnetiyormuşsun" der.

Cabbar Dede; "Koyunlarım şu an falan yerde yayılmaktadır. Başında çobanı olmadığı hâlde hiçbir tarlaya zarar verdikleri yoktur, üstelik zararlı otları yemektedir" cevabını verir.

Çeşitli yollarla söylenenin doğruluğunu anlayan IV. Murat Cabbar Dede'nin keramet ehli olduğunu anlar. Bağdat seferinde başarılı olup olmayacağını sorar.

Cabbar Dede: "Bunu ben bilmem. Şurada bir dul karının oğlu var. Adı Genç Osman'dır. Ona sor. O bilir" der.

Hemen Genç Osman'ı çağırtırlar. Anasından izin alarak Genç Osman IV. Murat'ın yanına gelir. IV. Murat, Bağdat seferinde başarılı olup olmayacağını sorar.

Genç Osman: "Orduyu bir göreyim, gözden geçireyim ondan sonra fikrimi söyleyeyim" cevabını verir.

Orduyu gören Genç Osman: Askerlerin ve hayvanların yiyeceğinin iki katına çıkarılmasıyla zaferin kazanılacağını söyler.

Genç Osman'ın dediği yapılır.

Genç Osman'ın padişah tarafından itibar görmesi, askere alınacağı söylentileri ordu içinde hizipleşmelere yol açar. Askerlerden bazıları "Bu çocuğa inanılır mı, çocuktan asker mi olur", askere alınacak kişinin bıyığında tarak durmasının gerektiğini çeşitli yollarla IV. Murat'a duyururlar. Bu serzenişler Genç Osman'ın kulağına gitmiş olacak ki, tarağı dudağına saplar.

O zaman tütün ve içki yasağı vardır. İçenlerin de cezası ölümdür. Genç Osman'a karşı olan bir asker Osman'ın tütün içtiğini padişaha ihbar eder. Bunu duyan padişah tebdili kıyafetle Osman'ın tütün içip içmediğini tespit etmeye çalışır. Bir gece yine tebdili kıyafetle dolaşırken çukurda tütün içen birisini görür.

Padişah yukarıdan alçak bir sesle;

-Hemşehrim tütünün var mı?

Çukurdaki, kısık bir sesle;

-Sarılmış bir tütünüm vardı onu da ben içiyorum. İstersen gel beraber içelim.

Padişah;

Adın ne?

-Osman;

Padişah;

-Genç'i de var mı?

Osman;

-Evet

Osman sorar;

Ya senin adın ne?

-Murat

Osman;

-Sultanı'da var mı?

Padişah da "evet" der.

IV. Murat Genç Osman'ın tütün içtiğini öğrenmesine rağmen orduya dahil eder. Anasının rızasını alır. Sağ salim getireceğine dair söz verir.

Anası, Osman'ın sefere katılmasını istemese de padişaha karşı koyamaz.

Misis'ten hareket eden ordu Bağdat'a varır. 24-25 Aralık 1638 de Bağdat seferi zaferle sonuçlanır. Osman ise şehit olur. Kelle koltukta üç gün savaşır.

Bu savaşta şehit olan Osman için gözyaşları sel olur akar, ahlar arşı âlâya çıkar. İşte bu gözyaşları ve ahlar dörtlüklerle dile gelerek Genç Osman'ın kahramanlığını destanlaştırır.

(Ordu Bağdat'a doğru sefere çıktığında, İstanbul'da Silivri Kapı'da Merkez Efendi denilen bir zat surların üzerine çıkar. İşte ordu falan yerden kalktı. Falan yere vardı. Savaşa başladılar. Şu kadar asker öldü. Şöyle oldu böyle oldu, Bağdat'ı fethettiler derken sevincinden surun üstünde dengesini sağlayamıyarak düşer ve ölür.Şimdi bu zatın Merkez Efendi denilen yerde türbesi vardır.)

Bağdat seferini kazanan ordu aynı yol güzergâhını takip ederek geri döner. Ordu Misis'e geldiğinde Genç Osman'ın anası IV. Murat'a oğlunu sorar. IV. Murat "arkada geliyor" der. Hülâsa anası Osman'ı kime sorduysa "arkada geliyor" cevabını alır. Bu arada akşam olmuştur. Alaca karanlıkta kelle koltukta Genç Osman görünür. Kendisini arayan anasının elini öper ve hakkını helâl ettirir. Sonra bahçe duvarından atlayarak incir ağacının dibinde kaybolur. Misis'te o incir ağacının bulunduğu yerde perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde bir ışığın yandığı anasının da "Ben oğlumu hep abdestle, besmeleyle emzirirdim. Ancak bir kış günü abdestsiz emzirdim. İşte oğlumun başını yedi" dediği hâlâ dillerde dolaşır.

Anadolu'da konuyla ilgili çeşitli yerlerden rivayetlerin derlendiğini, bu rivayetlerin konu itibariyle diğerlerinin varyantları olduğunu daha önce belirtmiştik. İncelediğimiz rivayetlerle birlikte yayınlanan destan sözlerini de inceledik. Yaygın olduğunu düşünerek; Aydın'dan Muzaffer Sarısözen'in Osman Şevki Uludağ'dan derlediği (TRT repertuvar No: 451) Genç Osman türküsünün sözlerini ölçü aldık. Ancak TRT repertuvarındaki sözler Fuat Köprülü'nün Kayıkcı Kul Mustafa'ya ait olduğunu iddia ettiği dörtlüklerden farklı ve aşağıda görüldüğü gibi dört dörtlükten ibaret.

Genç Osaman dediğin bir küçük uşak
Beline bağlamış ibrişim kuşak
Askerin içinde birinci uşak
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

Bağdat'ın içine girilmaz yastan
Her ana doğurmaz böyle bir aslan
Kelle koltuğunda geliyor Kars'tan
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

Bağdat'ın kapısın Genç Osman açtı
Düşmanın cümlesi önünden kaçtı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

Askerin biri ucu görünmez Van'dan
Kılıcın kabzası görünmez kandan
Bağdat'a girilmez tozdan dumandan
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

Tespitlerimize göre bu dörtlükleri kitaplarında kullananlar ise:

Mehmet Özbek : Folklor ve Türkülerimiz
Cahit Öztelli : Evlerinin Önü (I. Genç Osman)
Nail Tan - Salih Turhan : Bayburt Musiki Folkloru
Mehmet Önder : Bitmez Tükenmez Anadolu

Bunların dışında Veysel Erdem Bozdoğangil'den derlediğim Genç Osman türküsünün sözlerinde de aynı dörtlükler kullanılmıştır.

Fuat Köprülü'nün Kayıkcı Kul Mustafa'ya ait olduğunu söylediği Genç Osman destanının sözleri ise şöyle:

İptida Bağdat'a sefer olanda
Atladı hendeği geçti Genç Osman
Vuruldu sancaktar kaptı sancağı
İletti bedene dikti Genç Osman

Eğer/eyin kıratımın ikisin
Fethedeyim düşmanların hepisin
Sabah namazında Bağdat kapısın
Allah Allah deyip açtı Genç Osman

Sultan Murat eydür gelsin göreyim
Nice kahramandır ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim
Kılıcından alkan saçtı Genç Osman

Kul Mustafa karakolda gezerken ,
Gülle kurşun yağmur gibi yağarken
Yıkılası Bağdat seni döğerken
Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Fuat Köprülü'nün Kayıkçı Kul Mustafa'ya ait olduğunu söylediği yukarıdaki dörtlükleri yazılarında veya kitaplarında kullananlar:

Metin Turan: Ozanlık Geleneği ve Türk Saz Şiiri, Yeni Doğuş Matbaası Ankara 1996.

Asım Bezirci: Türk Halk Şiiri, Say Yayınları, Engin Matbaacılık, İstanbul 1953, Kayıkcı Kul Mustafa, C. 1, s. 244 - 247.

Ahmet Özdemir: Cönklerden Günümüze Halk Şiirlerimiz, Velî Yayınları, Kuşak Ofset Matbaası, Birinci Baskı, İstanbul 1993, s. 224.

Vasfi Mahir Kocatürk: Saz Şiiri Antolojisi.

Bunların dışında tespit ettiklerimiz:

Fuat Köprülü'nün Çankırı rivayeti: Bu sözler Metin Turan, Asım Bezirci ve Ahmet Özdemir'deki sözlerle aynı. Farklı dörtlük aşağıdakidir.

Sabahleyin Bağdat kapısın açtı
İşiden düşmanın tebdili şaştı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Hem şehit hem gazi oldu Genç Osman

Fuat Köprülü'nün Karaman rivayeti:

Genç Osman der k binin atlara
Kılıç sallayaydım k a r itlere
Mevlam kuvvet versin koçyiğitlere
Koç gibi meydanda dönen Genç Osman

Bağdat'ın k pısın Genç Osman açtı
Gören kaf rlerin tebdili şaştı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Bağdat'ın içinde durulmaz yastan
Her ana doğurmaz böyle bir aslan
Sağından vuruldun soluna yaslan
Yiğitlere serdar oldu Genç Osman

Askerin bir ucu göründü Van'dan
Kılıcın kabzası görünmez k ndan
Bağdat'ın içinde tozdan dumandan
Toz duman içinde kalan Genç Osman

Karaman rivayetindeki farklı dörtlükler:

Osman'ın atı da kötüden kötü
Kaf rin kılıcı zehirden katı
Getirin tavladan Devriş Kır'atı
Zahmaları al kanlara boyansın

Alıverin silahların k tısın
Feth'edeyim k a rlerin hepisin
Bir cuma vaktinde kale kapısın
Allah Allah deyip geçti Genç osman

Fuat Köprülü'nün Konya rivayeti:

Üç dörtlük sözlerin ilk iki dörtlüğü aynı, aşağıdaki dörtlük farklıdır

Osman'ım der ki de çekin kıratım
Piyade askeri sipere yatın
Durmayın evlatlar Bağdat'ı tutun
Bağdat'ta yalınız k ldı Genç Osman

Fuat Köprülü'nün Mudurnu rivayeti:

Bu rivayette sözler altı dörtlük, beş dörtlük aynı aşağıdaki dörtlük farklıdır.

Yan anam yan binek taşına
Bağdat poşusunu sarmış başına
Henüz girmiş on üç on dört yaşına
Yan anam yan bana derler Genç Osman

Köprülü'nün Mudurnu rivayetindeki bu dörtlük ilk defa karşımıza çıktığı gibi kullanılan ayağın da farklı olduğu görülmektedir.

Cemil Cahit Güzelbey'in Folklor Araştırmaları dergisinde (TFA yıl 1, S. 6, s. 20) yayınlanan IV. Murat'ın "Bağdat Seferiyle İlgili Birkaç Efsane" adlı yazısı da Ali Rıza Yalgın'ın tespitlerinden farklı değildir. Hâdisenin Nizip dolaylarında geçtiği rivayet edilmekte, sözler ise benim Düziçi'den, Ali Rıza Yalgın'ın da Âşık Kır İsmail'den tespit ettiği dörtlüklerle aynıdır.

Cahit Öztelli'nin Karacaoğlan'a ait olduğunu söylediği Genç Osman (II) destanı ise altı dörtlük olup, benim Düziçi'den tespitlerime benzer üç dörtlük bulunmakta, diğer dörtlüklerde ise farklılıklar görülmektedir. Cahit Öztelli, Karacaoğlan'a ait olduğunu söylediği dörtlüklerin dipnotunda Karacaoğlan'ın da bu savaşa katıldığını beyan etmektedir. Tespitlerimizin dışındaki farklı sözler ise şöyle;

Kurşunlarım yağmur gibi yağarken
Tütün/erim gö k üzünde dönerken
Yıkılası Bağdat seni döğerken
Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Sultan Murat Sultan Ahmet çırağı
Ah edince getirirdi irağı
Kuduretten çatılı onun yüreği
Dal kılıç yazıldı gitti Genç Osman

Karacaoğlan bunu böyle söyledi
Askerleri dağı taşı boyladı
Bir Bağdat'ı da gayet metheyledi
Bir yiğide bir baş oldu Genç Osman

Cahit Öztelli'nin "Bir Başka Genç Osman Türküsü (III)" diyerek verdiği sözler ise 6 dörtlükten ibaret olup diğerlerine göre farklı bir dörtlük bulunmaktadır. Bu da mukayese edildiğinde içerik olarak pek bir farklılık arz etmemektedir. Farklı dörtlük ise aşağıya çıkartılmıştır.

Osman'ım der ki çekin kıratım
Piyade askeri sipere yatın
Durmayın evlatlar Bağdat'ı tutun
Bağdat'da yalnız kaldı Genç Osman

Cahit Öztelli'nin verdiği dördüncü Genç Osman dokuz dörtlüktür. Dörtlüklerin, tespit ettiklerimizle pek bir farkı yoktur. Bu açıklamalardan sonra Ali Rıza Yalgın'ın Cenupta Türkmen Oymakları ve 1936 yılında da Kırkpınar dergisinin 13. sayısında yayımladığı "Osmanlı Tarihinin Unuttuğu Bir Nefer; Genç Osman" adlı azısını aynen aktaralım.

"İç Anadolu'da Kayıkçı Hasan, güney yurdumuzda Dadaloğlu bize Genç Osman adlı bir yiğidi öğüyor. Genç Osman bıyıkları tarak tutmayacak kadar toy olduğu hâlde dudağına tarak saplayarak; "Adam bıyıkla sakalla değil yiğitlikle, özlülükle adam olur" diyen Genç Osman, IV. Murat'ın ordusuna girmiş ve taa Bağdat'a kadar yürümüş. Bağdat zaptedilirken ismi saltanatın ihtirasları arasında uful etmiş bir Türk neferidir. Vaktiyle ben bu yiğidin Dadaloğlu tarafından tertip edilmiş destanlarını tetkik eder ve neşreylerken türküler arasında Genç Osman'ın Gazi Antep'in İslahiye kazasına tabi Karaburçlu köyünde doğmuş bir dul kadının oğlu olduğunu tespit etmiştim.

Üstad Köprülüzade Mehmet Fuat Beyefendi de Genç Osman'a dair çıkardığı tetkik ve tahlil kitabında bunu dercetmişti. Şimdi Bahçe kazasının Haruniye[1] nahiyesinde saz şairlerinden Kır İsmail bize yeni bir türkü veriyor ve bu türküde Genç Osman'dan başka bir de Köçekoğlu adında kahraman tanıtıyor. Köçekoğlu'nu tanımakla bir şey kaybetmiyoruz, yalnız bu türküde ismi geçen Genç Osman'ın Everekli[2] olduğu işaret ediliyor ki bu tuhaftır. Bu mesele bizi düşüncelere tetkik ve tahlillere sürüklüyor. Acaba Genç Osman Everekli mi? Yoksa Karaburçlu mu?... Bunu biraz sonra düşünmek üzere şimdi bu türküyü okuyalım.

1- Haruniye daha önce Adana'nın Bahçe ilçesine bağlı bir nahiye merkeziydi. Hacılar kasabasıyla birleştirelerek Düziçi ilçesi oldu. Düziçi daha önce Adana'ya bağlı iken şimdi Osmaniye iline bağlı bir ilçe merkezidir.

2 - Everek Kayseri'ye bağlı Develi ilçesinin eski adı.

Jptili[1] Bağdat'a sefer eyledi
Hopladı hendeği geçti Geç Osman
Allah Allah dedi girdi meydana
Kaleye bayrağı dikti Genç Osman

Eğerledi kıratının ikisin
Komadı düşmanın kırd' hepisin
Sabah namazında Bağdat kapısın
Allah Allah dedi kırdı Genç Osman

Sabahleyin Bağdat'da bir gül açıldı
Rahyası dünyalara saçıldı
Everek'ten iki yiğit seçildi
Biri Köçekoğlu biri Genç Osman

Sabahleyin Bağdat kapısın açtı
Gelen düşmanların tebdili şaştı
Kelle kucağında üç gün savaştı
Daha bundan nolur derdi Genç Osman

Yıktı Bağdat'ı da veran eyledi
Yas çekti hanımlar da kara bağladı
Vezir okudu hünkar ağladı
Acem'e velvele verdi Genç Osman

Bir konak yaptırdım Acem'e karşı
Kan ile yoğrulru toprağı taşı
On iki senenin[2] binek yoldaşı
Acem'e velvele verdi Genç Osman

Askerin ucu da çıkmıştı Van'dan
Gözler görmez oldu tozdan dumandan
Kılıcın balçağı[3] doluyor kandan
Acem'e zor savaş verdi Genç Osman

Kaleler yapıldı kesilen baştan
At işlemez oldu yatan üleşten[4]
İki şehit düştü diler güneşten
Biri Köçekoğlu biri Genç Osman

1- İlk Önce.
2- On iki sene Genç Osman'ın yaşı.
3- Kılıcın kabzası, tutacak yeri.
4- Arapçadaki iaşe değildir. Ölmek mastarından Türkçe leş anlamındadır.

Murat der de getirin ben göreyim
Nasıl bir yiğitmiş ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim
Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Aptürrahman'ım der neyledi netti
Yıktı koca Bağdat'ı verane etti
Sağ olan geriye sılaya gitti
Kanlı Bağdat sende kaldı Genç Osman

Ben kendi payıma Dadaloğlu rivayetinden sarfınaz edemiyeceğim. Çünkü Dadaloğlu cenupta bütün köylerde, aşiret arasında tanınmış meşhur bir halk şairdir. Bahusus bu şairde meslek ve karekter bu gibi vakaları bulmak tetkik ve tahlil ederek onlara destan ve hikâyeler tertip etmektir. Makalemize dercolan türküyü rivayet eden şair Kul Aptürrahman ise ismine ilk defa rastladığımız bir halk şairidir. Belki de Aptürrahman (Abdurrahman) Everekli olduğu için coşarak bu yiğidi kendi memleketine mal etmeğe çalışmıştır. Yahut da Everekli olan Köçekoğlu ile Genç Osman'ın kahramanlıklarını teşbihen bu iki ismi karıştırmış, şiirine vuzuh verememiştir. Çünkü elimizde buna benzer bir vesikamız vardır. Genç Osman'ı Gazi Ayıntap'ın söyleyicileri arasında şöyle bir parçaya tesadüf ediyoruz.

Şu dünyada iki yiğiţ türedi
Biri Benderoğlu da biri Genç Osman

Zaten kahraman olan Türk halkı her vakit böyle Genç Osman gibi meşhur yiğitleri kendi camiası arasına koymağa ve onunla iftihar etmeğe alışmıştır. Bunun en güzel örneğini Karacaoğlan'ın tercümei halinde görüyoruz.

Hülâsa ikinci üçüncü rivayetler buluncaya kadar biz Genç Osman'ın cenupta İslahiye kazasının Karaburçlu köyünde doğmuş ve büyümüş olduğuna sebat ve ısrar edeceğiz." Diyerek noktaladığı yazısında Ali Rıza Yalgın; benim Düziçi'den 1986 yılında derlediğim Genç Osman destanıyla ilgili tespitlerini, şiirin de Âşık Abdurrahman'a ait olduğunu belirtiyor. Bizim tespitlerimize göre de şiir Âşık Abdurrahman'a aittir. Adı geçen Abdurrahman da Ceyhan'ın Hürüuşağı (Türk Şükriye) köyünden, 1870'li yıllarda öldüğü sanılan Hüroğlu (Hürüoğlu) Âşık Abdurrahman'dır.

Tespitlerimize göre; Âşık Abdurahman'dan ilk bahsedenlerden biri Erciyes dergisinin 35. (Derginin Baskı Tarihi 10. 3.1981) sayısının 7. sayfasında "Âşık Abdurrahman" başlıklı yazısıyla Erkân Kâmil'dir. Sn. Kâmil makalesinde hakkında hiçbir yazılı kaynağın olmadığını, Toroslar'da, Uzunyayla'da

1- Giriş bölümünde İbrahim oğlu Mehmet Demirci'nin Genç Osman türküsünü Benderi makamıyla okuduğunu belirtmiştik. Benderi makamının Benderoğlu'ndan geldiğini düşünmek gerek.

ve Binboğa'larda yaşadığını, Afşar'ların ünlü bir ozanı, Kocanallı şubesinden ve Kayseri'nin Tomarza ilçesine bağlı Emiruşağı (İmiruşağı) köyünü kuran İmir Beyin bacısı Hürü Hatunun oğlu olduğunu söylüyor. Âşık Abdurrahman'ın medrese tahsili gördüğünü, Farsça, Arapça bildiğini, Dadaloğlu'nun etkisinde kalmadığını, 1870-1880 yılları arasında ölmüş olabileceğini ifade ederek dört âdet de şirini yayımlıyor. Bu yazının Erciyes'te yayınlanmasından sonra İbrahim (Karalı) Davutluoğlu aynı dergide (S. 40, s. 7) "Ceritler ve Hüroğlu Âşık Abdurrahman Ağa" (Derginin baskı tarihi 1.8.1981) adlı yazısıyla Erkân Kâmil'e atıfta bulunuyor. Davutluoğlu'da yazısında 11.12.1976 tarihinde Ceyhan'ın Hürüuşağı köyüne gittiğini, Âşık Abdurrahman'ın hayatıyla ilgili tespitlerini ve dokuz âdet de şiirini yayımlıyor. (Davutluoğlu'nun tespit ettiği dokuz şiirden ikisi Erkân Kâmil'in tespitleriyle aynı) Sn. Davutluoğlu yazısında: "Nasıl Farsak (Varsağı) Aşireti Karacaoğlan'ı, Afşar Aşireti Dadaloğlu gibi büyük şairler yetiştirmişse, Cerit Aşireti de Hüroğlu Abdurrahman Ağa adında çok kuvvetli bir âşık yetiştirmiştir. Hüroğlu, Cerit Aşiretinin eşraf ailelerindendir. Aile adına Hürüuşağı köyü kurulmuştur. Abdurrahman Ağanın babasının adı Abdullah'tır. Âşık Abdullah'da Afşar'ın İmiruşağı ailesinden İmiroğlu Mehmet Ağanın bacısı Ayşe ile evlidir. Ayşe ve Abdullah'tan Abdurrahman doğar. Fakat babası Abdullah erken ölür. Babasını kaybeden Abdurrahman bir müddet dayısı İmiroğlu Mehmet Beyin himayesinde büyür" demektedir. Davutluoğlu'na göre, Âşık Abdurrahman Dadaloğlu'dan önce I. Mahmut ve Abdulmecid döneminde yaşamıştır. Dayısının kızı Safiye'ye âşık olan Abdurrahman'ın hazin bir de aşk hikâyesi vardır.

Ayrıca; Kayseri İl Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği tarafından yayımlanan Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri adlı kitapta (Emir Kalkan Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri s. 25.) Âşık Abdurrahman'a yer verilmiş. Hüroğlu Âşık Abdurrahman olarak yayımlanan kısa hayat hikâyesinde âşığın yeri yurdu yuvarlak laflarla geçiştirilmiş. Kayıt ve tescili de Kayseri'ye çıkartılmış.

Âşık Abdurrahman'ın babası Abdullah'ın Kayseri'nin Tomarza ilçesine bağlı Emiruşağı köyünü kuran İmiroğlu Mehmet Beyin bacısı Ayşe ile evlendiğini, anasının Kayserili, babasının da Ceyhan'ın Hürüuşağı köyünden olduğu beyan edilmektedir. Antolojideki Âşık Abdurrahman'la ilgili bilgilerin çoğu Sn. Davutluoğlu'nun "Ceritler ve Hüroğlu Âşık Abdurrahman Ağa" adlı makalesinden alınmış olmasına rağmen kaynak gösterilmemiştir. (Erkân Kâmil: Abdullah'ın İmiroğlu Mehmet Beyin bacısı Hürü Hatunla evli olduğunu söylüyordu. Sn. Davutluoğlu ile Emir Kalkan İmiroğlu Mehmet Beyin bacısı Ayşe Hatunla evli olduğunu beyan etmektedirler. / Emir Kalkan'la Erkân Kâmil'in aynı kişi olduğu tespit edilmiştir.)

Bu bilgilerden sonra destanın Âşık Abdurrahman'a ait olduğunu kanıtlayan tespitlerimize bir göz atalım.

Benim 1986 yılında Düziçi'den derlediğim Genç Osman destanıyla Ali Rıza Yalgın'ın Âşık Kır İsmail'den derleyip 1934'de yayımladığı destanın metinleri aynı. Son dörtlüklerinde Abdurrahman tapşırması var. Şiir yapı itibariyle incelendiğinde işleyiş ve kafiye bakımından bütünlük arz etmektedir. Destanın bir yerinde:

Everek'ten iki yiğit türedi
Biri Köçekoğlu biri Genç Osman

denmesi, Âşık Abdurrahman'ın Kayseri ve Evrek'e (Develi) olan ilgisinden, belki de Genç Osman'ı Evrek'e mal etmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Belki de bu dörtlük destana sonradan eklenmiştir. Bilemiyoruz. Ancak bildiğimiz Anadolu'da böyle halk kahramanlarını herkes sahiplenir. Yunus'ta, Karacaoğlan'da, Nasrettin Hoca'da olduğu gibi...

Âşık Abdurrahman'ın Kayseri ile olan bağlantısı Kayseri'de belirli bir müddet yaşayıp dayısı İmiroğlu Mehmet Bey'in yanında kalması destanın Abdurrahman'a ait olduğu ihtimalini daha da kuvetlendirmektedir.

Düziçi'de sonradan tespit ettiğim:

Bağdat'ın içine girilmez yastan
Her ana doğurmaz böyle bir aslan
Kelle koltuğunda geliyor Kars'tan
Allah Allah deyip geçti Genç Osman

dörtlüğündeki, "Kelle Koltuğunda geliyor Kars'tan" dizesindeki Kars sanırım bildiğimiz Kars vilayeti değildir. Bu Kars şimdi Osmaniye'ye bağlanan Kadirli ilçesi olmalıdır. Zira Kadirli'nin eski adı Kars'tır.

Ali Rıza Yalgın'ın derlediği dörtlüklerle benim derlediğim dörtlüklerin aynı olması, sıralarının dahi uyması şiirin Abdurrahman'a ait olduğunu daha da güçlendirmektedir. Ayrıca dörtlüklerin uzun hava tarzında söylenişi diğer Genç Osman'dan farklı bir ezgi yapısını ortaya koymaktadır ki; bu da diğer varyantlarla farklı olduğunun bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiirin ilk dörtlüğünde "iptida" sözü yerine "iptili"in kullanılması kanaatımızı biraz daha güçlendirmektedir. Zira Çukurova Halk Ağzı'nda hiç kimse iptida sözcüğünü kullanmaz, karşılığı olan iptiliyi tercih eder. İptili ilk önce demektir. Ayrıca birinci dörtlükte atlamak yerine kullanılan hoplamak da Çukurova Halk Ağzı'nda yaygın olan sözcüklerdendir. Mahalli sözcüklerin dizelerde kullanılmış olması şiiri yazanın yöre ağzını çok iyi bildiğinin bir kanıtıdır.

Bağdat seferinin 1638 tarihinde yapılmış olması yaşanılan dönemin aynı olmadığı konusunda bir gerçeği ortaya koyabilir. Ama şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Halk ozanları yaşamadığı hâlde çeşitli vakaları sazıyla sözüyle dile getirmişlerdir. Savaşa katılmadığı hâlde aradan onca zaman geçmiş olmasına rağmen Kıbrıs'a Kore'ye destan yazmış bir hayli ozan bilinmektedir.

Ayrıca bu konuda araştırma yapan Prof. Dr. Köprülüzade Mehmet Fuat Adana Türkmenlerinde ki Genç Osman varyantı konusunda kesin bir sonuca gidememiş ve endişesini de aynen şöyle dile getirmiştir. "Bu rivayetlerin tarihi esasını, Kul Mustafa'nın Genç Osman hakkındaki manzumesini yukarıda gösterdik. Tarihi hakikatla en ziyade tetabuk eden pek tabi olarak o zamanın mahsulü olan bu manzumedir." Çankırı, Karaman, Mudurnu rivayetlerinin aynı manzumeden çıktığı katiyetle anlaşılıyor. Konya'daki bu hikâyede şüphesiz bu manzumenin tefsirinden doğmuştur ki; Genç Osman türküsünün malûm olduğu diğer sahalarda yani Karaman, Çankırı, Mudurnu sahalarında da buna mümasil hikâyelerden doğmuş olması pek muhtemeldir.

Genç Osman rivayetleri arasında izahı en müşkül olanlar Adana Türkmenleriyle Bağdat rivayetidir. Türkmenler arasında Genç Osman rivayeti devam etmekle beraber Kul Mustafa'nın şiiri unutulmuş onun yerine Dadaloğlu'nun manzumeleri hikâyesi süslemiştir. Mamafih bu sahadaki rivayetin de iptida Kul Mustafa'nın şiirini tefsir ve izahtan doğmuş olması pek muhtemeldir. Yalnız Kul Mustafa'nın manzumesinin unutulması, rivayetin halk arasında daha serbest bir şekilde inkişafına mucip olmuş, Dadaloğlu gibi şairler yeni şiirlerle zenginleştirmişlerdir. Türkmen hikâyesiyle diğer Anadolu rivayetleri arasındaki farkların başlıca sebebi budur. Her hâlde bütün bu Anadolu rivayetlerinin Kul Mustafa'nın rivayetinden doğmuş olduğunu söyleyebiliriz" demektedir.

Köprülü'de de Çukurova rivayetinin farklı olduğu kanaatı hâsıl olmuş. Destanların Kayıkcı Kul Mustafa'yı örnek alarak çıkmış olabileceği ifade edilmiştir. Benim tespit ettiğimle, Ali Rıza Yalgın'ın tespit ettiği Genç Osman destanının sözleri, aynı olup şiirin Hüroğlu Âşık Abdurrahman'a ait olduğu konusunda kanaatımızı daha da güçlendirmiştir. Gazi Antep'ten Cemil Cahit Beyin tespitleri de aynıdır.

SONUÇ: Genç Osman Bağdat seferine katılmış, şehit düşmüştür. Bu sebeple konuyu belki ilk defa destanlaştıran Kayıkcı Kul Mustafa olmuş, belki de Âşık Abdurrahman'ın yazmış olduğu dörtlükler Kul Mustafa'ya mal edilmiştir. Bunu bilemiyoruz. Ama bilinen odur ki; destan ülke sathına yayılarak geniş bir alanda anonimleşmiş ve de günümüze kadar gelmiştir. Görülen odur ki geniş bir sahada anonimleşen Genç Osman destanı bölük pörçük olmuş, dörtlükleri ise birbirine girmiştir. Şimdiye kadar yazılanlar da

Kayıkcı Kul Mustafay'a mal edilmiş, dörtlüklerde Abdurrahman mahlasıyla tapşıran Ceyhan'ın Hürüuşağı köyünden Hüroğlu Âşık Abdurrahman Ağanın varlığından dahi bahsedilmemiş. (Ali Rıza Yalgın hariç) Ali Rıza Yalgın'ın Genç Osman'ın İslahiye'nin Karaburçlu köyünden olduğunu söylemesi, Abdurrahman adında yeni bir âşık tespit ettiği de hiç gündeme gelmemiş. Konu eni konu araştırılıp tartışılmamış.

Ben; tespit edebildiğim destanları rivayetleriyle birlikte araştırıp inceledim. İncelememiz sonunda bir destandan birkaç destanın türemiş olabileceği kanaatı hâsıl oldu. Şiirlerde ise (Karacaoğlan'ı saymazsak) iki isim çıktı karşımıza. Âşık Abdurrahman ve Kayıkcı Kul Mustafa. Benim derlediğimle birlikte üç de Genç Osman türküsü tespit ettim. Bunun biri Konya'dan Darûl Elhan tarafından derlenmiş ki bildiğimiz Genç Osman'la farklı bir ezgi yapısına sahip. Diğeri de Aydın'dan Muzaffer Sarısözen tarafından derlenerek TRT repertuvarına kazandırılmış. O da hepimizin kulağında olan Genç Osman. Ancak kulağımıza küpe olan ezginin sözleri tespitlerimize göre Kayıkçı Kul Mustafa'ya ait değil. Köprülü'nün Kayıkcı Kul Mustafa'ya ait olduğunu idda ettiği sözlerle de çok farklı.

Osmaniye-Düziçi'den derlediğim Genç Osman türküsü; mevcutlara, gerek ezgi, gerekse form itibariyle oldukça zıttır. Benim derlediğim uzun hava, diğerleri ise kırık hava formundadır.[1] Ve de Genç Osman makamıyla[2] okunmaktadır. Düziçi'den derlediğim türkünün uzun hava formunda oluşu da yöreyle bütünleşmesinin çok güzel bir örneğidir. Zira Çukurova halk müziğinin temelini uzun havalar oluşturur. Yörede kırık havalara pek rağbet edilmez. Onun için de Genç Osman türküsünün uzun hava formunda olması gayet doğaldır. Ve bu doğallık bizim isnatımızı biraz daha güçledirmektedir.

Fuat Köprülü'nün tespit ettiği Çankırı, Karaman, Konya Mudurnu rivayetlerinde Genç Osman sözlerinin hiçbirinde Kul Mustafa tapşırması yok. Köprülü'nün kendi ifadesine göre "XVII. asra ait bazı saz şairlerinin eserlerini muhtevi bir mecmuada 'Koşma-i Genç Osman' serlevhası altında ve Kul Mustafa adlı saz şairi tarafından yazılmış bir koşmaya rast geldim" demektedir. Bu tespit edilen sözler dört dörtlük olup üç dörtlüğü bizim Çukurova'dan tespit ettiklerimizle aynıdır. Ve şiir koşma tarzındadır. Zaten destan denilip de şiirin koşma olması Köprülü'nün de dikkatini çekmiş, Kayıkcı Kul Mustafa- Genç Osman Hikâyesi kitabında konuya değinmiştir.

1- Bilinen Genç Osman'ın ezgisine rağmen Düziçi'den derlediğim uzun hava formundaki Genç Osman'ın mevcut havalardan etkilenmeyerek özgün haliyle günümüze kadar ulaşması oldukça dikkat çekici.

2- Ali Rıza Yalgın'ın Kilis'in Yazlıbecer köyünden tespitlerine göre Gökçayır köylülerinin okuduğu Genç Osman havasına Benderi Makamı, Benderi Bozlağı denilmekte. Düziçi ve yöresinde böyle hikâyeli türkülere de bozlak denilmektedir. (Halil Atılgan Çukurova Türküleri -1- Burcu Ofset 1998 Ankara.)

Benim ve Ali Rıza Yalgın'ın tespit ettiği şiir ise destan formun da olup 10 dörtlükten meydana gelmiştir. Diğer derlenenler arasında bu kadar bütünlük yoktur. Vehbi Evinç kaynakçada gösterilen yazısında Ali Rıza Yalgın'ın dörtlüklerinin 20 dörtlükten ibaret olduğunu yazmaktadır. Ayrıca Çukurova, Bağdat seferi güzergâhındadır. Bağdat'a gidişte İstanbul'dan çıkan ordu; Konya, Adana, Misis, İskenderun ve Halep yolunu takip ederek Bağdat'a ulaşmıştır. Çukurova'da; "Ölüm kime yakın hastaya yakın" diye bir söz vardır. Hâdiseye yakın olan yerlerden biri de Çukurova'dır. Ve Âşık Abdurrahman da bu güzergâhın tâbiri caizse göbeğinde bulunmaktadır. Kullandığı dil, izah ettiğim sebepler benim ve Ali Rıza Yalgın'ın tespit ettiği Genç Osman destanının Âşık Abdurrahman'a ait olduğunu doğrular mahiyettedir. Dilerim bu tespitler araştırmacıları harekete geçirir bazı ihtimallerin de ortadan kalkmasına vesile olur" diyerek daha önce yayımlanmış yazımızı ilgililerin bilgisine sunduk. Şimdi repertuvar kayıtlarına Konya'dan geçen Genç Osman türküsünün sözlerine bakalım:

Evvel Bağdat'a sefer olanda
Dalkılıç yazıldı çıktı Genç Osman

Bağdat'ın kapısını Genç Osman açtı
Gören düşmanların tedbiri şaştı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Şehitlere serdan oldu Genç Osman

Askerin bir ucu göründü Van'dan
Kılıcın kabzası görünmez kandan
Bağdat'ın içinde tozdan dumandan
Toz duman içinde kaldı Genç Osman

Dalkılıç: Yalın kılıç ~ **Yazıldı çıktı**: Atın karnının yere sürünürcesine yaklaşması ~ **Serdar**: Baş komutan ~ **Kabza**: Silahın elle tutulan kısmı.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Türkünün sözleri incelendiğinde ikinci sözün ikinci dizesinde "tedbiri şaştı" sözcüğü kullanılmıştır. Tedbir; önlem, çare. Burada kullanılacak sözcük "tebdil"dir. O da değiştirme, başka kılığa girme. Onun için o dizenin: "Gören düşmanların tebdili şaştı" şeklinde olması gerekir.

İkinci dörtlüğün "Bağdat'ın içinde tozdan dumandan" dizesinin "Bağdat'a girilmez tozdan dumandan" şeklinde olması dördüncü dizeyle bütünleşmesini sağlayacaktır. Sonuç itibariyle çeşitli yörelerden derlenmiş olan Genç Osman'ın sözlerinin asgari müşterekte birleşerek düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Fırat kenarının ince dumanı
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Mahmut Güzelgöz
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2367

Repertuvardaki sözler:

Fırat kenarının ince dumanı
Dağlara yayılır seher zamanı
Ben yarimden kestim artık gümanı

Bülbül bülbül
Na ararsın yuvan mı yoktur bülbül
Yoksa benim gibi sızlar yaran mı çoktur
Bülbül bülbül bülbül
Şu dağları aşalım
Di gel gel ağlaşalım
Karşı karşıya

Fırat kenarında koyunlar kuzlar
Yanıma gelmiyor gelinler kızlar
Değmeyin yarama derindir sızlar

Bülbül bülbül
Na arasın yuvan mı yoktur bülbül
Yoksa benim gibi sızlar yaran mı çoktur
Bülbül bülbül bülbül
Şu dağları aşalım
Di gel gel ağlaşalım
Karşı karşıya

şeklindedir.Yukarıda detayını verdiğimiz "Fırat kenarının ince dumanı" aynı zamanda Klâsik Türk Müziği repertuvarında Saadettin Kaynak adına kayıtlı hüseyini bir şarkıdır. Repertuvar No: 4443'tür. Usulü curcunadır. Saadettin Kaynak'ın hüseyini şarkısının Klâsik Türk Müziği repertuvarındaki sözleri:

Fırat kenarının ince dumanı
Dağlara yayılır seher zamanı
Ben yarimden kestim artık kumam (gümanı olmalı)

Bülbül bülbül
Na ararsın yuvan mı yoktur bülbül
Y ksa benim gibi sızlar yaran mı çoktur
Bülbül bülbül bülbül
Şu dağları aşalım
Di gel gel ağlaşalım
Sürüler inerler dağdan ovaya
Karanlık bastmı acep sılaya
Girmez olsun artık hasret araya

Bülbül bülbül
Na ararsın yuvan mı yoktur bülbül
Yoksa benim gibi sızlar yaran mı çoktur
Bülbül bülbül bülbül
Şu dağları aşalım
Di gel gel ağlaşalım
Karşı karşıya

şeklindedir. Görüldüğü gibi "Fırat kenarının ince dumanı" halk müziği repertuvarında anonim türkü, Klâsik Türk Müziği repertuvarında Saadettin Kaynak'a ait hüseyini şarkıdır. Bu durumda ezginin halk müziğinde: Mahmut Güzelgöz'den alınan bir Şanlı Urfa türküsü. Klâsik Türk Müziğinde, Saadettin Kaynak'ın hüseyni makamında bir şarkısı şeklindeki anonsu daha ne kadar devam eder bilemiyoruz.

Türkü : Ahır köyün meşeleri
Yöre : Edirne / Ahır köyü
Kaynak kişi : İhsan Köycü
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 927

Türkünün sözleri:

Ahır köyün meşeleri
Dolu gelir şişeleri

Ahır köyün heyde/eri
Dilber olur güzelleri

Aldın aldın alasıya
Alış vermez veresiye

şeklindedir. Bilinmeyen sözcüklerin açıklaması yapılmamıştır. "Ahır köyün heyde/eri" dizesinde "heyde/eri" neyi ifade etmektedir. Derleme Sözlüğünde "heyde/eri" yok. Heydenli, heybe, heyder var. Derleme Sözlüğünde:

heydenli : İri yarı şişman, üstü başı düzensiz
heyder : Denge

anlamında. "Ahır köyün heyde/eri" dizesinde "heyde", şişman, iri yarı anlamına gelen "heyden/eri", başı boş anlamında kullanılan "hayta" sözcüğünün "heyde"ye dönüşmesi olabilir. Trakya'daki sözcüklerin başına gelen "H" harfinin "A" olarak teleffuz edildiği düşünülürse yorum doğru olmayabilir.

"Aldın aldın alasıya/ Alış vermez veresiye" dizesindeki "alış" sözcüğü "alır" olmalıdır. O zaman dizeler: "Aldın aldın alasıya / Alır vermez veresiye" şeklinde okunur. Bu bizim yorumumuzdur. Aslında sözlerinin yeniden incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

Türkü : Akan sular ben olsam
Yöre : Ankara / Ş. Koçhisar / Solakuşağı köyü
Kaynak kişi : Veli Öksüz
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 931

Türkünün ikinci dörtlüğü:

Gül koydum çeçeriye
Yar geldi pencereye
Yare gurban olalım
Alalım içeriye

şeklindedir. Dörtlüğün ilk dizesindeki "çeçeri" sözcüğü açıklanmamıştır. Derleme Sözlüğünde "çeçeri" yok.Çeşitli anlamlara gelen: Çece, çecen, çeç, çeçek sözcükleri var. Çeçe: Pencere. Ova köylerine çalışmaya giden işçi. Baba vb. Çeçek: Çiçek, çiçeklik anlamında. Dizede "çeçeri" penecere anlamında kullanılmış olabilir. Pencereyi ikinci dizede kullandığı için birinci dizede de *"çeçe"*riyi kullanacaktır. Bizce bu söyleyiş doğrudur.

Türkü : Al perde yeşil perde
Yöre : Giresun
Kaynak kişi : Aytekin Özdemir
Derleyen : Yücel Paşmakçı
Repertuvar No : 3684

Türkünün ikinci dörtlüğü:

Radinda yavrum radinda
Belalı da yarim zindanda
Hiç kabadayı değilsin
Arkadan vurdun bana

İlk dizede geçen "radinda" sözcüğü açıklanmamış. Radinda'yı Derleme Sözlüğünde bulamadık. Osmanlıca Türkçe Sözlükte Radin - Radi:

ra'din : Gürültülü gürleyen
ra'di : Rıza gösteren
radi : Süt emen çocuk, süt kardeş
rad : Cömert eli açık

şeklinde açıklanmış. Her hâlde dizeye en yakını, gürleyen, gürültü edendir. Sözlerin yeniden gözden geçirilerek değerlendirilmesi gerekir.

Türkü : Altın tas içinde gınam garıldı
Yöre : Muğla / Fethiye
Kaynak kişi : H.Çelik / Y.Güven / A.Hancıoğlu / N.Demir
Derleyen : Sümer Ezgü
Repertuvar No : 3670

Türkünün ilk dizeleri:

Altın tas içinde gınam garıldı
Gümüş tarağ ile zü l m tarandı
A beyler alnım yazısı buymuş

Türkü: İçerik olarak Fethiye'nin kına havalarından biridir. Bendi üç dizeden oluşan türkünün "A beyler alnım yazısı buymuş" dizesi uyumsuzdur. Kulağı tırmalamaktadır. Dizelerde söz sakatlığı yok. Fakat içerik olarak diğer dizelerle uyum sağlamıyor. Bu dizelerin de bir komisyon tarafından incelenerek düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Anne buralar nere
Yöre : Burdur
Kaynak kişi : Seyfettin Türkol
Derleyen : Faik İnce
Repertuvar No : 3963

Türkünün ilk dörtlüğü:

Anne buralar nere
Anne buralar nere
Görünmez bizim evler
Görünmez bizim evler

Sözler mani özelliği taşımıyor. Dizelerde kafiye uyumu yok. Dörtlük incelendiğinde: "Anne buralar nere / Görünmez bizim evler" dizeleri eksiktir. Tamamlanması için iki dizenin daha olması gerekir.

Türkü : Aşağıdan geliyor hamazlar
Yöre : Bursa
Kaynak kişi : Hüsnü Ortaç
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 243

Türkünün adı: TRT'nin hazırlamış olduğu Türk Halk Müziği Repertuvar kitabında: Aşağıdan geliyor üç atlı, (Bursa köy güvendeleri) Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinde (C. 1, s. 64) ''şağıdan geliyor hamazlar" adıyla kayıtlara geçmiş. Türkünün ilk dörtlüğünün sözleri:

Aşağıdan geliyor hamazlar
İkimizi bir yerlere komazlar
Senin için kaldı benim namazlar

şeklindedir. Birinci dizede geçen "hamaz" sözcüğü de; kasırga olarak açıklanmış. Doğrudur. Fakat, bizce kasırgayla türkü metninin ilgisi yoktur. Derleme Sözlüğünde "hamaz": Burdur ve ilçeleri, Acıpayam yöresi, Bandırma, Hatay / Dörtyol, Ankara / Kalecik, Kemaliye, Kayseri / Pınarbaşı, Fethiye'de, hortum ve kasırga anlamında kullanmakta. Derleme Sözlüğünde (C. VII, s. 2264) hamaz:

1- Verimsiz hâle gelmiş toprak
2- Kurnaz, hileci
3- Söz taşıyan fitne, dedikoducu
4- Büyük karga
5- Tarlada yığın hâlindeki taşlar
6- Hortum, kasırga
7- Zamanın dolmakta, herhangi bir şeyin gelmekte olduğunu daha önceden belirten sesler. (Derleme Sözlüğünde başka anlamlarda da kullanıldığı hâlde biz yedi seçenek aldık.)

Açıklamalardan sonra dizemize bakalım. Dizemiz: "Aşağıdan geliyor hamazlar"dı. Hamaz sözcüğünün yerine, anlamlarını açıkladığımız seçenekleri yerleştirdiğimizde:

1- Aşağıdan verimsiz toprak geliyor
2- " " kurnaz hileci geliyor
3- " " kasırga hortum geliyor
4- " " söz taşıyan fitneler, dedikoducular geliyor
5- " " tarladaki yığılmış taşlar geliyor
6- " " kargalar geliyor
7- " " sesler geliyor

Bizce dizeye en uygun anlam dördüncü seçenektir. Birinci dizede, "Aşağıdan geliyor hamazlar" dedikten sonra, ikinci dize, "İkimizi bir yerlere komazlar" demektedir. Bu da aşağıdan gelen fitnelerin rahatsız edeceğinin ifadesidir. Rahatsız edilecekleri için de: "İkimizi bir araya koymazlar" denmiştir. Bizce dizedeki "hamaz" fitne anlamındadır.

Türkü : Aşağıdan geliyor (u) Gül Ayşe
Yöre : Uşak
Kaynak kişi : Akif Yağcı
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 2905

Uşak'tan repertuvara geçen "Aşağıdan geliyor(u) Gül Ayşe" türküsünde de aynı dizeler karşımıza çıkmaktadır. Bendi üç bağlantısı dört dizeden oluşan türküde bu sözler:

Aşağıdan geliyor hamazlar
Yahya yarin geliyor(u) demezler
Yar yollarına geçirdiğim namazlar

şeklindedir. Bundan bir önceki türküde "hamaz" sözcüğünü: "Söz taşıyan dedikoducu" olarak kullanıldığını belirtmiştik. Bu dizede de "hamaz" dedikoducu anlamındadır. "Yahya yarin geliyor(u) demezler" dizesinde dedikoduculann hasetliği anlatılmaktadır.

Türkü : Ayak ayak merdivenin başına
Yöre : Burdur
Kaynak kişi : Ziynet Yeniyaz / Ayşeli Kandemir
Derleyen : Ankara Devlet Konservatuvarı
Repertuvar No : 2839

Repertuvardaki sözler:

Ayak ayak merdivenin başına
Çekilip gelir hanımefediler
Kemal kemal olmuş yavrunun gülü

Bağlantı
Düşmüş yola akıp gelir
Dağı taşı yıkıp gelir

Ben binayıdım endim de yıkıldım
Mevlam izin verdi kalktım dikildim
Arzum aldım her güllerden sokuldum
Hiç arzum kalmadı güllere benim

Bağlantı
Hem alalım hem satalım
Balı kaymağa katalım
Güzel kolunda yatalım
Yarin kolunda yatalım

şeklindedir. "Kemal olmak"da dipnot olarak verilmiştir. Türkünün sözleri; önce üç bent, iki bağlantı, sonra dört bent iki bağlantı şeklinde devam etmiş. Sözlerde bentler eşit değil. İlk bentdeki dizeler: ''yak ayak merdivenin başına / Çekilip gelir hanımefediler / Kemal kemal olmuş yavrunun gülü" şeklindedir. Dizeler incelendiğinde: Birinci dizede "başına" ikinci de "hanımefendiler", üçüncü de "gülü" sözcükleriyle kafiye yapılmaya çalışılmıştır. Kafiyeler uyumsuz, heceler eşittir. İkinci dörtlüğün üçüncü dizesindeki: ''rzum aldım her güllerden sokuldum" söyleyişi kulağı tırmalamaktadır. "Sokundum" ya da "takındım" olması bizce daha uygundur.

Türkü : Baba ben derviş miyim
Yöre : Bayburt
Kaynak kişi : Şakir Şener
Derleyen : Muzaffer Akgün
Repertuvar No : 1424

Dört dörtlük kayıtlara geçen türkünün üçüncü dörtlüğünün sözleri:

Çıktım dam bağlamaya
Yrimi kollamaya
Yrim dağları aştı
Başladım ağlamaya

şeklindedir. Dörtlükteki: "Çıktım dam bağlamaya" dizesinde "dam bağlamak" neyi anlatmaktadır. Anadolu'da dam bağlanmaz, loğlanır. Loğ taşı silindir şeklindedir. Oldukça ağır olan bir taştır. Bu taşla damın toprağı, çorağı akmasın diye pres yapılır. Yapılan işe de Anadolu'da "loğlamak" denilir. Dize: "Çıktım dam l<ğlamaya"dır.

Türkü : Bahçaya biber ektim
Yöre : Nevşehir / Hacıbektaş / İlicek köyü
Kaynak kişi : Selvet Aslan
Derleyen : Mine Yalçın
Repertuvar No : 155

Türkünün birinci dörtlüğü:

Bahçaya biber ektim
Ne zaman gabaracak
Şu senin zalim baban
Ne zaman ey 'olacak

Dörtlük, sevdiğini alamayan oğlanın kız babasına serzenişini dile getirmektedir. Onun için de: "Şu senin zalim baban" dizesi kullanılmıştır. Dizenin arkasından kızın zalim babasına: "Ne zaman ey'olacak" demez. Sevdiğine daha çabuk kavuşması için ölmesini ister. Çünkü; zalim baba sevdiğine kavuşmasına engeldir. Onun için dördüncü dize "Ne zaman ey'olacak" değil, "Ne zaman geberecek" şeklinde söylenmelidir.

Türkü : Bağ altında otururken
Yöre : Orta Anadolu
Kaynak kişi : Sırrı Sarısözen
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 275

Türkünün sözleri:

Bağ altında otururken
Gül güle bade doldururken
Yr doldurup ben içerken
Al kadeh kana boyandı
Ahbaplar bade dolandı

Sürü sürü kızlar sürmeli gözler
Göğsü de çapraz düğmeli kızlar

Al kirazın dalındayım
Yr senin hayatındayım
Ölene dekvaz geçemem
Bir cahil elindeyim
Bir sarhoşun elindeyim

şeklindedir. "Bağ altında otururken / Gül güle bdde doldururken" dizelerinde: Gülün güle bâde doldurmasını düşünüyorum. Gül nasıl güle bâde doldurur. Gül adlı bir bayanın sevdiğine bâde doldurması mı kast ediliyor, yoksa sıradan bir söyleyiş mi? Gülün güle bâde doldurması olabilir mi. Dize: "Diz dize" "göz göze", "can cana" bâde doldururken olabilir. Mecazide olsa "Gül güle bdde doldururken" söyleyişi sakattır. Dizedeki sözcük: "Gül - gune"dir. Kadınların kullandıkları gül renkli, düzgün, gül yanaklı anlamındadır. Gül - Gûne - halk ağzında "gül güle"ye dönüşmüş. Dizede: Gül yanaklının bâde doldurması ifade edilmektedir. Onun için türkudeki dizenin "Gül - gune bade doldururken" olması gerekir.

Türkünün ikinci dörtlüğünün "Ölene dek vazgeçemem" dizesindeki "ölene dek"in önce "ölene ce/', daha sonra "ölene dek" olarak değiştiğini düşünüyorum. Takdir yetkililerin.

Türkü : Bağlamam altın telden
Yöre : Giresun
Kaynak kişi : Osman Kalyoncu
Derleyen : Tuncer İnan
Repertuvar No : 3378

Türkünün ilk dörtlüğünün sözleri:

Bağlamam altın telden
Çalarım on zilden *(ince tel)*
Sen sarıl boğazımdan
Ben sarılayım belden

şeklindedir. Bilinmeyen sözcük dipnot olarak verilmiştir. Dörtlük mani karekterinde dizeler yedili hece ölçüsüne göre yazılmıştır: Fakat, "Çalarım on zilden" dizesi altı hecelidir. "Bağlamam altın telden / Çalarım on perdeden" olduğunda söyleyiş ve hece sorunu da ortadan kalkacaktır.

Türkü : Ben bir yeşil fenerim
Yöre : Denizli / Sarayköy / Salnaz köyü
Kaynak kişi : Rüştü Demirci
Derleyen : Ahmet Yamacı
Repertuvar No : 2850

Türkünün ikinci dörtlüğünün sözleri:

Kabağın kökeniyim
Ucunun dökeniyim
Ben g zele varacam
Çirkine tövbeliyim

şeklindedir. Dörtlükteki ikinci dize; "Ucunun dökeniyim"dir. Kabağın "dökeni" yok, dikeni vardır. "Ucunun dökeniyim" dizesinde anlatılan kabak çiçek açtıktan sonra çiçeklerin dökülmesidir.

Türkü : Bir ok attım vızıladı
Yöre : Kırşehir / Mucur
Kaynak kişi : Hüsamettin Güney
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 423

Türkünün repertuvardaki ilk üç bendi:

Bir ok attım vızıladı
Yaralarım sızı/adı
Gökte de ceylan kuzu/adı

şeklindedir. Türkünün sözleri sekizli hece ölçüsüne göre yazılmasına rağmen: "Gökte de ceylan kuzu/adı" dizesi dokuz hecelidir. "De" eki kaldırıldığında, dize sekiz heceli olur. Ancak, "de" eki kaldırılmadan "Gökte de ceylan kuzu/adı" dizesi; ceylanın gökte kuzulamasını anlatmaktadır. Bu da akla uygun olmadığı gibi mantıksızdır. Türküde "Manda yuva yapmış söğüt dalına / Yavrusunu sinek kapmış gördün mü" dizelerindeki gibi mizahi (Satirik) bir yapı olsa: "Gökte ceylanın kuzulaması" düşünülebilir. O hâlde: Gökte ceylan kuzulamıyacağına göre dize nasıl olmalıdır: "Martta ceylan kuzu/adı - Dağda ceylan kuzu/adı - Gök de ceylan kuzu/adı" olabilir. (Gök renkli ceylan anlamında kullanılmıştır.)

Türkü : Bir sabahtan yolum düştü geline
Yöre : Konya / Akşehir
Kaynak kişi : Vasfiye Baransel
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 453

Türkünün ilk dörtlüğü:

Bir sabahtan yolum düştü geline
Gelin atmış siy/erini bezine
Düşüvermiş yaylaların yoluna
Gitme yarim yayla zamanı değil

Siy, siğ: Etek.

şeklindedir. "Gelin atmış siy/erini bezine" dizesinde "siy" siğ olarak açıklanmış. Halbuki "siğ" ile "siy" farklıdır. Derleme sözlüğünde;

siğ: Üç etek, bir çeşit giysi
siy: Köşe, dirsek
siy: Üç eteğin etek uçları ya da arka parçası

olarak açıklanmıştır. O hâlde dizedeki "siy"dir. O da eteğin köşeleri, uçları, ya da arka parçası anlamındadır. Dizedeki ifade: "Gelin atmış etek uçlarını beline" şeklindedir. "Bezine" yerine "beline" konulursa sorun çözülecektir.

Türkü : Bir sarıyılan kovaladı beni
Yöre : Kastamonu
Kaynak kişi : Mustafa İnce
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 3234

Türkünün ilk dörtlüğü ve bağlantı bölümünün sözleri:

Bir sarıyı/an kovaladı beni
Kara çalılara daladı beni
Çağırın anamı gelsin yanıma
Tutsun yılanı sarsın koluna

Bağlantı
Gelirim yavrum gelirim kuzum
Tutamam yılanı saramam koluma
Sensiz olurum kolsuz olamam

Birinci dörtlüğün ikinci dizesi: "Kara çalılara daladı beni" söyleyişi dil kurallarına terstir. Bu dize: "Kara çalılar daladı beni" şeklinde olabilir. Çalının dalaması, elbette bir köpeğin ısırması değildir. Yılandan korkup telâşla kaçarken kara çalıların her tarafına dolanması batması anlamındadır. Kara çalının her tarafına batması, köpeğin dalamasına, ısırmasına (dalama - ısırmak anlamında) benzetilmiştir.

Türkünün bağlantı bölümünde: "Gelirim yavrum gelirim kuzum / Tutamam yılanı saramam koluma / Sensiz olurum kolsuz olamam" dizeleri olumsuzdur. Bir ananın çocuğuna yapamasa dahi: "Tutamam yılanı saramam koluma / Sensiz olurum kolsuz olamam" demesi düşünülemez.

Türkü : Bir sarıyılan kovaladı beni
Yöre : Rumeli / Selânik
Kaynak kişi : Mustafa Karayer / Cemil Çil
Derleyen : Yücel Paşmakçı
Repertuvar No : 2111

Türkünün sözleri:

Bir sarıyı/an kovaladı beni
Hem kovaladı hem dolay/adı
Ah selam edin bey babam gelsin
Salsın elini tutsun yılanı

Bağlantı
Ah salam elimi tutam yılanı
Sensiz olurum elsiz olamam

Ah selam edin hacı nenem gelsin
Ah selam edin bey babam gelsin
Salsın elini tutsun yılanı
Bağlantı

Ah selam edin yavuklum gelsin
Salsın elini tutsun yılanı
Ah salarım elimi tutarım yılanı
Sensiz olamam elsiz olu r m

şeklindedir. Aynı olumsuzluklar bu dizelerde de mevcut. Ancak türkünün sonunda yavuklusu olumsuzluğu kaldırmakta. "Ah salarım elimi tutarım yılanı / Sensiz olamam elsiz olurum" diyerek sevgisini ispatlamaktadır. Bu durum analar için hiç de hoş bir sonuç değil. Şimdiye kadar türkü analar tarafından okunmamış sanırım. Okunsaydı sözlere itiraz ederlerdi. İnşallah bundan sonra dediğimiz yerine getirilir, türkü sözleri yeniden incelenerek metin onarımı yapılır.

Türkü : Bulguru kaynatırlar
Yöre : Çankırı / Kurşunlu
Kaynak kişi : Ahmet Yazıcı / Ali Osman Yazıcı
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 1378

Türkünün bağlantı bölümünün sözleri:

Ah gadınım şamşime şime
Vah gadınım şamşime şime
Ben yandım gine

"Şamşime şime" sözcükleri neyi ifade etmektedir. Yıllardır radyolarımızda okunmasına rağmen "şamşime"nin anlamı hiç kimsenin dikkatini çekmemiş. Türkü derlendiğinden bu yana da böyle okunarak günümüze kadar gelmiş, sözlerin altında açıklaması da yapılmamıştır.

Türkü Çankırı'dan derlendiği için o yöreli dostlara sorduk. Onlar da bilmediklerini söylediler. Araştırmacı-Yazar Hayrettin İvgin: "Şamşime"nin "Şemşamel"den geldiğini, bozularak "şanışime"ye dönüştüğünü, Çankırı ve Kurşunlu'da da çok olan "aygün çiçeği" olduğunu ifade etti.

Türkü : Bülbül tek uyandım bir seher nâgâh
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Naim Gözler
Derleyen : Suat Işıklı
Repertuvar No : 3097

Türkünün sözleri:

Bülbül tek uyandım bir seher nagah
Gördüm uğramışım bir gülzare
Alıştım dem be dem yakıldım eyvah
Tutuştum bend - ü bend nar-ı hezara

Gördüler *ki* beni hali perişan
Cem oldu Ef atun Aristo Lokman
Nabzıma el vurdu bin bir tabiban
Dediler derman yok buna ne çare

Feleği sergeşte *(felek -i sergeşte)* söylenir ünüm
Arş-ı muallada oynar tütünüm
Uçuptur sitarım batıptır günüm
Ne çare eyledim ben gül-i zare

Nâgâh: Vakitsiz, ansızın, birdenbire ~ **Gülzâr**: Gül yanaklı ~ **Dem be dem**: Zaman zaman ~ **Dü**: İki ~ **Bend**: Bağ ~ **Nâr**: Ateş ~ **Hezar**: Bin ~ **Sergeşte**: Başı dönmüş, sersem, şaşkın ~ **Sitar**: Örtü ~ **Arş-ı muallâ**: En yüce gök katı.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmesine rağmen: Alıştım, tek, felek-i sergeşte sözcükleri açıklanmamıştır. Sitar sözcüğü de -örtü- olarak açıklanmış. Doğrudur. Fakat dizide -sitere- örtü değil -yıldız- dır. Gülzâr sözcüğü de: Gül yanaklı olarak açıklanmıştır. Gülzâr: Gül bahçesidir. Gül-i zâr: Gül yanaklı sevgilidir. Alıştım: Tutuştum / Felek-i ser-geşte: Başıboş felek, sonsuz boşluk / Tek: Gibi / Tütünüm: Dumanım anlamında kullanılmıştır. Şimdi kaynaktaki sözlere bakalım: (Ragıp Şevki Yeşim, Seçme Türküler s. 96. Kaynakta türkünün Recai Damacı'dan ibaresi bulunmaktadır. Fasikül hâlinde yayımlanan seçme türküler Ragıp Şevki Yeşim önsözüyle yayımlanmış. Tarih tespit edilememiştir.)

Bülbül tek uyandım bir seher nagah
Gördüm uğramışsın bir gülüzare
Alıştım dem be dem yakıldım eyvah
Tutuştum bend - ü bend nar-ı hezara

Gördüler beni *ki* halim perişan
Cem oldu Ef atun Aristo Lokman
Nabzıma el vurdu bin bir tabiban
Dediler derman yok buna ne çare

Feleği sergeşte eyledi ünüm
Arş-ı muallada oynar tütünüm
Uçuptur sitarım batıptır günüm
Ne çare eyleyem ben günü kare

Zehrabın çektim zü l a şahmarın
Fitnesine düştüm çeş-i sahharın
Va k aki uğradım darına yarin
Hallac'ı tek oldum çekildim dare

Ey Seyyid Nigarf ey aşıkızar
Ey esir-i sevda derde giriftar
Bilmedin mi eyler seni tarumar
Pes niçün uğradın güyn giiyu -nigare

Bu ve benzeri türkülerin sözleri de oluşturulacak bir kurul tarafından incelenmeli, açıklaması yapılmalı, Farsça ve Arapça sözcükler dizede kullanıldığı biçimiyle ifade edilmelidir. Türkünün birinci dizesindeki: "Bend-ü bend" sözcüğündeki "dü" bilinmeyen sözcükler içinde değerlendirilmiş, -iki- sayısı olarak da açıklanmıştır. Hâlbuki -dü- ayrı kullanılmamış "bend-ü bend" sözcüğü içinde değerlendirilmiştir.

Türkü : Çıksam dağlar başına
Yöre : Manisa / Soma / Tarhala
Kaynak kişi : Yöre ekibi
Derleyen : N. Kaya / S. Özdemir / M. Yazıcıoğlu
Repertuvar No : 2546

Barana / Tarhala çeşitlemesi olan türkünün birinci dörtlüğü:

Çıksam dağlar başına
Evlat gelsin karşıma
Eğilsem bicik öpsem
Aklım gelsin başıma

şeklindedir. Dörtlükte geçen -bicik- sözcüğüyle ilgili hiçbir açıklama yapılmamış. Derleme Sözlüğünde;

bicik : Meme, meme başı
biccecik : Bir tane, bir tanecik
biceğez : Bir tane
bicek : Bir tane, bir tanecik anlamında.

Eğer dörtlükteki dize: "Eğilsem bicik öpsem" şeklinde söylenirse (ki öyle yazılmış) "Eğilsem meme öpsem" anlamı çıkar. Sözcük -bicik- değil -bircik- ya da -bircek- olarak söylenmesi gerekir. O da: Bir tane, "bi-kerecik öpsem" anlamındadır.

Türkü : Dideban üstündeyim
Yöre : Bitlis
Kaynak kişi : Niyazi Ateşli
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 673

Türkünün birinci dörtlüğünün sözleri:

Dideban üstündeyim
Dal boyun kastındayım
Erenler dua edin
Ben murat üstündeyim

şeklindedir. Türkünün bilinmeyen sözcükleri dipnot olarak verilmiş. Didaban: Gözcü, nöbetçi, bekçi olarak açıklanmıştır. Osmanlıca Türkçe Sözlükte dideban: Gözcü, gözleyici, bekçi, nöbetçi / Gümrük kolcusu anlamlarında kullanılmaktadır. Derleme sözlüğünde ise "dida" tuzla yenilen bir ot olarak ifade edilmiş. Bizce dizedeki -dideban- istenilen anlamı ifade etmiyor. "Dideban üstündeyim" denildiğinde: Diyenin yüksekçe bir yerin üstünde olduğu geliyor akla. (Yüksek yer bir tepe, ağaç üstü vb. yerler olabilir.) Türkünün ilk dörtlüğünün daha da anlamlı olması için yeniden gözden geçirilmesi metin onarımının yapılması gerekir. Dideban bizce yörede bir yer adıdır.

Türkü : Hakikat gizli bir sırdır
Yöre : Ege
Kaynak kişi : Selim Kasap
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 1619

Ege'den repertuvara geçen bu türküyü Nida Tüfekçi notaya alarak repertuvara kazandırmıştır. Türkünün ilk iki dörtlüğünün sözleri Şah Hata-î 'ye ait. (Nejat Birdoğan Şah İsmail Hataî, Yaşamı, Yapıtları, s. 144.) Adı geçen kaynaktaki iki dörtlükle, repertuvardaki sözler şöyle:

Kaynaktaki sözleri:	**Repertuvardaki sözleri**:
Hakikat bir gizli sırdır	/.....
Açabilirsen gel beri	/ Bilemezsin demedim mi
Küf r içinde iman vardır	/ Bu bir rıza lokmasıdır
Geçebilirsen gel beri	/ Yiyemezsin demedim mi
Açıldı cennet kapusu	/.....
La'/ ü gevherdir yapusu	/ Yazıldı devran yazısı
Kıldan incedir köprüsü	/.....
Geçebilirsen gel beri	/ Geçemezsin demedim mi

şeklindedir. Repertuvardaki sözlerde Pir Sultan tapşırması var. Biz Pir Sultan kaynaklarında rastlayamadık. Türkünün diğer sözleri:

Gün yüzlümün atı tavlada bağlı
Anayın atayın yüreği kanlı
Ah yar yar yar yar dost dost
Medet yar yar dost yarim dost dost
Ah cana cana cana cana
Bah şuna şuna şuna şuna

Pir Sultan Abdal'ım işte geldi yaz
Kaldır kollarını eyle bir niyaz
Elmadan kırmızı pamuktan beyaz
Ver Allahı'm ver gönlüm ey/eyim
Muhabbet ararsan saza gel saza
Mevld 'ı seversen bize gel bize

şeklindedir. Sözler incelendiğinde "Gün yüzlümün atı tavlada bağlı / Anayın atayın yüreği kanlı" dizeleri eksiktir. "Pir Sultan Abdal'ım işte geldi yaz / Kaldır kollarını eyle bir niyaz" dizeleri de diğerleriyle bütünleşmiyor.

Türkü : Nedir benim melül mahsun gezdiğim
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Arif Top
Derleyen : Can Etili
Repertuvar No : 3192

Repertuvardaki sözleri:

Nedir benim melül mahsun gezdiğim
Dertli sinem delik delik deldiğim
Ağlayıp gezdiğim hep senin için
Hal böyle böyle var yare söyle

Bağlantı
Beni mecnun etti anmasın Leyla
Hal böyle böyle var yare söyle

Yandırdın odlara düşürdün nara
Sinem pİlyan olmuş ciğerim yare
Yanıp yakıldığım hep senin için
Hal böyle böyle var yare söyle

Türkünün sözleri Fedaî'ye ait. (Bektaş-î Nefesleri / 2, Ayyıldız Yayınları Ankara.) Sözler hayli bozularak repertuvara geçmiş. Feryadî'ye ait dizeler dört dörtlüktür. Sözleri:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Nedir benim melül mahzun gezdiğim	/.....
Ağlayıp yandığım hep senin için	/ Dertli sinem delik delik deldiğim
Ciğerciğim delik delik deldiğim	/ ?
Ağlayıp yandığım hep senin için	/.....
Yandırdın odlara düşürdün nara	/.....
Sinem pü r an olmuş ciğerim pare	/ Sinem pü r an olmuş ciğerim yara
Lokman ele geçse bulsa bir çare	/ ?
Yanıp yakıldığım hep senin için	/.....

Canım intizarda gözüm yollarda
Mecnun ettin beni koydun çöllerde,
Diyar-ı gurbette garip ellerde
Yamp yakıldığını hep senin için

Fedai der böyle imiş kaderim
Dünya benim olsa şad olmaz gönlüm
Ehl-i beyit aşkına eğridir boynum
Yanıp tutuştuğum yar senin için

Türkünün birinci dörtlüğündeki dizelerin uyak yapısı: a / b / a / b şeklinde olmasına rağmen dört dizelik bent bozularak şiir ayrı bir yapıya bürünmüştür. Dörtlükteki ikinci dize alınmamış, 1. 3. 4. dizeler alınarak üç bentlik bir söz oluşturulmuştur. Aslında sözün bendinin dize sayısı dörttür. Türkünün ikinci dörtlüğü de aynı şekilde işlenmiştir. O dörtlüğün de bendi dörttür. Türküye iki dizeden oluşan bir de bağlantı bölümü eklenmiştir. Fedaî adına kayıtlı sözler incelendiğinde dörtlüklerdeki edebi estetik hemen kendini gösterecektir. Sözler repertuvar kayıtlarına eksik geçtiği için havada kalmakta istenilen anlamı ifade etmemektedir.

Aynı sözler: İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisinde, (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, C. III, s. 291.) sözler Fedaî adına dört dörtlük yayımlanmıştır. Bektaş-î Nefesleri / 2'deki sözlerle antolojideki sözler aynıdır. Ancak; dörtlüklerin son dizesi: "Hep senin için" değil 'yar senin için" şeklinde kayıtlara geçmiştir.

Türkü : Dost bağının meyveleri erişti
Yöre : Sivas / Kangal
Kaynak kişi : Yüksel Yıldız
Derleyen : Musa Eroğlu
Repertuvar No : 2569

Repertuvardaki sözler:

Dost bağının meyveleri erişti
Ayva benim turunç benim nar benim
Gözüm yaşı ummanlara karıştı
Cefakarım sitemkarım yar benim

Yedi derya boz - bulanık selinden
Cümle alem aciz kaldı dilinden
Ben bülbülüm ayrı düştüm gülümden
Efkar benim matem benim zar benim

Nail oldum libasına tacına
Bend'olmuşum siyah zü l n ucuna
Mansur gibi asılırım saçına
Kakül benim perçem benim tel benim

Cefakâr: Cefa çeken ~ **Sitemkâr**: Sitem eden ~ **Efkâr**: Sıkıntı üzüntü ~ **Mayil olmak**: Eğilmek düşmek (Dizede söz "**nail**" iken mayil sözcüğü açıklanmıştır) ~ **Libas**: Giysi ~ **Bend olmak**: Bağlanmak ~ **Mansur**: Hallacı Mansur.

şeklindedir. Sözler Gevherî'ye aittir. (Prof. Dr. Şükrü Elçin, Gevherî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 60.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Dost bağının meyveleri erişti	/ .....
Ayva benim alma benim nar benim	*/ Ayva benim turunç benim nar benim*
Çeşmim yaşı ummanlara karıştı	*/ Gözüm yaşı ummanlara karıştı*
Cefakârım sitemkârım var benim	*/ Cefakârım sitemkârım yâr benim*
Yedi derya boz - bulanık selinden	*/ Yedi derya boz - bulanık selinden*
Halk-ı âlem aciz kaldı dilimden	*/ Cümle âlem aciz kaldı dilimden*
Ben bülbülüm ayrı düştüm gülümden	/ .....
Efgân benim matem benim zâr benim	*/ Efkâr benim matem benim zâr benim*
Mail oldum kisvesine tacına	*/ Nail oldum libasına tacına*
Bend'olmuşum siyah zülfün ucuna	/ .....
Mansur gibi asılırım saçına	/ .....
Kâkül benim perçem benim dâr benim	*/ Kâkül benim perçem benim tel benim*

Gevherî der kime gönül katayım
Gevherimi nâdânlara satayım
Dost bağında bülbül gibi öteyim
Gülşen benim güller benim hâr benim

Sözler incelendiğinde: Birinci dörtlüğün: "Cefakarım sitemkarım var benim" dizesin deki "var", "yar" olarak kayıtlara geçtiğinden anlam farklılığı arz etmektedir. İkinci dörtlüğün birinci dizesi: "Yedi de r a boz - bulanık selinden" şeklinde iken repertuvara "bulanır" olarak geçmiştir. "Bulanık"la "bulanır" aynı anlamı ifade etmez. Aynı dörtlüğün: "Efgan benim matem benim zar benim" dizesindeki "efgan" da "e f ar" olarak kayıtlara geçmiştir. Türk Dil Kurumun Türkçe Sözlüğünde: Efkâr: Fikrin çoğulu, düşünceler, tasa, kaygı. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügâtında efgân: Izdırap ile haykırma, bağırıp çağırma, inleme, bağrışma olarak ifade edilmiştir. Görülüyor ki, "efgan" ile "e f ar" ayrı anlamda iki sözcüktür. Kaynak kişi "efgan"ı efkâr okumuş, ya da kayıtlara yanlış geçmiştir.

Üçüncü dörtlüğün birinci dizesi de: "Nail oldum libasına tacına" şeklinde repertuvar kayıtlarına geçmesine rağmen "mail" sözcüğünün açıklaması dipnot verilmiş. Dizede geçen "nail" sözcüğü de "mayi!" yazılmış. "Mail"in de açıklaması yapılmıştır. Sözcük "mayi!" değil *"mail"*dir. Repertuvardaki "nail" sözcüğünün "mail" olarak düzeltilmesi gerekir. Nail: Muradına eren. Mail ise: Eğik eğri, eğilmiş, hevesli, istekli, düşkün anlamındadır.

Türkü: Mühür gözlüm seni elden

Neşet Ertaş'ın meşhur ettiği: "Mühür gözlüm seni elden / Sakınırım kıskanırım" repertuvara geçmediği hâlde TRT'de hâlâ çalınıp söylenmektedir. Neşet Ertaş'ın okuduğu sözlerde Âşık Ali İzzet tapşırması var. Fakat: Sözlerin Emlekli Âşık Hüseyin Gürsoy'a ait olduğu söylenmektedir. Konuyla ilgili Ali İhsan Tuncalı'nın Emlek Alevî Âşıkları adlı kitabında: (Kızılırmak Sosyal Dayanışma Derneği Yayınları, Pim Ajans Ankara Mayıs 2000.) "Âşık Ali İzzet'in defterlerinin incelenmesi gösteriyor ki, o başka âşıkların şiirlerini de kendisine mal ederek bir zamanlar defterine yazmış. Onun s. 18, Mühür Gözlüm s. 33, Türk'ün Sazından s. 6'daki, Davutoğlu Sultan Süleyman d'öldü diye başlayan şiirini Âşık Hüseyin Gürsoy'un adına derledik. Ali İzzet'in Teller s. 89, Mühür Gözlüm s. 103, Türkmen kızı bir ormanın içinde gene Âşık Hüseyin Gürsoy adına derlenmiştir. Onun şiiri Aşiret Kızı diye başlıyor. Bu derlemeyi de Alakilise köyünden Yusuf Aslan'dan yaptık. Sn. Mehmet Erdin'e Ali İzzet bir başka şiirin de kendisine ait olmadığını söylemiş. Bu şiir Teller, No: 97. Mühür Gözlüm, s. 11. Kırk Ambar s. 49, Türk'ün Sazından No: 19, Ali İzzet Ağlıyor s.3'de yayınlanan Teller de Muradın Alsın şiiridir. (Bu bilgiler adı geçen kaynaktan aynen aktarılmıştır.)

Ali İhsan Tuncalı adı geçen kitabında bazı şiirlerle Mühür Gözlüm şiirinin Âşık Hüseyin Görsoy'a ait olduğunu, Emlek Yöresinde yaptığı araştırmaya, Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün tespitlerine, Türk Folklor Araştırmalarında ve Tarla dergisindeki yazıları kaynak göstererek savunmaktadır. Bize göre şiirin ilk kaynağı Âşık Ömer adına kayıtlıdır. (Prof. Dr. Şükrü Elçin Âşık Ömer, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi Ankara 1999, s. 45.) Tespit ettiğimiz dörtlükler:

Gel dilberim kan eyleme
Seni kandan kıskanırım
Doğan aydan esen yelden
Seni günden kıskanırım

Tabibim hışmınan bakma
Ben kulun odlara yakma
Yanağına güller takma
Seni gülden kıskanırm

Halden bilür haldaşım var
Yla gider yoldaşım var
Üç yaşında gardaşım var
Seni andan kıskanırm

Ömer'im der ben de geldim
Tazelendi eski derdim
Sen bir kuzu ben bir kurdum
Seni benden kıskanırım

şeklindedir. Ali İzzet tapşırmasıyla okunan sözler:

Mühür gözlüm seni elden
Sakınırım kıskanırm
Y ğan kardan esen yelden
Sakınırım kıskanırım

Havadaki tu r alardan
Su içtiğin gu r alardan
Geyindiğin urbalardan
Sakınırım kıskanırım

Ali İzzet'i omca/ardan
Bağındaki gonca/ardan
Yerdeki karıncalardan
Sakınırım kıskanırım

şeklindedir. Sözler incelenirse Âşık Ömer'deki birinci dörtlük esas alınarak yeni dörtlükler yazılmıştır.

Âşık Hüseyin Gürsoy'un şiiri, Âşık Ömer'e nazire midir bilemiyoruz. Bildiğimiz "Mühür Gözlüm"ün aslı Âşık Ömer dizelerinden türemiştir.

Türkü : İnsan kısım kısım yer damar damar
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Ali Delice
Derleyen : TRT Ankara Radyosu THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 2097

Detayını verdiğimiz türkü Yücel Paşmakçı tarafından notaya alınarak repertuvara kazandırılmıştır. Repertuvardaki sözler:

İnsan k sım kısım yer damar
Kaşların lam - el i yüzlerin kamer
İnce bel üstüne olayım kemer
Yakışır bellere sar beni beni

Değişmiş donunu olmuş üveyik
Şahine benziyor gözleri büyük
Sen bir avcı ol da ben olam geyik
Doldur tüfeğini vur beni beni

Hadi canan kapınızda kul alam
Layık mıdır yanıp yanıp kül alam
Sen bir bahçivan ol ben de gül'olam
O nazik ellerinen der beni beni

Lâm-elif: Eski harflerdeki gibi çatılmış, eğri ~ **Don**: Giysi ~ **Dermek**: Toplamak.

şeklindedir. Bilinmeyen kelimer de dipnot olarak verilmiştir. Lâm-elif: Osmanlıca Türkçe Sözlükte: Osmanlı alfabesinde "lam" ile "el i ' harflerinin bir arada yazılmış şekli, eğri, dolambaç şeklinde açıklanmış. Dizede "lame-li f' eğri anlamında kullanılmıştır.

Repertuvar kayıtlarındaki sözler Ali İhsan Tuncal'ının Emlek Alevî Âşıkları adlı eserinde (Ankara Kızılırmak Köyleri Dayanışma Derneği Yayınları, Pim Ajans, Ankara 2000.) Emlekli Âşık Hüseyin Gürsoy adına kayıtlıdır. Koşma, adı geçen eserde "Nolur suna boylum gör beni beni" başlığıyla altı dörtlük yayımlanmıştır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ne haldeyim ela gözlü sevdiğim	
N'olur suna boylum gör beni beni	
Y rinden ayrılanlar yaslı gezmez mi	
Her sabah her seher gör beni beni	
Y tamıyom hayal maya! düşlerden	
Gözüm görmez oldu kanlı yaşlardan	
Sevdiğim üstünde uçan k şlardan	
N'olur suna boylum gör beni beni	
insan kısım kısım yer damar	/.....
Kaşların lam - el i yüz şemsi kamer	/ Kaşların lam - eli fyüzlerin kamer
Güzelim beline olayım kemer	/ ince bel üstüne olayım kemer
Yakışır sevdiğim sar beni beni	/ Yakışır bellere sar beni beni
Değişmiş donunu olmuş üveyik	/.....
Şahine benziyon ey gözü büyük	/ Şahine benziyor gözleri büyük
Sen bir avcı ol ben de bir geyik	/ Sen bir avcı ol da ben alam geyik
Doldur t üeğini vur beni beni	/.....
Konuşursan sohbet alam dil alam	/ Hadi canan kapınızda kul alam
Değmen bana yana yana kül alam	/ Layık mıdır yanıp yanıp kül alam
Sen bir bahçıvan ol ben de gül olam	*/ Sen bir bahçivan ol ben de gül'olam*
Uzat ağ ellerin der beni beni	/ O nazik ellerinen der beni beni

Hüseyin'im der üstadım bulayım
Değmen bana yana yana öleyim
Sevdiğim kapında köle olayım
Müşterim bulursan ver beni beni

Lâm-elif: Osmanlı alfabesinde "lâm" ile "elif " harflerinin bir arada yazılmış şekli, eğri, dolambaç ~ **Şems**: Güneş ~ **Kamer**: Ay.

şeklindedir. Yukarıda görüldüğü gibi altı dörtlükten üç dörtlüğü alınmış, asıl sözlerin karşısına repertuvardaki sözler yazılmıştır. Altıncı dörtlükte Hüseyin tapşırması vardır. Hüseyin Gürsoy'un 1. Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumunda sunduğu (16-17 Mayıs 1998 Ankara) Âşık Hüseyin Gürsoy - Hayatı, Kişiliği ve Eserleri adlı tebliğinde Hüseyin Gürsoy'a ait dörtlükler tebliğ sonunda da yayımlanmıştır. Kaynakta yayımlanan ve repertuvardakilere göre farklılık gösteren dizeler aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

1. dörtlüğün 1.dizesi: Ne haldesin ela gözlü sevdiğim
3. " : Yarinden ayrılanlar yaslı gezmez mi
4. " : Hatırla sevdiğim sor beni beni
2. dörtlüğün 1. " : İk gözüm görmez oldu yaşlardan
4. " : Her akşam her sabah sor beni beni
3. dörtlüğün 3. " : Yar ince beline olayım kemer
5. dörtlüğün 1. " : Konuşursam sohbet olam dil olam

Türkü : Gine vedalaştı dildârı yâren
Yöre : Malatya / Akçadağ / Bekiruşağı
Kaynak kişi : İbrahim Erdem
Derleyen : Nazmiye Coşkun Özgül
Repertuvar No : 2856

Repertuvardaki sözler şöyledir:

Gine vedalaştı dildarı yaren
Başıma ateşler saçtı gidiyor
Dili mecruhuma eyledi nalan
Sinemde yareler açtı gidiyor

Bağlantı
Efendim gel tabibim gel
Sultanım gel efendim gel

Gidersen derdinle kalayım giryan
Yaralarım göz göz ciğerim büryan
Günümü görmedim ey çarkı devran
Bu talihim bana küstü gidiyor
Bağlantı

Aman ey dilruba bu ne ahvaldir
Ayrılık mağdurluk çetin bir haldir
Y rini ağlatma vallah vebaldir
Ciğer kebap oldu pişti gidiyor
Bağlantı

Dildâr: Sevgili ~ **Dil**: Gönül ~ **Mecruh**: Yaralı ~ **Nalân**: İnleyen ~ **Giryan**: Ağlayan ~ **Büryan**: Kızarmış ~ **Çark-ı devran**: Dünya, felek ~ **Dilruba**: Gönül kapan, sevgili ~ **Mağdur**: Haksızlığa uğramış ~ **Vebal**: Günah.

Bilinmeyen sözcükler dipnot verilmiş. Sözler Saraçlı Ozan Haydarî'ye aittir. (Ali Yıldırım, Saraç Köyü Ozanları, 1. Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumu Bildirileri, 16-17 Mayıs 1998 Ankara.) Adı geçen kaynakta: "Bilinen Saraçlı Ozanlardan Haydarî: Saraç'ın en eski ozanı, deyişlerini Haydarî mahlası ile söyleyen Hıdır Efendidir. 1800'lerin ikinci yarısında yaşamış ve 1910'da yaşamını yitirmiştir. Haydarî Mahmut Ağalardandır. Babasının adı Mahmut'tur. Hıdır Efendi Cemalettin Çelebi zamanında Hacı Bektaş'ı ziyaret etmiş, burada kendisine Haydarî adı verilmiştir. Haydarî'nin eğitimli olduğu söylenmektedir" diyerek şiirlerinden örnekler sunulmuş, Malatya'dan repertuvara geçen sözler kaynakta ikinci şiir olarak verilmiştir. Şiir beş dörtlüktür. İki dörtlüğü repertuvara geçmemiştir. Repertuvara geçmeyen sözler:

Hicran odu ile yaktın sen beni
Ne sen beni unut ne de ben seni
Bu hale acısın şol gönlü g<ni
Sevdiğim belleri aştı gidiyor

Bilmem tecelli mi taksim mi böyle
Yeter cevreyleme gel insaf eyle
Ayrılmaz talihim giderim böyle
Kırıldı kanadım düştü gidiyor

şeklindedir. Repertuvara geçen sözlerin son dörtlüğünde Haydar tapşırması yoktur. Üçüncü dize: "Haydar'ı ağlatmak vallah vebaldir", ikinci dörtlüğün üçüncü dizesi: "Gününü görmedim ey çarkı devran" olması gerekir.

Türkü : Arayı arayı bulsam izini
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Muzaffer Şahin
Derleyen : Muzaffer Şahin
Repertuvar No : 3627

Repertuvardaki sözler:

Arayı arayı bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzünü
Hak nasip eylese görsem yüzünü
Ey sevdiğim gönü.. arzular seni

Ararım o dostu her an her yerde
Sevgisi gönülde muhabbet canda
Yarın mahşer günü Hak divanında
Ey sevdiğim gönül arzular seni

Yunus senin methin eder dillerde
Hep gönüllerde lep gönüllerde
Arayı arayı gurbet ellerde
Ey sevdiğim gönül arzular seni

şeklindedir. Bektaş-î Nefesleri (Ayyıldız Yayınları Ankara.) adlı kitapta sözler:

Arayu arayu bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzünü
Hak nasip eylese görsem yüzünü
Ya Muhammed canım a r ular seni

Bir mübarek sefer olsa da gitsem
Kabe yollarında kumlara batsam
Ḥub cemalin bir kez düşde seyretsem
Ya Muhammed canım arzular seni

Zerrece kalmadı kalbimde hile
Sıtkile girmişim ben bu Hakyola
Ebubekir Ali Osman'da bile
Ya Muhammed canım arzular seni

Ali ile Hasan Hüseyin anda
Sevgisi gönülde muhabbet canda
Y rın mahşer günü ulu divanda
Ya Muhammed canım arzular seni

Arafat dağıdır bizim dağımız
Anda kabul olur bizim duamız
Medine'de yatar peygamberimiz
Ya Muhammed canım arzular seni

Yunus metheyledi seni dillerde
Sevilürsün bütün hep gönüllerde
Ağ/ayı ağ/ayı gurbet ellerde
Ya Muhammed canım arzular seni

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Başka Yunus kaynaklarında bulamadığımız bu dizeler içerik olarak repertuvar kayıtlarına geçerken hayli değişmiştir.

Türkü : Gayrıya açıldı ol gül-î ranâ
Yöre : Kars / Sarıkamış
Kaynak kişi : Kurbani Kılıç
Derleyen : Erkan Sürmen
Repertuvar No : 2561

Repertuvardaki türkünün sözleri:

Gayrıya açıldı ol gül-f rana
Beyhude ten açmaz oldu gülzare bülbül
A ğ are koklattı kendini hayfa
Durma bu gülşende bf-çare bülbül

Her seher alemi gi r an edersin
Na/anla uşşakı hayran edersin
Gonca delirince f gan edersin
Kim düşürdü seni bu zare bülbül

Gül-î ranâ: Güzel gül ~ **Gülzâr**: Gül bahçesi ~ **Ağyâr**: Yabancı ~ **Hayfa**: Yazık ~ **Giryân**: Ağlar ~ **Nalân**: İnleyen ~ **Uşşak**: Âşıklar ~ **Zâr**: İnlemek.

Sözlerinin birinci dizesindeki "Gayrıya" sözcüğü açıklanmamıştır. Osmanlıca Türkçe Sözlükte "gayrıya" yok. "Gayr" var. Ağyâr, başka, başkası, gayrı anlamında. İfade ettiği anlam itibariyle "gayr ya" yazılması gerekir. Türkünün ilk dörtlüğünün: "Beyhude ten açmaz oldu gülzare bülbül" dizesi on üç hecelidir. Halbuki sözler on birli hece kalıbı üzerine kurulmuştur. Ama her nedense dize on üç hecelidir. Bu dizede "ten açmaz" sözcükleri bir anlam ifade etmiyor. Ten; vücudun dışı. O da açmayacağına göre; dize de "ten" tez olmalı. Dizenin on birli olması, diğer dizelerle de bütünleşmesi için: "Beyhude açmaz gülzare bülbül" olması gerekir. Böyle olduğunda da: "Gayr

ya açıldı ol gül-f rami / Beyhude ötme gülzdre bülbül" olur. Ağyara, başkasına açıldı o güzel gül / Güzel gül başkası için, ağyar için açıldığından, sen de boşuna gül bahçesinde ötme bülbül, şeklinde bir anlam ifade eder. Bizce bu ifade daha mantıklıdır.

Türkü : Gül yüzlü sevdiğim nemden incindin
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Ali Ekber Çiçek
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1265

Repertuvardaki sözler:

Gül yüzlü sevdiğim nemden incindin
Araya söz gatan eldir efendim
Kul oldum kapına mürvete geldim
Göster cemalini güldür efendim

Kulun işi daim günah işlemek
Adettir f danı kesip aşlamak
Bir mürvete yüz bin can bağışlamak
Ta ezelden kadim yoldur efendim

Mürvet: İyilik severlik, cömertlik, yiğitlik mertlik ~ **Cemal**: Yüz güzelliği ~ **Ezel**: Başı belli olmayan zaman ~ **Kadim**: Çok eski.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot verilmiştir. Aynı sözler, "Gül yüzlü sevdiğim neme gücendin" dizesiyle Gazi Antep'ten repertuvara geçmiş. Kaynak Hasan Hüseyin, derleyen Mehmet Özbek, No: 2572'dir.

Repertuvardaki sözleri:

Gül yüzlü sevdiğim neme gücendin
Araya söz gatar eldiş sevdiğim
Ben kulam haki payına bendeyim
Aradan kaldır rütbeyi sevdiğim

Hayal maya! gelir aşkın sevdası
Bunca aşıkların mestane hası
Aşığın maşuğa cevr-ü cefası
Gerçek bilür türlü haldır sevdiğim

Kulun işi daim hata işlemek
Adettir ağacı kesip aşlamak
Bir mürvete yüz bin kan bağışlamak
Ezelden adettir yoldur sevdiğim

Kul Yusuf um bu sevdayı bilenler
Del'olmaz mı dosta hasret kalanlar
Der kusuru görmez sultan olanlar
Bildir bazı noksan söyler sevdiğim

Âşık: Seven ~ **Maşuk**: Sevilen ~ **Çevr-ü cefa**: Eziyet ve sıkıntı ~ **Mürvet**: İyilik, cömertlik ~ **Mestane**: Sarhoşca.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot verilmiştir. Sözlerinin iki dörtlüğünü Pir Mehmet'in deyişlerinden alan, diğer dörtlükleri farklı olan bir başka türkü de Tokat / Reşadiye'den repertuvara geçmiş. Kaynak kişi Mihrican Bahar, derleyen Nida Tüfekçi. No: 3519'dur. Türkünün sözleri "Gül yüzlüm gül destem nemden incindin" dizesiyle başlamaktadır. Repertuvardaki sözler:

Gül yüzlüm gül destem nemden incindin
Arada söz olur da eldir efendim
Ben kulunum da hak-i payına geldim
Aradan noktayı da kaldır efendim

Bağlantı
Kaldır kollarını da var git postumdan
Selam mı getirdin de benim dostumdan

Dost dostu bir pula satar mı böyle
Yad ellerde gönül katar mı söyle
Usul usul diye de atar mı böyle
Bazı kusur olur da kuldur efendim
Bağlantı

Kaldır kollarını da var git postumdan
Selam mı getirdin de benim dostumdan

Uzun olur da uzun yolun cılgası
Durmayıp geliyor gönül olgası
Senin gibi muhanetin dalgası
Karlı dağlar olsa da ilazım değil

Bağlantı
Yarenim ne diyon da yirim
Ne diyon gülüm ne diyon

Sallan güzel sallan da aslını bilmem
Varıp her kötüye de mey/imi vermem
Merdoğlu merdim ben de sözümden dönmem
Karlı dağlar olsa da ilazım değil

Bağlantı
Y renim ne diyon da yarim
Ne diyon gülüm ne diyon

Hak-i pay: Ayak altındaki toprak ~ **Cılga**: Engel, fundalık, taşlı yol, patika ~ **Olga**: Açılma, yayılma ~ **Meyil vermek**: Gönül vermek ~ **Muhanet**: Hain.

şeklindedir. Erzincan ve Gazi Antep'ten repertuvara geçmeyen: "Dost dostu bir pula satar mı böyle" dizesiyle başlayan dörtlük, Tokat / Reşadiye repertuvarına geçmiştir. Bu türküde: "Uzun olur da uzun yolun cılgası", "Sallan güzel sallan da aslını bilmem" dizeleriyle başlayan dörtlük başka deyişlerden alınarak buraya yamanmış, bir de bağlantı bölümü eklenmiştir.

İsmail Özmen Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi adlı eserinde konuyla ilgili: "Alevî Bektaş-î şiirinde Pir Mehemmet, Pir Mehmet adında iki ozanımız daha var. Bu Pir Mehmet üçüncüsü. Şiirlerinin karışması olası. Yaşamıyla ilgili bilgiler sınırlı olan Pir Mehmet bir Bektaş-î ozanıdır. Eskişehir Seyitgazi Tekkesinin postuna oturmuştur. Yaşamı hakkında fazla bilgi yoktur. Pir Mehmet'in daha sonra Seyit Battal Gazi Tekkesine şeyh olduğu biliniyor. Kendisini orada yetiştirmiştir. XVIII.yüzyılın ortalarında doğmuş, XIX. yüzyılın yaklaşık ikinci çeyreği içinde ölmüştür." (1755- 1829) demektedir. (Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, C. IV, s. 91.) Aynı kaynakta: "Gül yüzlü sevdiğim nemden incindin / Gül yüzlü sevdiğim neme gücendin" dizeleriyle başlayan deyişin ikisi de aynı. Sözler Pir Mehmet adına kayıtlı olup aşağıdaki gibidir:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Gün yüzlü gündeşim nemden incindin	*/ Gül yüzlü sevdiğim neme gücendin*
Araya söz gatar eldir efendim	*/ Araya söz gatar eldiş sevdiğim*
Ben kulunum hak-i payına geldim	*/ Ben kulam haki payına bendeyim*
Aradan noktayı kaldır efendim	*/ Aradan kaldır rütbeyi sevdiğim*
Hayal mayal gelir dostun likası	*/ Hayal mayal gelir aşkın sevdası*
Budur âşıkların mekânı hası	*/ Bunca âşıkların mestane hası*
Maşukun âşığa cevr-ü cefası	*/ Âşığın maşuğa cevr-ü cefası*
Böyle cevr etmekten öldür efedim	*/ Gerçek bilür türlü haldır sevdiğim*
Kulun işi daim günah işlemek	*/ Kulun işi daim hata işlemek*
Âdettir fidanı kesip aşlamak	*/ Âdettir ağacı kesip aşlamak*
Bir mürvete yüz bin kan bağışlamak	/.....
Ta ezelden kadim yoldur efendim	*/ Ezelden âdettir yoldur sevdiğim*

Pir Mehmet'im ilm-i zatın bilenler / Kul Yusuf'um bu sevdayı bilenler
Mecnun olur dost cemalin görenler / Del'olmaz mı dosta hasret kalanlar
Her kusuru görmez sultan olanlar / Her kusuru görmez sultan olanlar
Bazı kusur işler kuldur efendim / Bildir bazı norsan söyler sevdiğim

Hak-i pay: Ayağın altındaki toz ~ **Lika**: Güzellik ~ **Kadim**: Öncesi bilinmeyen ~ **Gündeş**: Güne benzer ~ **Mekânıhas**: Özel yer ~ **Aşlamak**: Aşılamak ~ **Sail**: Dilenci, aracı ~ **Cemal**: Güzel yüz.

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Kaynakta sözlerin tamamı altı dörtlüktür. Bunun dört dörtlüğü Gazi Antep repertuvarına, iki dörtlüğü de Erzincan repertuvarına kayıtlıdır. Pir Mehmet'e ait sözlerin iki dörtlüğü Gazi Antep ve Erzincan'dan repertuvara geçen sözlerde kullanılmamıştır. Sözler:

Dost dostu bir pula satar mı böyle
Sail!ere meyil katar mı söyle
Kusur/usun deyu atar mı böyle
Kul kusurdan hali değil efendim

Gam ile geçirdim şunda beş günü
Senin Şanın kaldırmaktır düşkünü
Ben bir divaneyim ölüm şaşkını
Göster didarını kaldır efendim

şeklindedir. Repertuvar kayıtlarında sözler Kul Yusuf adına kayıtlıdır. "Araya söz gatar eldiş sevdiğim", "Her kusuru görmez sultan olanlar" dizelerinde: "Eldiş" -"dur" -"norsan" sözcüklerinin yanlış yazıldığı kanaatındayız. Eldiş'in "eldir", "dur"un da, "her", "norsanın"da noksan olarak yazılması gerekirdi. Sözler aslıyla mukayese edildiğinde farklılıkların olduğu görülecektir. Üç ayrı yöreden repertuvara geçen Pir Mehmet'in bu güzel deyişi hâyli değişerek karşımıza çıkmakta, kaynak kişilerin gönüllerine göre yorum ladığı sözlerle de bizlere kadar ulaşmaktadır.

Türkü : Gaipten haber getirdin
Yöre : Şanlı Urfa / Kısas
Kaynak kişi : Âşık Sefaî
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 3075

Repertuvardaki sözleri:

Gaipten haber getirdin
Mihman hoş geldin hoş geldin
Bizi sohbete kandırdın
Mihman hoş geldin hoş geldin

İki bade birden içtik
Muhabbet kapısın açtık
Çok şükür didar görüş t k
Mihman hoş geldin hoş geldin

Erliğini ispat ettin
Gevher alıp gevher sattın
Üstümüze yoluğ attın
Mihman hoş geldin hoş geldin

Kur'ağaçta güller biter
Dalında bülbüller öter
Efendim bergüzar yeter
Mihman hoş geldin hoş geldin

Eyle Kul Himmet'im eyle
Pirim destur versin söyle
İn eşiğe niyaz eyle
Mihman hoş geldin hoş geldin

şeklindedir. Nejat Birdoğan, Şah İsmail Hataî, Yaşamı, Yapıtları adlı eserinde şiir Şah Hataî adına kayıtlıdır. (s. 154) Sözleri aşağıdaki gibidir: İncelendiğinde farklı dizeler ve dörtlükler görülecektir.

Gaipten delil göründü
Dedem hoş geldin hoş geldin
Bizi sevüp sevindirdi
Dedem hoş geldin hoş geldin

İki can idik birleştik
Muhabbet kapusun açtık
Şü k r didara eriştik
Dedem hoş geldin hoş geldin

Üstümüze yol uğrattın
Gevher aldın gevher sattın
Erliğini isbat ettin
Dedem hoş geldin hoş geldin

Bir ağaçta güller biter
Dalında bülbüller öter
Şahıma bergüzar gider
Dedem hoş geldin hoş geldin

Böyle Şah Hataf ' im böyle
Pirim destur versin söyle
Şaha benden niyaz eyle
Dedem hoş geldin hoş geldin

Türkü : Gönül ne gezersin seyran yerinde
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Âşık İsmail Aydın (Daimî)
Derleyen : Plâktan Yazıldı
Repertuvar No : 4005

Türkünün repertuvardaki sözleri:

Gönül ne gezersin seyran yerinde
Alemde her şeyin var olmayınca
Her yüze güleni dost olur sanma
Bir ahdına sadık yar olmayınca

Sakın bir kötüye sen olma nöker
Çarkına değer de do/unu döker
Ne Allah'tan korkar ne hicap eder
Bir kişide namus ar olmayınca

Y rü sof yürü yolundan azma
Elin gaybetine kuyular kazma
Beyhude dolanıp beyhude gezme
Yanında mürşidin var olmayınca

Can Hataf ' im bu sırrı beyan
Kamil midir cahil sözüne uyan
Bir baştan ağlamak ömüre ziyan
İki baştan sadık yar olmayınca

Nöker: Hizmetçi, maiyet memuru.

Sözler Nejat Birdoğan'ın Şah İsmail Hataî, Yaşamı, Yapıtları adlı eserinin 39. sayfasında 1 nolu şiir olarak yayımlanmıştır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Gönül ne gezersin seyran yerinde	/.....
Alemde her şeyin var olmayınca	/.....
O/ura olmaza dost deyip gezme	/ He yüze güleni dost olur sanma
Bir ahdine bütün yar olmayınca	/ Bir ahdına sadık yar olmayınca

Varıp bir kötüye sen olma nöker / Sakın bir kötüye sen olma nöker
Çerhine değer de do/unu döker / Çarkına değer de do/unu döker
Ne Hüda'dan korkar ne hicap eder / Ne Allah'tan kor k r ne hicap eder
Bir kişide namus ar olmayınca /.....

Yürü sofi yürü yolundan azma /.....
İlin gıybetine kuyular kazma /.....
Varup her dükkanda metaın çözme / Beyhude dolanıp b e hude gezme
Yanında mürşidin var olmayınca /.....

Kalktı havalandı gönü/ün kuşu
Kavga gıybet etmek kötünün işi
Üstadın tanımaz bun da her kişi
Anın kim mürşidi er olmayınca

Şah Hataf ' im edem bu sırrı beyan / Can Hataf ' im bu sırrı beyan
Kamil midir cahil sözüne uyan /.....
Bir baştan ağlamak ömredir ziyan /.....
İki baştan muhib yar olmayınca / İki baştan sadık yar olmayınca

şeklinde kayıtlara geçmiştir. "Kalktı havalandı gönü/ün kuşu" dizesiyle başlayan dörtlük yoktur. Repertuvardaki sözlerin altına da -nöker- dipnot olarak düşülmüştür.

Sözlüklerde nöker:

Tarama Sözlüğünde **nöker** : Maiyet memuru, hizmetçi
Derleme " " **nöker** : Bir erkekle evli iki kadın
Derleme " " **nöger** : Erkek arkadaş

Osmanlıca Türkçe Sözlükte : Nöker yok -nûger- var.
çerh : Çark
muhib : Seven sevgi besleyen dost

Bu açıklamalardan sonra sözcüğün geçtiği dizeye bakalım. Dize: "Varıp bir kötüye sen olma nöker." Dizede nöker: - nûger- in - nöker- e, -nöger-e dönüşmesidir. O da kul, köle, anlamında. Varıp bir kötüye, kapıya kul olma, kötüyle arkadaşlık etme, yapma manasındadır.

Türkü : Gine mihman gördüm gönlüm şad oldu
Yöre : Şanlı Urfa / Kısas köyü
Kaynak kişi : Âşık Sefaî
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 3076

Repertuvardaki sözleri:

Gine mihman gördüm gönlüm şad oldu
Mihman canlar bize sefa geldiniz
Gitti kış ayları bahar yaz oldu
Mihman canlar bize sefa geldiniz

Gitti yoldaşlarım kaldım yalınız
Bahçede açılır gonca gülünüz
Bal muhabbetiniz tatlı diliniz
Mihman canlar bize sefa geldiniz

Tuttuğumuz bir gerçeğin elidir
Serçeşmemiz Hacı Bektaş Velf'dir
Gittiğimiz erenlerin yoludur
Mihman canlar bize sefa geldiniz

Mihman: Misafir ~ **Ser**: Baş.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiş. Türkünün sözleri Şah Hatai'ye aittir. Koşma kaynakta beş dörtlüktür. (Nejat Birdoğan, Şah İsmail Hataî, Yaşamı ve Yapıtları, Kaynak Yayınları İkinci Baskı, İstanbul 2001, s. 125.) Şah Hataî adına kayıtlı deyiş, İsmail Özmen'in hazırlamış olduğu Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisinde, (C. V s. 761) Alevî Bektaş-î Musikisi bölümünde notalarıyla birlikte yayımlanmıştır. İsmail Özmen'in antolojisinde deyiş: "Gine mihman gördüm gönlüm şaz oldu", Hataî kaynağında: "Gine mihman gördüm gönlüm şad oldu" başlığıyla yayımlanmıştır. Hâyli bozularak repertuvar kayıtlarına geçen sözlerle Hataî kaynağındaki sözler aşağıya karşılıklı yazılmıştır. Mukayese edildiğinde aradaki fark görülecektir.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Gine mihman gördüm gönlüm şâd oldu /	.....
Mihmanlar siz bize sefa geldiniz	*/ Mihman canlar bize sefa geldiniz*
Kar kış yağar iken bahar yaz oldu	*/ Gitti kış ayları bahar yaz oldu*
Mihmanlar siz bize sefa geldiniz	*/ Mihman canlar bize sefa geldiniz*

Misafir aşk kapusunun dilidir / Tuttuğumuz bir gerçeğin elidir
Hızr-ı sev kim sahibinin gülüdür / Serçeşmemiz Hacı Bektaş Velî'dir
Tanrı misafiri pirim Ali'dir / Gittiğimiz erenlerin yoludur
Mihmanlar siz bize.sefa geldiniz / Mihman canlar bize sefa geldiniz

Bir eve kahr ola misafir gelmez / Gitti yoldaşlarım kaldım yalnız
Çalınsa çırpınsa ektiği bitmez / Bahçede açılır gonca gülünüz
Çağırsa bağırsa bir ere yetmez / Bal muhabbetiniz tatlı diliniz
Mihmanlar siz bize sefa geldiniz / Mihman canlar bize sefa geldiniz

Himmet eyle sen ki daima gele
Yavan yaşık bizim yüzümüz güle
Büyük küçük anı hep Hızır bile
Mihmanlar siz bize sefa geldiniz

Misafir gelir ki kısmeti bile
Misafir Hızır'dır özrünü dile
Hatai'yim uğruyu tut ver gel ele
Mihmanlar siz bize sefa geldiniz

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Repertuvar kayıtlarındaki birinci dörtlük aslına benzerlik gösterse de dizeler farklıdır. Diğer iki dörtlük ise hayli değişiklik arz etmektedir. Repertuvarda tapşırma hanesi yoktur. Sözlerin aslına uygun olarak düzeltilmesi gerekir. "Gine mihman gördüm gönlüm şad oldu" dizesiyle başlayan deyiş: Tarafımdan hazırlanan Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas, adlı kitapta da repertuvar kayıtları esas alınarak yayımlanmıştır. (Halil Atılgan / Mehmet Acet, Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür Eserleri Dizisi: 321, Ankara 2001.)

Türkü : Eşrefoğlu al haberi
Yöre : Erzincan / Tercan
Kaynak kişi : Âşık İsmail Aydın (Dạimî)
Derleyen : TRT İzmir Radyosu THM Müdürlüğü
Repertuvar No : 2500

Repertuvardaki sözler:

Eşrefoğlu al haberi
Bahçe biziz gül bizdedir
Biz de Mevli 'nın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir

Erlik midir eri yormak
Irak yoldan haber sormak
Cennetteki ol dört ırmak
Coşkun akan sel bizdedir

Adem vardır cisme semiz
Abdest alır olmaz temiz
Halk dahleylemek nemiz
Bilcümle vebal bizdedir

Biz erenler gerçeğiyiz
Has bahçenin çiçeğiyiz
Hacı Bektaş köçeğiyiz
Edep erkan yol bizdedir

Kuldur Hasan Dedem kuldur
Manayı söyleyen dildir
El i Hakk'a doğru yoldur
Cim arasan dal bizdedir

Kars / Sarıkamış repertuvarında türkü dört dörtlüktür. "Erlik midir eri yormak" dizesiyle başlayan dörtlük yoktur. Aynı sözler İsmail Özmen'in hazırladığı Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi (C. V, s. 790-791) adlı eserde sözler; saba, gerdaniye ve uşşak olmak üzere üç ayrı makamda bestelenmiş, yedi dörtlük olarak da yayımlanmıştır. Adı geçen kaynaktaki sözler:

Eşrefoğlu al haberi
Bahçe bizde gül bizdedir
Biz de Mevla'nın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir

Adem vardır cisme semiz
Abdest alır olmaz temiz
Hakk'ı dahleylemek nemiz
Bilcümle vebal bizdedir

Kimi sof kimi hacı
Cümlemiz Hakk'a duacı
Resul'ü Ekrem'in tacı
Aba hırk şal bizdedir

Erlik midir eri yormak
Irak yoldan haber sormak
Cennetteki ol dört ırmak
Coşkun akan sel bizdedir

Arı vardır uçup gezer
Teni tenden seçip gezer
Canan bizden kaçıp gezer
Arı biziz bal bizdedir

Biz erenler gerçeğiyiz
Has bahçenin çiçeğiyiz
Hacı Bektaş köçeğiyiz
Edep erkan yol bizdedir

Kuldur Hasan Dedem kuldur
Manayı söyleyen dildir
El i Hakk'a doğru yoldur
Cim arasan dal bizdedir

şeklindedir. Kul Hasan Dede'nin repertuvara geçen sözleri aslıyla aynıdır. Sözler hiç bozulmadan repertuvara geçmiştir. Tetkiklerimiz arasında hiçbir kelimesi, dizesi değişmeyen belki de ilk ve tek türküdür. İşin doğrusu da budur. Ozanlara ait olan ve de repertuvara geçen sözlerin hepsinin böyle bir bütünlük içinde olması gerekir. Zaten bu çalışmanın amacı da bütünlüğün ortaya çıkmasını sağlamaktır.

Türkü: Güzele bakması sevaptır derler

Repertuvar kayıtlarına geçmeyen bir Neşet Ertaş türküsü: "Güzele bakması sevaptır derler." Türkü: Biter Kırşehir'in Gülleri - Kırşehir Halk Müziği (S. Turhan, M. Kara, N. Tan, A. Gündüz: Biter Kırşehir'in Gülleri - Kırşehir Halk Müziği, Ankara 2000 s. 190.) adlı kitapta notasıyla birlikte yayımlanmış. Yöresi: Kırşehir, kaynak kişi ve derleyen Neşet Ertaş, notalayan Salih Turhan. Kaynaktaki türkünün sözleri:

Güzele bakması sevaptır derler
Güzellere güzel güzel bakmak güzeldir
Güzel yar sevenler cennetlik olur
Güze/inen sohbet etmek güzeldir

Güzelim gün doğar güzel kaşında
Güzelin ince var güzel döşünde
Güzel ile güzel güzel sofra başında
Güzel ile lokma yemek güzeldir

Güzellere bakan gözler ağrımaz
Güzel seven ölür amma çürümez
Ah şu gönlüm güzellerden farımaz
Güzelleri candan sevmek güzeldir

şeklindedir. MESAM kayıtlarında türkünün sözleri kimin adına kayıtlı bilemiyorum. Eğer sözler MESAM'da Pir Mehmet adına kayıtlı değilse, aşağıdaki verdiğimiz örnekle ne kadar benzeşmekte. İsmail Özmen'in Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisinde Pir Mehmet adına kayıtlı sözler şöyle:

Sabahtan uğradım bir mah güzele
Göz üstünden göze bakmak güzeldir
Güzelin buyruğu başım üstüne
Güzel ile yola gitmek güzeldir

Güzel ile güzel gezmeli imiş
Güzel ile bade süzmeli imiş
Güzel okuyup güzel yazmalı imiş
Güzelin lebinden tatmak güzeldir

Güzel ağlar güzel güler naz ile
Güzel söyler güzel dinler söz ile
Güzel bahar gelir güzel yaz ile
Güzel ile gül toplamak güzeldir

Güzel gezer güzel ile obayı
Güzel giyer güzel şalı abayı
Güzel doğar güzel Muharrem ayı
Güzel tutup güzel görmek güzeldir

Pir Mehmet'im güzellerden söz ara
Güzelleri güzellerden süz ara
Yalınız koymayın beni mezara
Güzel gelip güzel gitmek güzeldir

Pir Mehmet'e ait sözler incelendiğinde: (Pir Mehmet 1814- 1895 yılları arasında yaşayan bir ozan.) Neşet Ertaş'ın okuduğu "Güzele bakması sevaptır derler" türküsünün sözleriyle içerik olarak aynıdır. MESAM'da sözler Neşet Ertaş adına ise: Yorum yine okuyuculara bırakılmıştır.

Türkü : Mecnunum Leyla'mı gördüm
Yöre : Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi : Âşık Veysel Şatıroğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 269

Repertuvarda sözler İzzetî adına kayıtlıdır. İsmail Özmen'in hazırladığı Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisinde (C. IV, s. 185.) aynı sözler hiç değişmeden adı geçen kaynağa da geçmiş. Fakat sözler Âşık Velî adınadır. Repertuvardaki ile Âşık Velî adına kayıtlı son dörtlük aşağıdaki gibidir:

Repertuvardaki sözler:	**Kaynaktaki sözler**:
İzzeti der ne hikmet iş	/ Velf'm eydür ne hikmet iş
Uyur iken gördüm bir düş	/ Uyumadan gördüm bir düş
Zü l anü kemend etmiş	/ Zü l nü kemend etmiş
Yar boynuma taktı geçti	/ Y r boynuma taktı geçti

şeklindedir. İbrahim Aslanoğlu'nun Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları arasında çıkan: Âşık Velî / Hayatı - Kişiliği - Deyişleri adlı kitapta, İsmail Özmen'in Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisinde Âşık Velî adına yayımladığı sözler yoktur.

Türkü : Siyah saçlarında hatem yüzlerin
Yöre : Sivas
Kaynak kişi : Feyzullah Çınar
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2533

Sıtkı'ya ait olan sözlerle repertuvara iki türkü girmiş. 1. türkü Sivas, 2. türkü Tunceli / Pertek'ten. Sivas repertuvarındaki türkü: "Siyah saçlarında hatem yüzlerin", Tunceli / Pertek repertuvarındaki türkü ise: "Siyah per çemlerin gonca yüzlerin" dizesiyle başlamaktadır. Şimdi her iki türkünün de sözlerine bakalım.

Sivas'taki sözler:	**Pertek'teki sözler**:
Siyah saçlarında hatem yüzlerin	/ Siyah perçemlerin gonca yüzlerin
Garip bülbül gibi zaralar beni	/ Garip bülbül gibi zar eyler beni
Hilal ebruların ahu gözlerin	/ Hilal ebruların ahu gözlerin
Tığ-ı sevda gibi yaralar beni	/ Tığ-ı sevda gibi yaralar beni

Kaşların bismillah vechin Beytullah
Seni öz nurundan yaratmış Allah
Secvmişem ben seni terketmem billah
Aşkın hançeriyle vursalar beni

Dost cemalin gördüm ahuzâr oldum	/ Sevdayı aşkınla ahuzar oldum
Aşkına düşeli sevdaktr oldum	/ Kalmadı tahammül bf- karar oldum
Kalmadı tahammül bî-karar oldum	/ Korkarımk bu dertparalar beni
Meğer tabutlara saralar beni	/.....
	/ El i kametine hayran olduğum
	/ Gece gündüz hayaline döndüğüm
	/ Hep senin içindir boyun eğdiğim
	/ Yo k a zap 'tedemez bu yerler beni

Sıtkı ' am billahi terkin etmezem
Gayri güzellere gönül katmazam
Dövseler kovsalar hurdan gitmezem
Meğer ferman gele süreler beni

Hatem: Mühür ~ **Zâr**: İnleme, ağlayan inleyen ~ **Tığ**: Ok ~ **Vech**: Yüz, surat ~ **Cemal**: Yüz güzelliği ~ **Ah-ü zâr**: Ah çakip ağlama, inleme ~ **Sevdakâr**: Sevda çeken ~ **Bî- karar**: Kararsız ~ **Perçem**: Kâkül ~ **Ebru**: Kaş ~ **Tığ**: Kılıç ~ **Elif**: Dümdüz ~ **Kamet**: Boy.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözlerin aslı beş dörtlüktür. Sivas'tan kayıtlara geçen sözler Sıtkı kaynağındakiyle aynıdır. (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, C. IV s. 583.) Sözleri:

Siyah perçemlerin hatem yüzlerin — Elif kametine hayran olduğum
Garip bülbül gibi zarelar beni — Gece gündüz hayaline yeldiğim
Hilal ebruların ahu gözlerin — Hep senin içindir boyun eğdiğim
Tığ-ı sevda gibi yareler beni — Yoksa zapt'edemez buralar beni

Kaşların bismillah vechin Beytullah — Hub cemalin gördüm ah-ü zar ddum
Seni öz eliyle yaratmış Allah — Aşkına düşeli sevda k r oldum
Sevmişem ben seni terketmem bilah — Kalmadı tahammül bf-karar oldum
Aşkın hançeriyle vuralar beni — Meğer tabutlara saralar beni

Sıtk ' am billahi ben terketmezem
Başka güzellere gönül katmazam
Dövsen de kovsan da hurdan gitmezem
Meğer ferman gelip süreler beni

Türkü : Sana bir nasihatım var
Yöre : Kars / Sarıkamış
Kaynak kişi : Kurbanî Kılıç
Derleyen : Turan Engin
Repertuvar No : 2882

Kaynakta (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, C. III, s. 217-218.) türkünün sözleri Güzide Ana adına kayıtlıdır. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözler aşağıdaki gibidir:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Sana bir nasihatım var	/.....
Gel yanıma hele gardaş	/.....
Uzakta arayıp durma	/ Uzaktan arayıp gezme
Gitme ilden ile kardaş	/.....
Dünya bir aceyip haldır	/.....
Kimi elif kimi daldır	/.....
Bu bir başka derin göldür	/.....
Düşmeyesin göle kardaş	/.....
Yarar isen Hakk'a yara	/ Y rar isen dosta yara
Bulasın derdine çare	/.....
Her suyun geçidin ara	/ Her suyun geçidin aran
Gitmeyesin sele k rdaş	/.....

İman eyle kıyamete
Girmeyesin siyasete
Karga olma necasete
Arz ol gel bala kardaş

Dinle o k nan fermanı / .....
Bulasın derde dermanı / Bulasın derdine dermanı
Terse savurma harmanı / .....
Tane gider yele kardaş / .....

Dünyaya satma varını
Gelip yüzerler derdini
Cahile deme sırrını
Destan eder dile kardaş

Harama sunma elini
Her dem hı f eyle dilini
Haramla kirletme elini
Halden gelir bela kardaş

Bu sözlerim Bektaş-f ' e / Ziyan k r olma komşuya
Yanılıp gitme Na k -f ' e / Sırrın açma naşiye
Uyma hal bilmez kişiye / .....
Taş getirir yola kardaş / .....

Güzide geldi cihana / Katibam geldi cihana
Çok şükür olsun Süphan'a / .....
Halin arz eyle sultana / .....
Minnet etme kula kardaş / .....

Yukarıya kaynaktaki ve repertuvardaki sözler yazılmıştır. Şiiriyet ve edebi estetiğin oldukça güçlü olduğu bir deyiştir. İncelendiğinde farklılıklar görülecektir. Repertuvardaki, "Ziyankar olma komşuya" dizesiyle başlayan dörtlükteki "Sırrın açma naşiye" dizesinde hece eksikliği vardır. Dizelerin; "Bu sözlerim Bektaş-f ' e / Yanılıp gitme Na k f ' e" şeklinde düzeltilmesi gerekir. Feyzullah Çelebi'nin kızı olduğu ve Hacı Bektaş-î Velî Dergâhında, Hazret Avlusu'nun girişinde sol taraftaki terasta mezarı olduğu bilinmektedir." (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, C. III, s. 217.) Güzide Ana şiirlerinde Kâtibî mahlasıyla tapşırmıştır.

Türkü : Şu benim divane gönlüm
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Hıdır Ersoy
Derleyen : Ahmet Yamacı
Repertuvar No : 2597

"Şu benim divane gönlüm" dizesiyle başlayan türkü Erzincan ve Sivas / Kangal'dan repertuvar kayıtlarına geçmiş. Sivas / Kangal repertuvarına geçen türkü: Âşık İlyas Güldibi'nden Muzaffer Sarısözen derlemiş, repertuvar No: 443'tür. Sözler Kul Yusuf adına kayıtlı olup dört dörtlüktür. (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1998, C. III, s. 112.) Sivas / Kangal ve Erzincan'dan repertuvara geçen sözler karşılıklı yazılmıştır.

Sivas'taki sözler:	**Erzincan'daki sözler**:
Şu benim divane gönlüm	/ .....
Gine hubdan huba düştü	/ Gene elden ele düştü
Mah cemalin şu/esinden	/ .....
Çalkalandı ab'e düştü	/ Dalgalanıp göle düştü
Kiminin meskeni külhan	/ .....
Kimi derviş kimi sultan	/ .....
Kimi yare olur mihman	/ Kimi öz yarine mihman
Fakir yarden cüda düştü	/ Bana yardan cüda düştü
İntizarım bak kelama Y rimden gelen selama Rüzigar doldu aleme Bana bid-ı saba düştü	
Felek bir gün cana kıyar	/ Kimisi yar ile gezer
Bizi k bdan k ba koyar	/ Kimisi canından bezer
Kimi atlas libas giyer	/ .....
Yardan bize aba düştü	/ Şükür bana aba düştü
Kul Yusuf um der k kemler	/ Kul Yusuf um der bu demler
Gözümden ak ttım demler	/ Gözünden akıtır nemler
Benim çektiğim sitemler	/ .....
Yardan bana caba düştü	/ Bana yardan reva düştü

Mah: Ay ~ **Cemal**: Yüz güzelliği ~ **Şule**: Işık ~ **Külhan**: Hamamı ısıtan büyük ocak ~ **Mihman**: Misafir ~ **Libas**: Elbise ~ **Dem**: Zaman, dönem ~**Divane**: Deli ~ **Hub**: Güzel ~ **Mah cemal**: Ay gibi güzel ~ **Ab**: Su ~ **Cüda**: Ayrı ~ **İntizâr**: Bekleme ~ **Caba**: Bedava, fazladan ~ **Kelâm**: Söz ~ **Bâd-ı sabâ**: Sabah yeli, rüzgârı ~ **Aba**: Kalın kumaş ~ **Kem**: Kötü ~ **Demler**: Kanlar.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiş. Sözler Kul Yusuf adına kayıtlı olmasına rağmen repertuvardakiler farklılık göstererek bütünlüğü bozmaktadır. Sözler, Sivas / Kangal repertuvarına beş, Erzincan repertuvarına dört dörtlük geçmiştir. Yazarı belli olan sözler, değişik yerlerden repertuvar kayıtlarına geçmişse, her iki türküde de bütünlük sağlanmalı, sözler aynı olmalıdır. Şimdi aynı türkünün kaynaktaki (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998. C. III, s. 112.) sözlerine bakalım:

Şu benim divane gönlüm
Yine hubdan huba düştü
Mah cemalin şu/esinden
Dalgalandı göle düştü

Kimi aşka vermiş değer
Kimisi boynunu eğer
Kimi atlas libas giyer
Şükür bize aba düştü

Kiminin meskeni külhan
Kimi derviş kimi sultan
Kimi yari ile mihman
Bu ayrılık bana düştü

Kul Yusuf undur bu demler
Didemden akıttım nemler
Benim çektiğim sitemler
Dosttan bize caba düştü

şeklindedir. Kaynaklara dört dörtlük geçmiştir. Sivas / Kangal repertuvarının son dörtlüğünde: "Kul Yusuf um der ki kemler / Gözümden akıttım dem !er" şeklinde, Erzincan'da: "Kul Yusuf um der bu demler / Gözünden akıtır nemler" şeklinde kayıtlara geçmiştir. Kaynaktaki dizeye göre: "Kul Yusuf undur bu demler / Didemden akıttım nemler" olması gerekir. Burada "dem" kan değildir. Zaman, çağ, demi-devran anlamındadır. Sözler mukayese edildiğinde aradaki farklar görülecektir. Bütünlük açısından sözlerin aynı olması sağlanmalıdır.

Türkü : Aklım fikrim zay eyledi yâr benim
Yöre : Sivas / Tokuş köyü
Kaynak kişi : Yüksel Yıldız
Derleyen : Erkan Sürmen
Repertuvar No : 2893

Repertuvar kayıtlarına Sivas / Tokuş köyünden geçen türkünün sözleri kaynakta ve repertuvar kayıtlarında Kul Himmet adına kayıtlıdır. (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, C. II, s. 298.) Adı geçen kaynaktaki sözlerle repertuvar kayıtlarındaki sözler karşılıklı olarak yazılmıştır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Aklım f krim y ar eyledim ben bana	/ Aklım f krim zay eyledi y ar benim
Öğüt verdim deli gönül almadı	/.....
Bir kileciği var almış eline	/.....
Dünyayı içine koydum dolmadı	/ Dünyayı içine koydum almadı

Var pire eriş serseri gezme
Gözet gözün önün yolundan azma
Değme bir dükkana yükünü çözme
Bunda çok bezirgan işi kalmadı

Alması farz imiş sünnettir selam /.....
Hak nurdan yarattı yaz dedi kalem / Hak nurdan yaratmış yaz dedi l lem
Bir çiçek yarattı ol Rabb-ül'alem / Bir çiçek yolladı ol Rabb-ül ôJem
Anı koklayanlar mahrum k lmadı / Onun koklayanlar mahzun kalmadı

Gençlik yaza benzer kocalık güze
Yüreğim başlıdır dertlerim taze
Boyun eğ de hizmet eyle üstaze
Şeytan benlik ile menzil almadı

Kul Himmet'im deste gülü elinde / Kul Himmet'im deste gülüm elinde
Daim zikr'eder Hakk'ı dilinde /.....
Bir güzel sevmişim Hakk'ın yolunda / Bir güzel sevmeşim Allah yolunda
Hayali gönlümde zail olmadı / O da bencileyin zail olmadı

Zay: Kayıp ~ **Rabb-ül âlem**: Kâinatın yaratıcısı ~ **Zikr**: Tekrarlama ~ **Zail Olmak**: Sona ermek ~ **Kile**: Tahıl ölçeği ~ **Başlı**: Yaralı ~ **Üstaz**: Üstad ~ **Menzil almak**: Yol almak ~ **Değme**: Önemsiz ~ **Farz**: Yapılması gerekli kurallar.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Repertuvara geçen sözler üç dörtlüktür. Repertuvardaki sözlerin:

Birinci dörtlük 1. dize : Aklım f krim yar eyledim ben bana
" " 4. " : Dünyayı içine koydum dolmadı
İkinci " 2. " : Hak nurdan yarattı yaz dedi kalem
" " 3. " : Bir çiçek yarattı ol Rabb-ül alem
" " 4. " : Anı koklayanlar mahrum kalmadı
Üçüncü " 4. " : Hayali gönlümde zail olmadı

şeklinde aslına uygun düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Kahpe felek sana nettim neyledim
Yöre : Sivas / Divriği / Anzağar köyü
Kaynak kişi : Bekir Tektaş
Derleyen : Osman Özdenkçi
Repertuvar No : 1752

Kul Himmet adına kayıtlı (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, C. II, s. 306.) sözler repertuvara aşağıdaki gibi geçmiştir

Kahpe felek sana nettim ney/edim
Attın gurbet ele parelerimi
Akibeti beni sılamdan etti
Kestin mümkünümü çarelerimi

Bağlantı
Aman aman dağlar duman geçti zaman ben varamam
Aman aman dağlar duman halim yaman

Ben kemlik görmedim hüsnü aladan
Gözlerim mektubun gelsin sıladan
Ölürüm kurtulmam ben bu yaradan
Dost olan bağlasın yare/erimi
Bağlantı

Şu dağların arkasını bilirim
İlah olmam ben bu dertten ölürüm
Vadem yeter çöl gurbette k lırım
Yine ben sarayım yare/erimi
Bağlantı

Pare: Parça ~ **Kemlik**: Kötülük ~ **Hüsn**: Güzellik ~ **İflah olmamak**: Kurtulmamak, iyileşmemek ~ **Vâde**: Ömrün süresi ~ **Akibeti**: Sonu.

Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiş. Kul Himmet adına kayıtlı sözler kaynakta altı dörtlük. Üç dörtlük repertuvara geçmiş. Kaynaktaki ve repertuvardaki sözler karşılıklı olarak yazılmıştır.

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Kahpe felek sana nettim ney/edim	/.....
Attın gurbet ele parelerimi	/.....
En sonunda beni sıladan ettin	/ Akibeti beni sılamdan etti
Yıktın mümkünümü çarelerimi	/ Kestin mümkünümü çarelerimi
Bir kemlik görmedim hüsnü aladan	/.....
Çetin kurtulurum ben bu yaradan	/ Gözlerim mektubun gelsin sıladan
Gözlerim ki merhem gele sıladan	/ Ölürüm kurtulmam ben bu ya r dan
Dağlar perde tutmuş aralarını	/ Dost olan bağlasın yare/erimi

Bakmaz mısın tenden akan kanıma
Yare/erim ceza verir canıma
Gelenim yok gidenim yok yanıma
Yine ben sarayım yare/erimi

Günden güne al kanlarım akıyor
Y ram yürektedir beni yakıyor
Biri sağalmadan biri çıkıyor
Sar cerrah incitme yare/erimi

Kul Himmet'im ötesini bilirim / Şu dağların arkasını bilirim
Çeke çeke ben bu dertten ölürüm / İ ah olmam ben bu dertten ö l rüm
Vadem yeter gurbet elde kalırım / Vadem yeter çöl gurbette kalırım
Dost olan giyinsin karelerini / Yine ben sarayım yare/erimi

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Mukayese edildiğinde farklılıklar görülecektir. Tapşırma dörtlüğünün repertuvara geçmesi sözlerin de düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Ey şahin bakışlım bülbül avazlım
Yöre : Sivas / Yıldızeli
Kaynak kişi : Ali Aksoy
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Müd.
Repertuvar No : 1936

Kul Hüseyin'e ait sözler, Sivas / Yıldızeli repertuvarına üç, Erzincan / Tercan repertuvarına dört dörtlük olarak geçmiştir. Erzincan türküsünü, Âşık İsmail Aydın'dan (Âşık Daimî) Nida Tüfekçi derlemiş, No: 3131'dir.

Tercan'daki sözler:	**Yıldızeli'deki sözler**:
Ey şahin bakışlım bülbül avazlım	/.....
Bir eli kadehli bir eli sazlım	/.....
İşte gidiyorum kal ahu gözlüm	/ İşte ben gidiyom kal ahu gözlüm
Ne sen beni unut ne de ben seni	/.....
Y lda harami çok engel arada	/ Y lda haramı çok engel arada
Unutma sevdiğim demde sırada	/ Ayırma sevdiğim demde sırada
Özüm gider ama gönlüm burada	/.....
Ne sen beni unut ne de ben seni	/.....
Ta ezelden ezel sevgim sevginde	
Şu iki cihanda kevn-ü mekanda	
Nizam başlarında ulu divanda	
Ne sen beni unut ne de ben seni	
Kul Hüseyin'im der ki gül benzim soluk	*/ Hüseyin'im söyler gül benzim soluk*
Serimize yazılmıştır ayrılık	/.....
Vallahi sevdiğim gönüller birlik	/.....
Ne sen beni unut ne de ben seni	/ Ne sen beni unut ne de ben seni

Avaz: Yüksek ses ~ **Ahu**: Ceylan ~ **Ser**: Baş ~ **Harami**: Yol kesen soyguncu ~ **E-zel**: Başı belli olmayan zaman ~ **Kevn-ü mekân**: Varlık, kâinat.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Sözler Kul Hüseyin adına kayıtlı olmasına rağmen; Sivas / Yıldızeli repertuvarındaki üç dörtlük sözlerin altı dizesi, Erzincan / Tercan'dan geçen sözlerle aynı değildir. Kul Hüseyin adına kayıtlı beş dörtlük olan sözler, Sivas repertuvarına üç dörtlük geçmiştir. "Harami" sözcüğü Erzincan / Tercan'dan geçen sözlerin altına dipnot olarak verilmiştir. Sivas / Yıldızeli'nden geçen sözlerde o sözcük "harami" değil, "haramı"dır. "Harami" sözcüğünden -i- kaldırırsanız, sözcük "haramı" olur. Haram: Din kurallarına aykırı olan, dince yasak olandır. Kısaca 'yasak"tır. Harami: Soyguncu, eşkiya, haydut, hırsız anlamındadır. O zaman dizedeki sözcük birinde "haramı" diğerinde "harami" olarak karşımıza çıkar. Ne büyük çelişki.

Şimdi Kul Hüseyin adına kayıtlı sözlere bakalım: (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998 C. II, s. 33.)

Ey şahin bakışlım bülbül avazlım
Bir eli kadehli bir eli sazlım
İşte ben gidiyom kal ahu gözlüm
Ne sen beni unut ne de ben seni

Ta ezeli ezel seven sevende
Şu iki cihanda kevn-ü mekanda
Nizam başlarında ulu divanda
Ne sen beni unut ne de ben seni

Yolda harami çok engel arada
Unutma sevdiğim demde sırada
Kalıp gider amma gönül burada
Ne sen beni unut ne de ben seni

Çekilsin gülbenkler sürülsün devran
Görülsün kayıtlar açılsın meydan
Yolumuzu açsın ulu Yaradan
Ne sen beni unut ne de ben seni

Hüseyin'im söyler gül benzim soluk
Serimize yazılmıştır ayrılık
Vallahi sevdiğim gönüller birlik
Ne sen beni unut ne de ben seni

Repertuvara geçen sözler düzeltilmeli, söz birliği sağlanmalıdır.

Türkü : Ben de mecnundan füzun âşıklık istidadı var
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Faruk Kaleli
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 376

Sözler, Fuzulî'ye aittir. Repertuvara geçen sözler:

Ben de mecnundan f zun aşıklık istidadı var
Aşık-ı sadık benim mecnunun ancak adı var

Kıl tefahür kim senin var hem benim tek aşıkım
Leyli'nin Mecnun'u Şirin'in Ferhad'ı var

Füzun: Çok fazla ~ **Tefahür**: Öğünme, iftehar ~ **Benim tek**: Benim gibi ~ **Kim**: Ki ~ **İstidad**: Yetenek.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Kaynaktaki sözler: (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998. C. II, s. 366.)

Ben de Mecnun'dan f zun aşıklık isti'dadı var
Aşık-ı sadık benem Mecnun'un ancak adı var

Kıl tefahür kim senin hem var ben gibi tek aşıkın
Leyli'nin Mecnun'u Şirin'in eger Ferhi d'ı var

Ehl-i temkinem beni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anın her lahza bin fe r adı var

Ö le bed - halem ki ahvalim görende şad olur
Her kimin kim devr cevrinden dil-f na- şadı var

Gezme ey gönlüm kuşu gaaf l feza-yı aşkda
Kim bu sahranın güzer - gahında çok seyyadı var

Ey Fuzulf aşk men'in kılma nasıhtan kabul
Ak! tedbiridir ol sanma kibir bünyadı var

Tefahür: Övünme ~ **Bed**: Kötü ~ **Seyyad**: Avcı ~ **Bünyâd**: Temel ~ **Nasıh**: Öğüt.

şeklindedir. Repertuvardaki ikinci beyitin: "Leyli'nin Mecnun'u Şirin'in Ferhad'ı var" dizesi on üç hecelidir. Dizenin: "Leyli'nin Mecnun'u Şirin'in eger Ferhad'ı var", beyitinin birinci dizesininde: "Kıl tefahür kim senin hem var ben gibi tek aşıkın" şeklinde olması gerekir. Tapşırma hanesinin de kayıtlara geçmesi şarttır.

Türkü : Bütün dünya senin olsun
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : İpek Bayrak
Derleyen : Süleyman Yıldız
Repertuvar No : 3843

İsmail Özmen'in Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisinde (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, C. II, s. 471.) sözler Seyyid Seyfi adına kayıtlıdır. Türkünün repertuvardaki ve Seyyid Seyfi adına kayıtlı sözler aşağıdaki gibidir:

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Cümle dünya sizin olsun	/ Bütün dünya senin olsun
Bir dost bir post yeter bana	/.....
Atlas diba sizin olsun	/ Atlas libas senin olsun
Bir dost bir post yeter bana	/.....
Sanır mısın kalsan gerek	
Bilir misin n'olsak gerek	
Bin yıl yaşar ölsen gerek	
Bir dost bir post yeter hana	
Beyler tahtından inerler	/.....
Ayaksız ata binerler	/.....
Toprağa gömüp dönerler	/.....
Bir dost bir post yeter bana	/.....
Karun malın verirlerse	
Beni sultan kılurlarsa	
Alem kulwlı olurlarsa	
Bir dost bir post yeter bana	
Sonu yok devletten olur	/ Sonu yok dünyada n'olur
Ecel gelir seni bulur	/.....
Seyyid Seyfi işin bilir	/ Seyit Sefile'm işin bilir
Bir dost bir post yeter bana	/.....

Repertuvar kayıtlarına üç dörtlük geçen sözlerin aslı beş dörtlüktür. Mukayese edildiğinde farklılıklar görülecektir. Repertuvardaki: "Seyit Sejil-'em işin bilir" tapşırma dizesi aslına uygun düzeltilmesi gerekir.

Türkü : Geldi geçti benim ömrüm
Yöre : Erzincan
Kaynak kişi : Ali Atcı
Derleyen : Yıldıray Çınar
Repertuvar No : 3621

Detayını verdiğimiz türküyü Altan Demirel notaya alarak repertuvara kazandırmış. Sözler Seyyid Nizamoğlu'na aittir. Seyyid Nizamoğlu şiirlerinde Seyyid Seyfullah, Seyyid Seyfi, Seyfi, Seyyid Nizamoğlu olarak da tapşırmıştır. "Geldi geçti benim ömrüm" dizesiyle başlan sözlerde Seyyid Nizamoğlu olarak tapşırmıştır. (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998. C. II, s. 477.) Repertuvardaki sözleri:

Geldi geçti benim ömrüm
Ömrüm kadrini bilmedim
Bir kuş gibi uçtu ömrüm
Ömrüm kadrini bilmedim

Satılmazsın alim seni
Nerelerde bu/im seni
Eyvah beni eyvah beni
Ömrüm kadrini bilmedim

şeklindedir. Kaynakta beş beyit olan sözler:

Eyvah geldin geçtin ömrüm senin kadrini bilmedim
Bir kuş gibi uçtun ömrüm senin kadrini bilmedim

Satılmazsın alam seni bulunmazsın bulam seni
Eyvah bana eyvah bana ömrüm kadrini bilmedim

Uydum nef imin mekrine gafil oldum Hak zikrine
Aldandım dünya fikrine ömrüm kadrini bilmedim

Hoş yar idin bana n'idem hasret kaldım sana
Eyvah bana eyvah bana ömrüm kadrini bilmedim

Seyyid Nizamoğlu ağlar hasretle ciğer dağlar
Ele gelmez geçen çağlar ömrüm kadrini bilmedim

şeklindedir. Repertuvardaki sözleri beyitler hâline dönüştürdüğümüzde:

Geldi geçti benim ömrüm / Ömrüm kadrini bilmedim
Bir kuş gibi uçtu ömrüm / Ömrüm kadrini bilmedim

Satılmazsın alim seni / Nerelerde bu/im seni
Eyvah beni eyvah beni / Ömrüm kadrini bilmedim

şeklinde olacaktır. Sözlerin çoğu repertuvara geçmemiştir. "Eyvah geldin geçtin ömrüm senin kadrini bilmedim" dizesi, repertuvara: "Geldi geçti benim ömrüm / Ömrüm kadrini bilmedim. "Bir kuş gibi uçtun ömrüm senin kadrini bilmedim" dizesi de: "Bir kuş gibi uçtu ömrüm / Ömrüm kadrini bilmedim" şeklinde geçmiştir. Türkünün sözlerinin tamamlanıp: "Seyyid Nizamoğlu ağlar hasretle ciğer dağlar" dizesiyle başlayan beyitin de muhakkak kayıtlara geçmesi gerekir.

Türkü : Bir ay doğar ilk akşamdan geceden
Yöre : Malatya / Arguvan
Kaynak kişi : Hasan Durak
Derleyen : İhsan Öztürk
Repertuvar No : 2837

Türkünün bağlantı bölümünün sözleri:

Dağlar gışımış yolcum üşümüş nasıl nedem ben
Dağlar haramı açma yaramı perişanım ben

şeklindedir. Bağlantı bölümündeki "haramı" sözcüğü ile ilgili açıklama yapılmamış. Dizedeki sözcük; "haramı" değil, "harami"dir. Kara soyguncularına "harami", deniz soyguncularına da korsan denir. "Harami" dağlarda yol kesen hırsız ve soyguncuların genel adıdır. İşte bu türküyü okuyan, "harami" sözcüğünün anlamını bilmiyorsa, dizeye uygun düşmüyor düşüncesiyle kendice uygun bir sözcüğü oraya koyacaktır. Dağlar sözcüğüne en uygunu da "garami"dir. Dizedeki "harami" sözcüğünü bilmeyen cehalet: "Dağlar garami açma yarami perişanım ben" şeklinde okuyacaktır. Doğrusu: "Dağlar harami açma yarami perişanım ben" şeklindedir. O da: Dağlarda soyguncular (haramiler) çok onun için sana gelemiyorum, açma yaramı perişanım anlamındadır.

Türkü : Kadem bastı gönül tahtı
Yöre : Erzurum
Kaynak kişi : Raci Alkır
Derleyen : Nida Tüfekçi
Repertuvar No : 1922

Divanın repertuvardaki sözleri:

Kadem bastı gönül tahdı a sultanım sefa geldin
Dili pür rengi tabu derde dermanım sefa geldin

Gel ey dilberlerin şahı melahat burcunun mahi
Gedanın hali nigahi sorup şahım sefa geldin

Gel ey dilberler-i alişan çün sensin hüsrevi devran
Sana ben hep olam heyran benim canım sefa geldin

Dil-i pür: Gönlü zengin ~ **Rengi Tab-u ter**: Yüzün renginin parlak diri ve canlı olması ~ **Taht**: Sultan ve kralların oturduğu hükümranlık koltuğu ~ **Melehat**: Güzellik, yüz güzelliği ~ **Mâh**: Ay ~ **Geda**: Yoksul, zavallı.

şeklinde kayıtlara geçmiş, bilinmeyen sözcükler dipnot olarak verilmiştir. Aynı sözler Sabahattin Bulut'un; Kuşaktan Kuşağa Erzurum Folkloru (Erzurum Halk Oyunları - Halk Türküleri Derneği Yayınları No: 8, Emekli Ofset Ankara) adlı kitabın son sayfasındaki düzeltmeler bölümünde de divanla ilgili şu açıklama yapılmış: Türkünün notasının yayımlandığı 165. sayfa belirtilerek "Divanın birinci dörtlüğünde hece kayması ile metin anlamını yitirmiş. Doğrusu: Kadem bastı gönül lahdi a sultanım sefa geldin / Dili pür reng-i tab-ı derde dermanım sefa geldin" olacaktır denilmekte.

Biz de konuyu işin uzmanlarına götürdük. Uzmanların görüşleri doğrultusunda divanın sözleri aşağıdaki gibi tespit edildi:

Kadem bastın gönül tahtıma sultanım sefa geldin
Dil-i pür-reng-i tab u derde dermanım sefa geldin

Gel ey dilber-i padşahı melahat burcunun malıi
Gedanın lıal-i nigahi sorup şahım sefa geldin

Gel ey dilber-i alfşan çün sensin hüsrev-i devran
Sana ben hep alam lıeyran benim canım sefa geldin

Kadem: Ayak adım ~ **Dil-i pür**: Gönlü zengin ~ **Dil**: Gönül ~ **Dil-i pür**: Ateşli gönül ~ **Padşahım**: Padişahım ~ **Melâhat**: Burç güneş dönencesinin bölündüğü on iki parçadan biri ~ **Çün**: Gibi, çünkü ~ **Hüsrev**: Padişahlık, hükümranlık, hüsrevlik, sultanlık ~ **Alişan**: Şan şerefi yüksek olan ~ **Hal-î nigâranı**: Meraklı hâlimi ~ **Pür**: Dolu, çok fazla ~ **Tab**: Güç kuvvet, parlayan, parlatan, mühür ~ **Devran**: Zaman felek.

Türkü : Ispanaktan ezel çıkar merdeme
Yöre : Burdur
Kaynak kişi : Tepeli Hasan
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 578

Bu türkünün ilk iki bendinin repertuvardaki sözleri:

Ispanaktan ezel çıkar merdeme
Zülüf eri tel tel etmiş dökmüş gerdane

şeklindedir. Birinci dizedeki "merdeme" sözcüğü de dipnotda; bir tür bitki olarak açıklanmış. Aslında bu sözcük "merdeme" değil "gerdeme"dir. Derleme Sözlüğünde: Gerdeme -gerdime- gerdüme şeklinde de söylendiği, sulak yerlerde yetişen, tere türünden, yeşil renkli bir ot, olduğu açıklaması yapılmıştır. Dizedeki sözcüğün "merdeme" değil, "gerdeme" olduğu, Burdurlu

Araştırmacı - Yazar, TRT'den emekli saz sanatçısı Hamit Çine tarafından da doğrulanmıştır. O hâlde repertuvar kayıtlarına geçen "lspanaktan ezel çıkar merdeme" dizesinin: "lspanaktan ezel çıkar gerdeme" şeklinde düzeltilmesi gerekir. O zaman dize de: Ispanaktan ezel (önce, evvel anlamında) çıkar, yetişir gerdeme şeklinde bir anlam ifade eder.

Türkü : Ben razı değilem hicrana gama
Yöre : Erzurum / Narman
Kaynak kişi : Âşık Nihanî
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 3981

Repertuvardaki sözleri:

Ben razı değilem hicrana gama
Garip gönlüm haldan hala salan var
Sabavetten beri bir yol gözlerim
El zanneder uzaklarda kalan var

Sümmanf'em Yarab gönlüm hoş eyle
Ya sabır ver ya da başım taş eyle
Ya bir çif kanat ver ya bir kuş eyle
Tez ulaşam yar bağında talan var

şeklindedir. Tapşırma hanesinde görüldüğü gibi sözler Sümmanî'ye aittir. (Abdülkadir Erkal, Narmanlı Âşık Sümmanî, Erdem Yayınları İstanbul 1998, s. 229.) Adı geçen kaynakta koşma dört dörtlüktür. "Ben razı değilem hicrana gama" dizesiyle başlayan dörtlük tespit ettiğim koşmaya ait değildir.

Kaynaktaki sözler:

Varıp gidem bir kamile danışam
Belki şu derdimden bilen var
Bir güzelin ateşine yanmışam
Şu ah ile frkatime yanan var

Duman aldı koca dağın başını
Deyin si/em nasıl gözüm yaşını
Gönül kalesinin mermer taşını
Hicran kalem ile vurup delen var

Der a kenarında ufacık taşlar
Nedir bu feleğin yaptığı işler
Der ada balıklar havada kuşlar
El zanneder uzaklarda kalan var

Repertuvardaki sözler:

Der Sümmanî Yarab gönlüm hoş eyle / Sümmanî'yem Yarab gönlüm hoş eyle
Y sabır ver ya bağrımı taş eyle / Ya sabır ver ya da başım taş eyle
Ya bir çift kanat ver ya da bir kuş eyle / Ya bir çift kanat ver ya bir kuş eyle
Tez yetişem dost bağında talan var / Tez ulaşam ydr bağında talan var

şeklindedir. Kaynaktaki üçüncü dörtlüğün: "El zanneder uzaklarda kalan var" dizesi repertuvardaki birinci dörtlüğün son dizesiyle aynıdır. Diğer sözler kaynakta yoktur. Tapşırma hanesindeki sözler küçük değişikliklerin dışında aynıdır. Şiiriyet ve edebi estetik olarak güçlü dizelerden oluşan koşmanın birinci dörtlüğündeki "Belki şu derdimden bilen var" dizesi dokuz hecelidir. Repertuvardaki sözler kaynaktan aktardığımıza göre değerlendirildiğinde şiir bütünlük kazanacaktır.

Türkü: Bir güzel ki on yaşına girince

Şimdiki örneğimiz Diyarbakırlı Celal Güzelses'ten alınan ünlü yaş destanı. Halk Edebiyatımızda insan ömrünü canlının ana rahime düştüğü andan ölünceye kadar geçen zamanı anlatan şiirlere yaşnâme denir. Bu yaşnamelerden biri de Celal Güzelses'in repertuvarımıza kazandırdığı "Bir güzel ki on yaşına girince"dir. Yaş destanı olarak bilinen türkünün kaynakta sözleri Kul Hüseyin adına kayıtlıdır. (İsmail Özmen, Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, C. II, s. 335.) Koşma tarzında yazılan yaşname, adı geçen kaynakta on iki dörtlük olarak yayımlanmış, bunun yedi dörtlüğü repertuvara geçmiştir. Sözler karşılıklı olarak yazılmıştır.

Kaynaktaki sözler: **Repertuvardaki sözler**:

Adem oğlu bu dünyaya gelince
Taze açılmış bir fidana benzer
Bir yaşına da kadem basınca
Bülbül gibi şakır gülşene benzer

İki yaşında da kalkar oturur
Üç yaşında çok manalar getürür
Dört yaşında hamaylisin götürür
Beş yaşında bağ-u bostana benzer

Altısında fehmeder hep düşünü
Yedisinde düşürür ön dişini
Sekizinde fehmeder her işini
Dokuzunda mah-ı tabana benzer

On yaşında taze güldür koku/ur / Bir güzel ki on yaşına girince
On birinde gonca güldür açılır / Gonca güldür henüz açılır
On ikide boy gösterir seçilir / On birinde gonca diye koklar/at
On üçünde serv-i revana benzer / On üçünde cevr-ü cefa çekerler
/ On dördünde hamre şekere benzer

On dördünde mahbupluğu çağıdır / On beşinde güzelliğin çağıdır
On beşinde gören aklın dağıdır / On altıda gören aklın dağıtır
On altıda sanki cennet bağıdır / On yedide göğsü cennet bağıdır
On yedide kaşlar kemana benzer / Uzanır gameti selviye benzer

On sekizinde fehmeder arını / On sekizinde hem artırır zarını
On dokuzda gözetir şikarını / On dokuzda terk eylemiş arını
Yirmisinde kimse bilmez sırrını / Yrmisinde gözetir şikarını
Talimini almış şahana benzer / Zincirlerden kopmuş aslana benzer

Yirmi beşinde bir hoşça görünür / Yetmiş beşten sonra bıyıkları l rulur
Otuzunda akan sudur durulur / Otuzunda akan sular durulur
Otuz beşte meclislerde anılır / Otuz beşte hep günahlar sorulur
Balına karışmış irfana benzer / Yalana karışmış irfana benzer

Kırk yaşında gazel gibi bağlarda / Kırk yaşında gazel dökülür bağlar
Kırk beşinde günahına ağlar da / Kırk beşinde günahlarına ağlar
Ellisinde Subhan'a bel bağlar da / Ellisinde insanlara bel bağlar
Yüklenmiş yükünü kervana benzer / Dağ başına çö k üş dumana benzer

Elli beşde ettikleri düş olur
Altmışında pirlik gelir kış olur
Altmış beşde gözlerinde yaş olur
Dağ başına çıkmış günşana benzer

Yetmişinde ağrı iner dizine / Elli beşte sızı iner dizine
Yetmiş beşte duman çöker gözüne / Altmışında duman çöker gözüne
Se k eninde kimse bakmaz yüzüne / Altmış beşte hiç bakılmaz yüzüne
Baykuşlar oturmuş virana benzer / Ahreti gözetir Sübhan'a benzer

Saksen beşinde beli bükülünce / Altmış beşten sonra beller bükülür
Do k anında defteri dürü/ünce / Bütün damarlardan kanlar çekilir
Do k an beşinde ömrü serilince / Gel gel diye toprak çağırır
Kul Hüseyin yüz yaşına varınca / Geldi geçti şimdi yalana benzer
Denesi savrulmuş harmana benzer
/ Beni ağlatma sen de gülesin
/ Hem muradan hem ma k uda eresin

Fehmeder: Anlar ~ **Mah-ı taban**: Parlak ay ~ **Serv-i revan**: Salınarak yürüyen ~ **Mahbupluk**: Sevilme, güzellik ~ **Keman**: Yay ~ **Ar**: Utanma ~ **Şikâr**: Av ~ **Kadem**: Ayak ~ **Hamayli**: Boynu asılan küçük dua kesesi ~ **Tevekkül**: Alın yazısına inanma ~ **Günşan**: Güne dönen, ay çiçeği. (Bu sözcükler, adı geçen kaynakta şiirin altına dipnot olarak düşülmüştür)

Cevr-ü cefa: Sıkıntı, eziyet ~ **Hamre**: Kızıl, kırmızı ~ **Çağ**: Zaman ~ **Şikâr**: Av ~ **İrfan**: Bilme, anlama ~ **Maksud**: Kasdolunan, istenilen şey, istek ~ **Sübhan**: Allah'ın 1001 isminden ~ **Gamet**: Boy. (Bu sözcükler de repertuvardaki sözlerin altına düşülen dipnottur.)

Repertuvar kayıtlarındaki sözler koşma tarzında yazılmasına rağmen birinci dörtlüğün ikinci dizesi dokuz, üçüncü dörtlüğün birinci dizesi on iki, dördüncü dörtlüğün birinci dizesi on üç, son dörtlüğün üçüncü dizesi dokuz hecelidir. "Benzer" döner ayaklı koşmanın repertuvardaki birinci dörtlüğünün bendi beş dizeden oluşmasına rağmen, diğer dizelerin bendi dörttür. Kaynaktaki sözler hâyli değişikliğe uğrayarak repertuvara geçmiştir. Yeniden incelenmesi gerekir. Ayrıca repertuvardaki dördüncü dörtlüğün, "Yetmiş beşten sonra bıyıkları burulur" dizesi erkek için söylenmiştir. Halbuki yaşname baştan beri kadın için söylenen dizelerden meydana gelmiştir. Dizede "bıyıkları burulur" söyleyişi yaşnamenin içeriğine terstir.

Türkü : Ben bir Yakub idim kendi hâlımda
Yöre : Şanlı Urfa
Kaynak kişi : Ahmet Uzungöl
Derleyen : Mehmet Özbek
Repertuvar No : 2466

Ata Terzibaşı Kerkük Havaları adlı kitabında (Ötüken Yayınları İstanbul 1980, s. 131-132.) yukarıda detayını verdiğimiz türkünün sözlerini Yusuf Destanı olarak yayımlamış. On dört dörtlük olarak yayımladığı destanla ilgili de şu açıklamayı yapmış:

"Uzun bir destandan kurulan bu havayı, İkinci Dünya Savaşından önce, Kerkük sokaklarını dolaşarak yardım dileğiyle yanık sesli divane bir derviş def çala çala söylerdi. Son zamanlardaysa mevlit törenlerinde tenzile biçiminde söylenen bu türküleşmiş ezgiyi 1958 yılında ikinci teşrin (kasım) ayında Kerkük'te Kızılay Kurumu tarafından okutturulan mevlitten özel banda almışımdır. Bu destanın tamamını yerli bir tenzile mecmuasında görüp olduğu gibi aşağıdaki sahifelere aldık" demektedir. Ata Terzibaşı'nın kitabında yayımladığı "Ben bir Yakub idim kendi halimde" dizesiyle başlayan "Yusuf Destanı"nın özgün sözleriyle repertuvar kayıtlarına geçen sözlerini karşılaştıralım. (Kaynaktan aldığımız sözler imlâ vb. kurallara sadık kalınarak yayımlanmıştır.)

Kaynaktaki sözler:	**Repertuvardaki sözler**:
Ben bir Yakubı ' dım kendi halimde	/.....
Allah'ın kelamı her dem dilimde	/ Mevla'mın kelamı vardı dilimde
İtirdim Yüsüf'm Kenan elinde	/ Yusuf u kaybettim Kenan elinde

Ağlar yakub ağlar Yüsüf im diyer / Ağlar Y kub ağlar Yusuf um deyu
Gitti de gelmedi ağ ciğer yanar / Gitti de gelmedi vah yavrum deyu

Yüs ü im hocaydı okumaz oldu / Yusuf um hocada okumaz oldu
O bülbül dilleri şakımaz oldu / .....
Berk urub allında nur doğmaz oldu / Alnındaki nuru berk urmaz oldu
Getti de gelmedi ağ oğlum diyer / Ağlar Yakub ağlar Yusuf um deyu

Bir bezirgan geldi üç aylık yoldan /.....
Yüsüf i çıkardı kırk arşın kuydan /.....
Yüsüf i ettiler Mısır'da sultan / Keremki rı kıldı Mısır'a sultan
Getti de gelmedi vah ciğer yanar / Ağlar Yakub ağlar Yusuf um deyu

Yusuf u apardılar ölüm kastine / Yusuf u götürdüler ölüm kastine
Saldılar ku y ıya kelle üstüne / Attılar kuyuya başı üstüne
Yusuf um yetişti Hakk'ın destine / İhlas ile çıktı suyun üstüne
Ağlar Yakub ağlar Y süf im diyer / Ağlar Yakub ağlar Yusuf um deyu

/ Cem olup geldiler Kenan'ın kurdu
/ Biz yemedik diye içtiler andı
/ Yakub'un feryadı arşa dayandı
/ Ağlar Yakub ağlar Yusuf um deyu

Yakup: Yakup peygamber ~ **Kelâm**: Söz ~ **Yusuf**: Yusuf peygamber, Yakub'un oğlu ~ **Kenan Eli**: Yakub'un memleketi, Filistin ~ **Berk**: Şimşek ~ **Kasd**: Niyet, amaç ~ **İhlas**: Kurtuluş ~ **Bezirgân**: Tüçcar ~ **Kuy**: Kuyu ~ **Keremkârı**: Cömertçe, eli açık biçimde. (Bu açıklamalar repertuvardaki türkü sözünün dipnotudur.)

Türkünün dipnotunda: İhlas sözcüğü, kurtuluş olarak açıklanmış. Osmanlıca Türkçe Sözlükte: İhlas, müşteriyi aldatma, iflas etme. İhlas: Hâlis, temiz, doğru sevgi - Gönülden gelen dostluk, samimiyet, doğruluk, bağlılık - Kur'an da bir surenin adı açıklaması yapılmıştır. Kurtuluşla ilgili herhangi bir açıklama yok. Ayrıca; repertuvardaki: "Alnındaki nuru berk urmaz oldu" dizesinden: Alnındaki nuru şimşek vurmaz oldu şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Dizenin aslı: "Berk urub alnında nur doğmaz oldu"dur. Bu söyleyiş dizenin ifade ettiği anlamla daha uyumlu ve mantıklıdır. "Cem olup geldiler Kenan'ın kurdu" dizesinde "cem olup geldiler" söyleyişi çoğuldur. Birden fazla kurdun geldiği ifade edilmektedir. "Kenan'ın kurdu" ifadesi tekildir. Baştaki ifadeyi bütünlemek için "Kenan'ın kurtları" şeklinde okunması gerekir. Böyle olunca da dizedeki hece sayısı fazlalaşacaktır. Metnin yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Ata Terzibaşı'nın Kerkük Havaları kitabında, "Cem olup geldiler Kenan'ın kurdu" dizesiyle başlayan dörtlük yoktur. Adı

geçen kaynakta on dört dörtlük olarak yayımlanan sözlerin, repertuvardaki dörtlüklere benzeyenleri yukarıya alınmıştır. Karşılaştırıldığında aradaki söz farklılıkları görülecektir.

Türkü : Havada bulut yok bu ne dumandır
Yöre : Muş
Kaynak kişi : Düriye Keskin
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 341

Repertuvardaki sözler:	**Vali A. Refik Tekerek'in tespiti**
Havada bulut yok bu ne dumandır	/ .....
Mahlede ölüm yok bu ne şivandır	/ Mehlede/ .....
Şu Yemen elleri ne de yamandır	/ .....
	Bağlantı
Ano Yemen'dir gülü çemendir	/ .....
Giden gelmiyor acep nedendir	/ .....
	Burası Muş'tur havası hoştur
	Giden gelmiyor acep ne iştir
Şu dağın ardında red i sesi var	/ Kışlanın önünde redif sesi var
Varın bakın çantasında nesi var	/ Açın çantası bakın nesi var
Bir çit papuç ile bir de fesi var	/ Bir çi kundurayla bir de fesi var
	Bağlantı
Burası Huş'tur yolu yokuştur	
Giden gelmiyor acep ne iştir	
Kışlanın önünde çalınır sazlar	/ Kışlanın önünde bir sürü k zlar
Ayağım yalnayak yüreğim sızlar	/ Ayağım ağrıyor yüreğim sızlar
Yemen'e gidene ağlıyor kızlar	Yemen'e gidene ağlasın kızlar
	Bağlantı
Burası Huş'tur yolu yokuştur	Muş'un ovasında otlar kuzular
Giden gelmiyor acep ne iştir	Anadan ayrılmış yetim yavrular
	Yürekler sızılar bacılar ağlar

Şivan: Ağıt ~ **Redif**: Terhis edildikleri hâlde yeniden askere alınan kişiler.

şeklindedir. Bilinmeyen sözcükler de dipnot olarak verilmiştir. Türkünün bendi üç bağlantısı ikidir. "Mahlede ölüm yok bu ne şivandır" dizesindeki "şivan" sözcüğü "figan", bağlantı bölümündeki "Ano Yemen'dir gülü çe-

mendir" dizesindeki "ano" (ana) "alo" olarak okunmaktadır. "Alo" telefondaki hitap şeklidir. Hiçbir zaman "ana" sözcüğü anlamına gelmez.

Türkünün ikinci bendi: "Kışlanın önünde red i sesi var / Açın çantasını bakın nesi var / Bir çift kundurayla bir de fesi var" biçiminde okunmaktadır. Son bendindeki: "Kışlanın önünde çalınır sazlar" dizesi de "Kışla anın önünde yayılır kazlar" şeklinde okunmaktadır. Sözler karşılaştırıldığında farklı okunan dizeler görülecektir.

Türküdeki Muş'un nasıl "Huş" olduğu da dipnot olarak verilmiş. Açıklamada: "Huş: Yemen'in başkenti Sane ile Taiz şehirleri arasındaki bir Türk kalesinin ismidir. Türkü eski türkçe ile yazılırken Huş'un üzerindeki nokta zamanla unutulmuş böylece Huş sözcüğü Muş oluvermiş ve dolayısıyla da bu türkü Muş'la bütünleşmiş" denilmektedir.

Yemen türküsünün hikâyesinin, nasıl yakıldığı 1987 yılında Muş merkezde yaptığım araştırmada mahalli sanatçı Mehmet Ciğer tarafından bize de anlatılmıştı. O zaman "Huş" mu "Muş" mu tartışması yoktu.

Tartışmanın ortaya çıktığı dönemde (1993 - 1996) Muş'ta vali olarak görev yapan Sn. Ahmet Refik Tekerek (Mahmut oğlu, 1936 Kahraman Maraş doğumlu.) halkın "Huş"a gösterdiği tepki karşısında, konuyu inceler. (Araştırma sırasında Ankara'da telefonla bana da ulaşarak fikrimi almıştı.) Türkünün yöredeki sözlerini tespit ederek, konuyla ilgili kişilerden detaylı bilgiler alır. Sn. Tekerek tespitlerini bize de aktardı. İşte tespitleri:

"1900'lü yılların başında Osmanlı Yemen'e asker göndermek için harekete geçer. Hâdiseyi de çeşitli vesilelerle halka duyurur. Duyurudan sonra her il Yemen'e gidecek birliği tespit eder.

O zaman Muş'ta askerlik şubesi şimdiki belediye binasının doğu tarafındadır. Yemen'e gidecek olan askerler şubenin önünde toplanırlar. Anlatılana göre ilk askeri birlik de Muş'tan gönderilir. Birlik, Murat nehri üzerinde Keyf Hasan Paşa Köprüsü üzerinde hazin bir törenle uğurlanır. Yemen çok uzak olduğu için gidipde dönmemek herkesin içinde bir korkudur. Yemen türküsünde kaynak kişi Düriye Keskin'in akranı, arkadaşı olan bayanın nişanlısı da Yemen'e gidenlerin içindedir.

O zaman şehir merkezi şimdiki gibi ovaya yayılmamış, Kale Mahallesi denilen yerdedir. Ovadan, Muş'un merkezi olan Kale Mahallesine çıkış yolu da yokuştur.

Düriye Keskin'in akranı olan bayan, hergün Yemen'e giden nişanlısının hasretiyle uyanır. Gözü yolda, kulağı sestedir. Uçan kuşlardan, gökyüzündeki bulutlardan haber almak, haber salmak umuduyla yeni bir güne başlar. Bir sabah kalktığında Muş'un üstüne sabah sisi çökmüştür. Kendi kendine, 'Havada bulut yok ama, Muş'un üstündeki bu duman da nedir acaba' der. Duman mı, sis mi derken, Havada bulut yok bu ne dumandır / Mahlede ölüm yok bu ne şivandır dizeleri dökülür yüreğinden.

Şimdiki Garnizon'un yani Zırhlı Birlikler Komutanlığının buluduğu yerde küçük bir çay vardır. Kışlanın önünde yayılır kazlar / Yemen'e gidene ağlıyor kızlar dizeleri de o çayı, çayda yayılan kazları anlatır.

Türkü yakıldıktan sonra yörede söylenmeye başlar. Yemen türküsünün kaynak kişisi Düriye Keskin âmâdır. Düğünlerde def- deblek (darbuka) çalarak kadınlar arasında türküler söyler. Yemen türküsünü akranı, arkadaşı olan bayandan öğrenmiştir.

Muzaffer Sarısözen: 9. 8. 1944 yılında ekibiyle Muş'a geldiğinde derleme yapacak kişileri arar. Köy Hizmetlerinde çalışan Düriye Keskin'in yiğenini bulur. Yiğeni, halası Düriye Keskin'e götürür. Düriye Keskin 86 yaşındadır. Sarısözen Yemen türküsünü o zaman Düriye Keskin'den derler. Tarih: 11. 8. 1944'tür. (Sn. Vali Ahmet Refik Tekerek'in tespit ettiği sözler yukarıda repertuvardaki sözlerin karşısına yazılmıştır.)

Türküde kullanılan: Ano, mehle, şivan hâlâ Muş'ta kullanılan sözcüklerdir. "Kışlanın önünde redif sesi var" dizesindeki "kışla" belediye binasının doğusundaki askerlik şubesidir. Şehir merkezi Kale Mahallesinde iken ovadan merkeze çıkış yolu yokuştur. "Kışlanın önünde yayılır kazlar" dizesinde, şimdiki Zırhlı Birliğin altındaki çay anlatılmaktadır. Kısaca türkünün Huş'la hiçbir ilgisi yoktur." diyerek bizim 1987 yılında yöreden tespit ettiğimiz bilgileri de doğrulamıştır.

Türkü : Ay ağalar ay gız ile
Yöre : Erzurum / Şenkaya
Kaynak kişi : Âşık Erol Ergâni
Derleyen : TRT Müzik Dairesi Bşk. THM Müd.
Repertuvar No : 3711

Türkü Mehmet Erenler tarafından notalandırılmış. Repertuvardaki ilk dörtlük şöyledir:

Ay ağalar ay gız ile gol/ar goçak ayak ıslanmış
Yanar yüreğim sızılar sinem biçağa yaslanmış
Yanar yüreğim sızılar ömrüm ömrüm ömrüm ömn"m
Sinem bıçağa yaslanmış

Birinci dizedeki sözler hiçbir anlam ifade etmediği gibi dil kurallarına da terstir. TRT Erzurum Radyosu THM sanatçılarından Kenan Tuna türkünün birinci dörtlüğünü:

Ey ağalar ey gaziler
Kollar kolçağa yaslanmış
Yanar yüreğim sızılar
Sinem bıçağa yaslanmış

şeklinde tespit etmiş, repertuvardaki beş sayfalık notayı da bir sayfaya sığdırmıştır. Aslında mesele notanın bir sayfaya sığdırılması değil: "Ay ağalar ay gız ile gaflar goçak ayak ıslanmış" dizesindeki anlamsızlığın repertuvar kayıtlarına geçmesi ve de günümüze kadar gelmesidir. Repertuvardaki dizenin muhakkak aslına uygun düzeltilmesi gerekir.

Giriş bölümünde bu konuyla ilgili araştırmacıların yaptığı çalışmalardan bahsetmiş, tespitlerinden alıntılar yapacağımızı da belirtmiştik. Nejat Birdoğan merhum bu meseleye çok önem veren isimlerden biriydi. Şimdi onun "Türkülerde Söz Sakatlıkları" makalesinden bazı tespitlerini sunalım.

(...) " Erzurum'dan derlenen ve "Köroğlu Solağı" özel adını taşıyan ezgi, Nida Tüfekçi ve Mustafa Hoşsu tarafından derlenmiş. TRT repertuvar No: 75'tir.

Ucu dağların başında
Tek atlı gezdiğin var mı
Her taraftan üç beş kelle
Terkiye bastığın var mı

Kargının ucunu salla
Etme düşmana eyvalla
Köroğlu söyler şanından
Kuş uçurmaz meydanından

Ezgi deyiş tekniği olarak bozulmuştur. İncelenirse tapşırma dörtlüğü halk şiiri gelenekleri bakımından uyakça, anlamca bozuktur. Terkiye kelle basılmaz asılır. Kargının ucu sallanmaz. Ya tümden, ya da ucundan sallanır. Deyiş, bizce ezgi olarak alındıktan sonra Köroğlu yayınlarında söz olarak aranmalı düzeltilmeli, tümlenmelidir. Aslının üç dörtlüğü şöyledir. (Köroğlu / Azerbaycan Devlet Neşriyatı, M. H. Tahmasıb, Bakü - 1965.)

Uca dağların başında
Tek atlı gezdiğin var mı
Tek başına bu yerlerde
Ordular bastığın var mı

Kargıyı ucundan salla
Deme düşmana eyvalla
Her taraf an üç beş kelle
Terkiden astığın var mı

Köroğlu söyler şanından
Kuş uçurmaz divanından
Avuçla düşman kanından
Doldurup içtiğin var mı"

Aynı türkünün, Öner Yağcı'nın Köroğlu Yaşamı - Bütün Şiirleri adlı kitabındaki sözler:

Karlı dağların ardından
Yel olup estiğin var mı
Tek başına bu çöllerde
Ordular bastığın var mı

Bolu Beyi gitme hele
Er sine meydanda mele
Bir vuruşta üç beş kelle
Hiç asıp kestiğin var mı

Hasan ardından yetende
Sana bir kılıç atanda
Kargı böğrüne batanda
Kaltağa bastığın var mı

Al kanını Hasan döke
Yiğitler seyrine baka
Ömründe böylesi deke
Düşüp de sustuğun var mı

Köroğlu düşmez şanından
Yldaşı üstün canından
İçip beylerin kanından
Yeğrenip kustuğu var mı

"Bu örneği verirken yeri gelmişken 'solak' sözcüğü üzerinde de durmak gerekir. Solak: Erzurum yöresinde kullanılan bir müzik terimidir. Bir deyiş ayrı ayrı söylendiğinde ezgilerin biri diğerinin solağı olur. Bayburt'un 'Bu gün de günlerden cumadır cuma' örneğinde olduğu gibi. Durum böyle olunca yukarıdaki ezgiyi Köroğlu Solağı adı altında bir özel ad gibi bağlamak doğru olmayacaktır.

Kaynak kişi derleyiciye eksik görünmek istemez. Bu nedenle başladığı deyişin ilk dörtlüğünden sonrasını unutursa o anda aklına gelen bir başka deyişin bir dörtlüğünü araya koyuyor. Kerem'in:

Gö k üzünde bölük bölük tu r alar
Nerededir meskeniniz eliniz
Bir arzuhal yazim yare götürün
Dost eline uğrar ise yolunuz

dörtlüğü ile başlayan koşmanın peşine gene Kerem'in;

Allı tu r am gö k üzünün gülüdür
Esip konducağım Bağdat ilidir
Gözüm yaşı mahramalar çiiriidür
Aşamassın allı turnam dön geri

dörtlüğüyle başlayan koşmasının peşine gene Kerem'in;

Dertli Kerem der ki uğradım derde
Canım kurban olsun ı erdoğlu merde
Allı turnam ne gezersin bu yerde
Yok mu sizin vatanınız eliniz

dörtlüğü eklenmiştir. Ezgi için, THM 107'. derleyen M. Sarısözen".

Bir başka tespitte de Nejat Birdoğan hoca şöyle demektedir.

(...) "THM 159, kaynak kişi Reyhanî, derleyen Nida Tüfekçi:

İnceden ince / Emrah'tan

Bugün sabah ile visali yarı deyir
Bana bir haber ince deyin ince
O buyuzer tarın hayali yariden
Yüz bin eser var inceden ince

Olmak ister isen muhabbet pezir
Zenciri hevaya gel olma esir
Eğer aşık isen gel bu bezme gir
Gör bak ki neler var inceden ince

Ey Emrah aldanma sen bu ianeye
Düşme darı dehre sunan daneye
Köhneyi zen derler bu gam haneye
Ervah *ki* neler var inceden ince

Erzurumlu Emrah'ın deyişi 1932 doğumlu Yaşar Reyhanî'den bu biçimiyle alınmıştır. Karışık dili, anlaşılması olanaksız bir deyiştir. Emrah tekke ve tasavvufla ilgilenmiş ağdalı dil kullanan bir ozandır. Ancak özellikle biçimde ve dilde kolay kolay aksaklık yapmaz. Bu, hakkında yapılan yayınlardan da anlaşılmaktadır. Durum böyle olunca deyiş üzerinde sorularımızı sorabiliriz. (Birinci dörtlükteki deyin vb. leri bağlılık bakımından olağan sayıyoruz. Gene de alt söz yazısında yer almamalıydı.)

a- Yâr ile kavuşmasına ilişkin haber sabah gelecektir. Zertar altın tel "sır ı a" demek olduğuna göre boy nasıl sırma olur.

b- Yüz bin eser nerede vardır. Neden bu dize on hecelidir.

c- 'Düşme darı dehre sunam daneye' anlamsızlığı nasıl giderilebilir.

d- Dünyaya gelin demek geleneği varken neden kocakarı denmektedir.

e- 'Ervah ki neler var inceden ince' anlamsızlığı nedir.

Biz bu ve buna benzer sorulardan yola çıktık. Yaşar Reyhanî'den dinlediğimiz ezgi gerçekten böyle idi. Reyhani kimi yerlerin anlamını bilmiyordu. Son dörtlüğün son iki dizesini kendi eklemişti. Elimize geçen bir cönkten Kültür Bakanlığı müfettişlerinden Bay Nuri Yılmaz'ın el defterinden disiplinli çalışmasıyla tanınan Bay Hikmet Dizdaroğlu'nun bu konudaki çalışmalarından karşılaştırma yolu ile yararlandık. Emrah konusuna son derece yakınlığımız vardı. Ezgisi güzeldi. Gönlümüzü sarıyordu. Tekke yazının belli kurallarının dışına çıkmadan deyiş şu biçime girdi.

Bugün saba ile visal-i yardan
Bana bir haber var inceden ince
O zül-i zertar hayal-i yardan
Bir bUy-i eser var inceden ince

Son dizenin aslı böyledir. Koku olunca sabah sözcüğü de yerini salâya bırakacaktır.

Olmak ister isen muhabbet pezir
Zencir-i hevaya gel olma esir
Sen de aşık olup gel bu bezme gir
Gör bak ki neler var inceden ince

Ey Emrah aldanma sen bu ianeye
Uyma dar-ı dehri sunan daneye
Külbe-i fen derler bu gamhaneye
Bin türlü hüner var inceden ince

TRT'nin yayınladığı notaların sözleri üzerinde çalışma yaparken öyle anlamsız tümcelerle karşılaştık ki; ister istemez derleyici teypini açıp gitti. Kaynak kişi ile hiçbir görüşme yapmadı. Ezgi üzerinde ayrıca bir çalışma da olmadı gibi bir suçlama yapacağız. Örneğin; THM 295 nolu türkünün başlığı ve birinci dizesi şöyle:

Tı l dır hastane karşıma karşı

Ezginin bu durumu ile bu tümcesini çözmek olanaksızdır. Gerçi araştırmalarımızda "Tılfn" sözcüğünün Urfa'da bir kilise adı olduğu bize söylendi. Gene de anlam çıkarma olanağı yok. Bunun gibi THM 301 de. (M. Sarısözen derlemesi.)

Aman Hacer aman üç gün ara ver
Üç günden ne çıkar beş gün ara ver
Al benim selamım götür yare ver

Her ne denli halk bilim geleneklerinde kaynaktan gelen sözleri olduğu gibi yansıtmak gerekirse de bu halk bilim anlayışının yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Kaynak kişiye uyulacak diye anlamsız tümceler yayınlanmamalıdır. 'Hacer kimder. Ne yapmaktadır. Neden üç gün ara vermesini istemekteyiz. Ayrıca Hacerle sevdiğimize nasıl selam yollarız.' Bunlar üzerinde düşüneceğimize bu sözcüğün yerine*'ecel'* konulmalı ezgi biçimiyle yayınlanmalıdır.

THM 557. 'Dalda/an' ezgisinin, 'Kapıda durmuşsan dandırdın beni' dizesinde'dandırdın - dikkat çelnek' notu düşülmüştür. Bu sözcük hiçbir sözlükte bu anlama gelmez. Gerçekten anlamı (dilsiz duruma düşürmek - Azeri) yazılmalıdır. Belki de başka bir sözcük yanlışlıkla böyle alınmıştır."

(...) "Ezgilerin alınmasından sonra ortaya çıkan bir sorun da denetim veya sansür sorunudur. Yasaların ön gördüğü kısıtlamalara bir şey deme olanağı yoktur. Ancak kimi zaman hiçbir yasal sakıncanın olmadığı durumlarda ilgililerin koyduğu kısıtlamalar gereksiz olmaktadır. Örneğin tarikatlardan dolayı ortaya çıkan ezgilere; 'Dağlar ya Muhammet Ali çağırır' dizesi geçmişse halk müziği kesiminin başındakiler bu ezgiyi 'Dağlar ağlar dostun adın çağırır' biçimine sokmaktadır. Niçin? Bir yanda Mevlevî kültürünün besteleri hiçbir kısıtlamaya uğramadan yayınlanırken, (ki doğrudur) diğer yandan bir kırsal kesim tarikatının ezgileri niçin değiştirilir. Ezgi sözlerinde biz halkın tarihinin yansımasını buluruz. Sözcüklerle oynayarak gerçekleri sapıtmaya, kimsenin hakkı yoktur. Bunun gibi kimi sözcüklerin alınmasından da çokca çekinmeler ve denetim aksaklıkları yapılmaktadır. Bunun en belirgin özellikleri Azeri kökenli ezgilerimizde olmaktadır. Ezgilere geçen Rus kökenli sözcüklerin gereksiz korkularla atılması kimi zaman ezgilerimizi gülünç biçime sokmaktadır. Örneğin;

Prahoda mindim sürdüm seyrana
Pencereni açtım baktım her yana
Bakü'nün kızları dönüp ceyrana

dizeleriyle başlayan sözler yukarıdaki nedenlerleden dolayı değiştirilmiş, şu biçime sokulmuştur.

Gemilere bindim sürdüm Samsun'a
Pencereyi açtım baktım her yana
Iğdır'm kızları dönüp ceyrana

Prahod, tren demektir. Hadi Rusça diye bunu değiştirelim. Niçin gemiler yapalım. Tren sözcüğü de mi yasak. Seyran sözcüğünün sakıncası nedir. Iğdır'dan gemi ile Samsun'a nasıl gidilir. Bunun gibi çok örnekler bulunacaktır" demekte.

Nejat Birdoğan Hocanın bu tespitini Neriman Tüfekçi'nin Kars'tan Şeref Canku'dan derlediği türküde görüyoruz. Türkünün repertuvar No: 2294'tür. Sözleri:

Gemiler gelende verir fitini
Asumana çtkar onun tütünü
Ben neylerem senin kimi !otunu

Bağlantı
Uyan uyan o gözleri maralı
Alam alam seni yar seni balam yar yar .
Yar bu gece gelem size yar size balam yar yar

Gemilere bindim sürdüm Samsun'a
Açtım penceremi baktım her yana
Samsun'nun kızlararı dönüp ceylana

şeklinde kayıtlara geçmiştir. Kayıtlara geçen bu türküde "!otunu - fitini" sözcüklerinin hiçbir açıklaması yoktur. "Lotunu" da ''tini" de sözlüklerde yoktur. Bu ve benzeri sözcüklerin anlamını tespit edebilmek için, İzmit / Gebze'ye kadar gidilmiş, Azeri lehçesini iyi bilen Azerbaycan - Fuzulî - Karabağ / Yağlıbend nüfusuna kayıtlı, 1945 doğumlu Mirza Rüstemov'a sorulmuş. Azeri dost Rüstemov:

fitini : Geminin düdüğü, kornası
tütünü : Tütsü, duman
lotunu : Hafif meşreb kadın

olarak açıklamıştır. Biz türküyle ilgili açıklamalardan sonra Nejat Birdoğan'ın tespitlerine yeniden geri dönelim.

(...) "Derleyici derlediği yörenin kültüründen yoksundur. Bu nedenle karşısına çıkan kimi sözcüklerin anlamını bilmez. Kaynak kişinin söyleme bozukluğunu olduğu gibi alır ve yayar. Örneğin;

THM - 127 - Gam gasavet keder cem olur gider
Perişan gönlümü şen mahmur eder

dizisinde 'mahmur' yerine 'mamur' konulduğunda düzelecektir. Perişanın tezat sözcüğü olan mâmur ile, 'şen' nin tamamlayıcı sözcüğü olan mâmur ile kalıp gibi konulması, kullanılması bilinmedikçe, aksaklıklar kaçınılmazdır. Gene yeri gelmiş iken bu ezginin notalanmasında nakarat sözcükleri olan 'dost' sözcüğünün 'do-ğost do-ğost' gibi yazıldığını söyleyelim. Hiçbir yerde Türkçenin böyle kullanıldığına rastlamadık. Doğrusu neden böyle kullanıldığını da anlayamadık. Kuşkusuz yöre kültürünün yanısıra Türk Ulusu olarak geçirdiğimiz kültür evrelerinin, dolayısıyla dil özelliklerinin bilinmesi gerekir. Yukarıda Sadık Doğanay'dan alındığını söylediğimiz 'neler var' döner ayaklı türküde geçen 'geş-ü güzer' tamlaması 'geçti güzar' gibi alınmış, öyle de söylenmektedir.

Alınan ezgilerin bir bölüğü divan veya tekke yazını etkisi ile yazılmıştır. Derleyici bunu aldığında çözmek istememiştir. Öylece mikrofona yansımıştır. Okuyan sanatçı da anlamını bilmeden okumaktadır. Doğrudan doğruya TRT'nin yetkililerinden alınan öykü savımızın da bir kanıtıdır.

Diyarbakırlı rahmetli Celâl Güzelses'ten alınan ünlü 'İbrahimi Divan' gerçekten divan etkisinde yazılmıştır. Bir yerinde;

Şem'a pervaneyi yandırdığı için yanmadadır
Ciğeri dağlanır elbette ciğer dağ/ayanın

ikilisini taşır. Yıllardan beri bu ezgiyi hem de ustaca okuyan bir sanatçıya 'Şem'a pervane' nin anlamını arkadaşları sorarlar. Anlamını bilmeyen sanatçı 'Harun Reşit Şam'da bir pervane yaptırmış. Ona değinilmektedir' diye yanıt verir.

(...) Erciş'in ünlü 'Lal mercanlar' türküsünde geçen bu tamlamadaki 'Lal mercanlar' kullanımı bir nakarat yenilemesi, giderek aşağıdaki sözcüklere uyak bulma yoludur. Durum böyle iken türküyü notaya alan yetkili bunun anlamını sormuş. Kaynak kişi ve derleyen ikilisi (ikisi de Öğretmen Lisesi çıkışlı) şöyle bir yakıştırma yapmışlar. Notaya alan veya inceleyen (ikisi de aynı mıdır) bu yakıştırmayı alta gerçekmiş gibi yazmış. Ezgi de: 'Lal' - dilsiz demektir şeklinde yayımlanmış.

Lâl mercan - bölgenin diyalekt özelliklerine göre dilsiz, göğüs yani memeler demektedir.' Bölgeyi yıllarca gezdik. Derlemeler yaptık. Bu sözcüklerin bu anlamda kullanıldığını görmedik. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: 'Lal' - yakut gibi değerli taşlardan sayılan, bir çeşit kırmızı, saydam, alüminyum oksidi. (Mercan-geniş resifler meydana getiren mercanlar takımının örneği olan hayvan ve bunun kalkerli yataklarından çıkarılan çoğu zaman kırmızı renkte ince dal gibi bir madde olup süs eşyası olarak kullanılır.) Bu iki sözcüğü tanımlamaktadır. (THM-718, kaynak kişi, Hüsamettin Subaşı-Derleyen Atakan Çelik, notaya alan Nida Tüfekçi.)" diyerek Halk Ezgilerimizde Söz Sakatlıkları adlı makalesinde tespit ettiği diğer eksikliklere yer vermiş. Biz de Nejat Birdoğan merhumun tespitlerinden bazı alıntılar yaptık. İşte tespit ettikleri:

Türkü	: Evlerine ben varamadım davşandan
Yöre	: Denizli / Acıpayam
Kaynak kişi	: Hüseyin Aktekin / Süleyman Uğur
Derleyen	: Nida Tüfekçi
Repertuvar No	: 8

Bu türküdeki; 'Cavzırın gızı da uyumuş da galmış gurazdan' mısrasındaki; 'uraz' sözcüğünün anlamı yok. Mustafa Özgül bunun akşam alacası olduğunu söyledi.

Evlerine ben varamadım harımdan. Har-burada kesinlikle yeri olmayan bir söcüktür. Doğrusunun'*ar*' olması gerekir. Hem notada, hem altta har yazılı." diyerek Nejat Birdoğan tespit ettiği sakatlıkları ifade etmiş. Ancak: Isparta, Denizli, Burdur, Eğirdir civarında "harım": Anadolu'da "hev kere" denilen, etrafı dikenli tel veya çalılarla vb. çevrilen küçük bağ anlamında kullanılmaktadır. Bunu bilince Nejat Birdoğan Hocanın "ar" tespitine katılamıyoruz. Çünkü: "Evlerine ben varamadım harımdan" dizesindeki "harım" etrafı çevrili küçük bağ anlamındadır. Evlerine varamayışının sebebi de "harımı" yani etrafı çevrili küçük bağı geçemediğindendir. Dizedeki "harım" sözcüğü doğrudur.

"Benim adım dertli dolap başlıklı ezgide:

'Dağda kestiler bezeyim.' Repertuvar No: 16. (Hem notada, hem altta bezeyim geçmektedir.) Anlamsız olan bu sözcüğün yerine 'hezenim' sözcüğü Yunus Divanından alınıp yazılmalıdır.

'Fidayda' ya da'hüdayda' sözcüğünün anlamı bilinmemektedir. Ankara Radyosu sanatçılarından Emin Aldemir ve Mustafa Özgül bunun bir kız adı olduğunu söylediler. Türkçenin hiçbir bölgesinde bu sözcük bir ad olarak bulunmuyor. Acaba bir coşturma seslenişi midir.

Maral gezer dağ üste / Rep. No: 129

1- Ragip barış bend olur

2- And içerem ılgara
Goşa halın zilgara

Bir nolu dize anlamsızdır. Belliki plâktan alınıp plâk sahibinin sık sık reklamının yapıldığı Azerbaycan kökenli bu ezgilerde sesler iyi anlaşılmamaktadır. Azerbaycan'da barış yerine sulh sözcüğü kullanılır. İki nolu dize de geçen ılgar karşılığında ise dipnotta 'vaad' - söz verme olarak açıklanmış. 'Söz vermeğe and içerim' gibi iyice anlamsızlaşan bu dizede bilmeyiş görev yapmıştır. Ilgar'ın bir dağ adı ve dağa and içmenin de Türklerce bugün bile yapıldığının bilinmesi bu yanlışlığı ortadan kaldıracaktır.

Sulârî gibi: 'ksam çay olsam maha.' (Rep. No: 47) Mah-ay, ya da ay gibi güzelliktir. Dize anlamsızlaşmaktadır. Davut Sulârî'nin ozanlığının ilk dönemlerinde böyle anlamsızlıklar sık sık olmakta idi.

'Elinde ipek desmal / Dede gurbanın olum.' (Rep. no: 153) Bu ezgi bir sevgi türküsüdür. Yârinin gelişine sevinen bir kişinin türküsüdür. Aslında: 'Elinde ipek desmal / Yar geldi gurbanın olum' biçimindedir. Görülüyor ki ikinci dize sekiz hecelidir. Yedi heceli birinciye uysun diye yar geldi' sözcükleri hızlı okunmakta, anlaşılması zor olmaktadır. Bunu geçemeyen kaynak kişi sevi türküsüne 'dede' sözcüğünü katmaktadır.

'Ocakta kahve pişirir / Asil bir zade uşağı' (Rep. No: 223) 'Bir asil zade uşağı' olması gerekirken böyle alınmış, böyle sürdürülmüştür. Bütün yayınlarda da böyle işlenmiştir.

'Kız belin incedir ince / Zatikan incedir ince.' (Rep. No: 598) Artvin'den repertuvara geçen bu türkü böyle kayıtlara geçmiş, böyle yayımlanmış, böyle de okunmaktadır. Maalesef 'zadegdn' sözcüğü akla gelmemiştir. (Zadegân: Soylular sınıfı, meşhur, muayyen aileler topluluğu.)

'Efendim aşkınla püryanım'. Rep. No: 876. İnsan püryan olur ama şişte kebap olmaz. Kenzi'ye ait bu deyiş; 'Efendim aşkınla işte pü r anım' şeklindedir.

Altın hızmav Arabi / Rep. No: 16
Lebleriv gül şarabı
Uzak yoldan gelipsen
Kuvat olsun çelebi

Son dize tümü ile anlamsızdır. / Rep. No: 660

Koçları vurdum dereye
Öldüm araya araya
Terzi ellerin kırılsın

İşlik ydre dar geliyor
Düğmeleri hor geliyor

Bu türkünün ilk bendi 5, diğerleri 4 dizelidir. Üstelik bir sanatçı eliyle derlenen bu ezginin ilk bendinde birbirleri ile ilgisi olmayan dizeler sıralanmıştır. 'Hor' sözcüğü de anlamsız kalmaktadır.

Su gelir arhanağa / Rep. No: 120
Ay dolanır çarhanağa
Menden öz ydrim küsüp
Ay bilmirem harkanağa

Böyle yüklemler Türkçenin hiçbir lehçesinde yoktur. TRT'ye halk yazını uzmanı istemeyenlerin büyük kusurudur. Dinledikleri plâğı çözemeyenlerin yalın (ne var) sorusunu (nağa) biçimine getirmelerinden başka bir şey değildir.

'Yüce dağ başında bir koyun meler.' (Rep. No: 616) Bir semahtır. Alevîlerin töresel ve yolaksal ayinlerinde yapılan rakslardır. Kısacası kutsal oyunlardır. Bu oyunların ezgilerinde; 'Elmanın irisini yüke tutarlar / Çürük çarığını yabana atarlar' gibi hafif, sıradan dizelere yer verilmiyeceği kanısındayız. Nitekim İç ve Doğu Anadolu'nun semahlarında eğitimli sözlerin yanısıra eski Türk töresince töz sayılan hayvanların 'tu r a, kırat, koç vb.' konu edilmesi vardır.

'Tutam yar elinden tutam' (Rep. No: 665) Bu ezginin kimden derlendiği sorusuna Emrah'tan yanıtı verilmiş. Emrah Cemil Demirsipahi'den 350 yıl önce ölmüştür. Bunun gibi Arif Meşhur da birkaç türküyü Kul Himmet'ten, Pir Sultan Abdal'dan derlemiş. Ne denilebilir ki.

Şimdi sunacağımız örnekler Durmuş Yazıcıoğlu'nun Türk Halk Türküleri başlıklı (Ege Üniversitesi Matbaası 1969.) kitabından.

Sayfa - 1- Açıl mor menevşem

Bu türkünün sanıldığı gibi çiçek türküsü olduğu kanısında değiliz. Olsa olsa Menevşe adlı bir sevgiliye yakılmıştır. Ezgide geçen 'çadır' sözcüğü çadra ya da bundan bozulmuş olan 'çadrın -başörtün, ehramın, çarşafın' biçiminde olmalıdır. Türküde geçen;

Açılmış menevşem ne güzel olmuş
Lalesi sümbülü hep bize kalmış

ikilisinde son dizenin anlamı yoktur. Gene olsa olsa Menevşe adlı sevgilinin tasvirine kaçamak bulmak isteyen isimsiz ozanın kaçamak dizesi, gizleme dizesi olması gerektir. Güçsüz bir dizedir.

Sayfa- 25 - Anam yoğurdumu ayran eylesin
Üç ulu kavakta meyve biter mi

'Üç' yerine 'hiç ' olmalıdır.

Sayfa - 26 - Keskin'den sildirin 'ayın' künyeyi

Ayın yerine benim olmalıdır.

Sayfa - 54 - Bahçenin kapısın açtım
Sanarsın cennete düştüm
Yar ile tenha buluştum

Aman şimdi yaman şimdi
Ördek çalkalanır göllerde
Adım söylenir dillerde

Görülüyor ki; Şah İsmail'in dizelerinin peşine anonim ezgilerimizden birisinin dizeleri eklenmiştir. Geleneklere aykırı yamama bir davranıştır.

Sayfa - 106 - Çiçekler içinde menevşe baştır
.....
Şu dünyada üç nesneden korkarım
.....
Kerem der ki dağ üstüne dağ olmaz

Birinci ve ikinci dizelerle başlayan dörtlükler Karacaoğlan'ın iki ayrı deyişinin, son dize ile başlayan dörtlük Kerem'in bir deyişinden alınmıştır. Yamamalar olduğu açıktır. Ayrıca ezgi Kerem diye tanıtılmaktadır. Türkülerimizde 'Elazığ'da tecnis, diğer yerlerde maya adıyla' anonim dörtlükler peş peşe gelir. Ozanı belli olanlarda bu yoktur.

Sayfa - 221 Koyunu hor eğ/edim. 'Hor'un asıl anlamına göre dize çok anlamsız kalıyor. Zor olması düşünülebilir." diyerek Nejat Birdoğan tespitlerini bitirmektedir. (Türkülerde Söz Sakatlıkları, Salih Turhan, Halk Müziğinde Çeşitli Görüşler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.)

Bu konuya değer veren, her yanlışta yüreği sızlayan türkü dostlarından biri de Araştırmacı -Yazar Mehmet Gökalp'tir. Folklor Edebiyat dergisinde (S: 9. s. 95) "Halk Edebiyatında Hatalı Söyleyişler" adlı makalesinde konuyla ilgili serzenişini şöyle dile getiriyor:

"Radyo televizyonlarda halk şairlerinin şiirleri okunurken çok bariz yanlışlıklar yapıldığını görmekteyiz. Bu yanlışlar:

1- Şairin söyledikleri değişik uslupta veriliyor

2- Bir şairin deyişi başka bir şaire mal ediliyor

3- Çok kere mahlas dörtlüğü verilmiyor, türkünün söz ve bestecisi bu suretle bilinmiyor. Ya da söylendiği yöre adıyla (Sivas, Erzincan, Erzurum) diye sunuluyor. Bu yanlışlıklara bazı örnekler verelim:

1. Kayserili (Everekli) Seyranî: 1807 de doğmuş, Sultan Abdülmecit devrinde İstanbul'a gelip sonra semai kahvelerinde deyişmelerde bulunmuş. 1866'da Everek'e dönerek orada vefat etmiştir. Seyranî'nin hem halk türküsü hem de klâsik müzik bölümünde söylenen meşhur türküsünde şairin adı (Kâmiye) diye geçmektedir. Kâmi adında bir ozana rastlamak mümkün değildir. Seyranî'nin mahlas dörtlüğü:

Benden sana ruhsat ey çeşm-i afet
Kiminle istersen eyle muhabbet
Şimden geru sen sağ ben de selamet
Seyranf bu alış verişten geçti

şeklinde olması gerekirken, M. Fuat Köprülü'nün Türk Saz Şairleri, Ankara 1941 C. III s. 473'de bile değişik şekildedir.

Minhacı: Sivas'ın Kangal ilçesi Dikilitaş köyünde doğup büyümüştür. Ruhsatî'nin (1836-1911) oğludur. Babası saz çalmayı Kusurî'den öğrenmiş, Noksanî'ye çırak olup kendini yetiştirdiği gibi oğlunu da iyi bir halk ozanı olarak yetiştirmiştir.

Minhacı'nın koşmasında keza mahlas dörtlüğü Karacaoğlan'a mal ediliyor. Gerçi Karacaoğlan'ın aşağıdaki şiiri;

Kulak verdim dört bir yanı dinledim
Arkam sıra gıybet eden çoğumuş
Çok yaşayıp mihnet ile ölmeden
Az yaşayıp devran sürmek yeğ imiş

Karşıda görülen yapraklı dağlar
Hastanın derdinden ne bilir sağlar
Her nereye vardımsa dertliler ağlar
Aradım cihanı dertsiz yoğ imiş

Karacaoğlan der dünyaya gelmeden
Ben usandım il işine yelmeden
Gurbet elde padişahlık sürmeden
Vatanında züğürt olmak yeğ imiş

şeklindedir. Halbuki Minhacı'nın koşmasından başka bir hava seziliyor.

Neme şad olayım neme güleyim
Gönül gamlı iken gülünmez imiş
Arşa direk direk oldu tütünüm
Bu duman haşre dek silinmez imiş

Geldi geçti güzellerin ke r anı
Sürüldü savruldu yarin harmanı
Gençlik elde iken sürün devranı
Kocalıkta devran sürülmez imiş

Minhacı ' am demem binde birini
Ferhat olan niçin sevmez Şirin'i
Aradım kitapta buldum yerini
Sabır gibi devlet bulunmaz imiş

Bu koşma daha doğrudur.

Mehmet Gökalp'e göre: "Başka bir söz yanlışlığı da Harputlu Hayri Divanı'ndadır: Ezgi Elâzığ'dan TRT repertuvarına girmiş, banttan Mehmet Özbek tarafından notaya alınmıştır. Kayıtlardaki kaynak kişi Hafız Osman Öge'dir. TRT repertuvar sıra No: 2571'dir. Sözler aşağıdaki gibidir:

Sinemde bir tutuşmuş sönmez ocağ olaydı
Zül f n karanlığında bezme çerağ olaydı

Meyhaneler kapısı bahtım gibi kap ansın
Uşşaka bade içmek sensiz yasağ olaydı

Olaydı ah olaydı yar bade dolduraydı
Camdan dilimde Hayri hal-i ferağ olaydı

Ezginin son mısrası 'Bu garip gönlüm için kanun icad olaydı' şeklinde okunmaktadır ki yanlıştır. Doğrusu yukardaki gibi olacaktır" diyerek tespitlerini bitiriyor.

Türkülerdeki söz yanlışlıklarına dayanamayan Yard. Doç. Dr. Doğan Kaya da konuyla ilgili tespitlerini "Türkülerin Derlenmesinde Kayda Geçirilmesinde ve İcra Edilmelerinde Yapılan Yanlışlıklar" adlı yazısıyla dile getirerek Folklor Edebiyat dergisinde yayımlamıştır. (2001 / 2, C. 7, S. 26, s. 45) Tespitlerinin bazılarını olduğu gibi aldık. İşte Doğan Kaya'nın tespitleri:

"1- **Parçanın adı**: Ayağında kundura
Kimden alındığı: Mukim Tahir

Türküyü ilk defa Zaralı Halil Söyler plâğa okumuştur. Sözleri:

Ağılın altı kenger
Çoban koyunu dönder
Dönderirsen tez dönder
O yari bana gönder
Zara ya tel verirem
Mahmut Beyi alıram

Zara'nın pur taşları
Sallanır ard uçları
Ben yarime yar demem
Y rimin kardaşları
Zara ya tel verirem
Mahmut Beyi alıram

Zara yolu bu mudur
Testi dolu su mudur
Gittin ki tez gelesin
Tez gelişin bu mudur
Zara ya tel verirem
Mahmut Beyi alıram

Sonraki yıllar Urfalı Mukim Tahir tarafından aynı ezgiyle fakat farklı sözlerle bir plâk yapılmıştır. Türkü:

Ayağında kundura
Yar gelir dura dura
Genç ömrümü çürüttüm
Göğsüme vura vura

sözleriyle başlar. Türkü İbrahim Tatlıses tarafından meşhur edilir ve repertuvarda hâliyle Urfa türküsü olarak yer alır. Türkünün ezgi yönüyle hangi yöreye ait olduğunu işin uzmanlarına bırakıyoruz.

(...) **Parçanın adı** : Nasıl methedeyim sevdiğim seni
Repertuvar No : 1543
Yöre : Erzurum
Kimden alındığı : Ferruh Arsunar'dan naklen Orhan Dağlı
Derleyen : Ahmet Yamacı

Repertuvarda Emrah'ın olduğu kaydedilen bu türkünün aslında Âşık Ruhsatî'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir. Ruhsatî'ye ait metnin sözleri:

Nasıl vasfedeyim sultanım seni
Rumeli Bosna 'ı değer gözlerin
Akranın bulunmaz ruh-i revanın
İzmir'i Konya 'ı değer gözlerin

Kimsede görmedim sendeki nazı
Tunus Trab(u)lus Mısır Hicaz'ı
Bağdat'ı Basra 'ı Acem Şiraz'ı
Bel'hi Buhara 'ı değer gözlerin

Yüzünde var Yusuf Kenan nişanı
Gören üftadeler kılar figanı
Bütün Gürcüstan'ı Erzurum Van'ı
Kars'ı Ahıska 'ı değer gözlerin

Ruhsatım eyledim yar senin methin
Al yanaktan bir buse ver himmetin
Yüz bin sarraf gelse bilmez kıymetin
Ahırı dünyayı değer gözlerin

Bu şiiri Sadettin Nüzhet Ergun Karacaoğlan'a, Murat Uraz Gafurî 'ye, Mahmut Işıtman Yozgatlı Himmetî'ye, Cahit Obruk'da Kırşehirli Said'e mal etmektedir.

Parçanın adı : Gurbet elde bir hâl geldi başıma
Repertuvar No : 3583
Yöre : Erzincan
Kimden alındığı : Ali Ekber Çiçek
Derleyen : Ali Ekber Çiçek

Parça dört dörtlük olarak kayıtlı, son dörtlükte Abdal Pir Sultan adı geçmektedir. Ne var ki Pir Sultan Abdal hakkında yazılmış kitaplarla ilgili olarak en son, en güvenilir eser olarak gördüğümüz İbrahim Aslanoğlu'nun Pir Sultan Abdallar adlı kitabında böyle bir şiire rastlayamadık. Muhtemelen

kaynak şahıs türküyü okurken, bunu kendi inancına yakın bulduğu için Pir Sultan Abdal'a mal etmiştir. Şiirin beş dörtlük olarak, bir kaynakta, Doğu Anadolu'da yaşamış halk şairlerinden Âşık Kurbanî adına kaydedilmiş olduğunu gördük. Bizim kanaatimiz türkünün sözlerinin Kurbanî'ye ait olduğu yönündedir. Bu metinde repertuvarda olmayan dörtlük şu şekildedir.

Kağıt yok ki yazam yare gönderem
Y ben ahvalimi kime bildirem
Can tatlıdır uram kendim öldürem
Ağlama gözlerim Mevla kerimdir

Diğer taraftan repertuvardaki türkünün son dörtlüğü kafiye bakımından yanlıştır. Farklılıklar şu şekildedir.

Abdal Pir Sultan'ım böyle buyurdu
Ayrılık donların biçti giydirdi
Ben ayrılmam dedim felek ayırdı
Ağlama gözlerim Mevla kerimdir

Kurbanî'ye ait olan dörtlük:

Kurbaniy'em bunu böyle buyurdu
Ayrılık gömleğin bize giydirdi
Ben ayrılmaz idim felek ayırdı
Ağlama gözlerim Mevla kerimdir

Parçanın adı : Şu yüce dağları duman kaplamış
Repertuvar No : 355
Yöre : Erzincan
Kimden alındığı : Ali Ekber Çiçek
Derleyen : TRT

Türkü metni Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949) ya aittir. Repertuvardaki üç dörtlükten ikisi Acıklı Ana şiirinden alınmıştır. Bu şiir toplam 25 dörtlüktür. Şiirde Balkan Harbi üzerine ülkede ortaya çıkan felaket manzarası, bir annenin ruh hâliyle dile getirilmiştir. Diğer dörtlük de Kasvetli Yağmurlar şiirinden alınmıştır. Söz konusu türkü ilk defa Feryat isimli bir telli saz icat eden Sivaslı Hafız Hakkı (?-1963) tarafından 1939 yılında Polydor firmasında plâğa okunmuştur. Hafız Hakkı İstanbul'a gittiğinde Rıza Tevfik ile tanışmış, şiiri kendisi bestelemiş, metin üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Bunu yaparken iki ayrı şiirden dörtlükler alma yoluna gitmiştir.

Şu yüce dağları duman kaplamış
Yine mi gurbette kara haber var
Seher vakti hurda kimler ağlamış
Çimenler üstünde gözyaşları var

Gamdan izler gördüm yeşil yapraktan
Bulutlar nem alır nemli topraktan
Bir kız ağlar sesi gelir uzaktan
Ahu gözlerinde kanlı yaşlar var

Gönlümüz gam alır böyle günlerde
Çekilir önüme bir siyah perde
Kız senin aş / nla tutuldum derde
Yine mi gurbette kara haber var

Hafız Hakkı aşağıda Rıza Tevfik hanesinde gösterdiğimiz 1. ve 2. dörtlükleri Acıklı Ana, son dörtlüğü ise Kasvetli Yağmurlar şiirinden almış, üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Ali Ekber Çiçek'ten alınmış olan metinde ise şiir biraz daha değişikliğe uğramış. Farkı daha iyi görmek için iki metni yan yana gösterelim.

Repertuvardaki türkü:

Şu yüce dağları duman kaplamış
Yine mi gurbette kara haber var
Seher vakti hurda kimler ağlamış
Çimenler üstünde gözyaşları var

Ufukta iz gördüm kızıl bayraktan
Bulutlar nem almış yeşil yapraktan
Bir kız ağlar sesi gelir uzaktan
Yine mi gurbette kara haber var

Gönlümüz gam alır böyle günlerde
Önüme çektiler bir siyah perde
Ydr senin aşkınla tutuldum derde
Yine mi gurbette kara haber var

Rıza Tevfik'ten orijinal dörtlükler:

Yüce Balkanları duman bağlamış
Gene mi gurbetten kara haber var
Seher vakti hurda kimler ağlamış
Çimenler üstünde gözyaşları var

Gamdan izler gördüm kara toprakta
Dumanlar ağıyor nemli topraktan
Tekbir sadaları gelir uzaktan
Hudut boylarında sanki mahşer var

Gönlümüz gam alır böyle günlerde
Servistana benzer o siyah perde
Neşeli güneşin doğduğu yerde
Yaslı bir dul kadın ağlar görünür

(...) **Parçanın adı** : Gine gam yükünün kervanı geldi
Repertuvar No : 1581
Yöre : Sivas / Divriği
Kimden alındığı : Nuri Üstünses
Derleyen : Muzaffer Sarısözen

Repertuvarda iki dörtlük olarak kaydedilmiş olan türkünün maalesef sahibi belirtilmemiştir. Türkü metni şu şekildedir.

Gine gam yükünün kervanı geldi
Çekemem bu derdi de yavrum bölek seninle
Eremem lokmana çaresiz k ldım
Çekemem bu derdi de yavrum bölek seninle

Bağımıza gazel düştü de güz oldu
Geçti bu vakitler yavrum ne de tez oldu
Derdim bin bir iken bin beş yüz oldu
Çekemem bu derdi de yavrum bölek seninle

Sahibi belirtilmeyen bu türkü 1824 - 1904 yılları arasında yaşamış Sivaslı Deli Derviş Feryadî'ye aittir. Tamamı beş dörtlüktür.

Bugün gam yükünün tüccarı geldi
Çekemem bu derdi bölek seninle
Seni seven aşık sararıp soldu
Çekemem bu derdi bölek seninle

Yine gam yüküne tüccar ben oldum
Bulmadım Lo k an'ı arada kaldım
Medet mürvet dedim kapına geldim
Çekemem bu derdi bölek seninle

Seherde okunur Allahüekber
Duyunce titirer ol bab-ı Hayber
Selman'ın carına yetişen Hayder
Çekemem bu derdi bölek seninle

Gerçek aşık gafletinden uyanır
Muhammet'in rengi güle boyanır
Ancak bu cefaya Eyüp dayanır
Çekemem bu derdi bölek seninle

Bağımıza gazel düştü de güz oldu
Geçti giden günler ömür az oldu
Fe r adf'nin yaraları yüz oldu
Çekemem bu derdi bölek seninle

Parçanın adı : Bir güzelin hasretinden ahından
Repertuvar No : 2271
Yöre : Tokat / Zile
Kimden alındığı : Sadık Doğanay
Derleyen : -

Parça tek dörtlük olarak kayıtlı ve parçanın asıl sahibi belli değil. Sözler Yusufelili Muhibî'nindir. Türkünün tam metni şu şekildedir.

Nazlı yarin hasretinden ahından
Alıştı içerim yandı ha yandı
Ateş düştü onun ruy-ı mahından
Titredi bu canım yandı ha yandı

İnanmam dünyaya beni kandırmaz
Yanan yüreğime ahı kondurmaz
Yedi de r a bağlasalar söndürmez
Cesette imkanım yandı ha yandı

Muhibbi çekerim derdi verem ben
İsterim murada tezden erem ben
Aslı ya canından yanan Kerem ben
İlik damar kanım yandı ha yandı

Parçanın adı : Aslım paktır hiç kin yoktur özümde
Repertuvar No : 2902
Yöre : Ankara / Çubuk
Kimden alındığı : Baki Kılıçaslan
Derleyen : TRT

Repertuvarda iki dörtlük olarak kaydedilmiş türkü 1874-1904 yıllarında Ankara'da yaşamış olan Çubuklu Âşık Seyit Süleyman'a ait bir şiirdir. Şiirin tamamı şöyledir.

Aslı pektir kibir yoktur soyunda
Dünyada türemiş bir tane güzel
İnci mercan şems ü kamer aslında
Dünyada türemiş bir tane güzel

Aslı belli asaletin sormadım
Destur alıp divanına durmadım
Huri midir melek midir bilmedim
Dünyada türemiş bir tane güzel

Bir selam verdim ki aleyküm dedi
Bir ikrar üzere karşıma durdu
Getirdi elime bir dolu verdi
Parmaklar yakışmış . ncana güzel

Bahası bin altın birlikte beşi
Lebi şeker söyler incidir dişi
Ok gibi kirpikler saniyen kaşı
Dünyada türemiş bir tane güzel

Seyit Süleyman'ını bana bir çare
Yürü şahin gibi kaşları kare
Tavsiyeni göndereyim hünk1re
Dünyada türemiş bir tane güzel

(...) "**Parçanın adı** : Bugün günlerden cumadır cuma
Repertuvar No : 1369
Yöre : Bayburt
Kimden alındığı : Binali Selman
Derleyen : Nida Tüfekçi

Türkünün ilk iki bendi repertuvarda şu şekildedir:

Bugün de günlerde cumadır cuma
Y r hamama gitme yüzünü yuma

Ben seni sevmişem kimseye deme
Zalim celek vurmuş ydrim var benim

Son dizedeki celek sözü yanlıştır. Doğrusu 'hayvan alım satımı ile uğraşan kişi' anlamına gelen 'celep' tir. Bazı sanatçılar ise bu türküyü okurken repertuvardaki 'celek' ve anlamını verdiğimiz 'celep' kelimelerini de kullanmıyarak ' alim felek vurmuş yaram var benim' şeklinde okunmaktadır.

(...) **Parçanın adı** : Şen olasın Ürgüp
Repertuvar No : 3819
Yöre : Nevşehir / Ürgüp
Kimden alındığı : Refik Başaran / Avanoslu Selâhattin
Derleyen : Nida Tüfekçi

Türkünün son bendindeki:

Ür g p 'ten de çıktığımı görmüşler / Kıratımın gelişinden bilmişler

ifadesindeki 'gelişinden' sözü bazı sanatçılar tarafından 'sekişinden' şeklinde söylenmektedir. İki ifade de yanlıştır. Kelimenin aslı 'sekisinden' olacak. Ürgüp yöresinde 'seki' atın tırnaklarının yukarısındaki beyazlığa verilen addır. Atının sekisinin beyaz olması, onun Cemal'e ait olduğunu gösterir.

Parçanın adı : Hem okudum hemi de yazdım
Repertuvar No : 1168
Yöre : Çorum
Kimden alındığı : Ali Çiyez
Derleyen : Muzaffer Sarısözen

Türkünün ilk bendi şu şekildedir:

Hem okudum hemi de yazdım
Yalan dünya senden bezdim
Dağlar koyağını gezdim
Yiten yavru bulunur mu

Üçüncü dizede 'koyağını' sözcüğü 'otağını' şeklinde okunmaktadır. Koyak 'arazinin rüzgar almayan yeri, kuytu yer' anlamındadır. Doğrusu yukarıda yazdığımız gibidir.

(...) **Parçanın adı: Ben melâmet hırkasını**

Metni Nesimi'ye ait bu parça pek çok sanatçı tarafından yanlış okunmaktadır. Yanlışlıkların çoğu da 'Ben melamet hırkasını kendim giydim eynime' dizesinde yapılmaktadır. Melâmiliği ve sırt anlamındaki 'eğin'i bilmeyen sanatçılar: "Ben melanet hırkasını kendim giydim" kendime diye okumaktadır. Melânet, 'şeytanlık' anlamına gelir. Böyle okunduğunda trajikomik bir manzara ortaya çıkar.

Metnin doğrusu şu şekildedir:

Ben melômet hırkasını kendim giydim eynime
Ar u namus şişesini taşa çaldım kime ne

Gah çıkarım gö k üzüne seyrederim alemi
Gah inerim yeryüzüne seyreder alem beni

Gah giderim medreseye der okurum Hak için
Gah giderim meyhaneye dem çekerim aşk için

Sofular haram demişler aşkımın şarabına
Ben doldurur ben içerim günah benim kime ne

Nesimi ' e sordular kim yarin ile hoş musun
Hoş olam ya olmayayım ol yar benim kime ne"

(...) "**Parçanın adı** : Deli gönül
Repertuvar No : 2534
Yöre : Kayseri / Sarız
Kimden alındığı : Nesimi Çimen
Derleyen : Mehmet Özbek

Türküde, 'Gel de bu rüyayı yor deli gönül' denilmekte. Dörtlük:

Daha senden gayrı aşık mı yoktur
Nedir bu telaşın ey deli gönül
Hele düşün devr-i Adem'den beri
Neler gelmiş geçmiş say deli gönül

şeklindedir. Görüldüğü gibi şiirin ayağındaki kafiyeli ses -y- dir. Diğer dörtlükler ise şu dizelerle sona ermektedir.

Gel iki adama uy deli gönül
.....
Daha doymadıysan doy deli gönül
.....
Gel de bu rüyayı yoy deli gönül
.....
Hep ağzını açmış hey deli gönül
.....
Topraklar başına vay deli gönül

Şiirdeki 'yaymak' âşığın yaşadığı Deliktaş civarında 'tabir etmek, yorumlamak' anlamına gelir.

Parçanın adı : Karlı dağlar karanlığın bastı mı
Repertuvar No : 272
Yöre : Sivas / Zara
Kimden alındığı : Halil Söyler
Derleyen : TRT

Türkünün ilk bendi:

Karlı dağlar karanlığın bastı mı
Kahpe felek ayrılığın vaktı mı

şeklindedir. Vuslat ateşiyle yanan kişi bir an önce sılaya gitmek muradındadır. Bu bakımdan dağları basan karanlığın kalkması yegâne isteğidir. Görüldüğü gibi şiirde kafiye yoktur ve kaynak kişi türküyü okurken yanlışlık yapmıştır. Türkünün doğru metni kafiyeyi de doğrulayacak şekilde şöyle olacaktır: "Karlı dağlar karanlığın kalktı mı / Kahpe felek ayrılığın vaktı mı"

Türküyü okuyan bazı sanatçılar kültür eksikliğinden yöresel kelimeyi ve Türkçenin ses yapısını bilmemekten kaynaklanan hatalar yapmaktadır."

(...)**Türkü** : Ekin ektim çöllere
Yöresi : Yozgat / Akdağmadeni
Kaynak kişi : Mehmet Özdiş
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 705

Türkünün ikinci bendi:

Ekine j iraz derler / Güzele beyaz derler
Kime derdim yansam da / Y na yana gez derler

şeklindedir. Ancak bazı sanatçılar ilk dizeyi: 'Ekine kiraz derler' diye okumaktadır. Doğrusu repertuvarda olduğu gibidir. Firaz / Firez: Ekin biçildikten sonra tarlada kalan kısmına verilen addır. Bu şekilde okumak gerekir" diyor Doğan Kaya, adı geçen makalesinde.

Türkülerde söz sakatlıklarına dikkat çeken araştırmacılardan biri de Kerküklü Suphi Saatçı'dır. Eskişehir'de II. Uluslar Arası Türk Halk Edebiyatı Seminerinde konuyla ilgili sunduğu tebliğinde aynen şöyle demektedir: (Kerkük Yöresi Sözlü Halk Edebiyatında Karşılaşılan Metin Bozuklukları, II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri 7-9 Mayıs 1985 Eskişehir, Yunus Emre Kültür Sanat-Turizm Vakfı Yayınları: II, Uğur Ofset, Eskişehir 1987, s. 283.)

(...) "Kerkük'ten metin yanlışlıkları üzerine vereceğimiz ilk örnek 'Kerkük Divanı' olarak bilinen parçada yer almış bir deyimdir. Kerküklü sanatçı rahmetli Reşit Küle Rıza tarafından okunan divanın metni şöyledir:

Dört kitabı bir bilen olsa bıdk ile hakkın tapar
Devşirir yüz bin çiçekten yuğurur mecun yapar
Zerreyce aklı olanın aradan hisse kapar
Bugün bayram diyeller id-i mübarek günüdü
Gel dostum dert/eşeğin
Her kabahat mende ise ala göz kaytan dudağ
Khıyar bilek al yavağ mavi dakka sendedi
Az bucuk esmerim kadav men alım

Önce burada geçen 'Aradan hisse kapar' deyimine dikkat edilmelidir. Kerkük yöresinde ' radan hisse kapmak' deyimi birinin kendine pay çıkarması, bir şeyden yararlanması karşılığında kullanılan yaygın bir deyimdir. Bu yüzden metin içinde bir aksaklık veya yanlışlık olduğunu hissettirmemektedir. Diğer yandan Ankara'nın Hasanoğlan köyünde 1942 yılında derlenen Âşık Ömer'in birkaç manzumesinden oluştuğu kaydedilen:

Ben de mecnun olmuşum blıkımadan leylamızı
Ol tarafta halk-ı <lem seyreder Kavgamızı

başlıklı parçada geçen:

Zerre kadak aklı olan arıdan hisse kapar
Bin bir iki çiçeği yoğurur mecun yapar

dizeleri düğümü çözmektedir. Böylece 'Kerkük Divanı'nda' geçen ' radan hisse kapar' deyiminin aslı ve doğrusu 'Arıdan hisse kapardır'.

Son yıllarda Türkiye'de tutulan 'Süsen-i makhmur yekhesi' adlı Kerkük türküsünde geçen bir dörtlük bize arızalı olarak görünmüştür. Bu dörtlüğü değerli araştırmacı Ata Terzibaşı şöyle tespit etmiştir:

Kerkük'e düşdü yolum
Y r çekme çıkhar kolum
Kesilib gelip giden
Soragıv kimnen alım

Sorağ: Haber ~ **Soragıv**: Haberini.

İkinci dizede geçen 'Yar çekme çıkhar kolum' neyi anlatmak istediği belli olmayan alışılmadık bir kavramdır. 1978 yılında Urfa'da Abdullah Balak'tan derlediğimiz aynı maninin Urfa varyantında ilk iki dize şöyledir:

Kerkiik'e düştü yolum
Yay çekmez oldu kolum

Burada geçen 'Yay çekmez oldu kolum' kavramının hiç tartışmasız daha doğru ve anlamlı bir dize olduğunu göstermektedir. Söyleyiş benzerliği bakımından, zamanla halk ağzında bu kalıba girdiği de şüphesizdir.

Kerkük'ün 'Kar etmez ahım sen gülüzara' parçasında doğru olan:

Olsam da geçmem bin para para
Sevmiş bulundum gözelim gayrı ne çara

dizeleri nedense Türkiye Radyolarında 'Olsam da geçmem bin pare pare' biçiminde okunmaktadır. Sözleri Osman Nevres'e ait olan, Kerkük'te dini havalar arasında okunan bu parçanın doğru metnini araştırmacı Ata Terzibaşı'nın yayımlamasına rağmen işaret ettiğimiz gibi hep yanlış okunmasına devam edilmektedir.

Son olarak ' ltın hızmav mülayim' ezgisinde okunan bir dörtlüğe değinmek istiyoruz. Dörtlük şöyle:

Altın hızmav Arabi
Lebleriv gül şarabı
Uzağ yoldan gelipsen
Kuvvat olsun Çelebi

Bu dörtlükte herhangi bir aksaklık olmamakla beraber, bir meslektaşımız bu dörtlüğün son dizesini bütünüyle anlamsız bulmaktadır. Dizede geçen 'kuwat olsun' deyimi; 'kolay gelsin, tekrar gücünü top/ayasın' manasında. Özellikle uzak yolculuklardan gelenlere sık söylenen çok yaygın bir deyimdir. Burada kapalı olan 'Çelebi' sözcüğüdür. Bu sözcük çok gezen ve yolculuk eden manasında mı kullanılmış, Kerkük'te tanınmış Çelebi ailesine mensup birisine karşı mı söylenmiş, bunu kestiremiyoruz. Buna rağmen bu dizeyi tamamıyla anlamsız bulmak mümkün değildir. Haklı olarak meslektaşımız Kerkük halk deyimlerine aşina olmadığı için bu yargıya varmıştır" diyerek Suphi Saatçı konuyla ilgili tespitlerini dile getirmiştir.

Türkü : Kâr etmez ahım sen gülüzâra
Yöre : Kerkük
Kaynak kişi : Abdulvahit Küzecioğlu
Derleyen : Muzaffer Sarısözen
Repertuvar No : 2309'

Ata Terzibaşı'nın Kerkük Havaları adlı kitabında (Ötüken Yayınları İstanbul 1980, s. 213-214) türkünün sözleri şöyledir:

Kar etmez ahım sen gülüzara
Onulmaz işler dilde bu yara
Olsam da geçmem ben para para
Sevmiş bulundum güzelim gayrı ne çara

Avare gön/im menendi bülbül
İnler seninçin ruz-u şeb ey gül
Nettinse naçar ettim tahammül
Sevmiş bulundum güzelim gayrı ne çara

Koy aksun eşkim billahi silmem
Mecburın oldum terk edebilmem
Kessen de başım senden kesilmem
Sevmiş bulundum güzelim gayrı ne çara

Çekmez efendim bu derdi herkes
İster kabul et ister dilim kes
Çekmezdim amma ey şuh-i Nevres
Sevmiş bulundum güzelim gayrı ne çara

Ata Terzibaşı adı geçen kaynakta türkünün sözlerini verdikten sonra: "Türküleşmiş olan bu saba tenzileyi Abdulvahit Küzecioğlu 1959 başında Pakistan malı Ashtarphon plâklarına okumuştur. Numarası OJME-1081'dir. Bunu daha önce aynı sanatkâr Türkiye Radyolarında okumuştur. 1956 yılından beri de Türkiye'de yayılmaya başlayan bu türküyü önce Mustafa Geceyatmaz, sonra Aliye Akkılıç, Selâhattin Erorhan söylemişlerdir. Sözleri Osman Nevres'e ait olan bu eser, aslında sadece tekkelerde zikir esnasında, mevlit törenlerinde icra edilirdi. 1956 yılından bu yana tamamıyla türküleşmiş bir eser hâline gelmiştir. Ahenk veya lahni ise hiç değişmemiştir... Döndermede' geçen 'özelim' sözcüğü eskiden 'bulundım' tekrarlanırdı. Ses sanatkârları hep birinci kıt'ada geçen 'ben' yanlış olarak 'bin' üçüncü kıt'ada 'göz aşım' anlamına gelen 'eşkim' sözcüğünü deyaşım' biçiminde söylemektedirler" diyerek açıklamasını tamamlamış.

SONUÇ

Görülüyor ki: Yanlışlıklar diz boyu, üstelik bunlar da sadece bizim tespitlerimiz. Daha ne kadar tespit edilemeyen var bilemiyorum. Onun için neler yapılmalıdır.

1- Devletin bu konuyla ilgili resmi kurumları; dilciler, halk müziği uzmanları ve etnomüzikologlardan meydana gelen bir kurul oluşturmalı. Repertuvar Denetleme Kurulu vb. adıyla TRT THM reprtuvarına geçmiş türkülerin sözlerini tek tek incelemeli. Söz ve müzik yanlışlıklarını tespit ederek düzeltmeli.

2- Halk ozanlarına ait olan sözlerin tamamı tapşırma dörtlükleriyle birlikte tespit edilerek kayıtlara geçmesi sağlanmalı. Repertuvar kayıtlarına geçmeyen, tapşırma hanesi bulunmayan dörtlükler incelenerek repertuvardan geçmiş olanların altına ilâve edilmeli.

3- Kurulan komisyon özellikle halk ozanlarına ait sözlerin hepsini tespit ettikten sonra, güçlü dizelere sahip en az üç dörtlüğün okunmasına karar vermeli. Eğer türkünün güçlü dörtlüklerinin seçilmesi söz bütünlüğünü bozuyorsa, yanlışlıklar düzeldildikten sonra olduğu gibi bırakılmalıdır. (İncelenen türkü: *"Bugün bize pir geldi"* ise, bu türkünün söz yapısı dörtlük seçmeye müsait değildir. Olduğu gibi bütün sözlerin okunması gerekir. Onun için bu ve benzeri türkülerin söz yapısına dokunulmamalı, sadece yanlışlıkları düzeltilmelidir.)

4- İnceleme komisyonu türküdeki bilinmeyen sözcükleri cümledeki ifade ettiği anlama göre açıklamalı, açıklamalar sözün altına dipnot düşülmeli. Özellikle yerel sözcüklerin anlamı komisyon tarafından çok iyi tespit edilmeli.

5- Komisyon repertuvara giren türkülerin sözlerini inceleyeceği gibi, bundan sonra kurula gelen türküleri de incelemeli, yanlışlıkları düzeltmeli.

6- Kurul, halk ozanlarına ait sözleri incelemeli, başkalarına mal edilenleri tespit etmeli, Kul Himmet Üstadım'a ait, ama repertuvarda sözler Kul Himmet ya da Pir Sultan vb. adına kayıtlı ise doğrusu bulunmalı.

7- Derleyici yıllar önce ölen birisinden, derleme yapamıyacağı için: Kaynak / Pir Sultan / Derleyen (.....) gibi ibareler türkü detaylarından kaldırılmalı. Karacaoğlan öleli yıllar olmuş. Günümüz derlemecilerinin, Karacaoğlan'dan, Ruhsatî'den türkü derleyemiyeceği kabul edilmeli.

8- Kurul: Notası plâktan, arşiv bantlarından yazılan türkü detayını değiştirmeli. Detaylarda derleyen ibaresi kaldırılmalı. Kimden alındığı hanesine: Davut Sulârî'nin plâğı vb. ibareler konulmalı. Kısaca; notası plâktan, arşiv bantlarından yazılan türküler için yeni bir format uygulanmalı.

9- Halk ozanlarının yapmış olduğu türküler ayrı bir detayla değerlendirilmeli. Yöre özelliğini yansıtmayan âşık müziğinde "yöre" sözcüğü kaldırılmalı. Ozanın eseri yöreyi yansıtmadığı hâlde, türkünün yöresini ozanın memleketi tayin etmemelidir.

10- Repertuvarda, söz ve müzik sahibi belli olduğu hâlde, türkünün anonimmiş gibi gösterilerek, kuruldan geçirilmesi sona erdirilmeli. Değerlendirmeler: Anonim Türküler - Yapıcısı Belli olan Türküler, vb. adıyla gruplara ayrılmalı. Yapıcısı belli olan türkülerin anonimmiş gibi sunulması bitmeli. Söz ve müzik bakımından türkü formunun özelliklerini bünyesinde taşıyan, "uçkur peşkir havası" olmayanlar değerlendirilmeli, yapısıcısı belli olan, yapıcısının adıyla yayımlanarak yıllardır süre gelen aldatmaca sona ermeli. MESAM kayıtlarında söz ve müzik (....) ya ait. TRT repertuvarında aynı türkü anonim olarak karşımıza çıkmamalı. (Bu düşünce uygulamaya konulduğunda, derleyiciler, yapıcısı belli olan ezgilere anonim kılıfı uydurmaktan vazgeçecek, yıllardır süre gelen beste - anonimlik aldatmacası da böylece sona ermiş olacaktır.)

11- Devlet kadrolarında çalışan sanatçılara Hizmet İçi Eğitim Kursları verilmeli. Kurslarda: Halk Edebiyatı, Folklor, Repertuvar, Musiki-Türk Musikisi Tarihi, Derleme Kriterleri, Yorum, Sahada Derleme Nasıl Yapılmalı gibi konular işlenmeli. Ormancı türküsünü okuyacak sanatçıya: Türkünün ağıt karekterinde, Muğla'nın Gevenes köyünde, Belen Tepesi'ndeki kahvede, kaza kurşununa kurban giden Muhtar Tevfik'e yakılan bir ağıt olduğunu, türkünün bu duyguyla okunmasının gerektiği fikri verilmeli. Sanatçı türkü okuyan, bir makine olmaktan kurtarılmalıdır.

12- Türkülerimizin çoğunun yakılış hikâyeleri bilinmemekte. Onun için, bütünlük kazanması, sanatçının konuya daha iyi vakıf olması, özümlemesi bakımından notalarla birlikte hikâyeleri de verilmeli.

13- Türk cumhuriyetlerinden repertuvara geçen türkülerin detay bilgileri de farklı olmalı. Yeni bir format uygulanarak "öre" sözcüğü kaldırılmalı. Yöre, devlet olarak ifade edilmemeli.

14- TRT repertuvarına geçen Azerî ezgilerin çoğunun söz yazarı, bestecisi bellidir. Bu ezgiler tespit edilip "Yapıcısı-Bestecisi Belli Olan Azeri Ezgiler" adı altında toplanmalı. Anonimmiş gibi gösterilmemeli.

15- Ülkemizde on bin halk ezgisinin olduğu, bunun dört bin beş yüze yakınının notaya alındığı herkes tarafından bilinir. Düşünülmüş müdür acaba? Dört bin beş yüz türkünün kaç tanesi radyolarımızda okunmuş, kaç tanesi okunmakta. (Ankara Radyosu THM Şeflerinden sevgili dost, merhum Mustafa Özgül, bir sohbetimizde Ankara Radyosunda okunan türkülerin 528 tane olduğunu söylemişti.) Sanatçıların bağlı olduğu kurumlar bu kısır döngüyü ortadan kaldırmalı, notaya alınan türkülerin hepsinin okunması sağlanmalı. Bunu sağlamak için de çeşitli uygulamalar yapmalı.

16- Sanatçıyı, araştırmaya, yazmaya, derlemeye, notaya almaya, kısaca üretmeye yönelik ciddi çalışmalar yapılmalı. Bu düşünceyi uygulama ya koyanlar ödüllendirilmeli, koplike sanatçı yetiştirmek için bütün imkânlar seferber edilmeli.

17- Devletin yetkili kurumları en kısa zamanda uzmanlardan oluşan bir komisyon kurarak, türkü sözlerindeki bilinmeyen, anlaşılmayan vb. sözcükler için "Türkü Metinleri Sözlüğü" hazırlatmalı, tüm sanatçılara dağıtmalı. (TRT Ankara Radyosu Yurttan Sesler Şeflerinden merhum Mustafa Özgül'ün *"Türkü Metinleri Sözlüğü"* iyi bir başlangıç olmasına rağmen yeterli değildir.)

Son söze geçmeden Sn. Kâmil Toygar'ın: Halk Türkülerimizde Metin Onarımıyla İlgili Bazı Düşünceler adlı tebliğinden alıntılar yapmak istiyorum: (II. Uluslar Arası Türk Halk Edebiyatı Semineri, 7 - 9 Mayıs 1985 Eskişehir, Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları: 2, 1987, s. 371.)

(...) "Herşeyden önce halk türkülerini ve şiirlerini cönklere geçiren kişiler kendi zevklerini ön plânda tutarak, hevesle merakla bu defterleri düzenlemişlerdir. Bazı metinlere kendilerinden ilâveler yapmışlar, bazıların da ise bilerek ya da bilmeyerek dörtlük, mısra ve kelimeleri değiştirmişlerdir. Ayrıca yazıya geçirilmiş bir metni istinsah edenlerin çeşitli sebeplerle yaptıkları yanlışlıkları da burada belirtmek gerekir.

(..) Bilhassa saz şairlerinin türküleşmiş şiirlerinde metnin hangi şaire ait olduğunu belirleyen kısımları cöngü hazırlayan ve hazırlatanlarca değiştirilmekte, hatta bu kişiler şiirin, türkünün duygu dünyasıyla kendi özel hayatını özdeşleştirerek adlarını bile koymaktadırlar

Türkülerimizde Metin Onarımını Gerektiren Durumlar:

Sözlü gelenekten çoğunlukla meraklı, ama dikkatsiz kişilerce derlenip yazıya geçirilen türkülerimizde metin onarımını gerektiren durumları şöylece sıralayabiliriz.

a- Türkü sözü yazma bir eserde ise yaprak yırtılmış, bir bölümü kopmuş veya silinmiş olabilir.

b- Metinde eksiklikler vardır. Yazıya geçirilen tarafından unutulmuş kısım veya kelimeler olabilir.

c- Metnin birkaç değişik söylenişi vardır. Aslının bulunması gerekir.

ç- Yazıya geçirilirken değiştirilmiş olabilir.

d- Mahalli kelimeler yanlış ya da noksan yazılmış olabilir. Doğru yazıldığı hâlde türküyü yazıya geçiren, o kelimeyi bilmediği için yanlış şekle sokmuş olabilir.

Metin Onarımından Ne Anlıyoruz:

Metin onarımı yazma ve basma eserlerdeki halk türkülerimizin metinlerinde çeşitli sebeplerden kaynaklanan yanlışlıkları düzeltmek noksanlıkları belgelere dayanarak tamamlamak şeklinde tarif edilebilir.

Ülkemizde bildiğimiz kadarıyla teorik olarak ilk kez rahmetli Prof. Ali Nihad Tarlan eski edebiyatımızın metinlerine uyguladığı bu çalışmanın halk edebiyatımıza göre çok kurallı bir edebiyat ürünü olan Divan Şiirinde eksiklerinin bulunmasında yüzde seksene varan bir oranla araştırmacıları doğruya götürdüğü bilinmektedir. Metin onarımını gerektiren durumlar sadece yazma eserlerde değil, daha yakın yıllarda neşredilmiş basma eserlerde de görülmektedir. Bu sahadaki yanlışlıkların büyük bir kısmı derleyicilerimizin ihmalleri ve eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Halk türkülerimizin metin ve melodik yapısı üzerinde çalışan derlemecileri belli başlı şu gruplar altında toplayabiliriz.

a- Halk müziği ve edebiyatı sahasında hiçbir formasyonu olmayan, meseleye sadece merakla sevgiyle yaklaşan derlemeciler: Çoğunluğu çeşitli meslek gruplarından oluşan derlemeciler, ülkemizde çok sayıda malzemenin derlenmesini sağlamış olmalarına rağmen, derleme ve araştırma tekniklerini yeterince bilmediklerinden veya yaptıkları işe özen göstermediklerinden birçok hatanın doğmasına sebep olmuşlardır.

b- Müzikle ilgili uzman kişiler: Ülkemizde bir zamanlar halk türkülerimizin derlenmesi sadece müzikle ilgili uzman kişiler tarafından yapılmış. Folklor tarihimizde "Derleme Gezileri" adıyla anılan saha çalışmalarında, TRT tarafından düzenlenen derlemelerde görev alan kişiler arasında halk dili ve edebiyatıyla ilgili uzmanların olmayışı derlenen türkü metinlerinde bazı eksikliklerin ve hataların doğmasına yol açmıştır.

c- Radyo, sahne, ses ve saz sanatçıları: Bu gruba giren derleyicilerimize derledikleri malzemeler ayaklarına getirilmiş, bir kısmı da turnelerde karşılaştıkları kaynak kişiler ile mahalli sanatçılardan derleme yapmışlardır. Radyo sanatçılarını dışında tutarak söyleyebiliriz ki, pekçoğu profesyonel sanatçı olan bu derleyicilerimiz derledikleri veya mahallinden kendilerine getirilen ezgileri halkımızın zevk seviyesine göre yeniden düzenleyerek geniş kitlelere sunmaya çalışmışlar, pekçok defa türkü sözlerine müdahale etmişlerdir. Bu tür sanatçıların halk müziğimizin ülkemizde yaygınlaşarak yerleşmesine emekleri geçmiş, ama türkü metinlerinde değişikliklerin meydana gelmesinde de küçüksenmeyecek rolleri olmuştur.

ç- Yabancı müzik uzmanları: Ülkemiz halk müziği, pekçok yabancı müzik bilgini ve uzmanının da ilgisini çekmiştir. Bu tür derleyiciler Türkçeyi, Türk Halk Edebiyatını, ya çok az bildiklerinden veya yardımlarına baş vurdukları mihmandarlarının konunun dışında olmasından tespitlerinde

bazı şekil ve muhteva yanlışlıkları yapmışlardır. Bu yanlışlıkların sebebi; derleyicinin yabancı bir kültür ortamında araştırma yapmasında ve ülkemizde geçirdikleri sürenin kısalığındandır.

d- Dil, edebiyat uzmanlarının yaptıkları derlemeler: Üniversitelerimizin bilhassa Türkoloji bölümlerinde yapılan lisans, master, doktora ve diğer akademik çalışmalar içerisinde birçok halk türküsünün metni de yer almaktadır. Bu çalışmaların bir bölümü ilmi çalışmaların gerektiği özenle, en azından bir hocanın gözetiminde hazırlandığından, bir jürinin değerlendirmesinden geçtiğinden güvenilebilir malzeme özelliğine sahip bulunmaktadır.

Hata kaynakları: Beş kümede topladığımız halk türküsü metinlerini derleyenlerde görülen eksiklikleri şöyle sıralamamız mümkündür:

a- Halk türkülerimizi derleyerek yayına hazırlayanlardan pekçoğu genel de folklor, özellikle halk edebiyatı ve müziği parçalarının derlenmesiyle ilgili temel bilgilerden yoksundur.

b- Saha çalışmalarına çok az rağbet edilmektedir. Sahada yapılan çalışmalarda ise tek kaynak kişiye bağlı kalınmakta, ondan aldıkları parçaları diğer kaynak kişilerden de dinleyerek doğruluklarını tahkik etmemektedirler.

c- Halk türküleri sahasında kendilerinden derleme yapılan kaynak kişiler çoğu zaman yörenin mahalli sanatçılarıdır. Bu sanatçılar zaman zaman çeşitli yerlere seyahatler yapmakta, başka yerlere ve kaynak kişilere ait türküleri kendi yörelerine taşımakta, bilerek veya bilmeyerek türkü metinlerinde bazı değişmelere sebep olmaktadırlar. Mahalli sanatçılar bir yönüyle profesyonel olarak sanatlarını icra ettiklerinden, hitap ettikleri çevrenin isteklerine göre türkülerin metinlerine, ezgilerine sorumsuzca müdahâle edebilmekte, metin onarımını gerektirecek durumları yaratmaktadırlar.

Ayrıca kaynak kişiler bir ilim adamından beklenilen ilmi doğruluk ve hassasiyete sahip değildirler. Derleyiciye aktardıkları parçalar hafızalarında yanlış yer etmiş olabilir. Türkü bölümlerinin, mısraların yerlerini değiştirebilecekleri gibi, mısralardaki hece sayısında da hata yapabilirler.

Kaynak kişilerin, bilhassa mahalli sanatçıların derleyicilere eksik görünmek istememeleri de bir gerçektir. Bu yüzden derleyicilere malzemeyi aktarırken unuttukları kısımlara yeni mısralar, kelimeler ekledikleri çokca görülmektedir. Çoğu derlemecinin varyant olarak kabul ettiği bu hususa bilhassa dikkat edilmelidir.

e- Halk türkülerimizin müzikal yapısı üzerinde çalışan bazı derlemecilerimiz işin melodik yanını ön plânda tuttuklarından türkü sözlerine yeteri kadar özen göstermemişlerdir. Bunlar yöreye has mahalli kelimeleri, türkü içerisinde geçen tamlamaları çoğu zaman tespit edemediklerinden veya yanlış tespit ettiklerinden birtakım proplemlerin doğmasına yol açmışlardır.

Metin Onarımında Şekille İlgili Meseleler:

A- Ölçü: Yukarıda ana hatlarıyla belirttiğimiz sebeplere dayalı olarak halk türkülerinin metinlerinde görülen ölçü bozukluklarının (eksik ve fazlalık) tespiti yapılabilir. Hece ölçüsüyle yazılan türkü metinlerinde noksanlıkları bulmak daha kolaydır. Çok az kısmı aruzla yazılmış türkü metinlerinde de kelimelerin kaç heceli olduğu, hecelerin uzunluk ve kısalığı doğruya yakın bir şekilde tespit edilip tamamlanabilir. Melodi-Metin ilişkisinin sonucu olarak metne giren bazı kelimeler, mahalli ağız özellikleri, en çok da 'nico oldu', 'gelir mola' şeklinde söyleyişlerin değişik yazımları hece sayısını artırmaktadır. Ayrıca türküyü okuyan mahalli sanatçılar eseri yorumlarken ekledikleri bazı yeni ses ve kelimeler halk türkülerimizin ölçülerindeki değişikliklere sebep olmaktadır.

B- Kafiye: Halk türkülerimiz yazıya aktarılırken, kaynak kişilerin metni yanlış hatırlayıp seslendirmesinden ya da yazıya geçirenin dikkatsizliğinden bazı dizeler arasında kafiye uyumsuzlukları görülmektedir. Metnin kafiye şeması çıkarıldığında aksayan kelimeler kolayca tespit edilebilir. Burada kafiye bilgisi, yanlış veya kayıp kelimeyi bulmada bize yardımcı olmaktadır. Eski edebiyatımızda kafiye ilminin verileri, çeşitli yazarlarca hazırlanan kafiye sözlükleri işimizi belli ölçüde kolaylaştıran kaynaklar olmaktadır.

C- Tertip Hataları: Metinlerde gördüğümüz yaygın bir mesele de halk türküsünü meydana getiren dörtlüklerin ya kendi içerisinde mısralarının yer değiştirmesi veya dörtlüklerin birbirlerinin yerine geçmiş olması durumudur. Birçok halk türkümüzün metinlerinde görülen anlamla ilgili mantıki noksanlıklarda tertip hatalarının rolü büyüktür.

Saha çalışmaları sırasında kaynak kişilerin dörtlük ve nakaratlarının yerlerini değiştirdikleri bazen de bant içerisinde yer alan dizelerin yerlerini değiştirerek söyledikleri görülmektedir. Bu hataya düşülmesinin önemli sebebi tek kaynağa bağlı kalınarak yapılan derleme çalışmasıdır.

Tertip yanlışlıklarının veya karışıklıklarının ancak belli ölçüde düzeltilebileceğini sanmaktayız. Bu düzeltmede en eski örnekten, en son örneğe kadar metnin özünde yer alan hikâyenin mantıki sıralaması da bize yardımcı olacaktır.

Ç- Dil Yanlışlıkları: Türkü metinlerinde en çok karşılaşılan proplem metinlerin dil yapısıyla ilgili olanıdır. Halk türkülerinin metinleri geniş bir coğrafyadan derlenmiştir. Bu coğrafyada hakim dil Türkçedir. Türkçenin değişik lehçe ve ağızları ile mahalli kelimeler metinlerde çeşitli sebeplere bağlı olarak çoğu kez eksik ve yanlış yazılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Veya doğru tespit edildiği hâlde yayına hazırlayan o kelimeyi bilmediğinden değiştirmiş olmaktadır.Halk türkülerimizde metin onarımının en kolay yapı-

lacağı alan dil yanlışlıklarının düzeltilmesidir. Üniversitelerimiz ve çeşitli kurumların yaptığı araştırma ve yayınlar bu çalışmalarda birinci elden kullanılabilecek kaynaklardır. Halk edebiyatı uzmanları, dilciler ve etnomüzikologlardan meydana gelecek bir kurul bu işin kolayca üstesinden gelecektir.

D- Prozodinin Ortaya Çıkardığı Metin Proplemleri: Ezgi ile söz ilişkisi, metinleri çeşitli yönlerden etkilemektedir. Bilindiği gibi türkülerimizin metinlerinde, anlamlı anlamsız bazı hece ve kelimeler görülmektedir.*'Of,* "aman', 'de' vb. gibi. Metinlerde yer alan bu katkılar çoğu zaman sözün melodiye uymasını sağlıyor. Ezgi fazla geldiği zaman bu eklemeler yapılıyor. Belki de sayın İlaydın'ın tespit ettiği gibi (Hikmet İlaydın: Bir Türkünün Düşündürdükleri, Türk Dili, 29. yıl, XLI. C. 3, S. 44 s. 270-273.) sevgi, acıma, yakınma gibi duyguları belirgin hâle getirmektir. Ama öbür yandan ölçünün bozulmasına, anlatımın aksamasına yol açmaktadır. Bu sakıncalardan kurtulmak için olacak, halk bilim derlemelerimizde kimi türküler, ezgiye ilişkin katkılarından ayrılıp*'klâsik'* örgülerine uydurularak, yani bir ölçüde eksilti lip düzeltilerek yayımlanmaktadır. Bu da gösteriyor ki prozodi endişesi bazı metin proplemleri yaratmaktadır.

E- Muhtevayla İlgili Meseleler:

a- Metnin Oluştuğu Ortamın Özel Kültürü: Daha önce de belirttiğimiz gibi halk türkülerimiz, coğrafi, tarihi, dini, vb. özellikleri dolayısıyle zengin bir çeşitlilik ve yaygınlık göstermektedir. Bu arada türkülerimizin oluştukları çevrenin, özel kültürün kendine has düşünce ve duygu mesajını da ortaya koymaktadır. Özellikle, mahalli dini musiki metinlerinde geçen kavram ve terkipler metin derleyicileri, yayımcılarınca yeterince bilinmediğinden yanlışlıklar yapılmaktadır. Bu tür dini özellikler taşıyan metinlerin kendine özel kültürleri içerisinde değerlendirilip, gerekli not ve eklerle beslendikten sonra yayımlanmasında büyük yarar olduğuna inanmaktayız.

b- Sansür ve Baskıdan Doğan Yanlışlıklar: Halk kültürü ürünleri zaman zaman hâkim siyasi ve kültürel grupların baskısı altında kalarak ya değişikliklere uğramışlar, veya unutulup yok olmuşlardır. Daha çok siyasi, sosyal, dini görüşler taşıyan bu tür metinlere bizim dini halk edebiyatımızda sıkça rastlanmaktadır. Bu sebepten doğan yanlışlıkların da metin onarımı sırasında göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

c- Metnin İlk Yaratıcısının Tespiti: Halk türkülerimiz sözlü edebiyat geleneği içerisinde yer aldığından, çoğu yaratıldığı yıllarda yazıya geçirilmediğinden, bugün ne ilk yaratıcıları, ne de ait oldukları yöre kesinlikle bilinmemektedir. Türkülerimizin kısa zamanda aslından gitgide uzaklaşan değişmeler göstermesi, ilk orijinal metnin bulunmasında zorluklar çıkarmaktadır. Ancak, saz şairlerinin türküleşmiş şiirlerinde ilk yaratıcısının tes-

piti kısmen mümkün olabilmektedir". diyerek Araştırmacı-Yazar Kâmil Toygar konuyla ilgili tespitlerini bu şekilde dile getirmiş, sonra da bu tespitlerin ışığında neler yapılması gerektiğini maddeler hâlin sıralamıştır.

SON SÖZ: Görülüyor ki türkülerimizdeki söz sakatlıklarından, yanlışlıklardan, herkes rahatsız. Araştırmacılar bu rahatsızlığı, değişik zamanlarda dile getirmelerine rağmen konuyla ilgili çalışmalar kişisel olmaktan öteye gitmemiş. Yetkili kurum ve kuruluşlar rahatsızlıkları dikkate almamış. İşte biz bu rahatsızlığı yakından bilen biri olarak yetkili kurum ve kuruluşların dikkatini çekmek, türkülere olan minnet borcumuzu ödemek, türkü sevdalılarının sevdamıza ortak olmalarını sağlamak amacıyla yola çıktık. Riskli bir çalışma olmasına rağmen türkülere olan sevgimiz yakamızı bırakmadı. Sevgine sahip çıkmalısın diye, bir ses hep içimi kemirdi.

Evet: Ben, yüreği türkü sevgisiyle dolu, türkülerin güzelliğine hayran birisiyim. Hele de anonim türkülere. Hiçbir müzik eğitimi almamış halkımızın türkülerdeki duygu zenginliğini gördükçe sevgim daha da artmaktadır. Dileğim; bu sevginin, güzelliğin bizden sonraki nesillere de en iyi şekilde aktarılması, sonsuza kadar götürülmesidir. Zira kendi ülkemizde, kendi kültürümüzü, türkümüzü korumak durumunda kaldık. Bu acıdır, ama gerçektir. İnanıyorum ki bu çalışma, bahsettiğim acı gerçeğin temelini oluşturur, halk müziğimizde yeni bir yapılanmayı sağlar. Genç nesillere bir gül deste olur. Amaç budur. Amaç: Doğruların bulunması için sevgimizin sevdalılara intikal etmesini sağlamaktır. Halk müziğimizin yapılanması için atılan ilk kurşun, sevdanın seferberliğe dönüşmesidir.

KAYNAKÇA

A- Canlı Kaynaklar

Adı : A. Refik Tekerek
Baba adı : Mahmut
Doğum tarihi : 1936
Doğum yeri : Kahraman Maraş
İşi : Emekli Vali
İkameti : Ankara

Adı : Abdullah Gurbani
Baba adı : Serger
Doğum tarihi : 1954
Doğum yeri : Tahran
İşi : Ankara Devlet THM Korosu Şef Yardımcısı
İkameti : Ankara

Adı : Mirza Rüstemov
Baba adı : Şüküroğlu
Doğum tarihi : 1945
Doğum yeri : Fuzulî / Karabağ / Yağlıbend
İşi : Makine mühendisi
İkameti : Azerbaycan / Fuzulî / Karabağ / Yağlıbend

Adı : Doç. Dr. Tamilla Aliyeva
Baba adı : Abbashan
Doğum tarihi : 1952
Doğum yeri : Azerbaycan / Karabağ
İşi : Bakü Devlet Üniversitesi Öğretim Üyesi
İkameti: Bakü

B- Yazılı Kaynaklar

A. Celâlettin Ulusoy: Pir Dergâhından Nefesler, Ajans Türk Matbaası / Ankara.

Abdurrahman Güzel, Doç. Dr.: Kaygusuz Abdal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Abdurrahman Kızılay / Salih Turhan: Kerkük Türküleri Ankara 1991.

Abdülbaki Gölpınarlı: Pir Sultan Abdal, Hayatı, Sanatı, Eserleri. Varlık Yayınları, A Ş, İstanbul 1995.

Abdülkadir Karahan, Prof. Dr.: Fuzulî, Muhiti, Hayatı, Şahsiyeti, MEB Yayınları İstanbul 2001.

Abdülkadir Erkal: Narmanlı Âşık Sümmanî, Erdem Yayınları İstanbul 1998.

Ahmet Z. Özdemir: Afşarlar ve Dadaloğlu, Dayanışma Yayınları: 45 Ankara 1985.

Ahmet Z. Özdemir: Türküler Doğru Okunmalıdır, Folklor Edebiyat Dergisi, S. 5-6 s. 153.

Ali Duymaz, Doç. Dr.: Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2001.

Ali İhsan Tuncalı: Emlek Alevî Âşıkları, Kızılırmak Yayınları-1 Ankara 2000.

Ali Saraçoğlu: Ercişli Emrah, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Halk Edebiyatı Dizisi: 56, Ankara 1999.

Aluş Nuş: Rumeli Türküleri, Say Yayınları, İstanbul 1996.

Asım Bezirci: Pir Sultan, Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Bütün Şiirleri, Say Yayınları, İstanbul 1986.

Âşık Ali Çitak (Develili): Bütün Yönleriyle Seyranî, Bayrak Yayıncılık Matbaacılık San. ve Ltd. Şti. Kayseri 1992.

Ata Terzibaşı: Kerkük Havaları, Ötüken Yayınları İstabul 1980.

Ata Terzibaşı: Kerkük Hoyratları ve Manileri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1975.

Atınç Emnalar, Dr.: Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1998.

Aziz Bolel: Yunus Emre Hazretleri, Hayatı- Divanı, Eskişehir 1983.

Bayram Bilge Tokel: Neşet Ertaş Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Bülbül / Professor SSRİ: Azerbaycan Halk Mahnıları Gençlik Neşriyatı, C. 1, Bakü xalp artisti 1997.

Bektaş-î Nefesleri / 2, Ay Yıldız Yayınları, Evren Matbaası Ankara.

Cahit Obruk: Kırşehirli Âşık Said, Ulus Matbaası, Ankara 1983.

Cahit Öztelli: Bektaşî Gülleri 3. Basım, Özgür Yayınları, İstanbul 1997.

Cahit Öztelli: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1984.

Cahit Öztelli: Halk Türküleri / Evlerinin Önü, Özgür Yayın Dağıtım, İkinci Baskı, İstanbul 1983.

Cemil Yener: Fuzulî, Cem Yayınevi, İstanbul 1977.

Cengiz Ketene, Dr.: Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler, Kültür Bakanlığı Türk Dünyası Edebiyatı: 10, Neyir Matbaası, Ankara 1990.

Doğan Atlay: Destanlarımız, Yeni Matbaa, Mut / Mersin.

Doğan Kaya Yard. Doç. Dr.: Türkülerin Derlenmesinde Kayda Geçirilmesinde ve İcra Edilmelerinde Yapılan Yanlışlıklar" Folklor Edebiyat dergisi 2001 / 2, C. 7, S. 26, s. 45.

Doğan Kaya, Yard. Doç. Dr.: Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları: 55, Sivas 1994.

Doğan Kaya, Yard. Doç. Dr.: Âşık Minhacı, Sivas 1994.

Eflatun Cem Güney: Kerem İle Aslı, Varlık Yayınları, İstanbul 1959.

Emir Kalkan: XX. Yüzyıl Türk Hak Şairleri Antolojisi, Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi: 61, Ankara 1991.

Erol Özaydın: Azeri Türküler -1, İstanbul.

Etem Üngör: Türk Marşları, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 11, Ankara 1966.

: Eşrefoğlu Dîvanı Tercüman 1001 Temel Eser: 4.

Ezeli Doğanay: Kadın Halk Ozanları, (Antoloji) Ozanca Yayınları: 2, Berlin.

Ferit Devellioğlu: Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik - Lûgat, altıncı baskı, Aydın Kitapevi, Ankara 1984.

Ferruh Arsunar: Gazi Antep Folkloru, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü Yayımlarından, Seri: 11, S.: 7, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1962.

Ferruh Arsunar: Türk Anadolu Halk Türküleri, Halk Evleri Genel Merkezi Yayınları: 2, Ankara 1932.

Ferruh Arsunar: Tunceli Dersim Halk Türküleri, Elaziz Halk Evi Neşriyatı: 6, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1937.

Fikret Memişoğlu: Harput Ahengi, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul 1966.

Gafar Namazeliyev: Azerbaycan Halk Türküleri, (Mahnı ve Tesnifler) Çeviri Salih Turhan, Ankara 1993.

H. Vahit Bulut: Kırşehir Halk Ozanları, Filiz Yayınları, Gürsan Matbaacılık, Ankara 1983.

Hasibe Mazıoğlu Prof. Dr.: Nedim, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 868, Türk Büyükleri Dizisi: 70, Ankara 1988.

Halil Atılgan: Bolu Türküleri, Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu, Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri, Bolu 1998.

Halil Atılgan: Ceyhanlı Âşık Ferrahi, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Halk Edebiyatı Dizisi: 54, Ankara 1987.

Halil Atılgan: Çukurova Türküleri / 1, Adana Valiliği Yayınları, Burcu Ofset, Ankara 1998.

Halil Atılgan: Geçmişten Günümüze Niğde Halk Müziği, Kültür Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı, Kültür Eserleri Dizisi: 338, Ankara 2002.

Halil Atılgan: Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas, Kültür Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı, Kültür Eserleri Dizisi: 321, Ankara 2001.

Hamit Çine: Burdur'dan Damlalar / Folklor - Halk Bilim, Uyan Matbaası, İzmir 1989.

Hasan Yalıncaklı: Kul Himmet Üstadım, Hayatı, Şiirleri ve Menkîbeleri, Rem Ltd. Şti. Ankara.

Haşim Nezihi Okay: Âşık Dertli Dîvanı, Maarif Kitaphanesi Matbaası, İstanbul 1960.

Hayrettin İvgin: Âşık Sıtkı Pervane, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1976.

: Her Yönüyle Şanlı Urfa 97, İl Yıllığı.

İbrahim Aslanoğlu: Pir Sultan Abdallar, Erman Yayınevi, İstanbul 1984.

İbrahim Aslanoğlu: Aşık Velî, Hayatı, Kişiliği, Deyişleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 53, Ankara 1984.

İbrahim Aslanoğlu: Sivas Halk Şairleri Bayramı, Sivas Garnizonu Sosyal Hizmetler Kolu Yayınları, Sivas 1965.

İshak Sunguroğlu: Harput Yollarında, İstanbul 1961. (C. III)

İsmail Özmen: Teslim Abdal / Hayatı ve Şiirleri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 67, Ankara 2002.

İsmail Özmen: Alevî Bektaş-î Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998. (C. I / II / III / IV / V)

: Kalan Müzik, Davut Sulârî CD Kitapçığı.

Kâmil Toygar: Halk Türkülerimizde Metin Onarımıyla İlgili Bazı Düşünceler: II. Uluslar Arası Türk Halk Edebiyatı Semineri 7 - 9 Mayıs 1985 Eskişehir, Yunus Emre Kültür Sanat- Turizm Vakfı Yayınları: 2, Uğur Ofset Eskişehir 1987.

Kemal Edip Kürkçüoğlu,: Seyyid Nesimî Dîvanından Seçmeler, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, MEB Basımevi İstanbul 1987.

Kemal Keskin: İki Keklik Seke Seke, Şiirler, Derlemeler, Türküler, Fersa Matbaacılık, Ankara 1998.

M. Naci Onur, Yard. Doç. Dr.: Harputlu Dîvan Şairleri, Elazığ İzzet Paşa Vakfı Yayınları-1.

M. Tevfik Otyan: Bektaşîliğin İç Yüzü, Naci Kasım Maarif Kitaphanesi İstanbul.

M. Zeki Oral: Orta Köylü Tahirî / Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri, Yeni Matbaa, Ankara 1955.

Mahir Nakip, Dr.: Kerkük Türk Halk Musikisinin Tasnif ve Tahlili, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Dairesi Yayınları: 58, Ankara 1991.

Mahmut Ragıp (Gazimihal): Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları, Evkaf Matbaası İstanbul 1929.

Mahmut Ragıp Gazimihal, Hulüsi Suphi Karsel: Ankara Bölgesi Musiki Folkloru /Halk Ezgi, Çalgı ve Ayak Oyunları Hakkında Notlar, Numune Matbaası İstanbul.

Mazlum Nusret Kılıçkıran: Öyküleriyle, Türküleriyle Kilis, Birlik Matbaası, İzmir / Bornova 1973.

Mehmet Ali Abakay: Diyarbakır Folklorundan Kesitler / Celâl Güzelses / Diyarbakır Halk Musikisi Üzerine İnceleme, Diyarbakır Belediyesi Kültür Yayınları 1995.

Mehmet Yardımcı, Yard. Doç. Dr.: Hekimanlı Esirî, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Halk Edebiyatı Dizisi: 59, Ankara 2000.

Mehmet Yardımcı, Yard. Doç. Dr.: Kul Himmet Üstadım'ın Kul Himmet'le Karıştırılan ve Bilinmeyen Şiirleri. 1. Emlek Yöresi Halk Ozanları Sempozyumu 16-17 Mayıs 1998. Ankara HAGEM –EMHOD. (Emlek Halk Ozanları Derneği)

Mehmet Ali Eren: Muğla'nın Bazı Sözlü Kültür Değerleri ve Oyunları, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla 2001.

Mehmet Gökalp: Artvin Saz Şairleri, 40 Şair 170 Şiir, Yörük Matbaası İstanbul.

Mehmet Gökalp: Halk Edebiyatında Hatalı Söyleyişler, Folklor Edebiyat Dergisi, S. 9, s. 95, 1997.

Mehmet Gökalp: Bardızlı Âşık Nihanî, Kültür ve Turizim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Mehmet Gökalp: Yunus Emre ve İslâm, Asır Ajans Yayınları: 2, İstanbul.

Metin Özarslan: Âşık Şenlik ve Âşık Sümanî'de Rüya Motifi Üzerine. Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, 22.5.1997, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Muammer Uludemir: Eskişehir Türküleri /1, Millî Folklor Enstitüsü Yayınları, Fon Matbaası, Ankara 1970.

Muharrem Zeki Korgunal: Kerem İle Aslı, Bozkurt Kitap Basımevi, İstanbul 1976.

Mustafa Hisarlı / İsmail Pektaş: Hisarlı Ahmet Yorumuyla Kütahya Türküleri, Kütahya 1995.

Mustafa Necati Karaer: Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eserleri.

Mustafa Nihat Özön: Osmanlıca Türkçe Sözlük, İstanbul 1979.

Nail Tan: Karacaoğlan'ın Türk Sanat Müziği Türünde Bestelenen Şiirleri. 1. Uluslar Arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 21.11.1990, Adana.

Nail Tan / Salih Turhan: Van Halk Müziğine Giriş / Sözlü ve Sözsüz Ezgiler, Van Valiliği Yayınları, Cem Veb Ofset Ltd. Şti. Ankara 2001.

Necati Turgut Göksel: Âşık Emrah, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri, Tuğrul Matbaası, Niğde 1970.

Nejat Birdoğan: Türkülerde Söz Sakatlıkları, Salih Turhan Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler. Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1992.

Nejat Birdoğan: Şah İsmail Hataî, Yaşamı ve Yapıtları, Kaynak Yayınları: 322, II. Baskı, İstanbul 2001.

Nejat Birdoğan: Emlek Çukuru'nun Bir Büyük Ozanı Âgâhî. 1. Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumu Bildirileri, 16 - 17 Mayıs, 1998 Ankara.

Onur Akdoğu: Ünlü Nihavend Longa ve Çanakkale Türküsü Kimindir? / Kevser Hanım, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova / İzmir 1991.

Ragıp Şevki Yeşim: Seçme Türküler. (Ciltlenmiş bütün sayıları)

Refik Ünal: Halk Müziğinden Yankılar - Atatürk'ün Sevdiği Türküler - Kurtuluş Savaşı Türküleri, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları No: 9, Ankara 1973.

Sabahattin Bulut: Kuşaktan Kuşağa Erzurum Folkloru, Erzurum Halk Oyunları - Halk Türküleri Derneği Yayınları No: 8, Emekli Ofset Ankara.

Saadeddin Nüzhet Ergun: Karacaoğlan, Hayatı ve Şiirleri, 8. baskı, Ülkü Basımevi İstanbul 1944.

Saim Sakaoğlu, Doç. Dr.: Dadaloğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

Salih Turhan: Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler, Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür Eserleri: 179, Ankara 1992.

Salih Turhan: Azerbaycan Halk Türküleri (Mahnıları) İle İlgili Tespit ve Düşünceler. Anadolu Folkloru Dergisi, S. 24 s. 888.

Salih Turhan: Azerbaycan Halk Mahnıları, Ankara 1991.

Sıtkı Soylu: Örneklemeli - Açıklamalı Karacaoğlan Sözlüğü / İçel Valiliği Yayınları 1, Çağlar Ofset, Mersin 1997.

Suphi Saatçı: Kerkük Yöresi Sözlü Halk Edebiyatında Karşılaşılan Metin Bozuklukları, II. Uluslar Arası Türk Halk Edebiyatı Semineri 7-9 Mayıs 1985 Eskişehir, Yunus Emre Kültür Sanat-Turizm Vakfı Yayınları: 2, Uğur Ofset Eskişehir 1987.

: Seçilmiş Şarkı Güfteleri, Kırk Fasıl - Halk Türküleri - Köçekceler, Türk Musikisi Dergisi Neşriyatı: 1, Marmara Basımevi İstanbul 1944.

Süleyman Şenel: Kastamonulu Âşık Yorgansız Hakkı Çavuş, Zafer Matbaası, İstanbul 1987.

Süleyman Zaman: Mahsunî Şerif, Yaşamı, Dünya Görüşü, Şiirleri, Başkent Matbaacılık, Ankara 1999.

Şemsettin Kutlu: Şair Dertli, (C. I. II.) Tercüman 1001 Temel Eserleri İstanbul 1979.

Şükrü Elçin, Prof. Dr.: Gevherî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 821, Ankara 1987.

Şükrü Elçin, Prof. Dr.: Âşık Ömer, Kültür Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı Kültür Eserleri Dizisi: 240, Ankara 1999.

: TDK Derleme Sözlüğü / Tarama Sözlüğü / Türkçe Sözlük.

: TRT Repertuvar Kitabı

: TRT Türk Halk Müziği Repertuvar Notaları.

: TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi. (C. I/II/III)

: Şanlı Urfa Halk Müziği, Şanlı Urfa Valiliği Kültür Yayınları, 1999. (komisyon)

Turgut Karabay, Yard. Doç. Dr. / Habib İdrisi: Güney Azerbaycan Şiir Antolojisi, Taş Medrese Yayınları, Erzurum 1991.

Ümit Kaftancıoğlu: Köroğlu Kolları / Halk Destanları, Güryay Matbaacılık, İstanbul 1987.

Vasfi Mahir Kocatürk: Saz Şiiri Antolojisi, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1963.

Yaşar Özürküt: Öyküleriyle Türküler, (I-II -III Kitap CD) Mart Matbaacılık, İstanbul.

Yusuf Ziya Demirci: Anadolu Köylerinin Türküleri / Köy Halk Türküleri, Burhanettin Matbaası, İstanbul 1938.

Türkülerin İsyanı: Türkülerimiz su gibidir. Deniz olur dalgalanır, nehir olur şahlanır. Bazen karlı dağ olur geçit vermez. Solmayan kır çiçekleri, yaban gülü gibi arı, duru ve yalınkattır. Zalim felek, gurbet, ayrılık, gönül onunla bütünleşir. "*Kadrin bilmeyenler alır eline / Onun için eğri biter menekşe*" dizeleriyle değer vermeyi, "*Canım esirgemem billâhi senden / Götür sat pazara kölem var deyi*" söyleyişiyle de sevgiye olan sadakatı dile getirir. Düşündürür, güldürür, ağlatır, sevindirir. O, gönülün aziz dostu, duygu ve düşüncenin aynasıdır.

Biz de onun için düştük türkülerin ardına. Az gittik uz gittik, günler ayları, aylar yılları kovaladı. Sevdamız her gün biraz daha arttı. Ekmeğimiz, ekmek kapımız oldu türküler. Gönlümüz türküyle doldu. Çaldık söyledik. Güzellikleri onlarla yaşadık. Elbette onlara olan borcumuzun bedelini ödemek gerekirdi. **Türkülerin İsyanı** onlara olan minnet borcumun bedeli olarak kaleme alındı.

Türkülerimizin çoğuna, raflardaki tozlu kitaplar gibi hiç el değmemişti. Hepsinin yeniden incelenmesi gerekirdi. Türkü sözlerindeki yanlışlıklara gönlümüz rıza göstermedi. İçimizde büyüdükçe büyüdü. Sonunda taştı. Elimizin erdiği, gücümüzün yettiği kadar söz sakatlıkları, yanlışlıklar ve haksız sahiplenmeler tespit edilerek ilgililerin bilgisine sunuldu.

Bu çalışma "*Cim karnında bir noktadır.*" Başlangıçtır. Dilerim bu başlangıç halk müziğimizin yeniden yapılanmasına, birtakım tartışmaların, kavram kargaşasının sona ermesine, söz yanlışlıklarının düzeltilmesine, kıstas ve kriterlerin belirlenmesini sağlayacak çalışmalara vesile olur.

ISBN 975384840-X
9 789753 384840

AKÇAĞ BASIM YAYIM PAZARLAMA A.Ş.
Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay-ANKARA • Tel:(0.312) 432 17 98-433 86 51 • Fax:(0.312) 432 28 52
www.akcag.com.tr/E-mail:akcag@akcag.com.tr

27.00₺

6.75₺

kapak: emin bebek